BIBLIOTHEEK KITLV
0224 1881

KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1921

Vijfde Jaargang
EERSTE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT
voor
TAAL-, LAND- & VOLKENKUNDE
van
NEDERLANDSCH-INDIË.

G. Kolff & Co. Weltevreden.
1921

Kroniek 283
De Indische financieele politiek der laatste jaren (282); Economische Kroniek: Welvaart en schuld bij den Inlandschen Landbouwer (297).
Boekbespreking 301
Djawa, driemaandelijksch tijdschrift, orgaan van het Java-Instituut 1e jaargang No. 1 (301); Ontvangen boeken, verslagen, tijdschriften en brochures (302).
Mededeelingen uit de vereeniging 304
Het verbruik der voornaamste voedingsmiddelen op Java en Madoera door A. M. T. A. Scheltema 305
Enkele aanteekeningen naar aanleiding van Mr. Nolst Trenité's Inleiding tot de agrartsche wetgeving van het rechtstreeks bestuurd gebied in N. I. door A. L. Samson 347
Arbeidspolitiek en Arbeidsbemiddeling voor Indië door J. J. Viehoff 376
Rassenwaan door D. M. G. Koch 399
Duitschland en de problemen van den Stillen Oceaan door Dr. J. Strunz 411
Landbouwonderwijs op de Inl. lagere scholen door F. B. Sanders 421
Gedachtenwisseling 432
Gedachtenwisseling over het voorstel der arbeidscommissie inzake wettelijke vaststelling van minimumloonen (432); Het voorstel der arbeidscommissie tot vaststelling van een minimumloon voor werknemers (448); Overheidsbemoeienis met bij de klappercultuur der Inlandsche bevolking betrokken belangen (454).
Persoverzicht 457
Een onderzoek naar de internationale productieverhoudingen (457); Minimumloonen voor Indië (460).
Kroniek 463
Het zendingsonderwijs van het Ned. Zendeling genootschap onder de Karo-Bataks (463).

Een kolonisatieproef in Californië

door

Dr. P. J. S. CRAMER.

Gedurende mijn verblijf in Californië had ik gelegenheid een bezoek te brengen aan een kolonisatieproef, welke daar ondernomen is ten einde te onderzoeken, of het niet mogelijk zou zijn door het verdeelen van groot grondbezit in kleinere stukken en uitgifte van die stukken op afbetaling te komen tot de vorming van een welvarende bevolking op het land. De grondgedachte is deze. Op het land worden meer kinderen geboren, dan in de groote steden; de bevolking der groote steden stamt voor het meerendeel met een afstand van een paar generaties af van plattelandsbevolking. Men wil nu den toestand van deze laatste bevolkingsgroep zoo verbeteren, den boer zulk een welvaart verzekeren, dat hij met goeden uitslag zijn kinderen kan grootbrengen. Om hem daartoe in staat te stellen moet hij geholpen worden, zoodat hij eigendom verwerven kan. Toen er nog overvloed van grond was kon de landbouwer gemakkelijk aan land komen en dat door eigen arbeid ontginnen en in productie brengen. Die tijd is thans voorbij. Men moet daarbij niet uit het oog verliezen, dat een boerderij die aan een natuurlijk persoon behoort, minstens drie-maal in een eeuw van eigenaar verandert, niet, als een onderneming, welke door een naamlooze vennootschap aangelegd en geëxploiteerd wordt, voortdurend in dezelfde handen blijft. Nu moet de nieuwe eigenaar telkens de boerderij weer opnieuw verwerven: bij zijn geboorte bezit hij niets, en zelfs als hij de boerderij als erfstuk krijgt, zal hij wanneer hij uit een groot gezin komt, eerst de anderen moeten uitkoopen.

De vorming van een welvarenden bezittenden boerenstand is dus het doel van de kolonisatieproef, en niet een poging om het land tot hooger productie te brengen, of om de bevolking van de steden naar het land terug te voeren. Dat zou slechts beteekenen, dat men de levensmiddelen voor de stad goedkooper ging maken;

en, zooals een van de menschen, die de leiding der proef in handen hebben, mij zeide: „we have no interest to produce cheap food, so „that the town can live luxuriously". Overigens kan met enkele cijfers wel geteekend worden, hoe de verhouding in Californië tusschen stad en platteland is. Van de 3 millioen inwoners wonen er rond 800.000 in San Francisco en de als voorsteden te beschouwen bay cities; rond 600.000 in Los Angeles; beide groote steden bevatten dus ongeveer de helft van de bevolking. In den heelen staat zijn er ongeveer 88.000 farms; het totale aantal van de landbouwende bevolking wordt gerekend op 500.000, incl. landarbeiders, vrouwen en kinderen. Terwijl in 1910 van elke drie menschen in de Vereenigde Staten werkzaam in „gainful occupation", er één zijn levensonderhoud uit den landbouw had, was voor Californië deze verhouding als van 1 : 5. Californië moet dan ook niet als een landbouwstaat par excellence beschouwd worden.

In 1917 werd door den staat Californië een wet aangenomen, de „Land Settlement Act", waarbij ingesteld werd een „Land Settlement Board", een commissie om de zaak in handen te nemen, terwijl tevens een som bestemd werd voor den aankoop van een terrein van 10.000 acres, dat in beteren toestand gebracht en vervolgens in kleine stukken aan landbouwers verkocht zou worden. Het was dus de bedoeling een landbouw kolonie te vormen, voornl. om te zien of men zoodoende niet kon komen tot een welvarende bevolking van landbouwers.

In dit opzicht komt de kolonisatieproef dus overeen met de kolonisatie, zooals die thans in Zuid Sumatra door de Ned.-Ind. Regeering wordt uitgevoerd. Was deze oorspronkelijk meer bedoeld om te trachten een eventueel bevolkingsoverschot, dat op Java geen bestaan meer zou kunnen vinden, elders aan een loonend bedrijf te helpen, gaandeweg is de kolonisatie in de Lampongs meer geworden tot een poging om de uitgestrekte vruchtbare gronden in de buitengewesten niet alleen voor het groote kapitaal, maar ook voor den Inlander productief te maken. Afvoer van menschen van Java trad op den achtergrond tegenover toevoer van inlandsche landbouwers naar de buitengewesten. Dit is geen denkbeeldig verschil; in het laatste geval zal men eischen aan het immigrantenmateriaal moeten stellen, in het eerste alle emigratie moeten bevorderen. Enkele bijzonderheden over de kolonisatieproef in Californië — te Durham —

begonnen, schenen mij, wegens de overeenkomst ervan met de Zuid-Sumatraansche volksplanting ook voor den Indischen lezer van belang. Wel is waar werkt men hier met geheel ander menschenmateriaal; toch heeft men hier ook ervaringen opgedaan, welke met de Indische overeenkomen.

Ik heb de kolonie een dag bezocht, begeleid door een van de leiders, met enkele kolonisten gesproken en mij ook van den stand hunner bedrijven een indruk kunnen vormen. En die indruk is, dat de thans nog zeer jonge kolonisatie geslaagd is, zelfs zeer goed geslaagd is. Wel is niet alles uitgekomen, zooals men het zich vooraf had voorgesteld, maar ongetwijfeld maakt Durham een zeer welvarenden indruk en zien de bedrijven er zeer gunstig uit. Het is dan ook niet te verwonderen, dat men besloten heeft dit jaar weder een groot terrein op dezelfde wijze voor een tweede kolonisatie in te richten; onlangs is daartoe een lap grond van 8000 acre in San Joaquim aangekocht.

Drie factoren hebben tot het welslagen in het bijzonder bijgedragen. De eerste is, dat de voorbereiding bijzonder degelijk was; de plannen werden in samenwerking met de technische diensten van staat en federatie tot in bijzonderheden uitgewerkt. In de tweede plaats, bij den aanleg werd niet geschroomd groote sommen te besteden aan een grondig in orde brengen van het terrein, irrigatie, wegenaanleg en gezondmaking. Als derde factor kan genoemd worden de zorgvuldigheid, waarmede de kolonisten uit de vele aanvragers werden uitgezocht.

Zijn dergelijke factoren grootendeels afhankelijk van de wijze, waarop de proef wordt opgezet en hebben we ze dus in onze macht, andere gunstige invloeden, welke zeker ook in niet geringe mate tot het welslagen van Durham hebben medegewerkt, ontsnappen daaraan. In de eerste plaats is te noemen de gunstige conjunctuur, welke thans in de Vereenigde Staten voor den landbouw heerscht. De oorlog heeft de levensstandaard doen stijgen en de prijzen voor levensbehoeften sterk verhoogd, niet zelden meer dan verdubbeld, wat natuurlijk den producent van die levensbehoeften ten goede is gekomen.

Duidelijk blijkt de gunstige conjunctuur voor den landbouw in 1918 uit een vergelijking van de cijfers voor de verschillende elementen, die op de rentabiliteit van het bedrijf invloed hebben. Hieronder

volgt zulk een overzicht waarin de stijging in den prijs van den grond, van de werkloonen voor landarbeiders, van den marktprijs voor voortbrengselen van land- en tuinbouw en van de benoodigdheden, welke de boer moet koopen, in percenten zijn uitgedrukt.

Jaartal	Prijs van den grond	Werkloon landarbeiders	Marktprijs landbouw-producten	Prijs van artikelen, die de boer moet koopen
1914	111	104	106	103
1915	123	105	103	112
1916	136	114	119	125
1917	153	142	184	153
1918	167	172	209	202

Zooals men ziet, is de marktprijs voor producten van landbouw, veeteelt en tuinbouw in den loop der jaren van 1914 tot 1918 het sterkst vooruitgegaan, iets meer dan die van de artikelen, die de boer moet koopen en veel meer, dan die voor werkloonen en voor den grond.

De koopprijzen van voortbrengselen van land- en tuinbouw hebben thans een „boom" in de grondspeculatie veroorzaakt; voor goed land wordt tot $ 1000 per acre betaald, wat echter door deskundigen een veel te hooge prijs wordt geacht. Het is echter duidelijk dat de algemeene voorspoed voor de landbouwbedrijven ook op de welvaart van de kolonisten te Durham grooten invloed heeft gehad.

Ten slotte moet nog worden opgemerkt, dat de leiding van de proef in uitstekende handen is. In het eerste verslag over de kolonie (Information regarding progress under the Land Settlement Act of the State of California, 1919) wordt erkend, dat de persoonlijkheid van den leider der kolonie van grooten invloed is op het welslagen ervan, en dat men bijzonder gelukkig is geweest in de keuze daarvoor; van den betrokken persoon wordt gezegd: „he brought to his task not only fine natural qualities, but an unusually rounded-out experience".

Hebben dus verschillende omstandigheden voor het welslagen medegewerkt, de wijze van opzet en uitvoering van het plan hebben zeer zeker ook veel tot het welslagen bijgedragen. Hierboven werden reeds de drie hoofdpunten genoemd: de degelijke voorbereiding, de onbekrompen uitvoering en de zorgvuldige keuze van de kolonisten. Hieronder zullen deze drie punten nog iets nader worden besproken. Kolonisatie op de buitengewesten is voor Indië van zulk een groot belang, dat het wellicht de moeite overwaard is te overwegen, of enkele in Californië toegepaste methoden niet in Indië navolging zouden kunnen vinden.

II.

In de eerste plaats dan iets over de voorbereiding, welke zeer degelijk, maar daarom niet langzaam geschiedde. De Land Settlement Act werd aangenomen op 1 Juni 1917. In Augustus van dat jaar was de Board, aan wie de leiding van de kolonisatie zou worden toevertrouwd, benoemd. Verschillende terreinen — in het geheel een veertigtal — werden aangeboden; daarvan werden er twee aangekocht; in totaal beslaan zij 6.219 acres. De terreinen bestonden voor verreweg het grootste deel uit bevloeibare gronden; daarvoor werd 100 $ per acre betaald; voor het niet-irrigeerbare land (700 acres) 10 $. Het land was gedeeltelijk braak en voor een deel ook nog met bosch bedekt. Rechten op irrigatiewater uit een door het terrein stroomend riviertje waren eraan verbonden. Er was een begin van bevloeiingsleidingen aanwezig.

In Californië zijn de rechten op irrigatiewater veelal slecht geregeld en komen dikwijls langdurige processen over waterrechten voor. Men begon dus met allen, die rechten hadden op water uit het riviertje door overleg tot overeenstemming te brengen en eene regeling op te maken, waarbij de Attorney- General zijn hulp verleende.

Ook bij het verdere uitwerken van het plan werd alles door de Settlement Board verricht in nauwe samenwerking met de verschillende openbare diensten van den Staat Californië en van de federale departementen. Op advies van den localen gezondheidsdienst maakte men het terrein en een breede strook eromheen malariavrij. Er werd een plan opgemaakt voor de voorziening met goed drinkwater door middel van putten. De „soil experts" onderzochten de gronden,

maakten hun kaart van de grondsoorten op en gingen na, voor welke gewassen zij het meest geschikt waren. Met behulp van deze kaart werd het terrein in boerderijen verdeeld en werden de grootte en verkoopprijzen voor deze „farms" vastgesteld. Zware gronden zijn beter geschikt voor graanbouw op extensieve schaal, betere, lossere gronden kunnen worden bestemd voor ooftteelt, waarbij de bedrijven veel kleiner genomen moeten worden. Bij de verdeeling van het terrein in „farms" koos men de grootte zoo, dat voor één bedrijf niet meer dan één gezin met één hulpkracht al het werk af kon. De maximum grootte voor een bedrijf werd daardoor 160 acres (90 bouw), waarop dan alleen betrekkelijk extensieve graanbouw mogelijk is. Zooveel mogelijk werden de voor één bedrijf bestemde stukken als een aaneengesloten complex uitgezet; in sommige gevallen, waarin een stuk graanland gecombineerd werd met een stuk grond, voor ooftteelt bruikbaar, was dit echter niet mogelijk en vormden dus twee uiteenliggende stukken één bedrijf. Een wegenplan werd opgemaakt en door deskundigen verschillende ontwerpen voor grootere en kleinere woningen geteekend. Modelcontracten voor den verkoop van den grond en de waterrechten aan kolonisten op afbetaling en voor het verleenen van voorschotten ten behoeve van het bedrijf werden opgemaakt. In Juni 1918 kon men met den verkoop van „farms" aan settlers beginnen. Er dient nog bij te worden aangeteekend dat de woningen niet gebouwd zijn in een groep bijeen, zooals in de inlandsche kampong, omgeven door bouwvelden, maar dat zij verspreid langs de wegen staan, op de bijbehoorende gronden. Dit is trouwens iets, wat men in Amerika in het algemeen aantreft: de bevolking woont op het land niet in dorpen bijeen, doch verspreid, ieder op zijn eigen farm, alleen liggen dan hier en daar kleine stadjes, in hoofdzaak bestaande uit enkele winkels, openbare gebouwen en bijbehoorende woningen. Men zag er geen bezwaar in, hetzelfde stelsel voor de kolonie te volgen, omdat een goed wegennet aanwezig is en de meeste kolonisten (70 %) auto's bezitten.

Bij het uitzetten van de perceelen werd, behalve de stukken, welke voor een volledig bedrijf geschikt waren, echter ook een aantal kleine stukken gereserveerd. In een landbouwstreek zijn verschillende andere bedrijven noodig, een smederij, een timmerwinkel en dergelijke. Bovendien zijn een aantal farms zoo groot, dat zij alleen

door een gezin, geholpen door een arbeider, bebouwd kunnen worden. „Niet alle menschen die op het land wenschen te werken, willen het risico en de moeilijkheden, aan grondbezit verbonden, dragen. „Sommigen verrichten liever loonarbeid" wordt in een verslag over de kolonisatie opgemerkt. Er zijn werkzaamheden in een landbouwbedrijf waarbij twee menschen samen een dag werkende, meer kunnen afdoen, dan een man alleen in drie dagen zou kunnen doen. In het kort, de landbouwbedrijven hebben even goed behoefte aan loonarbeiders als andere industrieën, en er moet in de landbouw zelfs beter voor de welvaart van deze werkkrachten en voor een aantrekkelijke omgeving voor hen gezorgd worden, om tegen de aantrekking van de groote stad met haar amusementen te kunnen concurreeren. Bij het stichten van de kolonie te Durham werd hiermede rekening gehouden. Wat men den loonarbeider wilde geven om hem het leven te veraangenamen was een goed huis en grond voor erf en tuin. Hiertoe werden op drie verschillende punten op het kolonisatie terrein in het geheel 25 stukjes van 2 acre uitgezet ten einde daarop de landarbeiders te laten wonen. Zulke grondjes van 2 acre (iets meer dan een bouw) waren groot genoeg voor een gezin om er de noodige groenten en vruchten op te verbouwen en een koe, benevens pluimvee te houden. Men verwachtte ook een gunstige uitwerking van op het karakter van de menschen. „Because it was their own, it would give to the family a sense of pride and independence, which would be of great value in shaping the character of the children who lived there, and in making the whole household contented and prosperous", heet het in het verslag over de kolonie.

Bij het uitgeven van de gronden op het kolonisatieterrein bleek het, dat er ook aanvragen inkwamen naar deze kleine stukken grond van menschen, die niet als landarbeiders te beschouwen waren, en die ook niet van plan waren om, wanneer zij zich op de kolonie konden vestigen, als zoodanig bij de anderen te gaan werken. Het waren menschen met een klein inkomen voor zich zelf, die aangelokt werden door de mogelijkheid om op gemakkelijke en betrekkelijk goedkoope manier een griefelijke woning te krijgen in een vooruitgaande streek. De mooie omgeving van Durham, met aan de Westzijde de boomgaarden van pruime- en amandelboomen, aan de Oostzijde heuvels en in de verte Mount Lassen, trok hen aan. Hoewel het over het algemeen degelijke ontwikkelde menschen waren,

wier aanwezigheid in de kolonie voor het gemeenschapsleven van waarde zou geweest zijn, werden geen gronden aan hen uitgegeven. Zooveel mogelijk werden alleen aan echte landarbeiders de kleine stukken grond gegeven. Toch heeft dit niet tot het gewenschte doel geleid. Bewoners van de kleinere stukken gaan veelal buiten de kolonie werken; men haalde het geval aan van een man, die in den tijd van mijn bezoek aan de kolonie op de rijstvelden in de buurt werkte en daar dagloonen maakte van $ 9. Op een van de kleine stukken stond een huis, dat op een Indische onderneming geen slecht figuur zou maken als administrateurswoning, het werd bewoond door een timmerman die het zelf gebouwd had.

De bebouwers van de grootere farms kunnen hun loonarbeiders niet voldoende in de kolonie zelf vinden en moeten deze over het algemeen buiten de kolonie aanwerven.

III.

Een tweede factor voor het welslagen van de kolonisatieproef is gelegen in de onbekrompen wijze, waarop van af het begin de zaak is opgezet: men is niet teruggeschrikt voor hooge bedragen, wanneer werken voor irrigatie en andere verbeteringen noodig waren, waarmede natuurlijk allerminst gezegd is, dat er maar op los is uitgegeven, integendeel, het financieel beheer is zoo geweest, dat op de proef niets verloren is. „This has been done without any cost to the taxpayers of the state" zegt het verslag.

De aankoop van de gronden vereischte $ 542.719; de waarde ervan thans, volgens de verkoop-contracten, is $ 828.885. De uitgaven bedroegen dus rond $ 286.000. Uit deze som zijn bestreden de uitgaven voor wegenaanleg, bevloeiingswerken, afwatering en andere verbeteringen voor de geheele kolonie; bovendien alle uitgaven voor administratie, inclusief de jaarwedden voor den leider en zijn helper, de „farmsteadengineer", die voor de woningen de ontwerpen maakt. Wanneer alles geheel gereed is, zullen de leidingen in beheer worden gegeven aan een coöperatieve vereeniging van kolonisten.

Bij de uitgifte van de boerderijen ging men ervan uit, dat het beste systeem was het bedrijf al vast op gang te brengen en daarna in zijn geheel aan den kolonist over te doen.

Bij den aankoop van het land waren enkele stukken nog niet dadelijk beschikbaar, omdat zij op langen termijn verhuurd waren; zij kunnen eerst gaandeweg ter hand worden genomen en uitgegeven. De dadelijk beschikbare gronden besloegen 3500 acre. Dit terrein werd in 52 farms en 21 kleine stukken verdeeld; zooveel mogelijk werd de bevloeiïng in orde gebracht en de grond in bewerking genomen, gebrek aan werkpaarden maakte, dat dit laatste niet volledig kon geschieden. Toch was op de meeste boerderijen een flink stuk van den grond met veldgewassen beplant, toen in Mei 1918 de eerste uitgifte begon. Dit maakte, dat de kolonisten enkele weken of maanden na hun vestiging reeds product binnenkregen. Zij moesten aan den staat alle uitgaven voor de beplanting gedaan, terug betalen. Enkele gewassen werden door den board in eigen beheer geoogst, waarop een winst van $ 2.000 gemaakt werd. Bij de tweede serie boerderijen op een stuk waarvan de huur in September 1918 afliep, werd dezelfde methode gevolgd. Het heele stuk werd verdeeld in 27 boerderijen en 5 arbeidersstukken en de 1700 acre dadelijk met graan bezaaid.

Bij het vaststellen van den prijs per acre voor de verschillende perceelen werd rekening gehouden met de grondsoort, de toegankelijkheid e.d. De gemiddelde prijs is $ 150 per acre; de prijzen voor de boerderijen wisselen af van $ 3.600 tot $ 15.000.

De verkoopprijs voor de gronden liep uiteen van $ 48 tot $ 235 per acre. Veel zorg werd er aan besteed voor elk perceel zoo goed mogelijk een evenredigen prijs vast te stellen; dit schijnt wel bereikt te zijn, want voor elk perceel, dat aangeboden werd, had een of andere aanvrager een voorkeur.

Het stelsel om aan de kolonisten „ready made farms" uit te geven bleek groote voordeelen te bezitten. De boerderijen zijn gemiddeld 40 acre groot; de waarde ervan, met verbeteringen en noodzakelijke inventaris, is te stellen op $ 300 per acre, of $ 12.000 in totaal (per boerderij van 16 H. A. of 23 bouw, dus ruim ƒ 30.000). De kolonist moet over dit bedrag een rente betalen van 5 %, verder belastingen en waterrechten betalen; alles samen uitkomend op 20 $ per acre, voor hij iets overhoudt voor eigen levensonderhoud en voor afbetalingen op de koopsom. In verband daarmede is de tijdfactor voor hem van het grootste belang; vooral wanneer hij slechts weinig kapitaal heeft, moet hij zoo gauw mogelijk een oogst zien binnen te

krijgen. De settlement board maakte het den kolonist mogelijk spoedig zijn arbeidskracht in geld om te zetten, door alvast een groot deel van de boerderij te bezaaien. De hiervoor gebruikte gewassen waren alfalfa, haver en voornl. gerst. De kolonisten konden de graangewassen twee maanden na de overname van de boerderij oogsten, zij die in Juni 1918 boerderijen overnamen, konden voor de winter begon, drie snitten alfalfa binnenhalen. Zoodoende hadden zij reeds een inkomen om op te leven gedurende het eerste seizoen.

Dit was alleen mogelijk, doordat de board dadelijk zooveel mogelijk grond bezaaid had; dit spaarde den kolonisten het uitstel van een jaar uit. Zelf hadden zij dit nooit kunnen doen; niet alleen omdat de grond niet zoo spoedig beschikbaar kon worden gesteld, maar vooral ook, omdat de noodige werkpaarden niet te krijgen zouden geweest zijn — de board kocht een 75 pk. tractor voor het werk — en verder nog eenige spannen werkpaarden. Hierdoor werd bereikt, dat 12 maanden na het beginnen van de kolonisatie al het land in cultuur was, wat zonder deze hulp eerst na twee of drie jaar bereikt zou zijn. Volgens het oordeel van de board is zulk een hulp in overneming van een deel van het voorbereidend werk van veel meer waarde voor den kolonist, dan het geven van voorschotten in geld om hem mogelijk te maken de noodige arbeidskrachten voor den aanleg te huren.

Het houdt zijn vertrouwen in de toekomst op en helpt hem op tijd zijn betalingen te doen, terwijl het zijn energie niet verslapt; zooals reeds opgemerkt, moet hij de uitgaven, welke de board voor de beplanting deed, dadelijk terug betalen.

IV.

Thans nog enkele woorden over het derde punt, hierboven als een factor voor het welslagen genoemd: de keuze van de kolonisten, hun verhouding tot de board en de middelen om hen vooruit te helpen. Zooals reeds boven opgemerkt, worden zij in twee groepen verdeeld, in zelfstandige boeren en in loonarbeiders. De boerderijen voor de eersten bestemd, mogen volgens de Settlement act niet hooger in prijs zijn dan $ 15.000; de stukken grond voor de tweede groep niet hooger $ 400; beide prijzen gelden voor het land, zonder verbeteringen.

Enkele andere bepalingen uit de „act" kunnen hier worden aangehaald. De kolonisten moeten Amerikaansch onderdaan zijn, of verklaard hebben het te willen worden. De Settlement board heeft het recht, aanvragen van menschen, die ongeschikt lijken, af te wijzen. Een gezin kan slechts één boerderij of arbeidersstuk krijgen. Voor het crediet zijn de volgende regelingen gemaakt. De kolonisten moeten bij aankoop van den grond 5 % van de koopsom storten en kunnen het overschot in 40 jaar afbetalen. Zij kunnen op hun huizen en verdere blijvende verbeteringen 60 % van den kostprijs opnemen en dit bedrag in 20 jaar afbetalen; het maximum ervan is $ 3000. Verder kunnen zij nog voorschotten krijgen voor den aankoop van vee, landbouwwerktuigen en dergelijke, welke in 5 jaar moeten worden afbetaald. De rente voor het aftebetalen deel van de koopsom bedraagt 5 %; daarbij wordt gevoegd 3 % van de hoofdsom. Voor de afbetaling in totaal moet dus worden betaald 8 % per jaar, waardoor de hoofdsom in 20 jaar is afbetaald.

De kolonisten verbinden zich in het koopcontract hun boerderijen in goeden staat te houden en het land te bebouwen op een wijze, welke de board goedkeurt. De uitgegeven perceelen mogen niet worden vervreemd binnen 5 jaar na de uitgifte, zonder schriftelijke toestemming van de board.

Indien de kolonist het contract niet nakomt, kan de board het contract opzeggen en daardoor ontslagen worden van alle verplichting om den grond aan den kolonist over te doen.

Alle betalingen tot op dat tijdstip gedaan, zullen dan worden beschouwd als huur, voor het gebruik betaald.

De kolonisten moeten zich op hun perceelen vestigen binnen 6 maanden na de toewijzing en er verder minstens 8 maanden van elk kalenderjaar verblijf houden voor de eerste 10 jaar van hun contract, tenzij zij voor hun afwezigheid geldige redenen hebben ter beoordeeling van de board. Deze bepalingen worden noodig geacht om aankoop door speculanten en stroomannen te voorkomen en tegen te gaan, dat bona fide landbouwers die door eigen arbeid hun boerderij verbeterd hebben, deze verkoopen, zoodra zij er een goeden prijs voor kunnen maken. Dit is een zeer algemeen gevolgde werkwijze in Californië. Boomgaarden b.v., zijn wanneer zij beginnen te dragen, meestal niet meer in het bezit van dengeen, die ze aangelegd heeft. Het verloop is gewoonlijk aldus: iemand koopt een stuk braak

liggenden grond, maakt het plantklaar en beplant het; vervolgens tracht hij het over te doen tegen een veel hoogeren prijs aan een ander, die het weder alleen voor eenigen tijd houdt, den aanplant onderhoudt en vervolgens weder aan een ander tegen hoogeren prijs tracht te verkoopen.

Bij de uitgifte van de perceelen werd veel zorg besteed aan de keuze van de kolonisten. Aanvragers kregen een formulier in te vullen, waarin zij moesten opgeven, welke ervaring zij hadden op landbouwgebied, over hoeveel kapitaal zij beschikten en hoe zij van plan waren den grond te bebouwen, wanneer zij het aangevraagde perceel mochten krijgen. Zoo kon men eenigszins nagaan in hoeverre zij ervaring hadden. Waren er meer aanvragers voor een zelfde perceel dan werden zij opgeroepen. De board kon steeds, na met de verschillende aanvragers gesproken te hebben, een keuze doen.

Moeilijker was de keuze uit de aanvragers van de kleine perceelen voor de loonarbeiders bestemd. In het algemeen nam men daarvoor zooveel mogelijk menschen met een gezin. Zooals reeds hierboven opgemerkt, kwamen veel aanvragen voor kleine perceelen in van menschen die gaarne een huisje met wat grond in een landelijke omgeving wilden hebben, maar die geen landarbeiders waren. Deze werden uitgesloten.

Veel aanvragen kwamen verder in voor iets grootere perceelen, staande tusschen het 2 acres perceel voor den landarbeider en het volledige bedrijf van 40 acres en meer. Bij volgende kolonisatieplannen is men voornemens daarin ook te voorzien.

Bij de keuze van kolonisten voor de boerderijen stelde de commissie als eischen dat de aanvrager minstens een kapitaal van $ 1500 bezat in geld of in vee en landbouwwerktuigen. Dit werd een goed middel geacht om al te optimistische aanvragers buiten te sluiten. Een boerderij, met haar volledige inventaris, vertegenwoordigt een waarde van $ 5000 tot $ 20.000 en dit is een te groot bedrag om als schuld te aanvaarden, wanneer men zelf niets bezit. Het zou bovendien het gevaar opleveren, dat de kolonist de boerderij op elk oogenblik kon laten schieten zonder daarbij iets te verliezen.

Enkele voorkomende gevallen hebben aangetoond, dat het stellen van de voorwaarde goed gezien was. Zoo deed zich een geval voor, waarin ziekte in het gezin van een kolonist uitgaven noodig maakte,

gelijk aan zijn kapitaal; had hij niets bezeten dan zou de staat hem behalve zijn land en werktuigen ook nog aan geld hebben moeten helpen om zijn dokters en ziekenhuisrekening te betalen. Dank zij zijn kapitaaltje is hij er doorheen gekomen; had hij niets bezeten, dan zou hij als kolonist mislukt zijn. Gemiddeld bezaten de kolonisten een kapitaal, per gezin, van $ 3000 in contanten, benevens een soms vrij volledig stel werktuigen. Velen waren te voren pachtboeren (tenant farmers), die, ware de kolonisatie niet ondernomen, thans nog pachters zouden zijn. Zij waren goed op de hoogte van landbouw, maar zelfs met deze kennis zullen zij alleen door hard werken soberheid en goed beheer in de eerste vijf jaar hun afbetalingen op tijd kunnen doen. „Farming is not a highly lucrative occupation" merkt het verslag op.

Bezit men niets, dan is het beter te beginnen met een klein perceel, voor landarbeiders bestemd. Zij, die te Durham deze perceelen genomen hebben, zijn er wel bij gevaren. Zij behoefden slechts $ 20 te storten en konden voor den aankoop van bouwmaterialen van den board voorschot opnemen, dat maandelijks afbetaald werd. Als voorloopig onderdak leven dergelijke kolonisten in een tent; men ziet dat in Californië veel doen. De landarbeiders konden $ 4.50 per dag verdienen, of, als zij de voeding van den werkgever kregen $ 2.50 — 3.50. Timmerlieden maakten $ 5.25 per 8-urigen werkdag en hadden dan voldoenden vrijen tijd om hun eigen land te verbeteren en te bebouwen. Een landarbeider met een span paarden maakte $ 6.50 per dag. Dit jaar zijn deze cijfers zelfs hooger. In enkele gevallen maakten de kolonisten zelfs meer; in een geval bv. verdienden man en vrouw samen in het oogst-seizoen in de naburige pruime-boomgaarden $ 6.50 per dag. Deze menschen konden geheel uit eigen middelen een goed huis bouwen.

Het werk van de board eindigt niet met het beschikbaar stellen van perceelen voor kolonisten. Wanneer men zich daartoe bepaalde en de kolonisten verder voor zich zelf zou laten zorgen, zou de kolonisatie tot mislukkig gedoemd zijn. Het voornaamste werk komt zelfs eerst, wanneer de kolonisten hun perceel hebben uitgezocht en aan de langdurige, moeilijke taak zijn begonnen om hun boerderij te exploiteeren, te verbeteren en de koopsom af te betalen. De menschen moeten tot elkaar worden gebracht en hun gemeenschapszin ontwikkeld worden; coöperatieve aankoop- en verkoop-vereenigingen

moeten worden gevormd, coöperatie bevorderd worden om hen te helpen de moeilijkheden te overwinnen, die zich bij gebrek aan kapitaal altijd voordoen. Vooral de veefokkerij heeft een goed voorwerp opgeleverd om deze geest van coöperatie te ontwikkelen. De kolonie heeft besloten alleen enkele veerassen te fokken, zoo van runderen Holsteins voor melk, en shorthorns voor vleesch-productie. Een veefokvereeniging is gevormd, welke eerste-rangs dekstieren gekocht heeft. Het benoodigde geld voor den aankoop werd door de uitgifte van aandeelen verkregen; het dekgeld dient voor onderhoud en afbetaling.

Volgens het verslag heeft het gemeenschappelijk bloot staan aan de moeilijkheden en ontberingen van de eerste jaren een goeden invloed. Zoo hebben sommige kolonisten het eerste jaar in hun schuur gewoond; buiten de kolonie zou men zulk een woning vernederend vinden, binnen de kolonie wordt iemand er veeleer om gewaardeerd.

De kolonisten worden bij dit alles voortdurend met raad bijgestaan door den leider. De plannen voor hun huizen worden in overleg met ieder huishouden voor hen ontworpen door den homestead engineer die ook bij de plaatsing van de schuren enz. helpt en over den aanleg van wegen, de verdeeling van het terrein in erf, boomgaard, moestuin en bouwvelden advies geeft. De kolonist begint daardoor met een behoorlijk werkplan, niet alleen voor de eerste weken, maar ook voor de verdere toekomst.

V.

Wanneer men de kolonie bezoekt en de uitgestrekte goed bebouwde velden voor zich ziet, waar het frissche groen van alfalfa afwisselt met donker-groene, rijpende gierst en op andere velden zware pompoenen liggen te rijpen, kan men niet anders dan een indruk van welvaart en vooruitgang krijgen, vooral wanneer men denkt aan de dikwijls slordige bebouwing en verwaarloosde boomgaarden, welke men hier meermalen ziet. Het is dan ook wel te begrijpen, dat de leider van de kolonisatie er met trots op wijst, hoe hier op duizenden acres land, waar twee jaar geleden geen enkele grondbezitter woonde, thans 120 gezinnen gevestigd zijn, die langzamerhand bezitters van den grond worden, wat hun zonder de kolonisatie niet mogelijk zou

geweest zijn. De verkoopwaarde van den grond is verhoogd, niet alleen voor de kolonie, maar ook voor de streek erom heen. De belasting-opbrengst wordt hooger, het naburige stadje krijgt meer handel. Landarbeiders, die zonder de kolonisatie hun gezin in de stad zouden moeten laten wonen en die uit sociaal oogpunt geen stand hadden, niets dat hen prikkelde tot een streven naar hooger, kunnen thans met hun gezin op het land wonen bij hun werk en een eigen huis en stuk grond verkrijgen. En dat alles is bereikt, zonder dat het den belastingbetaler iets gekost heeft.

Men mag hier dan ook zeker van een geslaagde kolonisatieproef spreken. Terecht zegt het verslag: „It encourages those who believe in an enlarged use of the state as an instrument of direct service in those things that effect the general welfare".

Men moet deze woorden en het voorbeeld van Durham in gedachten houden, wanneer men in Indië over kolonisatie in de buitengewesten spreekt. Zeer zeker zijn daar de omstandigheden anders dan in Amerika.

Bij een vroegere poging om Indo's naar het land terug te brengen en ook bij de kolonisatieproef in de Lampongs begon men met een menschenmateriaal, dat weinig economischen weerstand bezat. Het voorbeeld van Durham leert, dat men de kolonisten veel eer onder de betere, meer energieke en eenigszins welgestelde elementen moet zoeken. Bij vorige proeven in Indië liet de voorbereiding en eerste uitvoering van het werk veel te wenschen over. Durham bewijst, van hoeveel belang het is, dat aan deze onderdeelen groote zorg wordt besteed.

Overigens is het wel merkwaardig de cijfers voor de onkosten in Californië eens even met de Indische te vergelijken. Dáár land dat tegen betrekkelijk hooge prijzen gekocht moest worden, dure arbeidskrachten en betrekkelijk hooge kosten voor een gering aantal kolonisten, die echter zelf groote bedrijven bewerken.

In Zuid Sumatra, overvloed van land, dat eerst door kolonisatie waarde verkrijgt, kleine bedrijven en een betrekkelijk groot aantal kolonisten.

Zoo zijn er zeker meerdere diepgaande verschillen op te noemen, naast punten van overeenkomst. Wat echter mij het meest in de proef op Durham trof was de nadruk, welke er op gelegd werd dat met het eerste op gang brengen van de kolonie deze nog niet zoover was,

dat verdere leiding ontbeerd kon worden. Integendeel men meende, dat het belangrijkste werk dan eerst begon. En, indien dit voor een groep menschen geldt, toegerust met zooveel meer economisch inzicht, meer hulpmiddelen en meer gehardheid, dan de Inlandsche kolonist, hoeveel te meer zal het bovenstaande dan voor de kolonisatie in Nederlandsch-Indië mogen gelden.

Minimumloonen voor Indië

door

J. W. MEYER RANNEFT.

I. Het verslag der Arbeidscommissie.

Het is nu al meer dan een jaar geleden, dat in de pers geruchten opdoken over plannen der Regeering om, op initiatief van den toenmaligen Directeur van Binnenlandsch Bestuur den Heer Carpentier Alting en den toenmaligen Inspecteur voor de Agrarische Zaken den Heer Van der Marel, voor de suikerindustrie op Java minimumloonen voor te schrijven. En thans ligt voor ons een van Regeeringswege gedrukt en verspreid „verslag van de arbeidscommissie betreffende de wettelijke vaststelling van minimumloonen voor werknemers op Java en Madoera", waarin die commissie over dat denkbeeld van advies dient. Dat verslag houdt drie adviezen in. Van de meerderheid der commissie een meer uitvoerig advies, vergezeld van een toegelichte ontwerp-ordonnantie; van drie leden een minder uitvoerige minderheidsnota en ten slotte van den Heer van der Waerden, het gedelegeerd lid der commissie tot ontwikkeling van de fabrieksnijverheid, een kort nagekomen schrijven, dat zich in hoofdzaak bij de minderheidsnota aansluit.

Klaarblijkelijk is de Regeeringspublicatie bedoeld om algemeene breede bespreking van het vraagstuk der minimumloonzetting voor deze streken uit te lokken. En het is begrijpelijk dat dat doel bereikt wordt, want het is inderdaad een merkwaardig boekje, dat verslag der arbeidscommissie.

Deze merkwaardigheid ligt niet zoozeer daarin dat men het ten slotte niet op alle punten eens is kunnen worden, doch veeleer in het feit, dat men het omtrent de hoofdzaak wèl volkomen eens is geworden. De commissie is, zegt het verslag „eenstemmig van oor-

deel dat tot wettelijke vaststelling van minimumloonen voor particuliere en overheidsbedrijven dient te worden overgegaan".

Het is vooral deze eensgezindheid, deze eenparigheid van oordeel, die het vermelden waard is. En dat misschien weer niet zoozeer om dit opvallende feit zelf, doch veeleer om hetgeen niet zoo dadelijk blijkt; het feit, dat dit eenparig oordeel zoo uiterst beknopt gemotiveerd is.

Het vraagstuk der minimumloonen is over de heele beschaafde wereld al sinds jaar en dag aan de orde. Belangrijke toepassingen van minimumloonzetting hebben in tal van streken plaats gehad. Maar van een algemeene toepassing, een algemeene erkenning van de noodzakelijkheid is geen sprake. Waar men minimumloonzetting toepaste was het — zooals b.v. in Engeland — voor bijzondere bedrijven of — daar waar meer algemeene loonzetting voorkomt, zooals in Australië — voor een streek in zeer bijzondere omstandigheden. Doch overal, zelfs in landen met vergevorderde sociale wetgeving, deinsde men voor algemeene vaststelling van minimumloonen terug.

En ziet hier nu een commissie, die zonder aarzelen en vrijwel zonder motiveering een *algemeene* minimumloonzetting aanbeveelt voor dit land, waar de arbeidswetgeving nog in de windselen ligt.

Vrijwel zonder motiveering zeide ik en met reden. Want wat de commissie daaromtrent geeft is waarlijk al heel sober.

Er is, zoo is de simpele redeneering, onderbetaling van arbeiders en daardoor ondervoeding bij die arbeiders en hun gezinnen. Dat is ongewenscht. Welnu geeft dan die arbeiders zoo hoog loon, dat zij daarvoor voldoende voedsel kunnen koopen.

Men ziet eenvoudiger kan het al niet.

Nu begrijp ik, dat deze beknoptheid een opzettelijkheid is. Klaarblijkelijk heeft de commissie van dit bijzonder ingewikkeld vraagstuk alleen de allergrootste hoofdtrekken willen vermelden om zoodoende verwarrende critiek over bijzaken te vermijden. Er valt daarvoor wat te zeggen. Maar men mag eischen, dat die opzettelijke vereenvoudiging niet zoover wordt doorgezet, dat daardoor een juist inzicht in het vraagstuk dreigt te worden belemmerd. En dat dit hier geschied is, bedoelt dit opstel aan te toonen.

De allereerste vraag, die men doen mag, is toch wel deze, waarom die algemeene minimumloonzetting, die elders zoo moeilijk bleek,

nu hier moet en kan worden ingevoerd. Zijn hier de voordeelen van den maatregel zoo veel grooter dan elders? Zijn de bezwaren hier zooveel minder? Zijn de oplossingen die meerderheid en minderheid geven de eenig denkbare?

Het groene boekje geeft op al die vragen geen antwoord; het doet alsof ze niet bestaan. En het dwingt den ernstigen lezer zoodoende om zelf te pogen daarop antwoord te vinden. Vandaar, zooals ik zooeven in andere woorden zei, dit opstel.

II. Algemeene vaststelling van minimumloonen.

a. Voordeelen van minimumloonzetting.

Als voordeel van den maatregel noemt de commissie het doen ophouden van de algemeene onderbetaling, die zij op Java heeft geconstateerd. Inderdaad weer een veelzeggende en merkwaardige uitspraak, deze korte eenvoudige eenparige verklaring van een groep mannen, waaronder vertegenwoordigers van de belangrijkste grootbedrijven. Maar een uitspraak, die berust op een macht van door de commissie zelf opgevraagde en beoordeelde gegevens en die men dus onvoorwaardelijk als juist kan aanvaarden. Zij het dan, dat men daarbij heeft te bedenken, dat sinds den tijd, dat die gegevens verzameld zijn, weer meer dan een jaar is verloopen, een jaar, waarin loonsverhoogingen en prijsmutaties aan de orde van den dag zijn geweest. In allen gevalle echter staat wel vast, dat onderbetaling voorkwam, en is het waarschijnlijk, dat zij nog voorkomt. En men kan het der commissie toegeven, dat het een belangrijk voordeel is, dat wettelijke vaststelling van minimumloonen die onderbetaling nu en in toekomst althans ten deele zal doen ophouden.

Doch naast dit voordeel staan andere, die de Commissie niet noemt. De ervaring elders met minimumloonzetting opgedaan spreekt ten deze duidelijk. Ook elders werd het invoeren van minimumloonen begonnen om de onderbetaling, het „sweating", te voorkomen. Doch in die landen, waar het instituut de grootste beteekenis verkreeg, in Engeland en Australië, groeide het snel boven die eerste beperkte opzet uit. Deels doordat weldra bleek, dat de instelling van minimumloonregeling de aangewezen weg is om tot bevredigende toestanden te komen voor industrieën, waarbij organisatie der werk-

lieden onmogelijk of vruchteloos is. Deels omdat ook in industrieën, waar zoodanige organisatie wel mogelijk is, de arbeiders zelf op die minimumloonzetting prijs stellen, omdat zij hun positie versterkt. Daar weten de arbeiders haar af te dwingen.

In het kort komen de andere voordeelen van het vaststellen van minimumloonen hierop neer, dat daardoor de industrieele vrede bevorderd kan worden en dat een gezonde verhouding van werkgevers en werknemers daardoor in de hand kan worden gewerkt. De maatregel kan redelooze kritiek op de bestaande productiewijze natuurlijk niet voorkomen, doch misschien verminderen. En ook in ander opzicht kan hij voor de werkgevers zijn nut hebben, omdat hij de overheid het moreele recht geeft om de bedrijven, waarvoor hij geldt, te beschermen. Men kan dit laatste erkennen zonder onmiddellijk zoo ver te gaan als het Soerabajaasch Handelsblad, dat het wettelijk vaststellen van minimumloonen wilde koppelen aan het wettelijk vaststellen van verplichtingen van de werknemers, hetzij in den vorm van poenale sanctie, [1]) hetzij in den vorm van een stakings verbod. [2]) Ik ontken allerminst, dat b.v. verplichte arbitrage met de daaraan verbonden sanctie nut kan hebben, zoo al niet voor eenige bedrijven (b.v. overheidsbedrijven, maar ook andere) dan toch voor enkele werkzaamheden in die bedrijven (b.v. die waarvan het plotseling staken groot maatschappelijk nadeel kan brengen). Ik ontken alleen, dat men de vaststelling van minimumloonen onverbrekelijk moet vastkoppelen aan vermeerdering van de verplichtingen der arbeiders. Een kwestie van gelijk oversteken behoeft het niet te zijn.

In allen gevalle, zeker is het, dat men om tot een juist oordeel te komen, zich er niet toe kan bepalen alleen de ondervoedingskwestie als basis van zijn beschouwingen te kiezen. Men kan bij een practisch vraagstuk als dit niet straffeloos de zeer reëele politieke en moreele factoren buiten beschouwing laten.

---

1) Wijlen de Heer M. v. Geuns in het Soer. Handelsblad van 12 Augustus 1912, vermeld in het Mindere welvaart verslag. Deel VIe bldz. 20|21.

2) Soer. Handelsblad 18 December 1920.

b. Grenzen der loonpolitiek.

Voor ik er toe overga tegenover de opgesomde voordeelen nadeelen te stellen, wil ik eerst in het algemeen de grenzen der loonpolitiek behandelen. Ik zal daarbij wat uitvoerig moeten zijn.

Dat is uiteraard vervelend; het riekt naar het schoolboek. Maar gegeven het feit, dat een gansche commissie van serieuse mannen over het belangrijke vraagstuk, waar die grenzen liggen, blijkbaar een andere opvatting heeft dan hier wordt verdedigd, is het toch zeker niet overbodig.

Wat geschiedt er eigenlijk door zulk een minimumloonzetting?

In de eerste plaats dit, dat daardoor een deel van het volksinkomen, dat anders den ondernemers toe zou vallen, in handen komt van arbeiders en wel van de meest armoedige arbeiders.

Nu is er wel niemand, die als onpartijdig beoordeelaar dien armen wat meer inkomen misgunt en die niet inziet dat de povere welvaartsvermeerdering voor deze lieden een maatschappelijk voordeel is. Evenmin wordt tegenwoordig nog ernstig betwist, dat de overheid het recht heeft om op deze wijze in te grijpen in de loonsverhoudingen. Het is gelukkig dat de arbeidscommissie in haar geheel heeft getoond dit te beseffen.

Het bezwaar tegen deze verschuiving in het maatschappelijk inkomen is dan ook niet, dat overheidsingrijpen in dit opzicht principieel ongewenscht is. Het ligt hierin, dat door dit overheidsingrijpen een deel van het volksinkomen — de loonsverhooging — geheel verteerd wordt, terwijl het anders, althans ten deele, op zij zou worden gelegd, en dienstbaar gemaakt aan verdere en betere productie. Dat er dus consumptiegoed ontstaat in de plaats van kapitaal of — wil men de overscheiding kapitaal-verbruiksgoed laten vallen — dat thans goed verbruikt wordt waaruit, gebruikte men het voor verdere productie, veel meer goed zou zijn te halen.

Op tweeërlei wijze nu kan die verplaatsing van goed van ondernemers naar verbruikers de productie benadeelen. Zij kan dat doordat de ondernemers dan niet voldoende winst meer maken en hun bedrijf staken. Zij kan dat doordat de arbeiders, nu zij voor minder werk hetzelfde loon krijgen, minder gaan werken.

Op dit laatste bezwaar kom ik straks terug; het eerste is verreweg het meest belangrijk. Waar het nu op hoofdzaken aankomt, ga ik nu alleen daarop verder in.

„Het arbeidsloon kan niet zoo hoog stijgen dat het den kapitalist (lees ondernemer) onmogelijk wordt gemaakt zijn zaak te drijven en van de opbrengst te leven. Want deed dit geval zich voor, dan zou het voor hem voordeeliger zijn, zijn zaak geheel aan kant te doen".

Deze woorden zijn niet uit een oud-liberaal handboek over economie; zij zijn te vinden in Kautsky's „Das Erfurter Programm" [1]) waarvan de Hollandsche vertaling de ondertitel „Catechismus der Sociaal Democratie" voert.

Inderdaad over dit zoo gewichtige punt bestaat tusschen socialisten en niet-socialisten geen meeningsverschil. [2])

En als dan de bedoelde ondernemers hun zaak aan kant zetten of sluiten, zal het eenig gevolg zijn dat de arbeider in plaats van zijn vroegere onvoldoende loon niet het hoogere (minimum) loon krijgt, doch dat hij heelemaal geen loon krijgt. En voor de maatschappij in haar geheel is het gevolg, dat een aantal personen, die vroeger productieven arbeid verrichtten, dan gaan leegloopen en een zuiver parasitair bestaan voeren.

Nu kan men hiertegen aanvoeren, dat het geen kwaad kan, dat bedrijven, welke die minimumloonen niet kunnen betalen, verdwijnen. Doch dit gaat alleen op, als zoodanige bedrijven een onbelangrijke *uitzondering* vormen. Dan toch kunnen de werkeloos geworden arbeiders elders werk vinden. Desnoods zou dat kunnen geschieden bij werken, welke de overheid daartoe onderneemt; dan treedt dus de overheid in de plaats der uitgeschakelde ondernemers. Of b.v. doordat de overheid emigratie of kolonisatie aanmoedigt; dan opent de overheid voor de uitgeschakelde arbeiders nieuwe gelegenheid tot productieven arbeid.

Als echter de *meerderheid* der bedrijven de minimumloonen niet kan betalen staat de zaak anders. Dan toch kunnen de werkeloos geworden arbeiders geen werk meer vinden; dan komen in plaats van de bedrijven die sluiten of inkrimpen geen andere; dan daalt dus de productie en daarmede de volkskracht. Want de vraag komt ten slotte hierop neer of de overheid in staat zal zijn door een doelbewuste actie te komen tot een betere productie dan die der min of

---

1) Bladzijde 37.

2) Vgl. het kamerdebat Treub-Schaper, Handelingen 1914 bldz. 2383 e.v. waar ook de bedoelde passage van Kautsky werd aangehaald.

meer talrijke ondernemers en ondernemertjes, wier actie door dit overheidsingrijpen wordt verlamd. Wie de staatsmachine en vooral een staatsmachine in de tropen van nabij heeft zien werken, zal over dit van staatswege zoeken naar nieuwe banen minder optimistisch denken dan anderen. Niettemin kan men het over één zaak eens zijn, n.l. dat een betrekkelijk geringe gedwongen algemeene loonstijging een voordeel kan zijn en dat een groote gedwongen algemeene loonstijging een nadeel wordt.

Het is duidelijk, dat de factoren, waarvan het afhangt of een voor- of een nadeel verkregen wordt, twee in getal zijn: eenerzijds de hoogte waarop het loon gesteld wordt, anderzijds de rentabiliteit der betrokken bedrijven. Men kan dit anders uitdrukken door te zeggen, dat men bij het bepalen van de hoogte van minimumloonen onvoorwaardelijk rekening zal moeten houden met de rentabiliteit der betrokken bedrijven.

Nieuw is deze conclusie niet; zij is ten slotte niet anders dan de toepassing van den algemeenen regel, dat loonpolitiek in het algemeen niet kan geschieden dan binnen zekere grenzen. [1]) Ik herhaal haar hier dan ook alleen daarom, omdat het mij voorkomt, dat de arbeidscommissie met deze fundamenteele waarheid niet voldoende rekening heeft gehouden.

De minderheid heeft haar ten eenenmale miskend; de meerderheid heeft haar miskend bij den *opzet* van haar betoog en werd zoodoende gedwongen tot een betoog dat zij zelve inconsequent acht. Beiden schijnen zij zich gesteld te hebben op het standpunt, dat hoogstens een tijdelijke ontwrichting der bedrijven zal plaats vinden en dat de bedrijven zich binnen een zekere termijn wel weer zullen „aanpassen" aan den nieuwen loonstandaard. Dat de mogelijkheid van een blijvende productievermindering door hen wordt ingezien, blijkt uit het verslag niet.

Nu weet ik wel, dat men tegenover die vrees voor productievermindering tegenargumenten aanvoert, tegenargumenten, welke vermoedelijk ook der arbeidscommissie hebben voorgezweefd. Men wijst er dan op, dat de vaststelling van minimumloonen, het leggen van

---

[1]) Vgl. over de grenzen der loonpolitiek Philippovich Grundrisz der Politischen oekonomie II 5e druk bldz. 331.

lasten op de bedrijven, veelal een prikkel kan zijn voor de ondernemers om de rentabiliteit van hun bedrijf op te voeren.

Dat kunnen zij dan doen, hetzij door de consumenten meer te doen betalen, hetzij door de productiviteit van het bedrijf te vergrooten. Zoo zal het duur worden van handenarbeid de invoering van machines bevorderen.

De redeneering bevat een kern van waarheid. Inderdaad leert immers de praktijk, dat in ontwikkelde landen thans tal van sociale regelingen bestaan (beperkte arbeidsduur, rustdagregeling, verzekering enz.) waartegen bij hunne invoering hetzelfde motief is aangevoerd, dat de bedrijven die lasten niet zouden kunnen dragen. En het is inderdaad niet te ontkennen, dat de productieverbetering, waardoor al die maatregelen mogelijk zijn geworden voor een deel het *gevolg* is geweest van de betere arbeidsvoorwaarden, waardoor eenerzijds de arbeidsprestatie der arbeiders steeg, anderzijds de producent tot meerdere inspanning werd geprikkeld. Voor een deel en misschien voor het grootste deel is die productieverbetering echter *geen gevolg* van de betere arbeidsvoorwaarden. Voor dat deel, een deel dat tegenwoordig wel vaak over het hoofd wordt gezien, is zij alleen en uitsluitend het gevolg van die even onmisbare als onmiskenbare activiteit der ondernemers, waartoe het kapitalistische stelsel de mogelijkheid opende en die van dat stelsel wel een der hechtste steunpilaren vormt. Hoezeer men de gunstige werking van afgedwongen loonsverhooging niet mag wegcijferen, overschatten mag men haar evenmin. En zeker niet voor een koloniale maatschappij. En stellig zal men nooit mogen redeneeren, dat het leggen van lasten op ondernemers, dezen wel zonder meer zal leeren zich daaraan „aan te passen, in verband met het internationale en het binnenlandsche marktverkeer" zooals de commissie dat noemt. Er zijn nu eenmaal grenzen waarbuiten dit aanpassen niet meer gaat.

In het artikel „Macht oder ökonomisches Gesetz" [1]) waarmede von Böhm Bawerk zijn levenswerk besloot, legde deze er in een van die onwrikbare en onverbiddellijk logische betoogen, waarmede hij zich zijn wereldnaam verwierf, nog eens vast, waarom in onze maatschappij *in de gegeven rechtsorde* de in sociale wetgeving tot

---

[1]) Zeitschrift für Volkswirtschaft, Social-politik und Verwaltung Bond 23 1914 Heft 3.

uiting komende „macht" *op den duur* alleen kan werken binnen de grenzen van de economische waarde-, prijs- en verdeelingswetten. Dit in 1914 geschreven betoog en de daarop gebouwde conclusie hebben, zelfs na vier jaar wereldoorlog en alles wat daarop volgde, nog niets van hun waarde verloren. Dat voor een andere — een socialistische — maatschappij de gevonden wetten niet opgaan, doet aan hun waarde voor de tegenwoordige maatschappij niet af. Wij zagen zooeven, dat een rechtzinnig Marxist als Kautsky voor de tegenwoordig hier geldende rechtsorde het bestaan van een zeer reëele loongrens erkent. Waar uit het verslag der arbeidscommissie niet blijkt, dat zij de basis onzer tegenwoordige rechtsorde wil verlaten, mocht men eischen, dat zij rekening zou houden met de wetten, welke voor die orde gelden. Dat heeft zij echter, zooals hieronder zal blijken, niet gedaan.

c. Algemeene bezwaren tegen wettelijke minimumloonen.

Bij het behandelen van de nadeelen van een algemeene minimumloonzetting zal ik mij beperken. Men kan in de meeste handboeken over economische politiek wel een opgave van die nadeelen vinden. Ik zal ze hier niet alle in den breede gaan uitspinnen.

Slechts twee noem ik er. Het eerste is vervat in de vraag of men, gegeven de nauwe grenzen, welke voor de loonpolitiek bestaan, niet beter zou doen om eerst op ander gebied sociale wetgeving te scheppen. Waar de Inlander zoo slecht de waarde van het geld kent — zoó is de niet onjuiste redeneering — ligt het voor de hand, dat men begint met hem meer voordeelen te verzekeren, niet in den vorm van het snel verkwiste geld, doch b.v. in meerdere veiligheid, betere huisvesting, zorg voor zijn gezondheid, goedkoope levensbehoeften. [1])

Het tweede bezwaar is, dat men de gevolgen van een eenigszins krachtig ingrijpen in de loonshoogte niet kan overzien. Dat om een actueel voorbeeld te noemen, de voorschrijving van minimumloonen de duurte bevordert. Zelfs al ziet men in, dat de hoofdoorzaken van de duurte elders liggen dan nog kan men toegeven, dat loonsverhooging bovendien de duurte in de hand werkt.

---

[1]) Vgl. E. Helfferich in Koloniale Studiën 1920 aflevering 1 bldz. 115 en vooral bldz. 130.

Zij doet dat, doordat zij de beter betaalde arbeiders als koopers op de markt brengt; zij doet dat tevens, doordat de verkoopers zullen trachten mogelijk meerdere onkosten, en misschien zelfs meer dan dat, op het publiek te verhalen. En zij kan dat tenslotte natuurlijk doen, als zij werkelijk de productie doet verminderen.

Doch, al zijn deze bezwaren groot, overwegend zijn zij niet. Men kan toegeven, dat ook andere sociale wetgeving noodig is, doch daarmede kan de noodzakelijkheid van een behoorlijk loon nooit vervallen. Alleen het geldloon toch waarborgt de „vrijheid van gebruik" die de basis is van elke vrijheid.

En het duurtebezwaar kan nooit den doorslag geven, zeker niet in dit land, waar de hoofdoorzaken der duurte waarlijk niet in de te overvloedige belooning der arbeiders ligt.

Neen het hoofdbezwaar tegen den maatregel ligt elders.

d. Wettelijke minimumloonen voor Inlandsche bedrijven onmogelijk.

Het duidelijkste kan de fout van een algemeene wettelijke vaststelling van minimumloonen blijken door den invloed na te gaan, die zij voor de Inlandsche maatschappij zal hebben. Daarmede is niet gezegd, dat wat de niet-Inlandsche maatschappij betreft de regeling der arbeidscommissie verdedigbaar is. De bedoeling is slechts om aan te toonen, dat in dit land zeer nauwe grenzen voor loonwetgeving bestaan. Dat is vooral het geval in de Inlandsche maatschappij en waar de arbeidscommissie alle werknemers — met uitzondering van huisbedienden — over één kam scheert is een betoog tegen minimumloonzetting in Inlandsche bedrijven voldoende om de onmogelijkheid van een algemeene minimumloonzetting aan te toonen.

De moeilijkheid ontstaat, doordat van de Inlandsche bedrijven de rentabiliteit zoo uiterst gering is. De minderheid der arbeidscommissie ontkent dit met een vaag beroep op eenige bloeiende batikkerijen in het Solosche en door te wijzen op de voeding en versnaperingen, welke de Inlandsche werkgevers in het landbouwbedrijf aan de werknemers plegen te verstrekken. De Heer Van der Waerden is iets minder optimistisch en meent dat er b.v. in Bantam (waarom juist in Bantam?) wel eenige Inlandsche bedrijven zullen

zijn, die moeten sluiten. Doch overwegend acht hij dit bezwaar niet.

Tegenover deze zeer kort gemotiveerde meeningen staan echter, ik zou bijna zeggen *alle* publicaties, waarin de resultaten van studie over de economische positie der Inlandsche bedrijven zijn neergelegd.

Reeds Sollewijn Gelpke berekende omstreeks 1880 [1]) en zulks in aansluiting met wat Baud weer voor een kleine halve eeuw vroeger had medegedeeld, dat het Inlandsch landbouw bedrijf *verlies* zou opleveren, indien de daarin gepresteerde arbeid beloond werd met het reeds in dien tijd als laag beschouwd dagloon van b.v. ƒ 0.25.

Mr. van Deventer kwam tot de slotsom, dat het bedrag, dat een Javaansch landbouwer gedurende een jaar bij eigen bebouwing gemiddeld uit den grond trekt, op hoogstens ƒ 41 kan worden gesteld. [2])

Het Mindere Welvaart Onderzoek bevestigde deze conclusie's omtrent de geringe rentabiliteit van het Inlandsche landbouwbedrijf volkomen.

Omtrent de opbrengsten van de Inlandsche handel en nijverheid is het oordeel nog ongunstiger. Mr. Neytzel de Wilde schrijft in zijn hoofdzakelijk op de gegevens van het Mindere Welvaart Onderzoek berustend werk: [3]) „*Een feit is het dan ook, dat de Inlander in den regel te weinig aan zijn nijverheid verdient,* hetgeen verbeteringen in den weg staat". „*En zoo zijn dan,* en dit verdient wel de aandacht, *de omstandigheden van den Inlandschen werkman in dienst van den Inlandschen werkgever uiterst ongunstig*". De cursiveering is van den schrijver.

De Mindere Welvaart Commissie zelf onderschrijft ook deze conclusie. Een autoriteit als C. M. Pleyte geeft een zoo mogelijk nog somberder oordeel. [4])

Men zal tegen dit alles misschien aanvoeren, dat sindsdien de toestanden verbeterd en dat de prijzen der producten gestegen zijn.

---

[1]) In zijn werk: „Naar aanleiding van staatsblad 1878 No. 110" bldz. 54.

[2]) Overzicht van den economischen toestand der Inlandsche bevolking op Java en Madoera, bldz. 30.

[3]) Een en ander omtrent den Welvaartstoestand der Inlandsche bevolking in de Gouvernementslanden van Java en Madoera. Deel I bldz. 41|42.

[4]) De Inlandsche Nijverheid in West-Java als sociaal-ethnologisch verschijnsel. Eerste stuk, zie vooral bldz. 41 e.v.

Doch overtuigend is die tegenwerping niet.

Want waar mijn bovenstaand betoog op neerkomt is, dat het Inlandsch bedrijf als regel staat aan de grens der bestaansmogelijkheid. En aan dat feit is weinig veranderd ondanks de stijging der prijzen. Het aantal z.g. grensbedrijfjes is misschien verminderd doch het is nog zeer aanzienlijk. Dat leeren b.v. de cijfers der bedrijfsbelasting, die voor de jaren sinds 1914 een naar verhouding zeer geringe stijging vertoonen. Dat leeren ook de allerlaatste gegevens als b.v. die, neergelegd in de laatste „Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang". [1])

Voor wat betreft den landbouw is het thans misschien iets beter, doch ook hier steeg de gemiddelde productie per hoofd betrekkelijk weinig. En wie bekend is met de landbouwverhoudingen op Java, weet dat de waardevermindering van het geld hier vooral ten goede kwam aan een betrekkelijk gering aantal personen: handelaars, voorschotgevers enz.

Inderdaad men mag het betreuren, maar men kan het niet ontkennen, het Javaansche volk is een volk van paupers.

Ook zij, die een min of meer zelfstandig bestaan voeren, de kleine ondernemers, landbouwers, ambachtslieden, handelaars, het zijn op enkele uitzonderingen na onvermogenden. De duurte, de waardevermindering van het geld, heeft daarin in het algemeen geen verandering gebracht.

De verklaring van deze feiten ligt overigens voor de hand. De Inlandsche ondernemertjes zijn economisch zoo weinig krachtig, en zoo weinig ontwikkeld, dat zij bij een verschijnsel als de plotselinge duurte veelal meer slachtoffer zijn dan winner. De duurte in dit land is zeer stellig *niet* begonnen bij de Inlandsche producten.

Men verlieze bij het behandelen van dit vraagstuk nooit uit het oog, dat de totale productie van de Inlandsche bedrijfjes in de duurtejaren zeer weinig is gestegen, dat het reëele inkomen der bevolking misschien zelfs eer gedaald is dan gestegen en dat er tal van Inlandsche bedrijfjes zijn, waar de reëele ondernemerswinst eveneens niet is gestegen.

Voor ons vraagstuk is die geringe rentabiliteit der Inlandsche bedrijven van overwegende beteekenis.

---

[1]) Bldz. 94 e.v.

De factor, die naast die rentabiliteit van groot belang is, de hoogte waarop men het loon wil stellen, komt hieronder ter sprake.

Doch hier wil ik in dat verband toch vast twee opmerkingen maken.

Bedoelt men met het vaststellen der minimumloonen alleen te waarborgen, dat de arbeider hetzelfde reëele loon krijgt als vroeger, dan zal men reeds voor talrijke moeilijkheden komen te staan.

En hoopt men er op, dat men de Inlandsche bedrijven zich kan doen „aanpassen" aan hoogere reëele loonen dan vroeger, dan is men nog verder mis. Op de consumenten zullen die Inlandsche ondernemertjes niet veel kunnen verhalen; en het opvoeren van de techniek en van de productiviteit hunner bedrijfjes is hun nog minder mogelijk.

En zoo er één ding duidelijk is, is het wel dit, dat reeds een betrekkelijk geringe gedwongen loonsverhooging — gesteld zij ware door te voeren — onbetwistbaar zou leiden tot het stopzetten van tal van bedrijfjes, tot productievermindering van anderen, tot werkeloosheid van de allerarmste klassen der bevolking op groote schaal. Men behoeft zich daaromtrent waarlijk niet de minste illusie te maken. Men denke b.v. eens aan de gevolgen, welke het duurder worden van het vee en van het huren van ploegvee op den Inlandschen landbouw heeft gehad. Dat was waarlijk niet, dat men daardoor „geprikkeld" werd tot het zoeken van nieuwe middelen om de productiviteit van den landbouw op te voeren. Het was eenvoudig dat men voortaan minder produceerde. En bij het veel duurder worden van arbeid zou het al niet anders gaan.

Nu meent de Heer van der Waerden, dat door werkeloosheidsverzekering aan deze bezwaren tegemoet gekomen zal worden. Doch deze meening schijnt mij weinig gemotiveerd. Daargelaten dat boven een werkeloosheidsverzekering, een van overheidswege productief te werk stellen der werkeloozen verre te verkiezen is, de overheidshulp, welke onvermijdelijk zou zijn om de consequenties van de minimumloonbepaling althans eenigszins te verzachten, zou de krachten der overheid verre te boven gaan.

Blijkens de volkstelling van 1907 bedroeg in dien tijd het aantal personen, dat zonder grondbezitter te zijn in den Landbouw werkzaam was ruim 2.000.000. Blijkens de zooeven reeds geciteerde „Mededeelingen van algemeen belang" bedraagt het aantal werk-

lieden in Inlandsche bedrijven, *ongeacht* het vrij groote aantal dergenen, *die om niet werkzaam zijn*, [1]) ruim 300.000. Hoeveel van al die honderdduizenden werklieden werkeloos worden, hangt natuurlijk af van de hoogte van het minimumloon. Maar zeker is, dat bij een eenigszins behoorlijke loonstijging dat aantal niet gering zal zijn. Voor het Inlandsch bedrijf geldt in volstrekten zin het tegen minimumloon in het algemeen aangevoerd bezwaar, [1]) dat één van tweeën zal geschieden: òf het minimumloon moet zoo slap zijn, dat alle uitwerking faalt, òf een heusche voorziening wordt getroffen, die veel meer nadeel dan voordeel brengt.

In allen gevalle zullen ook zij, die mijne meening over de geringe rentabiliteit, der Inlandsche bedrijven niet deelen, wel toestemmen, dat de consequenties van de invoering van minimumloonen voor Inlandsche bedrijven niet zijn te overzien.

En alleen om die reden al is de regeling onaannemelijk.

„A scheme" zegt een autoriteit als de Engelsche econoom Marshall „that has any claim to be ready for practical adoption must be based on statistical estimates of the numbers of those who under it would be forced to seek the aid of the State because their work was not worth the minimum wage". [2])

Tegenover een uitspraak als deze wordt een betoog als dat van den Heer Van der Waerden, waaruit blijkt, dat de mate der benoodigde staatshulp slechts vaag kan worden geschat, een krachtig argument *tegen* een algemeene vaststelling van minimumloonen, zooals de arbeidscommissie die eenparig wenscht.

e. Practische bezwaren tegen een minimumloonregeling voor Inlandsche bedrijven.

Een tweede bezwaar tegen de vaststelling van minimum loonen is dat de regeling practisch niet is toe te passen.

Ik laat nu de moeilijkheid om een behoorlijke basis van berekening voor minimumloonen te vinden buiten beschouwing. Deze moeilijkheid, waarover hieronder meer, is m.i. wel te overkomen.

---

1) Bladzijde 99.

1) Vgl. b.v. Diepenhorst t.z.p. bldz. 172.

2) Principles of Economics bldz. 715.

Hier constateer ik alleen, dat de maatregel alleen dan is door te voeren, als daarop behoorlijke controle kan worden uitgeoefend en dat een ook maar eenigszins voldoende controle juist weer voor de Inlandsche bedrijven ten eenenmale onmogelijk is.

In de eerste plaats is dit al zoo, omdat er geen personeel beschikbaar is, dat voldoende kennis van de Inlandsche bedrijfswereld heeft en voldoende tijd voor de controle. Dat het B. B. deze taak kan verrichten moet als uitgesloten worden beschouwd.

Daar komt dan bij, dat bij Inlandsche bedrijven noch van de werknemers, noch van de werkgevers eenige medewerking zal worden ontvangen. Medewerking van de werkgevers kan bij behoorlijk ingerichte bedrijven worden afgedwongen; bij de Inlandsche bedrijven zal zulks als regel zijn uitgesloten.

Zou de maatregel eenigszins doel treffen, dan zullen de loonen op een veel hooger peil moeten worden gebracht dan waarop zij nu staan en dan is dus massaovertreding van deze door werkgevers en werknemers volkomen onbegrepen bepalingen vrijwel met zekerheid te verwachten. Ja, volgens het hiervoor geleverd betoog zal zulk een massaovertreding als het ware economisch noodzakelijk zijn. Het bezwaar, dat een maatregel als de arbeidscommissie voorstelt, een bron van onrust kan worden is daarom waarlijk niet denkbeeldig.

Immers men zal toch moeilijk al deze honderden overtreders kunnen gaan straffen. Andere — gewichtiger — redenen daargelaten, zou zulks alleen daarom al onmogelijk zijn, omdat noch het politiepersoneel noch het aantal rechters daartoe voldoende zouden zijn. En al zeer verwerpelijk zou het zijn om alleen een klein deel der werkgevers te vervolgen. Dat zou den werkgever in het algemeen in een toestand van volkomen rechteloosheid brengen, omdat hij ten slotte steeds bloot zou staan aan een vervolging, die wegens de zekerheid van de gepleegde overtreding, ook stellig tot veroordeeling zou leiden. Men bedenke voorts, dat men door het vervolgen van zoodanige Inlandsche gegoeden juist het meest invloedrijke deel der bevolking verbittert. Juist dat deel dat bij verstandige politiek een zuil van het Nederlandsch bewind kan worden, omdat het het eerst en het best den gunstigen invloed van het Nederlandsch gezag zal kunnen begrijpen.

Ten slotte is misschien het belangrijkste bezwaar, dat het practisch vrijwel onmogelijk zal zijn om bij de ingewikkelde wijze van

arbeidsbelooning, welke in de Inlandsche maatschappij gebruikelijk is [1]) — en die b.v. bestaat in al dan niet vooraf bepaalde hoeveelheden producten, in voedsel, in wederdiensten, in huisvesting of zelfs in grondgebruik — de geldswaarde van het loon te berekenen, om nu nog te zwijgen van de straks nog ter sprake te brengen verhouding van het loon tot de geleverde arbeidsprestatie.

Frappant is wat dit betreft de ervaring in Australië opgedaan bij het toepassen van de minimumloonregelingen op Aziatische (Chineesche en andere) werkgevers en werknemers. [2]) Voor hen bleek de loonzetting niet toe te passen; zij werd voortdurend in sterke mate ontdoken. En nu gold het daar een betrekkelijk kleine groep personen, levende in een maatschappij, bij uitstek geschikt voor sterk overheidsingrijpen en daaraan gewend. Er was daar een goede controledienst, er was daar tevens een publieke opinie, die scherp vijandig stond tegen het ontduiken van de wet door vreemdelingen. En ondanks dat alles faalde de toepassing juist en feitelijk alleen voor de niet-Europeanen.

Waarlijk zoo iets, dan is het wel deze ervaring uit het „Land der sociale wonderen" die er tegen waarschuwt om in dit land bij de sociale wetgeving voorloopig niet te trachten wonderen tot stand te brengen. Ook op practische gronden zal men eens en vooral moeten afzien van het denkbeeld van een algemeene bepaling van minimumloonen geldende voor alle bedrijven.

Een regeling en beperking van grondtransacties tusschen Inlanders onderling is tot nog toe, alleen om practische overwegingen al, absoluut onuitvoerbaar. Een algemeene regeling en beperking van de arbeidsverhoudingen in de Inlandsche wereld zou nog veel meer moeite en toezicht eischen en is daarom nog minder uitvoerbaar.

III. Gedeeltelijke vaststelling van minimumloonen.

a. Beginselen.

Moet nu uit het bovenstaande worden afgeleid, dat van elke minimumloonzetting dient te worden afgezien?

---

1) Vgl. Mr. C. van Vollenhoven. Het adatrecht van Ned. Indië b.v. bldz. 642|644 646.

2) Vgl. Mr. J. de Riemer, Sociale wetgeving in Australie en Nieuw Zeeland bldz. 136|137.

Het antwoord op deze vraag hangt af van het uitgangspunt, waarop men zich stelt. Juist hier openbaart zich de fout in den opzet van het betoog der commissie, die zich uitsluitend baseert op het argument van onderbetaling en ondervoeding. Doet men dat, dan loopt men inderdaad vast. Immers het is duidelijk, dat als men alleen dat argument erkent, de onmogelijkheid voor een minimumloonzetting juist voor de armelijkste bedrijven de geheele minimumloonzetting mede onmogelijk maakt. Want men zal dan toch wel nooit een uitzondering kunnen motiveeren juist voor die bedrijven, waar de onderbetaling en ondervoeding der arbeiders het sterkste is.

Zet men echter, zooals hier getracht is, het vraagstuk ruimer op, let men ook op de andere doeleinden, die met een minimumloonzetting kunnen worden nagestreefd, dan staat men er heel anders voor. Dan kan men toegeven dat een algemeene minimumloonregeling onhoudbaar is, doch dan is daarmede nog niets gezegd tegen een gedeeltelijke minimumloonzetting, tegen een regeling alleen voor die gevallen waarin zij noodig en mogelijk is.

Welke zijn nu die gevallen?

Een eens voor altijd geldend antwoord is op die vraag natuurlijk niet te geven. Doch houdt men voor oogen, dat voor het ingrijpen in de loonsverhouding behalve hygiënische vooral ook moreele en politieke redenen gelden en dat de economische zijde van de kwestie bij den opzet van den maatregel niet uit het oog mag worden verloren, dan is in allen gevalle een richting, een volgorde, aan te geven. En dat is al heel veel.

Van werkgevers, zoo wordt dan de redeneering, die zelf noodlijdend zijn, is onderbetaling van arbeiders, voor zoover zij noodzakelijk is, door alle partijen zooal niet te billijken dan toch te begrijpen. Doch anders wordt het, als die onderbetaling niet meer onvermijdelijk is, als de werkgevers zelf groote winsten maken of als het een door moreele verplichtingen gebonden werkgever als de overheid is, die arbeiders in dienst heeft. Dan beduidt onderbetaling dat de werkgever rechtstreeks en zonder eenige verontschuldiging voordeel trekt uit de ellende der arbeiders. Dan is onderbetaling een onduldbare misstand. Dan wekt onderbetaling onvermijdelijk ontevredenheid, een ontevredenheid, die gevaarlijk is, omdat tegenover de verlangens om opheffing uit de ellende, noch ethische noch econo-

mische argumenten zijn aan te voeren. En dan is dus ingrijpen der overheid plicht.

De oplossing kan dan deze zijn, dat de overheid (b.v. hier de Gouverneur Generaal, voorgelicht door een Raad of een Departement van Arbeid, of wel een Hoofd van gewestelijk bestuur onder toezicht van den Gouverneur Generaal en onder openlating van de mogelijkheid tot hooger beroep op dezen) aanwijst voor welken arbeid de minimumloonbepalingen gelden. Deze aanwijzing kan bedrijfsgewijs, of werkgeversgewijs geschieden, ja zelfs schijnt het gemotiveerd om de mogelijkheid te openen, dat alleen een bepaald soort arbeid onder de regeling wordt gebracht.

Voor het bepalen van de volgorde, waarin de toepasselijkverklaring der regeling moet geschieden, kunnen dan vooraf bepaalde beginselen worden aangenomen. Verschillende overwegingen zijn daarbij van belang.

In de eerste plaats de maatschappelijke beteekenis van het bedrijf en de daarmede vaak nauw samenhangende bedrijfsinrichting.

In de tweede plaats de economische gevolgen van de invoering in eenig bedrijf, zoowel voor de betrokken onderneming als voor de arbeiders.

In de derde plaats de bestaande arbeidsverhoudingen.

b. Het rekening houden met de maatschappelijke beteekenis der bedrijven.

Let men op de maatschappelijke beteekenis van het bedrijf dan is het duidelijk dat eerst overheidsbedrijven onder de regeling moeten vallen. Wat de overheid van derden eischt, dient zij zelve wel allereerst te doen.

Voor het geven van een regeling voor de overheidsbedrijven is uiteraard een ordonnantie niet noodig. Men kan die voorschriften op andere wijze geven; alleen zal stipt gezorgd moeten worden, dat de overheid zelfs maar den schijn vermijdt, dat zij ten eigen bate met de door haar aangenomen beginselen transigeert.

Het behoeft voorts wel geen betoog, dat de eischen, welke de Regeering aan de gouvernementsdiensten stelt, ook dienen te worden gesteld aan andere rechtsgemeenschappen. Alleen voor de desa schijnt dat ongewenscht. Dat ligt geheel in de lijn van het betoog in het vorig hoofdstuk. De desa is een Inlandsche rechtsge-

meenschap, het zou onredelijk zijn om te vergen, dat zij bij haar loonsbepaling een anderen maatstaf aanlegt dan dien, welke geldt voor de Inlandsche bedrijfswereld. De desa is bovendien economisch zwak. De betaling der desabeambten ten slotte geschiedt op de meest uiteenloopende wijze; hun arbeid — gewoonlijk nevenarbeid — is zoo onregelmatig, dat de waarde er van noch in tijdloon noch in taakloon te berekenen valt.

Voorts voert de aanname van het bovenbedoeld beginsel onvermijdelijk tot opname van minimumloonen z.g. bestekbepalingen.

Een bezwaar tegen de vaststelling van minimumloonen in de overheidsdiensten is onbetwistbaar de zeer groote stijging van Landsuitgaven, die daarmede gepaard gaat. Deze kosten zullen ergens vandaan moeten komen; hetzij direct uit nieuwe belastingen, hetzij indirect uit een verhooging van den kostprijs der producten. Feitelijk komt deze maatregel dus hierop neer, dat men de gouvernements-, gewestelijke en gemeentearbeiders bevoordeelt ten koste van de rest der gemeenschap. Van overwegend belang is dat bezwaar echter niet, daar die bevoordeeling slechts tot een zekere hoogte gaat. Zoolang die hoogte niet bereikt is, kan men, zooals gezegd, omgekeerd redeneeren, dat de gemeenschap profiteert van de ondervoeding van den arbeider.

Het beginsel, dat de bezoldiging van het overheidspersoneel niet behoort te geschieden volgens zuiver commercieelen maatstaf wordt trouwens sinds lang algemeen aanvaard.

Gelden voor overheidsbedrijven en diensten de moreele en politieke overwegingen zoo krachtig, dat die bedrijven dadelijk en — behalve een uitzondering zooals de desa — algemeen onder de regeling moeten vallen, daarnaast staan andere bedrijven, waarvan men in beginsel wel kan aannemen, dat zij onder de regeling behooren te komen, doch waarvan men het daaronder brengen van de omstandigheden kan laten afhangen. Om deze bedrijven aan te wijzen kan men verschillende kenmerken kiezen.

Het meest voor de hand liggende is wel de mate, waarin het bedrijf een publiekrechtelijk karakter heeft.

Bedrijven, welke met de overheid in nauw contact staan, die berusten op een monopolie b.v., zooals scheepvaartverbindingen of spoorwegen, komen alleen wegens hun karakter al in aanmerking om onder de minimumloonbepalingen te worden gebracht. Ook in

Nederland ging men met overheidsbemoeienis in dit opzicht in bedrijven met publiekrechtelijk karakter verder dan in de andere. [1]) De spoorwegwet van 1903 bevat in artikel 27 de bepaling, dat bij gebrek aan overeenstemming tusschen werkgever en werknemer de Minister bevoegd is het loon vast te stellen.

Bij het zoeken van een volgend kenmerk dringt zich de gedachte op of dit niet gevonden kan worden door een splitsing te maken tusschen Inlandsche en niet-Inlandsche bedrijven.

Principeel verwerpelijk is die gedachte zeer zeker niet. Er bestaan inderdaad tusschen het Inlandsche en niet-Inlandsche economisch leven zoo diepgaande verschillen, dat het brengen van dualisme in de economische wetgeving dezer landen èn theoretisch èn practisch alleszins verdedigbaar is. [2])

Toch schijnt voor wat betreft de minimumloonen het trekken van die scheidslijn voorshands niet noodig. Men bedenke, dat de werknemers, die van die minimumloonen voordeel zullen ondervinden in allen gevalle vrijwel uitsluitend Inlanders zijn.

Om te beginnen kan men volstaan met het trekken van de scheidslijn tusschen groot- en kleinbedrijven; in beginsel kan men dan verklaren, dat alle grootbedrijven geleidelijk onder de regeling zullen moeten komen.

Het trekken van deze scheidslijn is gemotiveerd. Niet alleen is door de concentratie der groote bedrijven hun rentabiliteit als regel grooter, en hun boekhouding meer overzichtelijk, zoodat alleen daarom al het overheidsingrijpen in die bedrijven practisch minder bezwaar oplevert dan dat in andere — deze beide voordeelen komen hier onder nog te sprake —, doch waar het hier vooral op aan komt, is, dat het grootbedrijf van zoo groot maatschappelijk belang is, en dat het bovendien absoluut en relatief in beteekenis snel toeneemt. Het is dus rationeel dat de overheid juist daar ingrijpt, om te zorgen, dat de arbeidsverhoudingen behoorlijk zijn en blijven. Daar komt bij, dat juist vooral om de grootbedrijven zich een proletariaat concentreert d.w.z. een klasse van bezitloozen, die om hun levensonderhoud te kunnen verdienen niets hebben aan te bieden dan

---

1) Vgl. Diepenhorst t.z.a. bladzijde 171.

2) Vgl. Koloniale Studiën Augustus 1920 bladz. 95.

hun arbeidskracht. En die dus althans in dit eene opzicht meer hulpeloos zijn dan anderen en eerder bescherming behoeven.

Voorts is een belangrijk argument, dat de grootbedrijven in handen zijn van niet-Inlanders. De afstand tusschen werkgever en werknemer is daarom juist daar het grootst. Daardoor zullen arbeidsconflicten in zulke bedrijven vaak een politiek gevaar worden. Inderdaad is de positie van het grootbedrijf in een kolonie als Java een zoo bijzondere, en hangt dit grootbedrijf zoo nauw samen met het Nederlandsch gezag, dat daardoor het scheppen van bijzondere regelingen alleszins gemotiveerd is. Ook in Engeland werd [1]) de invoering van minimumloonen in de kolenindustrie gemotiveerd met de overweging dat deze industrie een eerste voorwaarde is van het nationaal bestaan, en dat zij een geheel eenige positie inneemt. Ook het feit dat voor den Engelschen landbouw de minimumloonregeling werd vastgelegd in een in den oorlog (1918) tot stand gekomen wet, die de Corn production act heet, spreekt voor zich.

Voor Indië mag men aannemen dat het Europeesche grootbedrijf voor het economisch leven een eerste voorwaarde is, dat het voortbestaan ervan voor de ontwikkeling van deze landen van overwegend belang is.

Waar nu echter dat grootbedrijf eerst mogelijk wordt door onze kolonisatie is het noodig dat de koloniale overheid de belangen der bevolking tegen dat grootbedrijf beschermt. Juist daarom dient sociale wetgeving in de eerste plaats daarvoor te gelden. Ik ben het in zooverre volkomen met den Heer Van der Waerden eens, dat het een eisch is van moderne koloniale politiek, grootbedrijven alleen toe te laten onder voorwaarde, dat zij hun arbeiders niet onderbetalen.

Ik zou er echter in dit verband op willen wijzen dat een maatregel als de hier aanbevolene niet alleen mag worden beschouwd als een navolging van de slechts in enkele landen in enkele gevallen voorkomende minimumloonzettingen, maar ook en misschien nog meer als een uitbouw van de hier reeds bestaande sociale wetgeving als de fabrieken- en de grondhuurordonnantie. Ook die beschermen een groot deel der bevolking wegens zijn onbekwaamheid om zich tegen

---

[1]) Diepenhorst t.z.p. 167.

het kapitaal te handhaven. De hier bepleite maatregel beschermt een deel der bevolking wegens zijn onbekwaamheid om zich bij die handhaving te verdedigen tegen de waardevermindering van het geld. Alle deze maatregelen zijn er dus op gericht, te waarborgen, dat de Inlandsche bevolking in haar contact met het grootkapitaal niet te kort komt. Men kan inderdaad van het grootkapitaal eischen, dat het aan dezen eisch voldoet. Zijn er bedrijven — ik ben het wat grootbedrijven betreft, zooals ik schreef, in beginsel met den Heer Van der Waerden eens — die aan dezen eisch niet voldoen „dan zullen zij zich hebben voor te bereiden op hun ondergang of over moeten gaan tot een meer moderne bedrijfsontwikkeling".

Of de grootbedrijven Inlandsche of niet-Inlandsche zijn, behoeft voorhands aan de gestelde eischen niets af te doen. Zijn er batikkerijen die werkelijk ware goudmijntjes zijn, zooals de minderheidsnota mededeelt, dan bestaat er geen enkel bezwaar om den arbeiders in die bedrijven een behoorlijk loon te waarborgen.

c. Het rekening houden met de economische gevolgen.

Dat de rentabiliteit der bedrijven van overwegende beteekenis is, werd boven reeds uitvoerig betoogd. Dat ook voor het onder de regeling brengen van grootbedrijven op hun rentabiliteit moet worden gelet is duidelijk.

Het zal daarom zaak zijn, dat men zich daarbij van te voren degelijk rekenschap geeft van het voor en tegen, dat het onder de regeling van een onderneming met zich mede zal brengen. Elk geval zal afzonderlijk moeten worden behandeld. Natuurlijk zal een onderneming, welke men onder de regeling wil brengen, het recht hebben daartegen te protesteeren. Zij kan dan trachten uit haar boeken aan te toonen, dat zij den nieuwen last niet kan dragen. Doch de bewijslast zal dan op haar rusten.

Zoo kan men stelselmatig zijn doel nastreven en toch groote schokken vermijden. Dit laatste is noodzakelijk. Zooeven stelde ik op den voorgrond, dat grootbedrijven op den duur in deze landen niet mogen worden geduld, als zij niet aan bijzondere eischen voldoen. Dat neemt echter niet weg, dat de grootbedrijven, die thans in deze landen werken, onontbeerlijk zijn. Ondergang van een aantal daar-

van zou een ramp zijn. En de bloei dier bedrijven is noch constant noch voor alle bedrijven gelijk.

Het is een niet opwekkend, doch niet te miskennen feit, dat tot nog toe de goedkoopte van den handenarbeid een der belangrijkste punten was, waardoor de Nederlandsch Indische bedrijven een voorsprong hadden op de buitenlandsche. Sommigen meenen zelfs, dat zij alleen door die voorsprong de concurrentie met het buitenland konden volhouden. In allen gevalle zal ook hij, die in het algemeen de toekomst voor die bedrijven niet donker inziet, moeten toestemmen, dat juist nu voor verschillende hunner een vrij sombere tijd schijnt te zijn aangebroken.

Ook als die bedrijven de nieuwe lasten wel kunnen aanvaarden, als zij werkelijk, zooals de heer van der Waerden zich dat voorstelt, door het invoeren van minimumloonen overgaan tot betere bedrijfsmethoden, zal dat niet zonder meer een voordeel voor de arbeiders behoeven te zijn. Want dit overgaan tot nieuwe bedrijfsmethoden zal practisch wel beduiden, dat men in plaats van de duurder wordende handenarbeid meer machinearbeid aanwendt. En dat mag op den duur voor de arbeiders voordeel kunnen brengen, tijdelijk kan het een hoogst pijnlijke vermeerdering van werkeloosheid tengevolge hebben. Daarvan zullen natuurlijk allereerst die arbeiders kunnen vallen die, zooals vrijwel alle arbeiders in dit land, ongeschoold zijn en die feitelijk tot nog toe slechts werk vonden, omdat zij hun veelal bijna zuiver mechanischen arbeid zoo goedkoop leverden. Ook in de commercieel gedreven Europeesche bedrijven dreigt natuurlijk het gevaar van werkeloosheid voor die arbeiders, wier arbeid, om het met Marshall's woorden te zeggen, het minimumloon niet waard is. Het verband tusschen hooger loon en toename van werkeloosheid moge vroeger veelal te nauw zijn geacht en het werkeloosheidsargument tegen loonsverhooging mag vaak misbruikt zijn, dat er tusschen loonsverhooging en werkeloosheid wel degelijk verband bestaat, leert de ervaring, welke men thans over de gansche wereld opdoet, toch wel duidelijk.

En dat behoeft nu natuurlijk niet te leiden tot het afzien van het trekken van een onderste loongrens, doch het maant wel tot voorzichtigheid. Alleen voor nieuwe grootbedrijven zal men daarom den eisch van betaling van minimumloonen in zijn vollen omvang kunnen stellen; tegenover bestaande ondernemingen is bij de invoering van

minimumloonen geleidelijkheid geboden.

Men bedenke overigens in het algemeen, dat invoering van minimumloonen in enkele bedrijven — vooral als dat zulke omvangrijke bedrijven en diensten zijn als die der overheid — reeds een groote terugslag zal geven in anderen. Hoe meer bedrijven men onder de minimumloonregeling brengt, hoe grooter deze terugslag zal zijn. En hoe meer men dus de gevaren heeft te duchten, welke bestaan tegen een algemeene minimumloonzetting. Inderdaad èn ontwrichting van het bedrijfsleven èn toeneming der duurte kan op die wijze worden veroorzaakt ook zonder een algemeene vaststelling van minimumloonen.

Voorts zal men bij het onder de regeling brengen vooral ook tegenover Inlandsche bedrijven voorzichtigheid moeten betrachten. Hierboven handelde ik over die bedrijven uitvoerig. De opkomst en de groei van Inlandsche bedrijven is voor deze landen van zooveel belang en de ontwikkelingskansen dier bedrijven zijn daarbij, zooals de ervaring leert, zoo zwak, dat het een eerste eisch van economische politiek genoemd mag worden, dat men zorg draagt mogelijke ontwikkelingskiemen niet te smoren.

d. Het rekening houden met de bestaande arbeidsvoorwaarden.

Bedoelen de vorige paragrafen, dat men bij het beoordeelen van de vraag waar minimumloonen moeten gelden de kwestie van onderbetaling en ondervoeding niet moet laten wegen?

Stellig niet.

Zij bedoelen slechts, dat men deze overweging niet op den voorgrond dient te stellen; ze geven aan, dat men als regel eerst andere overwegingen moet laten gelden. Dat neemt natuurlijk niet weg, dat als werkelijk in een of ander bedrijfje de arbeidstoestanden veel slechter zijn dan in de omgeving, de overheid zal moeten ingrijpen. Natuurlijk zal in dat geval dat bedrijfje ook onder de regeling moeten worden gebracht, ook al zou het een klein bedrijfje zijn en ook al zou het daardoor te gronde gaan. Doch — daar komt het op aan — zooiets zal uitzondering moeten blijven.

Ook voor de toepassing van de regeling op grootbedrijven zijn overigens de bestaande arbeidsvoorwaarden een factor van belang. Bestaan in een grootbedrijf verbeterbare misstanden, dan zal dat

natuurlijk een reden zijn om dat bedrijf onmiddellijk onder de regeling te brengen. Dat zal geheel aansluiten bij de tot nog toe gevolgde politiek. Herhaaldelijk heeft de Regeering te kennen gegeven, dat haars inziens bloeiende grootbedrijven behooren zorg te dragen voor goede arbeidsverhoudingen. De door de Regeering aanbevolen bemoeienis van bestuursambtenaren met de regeling van die arbeidsverhoudingen is een uiting van dit inzicht. Inderdaad heeft deze bemoeienis over het algemeen met succes plaats gehad. Toch zijn de resultaten nog lang niet in alle opzichten bevredigend en of zij in de toekomst bevredigend kunnen blijven is bovendien de vraag. In sommige gewesten werd ten slotte het doel, dat het bestuur zich stelde slechts ten deele bereikt; in andere bleven naast fabrieken, die volledige medewerking verleenen, andere weigerachtig om iets te doen.

Op dezelfde gronden, welke de Regeering er toe brachten de bestuursbemoeienis aan te bevelen, schijnt het wenschelijk en noodzakelijk een middel te scheppen om onwillige werkgevers, althans wat betreft de hoogte der laagste loonen, tot medewerking te kunnen dwingen. Het kan geen kwaad dat de stok achter de deur wordt gezet.

Vooral echter schijnt de maatregel gewenscht juist tegenover de welwillende ondernemers, die zelf wel behoorlijke arbeidsverhoudingen op hun onderneming scheppen en die dus blijk geven de hooge beteekenis van een grootbedrijf het beste te beseffen. Tegenover hen toch zou het zeer onbillijk zijn om toe te laten, dat aangrenzende ondernemingen eenvoudig nalaten, bestaande misstanden te verbeteren.

Inderdaad, waar vast staat, dat op verschillende ondernemingen nog minder gewenschte toestanden heerschen, zal tegen het openen van de mogelijkheid om daar verbeteringen af te dwingen weinig zijn in te brengen. Immers van tweeën één, een werkgever betaalt voldoende of hij doet het niet. Betaalt hij voldoende dan behoeft hij den maatregel niet te vreezen; betaalt hij onvoldoende dat staat de noodzakelijkheid van overheidsingrijpen wel boven twijfel. Aan deze consequentie valt niet te ontkomen.

Over de vraag wat in dit verband „voldoende" is, volgt hieronder meer.

Maar dat er tal van ondernemingen zijn die op dit oogenblik voor een minimumloonregeling niet bevreesd behoeven te zijn, is wel zeker.

e. Practische bezwaren.

Practische bezwaren doen zich natuurlijk ook voor bij een beperkte maatregel als bovenbedoeld. Hoewel zij niet mogen worden onderschat, zijn zij echter in vergelijking met die tegen algemeene minimumloonzetting gering.

Ook voor die beperkte regeling geldt in de eerste plaats het bezwaar, dat te weinig ambtenaren beschikbaar zijn voor een behoorlijke controle en regeling. Echter bestaat hier althans de mogelijkheid, dat men door instelling van personeel — een arbeidsinspectie — dit bezwaar kan verhelpen. Voorts is de aard der te controleeren loonvormen veel minder ingewikkeld.

Ook bij een beperkte regeling zal van de werknemers weinig medewerking zijn te verwachten, doch toch altijd nog in meerdere mate dan bij de Inlandsche bedrijfjes.

Het voornaamste verschil zal echter zijn, dat van deze grootere bedrijven practisch een boekhouding kan worden afgedwongen, welke controle mogelijk maakt. Het zal aan groote bedrijven betrekkelijk gemakkelijk vallen om te doen noteeren hoeveel elke arbeider elken dag ontvangt. En dit is voor een controle toch wel een minimum eisch.

Daarmede is men er echter nog lang niet. De grootste moeilijkheid zal steeds daarin blijven bestaan, dat men zoo noodig zal moeten kunnen constateeren hoe groot de arbeidsprestatie is geweest van een arbeider, die minder ontving dan het minimumloon. Deze noodzakelijke eisch om de arbeidsprestatie van iederen arbeider en zoodoende hun verhouding tot het uitbetaalde loon overzichtelijk te boeken, levert inderdaad ernstige moeilijkheden.

Berekende men die prestatie naar den arbeidstijd dan zou de betaling, de registratie en de controle, betrekkelijk eenvoudig zijn, ofschoon ook dan nog groote moeilijkheden kunnen ontstaan bij zoodanigen arbeid als b.v. de veldarbeid bij de suikerindustrie, waar het veel voorkomt, dat een arbeider slechts enkele uren in den ochtend werkt.

De moeilijkheid is echter, dat de arbeid veelal als taakwerk geschiedt en dus practisch gemeten wordt naar de geleverde resultaten, juist bij de zoo belangrijke veldarbeid bij de suikerindustrie, om nu van de andere groote cultures niet eens te spreken, is zulks regel. In dat geval is controle uiterst moeilijk.

Men zal er practisch wellicht toe moeten komen om schema's op te stellen, waarbij de taakloonen herleid worden tot uur- en dagloonen. Vaststelling van zoodanige tarieven is een uiterst omvangrijk werk, daar de taakloonen vaak als het ware tuinsgewijze verschillen. Het zal — wil het voor het gestelde doel eenige waarde hebben — ook niet kunnen geschieden door den werkgever alleen, doch het zal moeten worden gedaan door plaatselijke of zelfs fabrieksgewijze georganiseerde raden, waarin werkgevers en werknemers zitting hebben en die worden voorgezeten door een onpartijdig ambtenaar. En zoowel de samenstelling als de werking van die commissies zal een reeks van moeilijkheden meebrengen, moeilijkheden welke men echter niet ontloopen kan en die trouwens niet onoverwinnelijk zijn. De practijk der in het Solosche werkende prapats geeft daarvoor een belangwekkende en leerzame aanwijzing.

Men zou misschien willen pogen de controle mogelijk te maken door te eischen, dat, behalve in zeer bijzondere gevallen, het dagloon voor minstens een halven dag werd uitgekeerd. Inderdaad schijnt men uit hetgeen de commissie hieromtrent zegt te kunnen afleiden, dat iets dergelijks in haar bedoeling ligt. [1]) Dit zou echter practisch hierop neerkomen, dat men de industrie dwong tot het aanvaarden van een loonstelsel, dat veel dichter bij het tijdloon dan bij het taakloon staat.

Duidelijk is echter de commissie op dit voor de praktijk zoo belangrijke punt niet. En toch zou wat meer helderheid, wat beter motiveering, hier niet hebben geschaad. Want als de minimumloonen eenige beteekenis hebben, zal men bij het doorvoeren der regeling voor de keuze staan òf vaststelling van tarieven voor taakloonen, òf gedeeltelijke omzetting van het taakloonstelsel in een tijdloonstelsel. En dan zal het eerste wel harde noodzaak blijken. Waar de socialisatie-commissie der Nederlandsche S. D. A. P. eenparig tot

---

[1]) Bladzijde 29|30.

de conclusie komt, dat een met de noodige waarborgen omkleed stukloon voor Nederlandsche arbeiders de meest gewenschte loonvorm is, [1]) mag men voor deze landen de onmogelijkheid van behoorlijke productie bij tijdloon wel als vaststaand aannemen.

De Commissie moge het betreuren, dat het instellen van loonraden en het vaststellen van taakloonen tijdroovend is, zij heeft daarmee niet aangetoond, dat men zelfs voor een tijdelijke regeling daarbuiten kan. En zoolang zij dat niet gedaan heeft, zal men moeten aannemen, dat ook een tijdelijke regeling, die in die moeilijkheid niet voorziet òf een doode letter zal blijven, òf meer verwarring zal stichten dan nut.

Ik noemde hier nu nog alleen de moeilijkheden die vooral de suikercultuur betreffen. Het ligt trouwens voor de hand om allereerst daarover uit te weiden, omdat, zoo het tot minimumloonzetting komt, de suiker daar wel het eerst mee te maken zal krijgen. Bij andere cultures heeft men practische bezwaren van geheel anderen aard. Men denke b.v. aan de tabak. Valt de arbeid die de bevolking verricht op de door de ondernemers gehuurde gronden onder de regeling der commissie? Zoo ja, dan zou inwerkingtreding der ordonnantie voor de tabakscultuur een omwenteling in het betalingsstelsel beduiden. En zoo neen, dan doet zich voor hem, die zich op het standpunt der commissie stelt, de vraag voor, of niet op de een of andere wijze moet worden voorkomen, dat men door leveringscontracten de ordonnantie ontduikt.

Ten slotte nog iets over het bezwaar, dat in Indië bij verhooging van loon de arbeider zijn arbeid vermindert.

Het bezwaar is oud en populair. Men haalt het gaarne als voorbeeld aan om te betoogen dat „Westersche" economie in Indië niet opgaat; dat, zooals de Heer Helfferich het uitdrukt, Europeesche begrippen op dit terrein met de beenen in de lucht staan. En zooveel waarde hecht men aan het argument, dat in de verhandeling, welke de Secretaris van het suikersyndicaat over de minimumloonkwestie schreef, [2]) alleen op grond daarvan de conclusie werd getrokken dat minimumloonzetting „op deze landen niet past".

---

1) Socialisatierapport bldz. 19.

2) Archief voor de Suikerindustrie in Ned. Indië 1920 bldz. 565.

Het is niet te ontkennen dat het argument een kern van waarheid bevat. Maar toch ook niet meer dan dat. Bij kwesties als deze behoede men zich vóór alles voor eenzijdigheid. De stelling: „hoe hooger loon, hoe minder werk" is al even onhoudbaar als de stellingen „hoe lager loon, hoe meer werk" en „hoe hooger loon, hoe meer werk.

De waarheid ligt in het midden. Zij is deze, dat er voor elken arbeider, voor elke groep van arbeiders, een loon bestaat, waarbij het meeste arbeid wordt gepresteerd. Dat is in het Oosten waarlijk niet anders dan in het Westen.

De vraag waar die loonshoogte ligt hangt af, eenerzijds van de gezondheidstoestand, de physieke kracht, van het kunnen van den arbeider, anderzijds van zijn behoeften, vooral van zijn economische behoeften, kort: van zijn levensstandaard. En zoo komt het, dat die loonshoogte wèl belangrijk verschilt in het Westen en in het Oosten, dat in gematigde luchtstreken, waar het physieke kunnen van de daar levende menschenrassen onvermijdelijk veel grooter is dan van hen die in het afmattende klimaat der tropen leven, die loonshoogte ook veel hooger ligt.

En inderdaad in deze streken is het loon, waarbij de arbeider het meeste werk presteert, zoo laag, dat men er al heel spoedig boven komt. Dit kan men den tegenstanders van overheidsbemoeienis met de loonen, den practici, toegeven.

Doch daartegenover staat, dat de loonsverhooging welke deze minimumloonregeling bedoelt, voor een deel niet meer is dan het weer op peil brengen van het reëele loon, dat immers door de duurte zoo zeer was gedaald. En bovendien staat daartegenover — en dat is ten slotte waar het om draait — dat hoe beter de gezondheidstoestand van den arbeider is, en hoe hooger zijn levensstandaard, hoe hooger ook het loon komt te liggen, waarbij hij het meeste werk presteert. En dat is dan ook de reden, dat als door sociale wetgeving de levensstandaard der arbeiders stijgt, hier, evenals in Europa, de arbeidsprestatie der arbeiders kan stijgen. Dit werd en wordt van de zijde der ondernemers toegegeven. [1])

Ik zeg echter uitdrukkelijk *kan* stijgen en niet *zal* stijgen. Want

---

[1]) Vgl. laatstelijk het artikel van Dr. Broersma in de Locomotief van 10 December 1920. „De arbeidscommissie en het minimumloon".

dat men bij dat opvoeren van de levensstandaard der Inlandsche arbeiders aan nauwe grenzen gebonden is, wordt wel afdoende bewezen door de zorgbarende internationale conflicten, welke ontstaan in alle landen waar Aziatische of Afrikaansche werkkrachten met blanke concurreeren. Nergens heeft men die conflicten kunnen voorkomen door den levensstandaard der Aziaten op te voeren, zelfs al heeft men dat, zooals in Australië, ernstig beproefd. [1]) De diepere oorzaken van het verschil tusschen Oostersche en Westersche arbeidsverhoudingen vormen een onderwerp van studie, dat niet genoeg kan worden aanbevolen in de belangstelling van onze unificisten en van anderen, die meenen den Inlander te kunnen vooruitbrengen door hem te vleien.

En daarbij komt nog, dat zelfs binnen de bedoelde nauwe grenzen de stijging nog allerminst zeker is. Juist daarom betoogde ik hierboven, dat het ingrijpen in de loonen practisch veelal niet anders zal moeten zijn dan het op peil brengen en houden van taakloonen. Men houde steeds voor oogen, dat het doel der minimumloonregeling, vooral in een land als Indië, niet gericht is op het verminderen van den arbeidsduur, doch vooral op het behoorlijk beloonen van den arbeid, zooals die wordt verricht. Het zou economisch niet te verdedigen zijn een maatregel door te voeren, waarvan het resultaat zou zijn, dat de toch reeds niet zeer hooge arbeidsprestatie van de bevolking dezer landen nog daalt.

f. Conclusie omtrent de gedeeltelijke vaststelling van minimumloonen.

Men ziet het, ook tegen een beperkte minimumloonregeling zijn de bezwaren nog groot en de voorschriften, die haar moeten brengen zullen belangrijk meer uitvoerig moeten zijn dan het sobere ontwerp, waarmee de arbeidscommissie voorshands meende te kunnen volstaan.

Bij sociale wetgeving, en misschien vooral bij sociale wetgeving in een koloniale maatschappij, is nu eenmaal helaas eenvoudig het kenmerk van het ware niet.

Dat de aanbevolen regeling rechtsongelijkheid schept tusschen verschillende werknemers, zoowel als tusschen verschillende werk-

---

[1]) Vgl. Mr. de Riemer t.z.p. bladzijde 137.

gevers is stellig geen onvermengd nadeel. Trouwens is er wel een regeling denkbaar die practisch geen rechtsongelijkheid schept?

Van een uniforme regeling kan men met zekerheid bij voorbaat zeggen, dat zij slecht en onrechtvaardig is. Want die drukt het eene bedrijf dood, terwijl zij het andere, waarvoor de conjunctuur gunstiger is, laat voortleven, ofschoon misschien van dat andere noch de maatschappelijke waarde hooger, noch de leiding beter, noch ook de behandeling der arbeiders meer humaan is. Dat is toch zeker nog meer onbillijk.

In andere landen waar minimumloonregelingen gelden zijn die ook niet algemeen of algemeen gelijk. Ook de fabrieken-ordonnantie maakt trouwens verschil tusschen groote en kleine ondernemingen.

De scheiding tusschen groot- en kleinbedrijven heeft overigens tegenover het nadeel der rechtsongelijkheid, voordeelen. Zij zal er b.v. allicht toe bijdragen om de bevolking het thans nog zoo vaak gemist besef bij te brengen, dat de grootbedrijven, en vooral de Europeesche bedrijven een welvaart brengen, welke door de bevolking zelve op geen stukken na kan worden bereikt.

Ten slotte zij er op gewezen, dat, waar vaak als bezwaar tegen minimumloonen wordt aangevoerd, dat daardoor de zwakkere arbeiders geen werk kunnen vinden, dit bezwaar door een splitsing der bedrijven als hierboven aangegeven, sterk wordt verminderd. Die minder geschikte arbeiders zullen bij het hier aanbevolen stelsel steeds een plaats kunnen vinden in de bedrijven, die buiten de regeling vallen. Dit komt de geleidelijkheid bij de invoering ten goede.

Men behoeft zoodoende, als voor sommige bedrijven de kansen slecht staan, niet af te zien van de regeling voor andere bedrijven, die een behoorlijke betaling hunner arbeiders best kunnen dragen.

Men behoeft ook zoodoende, als voor sommige bedrijven de technische bezwaren tegen de invoering nog te groot zijn, niet af te zien van de regeling voor andere bedrijven, waar die technische moeilijkheden te overwinnen zijn.

Door deze gedeeltelijke invoering kan zich zoo een praktijk vormen. Men krijgt dan tijd en gelegenheid om de uitbreiding in andere bedrijven voor te bereiden. Natuurlijk zal dat gepaard gaan met het bijeenbrengen van gegevens en het publiceeren daarvan; wat op zich zelf al van groot nut kan zijn. Dat alles kan en zal bovendien een verstrekkende heilzame preventieve werking hebben.

Ook de arbeidscommissie — zelfs de minderheid — wenscht overigens geleidelijkheid bij het streven naar wat zij "een navolgbaar ideaal" noemt. Alleen zoekt zij de geleidelijkheid, door te beginnen met de loonshoogte zeer laag te stellen, terwijl bij een beperkte regeling zooals hierboven werd verdedigd, de geleidelijkheid in de eerste plaats gezocht werd in het beperkte aantal der aan de regeling te onderwerpen ondernemingen.

Ziet men naar het buitenland dan blijkt dat ook daar het nastreven van het „navolgbaar ideaal" der arbeidscommissie *niet* geschiedt door het geleidelijk doen stijgen van algemeen vastgestelde loonen, doch door het veldwinnen van de minimumloonzetting over verschillende bedrijven.

De hier aanbevolen regeling bedoelt niet anders dan in deze landen doelbewust en stelselmatig te doen plaats hebben wat elders sprongsgewijs is geschied.

Zij opent voor de Regeering een nieuwen weg om te komen tot de voldoening aan de internationale en practisch onafwijsbare verplichting haar opgelegd door den Volkenbond, [1]) om den arbeiders dezer landen een „werkelijk menschwaardige arbeidsregeling" te verzekeren, welke „niet het streven in den weg staat van andere volken, die het lot der arbeiders in hun eigen landen wenschen te verbeteren". Een nieuwe weg, welke, naar wij zagen, beschouwd wordt, als bij uitstek geschikt juist voor die arbeiders, die niet of niet voldoende ontwikkeld en georganiseerd zijn.

IV. De hoogte van minimumloonen.

a. Beteekenis van het vaststellen van prijsgrenzen.

Afzonderlijke bespreking verdient de hoogte van het minimumloon. Men zal bij het bepalen daarvan weer onvoorwaardelijk rekening hebben te houden met de zooeven vermelde conclusie van Von Böhm Bawerk; men zal dienen te blijven binnen de grenzen door de prijswetten bepaald. Hoe fraai het door de Hooge Verdragsluitende

---

[1]) Deel XIII afdeeling I van het Vredesverdrag. Staatsblad 1920 No. 554, bldz. 63 e.v.

Partijen in het Vredesverdrag neergelegde grondbeginsel ook moge klinken, dat „de arbeid niet eenvoudig als een koopwaar of een handelsartikel mag worden beschouwd", [1]) zelfs de Volkerenbond kan, zoolang de gegeven rechtsorde niet veranderd is, niet verhinderen, dat het arbeidsloon aan de prijswetten gebonden blijft.

En nooit zal men daarom mogen vergeten — wat bij het ingrijpen in de prijsvorming door tal van overheden zoo vaak schromelijk vergeten is — dat in onze op het eigendomsrecht en het ruilverkeer gebaseerde maatschappij geen prijzen zijn te handhaven, welke economisch onmogelijk zijn.

Het vaststellen van prijsgrenzen heeft alleen waarde, kan alleen waarde hebben, indien het er zich toe bepaalt, die misstanden te elimineeren, welke ontstaan door het verkeerd werken van de *subjectieve* factoren der prijsbepaling. Die dus, welke ontstaan, doordat een der partijen, gehandicapt door onwetendheid, noodzaak of sleur, de betrokken goederen of diensten onjuist waardeert. Hoe meer de eene partij bij de andere in economische ontwikkeling ten achter staat, hoe meer prijszetting door de overheid helpen kan.

Daarom kan die prijszetting zoo veel beduiden voor overeenkomsten met personen van economisch onontwikkelde groepen of rassen, met huisarbeiders of tropenrassen. Daarom ook kan die prijszetting zooveel helpen, als van plotselinge economische verschijnselen als schaarschte van goederen of te veel aan ruilmiddel door het eene deel der bevolking (de kettinghandelaars, de O. W.-ers) zooveel beter wordt geprofiteerd dan door de massa.

Dat alles is bekend, al wordt het niet altijd precies begrepen. En dat is dan ook de reden, dat telkens weer practische politici een ingrijpen der overheid door prijszetting bepleiten.

Doch van hoeveel invloed die prijszetting zijn kan; men vergete niet dat de *objectieve* factoren van de prijsbepaling, het aantal koopers en verkoopers, de hoeveelheid der betrokken goederen of diensten, daardoor niet kunnen worden veranderd. Ook dat is bekend, al wordt ook dat niet altijd precies begrepen. En dat is de reden, dat telkens weer practici komen verklaren, dat al dat ingrijpen van de overheid in de prijsvorming toch niets helpt.

---

[1]) Vredesverdrag, hoofdstuk XIII, afdeeling II, art. 427, staatsblad 1920, No. 554, bladzijde 75.

De waarheid ligt — wij zagen het — weer in het midden.

Prijszetting kan nut hebben, doch alleen om een norm te scheppen, opdat de zwakkere partij bij het spel der prijsbepaling juister kan taxeeren dan zij deed en bij het op die juistere taxatie, baseeren van haar eischen, steun vindt. Of zij daarvan gebruik maakt is dan nog een tweede. Men denke aan de Chineezen in Australië, wier arbeid — in tegenstelling met den arbeid van andere Aziaten — toch in vele gevallen stellig wel evenveel waard geweest zal zijn als die van de ongeschoolde blanke arbeiders, die wel profiteerden van de minimumloonzetting. Doch hoe dit zij, het neemt niet weg, dat het mogelijk is, dat de overheid door beter te taxeeren dan de individuen belangrijke resultaten behaalt.

Maar al is dat mogelijk, het is ook moeilijk.

Gaat men bij het vaststellen van de prijsgrens te ver, dan schept men een verkeerden maatstaf, dan poogt men feitelijk een schatting, die te laag was, te hoog te maken of anders om. Dan werkt men dus in de hand, dat de partijen nog meer het spoor bijster raken bij hun waardeeringen. Dan vergroot men dus de verwarring.

Wie aan de juistheid van het bovenstaande mocht twijfelen ga eens na hoe de vaststelling van maximumprijzen voor rijst op Java heeft gewerkt; hij zal dan voorbeelden vinden, welke de juistheid van de boven ontwikkelde theorie demonstreeren.

b. Critiek op de minderheidsnota.

En wat voor het fixeeren van prijsgrenzen in het algemeen geldt, geldt voor het vaststellen van minimumloonen ook. Bedenkt men dat, dan is het duidelijk waarom de arbeidscommissie een fout maakte door in een overigens loffelijk streven naar objectiviteit, eenzijdig een „hygiënisch minimum" als basis van berekening aan te nemen.

Want gaat men het systeem der commissie na, dan blijkt dadelijk, dat er één punt is waaromtrent geen twijfel kan bestaan: consequente toepassing van de berekeningswijze der arbeidscommissie voert tot loonen, welke practisch in dit land nog nergens en nooit zijn betaald.

Het is niet moeilijk dit te constateeren. De overgroote meerderheid der gezinnen, zoo van werkgevers als van werknemers leeft van belangrijk minder dan van de *f* 1.40 — *f* 1.75 per dag (d.i. dus

p.m. ƒ 35 — ƒ 45 per maand) welke door de minderheid der commissie op de aangegeven basis als minimum inkomsten van een gezin berekend zijn.

De netto opbrengst van een bouw goede sawahgrond is, zelfs bij de tegenwoordige prijzen, lang geen ƒ 500 per jaar. En duizenden landbouwers — ook werkgevers — bezitten minder dan een bouw sawah.

Ook een blik op de totaal productiecijfers van Java is wat dit betreft leerzaam. De totaal productie aan rijst op Java en Madoera bedraagt 3½ millioen ton per jaar. [1]) Indien de geheele bevolking van Java gevoed werd volgens het door de arbeidscommissie gegeven schema, dan zou daarvoor een hoeveelheid rijst noodig zijn van — laag berekend — 5½ millioen ton. Nu weet ik wel dat de meerderheid der commissie zoo noodig goedkooper voedingsmiddelen in rekening wil brengen — daarover straks meer — doch de minderheid, en haar opinie bespreek ik hier, doet dat niet.

De reden van haar verkeerde conclusies ligt voor de hand. Het als basis door de commissie aangenomen gevangenisrantsoen is te hoog. De Inlandsche bevolking van Java, werkgevers zoowel als arbeiders, eet als regel minder of althans voedsel dat minder waard is dan het gevangenisrantsoen.

En dat doet gerechten twijfel rijzen of het door de commissie als vaststaand aangenomen hygiënisch minimum wel inderdaad een minimum is en ook of het wel vast staat. Het is zeker niet onmogelijk, en zelfs waarschijnlijk, dat een aantal medici op Java van meening zijn, dat in de streek hunner werkzaamheid de bevolking geenszins ondervoed is. Het eenige wat vast staat is, dat de omlijning van de begrippen „ondervoeding" en „hygiënisch minimum" lang niet zoo scherp is, als de commissie het wil doen voorkomen.

Die onzekerheid komt de bruikbaarheid van den maatstaf niet ten goede. Toch ligt daarin niet het hoofdbezwaar. Dat ligt veeleer hierin, dat men den maatstaf op een geheel verkeerd terrein gezocht heeft.

Zulks kan blijken als men zich rekenschap geeft van de consequenties. Want van tweeën één.

Of de commissie heeft in zooverre gelijk, dat inderdaad de bevol-

---

[1]) Volgens het Jaarboek van Nederlandsch-Indië 1919, bldz. 112.

king van Java voor het meerendeel ondervoed is. Doch dan zal die algemeene ondervoeding voor de baseering van de minimumloonen op het hygiënisch minimum zeker geen argument zijn. Want dan zou dat alleen beduiden, dat die bevolking, werkgevers en werknemers bij elkaar, te weinig presteerde om dat minimum te verdienen. Dat hun arbeid dus dat minimum niet waard is. En dan zou het zeker niet gemotiveerd zijn om door een zoo ingrijpende maatregel het bedrijfsleven van dit economisch achterlijke volk nog te verwarren en de productie te verminderen.

Of wel de commissie heeft ongelijk en het hygiënisch minimum is evenveel, of ligt onder hetgeen de bevolking gemiddeld gebruikt. Zou het dan bruikbaar zijn als maatstaf? Die mogelijkheid bestaat. Maar gaat men na, wanneer het bruikbaar zijn zou, dan blijkt, dat dit afhangt van het antwoord op de vraag of er bij dat zoo gevonden minimumloon veel of weinig bedrijven te gronde zullen gaan. Van de vraag dus of het toevallig samenvalt met een economisch mogelijk minimumloon!

Klaarblijkelijk is de commissie tot het zoeken van een „objectieve" basis overgegaan om de moeilijkheden te ontgaan, die verbonden zijn aan de berekening van een „behoorlijk" of „voldoende" loon, moeilijkheden, die zooals bekend [1]) een belangrijk practisch bezwaar vormen tegen de practische toepassing van een minimumloonregeling.

De minderheid heeft daarbij over het hoofd gezien dat het „objectief" berekende „minimum" belangrijk meer was dan wat op Java door de bevolking als een behoorlijk loon, een „living wage", wordt beschouwd. En de geheele commissie heeft de algemeene fout gemaakt van bij een economisch vraagstuk de moeilijkheden te willen ontloopen door gebruik te maken van een factor, welke buiten de economie om, door de hygiëne zou kunnen worden bepaald. Zij heeft gehoopt, dat zij zoodoende geen rekening behoefde te houden met de economische wetten, zooals die voor onze maatschappij nu eenmaal gelden.

Zij heeft zoodoende de moeilijkheden echter allerminst ontloopen; integendeel zij heeft de kwestie niet weinig vertroebeld. Daardoor

---

[1]) Philippovich t.z.p. bladz. 366. Marshall bladz. 715. Diepenhorst bladz. 172.

toch is het mogelijk geworden dat b.v. het theoretisch en practisch volmaakt onhoudbare betoog der minderheidsnota nog den schijn kon verwerven een logische en consequente redeneering te bevatten. Daardoor werd het mogelijk, dat die minderheid zonder meer tot de absurde conclusie kon komen, dat de regeling den Inlandschen werkgevers moet dwingen hun werknemers meer te betalen dan zij zelf als regel verdienen!

c. Critiek op de meerderheidsnota.

De meerderheid der commissie echter is — en dit pleit voor haar practischen zin — de minderheid niet gevolgd. En ook de Heer Van der Waerden geeft, ondanks het feit dat hij het in beginsel met de minderheid eens is, als onmiddellijk toe te passen maatregel slechts aan, het vaststellen van een minimumloon van ƒ 0.60 per dag voor mannen.

De uitweg, dien de commissie echter koos om uit de impasse te geraken, is niet gelukkig. Zij aanvaardde de consequenties van het door haar gekozen standpunt niet, doch gaf dat standpunt evenmin prijs. Zij bepaalde zich er toe uit „practische" overwegingen een redeneering te volgen, waarvan zij zelve de inconsequentie toegeeft.

Het voornaamste middel, dat de meerderheid toepast om tot eenigszins bruikbare resultaten te komen, is het bepleiten van individueel loon instede van gezinsloon.

Het betoog der commissie is hier uitermate zwak. En geen wonder. Want wat toch zijn de bedoelde „practische" overwegingen ten slotte hier anders dan volkomen willekeurige en weinig gelukkige afwijkingen van een eenmaal aangenomen, doch onhoudbaar gebleken grondslag? Wat zijn het anders dan pogingen om langs een omweg, en daardoor onstelselmatig en onvolkomen, toch nog economische factoren tot hun recht te doen komen?

De aanname van individueel loon is, waar onomstootelijk vast staat, dat de meerderheid der arbeiders gehuwd is en juist de jongere arbeiders bijna allen jonge kinderen hebben, principiëel onverdedigbaar. Immers het kan toch nooit de bedoeling der arbeidscommissie zijn, het daarheen te leiden, dat het gezin der met individueel loon

betaalde arbeiders daarvan niet zou mede eten. En dan krijgen alle leden van dat gezin dus minder dan het „hygiënisch minimum". En wat is, vraagt men zich dan weer af, zulk een individueel loon anders dan een gezinsloon vastgesteld op een lageren grondslag dan de kwasi objectief gevonden basis van alle loonsbepaling?

Ook practisch is echter de verdediging van een individueel loon uiterst moelijk. De critiek zou daardoor wel wat al te gemakkelijk spel krijgen. Men zou het allicht zoo gaan voorstellen dat de overheid — in het belang der werkgevers — alleen zorgt voor de eigenlijke arbeiders, doch verder vrouwen en kinderen laat verhongeren.

Inderdaad in alle opzichten blijkt de onhoudbaarheid van dit eerste middel der meerderheid.

Het tweede middel dat die meerderheid heeft gekozen om haar verkeerde basis bruikbaar te maken is de practische overweging, welke geleid heeft tot het aanvaarden van wat de commissie een „optimum loonstijging" noemt. Het is het betoog, dat op psychologische gronden eventueele loonsverhooging slechts enkele centen tegelijk mag bedragen.

Dit betoog is door den Heer Van der Waerden reeds aan flarden gescheurd. Het is inderdaad een voorbeeld hoe men door op een, op zich zelf niet onjuiste gedachte critiekloos voort te bouwen, tot onhoudbare conclusies kan komen. Dat dit gedeelte van haar voorstel een vergissing is, zal de commissie na de ervaring van het laatste jaar vermoedelijk thans zelf wel toegeven.

d. De meest gewenschte bepaling van loonshoogte.

Welke methode moet dan worden aangenomen om de loonshoogte te bepalen?

Het is, ook volgens den opzet van dit betoog, wenschelijk om daarbij te streven naar het loon, dat, om de woorden van de betrekkelijke passage uit het Vredesverdrag te gebruiken, „den arbeiders een behoorlijken levensstandaard waarborgt naar de ter plaatse en op het betreffende tijdstip geldende opvatting". Deze formuleering omvat vage termen als „behoorlijk" „levensstandaard" en „geldendeopvatting" en zij eischt daarom verduidelijking. Want zooals zij daar staat, zal zij vermoedelijk ook wel door de arbeidscommissie, zelfs door de minderheid, worden onderschreven. Om practische

resultaten te verkrijgen zal dus nog moeten worden uitgemaakt wat precies onder al die termen wordt verstaan.

Nu staan bij de bepaling van de hoogte van het loon twee methoden naast, of wil men, tegenover elkaar, men kan het plaatselijk laten doen of van uit een centrum. Dat objectieve gegevens schaarsch zijn of ontbreken, strekt beide methoden tot nadeel. Voor de plaatselijke bepaling verhoogt dat het gevaar, dat de subjectieve meening der plaatselijke autoriteiten te veel beteekenis krijgt. Voor de centrale bepaling verhoogt dat het gevaar, dat door de eenvormigheid te weinig beteekenis wordt gehecht aan bijzondere omstandigheden.

Welken weg men kiest of aan welken kant de tusschenweg ligt, dien men ten slotte kiest, hangt natuurlijk nauw samen met de opvatting, welke men omtrent het doel van den maatregel huldigt.

Degenen die op de bijzondere omstandigheden der bedrijven geen acht meenen te moeten slaan, kiezen zonder meer de centrale regeling. Zij wenschen, zooals de minderheid en de Heer van der Waerden als voorloopige regeling bepleiten, een uniform loon. En het is te begrijpen, dat de meerderheid der commissie, die op die bijzondere omstandigheden weinig acht slaat, een tusschenweg kiest die dicht bij een centrale regeling staat. Zij stelt een „objectief" minimum vast en laat alleen plaatselijk daarvan de geldswaarde bepalen.

Dit opstel echter betoogt, dat met de rentabiliteit der bedrijven rekening moet worden gehouden. En waar deze rentabiliteit slechts plaatselijk is te bepalen, is het begrijpelijk, dat hier voor de practische bepaling der loonshoogte een methode wordt bepleit, die minder aan den kant der centralisatie ligt.

Men zou zooals ik reeds aangaf b.v. den Hoofden van gewestelijk bestuur onder de noodige waarborgen de bevoegdheid kunnen geven om te beslissen, welke ondernemingen onder de verplichting van het betalen van minimumloonen vallen en om voor den arbeid, die daarvoor in aanmerking komt, de minimumloonen (tijd- en stukloonen) te bepalen. Deze beslissingen zullen niet genomen mogen worden dan nadat commissies en subcommissies daarover advies hebben uitgebracht. Het eigenlijke werk zal door die commissies gedaan moeten worden. De noodige gelijkmatigheid in de beslissingen kan men verkrijgen door de algemeene beginselen, welke gevolgd moeten worden, in algemeene voorschriften vast te leggen en door

den Gouverneur Generaal, die voorgelicht kan worden door een centralen arbeidsraad, het recht toe te kennen, de gewestelijke beslissingen te wijzigen.

De omschrijving van die beginselen kan kort zijn.

Allereerst zal daaronder de eisch vallen dat de loonen evenredig moeten zijn aan de prijzen van de voornaamste levensbehoeften. De door de arbeidscommissie op den voorgrond geschoven gedachte, dat de minimumloonen z.g. indexloonen zijn, is onbetwistbaar.

Voorts zal rekening moeten worden gehouden met de rentabiliteit der bedrijven. Dat behoeft natuurlijk niet te leiden tot het vaststellen van minimumloonen voor elk der onder de regeling te brengen bedrijven afzonderlijk. Op zich zelf zou daartegen geen principieel bezwaar bestaan en bij het bepalen van taakloonen voor verschillende ondernemingen zal men ook practisch er trouwens wel toe komen. Doch wat het tijdloon betreft, dat ook als maatstaf moet worden gebruikt waarnaar de stukloonen moeten worden berekend, zal men voorshands in hoofdzaak er vermoedelijk wel mee kunnen volstaan met voor een bepaalde streek (waarvan men de omtrek al naar gelang van omstandigheden grooter of kleiner kan nemen: b.v. een stad, een district) een loon vast te stellen en dan in die streek de bedrijven, waarvan de rentabiliteit het practisch mogelijk maakt, onder die regeling te brengen. Men kan natuurlijk daarnaast de mogelijkheid openlaten voor bepaalde bedrijven lagere loonen te stellen.

Het rekening houden met de rentabiliteit der bedrijven behoeft er natuurlijk niet op uit te loopen, dat den arbeiders een deel van de bedrijfswinst wordt gegarandeerd. Dat zou de bedoeling van minimumloonzetting, welke geen andere is dan te waarborgen dat de arbeiders niet verliezen bij hun contact met het kapitaal, verre te boven gaan. Kunnen de arbeiders loon afdwingen, dat boven dat minimum gaat, de minimumloon-regeling belet het niet. Doch hoe men loonen kan afdwingen, die hooger zijn, is een vraagstuk op zich zelf, dat hier niet aan de orde is.

Bij het bepalen van de hoogte van het minimumloon zal men dienen aan te sluiten aan de praktijk. Het volgens Prof. Diepenhorst [1]) in den staat Victoria in 1903 gestelde richtsnoer, dat grondslag der loonsbepaling moest zijn: het loon door een

---

[1]) T.z.p. bladzijde 163.

achtenswaardig werkgever (reputable employer) aan een arbeider van gemiddelde bekwaamheid betaald, schijnt geenszins onbruikbaar. Alleen zal men, zooals gezegd, een actief en wel overwogen centraal toezicht noodig hebben om te waarborgen dat rekening wordt gehouden met de verschillen tusschen plaatselijk uiteenloopende prijzen van levensbehoeften en dat in het algemeen onrechtvaardigheid wordt vermeden. Zoo kan men de bezwaren van een gedecentraliseerde loonsbepaling opheffen. Ook door deze soepelheid is de hier voorgestelde werkwijze te verkiezen boven de methode der arbeidscommissie. Immers deze laatste vindt haar kracht in een „objectiviteit", die ten slotte neerkomt op het vasthouden aan centraal vastgestelde cijfers. En de bezwaren daartegen zijn veel moeilijker te overwinnen, omdat afwijking van die gegeven cijfers tevens afwijking beteekent van de „objectiviteit", welke de commissie als beginsel vooropzet.

Voor gevallen, dat men kan vermoeden, dat ook de hoogst betaalde loonen geen behoorlijke basis vormen om, zij het door een evenredige verhooging, behoorlijke minimumloonen te kunnen vormen, zal men als norm, een objectieve loonberekening kunnen toepassen in den geest van die, welke de arbeidscommissie gaf. Die berekening kan ook in de normale gevallen trouwens als object van vergelijking dienst doen.

Bij het bepalen van *die* norm kan inderdaad ook in het hier aanbevolen systeem een hygiënisch rantsoen worden gebruikt. Een gevangenisrantsoen behoeft dat niet te zijn en men kan rekening houden met andere levensbehoeften dan voedsel, met de onvermijdelijkheid van absenties wegens ziekte en desadiensten en van rustdagen. Anderzijds moet men er echter rekening mee houden, dat waar de rijst slechts 40 % van het volksvoedsel op Java uitmaakt, als regel de rijst toch minstens voor de helft door goedkooper voedsel kan worden vervangen.

Wat men echter als een argument om bij deze berekening tot lagere uitkomsten te komen niet zal mogen aanvoeren is het feit, dat het arbeidsloon in de praktijk veelal bijverdienste is. [1]) Dat zou alleen zin hebben voor het geval de arbeiders werkelijk een behoorlijk bestaan van hun eigen grond vonden, zoodat de arbeid in dienst der

---

[1]) Zooals geschiedt in het Archief voor de suikerindustrie 1920, bladzijde 561.

onderneming voor hen niet anders was dan het productief maken van vrijen tijd om wat extra inkomsten te verdienen, welke zij niet strikt noodig hebben. Doch voor de meerderheid van de arbeiders staat de zaak anders. Die vinden geen behoorlijk bestaan op den eigen grond. En voor hen gelden de motieven, welke voor minimumloonen pleiten, met onverzwakte kracht, en de motieven, die de hoogte van dat loon bepalen evenzeer.

Voorts zal men het beginsel van individueel loon moeten laten varen. Daarentegen schijnt het evenzeer onjuist om gezinnen aan te nemen van vijf personen. Uiteraard is het niet mogelijk een gezinsgrootte aan te nemen, die voor alle gevallen voldoet. Men moet nu eenmaal werken met gemiddelden en nu komt het er ten slotte op aan om het getal zoo te kiezen, dat men het dichtste komt bij de werkelijkheid. [1]) In de werkelijkheid nu werkt de vrouw gewoonlijk wel mee en de jonge kinderen niet. Men zou in verband daarmee het gemiddelde gezinsloon kunnen stellen op tweemaal hetgeen voor een volwassen man noodig is.

Op die wijze zal men het minimumloon kunnen bepalen, dat voor de gunstigste omstandigheden moet gelden.

Tusschen dat loon en het minimumloon der arbeidscommissie bestaat een verschil in karakter. Volgens de redeneering der arbeidscommissie geeft het loon, dat zij op den basis van het hygiënisch minimum berekent, het punt aan, waar men de onderste grens van alle loonen zal *moeten* trekken. Volgens bovenstaande redeneering geeft de berekening het punt aan, waar men de grens *kan* trekken voor de best rendeerende bedrijven.

In het stelsel der arbeidscommissie wordt de minimumloongrens bepaald zonder dat men op economische overwegingen let; de hygiëne geeft den doorslag. En om tot practische eischen te komen moet men daarom met de vooropgestelde beginselen transigeeren. In het stelsel dat hierboven wordt aanbevolen wordt de minimumloongrens bepaald op grond van economische overwegingen. Daarbij is van transigeeren geen sprake. En de hygiëne gebruikt men slechts als een hulpmiddel om het punt aan te geven, *waarboven* men bij het trekken van die onderste loongrens niet mag gaan.

---

1) Vgl. Marshall, bladzijde 715|716.

V. Conclusies.

Gewenschte maatregelen.

Op de details van de kwestie wil ik hier niet ingaan. Hoe belangrijk ook b.v. de vraag der voorschotregeling, en die der bedrijfswinkels zijn, hoofdzaken zijn dat niet en ik laat ze daarom in het midden. Eerst is noodig, dat omtrent de hoofdzaken klaarheid bestaat. En daarom bepaalde dit artikel zich tot die hoofdzaken. Rest nog te resumeeren wat thans dient te geschieden.

Dat is het volgende:

1e. Invoering van minimumloonen in diensten en bedrijven der overheden.

2e. Uitvaardiging van een ordonnantie, welke de mogelijkheid opent om bepaalde werkgevers, en zoo noodig bepaalde bedrijven de verplichting op te leggen minimumloonen te betalen.

3e. Het treffen van een regeling, opdat plaatselijk met behulp van adviseerende loonraden, volgens de beginselen, welke hierboven werden ontwikkeld, tijd- en taakloonen worden vastgesteld voor den arbeid, die onder de regeling valt. De overheidsdiensten en bedrijven dienen, precies op dezelfde wijze als particuliere bedrijven, aan die regeling te worden onderworpen.

4e. Instelling van een arbeidsinspectie voor Java, welke tot taak zal krijgen de werking der gestelde regelen te controleeren in de particuliere bedrijven en te bestudeeren in de overheidsdiensten en bedrijven en die de uitbreiding der regeling zal hebben voor te bereiden.

Slotsom.

Wordt op de aangegeven wijze te werk gegaan, dan is daarmede het vraagstuk nog niet opgelost, doch dan is toch — en dat is al veel — een mogelijkheid geopend om het op te lossen.

Eenerzijds wordt zoodoende der Regeering het middel gegeven om een ergerlijke misstand als ongemotiveerde onderbetaling te voorkomen; een middel tevens om de ervaring te verkrijgen, waarop zij kan voortbouwen bij het nastreven van de verplichtingen, welke haar, zooal niet door haar eigen overtuiging, dan toch door den Volkenbond, worden opgelegd.

Anderzijds blijft zoodoende de onontbeerlijke geleidelijkheid gewaarborgd. De Regeering kan op den aangegeven weg voortgaan in het tempo dat zij wenschelijk acht. Zelfs zal zij zoo noodig op overhaast gedane schreden gemakkelijk kunnen terug komen. Zoo kan voorkomen worden, dat grootere nadeelen ontstaan, dan die welke men wil opheffen.

De oplossing van het vraagstuk zal nu eenmaal niet anders zijn te vinden dan door het inslaan van een middenweg. Want het economisch leven dezer gewesten is niet alleen bont en vol schrille tegenstellingen, het is tevens broos en wankel en moeilijk te doorgronden. En daarom is er hier bij den opbouw eener sociale wetgeving evenveel behoefte aan voortvarendheid als aan voorzichtigheid.

1 Januari 1921.

Beschouwingen over Landbouwvoorlichtingsdienst

door

G. J. VINK.

Als landbouwleeraar is het mij vaak opgevallen, dat zoo velen absoluut geen idee hebben van het werk van den landbouwvoorlichtingsdienst, terwijl bij anderen, die met dien dienst te maken hebben, vaak ook het juiste inzicht ontbreekt.

Daarom heb ik mij tot taak gesteld eenigszins de inzichten van buitenstaanders te verhelderen, daar goed begrip tot betere waardeering leidt en tot goede samenwerking.

De landbouwleeraar moet zijn werk aanpassen aan de landbouweconomische stadia waarin zich de streken, die zijn arbeidsobject zijn, bevinden.

Het landbouweconomisch stadium van een streek hangt af van de behoeften der die streek bewonende bevolking en van de omstandigheden, die deze behoeften moeten vervullen.

De behoeften hangen af van rasaanleg, klimaat en geestelijke ontwikkeling, de omstandigheden, die de behoeften vervullen moeten, zijn klimaat, bodem, waterhoeveelheid, ligging t.o.v. afneemcentra enz.

Door de grootte der behoeften te combineeren met hare vervullingsmogelijkheden, krijgt men in (landbouw) economisch opzicht een verdeeling in twee hoofdkarakters.

I. De behoeften zijn grooter dan de mogelijkheid harer vervulling. Er is in een streek van dit karakter stellig een economisch streven, daar men zal trachten, datgene waar men werkelijk behoefte aan gevoelt, het koste wat het wil, te verkrijgen.

I. De behoeften zijn grooter dan de mogelijkheid harer vervulling. de bestaande behoeften. Er is dan geen streven naar meerdere productie.

In een dergelijke streek zal de maatschappij zeer eenvoudig zijn, terwijl de cultuurtechniek er ongetwijfeld laag zal staan. Iedere ambtelijke poging tot vermeerdering der productie zal er falen, tenzij die poging zich bepaalt tot algemeene maatregelen als invoering van gewoon lager onderwijs, m.a.w. tot het scheppen van behoeften.

Wel is het waar, dat meer behoeften het geluk niet vermeerderen, maar eveneens is het waar, dat meerdere behoeften en ten gevolge daarvan meerdere kennis en ontwikkeling het leven toch waardevoller maken, daar het intenser en beter doordacht wordt.

De streken onder I ingedeeld, dus die, waar de behoeften grooter zijn dan hare vervullingsmogelijkheden, kunnen deze verhouding vertoonen door:

I. *a.* de grootheid der behoeften, of door:

I. *b.* de ontoereikendheid der omstandigheden, die de behoeften moeten vervullen.

In de streken onder I *a.* zal naast gewoon lager onderwijs, vakonderwijs succes kunnen verwachten. Hier is de plaats waar de landbouwleeraar, met kans op succes, landbouwscholen op kan richten, terwijl de streken onder I *b.* genoemd daar veel minder voor in aanmerking komen. In de I *b.* streken zal immers de tani zijn zoon niet kunnen missen, terwijl het armoedige bedrijf deze kapitaalvermeerdering, (in den vorm van schoolgelden of gemis van inkomsten, die zich omzetten in kennis-kapitaal), onvoldoende zal teruggeven.

De streken onder II gedefinieerd, waar dus de behoeften gemakkelijk door de omstandigheden vervuld worden, zijn te onderscheiden in:

II. *a.* die, waar de behoeften zeer gering zijn, en in:

II. *b.* die, waar èn de behoeften groot zijn, èn omstandigheden door buitengewone oorzaken uitmunten door gunstigheid.

Op Java komt, voor zoover ik dat kan zeggen, het stadium onder:

II. *a.* nog zeer veel voor, terwijl het stadium onder I *b.* ook zeer duidelijk en op verschillende plaatsen is aan te wijzen.

Ter verduidelijking van mijn bedoeling volgen hier eenige voorbeelden uit mijn ressort. Een min of meer volledige landbouweconomische ontleding van dat ressort kan ik nog lang niet geven, maar eenige voorbeelden kan ik noemen.

Een typisch voorbeeld van het stadium, geschetst onder I *b.*, dus waar de omstandigheden zoo ongunstig zijn, dat zij niet de vervullingsmogelijkheid inhouden van de geringe behoeften, vindt men in districten Djakenan, Kajen en Djoewana der afdeeling Pati van de residentie Semarang. Ook een deel van Salatiga kan hier toe gerekend worden, nml. district Tengaran en onderdistr. Getassan. Grobogan verkeert, zij het in mindere mate, in dezelfde omstandigheden.

Die streken hebben arme gronden, het grondbezit is er niet groot tot zeer klein, vormt in ieder geval lang geen compensatie voor de armoede der gronden. In enkele dezer streken komen bovendien vele ziekten en plagen in het gewas voor. Om aan hare behoeften te voldoen moet de bevolking er reeds vrij intensief cultiveeren en nog blijft zij arm. Dat intensieve uit zich in bemesting, zoo goed en zoo kwaad dat gaat, met de bestaande stalmest; zuinigheid op stalmest; zelfs in het houden van vee voor de mestproductie en stalvoedering. Een primitieve vorm van groenbemesting kan men er zelfs vinden. Niettegenstaande dat de ritus er zich tegen heet te verzetten, vindt men zelfs in sommige dezer streken primitief gebruik van menschelijke mest, hierin bestaande, dat men gewoon is, als men urineert dit tegen de mesthoop aan te doen.

Het lijdt bij mij geen twijfel, dat eenige, rationeele bemestingsdiensten daar zeer spoedig tot bemestingsverbeteringen zullen leiden bij de bevolkingscultuur.

Een streek met het karakter onder II *a.* geschetst, waar dus de behoeften gering zijn en de omstandigheden zeer voldoende om die behoeften te vervullen, is duidelijk te herkennen in de streek ten Noorden van de Moeria. Men heeft daar groot grondbezit, zij het weinig sawahs. De grond is van goede kwaliteit. Zelfs heeft de bevolking er zooveel gronden, dat zij er eenmaal per 4, 5, wellicht meer jaren, op hetzelfde stuk terug kan komen. In dien tusschentijd is het terrein weer overgroeid met struikgewas, dat de alang-alang verdringt en de bodem in goede conditie weer aan den eigenaar overgeeft. De cultuur bestaat uit primitieve grondbewerking, soms niet eens ploegen, gevolgd door planten en bewaken tegen varkens e.d.

De bewering van de bevolking, dat zij te weinig grond zou hebben, bijv. boschterreinen noodig heeft, is in zooverre verklaarbaar indien men bedenkt, dat zij *voor haar cultuurstadium* onvoldoende gronden heeft. Met a. w. zij wordt langzamerhand genoodzaakt om

haar cultuurstadium te veranderen en tot een iets intensiever stadium over te gaan.

De landbouwleeraar heeft hier nog niet anders dan indirect zich met den landbouwtoestand te bemoeien. Hij dient zich vele gegevens te verschaffen (had hij daartoe maar personeel) en de streek in hare veranderingen in de gaten te houden. Ook is het mogelijk, dat hij adviezen moet geven omtrent ontginning e.d.

Rationeel is het om naar deze streek menschen te trekken, bijv. door sawah aanleg. Daarom juich ik het voorstel van den Regent van Javara in den Volksraad, om groote terreinen daar in sawah om te zetten, toe. Alleen zou ik voorloopig de daar staande bosschen willen laten staan omdat er naast de bosschen nog veel bevloeibaar terrein over is.

De afdeeling Demak, waarover zooveel gesproken en geschreven werd, hoort m.i. ook tot de streken waar van een economisch streven weinig merkbaar is. Toch zou dit m.i. anders kunnen zijn indien de gezondheidstoestand er beter was.

Wel is de gemiddelde productie per hoofd en over meerdere jaren er groot, maar de verschillende jaren zijn in hun productie ook zeer verschillend. M.a.w. het cultuurrisico is er groot.

De Demakker zou zijn cultuurrisico wel graag minder zien en hij zou daar vermoedelijk wel iets voor over hebben, indien hij niet zoo weergaloos met ziekten te kampen had. En dat in een land waar cultuurverbeteringen juist zeer moeilijk zijn.

Dat de Demakker door de groote afwisseling van goede en slechte jaren niet een spaarzaam mensch is geworden, vindt verklaring m.i. in raseigenschappen en geestelijke ontwikkeling.

Zonder mij voor Javanenkenner uit te willen geven, meen ik toch wel te mogen zeggen, dat de Javaan zeer gul is en beschikt over een groote dosis valsche schaamte. Deze beide eigenschappen, wellicht van elkaar afhankelijk, doen hem verteren wat hij heeft. De weinige rechtszekerheid in de desa is zeer zeker ook oorzaak hiervan, hoewel m.i. deze factor meer secundair is. Waar ontwikkeling is komt rechtszekerheid, al zou de desa zelf die maken. Waarom kan de onderneming wel, althans veel beter haar producten beschermen? Omgekeerd werkt het ontbreken van rechtszekerheid weder remmend op de ontwikkeling.

In een land als Demak is het eerste woord dus aan den B. G. D.

in samenwerking met de irrigatie, die vooral voor afwateringverbetering heeft te zorgen. Hierbij heeft de irrigatie het advies van den landbouwkundige noodig, omdat zij, uit den aard der zaak, minder goed de landbouweconomische gevolgen van haar werk zal kunnen overzien dan deze.

Als B. G. D., irrigatie en BB het land gezonder hebben gemaakt en meteen het risico van den landbouw deels hebben verminderd, komt de landbouwleeraar pas in een belangrijke functie voor het land, en met hem de veearts.

In dien tusschentijd moeten zij beiden zorgen, dat zij weten wat dan gedaan moet en kan worden. Voor den landbouwleeraar is het mede de plicht om reeds nu uitvoerige proefnemingen te verrichten, teneinde dan met zekerheid te kunnen zeggen aan den tani: „Als je zooveel in dien vorm in den grond stopt, heb je alle kans er zooveel uit te halen". Dat hij dit reeds nu moet onderzoeken ligt hem in de moeilijke omstandigheden van bodem en klimaat en in het weinige dat we nog weten van de gevolgen van verschillende maatregelen bij de sawahcultuur, vooral op zware gronden.

De streken onder I *a.* gedefinieerd, waar dus de behoeften groot zijn en de vervullingsmogelijkheid daarvoor onvoldoende, kan ik niet aanwijzen doordat mijn kennis daartoe nog onvoldoende is. Wellicht hooren de afdeelingen Koedoes, Pati, Kendal en Salatiga deels daaronder.

In deze streken heeft landbouwonderwijs kans op slagen en ik meen dat tot heden het landbouwonderwijs ook alleen in streken met min of meer dit karakter goed gaat.

Dergelijke streken zullen er op Java vermoedelijk nog weinig zijn.

In het bovenstaande meen ik bewezen te hebben, dat:

1. de landbouwleeraar in de eerste plaats landbouweconoom moet zijn. Dat deze stelling geen open ramen ingooit, volgt uit het feit, dat ik hooggeplaatste personen heb hooren beweren, dat de landbouwleeraar uitsluitend landbouwtechnicus moet zijn, en de economische zijde geheel aan den BB. ambtenaar over moet laten.

   Zonder landbouweconomisch inzicht kan de landbouwleeraar niet rationeel werken.
2. de landbouwtechnische maatregelen, voortvloeiende uit zijn landbouweconomisch onderzoek moeten uitgevoerd worden door

menschen die, zonder de landbouweconomie te verwaarloozen, hoofdzakelijk landbouwtechnici zijn. (Inl. landbouwleeraren).

3. Men kan den Javaan slechts zeer schematisch in het algemeen beoordeelen. De Javaan in de eene streek is geheel anders dan die in de andere, afhangende van het economisch milieu waar hij in leeft. Ook deze stelling trapt geen open deuren in. Onlangs nog hoorde ik de bewering „Of men den Javaan hier of elders een goede som voor een dekstier biedt, overal zal hij die afstaan".

   Neen, in de meeste streken zal dit wel het geval zijn, maar in streken als de onder I*a* en I*b* gedefinieerde, vermoedelijk niet.

4. De landbouwleeraar moet in de verschillende deelen van zijn ressort geheel verschillend werken.

   Zeer terecht geeft het Landbouwdepartement den landbouwleeraar dan ook niet een bepaald receptje voor zijn werkzaamheden.

   In de eene streek is onderwijs rationeel, in de andere onderzoek, in de derde aanraking met de bevolking ter propaganda van gevonden verbeteringen, terwijl dit in een 4de streek weer nog lang niet aan de beurt kan komen.

   Waar men den landbouwleeraar ziet werken, zonder dat men resultaat daarvan bemerkt, veroordeele men zijn werk niet, maar ga men na volgens welk systeem hij zijn werk indeelt en welke plaats de betrokken streek daarin in neemt. Eerst dan kan men oordeelen of men het daar al of niet mee eens is.

5. Volgens velen, waaronder zelfs dienaren van dien dienst. (Op de vergadering van Inlandsche Landbouwleeraren was zelfs iemand die sprak over de nutteloosheid van den dienst) was de instelling van den landbouwvoorlichtingsdienst prematuur. Dit is absoluut onjuist, mits deze dienst haar werksysteem op landbouweconomische grondslagen opbouwt en niet in het honderd proeven neemt en de resultaten daarvan propageert.

Semarang, 6 October 1920.

De kèpèng op Bali

door

P. DE KAT ANGELINO.

„De eenige op Bali algemeen gangbare munt is de zoogenaamde „kèpèng-bolong of chineesche munt; zilveren guldens of twee en een „halve gulden-stukken en Mexikaansche dollars, benevens Engelsch „en Hollandsch goud-geld, worden door den Balinees alleen *ge-„kocht* [1]) om er zilver- en goudwerken van te doen vervaardigen".

Aldus laat P. L. van Bloemen Waanders zich in 1857 uit over de Balische munt (Tijdschrift T. L. V. deel VIII). [2])

De simpele kèpèng was dus de munt; onze munten van edel metaal waren in de oogen der Baliërs niet anders dan metalen schijven, die zij gebruiken konden voor hun smeedwerk; de edele grondstof kochten zij met hun koperen, doorboorden kèpèng.

Inderdaad zoo oud als Bali is, heeft het klaarblijkelijk geen andere munt gekend dan de chineesche duit; in de oudste wetboeken worden de boetes al in deze munt uitgedrukt, zoodat mag worden verondersteld dat de kèpèng van China via Hindustan, Singapore en Java naar Bali is gekomen, hoewel naar ik meen, vreemd genoeg op Java deze munt nooit werd aangetroffen.

De munt wordt in bepaalde hoeveelheden op een touwtje (bamboevezel) geregen en krijgt naar de hoeveelheid een anderen naam: vijf en twintig kèpèng op een draad geregen is een benang, terwijl een hoeveelheid van vijf en zeventig tiga benang genoemd wordt;

---

1) Onderstreping van mij.

2) Geheel onjuist is Mr. Vissering in zijn mededeeling, te vinden in zijn verhandeling over Muntwezen — Handel — Bankwezen (Neerlands-Indië, onder leiding van H. Colyn, tweede deel, hoofdstuk IV, bldz. 246), waar hij schrijft dat vermoedelijk ongeveer 50 jaar geleden dus ± 1860, (we schreven op dat moment 1912) door de Chineesche handelaren als „eerste munt" de zoogenaamde koperen Chineesche „cash" werd ingevoerd; Bloemen Waanders toont deze onjuistheid meer dan voldoende aan door bovengehaalde mededeeling uit 1857.

twee honderd kèpèng is de meest gebruikelijke keten van aaneengeregen kèpèngs, bekend onder den naam van een atak; vijf atak vormen een pekoe dus 1000 kèpèngs, terwijl tien pekoe weer een boengkoes geeft.

Voor een pekoe hoort men ook vaak de naam „poesoeng" noemen; onze zilveren munten worden eenvoudig aangeduid door het woord „selaka" wat zilver beteekent; de rijksdaalder kent men onder den naam lear wat mogelijk de verbastering is van reaal, de munt uit den Compagnie's tijd.

De duiten hebben den algemeenen naam van „pipis".

Zoolang Bali onberoerd in zijn isolement werd gelaten, ondervond de bevolking niet den minsten last van die eenvoudige munt, waarvan duizend schijfjes niet meer waren dan een rijksdaalder, zoodat men vier kèpèng voor een cent kreeg (opgave van 1857).

In den lateren tijd kon men zelfs 8 kèpèngs voor een cent krijgen.

Toen evenwel het Ned.-Ind. Gouvernement meer bemoeienis kreeg met dit kleine eiland, aldaar Gouvernementsambtenaren plaatste en in lateren tijd belasting ging innen, moest de Balische munt ook in ons geld worden uitgedrukt, waardoor al ras heel scheeve verhoudingen gingen ontstaan, die thans zoodanige afmetingen hebben aangenomen dat het wel de moeite loont daaraan eenige regels te wijden.

De meerdere bemoeienis van het Ned. Ind. Gouvernement dateert van het tijdstip, dat Boeleleng na den val van Djagaraga gedurende de derde expeditie behoorlijk onderworpen werd; een fort werd in Boeleleng opgeworpen (fort Beliling), waarvan nu nog de resten in de kampong Pabean nabij het strand te zien zijn; in 1849 werd de Assistent-Resident van Banjoewangi aangewezen als gecommitteerde voor de zaken van Bali en Lombok; bij staatsblad 1860 : 107 werd een Assistent-Resident aangesteld voor het landschap Boeleleng, die ondergeschikt zou zijn aan den Gecommitteerde voor de zaken van Bali en Lombok; dit was niet meer een Assistent-Resident, maar de Resident van Banjoewangi.

Na het jaar 1860 strekten onze bemoeienissen zich steeds verder uit; belastingen ingesteld door het inl. bestuur werden nader geregeld; de opiumpacht en overtredingen op opiumgebied werden ook beter omlijnd; terwijl verschillende aangelegenheden (oude regels van 't landschap) in een staatsblad omgezet werden; merkwaardig is wel dat in staatsblad 1876: No. 191, regelende de slachtbelasting,

de heffing voor de slacht van een koe op 400 kèpèngs en van een kalf op 200 kèpèngs werd gesteld, terwijl de boete gesteld op de overtreding van dat staatsblad weer in Hollandsch geld werd uitgedrukt (nl. ƒ 12½).

Bij Staatsblad 1882: No. 123 werd Bali een afzonderlijke residentie; in hetzelfde staatsblad werd bepaald dat de aldaar geheven padjeg naar verkiezing van den belastingplichtige kon worden betaald in natura of in geld volgens een jaarlijks door den Resident vast te stellen maatstaf.

De belastingen werden door de bevolking gemeenlijk opgebracht in kèpèngs, die 's Lands kas natuurlijk ongaarne ontving; vandaar dat in die jaren kèpèngvenduties plaats vonden om zoo 's Lands kas van wettige munt te kunnen voorzien; teneinde den Lande geen schade te berokkenen werd het in die dagen ook noodig een vaste verhouding te scheppen tusschen de kèpèng en den zilveren munt; een dergelijke regel was ook noodig voor den opiumverkoop en evenzoo voor de rechtbank waar met kèpèngs gerekend werd, b.v. voor boetes, die evenwel in onze munt in 's Lands Kas moesten belanden.

Zoo stelde een oude regeling (peswara) de waarde van een pekoe op een halven rijksdaalder bij zaken, die voor de rechtbank beslist werden.

Veroordeelde dus de rechtbank iemand tot terugbetaling van een schuld groot 100 pekoe dan kon hij volstaan met een bedrag van 50 rijksdaalders af te dragen.

Bij staatsblad 1891: No. 97 werd in artikel 15 bepaald dat de heffingen in Chineesche duiten (kèpèng), bekend onder den naam „soewinih" en „pandegdeg" werden afgeschaft.

We zien uit het voorgaande stukje geschiedenis duidelijk, dat met onze komst op Bali de kèpèng feitelijk pas een betaalmiddel werd met een onvaste waarde afhankelijk van den koers die de kèpèng heeft tegenover onze munt, speciaal den rijksdaalder.

Het Gouvernement stelde èn bij de rechtspraak èn bij den opiumverkoop de waarde van een kèpèng op een achtste cent, dus 2000 kèpèng of twee pekoe voor een rijksdaalder.

Door het binnenkomen van veel zilvergeld op Bali — denken we slechts aan alle betalingen van het gouvernement, hetzij voor aanbestedingen, hetzij voor traktementen en andere uitgaven — werd de kèpèng verplaatst, zoodat sommige personen die vroeger heel veel

duiten bezaten nu minder van die munten maar meer zilvergeld in kas hielden.

Nu kwam b.v. de tijd van den koffiepluk in de bergen; de Chineezen moesten al hun inkoopen met kèpèngs betalen; de plukkers van heinde en verre komende vroegen allen loon in kèpèngs; had de Chinees of de rijke Balische koffieboer niet voldoende duiten maar wel veel zilvergeld dan moest hij gaan ruilen; het gevolg was een plotselinge groote vraag naar kèpèngs en ruim aanbod van zilver; de kèpèng werd duur en de rijksdaalder goedkoop, zoodat in die tijden voor een rijksdaalder maar 1500, 1250 ja zelfs maar 900 kèpèng werden verkregen.

Hoe meer zilvergeld Bali binnenstroomde, hoe duurder de kèpèng werd, zoodat na jaren de rijksdaalder *officieel* gesteld werd op 1750 kèpèng en nog weer later op 1500 kèpèng; geweldige hoeveelheden zilver kwamen langzamerhand binnen o.a. door de exporteurs van vee (runderen en varkens), van copra en katjang, die hun tusschenhandelaren met het zilvergeld hadden vertrouwd gemaakt, zoodat na jaren in de desa onze rijksdaalder al een heel bekende munt was geworden.

Toch vroeg de pasarvrouw steeds kèpèngs voor haar waar, wat voor de kleine ambtenaren, die in onze munt hun traktement ontvingen een groot nadeel was, vooral in tijden van plotselinge koersverandering; kreeg een priaji b.v. aanvankelijk 7 kèpèngs voor een cent, plots kon het gebeuren dat hij voor zijn cent maar 5 kèpèngs ontving, zoodat hij op zijn tractement in zoo'n periode 30 % verloor; de opiummantri's maakten evenwel rijke dagen mee, zij toch ontvingen 7 kèpèngs per cent, terwijl zij op de pasar voor 5 kèpèngs weer een cent terugkregen, dus 30 % winst op hun debiet maakt; een mantri die per maand *f* 300 moest storten kon een kleine honderd gulden in eigen zak deponeeren; in die dagen, we schreven toen 1912 tot 1915 was mantri-opium een der meest lucratieve baantjes.

Door de eigenaardige verhouding tusschen de kèpèng en rijksdaalder, die de hevigste schommelingen mogelijk maakte, werd de kèpèng hoe langer hoe meer het voorwerp van de meest gewaagde speculaties; vooral de Chineesche handelaren, begonnen tegen den tijd dat de kèpèng gevraagd zou worden, deze munt op te koopen of groote voorraden achter te houden om de koers zoo hoog mogelijk te laten

oploopen, om eerst daarna de kèpèng op de markt te brengen, zeer ten ongerieve van de menschen met kleine beurzen, die dergelijke schommelingen het ergste voelden.

Het schijnt dat naarmate onze munt meer het vertrouwen kreeg, ook minder Chineesche duiten van elders werden ingevoerd, welke invoer vroeger wel moet hebben plaats gehad, hoewel ik daarvoor nooit gegevens heb kunnen verkrijgen [1])

Daar de duiten ook voor huiselijk gebruik aangewend en o.a. in ruime mate door de kopersmeden omgesmolten werden voor hun smeedwerk (pedanda — stellen, gongs en gamelan-onderdeelen) moest de algemeene munthoeveelheid ook langzamerhand verminderen.

Dezen duitenstock werd evenwel de meest gevoelige klap toegebracht in 1916, toen in Singapore een geweldige vraag naar koper ontstond, klaarblijkelijk noodig voor de wapenindustrie: in dat jaar zijn scheepsladingen kèpèngs van Bali uitgevoerd door Chineezen naar Singapore, waarmede enorme winsten gemaakt werden, doch tevens de levensstandaard van de bevolking door de groote stijging van de kèpèngkoers zoo steeg dat een verbodsbepaling op den kèpènguitvoer moest worden uitgelokt.

Het was juist in die dagen dat het Gouvernement plannen beraamde om de muntzuivering door uitschakeling van de kèpèng te bespoedigen; wanneer de uitvoer der kèpèng toen door het gouvernement was ter hand genomen met behulp van b.v. de Handelmaatschappij, dan had de muntzuivering door radicale export schitterend kunnen verloopen, terwijl den Lande een lief winstje in den schoot ware gevallen, welke winst nu in het laadje der Chineesche handelaren terecht kwam.

Sinds dien kon men een rijksdaalder inwisselen tegen 1250 kèpèngs, terwijl dikwijls de rijksdaalder tijdelijk schommelde tusschen 900 en 1100.

---

1) Ik durf evenwel de onderstelling uiten dat kèpèngs herhaaldelijk werden ingevoerd, omdat vast staat dat tijdens het vorstenbestuur geregeld handel gedreven werd door Chineesche kooplieden tusschen Bali en Singapore; de vorsten die hun allerlei opdrachten meegaven, betrokken daarom ook alles uit Singapore, ook hunne wapens; deze op Singapore varende Chineezen hebben natuurlijk steeds de duiten die op Bali een welkom onthaal kregen, ingevoerd.

Inmiddels bleef de officieele koers bij residents-besluit vastgesteld op 1500 kèpèngs voor een rijksdaalder, terwijl bij de rechtbanken nog steeds gold de oude regel van tempo doeloe, nml. een rijksdaalder is gelijk aan twee pekoe of 2000 kèpèngs.

Door alle innende ambtenaren werd van dezen toestand zoo groot mogelijk voordeel getrokken; een tot boete veroordeelde Baliër werd genoopt tot betaling in duiten, welke munt weer door den priaji in onze munt werd omgezet onder het maken van een behoorlijk surplus wat in eigen zak verdween.

De beheerders van de markten, de mantri's pasar inden zoo eenigszins mogelijk in duiten hoewel de pasarretributie in centen was uitgedrukt; aan het einde van de maand stortte hij de marktgelden over bij den bestuursambtenaar in onze munt; het voordeel voortkomende uit het koersverschil was voor den mantri; straks haalden we reeds aan hoe de mantri's opium ware goudmijnen uit dit koersverschil wisten te halen.

Vooral bij de betalingen van kleine bedragen bleef de Baliër met kèpèngs betalen, omdat veel te weinig pasmunt op Bali voorradig was, zoodat de kleine man zich niet vertrouwd kon maken met centen en halve centen; tot heden heeft de pasmunt voor den Baliër minder vertrouwen; geeft hij voor een rijksdaalder gaarne 1000 kèpèngs, voor een dubbeltje zal hij niet meer dan 30 kèpèngs willen uittellen. [1])

De kèpèng is en blijft zijn munt; ons geld stelt hij gelijk met metaal, met een in den handel zijnd artikel; de Baliër zegt ook niet dat hij zijn geld tegen rijksdaalders heeft ingewisseld, maar hij zegt, dat hij voor zijn kèpèngs zóóveel rijksdaalders heeft *gekocht*, waarnaast hij wel zegt dat hij die rijksdaalders weer tegen papiergeld heeft *ingewisseld*.

Het papieren geld is nog niet algemeen gewild omdat dit zeer aan

---

1) De grondwet draagt in artikel 177 de regeling van het muntwezen (het gewicht, gehalte en waarde der muntspeciën) uitdrukkelijk op aan de wetgevende macht; zie de wet van 1854 (Ned. S. 75) regelende het muntwezen, de wet van 31 December 1897 (Ned. S. 1897 : 189) waarbij het maximum bedrag van de in Ned. Ind. uit te geven koperen pasmunt verhoogd werd en de wet van 11 Januari 1901 (Ned. S. 31) houdende opheffing van wettelijke maxima voor de uitgifte van pasmunt voor Ned.-Indië.

bederf onderhevig is, gemakkelijk verbranden en wegraken kan en vooral omdat de Baliër die ons schrift niet leest het papieren geld niet naar de waarde onderkent, zoodat men hem gemakkelijk zou beetnemen.'

De groot-kapitalisten sparen tegenwoordig het meest in rijksdaalders; sommigen dier potters bezitten petroleum-blikken vol met rijksdaalders die zij gewoonlijk begraven om ze elke maand of elke twee maanden naar buiten te brengen in de zon voor het „djemoeren" van hun schatten. [1])

We zien hieruit hoe de rijksdaalder zich een plaats heeft weten te veroveren naast de kèpèng, die in 1857 de eenig gangbare munt was; hiertoe heeft ook medegewerkt de algemeene stijging van het economisch peil, waardoor de prijzen van alle artikelen vooral de grondprijzen van het vee en andere handelsartikelen enorm naar boven gingen, zoodat het niet meer doenlijk was om die heel groote bedragen in duiten uit te betalen waarvoor ettelijke karrenvrachten kèpèngs zouden noodig worden. Mr. Vissering berekent dat 2000 kèpèng (waarde van één rijksdaalder) zes kilo of het gewicht van 600 gulden haalt.

Denken we maar eens dat een volwassen os in 1857 voor *f* 18 te koop was, een koe voor *f* 10, dieren waarvoor nu vier tot vijf maal zoo hoogen prijs wordt gevraagd; de grondprijzen zijn ook in een dergelijke verhouding gestegen waarmede vermeerdering van munt gepaard *moest* gaan; deze noodzakelijke vermeerdering van metaal vond hoofdzakelijk plaats door het binnenvloeien van zilver, speciaal rijksdaalders die de Balische handelaar en groot-grondbezitter al heel graag aannam.

We zullen thans nagaan tot welke kwade praktijken en scheeve toestanden deze verhouding tusschen de kèpèng en onze rijksdaalder heeft geleid, waarbij we vooral op het oog hebben de leencontracten

---

[1]) Tijdens de algemeene schaarschte van zilvergeld in onze Koloniën is evenwel geen hand uitgestrekt naar deze goedvoorziene schatkamers, omdat die rijksdaalders (m.i. ten onrechte) werden opgevat als poesaka-goederen.

Inderdaad erft menig Baliër een hoeveelheid rijksdaalders van zijn erflater; zijn schatten bewaart hij evenwel niet tot het oogenblik der lijkverbranding is aangekomen; hij koopt er sawahs voor, leent zijn geld uit, en beschouwt de rijksdaalder dus niet als een poesaka-goed.

op langen termijn en de pandovereenkomsten, twee figuren die op Bali wel de meest gewone zijn.

Stellen we ons voor dat A. een twintig jaren geleden aan B. een som gelds heeft geleend groot 200.000 chineesche duiten of 200 pekoe dan wel twintig boengkoes.

In die dagen kocht men een rijksdaalder b.v. voor 2000 kèpèngs of twee pekoe's, zoodat de geleende som zou kunnen worden gelijkgesteld met honderd rijksdaalders.

B. heeft geregeld rente betaald, hetzij in natura door het afstaan van eenige bossen padi, hetzij in geld door het neertellen van de roodige pekoe's.

A. wil nu zijn geld terughebben, of B. wil het geleende terugbetalen; B. zit goed in zijn rijksdaalders en zegt tegen A.: „Kijk eens, vroeger kon ik voor jou duiten honderd rijksdaalders koopen; je vindt het dus zeker wel goed dat ik mijn schuld afdoe met 100 rijksdaalders".

„Waarachtig niet", antwoordt A. ten hoogste verontwaardigd: „dan heb ik groot verlies, want voor jou honderd rijksdaalders kan ik nu op de pasar maar 100.000 duiten terug krijgen, zoodat ik 50 % verlies zou lijden; ik heb je 200.000 duiten gegeven en wensch dus ook 200.000 kèpèngs van je terug te ontvangen".

Ziet daar de scheeve verhouding die voor Bali een bepaalde kwestie geworden is; bij het aangaan van de overeenkomst was daarover niets afgesproken; vaststaande gebruiken waren er ook niet. De meesten zeggen, dat men in zoo'n geval de rijksdaalder moest berekenen volgens de pasarwaarde op het moment, dat men de overeenkomst wil ontbinden; anderen zeggen, neen, men moet de rijksdaalder de waarde toekennen die het bestuur daaraan officieel heeft gegeven voor betalingen in de opiumverkoopplaats, of zooals die Baliërs het deftig uitdrukten — men moet betalen menoeroet koers bestuur.

Waar de kèpèng voor den Baliër de munt is en onze rijksdaalder slechts edel metaal (hij koopt toch de rijksdaalder) is de oplossing zeer moeilijk omdat in deze gevallen altijd schade moet geleden worden, hetzij door een der partijen, hetzij door beiden.

In vroeger tijden toen de kèpèng de eenige munt was en van die duiten meer dan voldoende voorraad bestond, terwijl de uitgeleende sommen en pandbedragen in het algemeen geringer waren, bestond

nooit eenige kwestie bij terugbetalingen of inlossingen.

Voor de pandcontracten bestaat ook dezelfde moeilijkheid; A. verpandt zijn sawah tegen 200.000 kèpèngs aan B. op een tijd dat de rijksdaalder voor twee pekoe kan gekocht worden; B wil nu, terwijl een rijksdaalder maar 1000 kèpèngs meer waard is, die sawah teruggeven en vraagt van A. natuurlijk 200.000 duiten, terwijl deze hem wil afschepen met honderd rijksdaalders.

In de praktijk werden deze kwesties dikwijls langs vredelievenden weg opgelost; beide partijen waren genegen het verlies ontstaan door het koersverschil te deelen, waardoor de kwestie uit de wereld was.

Maar dikwijls staat de Baliër erg op zijn stuk en vooral in geldkwesties is hij een echte vrek, die op een dubbeltje dood valt, zooals het in de minder „fijne" omgangstaal genoemd wordt.

De geldschieter wil coûte que coûte zijn duiten terughebben, terwijl de geldnemer betalen wil met zilvergeld tegen den koers op het oogenblik dat hij de som gelds in duiten heeft ontvangen.

Waar de geldnemer over het algemeen de economisch minst sterke en de geldschieter de krachtigste is, werd de zwakkere nog meer gedupeerd door die kèpèngkoersmisère.

Brachten partijen hun zaak voor den Raad van Kerta's in Boeleleng dan werd volgens de grijze peswara van het jaar „nul" de rijksdaalder op twee pekoe getaxeerd, zoodat iemand zijn schuld van 200 pekoe kon afdoen met honderd rijksdaalders, zeer tegen den zin van den geldschieter, die daarom alleen in den uitersten nood de tusschenkomst van den rechter ging inroepen; het is evenwel ook heel goed mogelijk dat iemand b.v. 900 pekoe heeft uitgeleend op een tijdstip dat de rijksdaalder maar 900 kèpèngs waard was en hij terugbetaling eischt op een oogenblik dat deze 1500 kèpèng waard is; in die gevallen wil de geldnemer natuurlijk heel graag met 900.000 kèpèng betalen die hij voor 600 rijksdaalders koopen kan.

Maar dan is de geldschieter weer niet tevreden, waaruit blijkt hoe de Baliër in deze kwesties steeds op eigen voordeel bedacht is, een eigenschap die aan de meesten onder de menschen niet vreemd is.

Het bestuur heeft lang getalmd om in deze aangelegenheden de behulpzame hand te bieden, afgezien van de oude peswara in Boeleleng die twee pekoes niet een rijksdaalder gelijkstelde.

In 1919 pas werd den Balischen rechter in overweging gegeven, om bij het opleggen van boetes, en bij vonnissen over schuldzaken

naast de vermelding van de pekoe ook hare waarde in wettige munt uit te drukken en wel naar den koers op het oogenblik dat de schuld is „aangegaan".

Wanneer dus iemand in 1912 een schuld aanging groot honderd zestig pekoe terwijl de rijksdaalder toen b.v. 1600 kèpèngs waar was en de geldschieter in 1919 daarover een vordering instelde, dan behoorde de Raad van Kerta's den gedaagde te veroordeelen tot terugbetaling van een bedrag groot honderd zestig pekoe of honderd rijksdaalders omdat 1600 kèpèng op het tijdstip van 't aangaan *der overeenkomst* één rijksdaalder waard was.

Was niet meer na te gaan, welke koers de rijksdaalder had op het moment der transactie, dan zou men de oude peswara moeten volgen en twee pekoe's gelijkstellen met een rijksdaalder.

Voor op te leggen boetes zou een dergelijke maatstaf kunnen worden aangelegd. [1])

Volgens de oude regels werd ook bij nalatigheid in — bij vonnis opgedragen — betalingen van schulden, de veroordeelde wegens tan sadoe darma (het niet betalen van schulden) verbannen en wel gedurende zes maanden voor elk bedrag van 50 pekoe's, tot een maximum van drie jaren; den rechter werd in overweging gegeven de verbanningstijd zoo vast te stellen dat voor iedere 50 cent een dag werd opgelegd, of voor iedere ƒ 180 een jaar.

Een dergelijke wijze van werken werd den rechters aanbevolen om den „in rechten" aangesproken schuldenaar bij zijn terugbetalingen te beschermen tegen den geldschieter die gewoonlijk economisch sterker staat.

Leende de schuldenaar evenwel in een tijd dat de rijksdaalder laag geprijsd was en betaalde hij terug op een moment dat de kèpèng

---

1) Ik geloof dat bij de meeste transacties, waarbij nooit aanteekening werd gehouden van den kèpèngkoers onmogelijk meer is na te gaan, welken koers de rijksdaalder had op het moment der transacties.

Een grafische voorstelling van de waarde der rijksdaalder uitgedrukt in kèpèngs, over de laatste 10 jaar, zou de meest grillige curve te zien geven. Voor een dergelijk onderzoek missen we evenwel alle gegevens.

goedkoop was, dan zou een opvolgen van het gegeven advies juist den schuldenaar in een ongunstige positie brengen; daarom mocht de gegeven wenk ook alleen als een advies worden opgevat, terwijl aan den rechter de vrijheid bleef de circulaire zoo te hanteeren, dat de minst sterke den grootsten steun krijgt.

In sommige gedeelten van Bali, waar van deze circulaire ook mededeeling werd gedaan aan de hoofden en priesters, zoo als dat gebruikelijk is op de maandelijksche sangkepan, schijnt de gegeven wenk als een bevel te zijn opgevat, zoodat de hoofden meenden dat in den vervolge bij het terugbetalen van schulden en inlossen van sawah „ook buiten rechte" het principe zou gelden dat afdoening van schuld aangegaan in kèpèngs door betaling met onze munt zou geschieden naar den koers van den rijksdaalder (of van den kèpèng) op het oogenblik dat de schuld werd „aangegaan", zooals straks reeds werd aangegeven.

In dat gedeelte van Bali waren de hoofden tevens grootgrondbezitters, die evenwel dikwijls heel krap in hun contanten konden zitten, waarom bij het houden van groote feesten talrijke sawahs in pand werden gegeven, om die dan in den loop der jaren weer stuk voor stuk in te lossen; we zien daar dus de merkwaardige figuur van den rijken schuldenaar tegenover den veel minder kapitaalkrachtigen geldschieter; de hoofden meenden een schitterend middel gevonden te hebben om hun sawahs in te lossen op een wijze die hen 50 % van de inlosgelden (pandsom) deed behouden.

Zij staken de koppen bij elkaar en maakten een staatje op, waarin de waarde van den rijksdaalder in kèpèngs werd uitgedrukt; dit staatje liep vanaf den val van Badoeng in 1906 tot aan 1919; aan de hand van dit staatje zouden thans hunne sawahs worden ingelost, terwijl de waarde van den rijksdaalder op dat oogenblik (1920) slechts 1000 kèpèngs waard was.

Weten we daarbij dat de meeste verpandingen door de rijke hoofden plaats vonden in den tijd, toen de rijksdaalder maar eventjes 2000 kèpèngs opbracht, dan kunnen we uitrekenen dat een voordeelige transactie werd op touw gezet.

Het volgend staatje werd op een vergadering opgemaakt.

1906—1907	Waarde	v.	d.	rijksdaalder	2000	kèpèng
1907—1908	„	„	„	„	1850	„
1909—1912	„	„	„	„	1700	„
1913—1916	„	„	„	„	1600	„
1917—1918	„	„	„	„	1500	„
Jan. '19 — Juli '19	„	„	„	„	1300	„
Juli 19 — Oct. '19	„	„	„	„	1200	„
Nov. '19 — Dec. '19	„	„	„	„	1100	„

We zien hier een regelmatige daling sinds 1906; de plotselinge schommelingen, die ieder jaar voorkwamen werden niet opgenomen.

Aan dit door de hoofden opgemaakte staatje hecht ik niet de minste waarde, omdat het in de eerste plaats werd saamgesteld om de belangen der hoofden te dienen, om nml. zooveel mogelijk voordeel op de pandhouders te behalen.

De pandhouders werden vervolgens opgeroepen, waarna hen werd medegedeeld dat een „bevel" van hooger hand was afgekomen, dat inlossingen van sawahs met Nederlandsche munt zoo moesten geschieden dat de rijksdaalder de waarde behield, die hij had op het oogenblik van inpandgeving; dat zij dus thans hun sawahs konden inlossen met een aantal rijksdaalders die in kèpèngs uitgedrukt op het huidige moment een hoeveelheid duiten zouden geven ongeveer de helft vertegenwoordigend van de indertijd ter hand gestelde; [1]) dat zij evenwel ook genegen waren die inlossingen voor een gedeelte nog wat uit te stellen, als de pandhouders dan maar genegen waren in den pandbrief de pandsom zoo te veranderen dat daarin in plaats van pekoe's, het bedrag in rijksdaalders werd opgenomen, welk bedrag berekend zou moeten worden overeenkomstig de circulaire van den Resident.

De noodige spoed werd natuurlijk achter dat Godebehagend werk gezet, zoodat in luttele weken 1149 sawahs op die wijze werden ingelost en van 280 sawahs de pandbrief zoodanig gewijzigd werd, als boven aangegeven; gelukkig dat de Baliër vrijmoedig van aard, zijn licht eens kwam opsteken bij het Bestuur, zoodat daaraan weldra

---

1) Waren de pandnemers niet erg toeschietelijk, dan zouden zij de zaak voor de rechtbank brengen, alwaar de pandgevers ongetwijfeld in het gelijk zouden worden gesteld.

een einde kwam, terwijl de gewijzigde pandbrieven in hun vorigen staat behoorden te worden teruggebracht. [1])

Zoo zien we hoe die kleine, onnoozele kèpèng nog heel wat moeilijkheden hier heeft veroorzaakt, zij het dan dikwijls wel heel indirect; deze munt gaat bij den rijksdaalder vergeleken steeds in waarde vooruit omdat zij schaarscher wordt, waarbij nog komen de tijdelijke veel heviger schommelingen die zeer ongunstig zijn voor den geregelden gang van zaken, waarom het zeer verstandig van het Gouvernement zou zijn om de muntzuivering eens eindelijk ter hand te nemen. [2])

Wordt tot die muntzuivering overgegaan dan zal een zeer groote moeilijkheid den zuiveraars in den weg staan, en wel de plaats die de kèpèng bij de offeranden inneemt.

In alle heilige boeken waarin de formulieren der oude mantra's zijn opgenomen en waarin ook de aan te bieden offeranden nauwkeurig zijn omschreven worden steeds als offeranden ook de kèpèngs genoemd; ik wijs slechts op het Tijdschrift T. L. V., Deel LIX aflevering 3, waar op bladz. 239 en 240 de kèpèngs genoemd worden onder de offeranden, welke moeten worden aangeboden ingeval van ziekten onder de Baliërs.

Verder bij alle tempelfeesten, bij de lijkverbrandingen, kortom bij welk Balisch feest ook maar, worden de kèpèngs onder de offeranden opgenomen en meestal in de wonderlijkste hoeveelheid; zoo lezen we in bovenaangehaald Tijdschrift dat 27 en 227 en elders dat 66 kèpèngs moeten aangeboden worden. [3])

Of die getallen nog een bepaalde beteekenis hebben zou ik niet kunnen zeggen, omdat niemand op Bali mij daarover kon inlichten. Deze kèpèngs verdwijnen na het aanbieden der offeranden in den zak van den pemangkoe of van dengene die het feest leidt; vandaar

---

[1]) Teneinde deze koers-kwesties voor de toekomst tenminste te ontgaan, is een bevel uitgevaardigd, dat in alle overeenkomsten afgesloten voor een officieel overheidspersoon geen waarde mag worden uitgedrukt in kèpèngs, doch alleen in onze munt.

[2]) Ik schrijf „eindelijk" omdat Resident Veenhuyzen reeds in 1910 of 1911 ernstig aandrong op deze muntzuivering.

[3]) Bij echtscheiding door verstooting wordt als teeken van die verstooting in tegenwoordigheid van man en vrouw een kèpèng doorgebroken (ngeloengang djinah).

dat zij meestal onder den naam van het „sesantoen-offer" vallen.

Het zou evenwel heel ontactisch zijn om ineens die kèpèngs allen uit Bali te verbannen omdat het ongetwijfeld tegen de opvattingen der bevolking zal strijden om de kèpèng bij het offer te vervangen door onze centen.

Behalve als offeranden worden de duiten ook nog voor andere doeleinden gebruikt; zooals we hiervoor reeds aanstipten worden de kèpèngs door de kopersmeden omgesmolten voor het maken van koperen voorwerpen als pedanda-attributen, kleine gongs en andere gamelan-onderdeelen.

Voorts ziet men algemeen de kèpèng als gordijnring aangewend waarvoor de duit met het gat in het midden zich buitengewoon goed leent.

Wie heeft verder op een tentoonstelling of op afbeeldingen van tentoongestelde Balische voorwerpen niet de bekende kèpèngpoppen gezien, heel kunstig vervaardigd van de chin. duiten? We noemen slechts de godenbeeldjes, de zgn. ramboet-sedana, die vervaardigd zijn van uitgezochte kèpèngs, die allen even groot en zeer donker van kleur zijn, op Bali algemeen bekend als pipis koetji. De ramboet sedana zijn beeldjes waarin Batara Siwa verondersteld wordt te zetelen. De kèpèngs, gebruikt voor de ramboet sedana worden ook wel pipis ramboet sedana genoemd en zijn dan herkenbaar aan een letter die precies lijkt op de Balische nà (n).

Naast de pipis koetji die zooals gezegd een donkere kleur hebben kennen we nog de pipis katèn, geel van kleur en klein van omvang en de pipis njar(anjar), ook geel van kleur maar iets grooter dan de pipis katèn.

Een muntenverzamelaar zou zijn hart kunnen ophalen aan die meest zeldzame chineesche duiten, die ik na een zevenjarig verblijf nu eerst op Bali aantref en die zoo zeldzaam zijn dat ze als djimats worden gezocht en voor geen geld ter wereld door den bezitter worden afgestaan.

Van deze merkwaardige munten zijn nog bekend de pipis gadjah, een munt die als beeldenaar een olifantje vertoont, rondom het vierhoekige gat; de meesten kennen de munt alleen maar bij name, hoewel er nog wel eenigen op Bali voorkomen.

Verder de pipis koeda die de beeltenis van een paard draagt;

van deze soort zijn er verschillende; een zag ik ter grootte van een rijksdaalder die aan weerszijden gestempeld was; volgens den eigenaar kon vroeger dat paard de dierlijke gestalte aannemen; deze munt is zeer zeldzaam; de meeste pipis koeda zijn ter grootte van een cent, doch wijken af in de teekening van het paard. Volgens personen die in China gereisd hebben, zouden die afbeeldingen van het paard op de munt veel overeenkomen met afbeeldingen, daar aangetroffen op muurschilderingen en in reliefwerk.

De pipis koeda wordt zeer gezocht door eigenaars van pikolpaarden.

Nog noem ik de pipis Redjoena(Ardjoena); op deze munt staan naast de opening twee wajangpoppen voorstellende Ardjoena; tenminste de Baliër geeft dien naam aan de beeltenis; ik weet niet of Ardjoena in de Chineesche mythologie bekend is; zoo niet dan moet de pipis Redjoena een oud-Javaansche munt zijn; van deze munt zag ik er een, die reeds gedurende zeven geslachten in een familie zou geweest zijn.

Voorts zijn bekend de pipis wadon sari, pipis wadon betoel, de pipis tjoeboeng, de pipis wadon kangke en de pipis tjaton met een figuurtje dat op de Balische rijstmaat, de tjaton lijkt; deze munt wordt in de rijst gelegd, opdat deze niet verminderen zal. [1])

Het zou wel de moeite loonen eens een verder onderzoek te doen naar deze zeer oude en buitengewoon zeldzame munten; wellicht dat die munten vroeger hebben gediend in een Chineesch spel (zooals beteekenis op de munten; het spreekt vanzelf dat zooveel verschillende beteekenissen niet maar bij toeval zijn gemaakt; is het mogelijk dat die munten vroeger hebben gediend in een Chineesch spel (zooals in Holland vroeger wel fiches werden gebruikt die veel op onze centen leken, en dan soms abusievelijk in het kerkezakje terecht kwamen), maar bij vergissing zijn gekomen onder de munten als betaalmiddel gebruikt? Wanneer toch deze merkwaardige duiten

---

[1]) De gewone Chineesche duit heeft een vierkante opening, (bolong), is zoo groot als onze cent en komt voor in meer dan 50 verschillende soorten; aan één kant draagt die kèpèng een Chineesch opschrift; de pipis tjeboeng heeft een vijf-kantige opening waar omheen een opschrift staat dat mij niet-Chineesch, maar meer Oost-Javaansch Hindoe-schrift lijkt. Ik hoop dat het muntenkabinet, dat ik over deze munten ook inlichtte, mij nadere gegevens kan verstrekken.

altijd als gewone munten in de circulatie waren gebracht zou het wel wonderlijk zijn dat er nu maar zoo weinig meer over zijn, terwijl van de andere duiten hier nog millioenen achter bleven. [1])

De pipis koetji worden ook bij voorkeur voor de offeranden en lijkverbrandingen gebruikt zoodat men bij een eventueele muntzuivering daarmede rekening zoude moeten houden door dat soort duiten niet in te nemen.

De pipis koetji worden ook gebruikt voor het maken van de „salang kampiah" een fraaie versiering die bij het tandenvijlen, in de woning en bij tempelfeesten in de poera wordt opgehangen.

Zoo zijn er velerlei voorwerpen die bij de Balische feesten gebruikt worden en gemaakt werden van kèpèngs met kralen en anderen opsmuk, waarvoor we hier alleen nog volledigheidshalve de Balische namen vermelden.

Naast de salang kampiah kennen de Baliërs nml. nog de salang wakoel en de salang tamijang, beide versieringen zooals de salang kampiah.

Zoo worden bij feesten als de otonan (verjaardag) de teteboesofferanden aangeboden — dat zijn offeranden om de in het afgeloopen jaar begane fouten (doso) af te koopen (teboes) — op een ronden schotel waarvan de bodem met kèpèngs is bedekt, die daarom wang teteboes heeten.

Dan worden nog tal van voorwerpen uit den huistempel van duiten nagemaakt; zoo zag ik eens een meroe (pagoda) geheel van duiten gemaakt, die diende om de eerder genoemde „ramboet sedana" onder te brengen; ook worden de verschillende dewahuisjes uit de sanggah wel in kèpèngs nagemaakt, zooals de Limastjatoe, de Mandjangan seloewang, de Pamidjilan (plaats voor de trimoerti) en de Ngeroerah, welke voorwerpen in huis worden bewaard, meestal boven de slaapplaats.

De gelukkige bezitter van de op bladzijde 81 genoemde zeldzame duiten bewaart deze ook in die nagemaakte dewahuisjes, wel een bewijs hoe heilig deze munten gevonden worden.

We zien dus hoe de simpele kèpèng zich op Bali een positie van

---

[1]) Alle bijzondere munten vallen onder den naam pipis maadan; wij zouden zeggen de „benoemde" munten, omdat zij een aparte naam dragen; adan beteekent naam.

gewicht heeft weten te veroveren èn als munt èn als gebruiksvoorwerp; waar evenwel haar plaats als betaalmiddel hoe langer hoe meer verdrongen wordt door onze munt en de onbestendige verhouding tusschen kèpèng en rijksdaalder schadelijk werkt op de geregelde ontwikkeling van den inlandschen handel, mogen we slechts hopen dat zoo spoedig mogelijk wordt overgegaan tot de muntzuivering op Bali, waarmede tevens het glorieuse leven van de kèpèng eindigen zal.

Gianjar, December 1920.

---

1) Na aanbieding van mijn artikel ontving ik nog eenige mededeelingen van den heer Moquette, die ik hieronder wil afdrukken.

De op Bali bijzondere munten zijn op het muntenkabinet zeer wel bekend; de kèpèngs kwamen vroeger op Java in groote hoeveelheden voor, en de heer Moquette vond dezelfde soorten als ik op Bali aantrof.

Inderdaad worden eenige munten gerekend tot zuiver Javaansche munten zooals ik reeds veronderstelde zoo b.v. de pipis tjoeboeng, die zooals de heer Moquette mij schreef een munt van Bantam en de pipis Ardjoena die naar zijn meening stellig van Javaansch maaksel is).

De sinoloog de Kat Angelino deelde mij nog mede dat de bovenste en onderste teekens op de Chineesche duiten(cash) meestal den naam aangeven van het tijdperk, terwijl dan links en rechts van de vierkante opening altijd dezelfde teekens voorkomen en de woorden „thoeng pao" (wat beteekent algemeen geldige munt), aangeven.

Op een tiental duiten las hij o.a. de volgende tijdperken:

Choen-tche (dat is het tijdperk van 1644—1662, gedurende de regeering van den eersten keizer van Mandsjoe).

Dan trof hij twee „Japansche" munten daaronder aan uit de jaren 1624—1644, gedurende het tijdperk van den 108sten keizer van Japan.

De munten uit Annam zijn wel de oudsten; het tijdperk van 1251—1258 wordt o.a. opgegeven; het tijdperk wordt hier weergegeven door het teeken boven de opening en het teeken rechts van de opening; deze zijn de pipis ramboet sedana, die speciaal worden uitgezocht voor de kèpèng-poppen.

Een andere munt geeft den naam aan van een rebel onder de Yuan-dynastie met het jaartal (1358—1359); op deze munt staat niet thoeng pao, maar yuan pao.

Nog zond ik een munt waarvan de opschriften on-Chineesch bleken en denkelijk Mansjoe zijn; hoogstwaarschijnlijk munten van recenten datum.

G. 17|1-1921.

De Indische Belastingplannen

Inkomstenbelasting van Naamlooze Vennootschappen, Winstbepaling, Afschrijvingen

door

H. J. VOOREN.

Volgens de onlangs door den Minister van Koloniën ingediende plannen, [1]) zijn de belastingen welke, samengevat onder den oneigenlijken naam van inkomstenbelasting, te beginnen met het jaar 1920 zullen worden geheven van de naamlooze vennootschappen, die in Indië zijn gevestigd of aldaar haar bedrijf uitoefenen, drieledig. Er zal toch zijn:

1. De belasting naar het „*zuiver inkomen*", ten bedrage van 6 % der netto-winst.
2. De belasting naar de „*overwinst*", beloopende 10 % van het totaal der uitdeelingen aan deelgerechtigden in de winst, na aftrek van 8 van het gestorte kapitaal.
3. De „*extra-winstbelasting*", die als nieuwen, zoogenaamden derden grondslag aan de inkomstenbelasting wordt toegevoegd en sterkt om, ter vervanging van de op te heffen oorlogswinstbelasting, de buitengewone winsten te treffen, die vooral de cultuurmaatschappijen in 1919 en 1920 hebben verkregen en misschien ook nog in de toekomst zullen behalen. Zij wordt geheven van de netto-winst in het laatstverloopen boekjaar, voorzoover dezer 10 % van het gestorte kapitaal te boven gaat en bedraagt.

Van de winst boven 10 % van het kapitaal 6 %
„ „ „ „ 25 „ „ „ „ bovendien 8 %
„ „ „ „ 100 „ „ „ „ „ 10 „
„ „ „ „ 150 „ „ „ „ „ 12 „

[1]) Wetsontwerp tot wijziging en nadere aanvulling van de begrooting van middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1920.

De overwinstbelasting komt overeen met de Nederlandsche dividend- en tantièmebelasting (alleen de tantièmes van in Indië wonende bestuurders en commissarissen worden vrijgelaten, niet die van elders wonenden) en is alleen in zoover gematigder, dat een normale kapitaalrente — thans gebracht van vijf op acht percent — onbelast blijft.

De beide andere heffingen behooren bijeen, ondanks haar geheel verschillenden oorsprong en vormen te samen één, hoewel gecompliceerde, zuiver zakelijke winstbelasting, zulks ten spijt van een uitlegging der Indische administratie, die, misleid door den naam inkomstenbelasting, de belasting naar het „zuiver inkomen" der naamlooze vennootschappen onder de persoonlijke belastingen rangschikt. En wanneer naast deze zakelijke cijns nog bovendien geheven zal worden, zooals tegelijkertijd wordt voorgesteld, een tijdelijke suikerbelasting van ƒ 0,50 per picol en een tijdelijke kinabelasting ad ƒ 0,65 per K.G. zwavelzure kinine, waarbij dus de oogstopbrengst tot maatstaf dient, benevens een „productenbelasting" op de voornaamste cultuurproducten — suiker, koffie, thee en tabak — waarbij het verschil tusschen verkoop- en kostprijs, dus de bruto-winst, het te vorderen bedrag zal bepalen, dan is het een vraag, waar niemand het antwoord op zal weten, welk nut het hebben kan zulk een ingewikkeld samenstel van opbrengstbelastingen in te voeren. Zeker is, dat nauwelijks iemand in den doolhof den weg weet, dat het inzicht in de lasten, die op het bedrijfsleven drukken, wordt verduisterd, dat dus de berekening der winstkansen voor toekomstige transacties en van de mogelijke rentabiliteit van nieuw op te richten ondernemingen wordt bemoeilijkt, hetgeen nooit bevorderlijk kan zijn aan den ondernemingsgeest. Verder denke men niet gering over den administratieven arbeid, die een dergelijke veelheid van omslachtige regelingen met zich brengt. Blijkens 's Ministers eigen woorden in de toelichting is het thans reeds heerschend tekort aan personeel voor den belastingdienst een der redenen, waarom hij zich niet meent te mogen verzetten tegen de tijdelijke invoering der productenbelastingen naast de extra-winstbelasting. Vermeerdering van werk om aan een teveel het hoofd te bieden, zou men zoo zeggen .... Maar wat baat het. Er moet voorzien worden, zoo spoedig mogelijk, in den nijpenden nood der schatkist. De begrooting der middelen, die daartoe strekt, kan tengevolge

van het langdurig overleg, dat heeft plaats gehad, eerst worden ingediend als het dienstjaar haast ten einde loopt. Het is duidelijk, dat het nu geen tijd meer is om naar een eenvoudiger oplossing der gestelde problemen te zoeken en dat men de ingediende voorstellen wel zal dienen te aanvaarden.

Het is daarom wel zeker, dat van de Naamlooze Vennootschappen [1]) over de in 1919 behaalde en de in volgende jaren te behalen winsten, inkomstenbelasting zal worden geheven naar de drie hierboven opgesomde grondslagen, dat wil zeggen dat naast een 10 percents belasting van de uitgekeerde winst, nog te betalen zal zijn een bedrag, dat 39,84 % [2]) van de geheele netto-winst naderen, schoon nimmer bereiken kan.

Het behoeft geen betoog dat bij heffingen, die tot zulke ongekend hooge percentages kunnen oploopen, aan de techniek der belastingordonnantie heel wat zwaardere eischen worden gesteld dan voorheen, toen van het „zuiver inkomen" slechts vier percent moest worden opgebracht. Waren tot nu toe de fouten, die bij de vaststelling van dat zuiver inkomen werden gemaakt, niet van veel beteekenis en kon in eenzijdige beslissingen der administratie, schoon de redelijkheid ervan niet werd erkend, om het gering

---

1) De andere rechtspersonen, die onder de bepaling vallen, zijn van minder belang.

---

2) Voor de berekening der extra-winstbelasting wordt de belasting naar het „zuiver inkomen" eerst van de winst afgetrokken, zoodat bij den derden grondslag tot uitgangspunt wordt genomen 94 % der netto-winst. De limiet bedraagt derhalve $(6 + 8 + 10 + 12) \times 0.94\ \% = 33{,}84\ \%$.

De limiet wordt overigens nimmer bereikt. De belasting bedraagt bij een winst van

50 %	van	het	kapitaal	7,96 %
100 „	„	„	„	14,96 „
200 „	„	„	„	24,04 „
500 „	„	„	„	29,92 „

Hierbij is dus nog te voegen de 6 %, die vooraf als eerste grondslag wordt opgelegd.

Alle drie de grondslagen te zamen loopen, wanneer de geheele winst wordt uitgekeerd, op van 7,40 % bij een winst van 10 ten honderd van het kapitaal tot 42,17 % bij een winst van 5 maal het kapitaal.

belang der zaak betrekkelijk gemakkelijk worden berust, geheel anders wordt dit, wanneer door verhooging van het heffingspercentage die fouten vier tot acht malen meer voelbaar worden gemaakt. Daarbij komt nog, dat bij een vast heffingspercentage geschillen over taxaties van voorraden en dergelijken zich niet voordoen, daar een meer of minder slechts winstverschuiving beteekent van het eene op het andere jaar, doch op de ten slotte verschuldigde belasting over een reeks van jaren geen invloed heeft. Geheel anders wordt dit bij een progressieve heffing. Het geval is niet denkbeeldig — men denke slechts aan de groote wisselvalligheid der winsten bij tabak- en koffieondernemingen en bij speculatieve handelsbedrijven — dat de winst het eene jaar eenmaal het kapitaal bedraagt en het volgend jaar nihil. Er zal dan over het eerste jaar verschuldigd zijn aan inkomstenbelasting voor alle drie de grondslagen tesamen, aangenomen dat de winst geheel wordt uitgekeerd, 28,06 % van het kapitaal. Bestond er echter een middel om dezelfde winst over de beide jaren te verdeelen, zoodat zij twee keeren achtereen op 50 % wordt berekend, dan is slechts twee maal 20,96 % der winst of in totaal, uitgedrukt in percenten van het kapitaal, 20,96 % verschuldigd. Bij een kapitaal van één millioen, geeft dus de winstverschuiving een belastingbesparing van niet minder dan *f* 71.000.

Nu weet ieder, die met de praktijk der oorlogswinstbelasting te maken heeft, hoe weinig vaststaat naar welken maatstaf bedrijfsvoorraden aan het eind van ieder boekjaar moeten worden gewaardeerd. Wie zal bijvoorbeeld zeggen, welke waarde bij het einde van 1918 was toe te kennen aan de in Indië opgestapelde cultuurproducten, die tengevolge van den duikbootoorlog niet verscheept hadden kunnen worden en ter plaatse waar zij lagen, geen markt hadden? Welk verband mag, bijvoorbeeld in de metaalindustrie, bij het taxeeren van den voorraad grondstoffen gelegd worden tusschen normalen prijs vóór den oorlog, kostprijs en toekomstigen prijs? Hier te lande heeft indertijd prof. Volmer daarvoor een nieuwe theorie gepropageerd — de z.g.n. ijzeren-voorraad theorie — die een redelijke oplossing scheen te brengen, maar zij wordt door den fiscus niet aanvaard en bracht dus de zaak niet verder. En toch heeft de taxatie der voorraden op het winstsaldo voor een bepaald jaar een overwegenden invloed.

Genoeg om te doen zien, dat men de jaarlijksche winst of, zooals

men in Indië volhoudt te zeggen, het jaarlijksch zuiver inkomen van naamlooze vennootschappen niet mag opvatten als een grootheid, die met mathematische zekerheid vaststaat. Integendeel zullen zich bij de vaststelling daarvan ten behoeve der belastingheffing tal van geschilpunten voordoen tusschen de belanghebbenden en de ambtenaren, welke geschilpunten tot nu toe niet werden uitgevochten, maar die bij de uitvoering der nieuwe belastingplannen met het hooge heffingspercentage tot een oplossing gebracht dienen te worden. Het is daarom zeker geen ijdel tijdverdrijf eens na te gaan op welke wijze de winst moet worden berekend.

Richtsnoer bij de winstbepaling geeft de Ordonnantie op de Inkomstenbelasting (Staatsblad 1908 no. 598), die, althans voorzooveel dit onderdeel betreft, geen wijziging zal ondergaan: Het uitgangspunt vormt § 1 van artikel 6, luidens welke onder bedrijfswinst moet worden verstaan: „hetgeen in de uitoefening van het bedrijf in geld, geldswaarde of in natura genoten wordt". Dat met deze omschrijving zoo iets bedoeld is als wat men gewoon is de bruto-winst te noemen, blijkt eerst uit hetgeen volgt. Het tweede lid der paragraaf toch bepaalt dat de winst (het „inkomen") in de vorige alinea bedoeld, ter berekening van de netto-winst (het „zuiver inkomen") wordt verminderd met diverse, met name genoemde uitgaven, als loonen, vrachten, huren, kosten van onderhoud enz., in het algemeen „kosten, noodzakelijk tot verwerving van het inkomen of ter voortzetting van het bedrijf in den bestaanden omvang".

Deze methode om bij de wettelijke omschrijving van het begrip winst uit te gaan van een bruto-bedrag, waarvan de kosten mogen worden afgetrokken, vindt men in Nederland terug in de Wet op de Inkomstenbelasting 1914, die de bedrijfsopbrengst definieert als: de „voordeelen, die uit het bedrijf verkregen worden" en aftrek toelaat van de „kosten tot verwerving, inning en behoud der opbrengst". Ook de Pruisische Einkommensteuergesetz van 1891, die men misschien wel als prototype mag beschouwen, volgt dezelfde lijn en spreekt van een Rohertrag, waarvan in mindering worden gebracht de „Aufwendungen zur Erwerbung, Sicherung und Erhaltung des Ertrags". Hoewel dus de Indische ordonnantie zich in goed gezelschap bevindt, moet van de aangehaalde bepalingen worden gezegd, dat zij niet overeenstemmen met het begrip

van wat winst is, zooals dit in de leer van het boekhouden reeds sedert langen tijd bestaat, en dat zij veel te vaag en onvolledig zijn, om zelfstandig een juiste vaststelling van het winstbedrag in een bepaalde periode mogelijk te maken.

Wel schijnt het, oppervlakkig gezien, dat die bepalingen zich aansluiten bij de methode van het dubbel boekhouden, wijl men daarbij immers steeds een winst- en verliesrekening opmaakt, die als hoofdbestanddeel der creditzijde aanwijst een saldo der goederenrekening of der exploitatierekening, in ieder geval een brutobedrag der baten, terwijl aan de debetzijde verschillende onkosten worden bijeengebracht, die van dat bruto-bedrag in mindering komen om per saldo de netto-winst te vinden. Maar men vergisse zich niet, zooals ook de wetgever zich zoowel in Indië als elders heeft vergist, door te meenen dat men een bepaling van het begrip bedrijfswinst geeft, door min of meer nauwkeurig te omschrijven wat bij de opmaking der winst- en verliesrekening plaats vindt. Om goed te begrijpen wat daarbij geschiedt, dient steeds voor oogen te staan, dat boekhouden in handelstechnischen zin niet is het berekenen van baten, die uit bepaalde handelingen voortvloeien, doch het nauwkeurig aanteekening houden van alle veranderingen, die in het vermogen, bij bedrijfsboekhouding in het bedrijfskapitaal, plaats grijpen, terwijl de winst in een zeker tijdvak — meestal een boekjaar — bestaat in de vermeerdering van het vermogen gedurende dat tijdvak. Het eerste werk bij de afsluiting der boeken aan het eind der periode is dan ook niet, zooals iedere practicus weet, het maken van een staat van baten en lasten, doch het beschrijven en waardeeren der bezittingen en schulden, welke bijeengebracht worden op den *inventaris* en later, in een andere opstelling die de vooruitgang van het vermogen, dus de winst, dadelijk doet kennen, op de *balans*. De balans en de balans alleen is dus het stuk, waaruit de netto-winst blijkt, en in vergelijking daarmede is de winst- en verliesrekening niets anders dan een controle op het eindcijfer der balans en een statistiek van de samenstellende deelen, positief en negatief, van dat eindcijfer.

Dat de winst- en verliesrekening bij de winstbepaling niet primair is, blijkt reeds dadelijk uit den bekenden regel, die op de scholen uit den treure wordt herhaald, nopens de bepaling van de winst op goederen. De winst is immers, zoo wordt geleerd, het verschil tusschen Verkoopen plus Eindvoorraad als aftrektal en

Beginvoorraad plus Inkoopen als aftrekker, alles uitgedrukt in geld. Hieruit volgt dat de hoegrootheid van dat verschil, van de winst dus, geheel afhankelijk is van het geldbedrag, waarvoor de voorraad bij het begin van het tijdvak en die bij het einde in de rekening wordt opgenomen, m.a.w. dat de winst hoofdzakelijk afhangt van de waardeering bij de inventarisatie.

Uit het vorenstaande zal duidelijk zijn, dat een belastingwet die, zooals de Indische ordonnantie in art. 6 § 1 doet, de bedrijfswinst over een bepaald jaar omschrijft als te zijn het bedrag in geld of geldswaarde, dat gedurende het jaar in de uitoefening van het bedrijf genoten wordt, daarmede feitelijk niets zegt. Zij neemt, zooals wij zagen, het beginsel uit de leer van het boekhouden: winst = vermogensvermeerdering, niet over, zoodat niet vaststaat dat de in die leer geldende regelen voor de waardeering der voorraden voor de belastingheffing kunnen worden toegepast. En evenmin geeft zij daarvoor zelfstandig voorschriften. Dat ook als winst geldt wat in natura wordt genoten, kan misschien beteekenen dat de in het bedrijf geproduceerde goederen, die nog niet verkocht zijn, in de berekening moeten worden opgenomen. Maar tegen welk geldbedrag, hoe de waarde moet worden getaxeerd, daaromtrent zegt de bepaling niets. Bovendien vraagt men zich af op welk tijdstip volgens de ordonnantie een bate, die een verrichte bedrijfshandeling vermoedelijk zal opleveren, geacht moet worden genoten te zijn. Wie zal bijvoorbeeld zeggen of de winst op den verkoop van goederen die men in voorraad heeft, genoten wordt bij het tot stand komen der overeenkomst, bij de levering of bij de betaling? Wanneer wordt de winst genoten, die voortvloeit uit een aannemingscontract tot uitvoering van werken? De aannemingssom wordt dan in den regel in gedeelten betaald, en er wordt inderdaad bij iedere betaling iets genoten. Maar er bestaat geen vaste verhouding tusschen de hoeveelheid afgeleverd werk en den verschuldigden termijn, terwijl alle risico's, die zeer groot kunnen zijn, doorloopen. Welke kosten mogen nu in rekening worden gebracht om het zuiver bedrag van het genotene te vinden? Op al deze vragen, die gemakkelijk te vermeerderen zijn, verzuimt de ordonnantie te antwoorden. Zij geeft zelfs geenerlei aanduiding in welke richting het antwoord moet worden gezocht.

Het practische gevolg van een en ander is, dat tot nu toe niemand zich van het systeem der ordonnantie veel aantrekt. De

belastingschuldigen richten hun boekhouding in en bepalen het winstsaldo, zooals zij dat voor hun bedrijf het meest doelmatig achten en vullen dienovereenkomstig de aangiftebiljetten in. De belastingambtenaren hebben daar niets op tegen, zij gaan bij de vaststelling der belastbare som van de aangegeven winst uit, slechts posten van uitgaaf bijtellende, die volgens de ordonnantie niet in aftrek kunnen worden toegelaten. Over waardeering van voorraden noch over het tijdstip waarop de baten worden verkregen, maakt men zich druk. Wat men dus doende het eene jaar te veel of te weinig rekent, komt immers toch een volgend weer in orde. Maar, het zij herhaald, dit zal uit zijn, nu de heffing sterk progressief wordt. Winstverschuivingen hebben dan wel invloed en geen geringe, zoodat talrijke geschillen over wat den fiscus toekomt, niet kunnen uitblijven. Men zal dan tengevolge van de onvoldoendheid der ordonnantie, voor de onoplosbare vraag komen te staan, wat rechtens als juist moet worden beschouwd.

Er is een andere categorie van geschillen over de toepassing der ordonnantie, die in tegenstelling met het voorgaande, in het geheel niet nieuw zijn, integendeel sedert de invoering der inkomstenbelasting in 1908 reeds bestaan, zonder dat het ooit gelukt is tot een oplossing te komen, die beide partijen bevredigt. Ik bedoel het vraagstuk der toelaatbare afschrijvingen.

Alle wetgevingen tot regeling eener inkomstenbelasting komen ook hierin overeen, dat zij een bepaalde soort van uitgaven — de zoogenaamde *kapitaaluitgaven* of *uitgaven voor ééns* — uitzonderen van de kosten, die ter bepaling der netto-winst van de baten mogen worden afgetrokken. De Indische ordonnantie doet dit weinig systematisch en weinig volledig; de bepalingen, welke op dit onderwerp betrekking hebben, zijn verspreid en haast verscholen onder de wel als kosten toe te laten uitgaven. Met betrekking tot de „zaken die ten behoeve van het bedrijf worden gebezigd", zooals fabrieks- en kantoorgebouwen; pakhuizen en loodsen; machines, werktuigen en gereedschappen; wegen, bruggen en spoormaterieel, wordt in art. 6 § 1 gezegd dat van de baten mogen worden afgetrokken:

a. kosten van *gewoon* onderhoud, dus niet uitgaven voor buitengewoon onderhoud;

b. kosten van herstelling *in den vorigen staat*, dus niet uitgaven voor verandering of verbetering;

c. kosten tot voortzetting van het bedrijf *in den bestaanden omvang*, dus niet uitgaven voor uitbreiding, die met de uitgaven voor ontginning bovendien nog uitdrukkelijk worden uitgezonderd in art. 8 § 2.

De bedoeling dezer beperkingen en uitzondering is echter duidelijk. Wanneer met de uitgave iets verkregen wordt, dat niet dadelijk of binnen korten tijd in het productie-proces opgaat, doch voor het bedrijf van blijvende waarde is, dan mag die uitgave niet tot de onkosten worden gerekend. Men heeft dan — de Duitsche taal geeft gelegenheid om het in een enkel woord uit te drukken — *Anlage*, doch geen *Auslage*.

Zoo natuurlijk het is dat deze kapitaaluitgaven niet als onkosten in een bepaald jaar mogen worden beschouwd, zoo spreekt het toch ook weer van zelf dat zij op de uitkomsten der bedrijfsvoering over een langere periode wel degelijk van invloed zijn. Wanneer de Stoomvaart-maatschappij „Nederland" in 1920 een nieuw passagiersschip in de vaart brengt, welks bouw 3 millioen gulden heeft gekost, dan zal niemand den prijs van aanschaffing ten laste der exploitatie van dit jaar willen brengen. Maar anderzijds weet iedereen dat dit schip slechts een beperkt aantal jaren in de vaart zal kunnen blijven, dat het daarna voor den passagiers-sneldienst niet meer bruikbaar zal zijn en dat het om zijn afmetingen en om andere redenen dan ook niet als vrachtboot te bezigen is, zoodat de maatschappij het zal moeten verkoopen. Gesteld dat dit na tien jaren het geval zal zijn en dat het schip dan 1 millioen gulden opbrengt, dan heeft het gebruik daarvan gedurende het tijdperk van tien jaren, behalve de gewone exploitatiekosten, aan de maatschappij het bedrag van 2 millioen gulden gekost. Het zou onjuist zijn deze kosten te brengen ten laste van het jaar van verkoop, daar zij de geheele periode van de ingebruikstelling tot aan den verkoop betreffen. Men houdt er daarom reeds dadelijk rekening mede, schat den gebruiksduur, schat de opbrengst bij verkoop en brengt een evenredig deel van de aldus berekende totale kosten — in het gestelde voorbeeld 200.000 gulden ten laste van ieder exploitatiejaar. Waar, zooals wij zagen, in de bedrijfsleer winst is = vermogensvermeerdering, geschiedt dit in de boekhouding door bij de inventarisatie de waarde van het schip elk jaar met 200.000 gulden te verminderen, of m.a.w. door op de waarde, die aanvankelijk voor den aanschaffingsprijs te boek is gesteld,

ieder jaar 200.000 gulden af te schrijven, welke afschrijving dan van zelf in het debet der winst- en verliesrekening verschijnt.

Het wezen der afschrijvingen bestaat dus hierin, dat de kosten, die de aanschaffing en het gebruik van kapitaalgoederen medebrengen, gelijkmatig worden verdeeld over den gebruiksduur. Afschrijving is noodzakelijk omdat de kapitaalgoederen bij buiten gebruikstelling, uitzonderingen daargelaten, minder opbrengen dan de prijs van aanschaffing is geweest. De hoegrootheid van het jaarlijksch bedrag wordt bepaald door den gebruiksduur en het verschil tusschen den prijs bij aanschaffing (beginwaarde) en de opbrengst bij verkoop na buiten gebruik-stelling (restwaarde). Van deze drie elementen berusten er twee: de gebruiksduur en de restwaarde, op schatting, waarbij de ervaring den weg wijst.

Ook bij de regeling der inkomstenbelasting wordt de noodzakelijkheid der afschrijvingen erkend. De Indische ordonnantie bepaalt dat van de bruto-winst mogen worden afgetrokken „de afschrijvingen wegens waardevermindering, voorzooveel deze door een goed beheer zijn geboden". Er is in de bewoordingen dezer bepaling niets, dat een redelijke toepassing van het beginsel, zooals het hierboven werd ontwikkeld, in den weg staat. En toch moest reeds worden getuigd dat zij steeds een bron van geschillen tusschen de administratie en de belastingplichtigen is gebleven, zonder dat ooit een, beide partijen bevredigende oplossing werd verkregen.

Om de oorzaken hiervan op te sporen, moet worden vooropgesteld, dat er slechts heel weinig ondernemingen zijn, waarin men zich aan methodische afschrijvingen iets gelegen laat liggen. Een gedetailleerde boekhouding der kapitaalgoederen en jaarlijksche inventarisatie daarvan is welhaast onbekend. Althans wordt er voor het opmaken der balans geen gebruik van gemaakt. Bij de meeste cultuurmaatschappijen bijvoorbeeld vindt men de geheele onderneming in één post op de balans; rechten op gronden, aanplant, fabriek, kantoor en woningen, machines en werktuigen, bevloeiingswerken, wegen, bruggen en waterleidingen, railbanen, locomotieven en spoorwagens, alles te samen is begrepen in één bedrag, dat met de aanschaffingskosten niet in het minst verband houdt, meestal ver daar beneden blijft. Na een goed jaar, of op een tijdstip, dat voor de naaste toekomst veel kwade kansen doet voorzien, vermindert men dat bedrag, zoo het ten minste al niet reeds vroeger tot het minimum

van één gulden is teruggebracht, nog eens door middel van een flinke afschrijving, die ten laste der winst- en verliesrekening wordt gebracht. In de jaarverslagen heet dit dan een afschrijving tot versterking van bedrijfskapitaal. Met werkelijke afschrijving heeft de zaak echter niets te maken; het is niet anders dan de vorming van een reserve, die men door vermindering van het actief onzichtbaar — en voor aandeelhouders onaantastbaar — maakt. Verder pleegt men alle uitgaven voor vernieuwingen, of deze nu betreffen den bouw van woningen voor employés, of een geheel nieuwe witsuiker-installatie; uitbreiding van het railnet of van het plantareaal, dadelijk of althans zoo spoedig als het mogelijk is zonder het uit te keeren dividend al te zeer te drukken, ten laste der winst- en verliesrekening te brengen, dus af te schrijven. Deze afschrijving, zoomin als de voorgaande, kan door den fiscus worden aanvaard. Voor de vaststelling van het belastbaar inkomen wordt zij eenvoudig bij de winst opgesteld, zonder dat eenig verzet daartegen kan baten.

Hieruit volgt dat men omtrent het bedrag der „afschrijvingen welke door een goed beheer zijn geboden" in de balansen en winst- en verliesrekeningen der cultuurmaatschappijen, om bij deze meest belangrijke groep van belastingplichtigen nu maar te blijven, meestentijds niets kan vinden. Maar hieruit volgt geenszins, dat in het geheel geen afschrijvingen toelaatbaar zijn, nu de werkelijk gedane te verwerpen zijn. En toch is zulks de consequentie, die de belastingadministratie in Indië er onbegrijpelijk genoeg uit trekt, want in een lange ambtelijke instructie over de toepassing der ordonnantie, waaraan de belasting-inspecteurs practisch dezelfde rechtskracht toekennen als aan de ordonnantie, wordt als eerste eisch voor de toelaatbaarheid eener afschrijving gesteld, dat zij werkelijk moet hebben plaats gehad.

De eisch wordt uitvoerig toegelicht. Afschrijving is een feit, zoo staat er verder in de bedoelde instructie. Heeft dit feit niet plaats gehad, niettegenstaande er alle termen voor bestonden, dan kan de belastingschuldige zich natuurlijk ook niet op dit niet bestaande feit beroepen. En iets later volgt daarop, dat het niet in overeenstemming met de wettelijke bepalingen wordt geacht om een afschrijving, die het eene jaar niet is aanvaard, omdat zij te hoog of niet noodig

werd geoordeeld, billijkheidshalve nog het volgend jaar in rekening te brengen.

Heeft men hier te doen met logische wetsuitlegging of met .... drogreden? Men moet wel tot het laatste besluiten. Afschrijving is een noodzakelijkheid, onverschillig of zij een feit is of, maar dan ten onrechte, is nagelaten. De Hooge Raad heeft ten aanzien van de inkomstenbelasting in Nederland zelfs beslist, dat met afschrijvingen moet worden rekening gehouden in bedrijven, waar geen boekhouding bestaat en dus van daadwerkelijke afschrijving geen sprake kan zijn. De Indische ordonnantie geeft niet de minste aanleiding tot een andere opvatting. Zij spreekt immers niet van gedane afschrijvingen, maar van afschrijvingen, die door een goed beheer zijn geboden. Nu eischt goed beheer, dat de boekwaarde der bedrijfsmiddelen aan het einde van den gebruiksduur is afgeschreven tot op het bedrag der restwaarde, zooals hierboven is uiteengezet. Men kan verschillen over het bedrag dat jaarlijks ten laste der bruto-winst moet worden gebracht om dit doel te bereiken. Men kan er zeker van zijn, dat voorzichtig koopmansbeleid en conservatieve dividendpolitiek de bedrijfsvoerders er allicht toe zullen brengen ten deze verder te gaan dan de fiscus wenscht toe te laten. Maar dit neemt niet weg dat het totale bedrag aan kosten, waarop het gebruik van eenig kapitaal goed, welk ook, het bedrijf komt te staan, ten slotte bekend wordt, en dat deze som in haar geheel gedurende de periode van het gebruik moet worden afgeschreven. Doet men dit niet, dan wordt de bedrijfswinst te hoog berekend. En doet de fiscus dit willens en wetens niet, door een volgens haar te hooge afschrijving te schrappen of te verminderen en er verder geen notitie meer van te nemen, dan vordert hij willens en wetens te veel belasting.

De bedoelde instructie wekt trouwens den indruk, dat degeen die haar uitvaardigde, zulks ook wel gevoeld heeft. Hij achtte althans nog een nadere verklaring noodig.

Het systeem om afschrijvingen, die het eene jaar geschrapt zijn, billijkheidshalve in volgende jaren af te trekken, zou in de praktijk hierop neerkomen — zoo gaat hij voort — dat de belastingadministratie verplicht zou zijn om naast de ingediende balans en winst- en verlies-rekening een eigen boekhouding te gaan aanleggen betreffende de niet voor aftrek toegelaten afschrijvingen ten einde

die bedragen in volgende jaren geheel of gedeeltelijk nog in mindering van de winst toe te laten. Dit zou niet gaan en zou in strijd zijn met het beginsel, dat de resultaten van ieder jaar op zich zelf moeten worden beschouwd.

Het slot van de conclusie in den laatsten zin is al weder een drogreden. Waar staat, dat ten aanzien der afschrijvingen de resultaten van ieder jaar afzonderlijk moeten worden genomen? Het staat nergens en het is een onmogelijkheid. Wij zagen immers dat het wezen der afschrijvingen juist hierin bestaat, dat een uitgaaf, welker hoegrootheid slechts over een langere periode bekend is, zoo gelijk mogelijk over de verschillende jaren wordt verdeeld. Afschrijving kan dus niets anders zijn dan het tot uitdrukking brengen eener schatting; eerst later kan blijken of deze schatting juist is geweest. Het is volkomen in strijd hiermede om te spreken van het resultaat van een bepaald jaar.

De geheele redeneering komt dus slechts hierop neer, dat de belastingambtenaren in Indië van boven af zijn geïnstrueerd om hun taak beperkt op te vatten. Zij hebben er voor te waken, dat onder den naam van afschrijving niet te veel van de winst wordt afgetrokken. Daarmede echter kunnen zij volstaan. Verder te gaan en zelfstandig te bepalen of een bedrag aan afschrijving toelaatbaar is, dat niet in mindering is gebracht, wordt niet noodig, zelfs verkeerd geoordeeld. Dit zou er op neerkomen, dat de administratie een eigen boekhouding moest gaan aanleggen, dus .... „dit zou niet gaan!" Dat op deze wijze de winst te hoog wordt bepaald en dus te veel belasting wordt geheven, schijnt er niet op aan te komen. Het is alsof de administratie het toelaten van afschrijvingen als een gunst beschouwt, die de belastingschuldigen zich waardig moeten toonen, door netjes de ambtelijke voorschriften op te volgen en ieder jaar slechts in mindering te brengen de bedragen, die de belasting-inspecteur juist acht. Wie dit niet doet, wordt gestraft met te hooge belasting.

Men kan voor deze handelwijze der administratie niet veel bewondering koesteren. De eerste en voornaamste plicht van den ambtenaar moet toch wel zijn, dat hij de wettelijke bepalingen juist toepast. Belasting-heffen is het toepassen van recht, het belastingrecht. Het opleggen van een te hoogen aanslag is niet anders dan onrecht. Dat den belastingambtenaar van hoogerhand wordt voorgeschreven om op het stuk der afschrijvingen dit onrecht te

plegen, is daarom volkomen onbegrijpelijk. Bepaalt niet art. 42 § 2 der ordonnantie, dat de commissie van aanslag, waarvan de inspecteur van financiën voorzitter is, de aanslag moet bepalen op het bedrag dat haar juist voorkomt. Door instructies als de bovenbedoelde, wordt aan deze bepaling geweld aangedaan, wordt immers den inspecteur voorgeschreven den aanslag te bepalen op een som, die onjuist is. Dat het niet anders zou gaan, omdat dit andere wat meer moeite kost, komt mij voor een volslagen miskenning te zijn van wat de taak van den belastingambtenaar behoort te zijn.

De steller der instructie blijkt overigens de oude zinspreuk: „Hard is mijn hand, doch liefderijk mijn gemoed" tot leuze te hebben gekozen. Althans geeft hij aan het slot van zijn betoog nog een vriendelijken raad ten beste. Wil de directie eener vennootschap voorkomen, zoo eindigt hij, dat met die afschrijvingen boven het bedrag van de eigenlijke waardevermindering in latere jaren geen rekening wordt gehouden, dan heeft zij dat in de hand door in plaats van af te schrijven te reserveeren. Is de reserve in latere jaren noodig om werkelijke waardevermindering te dekken, dan laat men dat loopen over de winst- en verliesrekening door de reserve geheel of gedeeltelijk daarop terug te brengen en voorts af te schrijven.

Er is jarenlang aan dezen goeden raad veel minder aandacht geschonken dan hij verdiende. Want inderdaad wordt hier een middel aan de hand gedaan, waarbij met eerbiediging van ieders standpunt toch voor de belastingen het juiste bedrag aan afschrijvingen van de winst in mindering kan worden gebracht. Afschrijving tot vorming van bedrijfskapitaal en afschrijving van het totaal bedrag der uitgaven voor verniewingen staat — het werd hierboven reeds opgemerkt — gelijk met de vorming eener reserve, die door afboeking op het actief der zaak onzichtbaar wordt gemaakt. Er kan weinig tegen zijn, deze reserve als zoodanig, bijvoorbeeld onder den naam Afschrijvingsrekening, in het credit der balans te boeken. Wordt dan hierop jaarlijks het systematisch berekend bedrag der werkelijk noodzakelijke afschrijvingen afgeboekt en wordt, wat overigens onnoodig is, de overboeking bewerkstelligd door middel van de winsten verliesrekening, dan zal geen enkele inspecteur der belastingen zich meer op de hierboven geciteerde instructie kunnen beroepen om

die afschrijvingen te verwerpen. Zoo althans moet de bedoeling zijn geweest van den steller.

Het is alleen maar jammer, dat van deze bedoeling niets terecht komt. In de laatste jaren, toen door de heffing der oorlogswinstbelasting op een basis van 30 percent der buitengewone winst een nauwkeurige winstbepaling zooveel meer belang verkreeg dan voordien, zijn verschillende cultuurmaatschappijen begonnen te doen, zooals hun blijkens het bovenstaande officieel was aangeraden. Zij namen de vernieuwingen gedurende de laatste 10 jaren weder in het actief der balans op tegen den kostprijs, na aftrek van 10 percent per jaar wegens waardevermindering. In de balans per 31 December 1919 werden de uitgaven voor vernieuwingen in 1910 dus nog slechts voor 1|10 opgenomen, die in 1911 voor 2|10 enz. Het percentage van 10 is ontleend aan een in Nederland gevallen beslissing, waar de Minister van Financiën reeds kort na de invoering der Wet op de Oorlogswinstbelasting 1916 heeft uitgemaakt, dat bij cultuurmaatschappijen een afschrijving van 10 percent op alle kapitaaluitgaven dooreengenomen, als redelijk kan worden beschouwd en dus kan worden aanvaard. Tegenover de verhooging van het actief met die uitgaven voor vernieuwingen, werd dan een reserverekening geopend tot gelijk bedrag, die dus in het credit der balans verscheen en de afschrijving van 10 percent over het totaal dier uitgaven gedurende de laatste tien jaren werd nu op die reserverekening afgeboekt.

Men zal moeten toegeven, dat het aan de hand gedane middel om de afschrijvingen door den fiscus aanvaard te zien, nauwkeurig werd opgevolgd. Groot was dan ook de teleurstelling, toen de belanghebbenden moesten ervaren dat de belastinginspecteur zich ook daarna van de, nu toch werkelijk gedane afschrijvingen niets aantrok. Er werd nu een nieuw beletsel ontdekt. Afschrijving is volgens de ordonnantie alleen toegelaten wegens waardevermindering. Wanneer dus een onderneming in haar geheel voor één som te boek staat en deze som is reeds ver beneden de werkelijke waarde, dan kan van verdere waardevermindering geen sprake zijn en kan ik dus ook geen verdere afschrijving toelaten. Zoo ongeveer luidde het antwoord, toen tegen het niet aanvaarden der in Holland grif toegelaten afschrijvingen werd geprotesteerd.

Wanneer de feiten niet daar lagen om het te bewijzen, dan zou

het nauwelijks voor mogelijk te houden zijn, dat zulk een redeneering in ernst is voorgedragen door iemand, wiens dagelijksche taak het is balansen en winstberekeningen te controleeren en te toetsen aan de bepalingen der ordonnantie. Het is waar, dat deze spreekt van afschrijving wegens waardevermindering. Maar het is toch evenzeer waar, dat de waardevermindering van jaar tot jaar doorgaat, onafhankelijk van de waarde, waarvoor de activa te boek staan. Zelfs is het volstrekt geen ongerijmdheid om onder den naam afschrijving een zeker bedrag in mindering van de winst te brengen, niettegenstaande de boekwaarde der kapitaalgoederen reeds tot op één gulden is teruggebracht. Bij de vaststelling der oorlogswinst in Nederland is zulks herhaaldelijk geschied.

Om dit duidelijk te maken, moge het hierboven gegeven voorbeeld betreffende een schip der maatschappij Nederland weder dienst doen. Aldaar werd gesteld dat de aanschaffing en het gebruik van het schip gedurende tien jaren der maatschappij op 2 millioen zal komen te staan en dus jaarlijks 200.000 gulden moet worden afgeschreven, wil men komen tot een zuivere berekening der netto-exploitatiewinst. Nu is het zeer goed denkbaar, en bij onze groote stoomvaartmaatschappijen is het zelfs gebruikelijk, dat de aanschaffingsprijs van 3 millioen in zijn geheel en in veel vlugger tempo wordt afgeboekt en dat dus bijvoorbeeld de eerste vijf jaren zes ton wordt afgeschreven. De gedane afschrijvingen bevatten dan twee wel te onderscheiden elementen: een werkelijke afschrijving van 2 ton en een reserveering van 4 ton. Alleen de eerste kan bij de winstbepaling voor fiscale doeleinden in mindering worden gebracht; reserves worden voor dit doel nimmer aanvaard. Maar de zoogenaamde waardevermindering, die een afschrijving van twee ton wettigde, gaat na het vijfde jaar onveranderd door, ondanks het feit dat de boekwaarde van het schip tot op nul is teruggebracht. Het zesde tot en met het tiende jaar zal dus nog steeds 200.000 gulden als afschrijving op dit schip in mindering van de winst zijn te brengen, niettegenstaande in de boeken en op de winst- en verliesrekening geen afschrijving meer mogelijk is.

Voor de cultuurmaatschappijen geldt hetzelfde. Wanneer de onderneming voor een lager bedrag te boek staat dan de werkelijke waarde, dan kan dit alleen hiervan het gevolg zijn, dat in den loop der jaren reserves zijn gekweekt, die door afboeking op

de waarde der activa onzichtbaar zijn gemaakt. De noodzakelijke afschrijving wegens waardevermindering heeft echter met de boekwaarde en met de geheime reserves niets uit te staan. Hoe zou dit ook? Afschrijving is, zooals reeds bij herhaling werd opgemerkt, een middel tot gelijkmatige verdeeling van werkelijke kosten, welke kosten uitsluitend bepaald worden door den aanschaffingsprijs en de restwaarde van ten behoeve van het bedrijf aangewende zaken. Wordt dit ingezien, en zoo heel moeilijk kan dat toch niet zijn, dan zal duidelijk wezen, dat de administratie in Indië met haar laatstelijk ingenomen standpunt tegenover ingestelde pogingen om afschrijvingen te doen aanvaarden, het spoor bijster is en nimmer zal kunnen volhouden, dat een lage boekwaarde het toelaten van afschrijvingen belet.

Nog moet er op worden gewezen, dat men bij het vraagstuk der afschrijvingen zeer voorzichtig moet zijn met er den nadruk op te leggen, dat slechts waardevermindering een afschrijving rechtvaardigt. Wie dit doet, stelt zich onmiddellijk voor de moeilijk te beantwoorden vraag, welke waarde bedoeld is en hoe de vermindering van die waarde kan worden geconstateerd.

Dat niet gedacht moet worden aan de objectieve verkeerswaarde of verkoopwaarde, wordt tegenwoordig algemeen toegegeven en valt ook gemakkelijk in te zien. Wie op een suikerplantage woningen neerzet voor employés, weet dat die woningen op zich zelf, los van de onderneming, onverkoopbaar zijn en dus geen verkoopwaarde hebben. Ook de prijs, die bij verkoop van de onderneming als geheel zou kunnen worden bedongen, wordt door de stichting van die enkele woningen slechts zeer weinig beïnvloed. De wetenschap, dat dit zoo is, brengt er trouwens de ondernemers toe, de uitgaven voor de woningen dadelijk ten laste der winst te brengen, dus geheel af te schrijven, en de fiscus zou deze methode als juist moeten aanvaarden, als hij achteruitgang der verkoopwaarde als criterium wilde laten gelden voor het al of niet toelaten van afschrijvingen. Van deze waarde uitgaande, veroorzaakt immers de stichting van woningen een uitgaaf, waar geen blijvende tegenwaarde voor verkregen wordt, en heeft men dus te doen met een zuivere onkosten-post. Deze consequentie wordt terecht niet aanvaard, waaruit dan echter volgt dat de objectieve verkoopwaarde niet het uitgangspunt kan zijn.

Dit is echter nog slechts een negatieve conclusie. Er is wel

eens getracht te beredeneeren, dat men in plaats van op de verkoopwaarde, te letten had op de subjectieve gebruikswaarde, ook wel genoemd de bedrijfswaarde. Daarbij werd gedacht aan het niet te loochenen feit, dat de bruikbaarheid der bedrijfsmiddelen gaandeweg vermindert. De practische toepassing van dit denkbeeld is echter onmogelijk; noch de aanvankelijke gebruikswaarde bij de aanschaffing, noch de vermindering der bruikbaarheid van jaar tot jaar is een grootheid, die met eenige nauwkeurigheid in een geldsom kan worden uitgedrukt. Afgezien hiervan is er nog een ander bezwaar. Vast staat wel, dat de bruikbaarheid, bij goed onderhoud, van een woning zoowel als van een machine, van een fabrieksgebouw zoo goed als van een railbaan, in de eerste jaren slechts zeer weinig achteruit gaat. Zonder grove overdrijving kan men zelfs zeggen, dat het complex woningen voor employés, waarvan hierboven sprake is, na vijf en twintig jaren nog even bruikbaar kan zijn als in den beginne. Maar doet zich te eeniger tijd, hetzij omdat aan comfort en hygiëne andere eischen worden gesteld, hetzij omdat zij bij een uitbreiding der fabriek in den weg staan of om andere redenen, de noodzakelijkheid voor, de woningen af te breken en door nieuwe te vervangen, dan wordt hun waarde voor het bedrijf plotseling teruggebracht tot de opbrengst van de afbraak. Zulke omstandigheden kunnen zeer wel binnen een kortere periode dan vijf en twintig jaren opkomen. Afschrijving wegens werkelijke waardevermindering zou er dan toe leiden, dat de geheele afschrijving werd gebracht ten laste van het jaar, waarin tot afbraak wordt overgegaan en zou dus juist in tegenspraak zijn met het juiste beginsel, dat aan elk goed afschrijvingssysteem ten grondslag ligt, het beginsel namelijk dat de werkelijke kosten, die het gebruik van kapitaalsgoederen veroorzaakt, zoo gelijkmatig mogelijk over de periode van het gebruik moeten verdeeld worden.

Wanneer dus de belastingwetgeving spreekt van afschrijvingen wegens waardevermindering, dan heeft men dezen term op te vatten als afschrijving van het verschil tusschen den prijs van aanschaffing en de restwaarde. Dit is het juiste bedrag der waardevermindering, die in het productie-proces opgaat en die dus ten laste der winst moet komen. Meer wordt met de uitdrukking niet bedoeld en zeker stelt zij niet de verplichting dat de waardevermindering van jaar tot jaar zal worden bepaald. Voor de bereke-

ning van het jaarlijksch bedrag der toegelaten afschrijving is slechts cisch, niet van de wetgeving doch van de bedrijfsleer, dat de verdeeling van dat verschil zoo gelijkmatig mogelijk geschiedt en daarbij zal, gelijk reeds gezegd is, de ervaring den weg moeten wijzen, wijl zoomin de restwaarde als de gebruiksduur vooruit bekend is.

Uit bovenstaande regelen zal wel duidelijk geworden zijn, dat de technische moeilijkheden, die de uitvoering eener winstbelasting met zich brengt, in Indië nog lang niet zijn overwonnen en dat er zelfs aan een juist begrip hoe de winst dient te worden bepaald, nog wel een en ander hapert. Dit wordt niet minder dan gevaarlijk, als het heffingspercentage zoo hoog wordt opgevoerd als thans is voorgesteld.

Er wacht den accountants, die zijn uitgezonden om den belastingdienst behulpzaam te zijn, stellig een schoone, doch zware taak. Van hun werkzaamheid verluidde tot heden nog slechts, dat zij begonnen zijn ontduikingen op te sporen en aan de kaak te stellen. Hoe nuttig dit ook is, is het te hopen, dat zij niet daarin hun voornaamste kracht zullen stellen. Meer noodig, immers van meer algemeen nut, schijnt vooreerst dat zij hun kennis en routine aanwenden om een juiste toepassing der wettelijke bepalingen te bevorderen.

's Gravenhage, October 1920.

Persoverzicht

De houtnood en Gouvernementsvoorlichting in zake wildhout.

Hieronder laten wij volgen den pennenstrijd die naar aanleiding van de artikelen over dit onderwerp, in *Koloniale Studiën* van Februari en Augustus 1920 is gevoerd door de heeren Lamster en Den Berger in het Soerabaiasch Handelsblad van 29 October, 5 November en 18 November jl. De heer Lamster valt aan.

„Het ligt niet in de lijn van deze bespreking, de vraag te behandelen „hoe het komt, dat in een land als Java met millioenen bouws bosch, „waarnaast de met bosschen geheel bedekte eilanden Borneo en Sumatra „zijn gelegen, een ontstellend tekort is aan bouwhout." .... aldus de heer J. C. van Reigersberg Versluys in de Indische Mercuur van 9 Juli 1920. En iets verder:

„Het Boschwezen slaagde in de laatste jaren geensdeels tegemoet te „komen aan de steeds toenemende klachten over het snel toenemende „houttekort. De productie in eigen beheer bleef beduidend achter, ver„geleken bij de behoefte; het uitbesteden van pachtperceelen werd steeds „meer ingekrompen".

Het is waarlijk niet de eerste maal, dat aan den Dienst van het boschwezen een gebrek aan activiteit wordt verweten, dat een zeer ongunstigen invloed uitoefent op de belangen van de betrokkenen. In de Februari-aflevering van dit jaar van „Koloniale Studiën" vestigde ook ondergeteekende de aandacht op de vele moeilijkheden, waarmede de betrekkelijk jonge wildhoutaankap en wildhouthandel hadden te kampen, en op de weinige voorlichting, en weinige steun, welke van de zijde van het Boschwezen hierbij werd ondervonden.

In de Augustus-aflevering van hetzelfde tijdschrift betoogt Dr. Ir. den Berger van het Boschproefstation te Buitenzorg, dat het voorshands nog onmogelijk is om de gevraagde voorlichting te geven, omdat het Boschwezen in zake de kennis van het wildhout nog te achterlijk is.

Nu is het wel waar, dat hetgeen de Dienst van het Boschwezen zelf van de wildhoutbosschen van de buitenbezittingen af weet, al een bedroefd klein beetje is, en het zou al een zeer onbillijke eisch zijn, als men van een dienst zoude willen vergen, om veel voor te lichten over iets wat hij zelf niet weet.

Doch dit is dan ook juist een van de hoofdredenen, waarom ik in mijn artikel aandrong om vóór alles bij de bestudeering van de wild-

houtsoorten op den voorgrond te stellen, tijd winnen, spoed, globale gegevens, en het middel hiertoe achtte ik, en acht ik ook nu nog, „microscopisch onderzoek van het hout" *los* van het tijdroovende, jaren van voorbereiding eischende biologische, meer wetenschappelijk onderzoek.

Dit wildhouthandel heeft dringend, zeer dringend zelfs, voorlichting noodig, zoo zelfs, dat een enkele studie met slechts zeer globale gegevens in den geest van het hoogst nuttige en interessante werk over houtmicroscopie van den Ir Tjaden, over b.v. een 20-tal van de voornaamste en meest gewilde Indische wildhoutsoorten *nu* uitgegeven, momenteel oneindig meer nut zoude stichten in het belang van handel en industrie, dan een gedegen studie, waarvan de resultaten eerst over meerdere jaren gepubliceerd kunnen worden.

Wat geeft het of de heer den Berger al wijst op „het beschamende „figuur van het Gouvernement, dat moet aanzien, hoe door particulieren „werd opgenomen de door het Gouvernement (i.c. het Boschwezen), „verwaarloosde taak", op het „poover met leege handen staan tegenover „de om voorlichting vragende handel en industrie?" Daar komen we in de bestrijding van de huidige moeilijkheden in den houthandel geen stap verder mede.

Hetzelfde wat de heer den Berger nu zegt, heeft 12 jaar geleden de houtvester H. J. Kerbert ook al betoogd.

Reeds in 1908 wees de heer Kerbert op de toen reeds op de Philippijnen in zwang zijnde methode om met behulp van eenvoudige hulpmiddelen de voornaamste houtsoorten microscopisch te onderzoeken, ten einde zich tot een zekere grens zooveel mogelijk tegen bedrog te vrijwaren.

Ook toen in 1908 betreurde de heer Kerbert het, dat wij van onze wildhoutbosschen op de buitenbezittingen zoo weinig afwisten. Zoo was het hem toen onmogelijk om b.v. de namen te weten te komen van de zeven voornaamste houtsoorten, welke toen reeds in groote hoeveelheden van Bengkalis naar Singapore werden uitgevoerd.

„Dit is", zeide hij, „beschamend voor ons, die naar de samenstelling „van bosschen, die een dergelijke uitvoer hebben, nog geen onderzoek „instelden". [1])

En nu twaalf jaar later, komt de heer den Berger ons opnieuw vertellen, dat de toestand in dit opzicht „beschamend" is, en dat het *nog jaren zal duren, alvorens de handel naar behooren zal kunnen worden voorgelicht.*

Maar, zouden wij willen vragen, voelt de heer den Berger dan niet, dat we op een dergelijke manier niet kunnen opschieten? Dat het niet aangaat, dat het Boschproefstation de nooden van het oogenblik opoffert aan de vrees om door het leveren van globaal werk het wetenschappelijk prestige van het Boschproefstation te benadeelen?

Wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen.

---

1) Verslag Wildhoutbosschen Manilla.

Hij, die in de wildhoutbosschen op de buitenbezittingen geen onbekende is, weet, dat aan het groote gebrek aan djatihout zeer zeker voor een groot deel, zoo niet geheel kan worden tegemoet gekomen door eene rationeele exploratie en exploitatie van vele der daarvoor in aanmerking komende gedeelten der wildhoutbosschen.

En dat dit tot nu toe nog steeds niet op behoorlijke wijze geschiedt, is voor een groot deel te wijten aan den Dienst van het Boschwezen, die zooals de heer den Berger volkomen juist opmerkt, nu voorlichting dringend noodig is „beschamend met „leege handen staat", de dienst, die ook in zijn politiek op de buitenbezittingen aan hetzelfde euvel mank gaat, dat de heer Reigersberg Versluys reeds opmerkte in de brandhoutpolitiek, n.l. „*veel overwegen en weinig handelen.*"

Met het bovenstaande voor oogen moet het dan ook des te meer verwondering baren, dat nu tot overmaat van ramp de heer den Berger mijne aansporing om in verband met de bestaande moeilijkheden wat op te schieten, en den houthandel voorloopig te helpen met globale gegevens gebaseerd op uitsluitend microscopisch onderzoek van de *voornaamste* wildhoutsoorten eenvoudig beantwoordt met een non-possumus, zegt dat *dit* niet kan, en dat *dat* weer niet mag, zoo tusschen de bedrijven door de verdienstelijke soortgelijke pioniersarbeid van anderen op de Philippijnen even afbreekt, het practisch werk van den Ir. Tjaden ook al voor minwaardig uitmaakt, („bij elkaar geschreven" noemt de heer den Berger het), verder verklaart, dat het Boschwezen op dit gebied wel is waar tientallen van jaren ten achter is, maar dat men nu (n.b. Nu, nu het tientallen van jaren te laat is) het zaakje eens degelijk en goed, maar heel knusjes en langzaam in elkaar zal zetten, en dat het nog jaren zal duren, alvorens de handel naar behooren zal kunnen worden voorgelicht; om tenslotte te eindigen, met de verrassende mededeeling, dat .... het Boschwezen al lang heeft, wat ik noodig acht, ... „het ver„langde bureau bestaat reeds als de technologische afdeeling van het „Boschproefstation, en de heer Lamster had zulks behooren te weten" Sic!

Als de heer den Berger zijn en mijn artikel nog eens naast elkaar overleest zal hij tot de ontdekking komen, dat wat ik verlang, het Boschwezen *geenszins* geeft, noch heeft. Waar ik om vroeg, en nu nog om vraag, is een bureau dat belanghebbenden opzoekt, en niet wacht, totdat dezen den weg naar de instelling hebben „weten te vinden" zooals de heer den Berger dit blijmoedig opmerkt. Een bureau dat voor het beoogde doel goed geoutileerd is, en waarvan de heer den Berger niet zoude behoeven te zeggen, dat de „huisvesting en uitrusting van het „Boschproefstation echter niet veroorlooft bepaalde vraagstukken voorloopig anders dan incidenteel en op kleine schaal te behandelen". Een bureau dat NAAST een systematisch biologisch onderzoek een voorloopig microscopisch onderzoek instelt en dat zoo spoedig mogelijk overgaat tot het „bij elkaar schrijven" van op globale gegevens gebaseerde publicaties, en deze periodiek uitgeeft. Wat mij betreft, kan men er desnoods

op iedere bladzijde met vette letters bij laten drukken, dat het slechts *voorloopige* gegevens zijn, welke een grondslag van ernstig biologisch onderzoek missen. En dan geef ik den heer den Berger de absolute verzekering, dat dergelijk „bij elkaar geschreven" boekjes over b.v. marbau, rasak, lagan, kroewing, damarlaoet, enkele balam, meranti, en medang-soorten, seroe, rengas, boengoer, petanang, merawan, siam, balau, tekem, pedoe, blangiran, damar-poetih, en dergelijke algemeen bekende boomsoorten met open armen zouden worden ontvangen, dat zij aan eene dringende behoefte zouden voldoen, dat wel is waar een enkele verwisseling van namen niet geheel zal zijn te voorkomen, doch dat bij juisten opzet, niet de minste vrees behoeft te bestaan, dat de verscheidenheid in inlandsche benamingen aan dezen arbeid te groote schade zoude doen.

Ook zonder het viola odorata weet iedereen wat een boschviooltje is, wat een madeliefje, een beuk, een wilg, een populier, een esch, een linde, enz. En zoo weet ook hier ieder behoorlijk houtkenner, die onder leiding staat van iemand met een gezond stel hersenen, U te zeggen, wat een rasak-, balau-, tembesoe-, boelian-boom, enz. is. En hetgeen van deze boomen bekend is, is in ieder geval meer dan voldoende om op den grondslag van deze kennis het noodige materiaal te verzamelen, en de zoo dringend noodige keuringsdienst op de reeds vroeger door mij omschreven wijze in het leven te roepen. *Voorloopige* publicaties als boven bedoeld, zouden heel wat meer nut stichten, dan de ontmoedigende verklaring van den heer den Berger, dat er voorshands nog geen kijk op is, om den handel op behoorlijke wijze te kunnen voorlichten.

Intusschen ligt het niet in mijne bedoeling om het geheele artikel van den heer den Berger te bestrijden. De geheele geest welke er uit ademt, spreekt eigenlijk reeds genoeg voor zich zelve. Wanneer toch een ingenieur te veel tijd noodig heeft, om een permanente brug te bouwen, is hij gelukkig in den regel zoo verstandig om niet het geheele verkeer stop te zetten, doch bouwt hij voorloopig een tijdelijke hulpbrug. Deze zal nu wel is waar geenszins aan alle te stellen eischen voldoen, doch zij is in ieder geval voorloopig bruikbaar, en het verkeer maakt er dan ook in den regel een dankbaar gebruik van.

Dezelfde geest, die tot dergelijke practische oplossingen voert, is het, die mannen als Foxworthy, Ridley, Tjaden, van Eeden, Heyne, Schneider, en zoo vele anderen er toe bracht, om hunne publicaties uit te geven slechts gebaseerd op voorloopige gegevens, aangezien op de resultaten van het systematisch biologische onderzoek niet gewacht kon worden. En het is die geest, die we in het artikel van den heer den Berger helaas ten eenen male missen.

Ik herhaal waar ik vroeger reeds den nadruk op legde. Het groote nut van een wetenschappelijk systematisch onderzoek, wordt d.z. ten volle erkend. Doch wanneer de nooden en behoeften van het practische leven dringend noodzakelijk maken het publiceeren van voorloopige gegevens, gebaseerd op een globaal onderzoek, dan mag het verlangen naar rustig

kunnen door werken aan het wetenschappelijke werk, en de vrees voor het afleveren van globaal werk er niet de reden toe zijn, dat men er zich eenvoudig afmaakt met een: „We zijn eigenlijk veel te laat begonnen, „en het is niet *mijn* schuld, dat we nu met leege handen staan".

Zoo handelt noch de ingenieur, die in het publiek belang werkzaam is, als hij een hulpbrug bouwt, noch de topograaf, die zonder wiskundige grondslag voorloopige overzichtskaarten laat drukken, zoolang zijn definitieve kaarteering nog niet klaar is, noch de ondernemer die voor zijn koelies een tijdelijke bamboe-pondok laat bouwen, zoolang de permanente koelieloods nog in aanbouw is. Provisoire voorzieningen zijn overal toegestaan, waarom zouden ze hier uit den booze zijn?

Het geldt hier trouwens een te groot belang. De houtnood is tot eene ongekende hoogte gestegen. Bijna niemand of hij ondervindt er de nadeelige gevolgen van. En het wordt tijd, hoog tijd, dat het Boschwezen eens begint met alle mogelijke krachten in te spannen, om voor zoover het in zijn macht is, aan het steeds nijpender wordend houtgebrek tegemoet te komen.

Een van de voornaamste middelen hiertoe is eene spoedige globale exploratie der wildhoutbosschen, gepaard aan microscopisch wildhoutonderzoek en een dadelijke voorlichting van handel en industrie.

En wanneer men dat niet goed en in de puntjes kan, welnu, dan doet men het minder goed, en meer globaal.

Er is een Fransch spreekwoord dat zegt: „Le mieux est souvent „l'ennemi du bien". Het is jammer, dat wij Nederlanders maar al te dikwijls blijken geven de portée van dit spreekwoord niet te begrijpen, het is nog meer jammer, dat daardoor meermalen het publieke belang in de verdrukking komt, doch het wordt fataal, wanneer door het veronachtzamen van de groote waarheid, die in deze gulden woorden ligt opgesloten, eene nieuwe veel-belovende industrie groot gevaar loopt een klap te krijgen, waar zij zich voorloopig zeer zeker niet spoedig meer van zal weten te herstellen.

J. C. LAMSTER.

Van bevriende zijde gewerd mij een exemplaar van dit dagblad dd. 29 Oct. jl., in welks Derde Blad een artikel voorkomt van den heer J. C. Lamster, dat blijkbaar bedoeld is als een bestrijding van een artikel van mijn hand in *Koloniale Studiën*, dat geschreven werd naar aanleiding van een opstel van dezen heer in hetzelfde tijdschrift. Het jongste artikel draagt wederom zoozeer de sporen van dilettantisme, dat ik daar zeker het zwijgen toe zou hebben gedaan, ware het niet, dat een antwoord in het belang der goede zaak noodig is. Ik zal daarbij trachten mij verre te houden van de wijze van polemiek des heeren Lamster, die pour le besoin de la cause zinnen en zinsgedeelten uit het verband gelicht, weergeeft en deze dan bestrijdt, terwijl werkelijke argumenten van mijn kant verzwegen worden. Voor zoover het werk van het Boschproefstation daarbij betrokken is, zal ik daarom diens artikel nagenoeg zinsgewijze

recht moeten zetten. Ik hoop daarmede niet te veel van de plaatsruimte in dit blad en van het geduld der lezers te vergen. Ten einde belanghebbenden en belangstellenden in de gelegenheid te stellen zich een behoorlijk oordeel omtrent de onderwerpelijke zaak te vormen, stel ik gaarne, voorzoover de beschikbare hoeveelheid dit toelaat, afdrukjes van mijn artikel in *Koloniale Studiën* op aanvraag ter beschikking. Ik twijfel er niet aan, of de heer Lamster zal dit om dezelfde reden ook wel willen doen van het zijne.

In alinea 4, kolom 1, zegt de heer Lamster, dat ik betoogd zou hebben, dat het voorshands onmogelijk zou zijn om gevraagde voorlichting te geven. Dit is slechts de halve waarheid, wat ik wel gezegd heb, is, dat wij door het laat opvatten van een volledig houtonderzoek achter zijn en dat daardoor behoorlijke voorlichting voorshands niet gegeven kan worden, dat wij echter thans reeds in staat zijn om op de voornaamste punten redelijke inlichtingen te verschaffen. Mij dunkt, dat dit voor een dergelijk omvangrijk onderzoek, dat met inbegrip der oriënteering slechts 3½ jaar loopt, nogal bevredigend is.

In alinea 6 zegt de heer Lamster, dat hij microscopisch onderzoek van het hout, *los* van het tijdroovende, jaren van voorbereiding eischende biologische onderzoek, opgaf als *het* middel om spoedig over globale gegevens te beschikken. Dit is in het geheel niet nieuws en verder getuigt deze geheele alinea van een verbijsterend oppervlakkig dilettantisme, alleen reeds het gebruik van het woord *biologisch*, is voor den zaakkundige genoeg. Als de heer Lamster mijn correctie op dat punt in *Koloniale Studiën* niet begrepen heeft, dan moge hem hier worden medegedeeld, dat biologisch onderzoek is onderzoek naar de levensverschijnselen, terwijl in het door hem bedoelde verband van niets anders dan van *systematisch* onderzoek sprake is. d. w. z. het onderzoek van door middel van herhariummateriaal op de botanische soort teruggebrachte houtmonsters. Bij iedereen is de neiging merkbaar om de moeilijkheden van werk, dat buiten eigen sfeer valt, te onderschatten. Deze neiging is blijkbaar den heer Lamster te sterk geweest en hij heeft daardoor niet begrepen, dat dit systematisch onderzoek absoluut noodig is; het is de basis, waarop verder gewerkt moet worden, om zoo snel mogelijk het verlangde doel te bereiken, het is de hulpbrug, die de ingenieur bouwt. De heer Lamster wil deze basis laten vervallen en daardoor slechts luchtkasteelen bouwen.

In alinea 7 heeft deze heer wederom den moed, om — volslagen leek als hij is op het gebied der houtmicroscopie — een broddelwerk als dat van ir. Tjaden als hoogst nuttig en interessant voor te stellen. De heer Lamster heeft ongetwijfeld dit boekje gelezen, doch zeker niet gebruikt. Ware dit wel het geval geweest, dan zou hij bemerkt hebben, dat geen der daarin behandelde Indische houtsoorten ook maar met eenige zekerheid te herkennen is. In *Koloniale Studiën* had de heer Lamster kunnen lezen, hoe men b.v. het djatihout met dit werkje trachtende te determineeren onvermijdelijk op moerbeihout uitkomt. De heer Lamster verzwijgt

dit en eveneens, dat ik er in het genoemde tijdschrift op wees, dat ik in de jongste April afl. van het Boschbouwkundig Tijdschrift *Tectona* een gedetailleerde critiek op dit werk gaf. De heer Lamster mag er dan voor zichzelf genoegen mede nemen om moerbeihout in plaats van djati te gebruiken, maar hij moet niet trachten onzen houthandel door het aanprijzen van dergelijk werk nog verder van huis te brengen, dan die nu nog is. Nu is het nog mogelijk, dat mij tegengeworpen wordt, dat mijn oordeel niet juist is, maar dan moet de heer Lamster mijn critiek maar ontzenuwen.

Overigens kan ik er nog de aandacht op vestigen, dat in het Augustusnummer van *Tectona* dr. Pfeiffer, die vele jaren als Technisch Adviseur der V.I.B.E.M. werkzaam was en daarom wel geacht kan worden iets van houtherkenning te weten, juist naar aanleiding van de aanprijzing van Tjadens werk in *Koloniale Studiën* door den heer Lamster, evenals ik, een zeer ongunstige critiek daarover uitbracht.

In dezelfde alinea zegt de heer Lamster, dat een enkele publicatie met slechts zeer globale gegevens over b.v. een 20-tal Indische houtsoorten *nu* uitgegeven, oneindig meer nut zou stichten dan een over meerdere jaren uit te geven dergelijke studie. Het is helaas waar, dat een dergelijke studie *nu* nog niet gegeven kan worden; blijkbaar is mijn mededeeling in *Koloniale Studiën*, dat een dergelijke publicatie binnen afzienbaren tijd te verwachten is — ik wil hier preciseeren en vermelden, dat die waarschijnlijk nog in 1921 ter perse zal gaan — over het hoofd gezien. Dit is te betreuren, daar de heer Lamster nu allicht den indruk wekt, dat voorloopig niets te verwachten is.

De volgende alinea's zijn sprekende staaltjes van misleidende polemiek. De heer Lamster vergeet te vermelden, dat „het beschamende figuur van het gouvernement", het „met leege handen staan tegenover de om voorlichting vragende handel en industrie", enz., welke uitdrukkingen uit mijn artikel eenige malen als paradepaardjes van stal worden gehaald, slechts een citaat zijn uit een nu ongeveer 4 jaar geleden verschenen publicatie.

Wederom haalt de heer Lamster mijn uitspraak aan, dat het nog jaren zal duren, vóór wij den handel naar behooren zouden kunnen inlichten. Daarbij wordt de vraag gesteld, of ik dan niet zou voelen, dat het niet aangaat, om de nooden van het oogenblik op te offeren aan de vrees om door globaal werk het wetenschappelijk prestige van het Boschproefstation op te offeren. Wèl, wat het eerste betreft, zooals ik reeds zeide, kunnen wij inderdaad den handel op vele punten nog niet naar behooren voorlichten. De redenen daartoe werden reeds in den aanvang van dit artikel vermeld. Eenvoudigheidshalve vergeet de heer Lamster ook hier daarnaast mijn uitspraak te vermelden, dat wij op de voornaamste punten wel reeds redelijke voorlichting kunnen verschaffen. En dat ik de nooden van den handel niet zou voelen, waaruit wordt dit afgeleid? Ik kan echter verzekeren, dat het Boschproefstation echter niet bereid is om

mede te doen aan het uitgeven van publicaties, die de zaak slechts van den wal in de sloot helpen.

In kolom 2, alinea 1 zegt de heer Lamster — zonder bewijs — dat tot nog toe nog steeds niets geschiedt voor een rationeele exploratie en exploitatie der bosschen van de Buitengewesten, en wordt wederom het „beschamend", „met leege handen staan" enz. aangehaald. Dit laatste werd reeds afgehandeld, het eerste is een bewijs te meer, dat de heer Lamster niet op de hoogte is van hetgeen er thans bij het Boschwezen en speciaal het Boschproefstation omgaat en dus schrijft over dingen waar hij liever maar niet over schrijven moest. Hierop kom ik aanstonds terug.

In de volgende alinea spreekt bij zijn verwondering uit, dat ik zijn aansporing om wat op te schieten, zou beantwoord hebben met een *non possumus* en dat ik verdienstelijk pionnierswerk van anderen en passant zou hebben afgebroken. Verwondering past den heer Lamster, doch niet over hetgeen ik gezegd heb, doch wel over wat hij daarvan maakt. Zie in dit verband mijn mededeeling over het verschijnen van een publicatie over de voornaamste houtsoorten van onzen archipel. Het werk van ir. Tjaden heb ik inderdaad afgebroken en terecht; het pionnierswerk uit de Philippijnen heb ik *niet* afgebroken, doch slechts in het juiste licht gesteld. De belangstellende leek vindt deze boekjes fraai en ruttig, doch hij, die ze werkelijk tracht te gebruiken, is spoedig teleurgesteld.

Waar ik beweer, dat deze werken niet geven, wat zij en de heer Lamster voorgeven te doen, en waar ik daarvoor bewijzen aanhaal, zal de heer Lamster, die *zonder* bewijzen het tegendeel volhoudt, wel de proef op de som willen geven, dat het ongelijk aan mijn zijde is. Welnu, wanneer hij met behulp van al die werkjes onder een 12-tal monsters van bekende houtsoorten, die in de werkjes van Tjaden, Foxworthy, Schneider enz., welke als zoo waardevol worden aangeprezen behandeld zijn, de echte van de vervalschingen weet te onderscheiden, wanneer hem de inlandsche namen worden medegedeeld, zal ik onmiddellijk toegeven, het bij het verkeerde eind gehad te hebben en ik twijfel er niet aan, of het Boschproefstation zal dan onmiddellijk overgaan tot het publiceeren van dergelijke geschriften, want dit kost weinig moeite.

De mededeeling, dat het volgend jaar reeds een publicatie over de voornaamste houtsoorten ter perse zal gaan, stelt de vriendelijke tirade omtrent het „degelijk en goed, maar heel knusjes en langzaam in elkaar zetten van het zaakje" in het juiste licht.

Wanneer ik beweerd heb, dat het door den heer Lamster verlangde bureau reeds bestaat en dat hij dit had behooren te weten, welke bewering door een (*sic!*) opgeluisterd wordt in zijn jongste pennevrucht en als mij daarop in overweging gegeven wordt, om zijn en mijn artikel nog eens naast elkaar te lezen om tot de ontdekking te komen, dat hetgeen de heer Lamster verlangt, nog allerminst door het Boschwezen

gegeven wordt, dan blijf ik na het opvolgen aan dien raad nog volkomen van dezelfde opinie. In hetgeen de heer Lamster ter staving van zijn meening in het volgende van zijn artikel zegt, levert hij, waarschijnlijk ongewild, wederom de bewijzen, dat hij inderdaad niet weet, wat er op het gebied, waarover hij zijn licht meent te moeten laten schijnen, in de laatste jaren omgaat. Dat het Boschproefstation belanghebbenden nog niet opzoekt en wacht tot deze den weg naar deze instelling gevonden hebben, het welk zooals ik „blijmoedig" constateerde reeds geschiedde, is juist. Dat de huisvesting en uitrusting van het Boschproefstation thans inderdaad niet zijn, zooals ze zijn moesten, is eveneens juist, dat daardoor bepaalde vraagstukken niet anders dan incidenteel en op kleine schaal kunnen worden behandeld, is eveneens juist. Maar de heer Lamster weet blijkbaar weer niet, dat de plannen voor een behoorlijke huisvesting en uitrusting reeds gereed zijn, weet dus ook niet, dat aan die bezwaren binnen afzienbaren tijd tegemoet wordt gekomen, weet bovendien, ondanks het feit, dat dit reeds door mij in *Koloniale Studiën* werd vermeld, ook niet, dat de bepaalde vraagstukken, die thans niet naar behooren kunnen worden aangepakt, andere zijn, dan die, welke door den heer Lamster als de meest dringende op den voorgrond worden gebracht, weet evenmin dat het Boschproefstation, zoodra huisvesting dit toelaten, den handel tegemoet zal komen op de wijze, als door den heer Lamster wordt voorgestaan. Het Boschproefstation verricht op grond van de door systematisch onderzoek verkregen authentieke houtmonsters voorloopige globale microscopische onderzoekingen. Het heeft reeds een publicatie omtrent houtherkenning uitgegeven (Mededeeling V van het Boschproefstation) en zal er binnenkort meerdere laten volgen. Dit zijn alle dingen, die de heer Lamster wenscht, maar als de heer Lamster dit alles niet weet, waarom schrijft hij er dan over, zonder vooraf inlichtingen te hebben ingewonnen, ter plaatse waar hij die had kunnen krijgen, n. l. bij het Boschproefstation, waarom vraagt hij dan om een bureau, dat er reeds is. En wat de zaak nog erger maakt is, dat de heer Lamster, goed kenner als hij schijnt te zijn van de Filippijnsche literatuur over hout, blijkbaar van de Nederlandsch-Indische zeer slecht op de hoogste is; de publicaties vermeld in mijn artikel in *Koloniale Studiën*, heeft hij klaarblijkelijk nu *nog* niet gelezen.

De heer Lamster behoeft mij heusch niet de verzekering te geven dat publicatie met beschrijvingen van marbau, rasak, lagan, kroewing, damar laoet etc. met open armen ontvangen zouden worden. Maar als hij wenscht, dat „globale" beschrijvingen daarvan gegeven zouden worden, zonder dat het materiaal daartoe gedekt zou zijn door, zij het dan ook slechts één enkel authentiek monster, dan moeten wij dit afwijzen. Wat verstaat hij onder rasak, wat onder damar laoet, wat onder damar poetih enz! Er zijn onder deze namen telkens wel minstens 4, gedeeltelijk zeer sterk in eigenschappen verschillende houtsoorten bekend en hoe heeft de beschrijving ook maar de geringste zekerheid, dat de inzamelaar

bij verkenningen niet de dupe is geweest van onbetrouwbare boomkenners of bij inzameling op houtstapelplaatsen van knoeierij met het hout.

Het spijt mij zeer, dat het niet in de bedoeling van den heer Lamster gelegen heeft om mijn geheele artikel te bestrijden. Ik hoop, dat hij daartoe nog eens zal overgaan, maar dan in een vaktijdschrift, verdere polemiek in periodieken, waarvan het meerendeel der lezers geen goed oordeel over het behandelde onderwerp kan vormen, komt mij geheel onvruchtbaar voor.

De geest, die de heer Lamster mij in wil blazen, is die van den zadelmaker, die wegens onmiddellijke dringende behoefte aan leer, een bijna gereed zadel versnijdt en allerminst die van den ingenier, die een hulpbrug bouwt.

Het ware te wenschen geweest, dat Foxworthy en Schneider, Tjaden en Ridley wat minder van dien geest bezeten hadden, wij zouden dan zeker bereikt hebben dat men geen moerbeihout voor djati zou verwisselen. In *Koloniale Studiën* wees ik er op, hoe onbillijk het op zichzelf is een vergelijking te trekken tusschen de werkzaamheid van het Boschproefstation met die van de Filippijnen. Het Boschproefstation werkt eerst 3½ jaar aan het houtonderzoek, in de Filippijnen begon men daar reeds in 1901 mede en eerst in 1911, dus 10 jaar later, verscheen de publicatie van Foxworthy, die van Schneider verscheen eerst in 1916. In Mei van dit jaar verscheen *Mededeelingen V van het Boschproefstation*, dat weliswaar minder houtsoorten behandelt, maar dat doet op een wijze, waarvan dr. Pfeiffer in de jongste Augustusaflevering van *Tectona*, volgende zegt:

„Zonder twijfel is deze *Mededeeling V* een waardig antwoord op de sommatie, die de heer J. C. Lamster doet in zijn artikel „Gouvernementskeuring van Wildhout en een Informatiebureau voor Wildhoutexploitanten" in *Koloniale Studiën* van Februari 1920 op blz. 140 en 141 naar publicaties van het Boschproefstation met direct practisch nut, O. i. heeft ze heel wat meer blijvende waarde dan de daar aangehaalde werkjes, die niet vrij te pleiten zijn van een grooten dosis typisch Amerikaanschen humbug. Niet dat wij daarmede de waarde van Foxworthy's werk voor orienteerende doeleinden wenschen te verkleinen, maar het zou een fout geweest zijn van het Proefstation voor het Boschwezen, in een imitatie daarvan te vervallen, thans is de grondslag gelegd voor een werk, dat hoofd en schouders kan uitsteken boven hetgeen tot nog toe op dit gebied in de tropen is verricht".

Ziedaar het oordeel van een bevoegd criticus, die met beide beenen lange jaren in de praktijk van den houthandel heeft gestaan. Mij dunkt, de heer Lamster kan het daarmede doen, en mij dunkt, dat de vergelijking voor het Boschproefstation nu niet zoo ongunstig uitvalt.

Men ziet, dat er allerminst reden toe is, dat de heer Lamster smalend opmerkt: „dat men er zich eenvoudig afmaakt met een: wij zijn eigenlijk

veel te laat begonnen, en het is niet mijn schuld, dat wij nu met leege handen staan".

Het is helaas maar al te waar, dat wij te laat begonnnen zijn, maar het is tastbaar onwaar, dat wij er ons met den bovenaangehaalden dooddoener van zouden afmaken. De feiten, die den heer Lamster bekend moesten zijn, zijn daarmede in flagranten strijd.

Het is voor genoemden heer jammer, dat de gulden tijd voorbij is, dat ieder die iets minder onbekend was met den stand van een bepaalde wetenschap dan de rest in ons Indië, straffeloos, zonder kans om op de vingers gestikt te worden, kon vertellen wat hem geliefde. De heer Lamster is sterk in het aanhalen van spreekwoorden, ik zou hem daarom een goed Hollandsch spreekwoord in het geheugen willen roepen, n.l.: „Schoenmaker, houd je bij je leest".

Dr. L. G. DEN BERGER.

Naar aanleiding van onze beschouwingen over gouvernements voorlichting inzake wildhout, in het nummer van 29 October j.l. van het Soerabajasch Handelsblad trekt Dr. Ir. den Berger in het nummer van den 5den Nov. j.l. van leer, op eene wijze, dat wij aanvankelijk weinig lust gevoelden, om op een dergelijke polemiek nog verder in te gaan. Het is dan ook alleen in het belang van de goede zaak, dat we nog eens op een en ander terug komen.

De heer den Berger is er verstoord over, dat wij als „volslagen leek" op het gebied van houtmicroscopie nogmaals den moed durven nemen, om niettegenstaande de heer den Berger er een ongunstig oordeel over heeft geschreven, het werk van den Ir. Tjaden gunstig te blijven beoordeelen.

Zie eens waarde doctor, gij en wij (hoe weet gij, dat wij „volslagen leek" zouden zijn?), bezien dit nuttige, verdienstelijke werk van een geheel ander standpunt. Gij van uw kantoorkruk, en wij van uit de praktijk. Nu is o.a. een van uwe bezwaren tegen dit z.g. broddelwerk, dat als simpele illustratie voor de betrouwbaarheid van den daarbij behoorenden sleutel moge dienen, dat wanneer men daarmede djatiehout tracht te determineeren, men onvermijdelijk op moerbei komt. Verder van af uw bureaustoel op dat chapiter doorbordurende heet het dan, dat als wij ons al tevreden stellen met moerbei-hout als we djati willen gebruiken, wij dat zelf moeten weten, doch dat we dan toch in geen geval den handel werkjes mogen aanprijzen, waardoor ze nog verder van huis komt, dan ze nu al is.

Het is bijna niet mogelijk om nog sterker, dan de heer den Berger het hier zelf doet, te demonstreeren hoe hij doende is, zijn werk geheel te vertheoretiseeren.

Wanneer een handelsman djatihout wil inslaan, vraagt hij bij even-

tueel microscopisch onderzoek alleen of het hout inderdaad microscopisch op djati lijkt, evenals de kooper, die rasak wil kooper, alleen vraagt of het zijne inderdaad rasakhout is. En wanneer men dán den djati-kooper mededeelt: „ja, het is zeer waarschijnlijk djati, maar het kan ook even goed moerbei zijn", dan zal men in 99 van de 100 gevallen ten antwoord krijgen: „Accoord, zoek nu maar niet meer verder, ik weet „al genoeg. Ik zal er nu verder zelf wel voor zorgen, dat men mij geen „moerbeitakken in stede van djatibalken in de handen stopt".

Nog eens voor de zooveelste maal doctor den Berger, in de praktijk kan men zich ook hier, evenals zulks de gebruikers van Tjadens werk in patria, en die van Foxworthy's werk in de Philippijnen kunnen, met publicaties tevreden stellen, die aan veel lagere eischen voldoen, dan die gij noodig hebt voor het wetenschappelijk onderzoek zooals door U omschreven in „Koloniale Studiën".

Speciaal vestigt de heer den Berger er nog de aandacht op, dat wij „verzwegen", dat hij dit djati-moerbei-parade-knolletje al een paar keer had laten defileeren. Het zal wel niet noodig zijn er op te wijzen, dat wij het zoo van zelf sprekend vonden, dat ieder practisch denkend lezer dat geheele moerbei-djati-betoog naar waarde zou weten te schatten, dat we het overbodig vonden, om er nog verder op in te gaan.

Hoe weinig consequent doctor den Berger in zijn betoog is, moge o.a. blijken uit zijne naïve vraag (waarop hij zelf het antwoord drommels goed weet, althans hoort te weten), welke rasak, welke damar-laoet en welke damar-poetih wij toch eigenlijk bedoelen.

Wanneer van ons als leek (doctor den Berger heeft zelf deze qualificatie gebruikt), geëischt wordt, dat wij zonder verdere omschrijving niet mogen spreken van de algemeen bekende rasak, die met honderden van kubieke meters tegelijk wordt gekapt en in den handel gebracht, wanneer dat evenmin geoorloofd is over damar-laoet, waarvan de heer den Berger even goed weet als wij, althans hoort te weten, dat deze in groote hoeveelheden wordt gebruikt als dwarsliggers op Sumatra's Oostkust, dan zouden wij zeker gerechtigd zijn om op dezelfde naïve wijze te vragen, welke moerbei en welke djati bedoelt de heer den Berger toch eigenlijk. Wij kennen wel een morus alba en een morus nigra, een tectona grandis, maar moerbei en djati, onbekend waarde doctor.

Het is eigenlijk te gek, dat we nog probeeren deze quasi naïve vraag au serieux te nemen. Als de heer den Berger werkelijk geen kans ziet, om (aannemende, dat hij ze inderdaad niet heeft), monsterblokjes van rasak, van damar-laoet en van damar-poetih respectievelijk van Simaloer, van Medan en van Bandjermasin machtig te worden, dan kunnen we het voor belanghebbenden niet anders dan betreuren, dat hunne belangen in dit opzicht aan den heer den Berger zijn toevertrouwd.

Wanneer het werkelijk zoo moeilijk is, om ten behoeve van voorloopige publicaties, voldoende betrouwbare monsters te krijgen, hoe komt

dan het Philippijnsche boschbeheer aan zijne monsterverzamelingen van ongedetermineerde boomsoorten, hoe komt dan het Koloniaal Museum te Haarlem aan zijne monsterverzameling, hoe komt dan het museum voor economische botanie te Buitenzorg aan zijne monsters. Is dat allemaal ook broddelwerk?

Verder vindt de heer den Berger het noodig om ons op schoolmeesterachtigen toon de les te lezen over het gebruik van de uitdrukking „biologisch onderzoek". Hij verbaast zich er over, dat wij zijn hint hieroover in zijn laatste pennevrucht niet zouden hebben begrepen. Sancta sinplicitas!! stel U gerust heer den Berger, juist omdat wij uw hint gelezen, en dus ook begrepen hebben, gebruikten wij nog eens deze verkorting voor hetgeen door U liever genoemd wordt: een onderzoek waarbij door het verzamelen en bestudeeren van herbariummateriaal houtmonsters op de botanische soort worden terug gebracht. Wij zijn toch niet van plan om nog eens professor te worden, en zullen dus maar zoo vrij zijn, om steeds als het in onzen kraam te pas komt, ons deze dichterlijke vrijheid" te blijven veroorlooven.

Een van de argumenten, welke wij vervolgens arglistig „verzwegen", is het niet melding maken door ons van des heeren den Bergers plechtanker „Mededeelingen no. V van het Boschproefstation". In eene ernstige polemiek hebben wij steeds getracht om niet meer onaangename punten aan te roeren, dan strikt noodzakelijk is. We vinden het voor het ontegenzeglijk verdienstelijke studiewerk, dat in deze Mededeeling no. 5 ligt opgesloten, jammer, dat deze mooie publicatie in deze polemiek wordt betrokken, doch nu de heer den Berger ons er toe dwingt, ziehier dan de verschijning van deze „Mededeeling" in het juiste licht gesteld.

Sinds 1888 heeft de bekende Dr. Koorders gearbeid aan zijne bekende studie over de boomsoorten van Java.

In 1904 beginnen Moll en Janssonius te Groningen met hun microscopisch onderzoek der Javaansche houtsoorten.

In 1906 geven deze heeren reeds het eerste deel van hun werk uit. (na twee jaar dus reeds eene beschrijving van 166 soorten).

In 1908 verschijnt het verslag van houtvester Kerbert over zijne studiereis naar de Philippijnen. Deze dringt aan in dit verslag op microscopisch onderzoek zooals in de Philippijnen, en op publicaties als die van Janssonius en Foxworthy.

Kort daarop beginnen twee groote houtaankapmaatschappijen door het Boschwezen van Java weg gewerkt, hun exploitaties in de wildhoutbosschen van de buitengewesten. Het Boschwezen doet echter *niets* om deze maatschappijen door behoorlijke boschexploratie en houtonderzoek in hun moeilijk beginwerk te steunen.

Eindelijk in de jaren 1912 en 1913 worden geleidelijk eenige houtvesters op de buitenbezittingen geplaatst. Van boschexploratie en houtonderzoek nog steeds niets merkbaar.

In 1913 wordt het Boschproefstation opgericht. Nog steeds geen boschexploratie en houtonderzoek.

In 1916 verschijnt het derde deel van bovengenoemd werk van Moll en Janssonius over Javaansche houtsoorten. Van het Indische Boschwezen nog steeds geen taal of teeken over een dergelijk onderzoek op de buitenbezittingen.

Het wachten moede hebben intusschen de houtaankapmaatschappijen bovengenoemd boschexploratie en microscopisch houtonderzoek zelf ter hand genomen. Het Boschwezen doet nog steeds niets.

Eindelijk in 1917 wordt besloten tot het oprichten van een exploratiebrigade en tot een systematisch onderzoek van de boomsoorten der buitengewesten. Dus 9 jaar nadat een en ander door den verslaggever van de Philippijnsche studiereis was aanbevolen.

Na drie jaar wachten op de resultaten hiervan, schrijven wij begin 1920 ons aangevochten artikel in Koloniale Studiën, en ziet vier maanden later schrijft de heer den Berger een antwoord, dat zes maanden later in het tijdschrift een plaats vindt, en deelt daarin mede, dat pas een publicatie van het Boschproefstation is verschenen over houtsoorten der buitengewesten zult ge misschien denken, lezer, ... neen over 78 Preanger-houtsoorten.

Waar de heer den Berger den moed vandaan haalt om na een dergelijke fraaie voorgeschiedenis, die tenslotte eindigde met een hulpeloos op de buitenbezittingen neergekwakte houthandel en wildhout industrie, die herhaaldelijk, doch steeds tevergeefs om voorlichting gevraagd heeft, om na een dergelijke voorgeschiedenis, al defileerende met een studie over Preanger-houtsoorten, gloria, victoria te roepen, is ons een raadsel.

Ook hier weer een offer aan der grauer Theorie. Waar het overbekend was, dat de buitenbezittingen steun en voorlichting dringend noodig hadden, daar kunnen we het niet anders dan diep treurig qualificeeren, dat men wel tijd heeft weten te vinden voor die 78 Java-houtsoorten, een simpele aanvulling op de ongeveer 550 houtsoorten reeds door Moll en Janssonius gepubliceerd, doch dat men voor de buitengewesten weer niets anders dan toekomstmuziek over had.

Nog eens, gezien de verdienstelijke arbeid, die overigens in mededeeling no. 5 als studie-object wordt gedemonstreerd, spijt het ons, dat de heer den Berger ons gedwongen heeft, het bovenstaande te zeggen. Wanneer iemand aan een bouwmeester vraagt om het lek in het dak van zijn huis, desnoods voorloopig te stoppen, dan heeft hij er weinig aan, als deze antwoordt, dat hij voorloopige reparaties uit den booze vindt, doch dat hij bezig is de tegelvloer te vernieuwen, en dat hij over een paar jaar wel aan een spik-splinternieuw dak zal beginnen. Vooral niet als de kans groot is, dat in die paar jaar het geheele huis zoo verregend zal zijn, dat het nut van het nieuwe dak dan zeer problematiek zal zijn geworden.

Het zal dan ook wel duidelijk zijn, dat wij geheel onderschrijven, wat Dr. Pfeiffer zegt over den grondslag, die gelegd is voor een werk, dat hoofd en schouders kan uitsteken boven hetgeen tot nog toe op dit gebied in de tropen is verricht, doch als hij dan in een adem deze Mededeeling No. 5 een waardig antwoord noemt op onze sommatie in de Februari-aflevering van Koloniale Studiën, dan moeten wij dit met klem afwijzen.

Overigens stellen wij naast de ongunstige kritiek van Dr. Pfeiffer over Tjadens werk, het oordeel van Professor v. d. Kloes, oud-Hoogleeraar in de kennis en het onderzoek der bouwstoffen aan de Technische Hoogeschool te Delft. Vooral deze kritiek moet beschouwd worden als van iemand, die bijna uitsluitend de practische bruikbaarheid van dit z.g. „broddelwerk" beoordeelt.

„In Januari 1909 trad Ir. Tjaden in het weekblad „De Ingenieur" voor het eerst op met zijn „Microscopisch onderzoek ter onderkenning van naaldhoutsoorten". De in dat opstel afgedrukte vergrootingen van dunsnijdsels stellen alle vroegere in de schaduw. Ik had het voorrecht er een deel van in mijn handleiding voor den Timmerman te kunnen overnemen. Tjaden heeft zijn studiën op dit gebied gestadig voortgezet. De verzameling houtfoto's, die in de eerste jaargangen van het maandblad „Bouwstoffen" werden afgedrukt en hier nu in een band bijeengebracht zijn, leveren het sprekende bewijs van zijn nuttigen arbeid".

Ons dunkt de heer den Berger kan het hier mee doen. Ziedaar het oordeel van een gezaghebbend man, die dit „bij elkaar geschreven broddelwerk", beoordeelt uit een practisch oogpunt.

Intusschen zagen wij met vreugde, dat het „binnen afzienbaren tijd", waarin verdere publicaties over de handelshoutsoorten der buitengewesten zouden verschijnen, na ons laatste schrijven in het Soerab. Hbld. reeds gewijzigd is in een „vermoedelijk in 1921 ter perse gaan" van de eerste publicatie.

Overigens houde de heer den Berger het ons ten goede, dat wij verder hetgeen hij vertelt over plannen, die bij het boschwezen bestaan, voorloopig voor kennisgeving aannemen. Na het schrijven van ons eerste artikel in Koloniale Studiën is alweer bijna een jaar verloopen. Wij hebben overigens zelf, gedurende den tijd, dat wij bij dien dienst werkzaam waren, nog al teleurstellende ondervindingen opgedaan omtrent het lot van toekomstplannen van het Boschwezen op de buitenbezittingen.

Een enkel staaltje slechts. Toen de exploitatiebrigade voor de buitenbezittingen werd opgericht, werd aan de grootere maatschappijen, die zich met boschexploitatie op de buitenbezittingen bezig hielden, de belofte gedaan, dat bij het onderzoek en exploitatiewerk rekening zou worden gehouden, met de belangen dier maatschappijen, en dat waar noodig het boschwezen zelf personeel beschikbaar zou stellen, voor het verrichten van metingen, doen van explorations en samenstellen van exploratieverslagen.

Niettegenstaande wij als brigadechef herhaaldelijk hebben gewezen op de verplichting om deze belofte in te lossen, niettegenstaande wij zelfs herhaaldelijk gevraagd hebben om met het personeel onzer toenmalige brigade het noodige werk te verrichten, is ons dat steeds stelselmatig onmogelijk gemaakt.

In dit verband verwijzen wij ten overvloede naar hetgeen de heer J. W. Zeeman in de laatste October-aflevering van Koloniale Studiën schrijft over de verwaarloozing van de boschbelangen op de buitenbezittingen:

„Zooals hierboven reeds in gereleveerd, is op het gebied van de exploratie en van de exploitatie van boschgebieden buiten Java nog weinig verricht. De Regeering, in casu het Boschwezen, heeft zich deze uiterst belangrijke taak nog weinig aangetrokken". (blz. 211|212).

„De veronachtzaming van de exploratie der Buitenbezittingen op boschgebied, ... enz., hebben de economische ontwikkeling der buitenbezittingen op het gebied der boschexploitatie verhinderd en de houtvoorziening van Ned.-Indië belangrijk ten achter doen blijven bij de steeds groeiende behoeften van handel en bedrijf" (blz. 215).
en in zijn résumée:

„Het boschgebied op de buitenbezittingen is tot nu toe niet verzorgd geworden, zooals dit met het oog op het belang van dit bezit, voor de geregelde houtvoorziening van Ned.-Indië, verlangd kan worden".

Doch genoeg hierover. We willen met het ontzenuwen van al dergelijke bijzaken, welke aan het eigenlijke betoog weinig of niets afdoen, nog niet meer tijd besteden dan strikt noodig is.

Bovendien wanneer men zelf meerdere vergissingen begaat, moet men een ander, die zich eens in een paar niet duidelijk sprekende aanhalingsteekens vergist, niet dadelijk misleidende polemiek verwijten. Dat doet onwillekeurig denken aan den waard en zijn gasten. Des heeren den Bergers betoog wemelt van onjuistheden, doch we zouden het al zeer vreemd vinden, als men hieraan het recht zou meenen te mogen ontleenen, om maar dadelijk van misleidende polemiek te spreken.

Het werk van Foxworthy laat hij uitkomen in 1911, terwijl het in 1909 verschenen is, bovendien schijnt reeds voordien een voorloopige uitgave verkrijgbaar te zijn geweest, want Kerbert verwijst reeds naar het werk in zijn verslag van 1908. Over eene publicatie van den heer H. Beekman in Tectona 1918 heet het dat deze reeds vier jaar geleden zou zijn verschenen. Kort achter elkaar vordert de heer den Berger ons eerst op, om in een vak-tijdschrift de polemiek voort te zetten, (welke waarde kent de heer den Berger toe aan een debat met iemand, die zich aan misleidende polemiek schuldig maakt?), om een oogenblik later met een „schoenmaker houd je bij je leest", ons de bevoegdheid te ontzeggen om over dit onderwerp onze gedachten kenbaar te maken. We zullen verder maar niet in gaan op de verwarrende

gedachtengang, die een systematisch vooronderzoek eerst zeer ten rechte een basis noemt, waarop voort moet worden gebouwd, doch een oogenblik later nog in den zelfden zin .... een hulpbrug; ook niet op het onlogische in de redeneering aangaande dat dramatisch gebeuren bij den zadelmaker. Er is absoluut geen aanleiding toe om nieuwe zadels te versnijden, daar kan best aan worden door gewerkt, als men maar den weg weet om daarnaast zijn oud leer van elders te betrekken.

Wanneer er werkelijk sprake is van eenzijdige belichting, en van het uit zijn verband halen van zinnen en zinsgedeelten, dan verwijzen wij slechts naar de laatste alinea van des heeren den Bergers artikel in de Augustus-aflevering van Koloniale Studiën. Zooals het dáár staat, is hetgeen wij wenschten, beslist onjuist weergegeven. Eindelijk willen wij den heer den Berger nog opmerken, dat wij niet het Boschproefstation te Buitenzorg, doch over het algemeen de dienst van het boschwezen, in engeren zin het boschbeheer op de buitenbezitingen, met het Philippijnsche boschbeheer vergeleken.

Wij zijn er intusschen voldoende van overtuigd, dat wij den heer den Berger niet tot andere inzichten zullen kunnen brengen, en eindigen daarom onzerzijds met dit artikel deze polemiek.

Wij blijven echter geheel op ons aanvankelijk standpunt staan, te weten:

1) Het Boschwezen is schandelijk ten achter èn in de exploratie der buitenbezittingen, èn in het microscopisch houtonderzoek van de wildhoutsoorten dier gewesten. (Wie hier de schuldige is kan de heer den Berger desgewenscht wel uitvechten met zijn collega's van het Boschwezen, b. v. in een vaktijdschrift).

2) Daar de groote houtnood het ten spoedigste productief maken van de wildhoutbosschen gebiedend voorschrijft, behooren exploratie en houtonderzoek met alle beschikbare middelen te worden aangepakt.

(Het is eenvoudig ongehoord, dat waar we hier bij wijze van spreken in het hout zwelgen, men kans heeft gezien om de zaak zoo in de soep te rijden, dat men nu de export van djati heeft moeten sluiten).

3) Aangezien van de *voornaamste* handelshoutsoorten der buitengewesten voldoende bekend is om deze op de inlandsche benamingen te onderzoeken, is het in geen enkel opzicht verantwoord, om onder de tegenwoordige omstandigheden, het microscopische onderzoek te doen wachten op het biologische. (Voorloopige publicaties, die zooals de heer den Berger nu zelf erkent, slechts weinig tijd behoeven te kosten, mogen niet langer worden uitgesteld). Het spreekt van zelf, dat wij hierbij een 40 en 125 malige vergrooting over de drie doorsneden van Tjaden, boven de 5 malige vergrooting van alleen de kopsche van Foxworthy stellen.

4) Het Boschwezen mag niet wachten totdat handel en industrie den weg hebben weten te vinden naar zijne voorlichtingsorganen, doch moet belanghebbenden opzoeken, dat is zijn plicht. Dat doet het Philippijnsche boschbeheer wel, en vandaar dat nu van dit

laatste boschbeheer publiek eigendom geworden is een serie van bijzonder interessante bulletins, (van 1903—1918, 17 bulletins), meerdere brochures uitgegeven door het Journal of Science, en een voor ieder verkrijgbaar gestelde monsterverzameling van ruim 250 houtsoorten. Zoo is b.v. het Philippijnsche „Journal of Science" in de groote bibliotheken te Batavia wel, maar Tectona, Mededeelingen van het Boschproefstation, e.d. niet aanwezig. Een van de vele redenen, waarom belanghebbenden en belangstellenden meermalen beter op de hoogte zijn van hetgeen er te koop is bij het beheer van de wildhoutbosschen op de Philippijnen, dan bij dat van de wildhoutbosschen op onze buitenbezittingen.

5) De opdracht, ten vorigen jare door den Directeur van landbouw gegeven, ten opzichte van de exploratie van de wildhoutbosschen op de buitenbezittingen moet met voortvarendheid en stiptheid worden uitgevoerd, te weten:

a) Het opmaken, in groote lijnen, van een algemeen werkplan voor de exploratie van de wildhoutbosschen op Sumatra, Borneo, Celebes en eenige kleinere eilanden. Een en ander in volgorde van de meerdere of mindere belangrijkheid dier bosschen voor de wildhoutexploitatie.

b) Het handhaven van een krachtige en doelbewuste leiding bij het boschbeheer der buitenbezittingen ten einde in de exploratiewerkzaamheden eenheid van systeem te verkrijgen. (Zoo noodig in het belang van een vlot, regelmatig werk bij den veldarbeid, en bij het samenstellen en publiceeren van verslagen).

Het is ook ten opzichte hiervan zeer te betreuren, dat er nog zoo weinig naar buiten bekend is gemaakt, omtrent de plannen en den stand van het werk in dit opzicht. Ook hier hebben belanghebbenden recht op heel wat meer publiciteit dan tot nu toe geschiedde.

J. C. LAMSTER.

Huurwetgeving.

In „the Economist" van 23 October komt een artikel voor, getiteld „Housing and rents", waarin de huurbeperking van overheidswege aan kritiek wordt onderworpen.

Tot het begin van den oorlog was het aanbod van nieuwe woningen voldoende, nu bouwt niemand meer voor verhuur. Hoe komt dit?

Schrijver wijt dit aan de „Rent restrictions act". Aanvankelijk was de huurbeperking tot alle woningen uitgestrekt. Toen bleek dat hierdoor nieuwbouw werd stopgezet, werd na den oorlog de wet beperkt tot bestaande woningen zoodat voor nieuwe woningen elke huur mocht worden gevorderd. Ook deze wijziging bracht geen verbetering. Niemand wilde de risico aanvaarden een huis te bouwen waarvan de huurprijs buiten evenredigheid zou staan met die voor andere huizen te bedingen.

Bovendien heeft de huurbeperking tengevolge dat met bestaande woonruimte verkwistend wordt omgegaan. Er wordt slechts geringe economische druk uitgeoefend op de bewoners om gedeelten van hun woning onder te verhuren. Integendeel. Daar de koopprijs der huizen niet langer verband houdt met de huur die mag worden gevorderd, wordt verhuur van het geheele of een gedeelte van een huis tegengegaan. Personen wier inkomen met de waardedaling van het geld is gestegen en die vroeger met de bewoning van een gedeelte van een door hen gehuurd huis tevreden waren, zullen thans, nu de huur niet evenredig met hun inkomen is omhoog gegaan, het geheele huis gaan bewonen en hun huisgenooten op straat zetten.

Voorts geeft de beperking aanleiding tot allerlei listige vormen van ontduiking.

Het is waarschijnlijk dat de koopprijs van bestaande huizen door afschaffing van de huurbeperking zou stijgen maar het is niet waarschijnlijk dat die opheffing tot verkoop op groote schaal aanleiding zou geven, daar de aanleiding tot verkoop komt te vervallen wanneer de huursom een billijke rente van het kapitaal vormt.

In aansluiting hierop dient een artikel te worden vermeld van J. H. Faber in „Economisch-Statistische Berichten" van 27 October 1920, getiteld „de herziening der huurwetten". Deze schrijver ontkent het verband tusschen woningwetgeving en woninggebrek, acht althans de hooge prijs van het geld en de materialen, de hooge loonen en de schaarschte aan arbeiders, de geringere praestatie en den verkorten arbeidsdag van veel grooter beteekenis als oorzaken van den woningnood. Volgens hem zal nieuwbouw bevorderd moeten worden door de instelling van een woningfonds gevormd door een belasting op de waardevermeerdering van bestaande perceelen.

Beide schrijvers zijn het er echter over eens dat naar huurverhooging moet worden gestreefd en getracht moet worden de vrije markt te herstellen.

Een ander standpunt wordt ingenomen door de Sociaal Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten die naar aanleiding van het wijzigingsontwerp der Huurcommissiewet een rekest bij de regeering indienden.

Gelijk bekend stelde de regeering voor, en is ook aanvaard een verhooging van de huren met 50 % boven het niveau van 1 Januari 1916 mogelijk te maken. Doel van de regeering was daarbij het particuliere bouwbedrijf weder tot grooter werkzaamheid te prikkelen. Op den duur doelt deze regeling op een normaliseering van de huur waardoor exploitatie van nieuwen bouw loonend zal worden.

Bedoelde vereeniging nu is van oordeel dat de bouw van woningen uitsluitend moet geschieden door de overheid of door vereenigingen, werkende op den voet van de Woningwet, dat de langzame nivelleering door de regeering in uitzicht gesteld niet voldoende tot nieuwbouw prik-

kelt en dat die prikkel op andere wijze kan geschieden. Thans steunt men reeds in verschillende gemeenten met toeslagen voor nieuwbouw, hetgeen evenwel niet in voldoende mate kan geschieden wanneer niet voor rationeele dekking van deze uitgaven wordt gezorgd.

Die rationeele dekking nu zoeken requestranten in een *nivelleeringsfonds*, verkregen door de billijke huuropbrengst van oude woningen te verhoogen met een bedrag, voldoende om daaruit alle toeslagen op de nieuw te bouwen woningen te bekostigen en wel zoodanig, dat de nivelleering van de huren van oude en nieuwe woningen kan worden bereikt.

De verzoekers schatten op grond van de Amsterdamsche woningstatistiek het jaarlijksch huurprovenu in het geheele land op 200 millioen gulden voor 1916. Zij nemen voorts de ook door de regeering voorgestelde verhooging van 50 % als billijk aan maar meenen dat nivelleering eerst op een basis van driemaal den huurprijs van 1916 mogelijk zou zijn. Derhalve zou 300 millioen gulden voor het nivelleeringsfonds beschikbaar kunnen komen.

Zij wenschen nu een imperatieve heffing van de huiseigenaars met recht voor dezen om die heffing op de huurders te verhalen, en ontheffing in het geval van langjarige contracten.

In *Econ. Statistische Berichten* van 10 November jl. verzet Ir. A. Plate zich tegen dit denkbeeld op grond van de eenzijdigheid ervan. Hij acht belasting van de conjunctuurwinst der huiseigenaren volkomen gegrond maar vraagt: waarom niet ook de bezitters van suiker-, petroleum- en scheepvaartaandeelen, van een kantoorpand of een bouwperceel? Zijn de huiseigenaren O-Wërs, men sla ze in de O. W.-belasting aan. Echter door het bij uitsluiting belasten van een bepaald soort winstmaken vergroot men de verwarring.

Deze kritiek wordt in een volgend nummer (8 December) wederom beantwoord door Ir. J. Goudriaan Jr.

De nivelleeringsverhooging is, aldus deze schrijver, een middel om den huurder te doen bijdragen in de kosten der maatschappelijke woningvoorziening. De woning-bezitter zal bij dat stelsel voor de komende jaren gebonden blijven aan het netto inkomen dat de gewijzigde huurcommissiewet hem toestaat.

Echter behoeft men deze conjunctuurwinst-besnoeiing nog niet onbillijk te achten omdat anderen wellicht niet op gelijke wijze worden geknot. Men ziet dergelijke ongelijkheid van behandeling op elk gebied van sociale en financieele politiek. Deze ongelijkheid wordt bepaald door het belang dat een bepaald goed, waarop grove winst gemaakt wordt, voor de geheele volksgemeenschap heeft. Nu is het een gemeenschapsbelang van de allereerste orde dat de huren zoo laag mogelijk zijn. Zoowel voor de sociaal-hygiëne als voor de concurrentiekracht der exportnijverheid. (hooge huren, hooge loonen, hooge prijzen).

De woningbezitters nu laten zich het best vergelijken met obligatiehouders, die ook thans als vroeger een zelfde rente van hun geld maken.

Dat die huur, evenals die rente aan koopkracht heeft ingeboet moge te betreuren zijn, het is een lot dat door velen gedeeld wordt.

Voor wat er tusschen beide groepen obligatiehouders en verhuurders aan verschil bestaat kan men door een regeling tegemoet komen. Zoo kan men een geringe huurverhooging toestaan ter dekking van de hoogere onderhouds-, afschrijvings- en exploitatiekosten. Men kan de tegemoetkoming hierin, die de gewijzigde huurcommissiewet geeft, voldoende achten, meer behoeft aan den eigenaar niet te worden gelaten.

„De waardevermeerdering van eenmaal belegd kapitaal, zoo goed als de waardevermeerdering van grond zal de gemeenschap te allen tijde het recht hebben voor zich op te eischen en ook wanneer men deze waardevermeerdering van gebouwde eigendommen voor een deel ziet als de geïnverteerde beweging van het in waarde gedaalde geld, dan heeft de gemeenschap geen enkele verplichting voor *dit* deel een duurtetoeslag toe te kennen — zoo min als zij het doet aan houders van staatsschuld".

***

Het geld hier een moeilijk vraagstuk, voor welks oplossing, ook in Indië, de samenwerking van meerdere deskundige krachten noodig zal zijn. Moge dit echter niet weerhouden krachtig een sociaal bevredigende oplossing in den geest van het voorstel der sociaal technische vereeniging na te streven. Want de woningnood met al haar onwenschelijke uitwassen vreet diep in het maatschappelijk leven in.

Duurtebestrijding.

In „Economisch-Statistische Berichten" van 27 October 1920 komt een artikel voor van Mr. J. D. van Ketwich Verschuur, over „Duurtewetgeving in Zuid-Afrika" waaraan het volgende is ontleend.

De belofte door de Zuid-Afrikaansche regeering gedaan om krachtige actie tegen de duurte te zullen voeren, is in 1920 in zoover ingelost dat een drietal wetten in de Unie Staatskoerant is afgekondigd te weten de „Voorkoming van het Spekuleren in Voedingsmiddelen, Wet 1920", de „Wet op het maken van Woekerwinsten" en de „Wet op Huurgelden 1920".

Volgens eerstgenoemde wet zijn contracten over den verkoop van voedingsmiddelen boven de waarde van £ 10.— slechts rechtsgeldig, wanneer zij schriftelijk worden gesloten en aangeven prijs, hoeveelheid en gewicht van de verkochte waren, de plaats vanwaar zij ter aflevering zullen worden verzonden en den tijd, waarbinnen de levering moet plaats hebben. Is op den datum van levering de marktprijs van het artikel lager dan de contractprijs, dan heeft de verkooper — behalve in enkele met name genoemde uitzonderingsgevallen — geen recht op den hoogeren prijs en maakt hij zich door dezen te vorderen schuldig aan een overtreding. De rechtspraak voor het opleggen van straffen op grond

van de bepalingen van deze wet — die bestaan in een maximum geldboete van £ 500.— of gevangenisstraf zonder keuze van boete van ten hoogste zes maanden — is opgedragen aan de magistraatshoven.

De „Wet op het maken van woekerwinsten" is van toepassing op alle artikelen, die door den Minister van Financiën in de Staatscourant worden verklaard tot „noodige koopwaar", behoudens het recht van het Parlement artikelen van de gepubliceerde lijst te schrappen. Uitgezonderd van de in toepassing zijn voor uitvoer bestemde en publiek verkochte artikelen of door den „voortbrenger" zelf geteelde en verkochte producten. Een door den Gouverneur-Generaal aangestelde „raad van toezicht" heeft ten opzichte van de gepubliceerde artikelen uitgestrekte bevoegdheden, o.a. het instellen van een onderzoek naar prijzen en winsten in alle stadia en het gelasten aan personen om voor dat doel voor hem te verschijnen en inlichtingen te verschaffen, winst te beperken, fabrikanten, importeurs of kooplieden te dwingen artikelen, die zij in voorraad hebben, te leveren op de gunstigste voorwaarden overeenkomstig handelsgebruik, den uitvoer van artikelen, noodig voor de voedselvoorziening in de Unie te verbieden of te beperken, te gelasten dat artikelen „overgaan van den voortbrenger, fabrikant of invoerder op den gebruiker .... met zoo weinig mogelijk tusschenpersonen", klachten te onderzoeken over onredelijke winsten en een redelijke winst vast te stellen en den verkooper te gelasten het teveel betaalde aan den kooper terug te betalen. Wordt aan de orders van den Raad geen gevolg gegeven, dan kan hij een krimineele vervolging instellen tegen den overtreder en, blijkt b.v. de winst van den verkooper te boven te gaan een winst bij een order van den Raad veroorloofd of een onredelijke winst te zijn, dan kan de overtreder worden gestraft met een maximum boete van £ 500.— of gevangenisstraf zonder keuze van boete van ten hoogste 12 maanden — en de rechter — als hoedanig de magisraatshoven zijn aangewezen — kan order geven tot terugbetaling. De bedragen, die moeten worden terugbetaald, kunnen op dezelfde wijze worden ingevorderd als boeten.

De Gouverneur-Generaal kan bovendien plaatselijke commité's instellen, waaraan de Minister een of meer der bevoegdheden kan toekennen, welke aan den Raad van Toezicht zijn verleend. De zittingen van den Raad en van de commité's worden in het openbaar gehouden, wanneer zij plaats vinden op grond van een ingestelde klacht. Weigering om voor hem te verschijnen, om getuigenis af te leggen, boeken of bescheiden over te leggen, het afleggen van valsche getuigenis, het desbewust indienen van een valsche klacht enz. vormen alle met boete strafbare overtredingen.

De Raad is bovendien verplicht inlichtingen in te winnen omtrent trusts, maatschappijen, ringen, overeenkomsten en regelingen, verband houdende met mijn-, nijverheids-, transport- of handelsondernemingen en geldelijke transacties, die invloed uitoefenen op den prijs of de pro-

ductie van koopwaren of de regeling van diensten voor zooverre zij leiden tot de schepping van monopolies of de belemmering van den handel. „Ieder, die te doen heeft met bestuur" van zulk lichaam of met zulk een regeling, is strafbaar wanneer door toedoen daarvan de prijs van een gepubliceerd artikel onredelijk verhoogd is, of de productie van of de markt voor zulks een artikel beperkt is, of de transportprijs daarvan onredelijk verhoogd is. Dergelijke overtredingen kunnen worden berecht door een „hooger hof", dat een maximumboete kan opleggen van £ 500.— of gevangenisstraf, zonder keuze van boete, van hoogstens 3 jaar.

Ten slotte de wet op huurgelden, wier volledige titel is „Wet om raden in te stellen voor het kontroleeren, vaststellen en verminderen van huurgelden, gevraagd voor woningen en voor andere doeleinden in verband daarmede". Mutatis mutandis is zij analoog aan de wet op de woekerwinsten; bevoegdheden van denzelfden aard als daarbij aan den Raad van Toezicht en de plaatselijke commité's verleend zijn, hebben hier de huurraden.

Kroniek

De besluiten van de Internationale Arbeidsconferentie te Washington 29 October — 29 November 1919.

Nu met de instelling van een arbeidsbureau de sociale en wel in het bijzonder de arbeidswetgeving ook in Indië stelselmatig ter hand genomen zal worden, verdienen de beslissingen van de internationale arbeidsconferentie te Washington de aandacht. Het vredesverdrag van Versailles bepaalt dat de besluiten van de conferentie, overeenkomstig haar beslissing, den vorm kunnen hebben van een „aanbeveling", te onderwerpen aan het onderzoek van de leden (staten) opdat deze kunnen overwegen of zij haar in werking zullen doen treden in den vorm van een nationale wet, dan wel in den vorm van een „ontwerp-verdrag", door de leden te bekrachtigen. De beslissingen van de conferentie moeten worden genomen met een meerderheid van 2|3 der stemmen van de aanwezige leden.

De besluiten van de Conferentie zijn genomen in den vorm van ontwerp-conventies voor de volgende onderwerpen:

1. arbeidsdag van 8 uren en arbeidsweek 48 uren;
2. voorkoming van werkloosheid en leniging van de gevolgen daarvan;
3. vrouwenarbeid vóór en na de bevalling en uitkeering bij moederschap:
4. nachtarbeid van vrouwen;
5. leeftijd van toelating van kinderen tot industrieelen arbeid;
6. nachtarbeid van kinderen (jeugdige personen).

De toepasselijkheid dezer conventies is beperkt tot nijverheidsondernemingen behalve die genoemd onder 3, die ook toepasselijk zal zijn op handelsondernemingen.

Wat die onder 1 betreft, de arbeid van schippers en zeelieden uitgezonderd. Deze zal op een afzonderlijke conferentie worden geregeld.

In ieder land zal de bevoegde autoriteit de lijn moeten aangeven, die de nijverheid eenerzijds scheidt van den handel en den landbouw anderzijds. Uitdrukkelijk zijn uitgezonderd ondernemingen, waarin uitsluitend door de leden van eenzelfde gezin wordt gewerkt.

Wat de *werkeloosheid* betreft, aan eenige belangrijke besluiten betreffende dit onderwerp heeft de conferentie slechts den vorm van „aanbevelingen" durven geven.

De voornaamste bepalingen van de ontwerp-conventie zijn: het verstrekken van gegevens door ieder deelnemend land aan het internationaal bureau, de instelling van bureaux voor kostelooze arbeidsbemiddeling in ieder deelnemend land en het tot stand brengen van een stelsel van

georganiseerde samenwerking tusschen deze bureaux. Voorts het treffen van onderlinge maatregelen waardoor een in een land werkend stelsel van werkloosheidsverzekering ook wordt toepasselijk gemaakt op werklieden op elkanders grondgebied doch niet in het eigen land werkend. In een „aanbeveling" betreffende de werkeloosheid worden achtereenvolgens opgesomd: het voeren van strijd tegen bureaux van arbeidsbemiddeling die daarvoor betaling vragen: het tegengaan van het op ongecontroleerde wijze collectief aanwerven van arbeiders in een land om in een ander land te gaan werken; de invoering van werkloosheidsverzekering en het treffen van regelingen ten aanzien van het reserveeren van werken, die voor rekening van het openbaar gezag worden uitgevoerd, voor tijden van werkloosheid en voor die streken des lands, die doorgaans het meest van dit verschijnsel hebben te lijden. Ten slotte wordt hieronder ook gebracht de aanbeveling dat ieder lid van de internationale organisatie van den arbeid op den voet van wederkeerigheid en onder zoodanige voorwaarden als daaromtrent door de betrokken landen wordt overeengekomen, aan buitenlandsche arbeiders die op zijn grondgebied werken en hun gezinnen dezelfde bescherming verzekere als den eigen arbeiders en hun hetzelfde wettelijke recht tot vereeniging waarborge.

Kinderarbeid. De leeftijdsgrens, waar beneden alle arbeid is verboden, is in de ontwerp-conventie gesteld op 14 jaren. Behalve de reeds genoemde beperkingen is nog een uitzondering gemaakt voor arbeid van kinderen in vakscholen mits goedgekeurd en gecontroleerd door de openbare overheid.

De staat, lid van de organisatie die de conventie ratificeert verbindt zich de bepalingen in toepassing te brengen uiterlijk op 1 Juli 1922. Voor Britsch-Indië, dat als zelfstandig lid in de organisatie is opgetreden, zijn minder strenge bepalingen gemaakt.

Arbeid van vrouwen vóór en na haar bevalling. Alle onderscheid tusschen gehuwde en ongehuwde moeders, tusschen wettige en onwettige kinderen is in deze conventie terzijde gesteld.

Het tijdperk, gedurende hetwelk een vrouw geen arbeid zal mogen verrichten na haar bevalling is gesteld op 6 weken. Bovendien zal zij het recht hebben haar arbeid neer te leggen op vertoon van een geneeskundige verklaring dat haar bevalling waarschijnlijk binnen een tijdsverloop van zes weken zal plaats hebben. Gedurende al dien tijd, ook wanneer die vóór de bevalling langer mocht duren, moet zij een uitkeering ontvangen, voldoende voor haar onderhoud en dat van haar kind, onder goede hygiënische omstandigheden, het bedrag waarvan in ieder land door de bevoegde autoriteit moet worden vastgesteld. Deze uitkeeringen zullen uit de openbare middelen moeten worden bestreden of gevonden moeten worden door een stelsel van verzekering. Voorts moeten de vrouwen gratis behandeling ontvangen van een geneeskundige of een vroedvrouw. Een werkgever zal haar gedurende de afwezigheid geen

ontslag mogen aanzeggen, ook niet wanneer de afwezigheid verlengd wordt door ziekte, die volgens geneeskundige verklaring gevolg is van haar zwangerschap of bevalling. Echter zal de bevoegde autoriteit in elk land een maximum tijdsduur vaststellen. Ontslag dat intreedt gedurende deze afwezigheid is onwettig. Voor een vrouw die haar kind zelf voedt zullen in ieder geval gedurende haar werktijd twee rusttijden van een half uur voor het zoogen moeten worden gegeven.

Nachtarbeid. Onder nacht wordt verstaan een tijdsverloop van ten minste elf uren, waarin de tijd tusschen 10 uur 's namiddags en 5 uur 's voormiddags is begrepen. Verbod van nachtarbeid is absoluut voor personen beneden 16 jaren, voor personen van 16 en 17 jaren zijn enkele uitzonderingen toegestaan. Voor vrouwen is het verbod niet aan een leeftijd gebonden. Ten aanzien van beide categoriën wijken de conventies op enkele punten van elkander af. Zoo strekt zich het verbod voor vrouwen niet uit tot transportondernemingen, daarentegen voor jeugdige personen niet tot enkele met name genoemde bedrijven, die door hun aard dag en nacht moeten doorgaan (ijzer- en staal-, glas- en papierfabricage, fabricage van ruwe suiker en de reductiewerken in goudmijnen.

Voor de laatste categorie mag voorts in steen- en bruinkoolmijnen nachtarbeid bestaan mits tusschen twee opvolgende werktijden een rustperiode is gelegen van minstens 13 uren.

In tropische landen mag voorts voor beide categorieën de nacht korter worden genomen, mits overdag gecompenseerd door rusttijd. De nachtarbeid voor vrouwen is toegestaan ingeval grondstoffen of stoffen worden bewerkt die aan spoedig bederf onderhevig zijn en de nachtarbeid noodig is om die stoffen te behoeden tegen onvermijdbaar verloren gaan (het speetwetje) en de nachtrusttijd voor deze categorie mag tot 10 uur worden teruggebracht bij nijverheidsondernemingen beïnvloed door seizoentijden.

Ten aanzien van Britsch-Indië kan de toepassing van het verbod van nachtarbeid van vrouwen worden opgeschort, uitgezonderd ten opzichte van „fabrieken", zooals die zijn omschreven in de nationale wet. Van iedere opschorting voor een bedrijfstak moet mededeeling worden gedaan aan het Internationaal Bureau van Arbeid.

Voor de gezondheid schadelijke arbeid. Hier heeft de Conferentie zich bepaald tot aanbevelingen, en wel een aanbeveling tot verbod van arbeid van vrouwen of jeugdige personen (beneden 18 jaar) in bedrijven waar kans op loodvergiftiging bestaat (de arbeid wordt opgesomd). Verder wordt het stellen van zekere voorwaarden aanbevolen voor deze categorieën ten aanzien van arbeid waarbij loodzouten worden gebezigd zooals zorg voor verwijdering van stof en dampen; zorg voor reinheid van gereedschappen en lokalen; verplichte aangifte van gevallen van loodvergiftiging en schadeloosstelling aan vergiftigde personen; periodiek geneeskundig onderzoek; voldoende kleedkamers, waschgelegenheden, schaftlokalen, beschermende overkleeren; verbod van het brengen van

spijs en drank in de werklokalen. Waar de mogelijkheid bestaat de oplosbare loodverbindingen te vervangen door niet giftige stoffen worden nog zwaardere voorschriften aanbevolen.

Een tweede advies betreft de bestrijding van miltvuur in de wolindustrieën.

De conferentie heeft het bovendien raadzaam geacht dat in ieder land behalve de eigenlijke arbeidsinspectie, al dan niet daarmede verbonden, een Staatsgezondheidsdienst worde ingesteld, die in het bijzonder belast is met de bescherming van de gezondheid der arbeiders.

Bovendien werd het wenschelijk geacht dat er tusschen deze diensten der verschillende landen contact zij door bemiddeling van het Internationaal Bureau van arbeid.

Beperking van den arbeidsduur. Met moeite is men ten aanzien van dit onderwerp tot overeenstemming geraakt. De 8-urige arbeidsdag en de arbeidsweek van 48 uren is als regel gesteld. Indien echter ingevolge wet, gewoonte of overeenkomst tusschen de organisaties der werkgevers en die der arbeiders, dan wel tusschen vertegenwoordigers dier groepen, op een of meer dagen der week korter dan 8 uren wordt gewerkt, zal op de overige dagen langer dan 8 uren maar niet langer dan 9 uren mogen worden gewerkt, met een gelijk week-maximum.

Uitzonderingen zijn slechts toegestaan onder de volgende waarborgen: *a* overeenkomst tusschen de vereenigingen of vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers, *b* medewerking van de landsregeering, *c* mogelijkheid van contrôle door de internationale conferentie door verplichte mededeeling aan het Internationale Bureau van Arbeid.

Het verdrag is niet van toepassing op personen die een betrekking bekleeden van toezicht of bestuur of een post van vertrouwen. Indien in afwisselende ploegen wordt gewerkt kan de arbeidsduur wisselen mits in drie weken het gemiddelde van den arbeidsduur niet langer is dan 8 uren per dag en 48 uren per week. Eveneens mogen de grenzen worden overschreden bij dien arbeid die door zijn aard onafgebroken moet geschieden, in dit geval is een gemiddelde arbeidsduur van 56 uren per week toegestaan d.w.z. mag ook de Zondag als werkdag worden aangemerkt. In bijzondere gevallen kan van den algemeenen regel worden afgeweken overeenkomstig een werkrooster door de vereenigingen of vertegenwoordigers van de beide belanghebbenden groepen vastgesteld en bekrachtigd door de regeering. Ook in deze gevallen echter mag het gemiddelde niet boven de 8 en 48 uren stijgen. Overschrijdingen zijn toegestaan bij ongeval, dreigend ongeval, spoedwerk aan werktuigen en installaties en ingeval van overmacht maar slechts in zoodanige mate als noodzakelijk is om te voorkomen dat ernstige hinder zou worden toegebracht aan den normalen gang van het bedrijf. De bevoegde autoriteit in ieder land zal voorts permanente en tijdelijke uitzonderingen voor enkele met name genoemde gevallen mogen vaststellen.

Voor overwerk zal echter steeds een loon moeten worden betaald

volgens een tarief dat minstens 25 % hooger is dan het normale tarief.

Ter wille van de controle moet iedere werkgever in een nijverheidsonderneming arbeidslijsten ophangen, waarop de arbeids- en rusttijden moeten zijn aangegeven, welke dan bindend zullen zijn.

Bovendien zullen in elke nijverheidsonderneming registers moeten worden bijgehouden van overwerkuren.

In artikel 405 van het vredesverdrag van Versailles is bepaald: „Bij de opstelling van eene aanbeveling of een ontwerp-verdrag van algemeene strekking zal de conferentie rekening moeten houden met de landen, waarin door het klimaat, de onvolledige ontwikkeling der nijverheidsorganisatie of andere bijzondere omstandigheden de toestanden in de industrie sterk afwijken van die in andere landen en zal zij zoodanige wijzigingen hebben voor te stellen als zij noodig oordeelt met het oog op de toestanden in eerstgenoemde landen".

Tengevolge van deze bepaling is voor Britsch-Indië in de conventie vastgesteld:

(artikel 10) „In Britsch Indië zal het beginsel van de zestigurige arbeidsweek worden aangenomen voor alle arbeiders werkzaam in de industrieën, die thans vallen onder de arbeidswetgeving, waarvan de handhaving is toevertrouwd aan de Indische Regeering, alsmede voor de arbeiders, werkzaam in de mijnen en voor die, welke zoodanigen arbeid bij de spoorwegen verrichten, als met dit doel zal worden aangegeven door de bevoegde overheid. Deze overheid zal wijzigingen van de hierboven vermelde grens van arbeidstijd slechts kunnen aanbrengen, indien daarbij rekening wordt gehouden met de bepalingen vervat in de artikelen 6 en 7 van dit Verdrag.

De overige voorschriften van dit verdrag zullen niet op Britsch-Indië van toepassing zijn, maar een verder gaande beperking van den arbeidsduur zal in een volgende zitting van de algemeene Conferentie in beschouwing moeten worden genomen".

Boekbespreking

Kromoblanda

De volijverige, beter nog de enthousiaste heer Tillema, schrijver van het bekende werk Kromoblanda, Amerikaan in zijn propagandavoering (met dit onderscheid dat zijn liefde voor de hygiëne in de tropen zijn eenige drijfveer is) overstelpt ons met lectuur, waarvan zeker het voornaamste het derde deel van „Kromoblanda" is. Wij kunnen niet beter doen dan voor de aankondiging — en de aanprijzing! — van dit werk den schrijver zelf aan het woord te laten.

„U ontvangt hierbij het eerste hoofdstuk van Kromoblanda 3, waarvan in 1915 deel 1 en in 1916 deel 2 het licht zag.

Was het in '16 mijn plan om spoedig te laten verschijnen, wat ik nog aan feitenmateriaal bezat en wat ik nog uit Indië verwachtte, de oorlog heeft me dit belet. De moeilijkheden van velerlei aard zijn zoo groot geweest, dat ik er herhaaldelijk aan gewanhoopt heb of ik mijn propagandisch werk zou kunnen vervolgen! Ik behoef er tegen U, die midden in de censor-, papier-, personeel-, en duurte-moeilijkheden heeft gezeten, niet over uit te wijden. Verleden jaar December dan besloten mijn vrouw en ik eindelijk om de contracten voor de levering van de illustraties (pl.m. 1000 cliché's en pl.m. 8000 kaarten in kleurendruk enz.) te sluiten.

Na heel veel soesah is alles gereed gekomen. Ook besloot ik toen om te trachten het geschikte papier machtig te worden. Kon men het in de dagen van Olim — d.w.z. in die van voor '16 — bestellen, nu was het zoeken, vriendelijk vragen links en rechts. Na pl.m. 6 maanden was eindelijk de partij geleverd: de correspondentie er over vult een brievenmap en ik zou het niet hebben gekregen, als niet een bekend Kamerlid me had geholpen door te verklaren, dat het geen „handelstransactie" gold, maar dat ik het noodig had voor „liefdadigheids-doeleinden". Ja, de wereld is wel veranderd!

Enfin, in Juni|Juli 1920 had ik de illustraties, de cliché's, het papier en ten slotte ook een drukker. Ik stuurde den Heer Masman, die als uitstekend vakman alles beredderde, de copie van het eerste hoofdstuk en nam een dag of wat vacantie: na al dat gepiker, gedoe en de zeer groote spanning waarin ik de laatste jaren had geleefd, den zeer hevigen druk waaronder gewerkt, leek me een paar dagen verblijf in de „goenoeng", schreef ik haast, maar ik bedoel de bosschen van Beetsterzwaag, heerlijk toe. En het zou er werkelijk heel fijn geweest zijn, als het niet zoo geregend had: nu waren de bosschen triest en somber. Alleen had

het voor, dat er nu geen muskieten waren, waarmee in normale jaren die streek nogal geplaagd schijnt te worden .... en op die lieve beestjes was ik heelemaal niet gesteld, al veroorzaakt de beet der Beetsterzwaagsche njamoks dan ook geen malaria. Al pikerende verkeerde ik in spannende verwachting, want, nu eenmaal het besluit gevallen was om niettegenstaande alles door te gaan, moest er ook worden opgeschoten! Maar o jé, vlug en het jaar 1920!

Eindelijk dan kwam er op een zeer gedeprimeerd oogenblik een drukproef.

Dat was een vreugde! Dadelijk gecorrigeerd en op de post gedaan. Een dag of wat later kwam Masman uit de lucht vallen met het eerste vel afgedrukt. „Ik kwam je eens verrassen!", zei hij. Dat was een heerlijk oogenblik. Nu zou wel gauw de rest volgen! Maar ach, 't was wachten en wachten, schrijven, telegrafeeren, 't was een ellende zonder eind! Ik zal er niet langer over uitwijden, alleen vermelden, dat heden 9 November vier vel zijn afgedrukt, vormend het eerste hoofdstuk van het derde deel! Het eind? Niet te zien!

Ik heb nu in arren moede besloten, om met het toezenden niet te wachten tot alles af is, maar te beginnen met het eerste hoofdstuk en zoo vervolgens, telkens als er een hoofdstuk af is!

'k Wil U even toelichten wat mijn doel is geweest en nog is. Dit schijnt mij noodig, omdat ik in den loop der jaren gemerkt heb, dat men mij plannen toedicht, waaraan ik nooit gedacht heb. Mijn doel is om propaganda te maken voor het groote vraagstuk der volksgezondheid in Indonesië, niets meer maar ook niets minder!

'k Wil even de hoofdstukken noemen, waarin ik het materiaal verdeeld heb: inleiding, pokken, cholera, alcohol, lepra, geslachtsziekten, tuberculose, malaria, muskieten, heeft de bevolking van Indonesië zich vermeerderd en heeft zij zich kunnen vermeerderen, tandenvijlen, hondsdolheid, oogziekten, voedsel, kleeding, watervoorziening, enz. In het 4de deel hoop ik het een en ander te zeggen over de Indonesische woningen, faecaalafvoer, maar dit hangt nog in de lucht.

Ik heb getracht zooveel mogelijk gegevens te verzamelen en te verwerken, waarbij ik o.a. groote hulp heb ondervonden van het Encyclopaedisch Bureau. Ik heb niet Java alleen behandeld, maar heel het geweldig groote Indonesië! Dat dat niet meer kon zijn dan een hoogst oppervlakkig overzicht, ligt voor de hand. Maar er was voldoende stof voor mijn doel, de aandacht op vele onderwerpen te vestigen, die verband houden met het zoo uiterst belangrijke vraagstuk van de gezondmaking der millioenenbevolking van den uitgestrekten archipel.

In de pers las ik, dat er een medisch propagandist is benoemd. Die benoeming verheugt me zeer, al wil ik dadelijk opmerken, dat de naam „medisch" het woord „genezen" suggereert, terwijl hij vermoedelijk bedoelt „voorkomen". De naam doet denken aan den dokter, den geneesheer, den man, die op de volksgezondheid geen noemenswaardigen

invloed uitoefent, in tegenstelling met den hygiënist-arts, die het wel doet. En nu hoop ik maar, dat de titularis ijverig de reclamewetenschap zal bestudeeren. Dit om onnoodig werk en wegwerpen van geld te voorkomen. Ook hierover wijd ik in een ander hoofdstuk uit.

De zorg voor de behartiging der volksgezondheid is tot dusver „opgedragen" aan het departement van „Onderwijs en Eeredienst". Aan het hoofd ervan staat steeds iemand, die krachtens opleiding en werkkring totaal ondeskundig is op het gebied der volksgezondheid.

De regeering acht klaarblijkelijk de zorg voor de volksgezondheid van secundaire beteekenis. Ware dit niet zoo, aan den naam van het departement waaronder ze „ressorteert" zou het woord volksgezondheid zijn verbonden.

Uit den naam van het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid blijkt b.v. duidelijk, waarmee dit departement is belast!

De volksgezondheid vormt thans een „dienst" net als dit bij pandhuizen e.d. het geval is. Die dienst heet „geneeskundig". Die naam suggereert onbelangrijkheid, doet denken aan dokters, geneesheeren, obat .... en geneesheeren en obat beïnvloeden de volksgezondheid al bitter weinig ten goede!

De zorg voor de volksgezondheid is zoo belangrijk, zoo veelomvattend van zoo'n geweldig groote beteekenis voor het uitgestrekte Indonesië, dat ik geen woorden kan vinden om de absurditeit aan te geven van het feit, dat de behartiging er van is opgedragen aan een „dienst", waarbij nog komt, dat die dienst een totaal misleidenden naam draagt. Dat die „dienst" met grooten spoed moet veranderen in een departement met 'n hoofd, dat hygiënisch, voorbehoedend heeft leeren denken en handelen, ligt zoo voor de hand, dat ik er me over verbaas, dat geen Volksraadslid ooit er aan heeft gedacht dit met klem te betoogen!

Ook aan dit allerbelangrijkste vraagstuk wijd ik mijn aandacht.

Hygiënische maatregelen, dit moet men wel bedenken, gaan voor een goed deel buiten de massa om. Ze merkt niet eens, dat ze genomen zijn. Moeten aan gewoonten, ik denk hierbij aan kinderhuwelijken, bruidschat, enz., een uitwerking in ongunstigen zin worden toegeschreven (ik wijd b.v. een paragraaf aan de vrouw), wel dient te worden bedacht, dat er tal van maatregelen kunnen worden getroffen, waarbij opvoeding, onderwijs tot het begrijpen er van niet noodig zijn: hier in Holland begrijpt de massa er ook niets van, zelfs vele „ontwikkelden" niet! Er bestaat heelemaal geen reden om te wachten met het nemen van maatregelen totdat de massa onderwezen is. Ik wees er in Hoofdstuk 10 op, dat er tal van volkstammen bezig zijn uit te sterven en dat dit kan worden voorkomen. De meening, dat „de tijd voor die menschen gekomen is", lijkt mij onjuist toe. 't Zijn vooral de pokken, t.b.c., cholera, alcohol, syphilis, de uitwassen van handel, verkeer, industrialisatie, die het bevolkingsvraagstuk in ongunstigen zin beïnvloeden.

Medio Januari zend ik deel 3 aan Regeering en Volksraad. Ik hoop,

dat men aan het vraagstuk der volksgezondheid, voor het groote Indonesië belangrijk als geen ander, veel meer belangstelling zal betoonen dan tot dusver. Men praat veel over rechten, maar eerst dient men te beschikken over een krachtig, energiek, gezond lichaam opdat van de verkregen rechten het „rechte" gebruik zal kunnen worden gemaakt.

Mag ik een beroep doen op Uw welwillendheid? Ik wou Kromoblanda zooveel mogelijk in Indië verspreiden. Daartoe heb ik noodig adressen van beheerders van boekentrommels, leesgezelschappen, leesinrichtingen e.d. Ook van belangstellende vrouwen en mannen. Als U dit eens aan Uw lezer(essen)s mededeelde? Ik weet niet of ik allen zal kunnen helpen, maar de eerste 3 categoricën zeker. U bij voorbaat dankend voor Uw welwillendheid.

Hoogachtend
w.g. H. F. TILLEMA.

Mededeeling uit de Vereeniging.

Het bestuur der Vereeniging maakt bekend dat gedurende het verder tijdelijk verblijf in Nederland van den penningmeester den heer C van den Bussche, diens werkzaamheden instede van door den heer A. F. Verhoeff zullen worden waargenomen door den heer R. C. d'Ablaing van Giessenburg (adres Kantoor van den Adviseur voor het Volkscredietwezen).

Het bericht in het vorig nummer waarbij de heer Dr. J. H. Boeke als Wd. Penningmeester werd opgegeven was onjuist.

Landlooperij ter Oostkust van Sumatra en de middelen ter bestrijding daarvan

door

J. TIDEMAN.

Inleiding.

De veiligheid ter Oostkust van Sumatra laat in vele streken tengevolge van een zich uitbreidende landlooperij te wenschen over. Wie heeft kunnen veronderstellen, dat, waar de ervaring had geleerd, dat landlooperij wegens voor de hand liggende oorzaken in Nederlandsch-Indië slechts sporadisch voorkwam, (vide de mindere-welvaartsverslagen voor zoover Java aangaat) in die welvarende cultuurstreken armoede van een zekere bevolkingsgroep tot dit resultaat zou leiden!

En toch staat het onomstootelijk vast, dat — evenals in de groote steden op Java, maar daar vermoedelijk veel minder — landlooperij in het cultuurgebied van de Oostkust van Sumatra bedenkelijke afmetingen heeft aangenomen.

Welke zijn de oorzaken daarvan? M.i. zijn deze gemakkelijk op te sporen. Sumatra's Oostkust is groot geworden door een merkwaardigen bloei van groot-landbouwondernemingen, gedreven onder westersch beheer met geimporteerde arbeiders. Voornamelijk Chineezen en Javanen werden in grooten getale aangeworven en herwaarts gezonden. De vraagstukken der werving en der arbeidswetgeving, die voor de daaruit voortvloeiende arbeidsverhoudingen moest worden vastgesteld, kunnen hier buiten beschouwing blijven. Het is genoeg te constateeren, dat de Regeering de ontwikkeling der Buitengewesten naar het voorbeeld van de Oostkust van Sumatra wenschte te bevorderen door groot-landbouwondernemingen in die streken zonder arbeidsmarkt mogelijk te maken, hetgeen niet anders zou kunnen geschieden dan met van elders geimporteerde werklieden.

Werving van arbeidskrachten op Java en elders werd daarom — zij het aan bepaalde regelen gebonden — aangemoedigd. Daartegenover gevoelde men voorschriften te moeten geven tot krachtige

bescherming van hen, die zich voor zekeren tijd tot arbeid in die gewesten verbonden. Men begreep, dat deze menschen in een zeer bijzondere positie kwamen en dat er zonder overheidsbescherming onvoldoende waarborgen bestonden, dat zij in maatschappelijk opzicht die burgerrechten zouden genieten, welke in iederen Staat zijnen leden verzekerd moeten zijn.

Deze bescherming bestond eerst vrijwel uitsluitend op het papier in den vorm van verordeningen en contractbepalingen. Later bleek, dat aan de practische toepassing schier alles ontbrak. Een arbeidsinspectie werd ingesteld en andere maatregelen genomen om te bereiken, dat ook inderdaad de contractkoelie de bescherming vond, die de Regeering hem wenschte te geven.

Zoo bestaan er thans voor den contractkoelie in het gehate dwangsysteem factoren, welke hem in maatschappelijk opzicht in allen deele ten goede komen. Zijn oeconomische omstandigheden zijn bij een behoorlijke naleving der contractueele verplichtingen beter dan die op Java waren; bij ziekte ondervindt hij de voordeelen van een zeldzaam goed georganiseerden hygiënischen dienst en mocht het ten slotte blijken, dat hij door zwakte ongeschikt zou zijn voor de werkzaamheden, welke op de onderneming van hem geeischt kunnen worden, dan kan zijn contract ontbonden worden en wordt hij naar het land zijner herkomst teruggezonden. Een toepassing dier mooie bepalingen vindt jaarlijks ten aanzien van tientallen belanghebbenden plaats en de werkgevers doen in dat opzicht, wat hun plicht hun voorschrijft op de meest onbekrompen wijze. Men leze de jaarverslagen van de A.V.R.O.S. en D.P.V. hier maar op na.

Zelfs vormden zij eene vereeniging „Immigrantenasyl" met het doel om gebrekkigen, krankzinnigen en dergelijken onder de aangeworven contractarbeiders in een inrichting te Medan onderdak te bezorgen, wanneer het onbekend was, waar zij eigenlijk thuis behooren, of terugzending niet gewenscht werd.

Evenwel liggen er buiten de factoren, die de werkgevers tot handelen nopen, vele oorzaken voor het falen der beschermingsbepalingen ten aanzien van een zeker aantal der geworven arbeiders. Maatschappelijk en psychologisch vallen die oorzaken door de onvolkomenheid van alle menschelijke instellingen soms zelfs geheel buiten de waarneming der handelende personen, doch zeker ontsnappen ze aan onze werkzaamheid of onzen bewusten invloed. Het

zelfde verschijnsel is waar te nemen in de groote maatschappij, waarin wij leven en hier worden daardoor gevolgen te voorschijn geroepen, die slechts na ernstige studie verklaard kunnen worden en waartegen ten slotte een doelbewuste strijd zal moeten worden aangebonden.

Uit het hier volgende zal in algemeenen zin en daarna meer in het bijzonder voor het cultuurgebied der Oostkust van Sumatra aangetoond worden, welke de boven bedoelde factoren zijn, hoe deze tot armoede en landlooperij voor de sociaal onmachtigen moeten voeren, en dat een behoorlijk georganiseerde armenzorg het middel is om daartegen stelling te nemen.

Armenzorg in het Algemeen.

Bijna in alle landen van Europa is armenzorg als een plicht van de Overheid erkend. Armenzorg beoogt behartiging van het algemeen belang, dat geschaad wordt, wanneer personen in een toestand van groote ellende verkeeren, waardoor gevaar dreigt voor de kracht van het volk en voor de rechtsorde. Het verst gaat Denemarken hierin, waar de Grondwet *recht* op steun geeft aan hen, die niet in staat zijn in eigen levensonderhoud te voorzien, doch de belanghebbende moet zich in zulk een geval onderwerpen aan de verplichtingen hem door de wet opgelegd.

Reeds vanaf de werking van de Staatsregeling van 1798 geldt in Nederland het beginsel, dat de Staat, in alles de welvaart van zijne leden bedoelende, aan nijveren gelegenheid tot arbeid, aan de onvermogenden onderstand moet verschaffen. Men beschouwde dien toe te kennen onderstand evenwel als een *gunst*, doch als eene, die men goed deed om te verleenen uit een oogpunt van politiebelang. Armoede immers is een toestand, welke de verzoeking tot vergrijpen, voornamelijk tegen den eigendom van anderen, in de hand werkt. Men liet evenwel de armenzorg zooveel mogelijk over aan kerkelijke en particuliere instellingen van liefdadigheid, terwijl de z.g.n. burgerlijke armenzorg (die van overheidswege) een aanvullend karakter draagt.

De eerste Nederlandsche wet op het „armbestuur" van 1854 huldigde in artikel 21 het beginsel der „volstrekte onvermijdelijkheid".

Dat beginsel bedoelde ertegen te waken, dat iemand in de uiterste ellende den hongerdood zou sterven dan wel zich zou vergrijpen aan de samenleving. De memorie van toelichting op de huidige armenwet van 1912 noemt dat beginsel kortzichtig en duur. Zij zegt daaromtrent: „Was dat doel bereikt, dan moest de hulp zich terugtrekken om straks weer opnieuw te helpen, wanneer de arme weer bij het eindpunt van den weg der ellende dreigde te komen, een recidive, die psychologisch noodzakelijk was, vermits de oorzaak van het gevaar krachtens het beginsel niet aangetast behoefde te worden".

De ondervinding leerde de nadeelen grondig kennen. Meermalen werd er niet geholpen, omdat de ellende nog erger kon worden. „Jaar in jaar uit werd een ziellooze en ontzielende bedeeling voortgezet, omdat de volstrekte onvermijdelijkheid niet vorderde, dat ook maar getracht werd de armen weder terug te brengen van den weg van pauperisme". (M. v. T. armenwet 1912).

En verder lezen we:

„Intusschen zóó star beginsel toe te passen bleek meermalen te gaan buiten het bereik van den mensch, die als orgaan van de wet zijn hart niet het zwijgen op kan leggen. In de praktijk is de burgerlijke armenzorg herhaaldelijk getreden buiten de enge grenzen van het wettelijk beginsel en werd stoffelijke hulp op ruimer voet geboden".

De organisatie van armenzorg liet echter vrijwel alles te wenschen over. Er ontwikkelde zich een vrij stelsellooze praktijk, die ontgroeide aan de banden der wet. Groote moeilijkheden ontstonden door de vraag, waar armen geholpen dienen te worden, in de plaats van inwoning, vestiging of geboorte? Het gevolg was, dat het juiste beginsel in de memorie van toelichting van de wet van 1912 neergelegd: „den arme uit zijn hulpbehoevendheid op te helpen" in de toepassing van armenzorg voorbij gezien werd.

Het bleef — vooral met het stelsel van bedeeling — zeer moeilijk de juiste grenzen in bepaalde gevallen te trekken. De ervaring leerde echter een leemte in de werking der verschillende organen van armenzorg kennen, een leemte, waarvan nadere kennisneming voor de Oostkust van Sumatra van het hoogste belang is, n.l. het gemis van speciale hulp voor hen, die door persoonlijke eigenschappen tot de chronisch behoeftigen moeten worden gerekend, personen, die zich niet aan de een of andere overtreding hebbende schuldig gemaakt,

niet bedelen, geen bepaalde gebreken hebben, doch die onbekwaam zijn zich het noodzakelijk levensonderhoud te verschaffen. Hier worden de oeconomisch zwakken, de langzamen en achterlijken, de maatschappelijke schipbreukelingen en gedegenereerden bedoeld. Ook bij de overigens beste voorwaarden zullen zij, wegens gemis aan voldoende waarde als arbeidskracht, steeds tot de armlastigen behooren, omdat zij nergens welkom zijn. Geen werkgever ziet hen gaarne in zijn dienst. Zij worden overal afgewezen.

In haar mooie studie over „Bedrijfsleven en de strijd tegen de armoede in Nederland" zegt Dr. Ch. A. Van Manen [1]) daaromtrent o.m.:

„De vereenigingen, welke zich hun lot hebben aangetrokken, kunnen hen nergens onder dak brengen.

Daar, waar zij opgenomen worden, kunnen zij niet de gepaste hulp en verzorging ontvangen".

„Die oeconomisch zwakken echter, zij die zich niet in die mate aan wet, rust en orde vergrijpen, maar toch in menig opzicht physische defecten vertoonen, scharen zich door hun onbekwaamheid tot productieven arbeid in de rijen der hulpbehoevenden".

En in een noot lezen we:

„Verscheidene vereenigingen maakten melding van het feit, maar in het bijzonder werden wij door de verschillende afdeelingen van de Heldring-Pierson stichtingen op deze betreurenswaardige leemte in de armenzorg gewezen".

Voor deze sociaal onmachtigen is nergens opbeurende steun te vinden.

Hoe de bepalingen der strafwet — ook in Nederlandsch-Indië — welke landlooperij en bedelarij zonder meer met straf bedreigen, tegen deze categorie van menschen een onrecht scheppen, zullen we in een ander hoofdstuk zien.

Wat Indië over het algemeen betreft, tot voor korten tijd trad armoede, ten minste dezulke, welke als een gevaar voor de gemeenschap wordt beschouwd, niet naar voren. Armenzorg kwam hoofdzakelijk ten laste van bloed- en aanverwanten en van de inlandsche gemeente. Toch moest de Regeering meermalen de bevolking hier

1) Uitgave van het Instituut voor oeconomische geschriften, 1918.

en daar te hulp komen, hetgeen geschiedde in den vorm van ondersteuningswerken.

Er bestaan op Java en ook in de buitengewesten wel enkele particuliere liefdadigheidsinrichtingen en vereenigingen, voor 't meerendeel uitgaande van en beheerd door Europeanen, welke zich het lot der armen aantrekken, doch op het totaal der bevolking beteekent deze hulp weinig; de arme vindt als regel elders steun.

Ter Oostkust werkt het leger des heils, en de onlangs ontslapen majoor Tjong A Fie heeft een asyl te Medan gesticht, waar Chineezen, die in behoeftige omstandigheden verkeeren en niet meer door arbeid in eigen levensonderhoud kunnen voorzien, worden opgenomen. Reeds werd het door de werkgevers (voornamelijk de Deli Maatschappij) opgerichte en beheerde immigranten asyl met een enkel woord genoemd. Over het te Pematang Si Antar verleden jaar opgerichte Chineezen asyl en de daarbij behoorende kolonies, hierachter meer. De gemeente geeft een jaarlijksche subsidie van f 6000.— aan deze instelling, waarin we een voorbeeld zien van overheidsbemoeienis met armenzorg.

Zooals evenwel de verslagen van het onderzoek naar de mindere welvaart der inlandsche bevolking op Java en Madoera zeggen, kwamen aldaar landlooperij en bedelarij weinig voor, althans in het binnenland, dank zij de betrekkelijk gelijkmatige verdeeling van het bezit, hulpvaardigheid van den dessaman en de gunstige klimatologische factoren.

Armoede en strafrecht.

Een der — noodzakelijk geachte, of als zoodanig niet gevoelde — kwaden van ons strafrecht is het strafbaar stellen van landlooperij en bedelarij zonder meer, waardoor de sociaal onmachtigen voor die feiten, welke dikwijls de eenige uitweg voor hen zijn, daar zij een thuis missen en niet in staat zijn door arbeid in hun levensonderhoud te voorzien, een beduidende strafbedreiging als een zwaard van Damocles boven het hoofd zien hangen.

In Indië is de strafpositie voor die delicten veel lager dan in Nederland, want:

„Bedelaars van professie", zegt de toelichting der commissie tot samenstelling van het thans geldende strafwetboek, „die bedelen,

omdat ze te lui zijn om te werken, zijn in Indië zeldzaam. Het feit heeft daar dus lang niet het *gevaarlijk* karakter van de bedelarij in Nederland, welke in het bijzonder op het platteland soms als een ware plaag is aan te merken".

De commissie schijnt als eenige reden, waarom iemand geen geregelden arbeid voor zijn levensonderhoud verricht, luiheid te kennen. Daarmede wordt een groot onrecht gedaan aan die talloos maatschappelijk onmachtigen, die om de bovengenoemde redenen nu eenmaal als arbeidskracht geen volle waarde hebben en daarom tot chronische werkeloosheid d.i. armoede gedoemd zijn. In stede uit te gaan van het standpunt, dat dezen zelven hulp behoeven — anders zouden ze niet tot landlooperij en bedelarij hun toevlucht nemen — en maatregelen te treffen die ongelukkigen de reddende hand te reiken, beschermde men de gezeten burgerij tegen die lastige elementen door een artikel in het strafwetboek op te nemen, dat hun ellende tot misdaad stempelt. Het is wel een treurige menschelijke misvatting, die dergelijke strafbepalingen creëert en handhaaft!

In wezen zijn deze bepalingen in strijd met het in de grondwet en de armenwet neergelegde beginsel, dat de Overheid tot plicht heeft de onvermogenden (zij, die het vermogen missen in eigen levensonderhoud te voorzien) onderstand te verleenen. Het gevolg was, dat in Nederlandsch-Indië, waar geen armenzorg van overheidswege bestaat, de Overheid jegens deze ongelukkigen alleen strafrend optrad. De onschuldigen moesten met de kwaden lijden. De gevangenis werd het instituut, dat dienstbaar gemaakt werd om de maatschappij van hen te zuiveren, hetgeen dan telkens maar voor tijdelijk geschiedde; en meermalen werd de bewering gehoord, dat het zoo erg niet was, want de gevangenis geeft onderdak en voedsel, wat die armen immers daarbuiten missen!

Waar overigens in de strafwet zoo dikwijls schuld en opzet geëischt worden om een daad strafbaar te maken, zoodat in vele gevallen veroordeeling moeilijk is, omdat opzet of schuld niet bewezen kunnen worden, daar schijnt het alsof men in dit geval à priori eigen schuld aanneemt!

Dit is voor Indië te meer bedenkelijk, daar hier bedelaarstehuizen en dergelijke gestichten nog zoo heel schaarsch zijn en de wet geen bepalingen kent, die opzending naar zulk een inrichting bij vonnis mogelijk maken.

Het komende pauperisme ter Oostkust.

De Oostkustsche samenleving wijkt in belangrijk opzicht van de maatschappij elders af, omdat men hier — zooals boven reeds werd gezegd — op geimporteerde werkkrachten is aangewezen. Naast een inheemsche wereld zonder vertier van beteekenis ontstond een cultuurwereld, waarin het Europeesche element vernuft en energie, techniek en organisatietalent en de van elders betrokken Oostersche arbeider zijn werkkracht dienstbaar stelden aan de groot-productie voor de wereldmarkt. Al begint er thans leven te komen in alle lagen van de inlandsche maatschappij, ter Oostkust zal de inheemsche bevolking voorloopig geen arbeidsmarkt van beteekenis voor de voortzetting van de bestaande cultuurondernemingen, veel minder voor uitbreiding daarvan, vormen. Werving van vreemd werkvolk (vooral Chineezen en Javanen) zal geboden blijven om in de behoefte aan arbeiders te voorzien. Zoolang nu de arbeidsverhoudingen bepaald worden door de tegenwoordig vigeerende koelieordonnanties met haar stel van beschermende bepalingen voor de contractarbeiders, kan een eigenlijk pauperisme voorkomen worden. Alleen zij, die zich zelf aan die voor hen gunstige voorwaarden onttrekken, zwerven overal rond en leven als echte paupers. Doch zij blijven contractant en hebben als zoodanig steeds het recht wederom op de onderneming te worden aangenomen. In de practijk worden die elementen echter in ieder bedrijf zeer ongaarne gezien, niet alleen omdat ze als arbeidskracht weinig beteekenen, doch ook om hun funesten invloed op de overige contractanten. Zij ondermijnen de kracht van het geheele arbeidersvolk!

Er leeft in deze streek reeds een groep van zwervers, oud contractanten, die als zoodanig mislukten en nu op eigen wijze het leven trachten te behouden.

Zoodra het dwangsysteem geheel verlaten wordt, zal dit element zich in grooter aantal gaan vertoonen, want het streven zal zijn om zooveel mogelijk de gewezen contractanten te behouden. Daarbij kan moeilijk een schifting plaats hebben van werkwilligen en arbeidsschuwen. Men kan daarbij het maatschappelijk bezinksel niet elimineeren. De invoering van vrijen arbeid in deze gewesten zal als noodzakelijk aanhangsel diepe ellende voor de zwakken met zich sleepen.

Zoo vertoont het snel wassende Simeloengoen een beeld van frisschen bloei, zooals geen ander deel van Sumatra's Oostkust, dat evenwel naast groote welvaart van velen de opkomende ellende en armoede van de niet tot geregelden arbeid geschikten te zien geeft. De schaduw van dit oplevende cultuurgebied verduistert ook hier het blijde licht, dat zijn schijnsel op de in deze jonge maatschappij levende gemeenschap werpt.

Evenals de afschaffing van de slavernij tot gevolg had, dat velen, die het goed hadden onder een welwillend meester, aan hun lot worden overgelaten en daarom smeekten, hen in den toestand te laten, waarin ze waren, evenzoo zal in het cultuurgebied de plotselinge afschaffing van het tegenwoordige arbeidssysteem met zijn poenale sanctie eenerzijds en de beschermende bepalingen anderszijds, lang niet voor allen brengen wat de zoo hoog verlangde „vrijheid" in abstracten zin voor heerlijks inhoudt. Met vrijen arbeid komt de vrije concurrentie, en slechts de meest gewilde werkkrachten vinden emplooi. Nu zal ter Oostkust altijd bijna voor een ieder, die in staat is te arbeiden, werk zijn te vinden wegens het gemis aan een werkelijke arbeidsmarkt, doch men gevoelt, dat allen, die dan geen volle waarde op de arbeidsmarkt vertegenwoordigen door geen werkgever zullen worden aangenomen of — eenmaal aangenomen — in dienst worden gehouden. Velen hunner zullen niet eens trachten arbeid te krijgen.

En hoe goed de werkgever ook voor zijne arbeiders zal zijn, de beschermende voorschriften zullen in vele opzichten minder verstrekkend zijn. Ontslag van een werkman zal geen verplichting tot terugzending naar zijn land meebrengen en zoo zullen de achterlijken tot de blijvers gaan behooren en daar hier geen familieverband of andere in den aard van het gemeenschapsleven op Java kiemende factoren bestaan om hun het leven mogelijk te maken met hulp van anderen, zoo zullen voor die menschen inderdaad zware tijden aanbreken, waarin het landloopersleven met al zijn ellende hun eenige uitweg is.

Brengt het contractsysteem mede, dat den werkgever de plicht wordt opgelegd om den ontslagen arbeider niet maar zonder meer buiten de deur te zetten, doch hem terugkeer naar het land van herkomst te waarborgen, zoodra vrije arbeid dat systeem vervangt, wordt de band tusschen werkgever en arbeider als regel op het

oogenblik van het ontslag verbroken. Alleen diegenen, die lang in dienst zijn geweest, in ieder geval aan bepaalde eischen voldoen, ondervinden in den vorm van pensioen of onderstand, zekeren steun, ook nadat ze uit den dienst zijn getreden. De gewone losse arbeider, nu eens hier, dan weer daar werkende, zal na ontslag uit den dienst aan zijn lot worden overgelaten.

Het is van geen werkgever, zelfs niet van de gezamenlijke werkgevers te vergen, dat zij in die buiten hun terrein van werkzaamheid gelegen materie zullen ingrijpen.

De sociaal onmachtigen zullen alle hardheid in de natuur der dingen gelegen, gevoelen en ter Oostkust van Sumatra — en in 't algemeen in de Buitengewesten — zal hun toekomst te moeilijker zijn, daar ze hier als vreemden leven. Zij, die niet meekunnen, zullen — het moge uit het voorgaande voldoende zijn toegelicht — als zwervers en landloopers ellende tegemoetgaan en tevens de gemeenschap aan gevaren blootstellen.

Het zullen niet alleen mannen zijn, doch een groot deel dier zwervelingen zal gevormd worden door vrouwen. De theeondernemingen toch eischen arbeid van vrouwen. De pluk van het theeblad is een arbeid, welke speciaal door vrouwen en dan nog wel Javaansche vrouwen schijnt te moeten geschieden. Ter Oostkust, waar de Batakbevolking geen mannelijke arbeiders oplevert, zal men bovendien gemakkelijk kunnen raden, dat vrouwelijke werkkrachten zoo goed als niet te krijgen zijn. Men is dus te dien aanzien ook aangewezen op immigranten en het zal niet moeilijk zijn aan te toonen, hoe deze omstandigheid oorzaak zal worden voor een groot contingent onder de paupers van vrouwen. Welke gevaren dit voor de maatschappij medebrengt laat zich gevoelen. Prostitutie en geslachtsziekten zullen als vijanden eener gezonde ontwikkeling welig tieren en „het volk zal verzwakken", wanneer geen doeltreffende maatregelen worden genomen.

Om te kunnen begrijpen, dat inderdaad dit gevaar een zeer dreigend karakter heeft, bedenke men, dat de als contractvrouwen (later in vrije werving herwaarts komende vrouwen) natuurlijk niet tot de beste soort behooren. Het zijn de minderwaardigen onder haar, die zich om welke reden dan ook door wervers laten lokken om familie en dessa te verlaten om een onbekende toekomst tegemoet te gaan.

Het zijn die vrouwen, die òf door domheid, òf door een in haar levende drang naar avontuur worden bewogen dan wel de geboren lichtekooien, die den wervers het gemakkelijkst in handen vallen. En eenmaal naar de Oostkust vertrokken, zullen de omstandigheden haar met groote zekerheid naar beneden trekken of beneden houden, al naar haar toestand was, toen ze hier kwamen. Zij, die bekend zijn met de omstandigheden, waaronder de ongehuwde Javaansche vrouw op de cultuurondernemingen leeft, zullen de juistheid van dit betoog moeten beamen.

Het asyl en de Landbouwkolonies te Pematang Si Antar.

Te Pematang Si Antar, de hoofdplaats van Simeloengoen, jongste deel van het cultuurgebied der Oostkust van Sumatra, noopten de omstandigheden in het begin van 1919 tot het nemen van maatregelen om de zich vooral in deze streken uitbreidende landlooperij tegen te gaan.

De ongekende, snelle ontwikkeling van dit gebied gaf eenerzijds de schittering, anderzijds de keerzijde van de medaille in scherp afgeteekende tinten te zien. De vraag naar veel werkvolk deed allerlei slag van menschen derwaarts gaan om werk te zoeken. Chineesche koelies werden bij honderdtallen geëngageerd om op de zich uitbreidende ondernemingen als vrije koelies te arbeiden. De gewone aanvoer van Java-contractanten trachtte men zoo hoog mogelijk op te voeren en niet altijd kon men de meest geschikte koelies voor dit land aanwerven. Velen kwamen mee, die reeds bij aankomst bleken minder krachtige menschen te zijn.

Bovendien hebben de ongunstige invloeden van opeenhooping in de koeliedepots en aan boord der transportschepen hun weerstandsvermogen bij aankomst ter kuste niet verhoogd. Een kort verblijf in het hospitaal geeft hen dan gelegenheid op krachten te komen, terwijl hen in de eerste maanden licht werk wordt opgedragen, doch niettegenstaande dergelijke maatregelen blijkt toch een deel onbekwaam om ten slotte de contractueele verplichtingen, zooals die geëischt worden, na te komen. De geneeskundige keuring, waaraan de contractant zich moet onderwerpen, alvorens hij naar elders gaat, gericht op den gezondheidstoestand, zal de eigenschappen, die den

man tot maatschappelijk zwakke maken, dikwijls niet kunnen constateeren en wanneer dan daarbij komt, dat niet al te streng geschift wordt, dan gevoelt men, dat velen meekomen, die als toekomstige werkkracht van nul en geener waarde zijn.

Voor hen begint dan de lijdensweg van de sociaal onmachtigen, zooals die zich in een land met de hier heerschende arbeidsverhoudingen normaliter moet afteekenen: eerst terechtwijzingen op de onderneming, dan geringe strafoplegging wegens koelieordonnantieovertredingen, daarna herhaalde deserties van de onderneming met gevolgde zwaardere veroordeelingen, ten slotte landlooperij met alle gevolgen van dien.

De groep vrije Chineesche arbeiders levert thans echter de meeste landloopers. Zij werden in grooten getale geëngageerd voor werk op de te openen of zich uitbreidende ondernemingen. Daar het ronselen van dergelijke werkkrachten voordeelen biedt, wordt alles aangenomen, doch al spoedig blijken velen niet in staat de opgedragen taak naar behooren te vervullen. Ontslag uit den dienst of het zich onttrekken daaraan, volgt en de delinquent is op landlooperij aangewezen, want overal, waar het hem moge gelukken aangenomen te worden, zal hetzelfde zich herhalen. Bovendien komt vroeg of laat het tijdstip, dat de werkgever hun arbeid niet meer noodig heeft en ontslag op groote schaal om die reden ontneemt hen de gelegenheid om door arbeid hun levensonderhoud te verdienen.

In den laatsten tijd werden honderdtallen van die lieden uit den dienst van groote maatschappijen ontslagen. Zij verspreidden zich over Simeloengoen en velen hunner vervielen tot diepe armoede, uit welke een ellendige dood hen ten slotte verloste of zal verlossen.

Telkens werden aan uitputting overleden lieden langs de wegen gevonden. Benden landloopers maakten de omgeving van Si Antar en de ondernemingen onveilig en de politie stond machteloos daartegen met doeltreffende middelen op te treden. Wel werden geregeld zwervers opgevat en wegens landlooperij veroordeeld doch het kwaad werd door zulke maatregelen niet in den wortel aangetast.

Zoo rijpte het denkbeeld om een instelling in het leven te roepen, waar deze ongelukkige zwervers een onderdak en voedsel zouden vinden.

Daar de ergste armoede werd aangetroffen onder de Chineesche zwervers, werd een beroep gedaan op de Chineesche gezeten bevol-

king ter plaatse. Voornamelijk door bemoeienis van den luitenant der Chineezen Tan Soen Tan werden voldoende fondsen bijeengebracht om een eenvoudig asyl te bouwen. In Maart 1919 werd die inrichting in gebruik genomen en werden 93 Chineesche stumpers om zoo te zeggen van de straten van Si Antar opgeraapt en daar opgenomen. Van hen stierven er 11 kort na opname. Sedert (tot ultimo 1920) werden er 660 lieden opgenomen, waarvan er 215 overleden ..... Deze cijfers mogen aantoonen, dat het voren gezegde de droeve waarheid is.

Het gebouw is buiten de kom der gemeente gelegen, bestaat uit een van hout opgetrokken loods met pannen gedekt en is voorzien van een cementen vloer. Twee kamertjes geven gelegenheid tot huisvesting van den toezicht houdenden mandoer en tot afzondering van enkelen, die om de een of andere reden niet in de gemeenschappelijke ruimte kunnen worden gelaten.

Geregelde inspecties van den met den burgerlijk geneeskundigen dienst belasten geneesheer zijn ingesteld. De door dezen noodig geachte hygiënische maatregelen worden genomen, terwijl tevens door den geneesheer wordt uitgemaakt, welke lieden langzamerhand weer aan den arbeid kunnen worden gezet.

Om dezen wederom den voet in den stijgbeugel te brengen werd op een afstand van 20 K.M. van Pematang Si Antar een stuk grond van ± 30 H. A. gereserveerd, waar zij landbouwwerkzaamheden kunnen verrichten. Hier werken zij in de gezonde atmosfeer van het boven Si Antar gelegen heuvelland en het is verblijdend te zien, hoe deze menschen dikwijls reeds na korten tijd hun krachten herwinnen en de een na langere, de ander na kortere periode kan worden ontslagen om weer in de groote maatschappij eigen werk te zoeken.

Ten aanzien van de Javaansche zwervers deden zich enkele moeilijkheden voor, aangezien verreweg de meesten hunner, zooals gezegd werd, nog door contract verbonden waren aan de onderneming, voor welke zij geteekend hadden.

Zoolang zij contractant zijn, is opname in een bedelaarskolonie feitelijk niet geoorloofd. Contractontbinding zou daaraan moeten voorafgaan, doch verschillende factoren, welker behandeling hier te ver zou voeren, maken zulks zeer bezwaarlijk. Bovendien zou een ontbinding op die wijze een min gunstigen invloed hebben op die

arbeiders, die door de preventieve werking der koelieordonnantie tot hun plicht gebracht worden. Zoo konden in deze kolonie dan ook slechts heel enkele inlandsche landloopers, niet contractanten worden opgenomen, doch wel werden hierheen enkele tot gevangenisstraf vercordeelde landloopers gedirigeerd, feitelijk een onregelmatigheid, doch die o.m. het voordeel had, de overvulde gevangenis te ontlasten. Voor het doel deed het er ook weinig toe of de opgenomen lieden volkomen vrij, dan wel door een practisch waardeloos werkcontract verbonden waren.

Want het doel is immers krachtig tegengaan van landlooperij en bedelarij door aan hen, die sociaal onmachtig zijn, gelegenheid te bieden te werken naar vermogen om — indien daartoe mogelijkheid bestaat — hen beter toegerust wederom in de groote maatschappij terug te doen keeren, ten einde den strijd om het bestaan opnieuw aan te vangen.

Hierin moet de paedagogische waarde der inrichting liggen. Hierin moet de inrichting haar onderscheid met de gevangenis toonen, dat ze opvoedend werkt en den landlooper niet na zekeren tijd van aanhouding weer geheel in de zelfde omstandigheid loslaat in het groote leven. Of eigenlijk is dit in slechter conditie, want de ontslagen gevangene komt nog minder toegerust in den grooten strijd, dan hij, die nimmer veroordeeld is geweest. Zijn „verleden" zal hem door die veroordeeling steeds in den weg staan om — ook al heeft hij zijn krachten herwonnen en zou hij passend werk kunnen vinden — in dienst te worden aangenomen.

De kosten der inrichting zijn aanzienlijk en de ondervinding heeft wel geleerd, dat een doeltreffend en afdoend ageeren slechts mogelijk is, wanneer de noodige fondsen op ruime en onbekrompen wijze beschikbaar worden gesteld. Door beperking van het aantal verpleegden — hetgeen beteekent in noodige gevallen hulp te weigeren — moest de tering naar de nering worden gezet. Daarom zal het voorstel aan den Plaatselijken Raad van het Cultuurgebied (de Oostkustsche gewestelijke Raad) gedaan worden om de verdere exploitatie niet alleen over te nemen, doch een organisatie in het leven te roepen, waardoor de Si Antarsche inrichting uitdijt tot een gewestelijk instituut, beantwoordende aan het hiervoren aangegeven doel. Daarvoor zal noodig zijn verbetering der bestaande gebouwen, bouw van nieuwe woningen en het aanstellen van geschikt personeel met

als leider iemand, die voldoende toewijding voor zijn taak zal gevoelen om ziel te leggen in de werkzaamheid van het instituut.

Een gewestelijk armentehuis.

Het streven moet gericht zijn naar de instelling van een gewestelijke zwerverskolonie, die volgens de hiervoren aangegeven beginselen de sociaal onmachtigen een steun biedt in de moeilijkste dagen, hen de gelegenheid verschaft om naar eigen kracht werkzaam te zijn en zoo mogelijk wederom krachtig in de maatschappij terug te keeren.

Voor hoeveel plaatsen een dergelijk instituut moet zijn ingericht om afdoende hulp te bieden kan thans wegens gemis aan gegevens bezwaarlijk worden gezegd.

Daarom is een kostenberekening eveneens slechts globaal aan te geven. Iedere becijfering zonder behoorlijke statistieken kan niet anders dan approximatief zijn.

We kunnen echter uitgaan van een instelling, die plaats biedt voor een zeker aantal personen b.v. 1000.

Een op die basis samengestelde begrooting volgt hieronder:

Kapitaalsuitgaven.

Woningen	beheerder	ƒ	15.000.—
	boekhouder	„	12.000.—
	twee opzichters	„	20.000.—
	twee schrijvers	„	6.000.—
	drie mandoers	„	7.500.—
	zes oppassers	„	6.000.—
	een hoofdmandoer	,	4.000.—
	een hoofdmandoer	,	4.000.—
	pondoks en huisjes voor 1000 man	„	130.000.—
	Diversen	„	1.500.—
	Totaal	ƒ	206.000.—

Exploitatieuitgaven.

		per maand	
Salarissen beheerder		*f* 600.—	
boekhouder		„ 350.—	
2 opzichters à *f* 300.—		„ 600.—	
2 hoofdmandoers		„ 150.—	
3 mandoers		„ 150.—	
6 oppassers		„ 150.—	
2 schrijvers		„ 120.—	
	Totaal	*f* 2120.—	*f* 25.440.—

Voeding voor 1000 man	*f* 180.000.—
Kleeding, ligmatjes, enz.	„ 30.000.—
Geneeskundige behandeling	„ 5.000.—
Onderhoud gebouwen	„ 3.000.—
Verlichting	„ 1.000.—
Materialen en gereedschappen	„ 3.000.—
Begrafeniskosten	„ 1.000.—
Diversen	„ 1.560.—
Totaal	*f* 250.000.—

De beheerder en de boekhouder met zijn personeel zullen te Si Antar moeten wonen, waar een kolonie moet worden gebouwd voor b.v. 600 lieden. De andere 400 zullen onderkomen in de beide landbouwkolonies te Simpang Raja en te Raja moeten vinden; in iedere kolonie zal een opzichter en een hoofdmandoer met het toezicht moeten worden belast.

De voeding is berekend op *f* 15.— per man en per maand. Voor iederen verpleegde is *f* 30.— 's jaars voor kleeding, ligmatje en derg. uitgetrokken.

Dit globale beeld doet zien, dat een instelling waar 1000 zwervelingen baat zouden vinden op een uitgave in eens van *f* 201.000.— en jaarlijks terugkeerende uitgaven van circa *f* 250.000.— zou komen.

Schrikken deze cijfers af?

Zou ik dan even mogen aanteekenen, dat de groote steden in Holland tusschen *f* 3.— en *f* 5.— per hoofd aan armenzorg jaarlijks

op de gemeentebegrooting brengen? Dat beteekent voor ieder dier steden enkele miljoenen!

Naar die maatstaf van gemiddeld ƒ 4.— per hoofd zou voor het cultuurgebied jaarlijks een som van circa ƒ 8.000.000.— moeten worden opgebracht. De raming hierboven geeft slechts ƒ 250.000.— of een twee en dertigste deel daarvan aan!

En mag een cultuurgebied in onze koloniën achter blijven in deze sociale taak? Is het niet billijk om — waar erkend wordt, dat de arbeid van Chineezen en Javanen mede heeft bijgedragen tot de grootheid van Deli en het geheele cultuurgebied, — een instelling in het leven te roepen, die deze bevolkingsgroepen ten goede komt, die hen, die het aflegden in den strijd, opneemt en steunt?

Er kunnen nog verschillende vraagpunten worden opgeworpen ten aanzien der practische wijze van uitvoering der gedachte maatregelen.

Het ligt m.i. voor de hand, dat de locale raden zich deze zaak aantrekken. De gemeenten, als grootste centra van bevolking, zullen het maatschappelijk bezinksel tot zich trekken en het is voor dezen derhalve van het hoogste belang mede te werken aan de bestrijding van het kwaad. De gewestelijke raad (voor de Oostkust de plaatselijke raad van het cultuurgebied) zal het initiatief tot een krachtig samengaan in deze aangelegenheid moeten nemen en op de eigen begrooting de noodige fondsen afzonderen, aan de overige locale raden verzoekende om dat eveneens te doen. Voor de Oostkust van Sumatra zou Pematang Si Antar de aangewezen plaats voor een gewestelijke inrichting van dien aard zijn. Niet alleen omdat hier reeds een proefneming op dit gebied is begonnen, doch ook wegens de ligging in het centrum van een jong cultuurgebied, in een streek met gunstig klimaat en geschikte terreinen om de instelling te doen verrijzen.

De noodige gelden zullen verschaft moeten worden door:

bijdragen van den cultuurraad en de gemeenteraden,
subsidie van het gouvernement,
bijdragen van cultuurondernemingen en particulieren,
arbeid van de verpleegden.

Zooals van zelf spreekt, is het uiterst gewaagd ten aanzien dezer bijdragen een berekening te geven. Zoodra de zaak ernstig wordt

aangevat, zal moeten worden nagegaan, hoeveel de verschillende plaatselijke organen en lichamen kunnen en willen beschikbaar stellen om dan te zien, of deze sommen met een deel van de opbrengst van den arbeid der opgenomen personen voldoende kans van slagen geven om een naar die gegevens te berekenen gouvernementssubsidie aan te vragen.

Hier ligt voor de locale raden een mooi en sociaal arbeidsveld open. Hier kan getoond worden, dat de plaatselijke bestuurscolleges wat meer voor de aan hun zorgen toevertrouwde ressorten willen doen, dan den technischen dienst verzorgen.

Resumeerende kunnen we constateeren, dat landlooperij en bedelarij in streken met groot industrieën — vooral wanneer gearbeid wordt met geimporteerde werkkrachten — toenemen;

dat het op den weg der Overheid ligt hiertegen maatregelen te nemen, zoowel om redenen van humaniteit als in het algemeen belang ter bescherming van de gemeenschap tegen de gevaren daarvan;

dat de geldende strafwet onbillijke en onpractische voorschriften ten aanzien van landlooperij en bedelarij inhoudt;

dat een welgeorganiseerde armenzorg de eenige weg is om dit euvel, dat in omvang zal toenemen met de ontwikkeling der Oostersche maatschappij, te bestrijden.

Pematang Si Antar, Februari 1921.

Bevordering der inheemsche nijverheid van regeeringswege[1])

door

Dr. A. J. KLUYVER.

a. Inleiding.

Het veel omvattende vraagstuk van de wenschelijkheid van directe intensieve bemoeienis der regeering met de ontwikkeling der nijverheid in het eigen land blijft hier onbesproken. Er kan worden volstaan met te constateeren, dat de oorlog in nagenoeg alle landen het besef heeft wakker geroepen, dat bevordering der inheemsche nijverheid een gebiedende plicht der regeeringen was. Geenszins wil daarmee gezegd worden, dat het op grooten schaal in het leven roepen van staatsbedrijven als het aangewezen middel voor het tot stand brengen eener krachtige inheemsche nijverheid werd beschouwd. Integendeel, steeds duidelijker werden de stemmen, die betoogden, dat slechts van een innige samenwerking van regeering en parti-

1) De inhoud van dit artikel berust in hoofdzaak op een voordracht door den schrijver gehouden voor de maandelijksche bijeenkomst van ambtenaren van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel op 13 September 1919. De verwerkte gegevens dateeren dus uit een tijd toen de conjunctuur voor een ontwikkeling der inheemsche nijverheid ten eenen male afweek van de huidige. Ondanks het feit, dat dus de in het onderstaande neergelegde inzichten zeker niet zonder meer op de tegenwoordige omstandigheden van toepassing zijn, heeft de schrijver toch gevolg gegeven aan het verzoek van de Redactie van Koloniale Studiën om zijn beschouwingen ter publicatie af te staan. Het denkbeeld van regeeringsbemoeienis met de inheemsche nijverheid dreigt toch — hoezeer ook ten onrechte — geleidelijk weer bij de openbare meening in discrediet te geraken. Meerdere bekendheid met het streven der regeering op dit gebied kan, naar het voorkomt, in dit opzicht slechts gunstig werken. Van bijwerking der gegevens tot op heden moest door den schrijver worden afgezien, daar medio October 1919 zijn ambtelijke positie een einde nam. Slechts enkele aanvullingen vonden nog plaats.

culier initiatief een blijvende opheffing der nijverheid zou mogen worden verwacht.

In de latere jaren heeft ook de Indische Regeering herhaaldelijk uitgesproken, dat zij het bovenomschreven inzicht deelde. De instelling der Commissie voor de Ontwikkeling der Fabrieksnijverheid in 1915 en de oprichting van een afzonderlijke Afdeeling Nijverheid bij het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in 1918 zijn sprekende bewijzen voor den ernst van haar streven.

Intusschen lijkt het gewenscht hier in het kort de tijdensgeschiedenis weer te geven, welke men heeft moeten doormaken, alvorens de weg voor meer systematische bemoeiingen in het belang der inheemsche nijverheid eenigszins was gebaand.

En zelfs nu kan men niet zeggen, dat de chaos reeds geheel voor een geordenden toestand heeft plaats gemaakt, maar wel mag worden geconstateerd, dat men al tastende eenigermate tot inzicht is gekomen, omtrent hetgeen van regeeringswege dient te worden verricht om de geleidelijke industrialiseering dezer landen in de hand te werken.

Om echter een juist begrip te kunnen verkrijgen van hetgeen tot op heden is gedaan, is het noodig eerst na te gaan wat door de Regeering met haar streven naar nijverheidsontwikkeling eigenlijk wordt beoogd. Daartoe is het nu evenwel noodzakelijk de geschiedenis van deze kwestie even snel te doorloopen.

De eerste maal, dat in het Hollandsche parlement op regeeringssteun aan de Indische nijverheid werd aangedrongen, was in 1900. In dien tijd begon men zich in het moederland ongerust te maken over de „economische inzinking", welke zich bij de Inlandsche bevolking allerwege openbaarde.

Reeds dadelijk werd toen de oorzaak van dit verschijnsel toegeschreven aan het feit, dat met de onrustbarende toeneming der Inlandsche bevolking geen gelijktijdige groei van het hoofdbestaansmiddel der bevolking, de landbouw, gepaard ging. Met het vaststellen der diagnose was de remedie eveneens vanzelf aangewezen: namelijk het verschaffen van nieuwe bronnen van inkomsten aan de Inlandsche bevolking.

Door den afgevaardigde *Van Kol* werd toen reeds met klem gewezen op het groote belang, dat in dit opzicht moest worden toege-

kend aan krachtiger pogingen om van regeeringswege de nijverheid op Java te ontwikkelen. Daarmee was dus het probleem gesteld, maar toch moesten er nog 15 jaar verloopen eer men feitelijk tot daden op dit gebied overging.

De verklaring van dit betreurenswaardige feit is nu hierin te vinden, dat men van den aanvang af teveel eischte en in plaats van met het goede tevreden te zijn, dadelijk op het betere — maar onbereikbare — aan wenschte te sturen.

Men ging daarbij uit van den gedachtengang, dat indien men de ontwikkeling van de nijverheid ook werkelijk in het belang van de economische opheffing der Inlandsche bevolking wilde laten verloopen, het aangewezen was aan de ontwikkeling eener werkelijk Inlandsche nijverheid, dat wil dus zeggen nijverheid onder Inlandsche leiding en gedreven met Inlandsch kapitaal, vóór alles aandacht te schenken.

Immers alleen in dit geval — en niet bij nijverheid onder Westersche leiding en met Westersch kapitaal gedreven, waarbij de Inlandsche bevolking uitsluitend de arbeidskrachten levert — komen ook de ondernemerswinsten en de salarissen der leidende personen aan de Inlandsche bevolking ten goede.

Zeer scherp wordt deze eisch reeds in 1900 geformuleerd in de volgende bewoordingen, van het kamerlid *Kuyper*, welke merkwaardigheidshalve hier volledig worden weergegeven:

> „Vroeger of later zal hier de Minister optreden, die meer de sociaal-economische beginselen op de beschouwing van geheel ons koloniaal beleid zal toepassen. Dan zal de redding van Indië minder uitsluitend gezocht worden in het denkbeeld om er kapitaal heen te brengen en er particuliere nijverheid te ontwikkelen dan wel in de vraag: welken invloed deze nijverheid heeft op de economische ontwikkeling van den inlander. Dan zal vanzelf de vraag aan de orde komen: hoe de nijverheid van den inlander zelf weer zal kunnen opleven en vooral op de dynamische ontwikkelingskracht, die in de bevolking daarvoor schuilt, het oog worden gericht. Het zal dan een pogen worden, om de Indische bevolking zelve uit den agricultuurstaat tot den industriëelen staat op te heffen, wijl ze alleen zoo tot werkelijke ontwikkeling kan geraken".

De heer *Kuyper* noemde deze uitspraak zelve een profetie en als zoodanig kon iedereen daarmede vrede hebben.

Voor de Indische nijverheid is het evenwel een ongeluk geweest, dat reeds in 1902 Minister *Idenburg* meende, dat het streven der regeering ook vrijwel door deze woorden moest worden bepaald en deze zienswijze zelfs gedurende zijn tweede ministerschap handhaafde. Zoo zeide hij nog in 1908 toen de heer *Van Kol* er nog eens op aandrong, dat er nu eindelijk eens iets in het belang van de Indische nijverheid zou geschieden:

> „Een kort woord slechts. Het komt mij voor, dat de geachte afgevaardigde slechts één helft van de zaak heeft aangeroerd: het in het leven roepen van een groot-industrie met Europeesch kapitaal, terwijl de bedoeling is het vormen van Inlandsch kapitaal. Ik zal die zaak tot een punt van studie maken".

En daarmede was de kwestie weer van de baan.

Intusschen werden er geleidelijk ook wel eens andere stemmen vernomen. Zoo zeide bijv. in 1911 het kamerlid *Bos:*

> „Wanneer wij willen komen tot economische opheffing van Indië, dan geloof ik, dat wij voor oogen moeten houden, dat wij *niet* daartoe kunnen geraken uitsluitend door de Inlandsche bevolking den weg van zelfstandige beoefening van de industrie en zelfs van de grootindustrie op te voeren.
>
> Zonder twijfel moeten wij trachten om door verbetering van volks- en vakonderwijs en voorlichting van het Departement van Landbouw en hetgeen daaraan verbonden kan worden, den menschen de gelegenheid te geven om zich te bekwamen in de richting, die in de toekomst voor den inlander op het gebied van nijverheid, handel en landbouw goede plaatsen zal kunnen opstellen".

En iets verder op:

> „Een ding moeten wij evenwel niet vergeten, nl. dat wanneer wij Indië willen ontwikkelen met die kracht en die snelheid die in den tegenwoordigen tijd zoo noodzakelijk is, wij daarom het Europeesch kapitaal niet kunnen missen, en de Europeesche kapitalisten absoluut noodig zijn".

De eerste minister, die een dergelijke zienswijze tot practische toepassing braeht, is geweest minister *Pleyte* gedurende de laatste jaren van zijn ministerschap. Toch kon ook deze zich geruimen tijd

niet los maken van het zoo lang gepropageerde denkbeeld van de ontwikkeling eener *Inlandsche* grootindustrie als onmiddellijk doel van het regeeringsbeleid zooals o.m. blijkt uit hetgeen hij zeide bij de Indische begrootingsdebatten voor het jaar 1916.

Dat intusschen eindelijk de regeering tot de overtuiging kwam, dat naast steunverleening aan de Inlandsche nijverheid ook bevordering van de Westersche nijverheid hier te lande alleszins wenschelijk was, moet voor een belangrijk deel op rekening van den oorlog worden gesteld.

De door den oorlog teweeggebrachte verstoring in het internationale handelsverkeer deed in alle landen de wensch ontstaan naar „eigen" industrie en nagenoeg overal werd de leuze „economische onafhankelijkheid" aangeheven.

Het is begrijpelijk, dat ook in een uit industriëel oogpunt zoo laag ontwikkeld land als Indië de bezwaren van den oorlog sterk werden ondervonden en daardoor lag het voor de hand, dat de toenmalige Gouverneur-Generaal *Idenburg* de behoefte gevoelde om tot daden over te gaan. Dit leidde tot de instelling van de Commissie tot ontwikkeling van de Fabrieksnijverheid in September 1915.

In de rede, waarmede deze Commissie werd geïnstalleerd, werd voor de eerste maal het ontwikkelen van eene fabrieksnijverheid, op Westersche leest geschoeid, onomwonden als onderdeel van de regeeringstaak erkend.

Hierdoor was het vraagstuk der inheemsche nijverheidsbevordering, dat bijna 20 jaren lang het onderwerp van min of meer academische debatten was geweest, tot een punt van practische politiek gemaakt. De eerste phase der lijdensgeschiedenis kon hiermede als beëindigd worden beschouwd, een tweede niet minder moeilijke phase was hiermede evenwel ingeluid.

Het blind staren der autoriteiten op het voorhands onoplosbare probleem van het in het leven roepen eener Inlandsche groot industrie had tengevolge, dat men in den eersten tijd zeer vreemd stond tegenover de aanvaarde nieuwe taak: de onmiddellijke ontwikkeling eener inheemsche nijverheid, zonder eenige beperking wat betreft den landsaard der industriëele ondernemers. Dit toch eischte directe aanraking met de nuchtere werkelijkheid in plaats van het opstellen van — op zich zelf wellicht waardevolle — schema's voor een verre toekomst.

Alvorens echter in te gaan op de wijze, waarop men zich geleidelijk aan de bedoelde taak aanpaste, moet worden vermeld, dat ook de naar waarheid Inlandsche nijverheid, van den algemeenen drang naar daden op nijverheidsgebied profijt trok.

De toenmalige Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, de heer *Lovink* toch was nog steeds aanhanger van de oude zienswijze, dat wat betreft steunverleening van regeeringswege alleen aan de Inlandsche nijverheid aandacht behoefde te worden geschonken. Wellicht geprikkeld door hetgeen thans in het belang van de ontwikkeling eener inheemsche fabrieksnijverheid stond te geschieden, wenschte hij, dat ook wat betreft het engere gebied der bevordering der Inlandsche industriëen thans na jaren van praten tot daden zou worden overgegaan.

Het is nu over de ervaringen bij de uitvoering van dit inzicht opgedaan, dat hier in de eerste plaats het een en ander zal worden meegedeeld. Daarna zal worden teruggekomen op wat in het belang eener fabrieksnijverheid geschiedde.

b. Bevordering der Inlandsche Nijverheid.

De heer *Lovink* stond hierbij op het standpunt, dat de Inlandsche nijveren niet alleen voorlichting en steun moesten kunnen vinden, wanneer zij dit vroegen, maar dat door speciaal daartoe aangestelde ambtenaren van zijn Departement de zwakke plaatsen in de Inlandsche bedrijven moesten worden opgespoord en maatregelen beraamd om verbeteringen ingang te doen vinden.

In het kort er moest niet enkel een passieve voorlichting worden gegeven, maar er moest een krachtige actieve bevordering plaats vinden.

De eerste daad van den heer *Lovink* op het gebied van de bevordering der Inlandsche nijverheid mag nu zeker alleszins gelukkig worden genoemd. Deze bestond in het laten uitkomen van een deskundige voor steenen- en pannenbakkerij, welke zou trachten verbetering aan te brengen in het zeer algemeen verspreide Inlandsche steen- en pannenbakkersbedrijf.

Nu is dit bedrijf er ongetwijfeld één, dat relatief zeer goede kansen aanbiedt om onder deskundige leiding uit zijn primitief stadium te worden opgeheven.

De in dit opzicht gunstige factoren zijn:

1e). Zoolang het karakter van kleinbedrijf bewaard blijft, is de techniek betrekkelijk niet lastig en gaat geenszins boven het bevattingsvermogen van den doorsnede-Inlander.

2e.) Deugdelijke grondstoffen zijn bijna overal aan te treffen.

3e.) — en dit in tegenstelling met de Inlandsche pottenbakkerij, waarover straks meer — er bestaat gelegenheid tot afzet van het product aan Europeesche afnemers, van welke zijde althans een zekere mate van kwaliteitswaardeering mag worden verwacht.

Als tijdelijke zeer gunstige omstandigheid moet dan nog worden genoemd, dat de aanvang der werkzaamheden van den deskundige samenviel met een periode van koortsachtige activiteit op het gebied der woningverbetering tengevolge van de bemoeiingen van den dienst der pestbestrijding.

Dit alles droeg er toe bij, dat de genoemde deskundige — de helaas voor eenigen tijd overleden heer *Wellen* — aanvankelijk veel succes heeft gehad met zijn bemoeiingen.

Op verschillende plaatsen werden na een voorafgaand onderzoek der grondstoffen deugdelijke ovens gebouwd en de daarin gebakken steenen en pannen waren in vele opzichten beter dan wat ooit te voren hier in Indië op dat gebied was vervaardigd. Het is hier niet de plaats om in details na te gaan, waarom er van deze resultaten momenteel zoo weinig meer over schijnt te zijn, alleen moet worden vastgesteld, dat de hoofdoorzaak ongetwijfeld gelegen is in de psyche van den Inlander, of, indien men het anders wil zeggen, in het feit, dat met deze psyche bij de nadere uitwerking der nijverheidsbevordering onvoldoende rekening was gehouden.

Wie deze kwestie nog eens scherp uiteengezet voor zich wil zien, zij hier verwezen naar het proefschrift van den tegenwoordigen adviseur van het Volkscredietwezen, *Dr. J. H. Boeke*, getiteld: Tropisch-Koloniale Staathuishoudkunde.

Deze merkt in dit verband nu op hoe in de gewone staathuishoudkunde met den mensch slechts gerekend wordt als „economisch wezen" d.w.z. handelend in zijn welbegrepen eigenbelang. *Boeke* wijst er dan verder op, hoe men in de staathuishoudkunde aanneemt, dat het handelen streng „rationeel" geschiedt, als had de handeling van a tot z plaats onder contrôle van koopmansberekening, terwijl verder stilzwijgend van de praemisse wordt uitgegaan, dat de economische

handeling ook zal plaats grijpen, zoodra er gelegenheid toe bestaat. Het behoeft hier nu wel geen nadere uiteenzetting, hoe op enkele uitzonderingen na de Inlandsche bewoner van Java in de verste verte niet beantwoordt aan deze omschrijving van den „economischen mensch".

Het is nu aan deze omstandigheid zeker voor alles toe te schrijven, dat het streven van den heer *Wellen* althans tot een tijdelijke mislukking was veroordeeld en dat geldt ook voor de vele reeds vroeger van de zijde van het Binnenlandsch Bestuur op het gebied van de bevordering der Inlandsche nijverheid gedane, goedbedoelde pogingen.

Zoodra de belangstelling van de zijde der pestbestrijding en van het Binnenlandsch Bestuur voor het Inlandsche steenen- en pannenbakkersbedrijf begon te verflauwen, verviel de Inlandsche steenbakker weer in de oude sleur: hij keerde terug tot zijn oude primitieve veldovens en het gras groeide over de met betrekkelijk belangrijke financiëele opofferingen gebouwde ovens van den heer *Wellen*.

Met opzet werd bij dit punt wat langer stilgestaan, omdat deze zelfde situatie zich steeds weer opnieuw voordoet bij alle pogingen die van regeeringswege worden verricht om eenig Inlandsch bedrijf — welk ook — tot verdere ontwikkeling te brengen.

Intusschen wordt daarop aanstonds nog even teruggekomen, om nu eerst eenige andere Inlandsche bedrijven in beschouwing te nemen.

Begin 1917 toch kreeg schrijver dezes tot taak om verschillende andere takken van Inlandsche nijverheid te bestudeeren en middelen te beramen om ook deze geleidelijk te verbeteren en tot meerderen bloei te brengen. Nadere kennismaking met de verschillende bedrijven deed nu aan den eenen kant wel dadelijk blijken — wat overigens ook niet anders te verwachten was — dat aan de gevolgde werkwijzen nog zeer veel te verbeteren viel, maar tevens, dat het aanbrengen van verbeteringen dikwijls op groote practische bezwaren stuitte. In ieder geval bleek overtuigend, hoe noodig het was, ten allen tijde daarbij met de grootst mogelijke omzichtigheid te werk te gaan.

Enkele voorbeelden mogen dit nader toelichten.

In de eerste plaats zal dan even worden stilgestaan bij de Inlandsche pottenbakkerij. Gezamenlijk met den deskundige voor de aardewerkindustrie, den heer *Koenig*, werden in 1918 de belangrijkste pottenbakkerscentra op Java en Madoera bezocht. Daarbij bleek ten duidelijkste, dat overal het pottenbakkersbedrijf nog in een uiterst

primitief stadium verkeerde. Nergens werden andere grondstoffen gebruikt dan ruw kalizand en roodbakkende klei; een rinvormige muur waarbinnen een steenen rooster was geknutseld werd in de beste gevallen als oven gebruikt, terwijl op verschillende plaatsen de open brandstapel den oven geheel vervangt met in beide gevallen als resultaat natuurlijk een slecht doorbakken eindproduct.

Verder moest worden vastgesteld, dat op Madoera zelfs de meest primitieve vorm van den pottenbakkersschijf nog niet was doorgedrongen, wat niet weg nam, dat men daar toch nagenoeg zonder hulpmiddelen even goed ronde potten wist te vormen als elders.

Bovendien kwam nog het verrassende feit aan het licht, dat het vormen der potten, wellicht het belangrijkste onderdeel van het bedrijf, op bepaalde uitzonderingen na, steeds geschiedde door vrouwen, die den leeftijd van 40 te boven waren. Eindelijk bleek nog, dat op vele plaatsen een brekage van 30 tot 40 % der potten tijdens het bakken min of meer regel was.

Dit alles is ongetwijfeld niet geschikt om een erg verheffenden indruk van dit Inlandsche bedrijf te geven en toch zou mén zich zeer bedriegen, indien men daaruit concludeerde, dat het pottenbakkersbedrijf op Java onbeteekenend of decadent zou zijn.

Integendeel uit alles is ons gebleken, dat het Inlandsche pottenbakkersbedrijf ook quantitatief veel en veel belangrijker is dan algemeen wordt aangenomen.

Daar evenwel alles huisnijverheid is, trekt het niet of weinig de aandacht. Maar indien men bijv. eens alle pottenbakkers van een dessa als Pelemkerep (Majong) bij elkaar zou willen brengen in één fabrieksgebouw, dan zou daarvoor zeker een gebouw noodig zijn, dat een Europeesche keramische fabriek als van Regout geen oneer zou aandoen.

In de Inlandsche samenleving vervult de pottenbakker (koendi) dan ook een zeer gewichtige functie. Talloos toch zijn de door hem vervaardigde artikelen als pengaron's, genoe's, djoen's, djembangan's, keren's, kendel's gendih's welke in geen enkel Inlandsch huishouden ontbreken.

Samenvattende kan dus geconstateerd worden, dat het pottenbakkersbedrijf een uiterst primitief en toch tegelijkertijd een uiterst doelmatig bedrijf is.

Wat kan er nu ter verbetering van dit bedrijf geschieden?

Op het eerste gezicht heel veel. Verschillende beschermers van de Inlandsche nijverheid zooals bijv. Abendanon, Jasper e.a. hebben dan ook al gezegd: leert den Inlander zijn zand en klei beter verwerken en zorgvuldiger mengen, geeft hem betere draaischijven volgens het Europeesch model, leert hem betere ovens bouwen zoodat zijn product beter doorbakken zal zijn en leert hem glazuur op zijn potten aanbrengen.

Maar is het nu werkelijk ook wenschelijk om dit programma door te voeren? Als men daarover nadenkt is het uiterst twijfelachtig of men in de eerste tientallen van jaren daar ooit in zou kunnen slagen en zelfs of men hier zonder meer goed aan zou doen.

De enorme afzet van de Inlandsche pottenbakkers-artikelen in de Inlandsche samenleving is toch alleen mogelijk tengevolge van de zeer lage prijzen. In de pottenbakkers-centra wordt bijv. voor gendih's meestal niet meer dan ƒ 2.50 tot ƒ 3.— per 100 betaald en de prijzen van de andere artikelen zijn naar verhouding.

Alle maatregelen, welke men nu neemt om den Inlandschen pottenbakker tot een zorgvuldiger werkwijze te brengen, zullen het product nagenoeg altijd duurder maken en waar het hier in hoofdzaak om Inlandsche afzet gaat, waarbij kwaliteitswaardeering vrijwel is uitgesloten, zal dit duurder worden een ernstig gevaar voor den afzet vormen.

Wat verder het glazuren aangaat zij nog op het volgende gewezen. Op het gewone roodbakkende aardewerk laat zich zonder groote moeilijkheden nagenoeg alleen een loodhoudend glazuur aanbrengen. Uit hygiënische overwegingen is dit echter zeker niet toelaatbaar voor die potten, waarin moet worden gekookt. Ook wil men artikelen als gendih's en andere watervaten, liefst poreus houden, omdat zoodoende door de verdamping de inhoud koel blijft. Dientengevolge blijven nog slechts enkele artikelen over, waarbij het aanbrengen van glazuur eenigen zin zou hebben.

Daarbij komt nog, dat bij de bestaande vormtechniek de grootere vaten niet als in Europa uit één bonk klei op een sneldraaienden schijf worden opgedraaid. De pot toch wordt uit kleiringen, welke successievelijk boven elkaar worden aangebracht, opgebouwd, een bewerking waarbij de langzaam draaiende schijf slechts een ondergeschikt hulpmiddel is. Dan laat men de vorm meest een nacht drogen om daarna de ruwen aarden pot tot haar definitieven vorm

uit te slaan met een houten hamer, waarbij men de slagen opvangt door aan de binnenzijde met een min of meer platten steen tegen den kleiwand aan te drukken. Op deze wijze kunnen betrekkelijk groote potten — wij zagen er met een diameter van zelfs 1 M. 30 — verkregen worden met een relatief zeer dunnen wand. Deze dunne wand nu maakt de potten weliswaar in het gebruik zeer breekbaar, maar daartegenover staat, dat alleen dergelijke dunwandige potten zonder te veel kans op brekage in de primitieve ovens kunnen worden gebakken, terwijl verder het groote voordeel wordt bereikt, dat zelfs groote potten zeer licht zijn en daardoor zeer gemakkelijk per pikolan te vervoeren zijn.

Deze geheele typische Indonesische vormtechniek — voor zoover bekend wordt die alleen op de Philippijnen aangetroffen — is nu weer een uiterst nuttige aanpassing aan de Inlandsche samenleving; met de normale Westersche techniek toch is het niet mogelijk dergelijke dunwandige potten van groote afmetingen te krijgen.

Ook wat de vormtechniek aangaat, zal men zich dus nog wel tweemaal moeten bedenken eer men de op het eerste gezicht minderwaardige Indische techniek door de Europeesche zou willen gaan vervangen.

Toch wil met dit alles geenszins worden betoogd, dat van regeeringswege niets zou kunnen geschieden om het Inlandsche pottenbakkersbedrijf wat omhoog te helpen. In verschillende opzichten zijn ongetwijfeld op den duur hervormingen in te voeren.

In de eerste plaats is daarbij te denken aan een artikel, dat door den Inlandschen pottenbakker op groote schaal aan den Europeeschen afnemer wordt geleverd nl. de zoogen. sierbloempotten.

Van Europeesche zijde mag men toch weer eenige kwaliteitswaardeering verwachten en een eenvoudige, goed gevormde, geglazuurde bloempot op voetstuk zou zeker een weldadige afwisseling zijn op het thans zoo algemeen verspreide type, dat door de verbruikers meestal nog leelijker gemaakt wordt door het met een kalklaag te bedekken, iets wat de echt Indische rozentuin altijd min of meer het uiterlijk van een kerkhof geeft. Ook de thans veel in gebruik zijnde leelijke Japansche bloembak zou dan wellicht weer van de Indische markt kunnen worden verdrongen.

Verder kan nog aan de vervaardiging van enkele andere gebruiks-

artikelen der Europeesche samenleving zooals aschbakken, lucifersstandaards enz. aandacht worden geschonken.

Maar men hoede zich voor illusies en vergete niet, dat de afstand tusschen het gewone ruwe roode aardewerk en fabricaten als wit aardewerk en porcelein bijv. te vergelijken is met dien tusschen een papieren jongensvlieger en een moderne aeroplaan.

Een andere tak van Inlandsche nijverheid, welke in de Inlandsche samenleving een belangrijke rol speelt is de bereiding van Inlandsche suiker „goela djawa", zoowel rietsuiker als palmsuiker.

In de eerste plaats moet er op gewezen worden, dat de Inlandsche bereiding van suiker uit suikerriet zich natuurlijk naast de geweldige ontwikkeling van de Europeesche suikerindustrie alleen heeft kunnen handhaven, doordat zij een ander eindproduct aflevert, dat wegens de billijke prijzen en ook door zijn specifieke eigenschappen in de Inlandsche huishouding geprefereerd wordt boven het product van de Europeesche suikerfabrieken.

Uit de waarnemingen, die door de landbouwleeraren te Blitar en Malang en schrijver dezes in 1917 daarover werden verricht volgt, dat het Inlandsch suikerbedrijf ongetwijfeld tot de meest winstgevende bedrijven der bevolking moet worden gerekend.

Uit een destijds door het Hoofd der Afdeeling Nijverheid en Handel ingestelde enquête blijkt, dat het ook in quantitatief opzicht een zeer belangrijk bedrijf is. De verzamelde cijfers gaven voor 1916 een jaarlijksche productie op Java en Madoera van bijna 1.000.000 pikol, deels $^1/_3$ rietsuiker, deels $^2/_3$ palmsuiker. (d.w.z. arensuiker, klappersuiker en siwalansuiker).

Zoowel de Inlandsche rietsuiker- als de palmsuiker-bereiding zijn in 1917 uitvoerig bestudeerd. In beide takken van nijverheid bleken buiten twijfel wat betreft de werkwijze belangrijke verbeteringen te kunnen worden aangebracht.

Een oogenblik moge daarom nog worden stilgestaan bij de Inlandsche rietsuikerbereiding. Gedurende vele jaren werden reeds Amerikaansche ijzeren molentjes hier te lande ingevoerd, welke zouden kunnen dienen om de primitieve houten rietmolentjes der bevolking te vervangen. In de practijk gaven zij echter aanleiding tot vele teleurstellingen, waarom besloten werd een nader onderzoek omtrent hunne waarde in te stellen. Daarbij bleek evenwel in de eerste plaats,

dat de betere bij de bevolking in gebruik zijnde houten molens veel doelmatiger zijn dan algemeen wordt aangenomen.

Door verschillende bestuursambtenaren zijn in dit opzicht wel eens zeer verkeerde voorstellingen in de wereld gebracht. Zoo werd door een ijverig controleur een warme aanbeveling geschreven voor het gebruik van ijzeren molentjes inplaats van houten, waarbij werd meegedeeld, dat de sapopbrengst met de eerste wel 66 % meer bedroeg dan bij gebruik der houten molentjes. Nu is bij een groot aantal proefnemingen met houten molentjes gebleken, dat daarmee een sapopbrengst wordt verkregen, die tusschen 50 en 64 % van het rietgewicht varieert. Een verhooging van dit bedrag met 66 % zou dus de sapopbrengst van de ijzeren molentjes opvoeren tot boven 100 % van het rietgewicht!

In werkelijkheid bedraagt de vermeerdering in sapopbrengst bij gebruik van ijzeren molentjes van 15—20 % van die met de houten molens verkregen hoeveelheid, dus nog altijd vrij belangrijk.

Tegenover dit voordeel staan intusschen weer verschillende nadeelen, zooals de hoogere aanschaffingsprijs, de groote breekbaarheid, het minder transportabel zijn, enz.

Allerlei secundaire omstandigheden zijn dan verder weer dikwijls van groote beteekenis bij de beslissing van den Inlandschen planter om al of niet tot den aankoop van een „pengilingan Amerika" over te gaan. Merkwaardigheidshalve zij in dit verband nog vermeld, dat ook de Inlandsche rietplanter dikwijls veel te lijden heeft van rietdiefstallen en dat hij daarom zijn fabriek graag gemakkelijk transportabel heeft om steeds zelf den aangesneden tuin te kunnen bewaken.

Dit neemt niet weg, dat de in de laatste jaren door de Afdeeling Nijverheid uit Amerika geimporteerde molentjes gretig afnemers hebben gevonden en er van regeeringswege zeker veel kan worden gedaan om het Inlandsche suikerbereidingsbedrijf dat volop reden van bestaan heeft in goede banen te leiden.

Op de palmsuikerwinning — waaraan o.m. in Britsch Indië groote aandacht is besteed en waarin ongetwijfeld groote verbeteringen zijn aan te brengen — zal hier niet worden ingegaan.

Het feit, dat de bereiders van palmsuiker in het algemeen zeer verspreid leven en bovendien tot het meest conservatieve deel der

bevolking behooren, maakt dat de doorvoering van verbeteringen vooloopig nog op zeer groote practische bezwaren stuit.

Ook de coprabereiding is een Inlandsch bedrijf, dat alleszins aanspraak kan maken op belangstelling.

Voor de Philippijnen heeft men berekend, dat jaarlijks een schade van ruim *f* 5.000.000 geleden wordt, doordat aan de bereiding der copra onvoldoende zorg wordt besteed. Voor Nederlandsch-Indië kan het bedrag van het waardeverlies van de jaarlijks bereide copra eveneens op ettelijke millioenen guldens worden geraamd, indien men daarbij rekening houdt met de hoogere prijzen, welke de Malabaren Ceyloncopra op de wereldmarkt behaalt.

In dezen toestand verandering te brengen is dus zeker een alleszins loonende taak en geregeld komen bij het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel dan ook vragen binnen van bestuursambtenaren, die advies wenschen aangaande hetgeen ter zake kan geschieden.

Nu staan de Nederlandsch-Indische klappers, uit het oogpunt van coprabereiding beschouwd, in het algemeen zeker niet bij de Ceylon- en Malabarklappers achter [1]) en het prijsverschil tusschen de Java f.m.s. kwaliteit en de Ceylon- Malabarcopra, dat op de Amsterdamsche markt, althans in normale tijden nog *f* 2.— à *f* 2.50 per 100 K.G. bedraagt, moet dan ook uitsluitend worden toegeschreven aan een minder goede wijze van bereiden van het product.

Daarbij wordt namelijk in tweeërlei opzicht gezondigd: het te jong plukken van de klappers en het onvoldoende of te langzaam drogen van het „vruchtvleesch", waardoor schimmeling van het product optreedt. Het onrijp plukken der klappers heeft nu allereerst tengevolge, dat van een bepaald aantal klappers door den coproproducent merkbaar minder copra wordt verkregen dan indien hij de vruchten behoorlijk had laten uitrijpen.

Ook is van jonge klappers bereide copra bij opslag veel meer aan bederf onderhevig, waardoor de er uit te persen olie mede in kwaliteit achteruitgaat. In het bijzonder is dit het geval wanneer

---

[1]) Teekenend in dit opzicht is wel, dat in één der eenige jaren geleden verschenen verslagen van het Departement van Landbouw te Ceylon met groote ingenomenheid gewag wordt gemaakt van aldaar ingevoerde Javaklappers.

daarmede nog een onvoldoende droging gepaard gaat. Dan treedt zeer gemakkelijk schimmeling op welke naast kwaliteitsvermindering der in de copra aanwezige olie ook tot belangrijke absolute olieverliezen aanleiding geeft. Dit laatste wordt dikwijls over het hoofd gezien, omdat het oliepercentage ook in sterk beschimmelde copra veelal niet veel van het normale verschilt. Aangezien evenwel de schimmels en andere microörganismen behalve olie ook belangrijke hoeveelheden andere bestanddeelen der copra omzetten, kan er relatief veel olie verloren gaan, zonder dat dit in het oliegehalte evenredig tot uiting komt. [1])

Uit het bovenstaande blijkt afdoende, dat het zeer loonend moet zijn te trachten een meer zorgvuldige werkwijze bij den Inlandschen coprabereider ingang te doen vinden.

Wat nu het eerst genoemde euvel, namelijk het te jong plukken der klappers aangaat, kan men constateeren, dat het uit den weg ruimen daarvan uit technisch en commercieel oogpunt geen problemen biedt. Het schadelijke voor den klapperproducent daarvan staat, op grond van het bovenstaande, vast, waarbij nog komt, dat in den laatsten tijd gepubliceerde mededeelingen het al zeer waarschijnlijk maken, dat het onrijp plukken ook op de geheele vruchtdracht een funesten invloed heeft.

Dit onderdeel der nijverheidsbevordering is dus feitelijk geheel terug te brengen tot wat men zou kunnen noemen economischen zendingsarbeid. Het komt er slechts op aan den Inlandschen klapperproducent van het voor hem nadeelige van zijn handelwijze te doordringen, waarbij er natuurlijk volop rekening mee te houden is, dat in sommige gevallen tengevolge van de onveiligheid in de dessa en de daarmee gepaard gaande veelvuldige klapperdiefstallen, de huidige handelwijze voor den klapperboombezitter achteraf beschouwd nog de meest economische is! Ook andere factoren kunnen voor den tegenwoordigen gedragslijn van vele klapperproducten van groote beteekenis zijn: zoo bijv. de marktverhoudingen, de meerdere of mindere afhankelijkheid van de copra-opkoopers enz. Aan het aanbrengen van „verbeteringen" behoort dus ook hier een grondige kennis van den plaatselijken economischen toestand vooraf te gaan.

Bij het tweede onderdeel van het probleem treden naast den

1) Zie: Teijsmannia p. 573 (1918).

economischen kant, de technische en commerciëele zijden veel meer op den voorgrond. Het staat wel vast, dat tot op heden de hoogst genoteerde copra-kwaliteiten vrijwel algemeen worden verkregen door het drogen van het „vruchtvleesch" in de zon. In streken met geringen regenval zal dit ook zeker de voor de Inlandsche bereiders het meest aangewezen werkwijze zijn.

In het overgroote deel van den archipel is althans gedurende bepaalde tijden van het jaar de regenval van dien aard, dat deze op het droogproces met behulp van zonnewarmte in hooge mate storend werkt. De Inlandsche copraberéider weet zich dan gewoonlijk te redden door de copra verder op een rooster boven een met klapperdoppen, klapperbolsters, houtafval e.d. gestookt vuur te drogen. Daarbij wordt het product echter nagenoeg steeds door de teerproducten der rook verontreinigd, terwijl een deel der copra bovendien dikwijls geschroeid of zelfs half verbrand is, met als natuurlijk gevolg een niet onbelangrijke waardevermindering van het product.

Te trachten in dezen misstand verandering te brengen is een probleem, dat reeds geruimen tijd de aandacht van velen getrokken heeft.

Daarbij is men aanvankelijk van de logische gedachte uitgegaan, dat in het droogsysteem verandering moest worden gebracht door namelijk de droging niet met de warme rookgassen, maar met afzonderlijk verwarmde lucht van gelijkmatige temperatuur te doen plaats hebben.

Tal van min of meer volmaakte en min of meer ingewikkeld geconstrueerde drooghuizen zijn uit dit streven voortgekomen. Alle hadden echter één bezwaar, namelijk dat zij tot belangrijke kapitaalsuitgaven aanleiding gaven.

Van den omvang der kapitaalsvastlegging en van de mate der bereikte kwaliteitsverbetering hangt het nu natuurlijk af, in hoeverre deze kapitaalsuitgaven rendabel en dus gemotiveerd zijn.

Bij de beoordeeling van dit laatste treden nu intusschen nog allerlei secundaire factoren in het spel, zooals uit het volgende leerrijke voorbeeld kan blijken.

Reeds in 1909 werden door de heeren *De Kruyff* en *Heyne* van het Departement van Landbouw, proeven genomen met het bereiden van copra in een speciaal drooghuis te Karanganjar, welke tot de bereiding van een op de Amsterdamsche markt zeer gunstig beoor-

deelde coprakwaliteit leidden. Een zorgvuldige calculatie van den heer *Heyne* na een proeftijd van acht maanden gemaakt, toonde aan dat de bereidingskosten van de kunstmatig gedroogde copra die van de sundriedcopra der bevolking met *f* 1.22 per 100 K.G. overtroffen. Daar een dergelijk surplus destijds niet te verwezenlijken was, werden de proefnemingen gestaakt.

Achteraf is nu evenwel gebleken, dat indien de partijen kunstmatig gedroogde copra, welke op de markt waren gebracht slechts kwantitatief van meer beteekenis waren geweest, de afnemers van destijds zeker wel een prijs van *f* 2.— à *f* 2.50 per 100 K.G. boven de f.m.s. kwaliteit hadden kunnen betalen. Maar deze afnemers waren van meening, dat het voordeel der betere kwaliteit voor hen eerst geldelijk tot zijn recht kon komen, indien de geleverde hoeveelheden ten opzichte van de capaciteit der betrokken fabrieken van beteekenis werd.

Hieruit valt dus de leering te trekken, dat de doorvoering van ook uit rentabiliteitsoogpunt volkomen te verdedigen verbeteringen door bijzondere omstandigheden in de kiem kan worden gesmoord.

Hoewel de omstandigheden sinds genoemden tijd zeer veel verbeterd zijn, doordat de verbruikers van het grootste deel der copra thans in het eigen land worden gevonden en verbeteringen in de coprabereiding steeds in nauw overleg met deze verbruikers kan geschieden, toch blijft de meerdere of mindere noodzakelijkheid om verbeteringen, welke groote kapitaalsuitgaven vragen, dadelijk op grootere schaal door te voeren een ernstig bezwaar voor de verwezenlijking ervan.

Terugkomende op het vraagstuk der opheffing van de coprabereiding als industrie der Inlandsche bevolking, moeten wij dan wel concludeeren, dat de oplossing daarvan niet zal liggen in de oprichting van geperfectioneerde drooghuizen, waarvoor bovendien in verband met het benoodigde kapitaal, dat de krachten van den Inlandschen klapperproducent als enkeling verre te boven gaat, een innige samenwerking van een groot aantal dier producenten zou worden vereischt. Op dit gebied zou zeker eerst de weg door de Europeesche klapperproducenten moeten zijn gebaand.

Nadere kennismaking met de wijze van coprabereiding, zooals die op Ceylon ook op de grootere klapperondernemingen met zeer veel succes wordt toegepast, leert nu evenwel ook, dat de oplossing voor

de Inlandsche industrie eveneens in andere richting kan worden gevonden. Met betrekkelijk zeer primitieve hulpmiddelen kan een zeer goede copra-kwaliteit worden bereid, indien de bewerking, in principe overeenkomende met die der Inlandsche bevolking, slechts met inachtneming van bepaalde voorschriften en met groote zorgvuldigheid wordt verricht. [1])

Dit gezichtspunt opent nu weer perspectieven voor een goed geleiden propagandistischen arbeid van den nijverheidsvoorlichtingsdienst, welke daarbij dan evenwel behalve aan de technische zijde ook aan tal van economische factoren aandacht zal hebben te schenken.

In aansluiting op hetgeen over de coprabereiding is gezegd, moge er dan hier nog even op worden gewezen, dat ook de mogelijkheid van verwerking van andere klapperproducten door de bevolking volop de aandacht der regeering waard is. Hierbij wordt in het bijzonder aan een te ontwikkelen industrie van klappervezel en klappergaren gedacht.

Het was tot voor korten tijd nog geheel een open vraag, waarom op Ceylon en aan de Malabarkust een bloeiende huisindustrie voor het spinnen van cocosgaren bestond, welke de geheele wereld van grondstof voor de prima cocosmatten e. d. voorziet, terwijl alle pogingen, om hier op Java deze tak van nijverheid in te voeren, hebben gefaald.

Het op initiatief van het Koloniaal Instituut te Amsterdam in genoemde landen ingestelde onderzoek heeft nu wel aangetoond dat de vroeger veelal ter verklaring van dit feit aangevoerde belemmeringen van technischen aard of schromelijk overschat waren of zelfs niet bestonden. Daardoor is zeer waarschijnlijk geworden dat althans in sommige streken van Java de bedoelde industrie, enkel uit technisch oogpunt beschouwd, met succes zou zijn in te voeren.

Een goed opgezet experimenteel onderzoek dienaangaande mag ook thans, gezien de belangrijke geldelijke gevolgen, die daaruit voor een klapperproductieland als Java zouden kunnen voortvloeien — in Britsch-Indië overschrijdt de waarde van den uitvoe

---

1) Voor détails zij verwezen naar: Teijsmannia p. 97 (1920).

der klappervezelartikelen in gunstige jaren de ƒ 10.000.000 — als alleszins gemotiveerd worden beschouwd.

Maar ook al zouden de technische proefnemingen slagen, dan mag men nog niet vergeten, dat tal van economische factoren de rentabiliteit en dus de levensvatbaarheid eener te ontwikkelen klappervezelindustrie in hooge mate beïnvloeden. Een grondig onderzoek naar de economische toestanden in de daarvoor in aanmerking komende klapperproductiecentra moet dus ook hier weer hand in hand gaan met de onder technisch-wetenschappelijke leiding in te zetten proefnemingen [1]).

Verschillende andere Inlandsche bedrijven, zooals de weefnijverheid, de batikkerijen, de leerlooierijen met de daaraan verbonden vervaardiging van taroempah's, sandalen, sloffen enz., de ijzersmederij, de koperbewerking, de touwslagerij en nog eenige andere worden hier stilzwijgend voorbijgegaan.

Ook van deze bedrijven kan weer getuigd worden, wat de in 1916 ingestelde „Indian Industrial Commission" als haar oordeel over de Britsch-Indische „cottage-industry" weergaf, namelijk: „Cottage industries are a very important feature in the industrial life of India — and there is no real ground for the belief that they are generally in decadent condition".

Maar nadere beschouwing van de genoemde bedrijven leert daarnaast ook weer, dat niettegenstaande de gevolgde techniek alleszins voor verbetering vatbaar is, het doorvoeren van verbeteringen, tengevolge van de veelal zeer gelukkige aanpassing dier bedrijven aan de bijzonderheden der Inlandsche samenleving, slechts met groote behoedzaamheid en rekening houdende met tal van factoren van economischen aard, met kans op succes kan worden ondernomen.

Thans dient nog een ander punt onder de oogen te worden gezien. Aannemende, dat, na een zorgvuldig technisch en economisch onderzoek, is overgegaan tot de invoering van verbeterde werkwijzen of toepassing van betere hulpmiddelen in bepaalde Inlandsche bedrijven, dan nog rest als een deel der regeeringstaak het handhaven van die bedrijven op een hooger peil.

Bij de bespreking van de voor eenige jaren met aanvankelijk

---

1) Voor verdere bijzonderheden vergelijke men: De Indische Mercuur van 8 en 29 October 1920.

succes bekroonde bemoeiingen van den deskundige voor de steenen- en pannenbakkerij is daarbij reeds het noodige gezegd en de meening uitgesproken, dat de psyche van den Inlander dezen steun van blijvenden aard voorshands tot een onmisbaar onderdeel der gansche nijverheidsbevordering maakt.

Maar dan is ook nauw contact tusschen de centrale nijverheidsbevordering en de bevolking, dus plaatselijke voorlichting en leiding onmisbaar. Of men hiertoe op meer of minder groote schaal zal willen overgaan is natuurlijk geheel een kwestie van regeeringsbeleid: afhankelijk van de beantwoording van de vraag of men van een dergelijken gedragslijn op den duur vruchten meent te mogen verwachten voor de Inlandsche samenleving.

Aan den eenen kant is het natuurlijk verleidelijk alle pogingen in deze richting te vergelijken met het kweeken van kasplantjes, die aan zichzelf overgelaten toch weer in den economischen strijd ten onder zullen gaan en daarmee dan dit geheele streven als verderfelijk te veroordeelen.

Maar dan moge er op worden gewezen, dat toch zelfs bij verschillende groote cultures hier te lande „pépinières" een zeer belangrijke rol vervullen en dat kasplanten toch ook voor verschillende landstreken (men denke aan het Westland of de omgeving van Gent) een economische factor van de eerste orde zijn geworden. Hiermede wil alleen maar gezegd worden, dat ook al erkent men, dat bevordering van Inlandsche nijverheid zonder blijvenden steun, ja zonder koesterende zorg van regeeringswege gedurende de eerste tientallen van jaren tot mislukking is gedoemd, dit op zich zelf nog niet voldoende is om een streven in die richting in een zoo ingewikkelde huishouding als een koloniale nu eenmaal noodzakerlijkerwijze is, absoluut te veroordeelen.

Hoe in deze de eindbeslissing ook moge vallen, de regeering heeft de onmisbaarheid van dit onderdeel der nijverheidsbevordering erkend door aan de Afdeeling Nijverheid reeds enkele ambtenaren voor den buitendienst te verbinden, teneinde op deze wijze eens een goed opgezette proef te nemen, om te zien, wat bij een rationeele wijze van steunverleening aan de Inlandsche nijverheid te bereiken valt. Het is welhaast overbodig aan dit alles nog toe te voegen, dat naast de genoemde maatregelen, steeds ook aan het vraagstuk der crediet-

verschaffing en bevordering van de coöperatiegedachte volop aandacht is te schenken.

Samenvattende kan in zake de bevordering der Inlandsche nijverheid worden gezegd:

1). Alle Inlandsche bedrijven zijn in hooge mate aangepast aan de Inlandsche samenleving en daarmede is in sterke mate rekening te houden bij pogingen tot het invoeren van oogenschijnlijk voor de hand liggende verbeteringen.

2). Een grondige, zoowel technische als economische ontleding dier bedrijven behoort dus aan alle bevorderingspogingen vooraf te gaan.

3). Bij de eigenlijke bevordering behooren steeds maatregelen van economischen aard aan de technische voorlichting gepaard te gaan, ja zelfs zullen de economische vraagstukken nagenoeg steeds de technische verre in belangrijkheid overtreffen.

4) Zoowel bij het onder 2 als bij het onder 3 genoemde zullen de technische en economische problemen steeds in nauw onderling verband behooren te worden beschouwd.

5). Het opheffen der bedrijven uit hun primitieve positie zal alleen dan blijvend succes hebben, indien daarbij tevens door toeziende ambtenaren aan het bedrijf in zijn verbeterden vorm leiding wordt gegeven.

Maar ook als de bevordering der Inlandsche nijverheid op bovengeschetste rationeele wijze wordt aangepakt, verwachte men geen snelle, éclatante resultaten, slechts zeer geleidelijk zullen hervormingen ingang vinden en slechts langzaam zal daarvan iets meer aan het daglicht treden.

Bevordering van Inlandsche nijverheid is wat de nieuwe Landvoogd er reeds in 1904 van zeide: „een zaak van langzame wording, van taai geduld en onverzwakte toewijding".

c. Bevordering der fabrieksnijverheid.

Zooals in de Inleiding werd opgemerkt, heeft de regeering ook actieve bevordering van de Westersche fabrieksnijverheid hier te lande in haar programma opgenomen, iets wat natuurlijk dadelijk veel ruimer perspectieven opent.

De instelling van de Commissie voor de Fabrieksnijverheid in 1915 vond reeds even vermelding.

Gedurende den eersten tijd had het er nu wel eens de schijn van of het zou komen tot een verdeeling van werkzaamheden tusschen Departement en Commissie, waarbij het eerste uitsluitend bemoeienis met de Inlandsche, de tweede met de fabrieksnijverheid zou hebben.

Intusschen tot een omlijnde scheiding der werkzaamheden kwam het nimmer. Tot een verdeeling als hiervoren aangegeven bestond tenslotte dan ook geen aanleiding, want toen medio 1917 door den vorigen Directeur van Landbouw een begrootingsvoorstel voor de oprichting van een Afdeeling voor Inlandsche nijverheid werd ingediend, kon dit voorstel in de oogen der Indische regeering eerst goedkeuring verwerven, nadat daaraan het specifiek Inlandsche karakter was ontnomen.

Booze tongen zeiden, dat het hoogste adviseerende regeeringscollege daarbij zeer eenvoudig te werk was gegaan; het zou zijn jongsten klerk de last hebben gegeven om overal waar in het ontwerp en in de toelichting het adjectief „Inlandsch" voorkwam, met roode inkt erbij te voegen „en Europeesch" en de zaak was gezond.

Bij genoemd regeeringscollege schijnt toen niet voldoende beseft te zijn, dat door deze simpele toevoeging de taak der toekomstige afdeeling zoodanig was veranderd, dat de organisatie en uitrusting der afdeeling daardoor zeer aanzienlijke wijzigingen behoorde te ondergaan. En daar de betrokken departementschef bij zijn oude inzicht bleef, dat de Westersche nijverheid hier te lande geen regeeringssteun behoefde, werd ook van de zijde van het Departement daarop niet nader teruggekomen.

Evenmin schijnt het den regeeringsadviseurs op dat oogenblik helder voor oogen te hebben gestaan, dat een deel van de taak der regeering op nijverheidsgebied reeds was opgedragen aan de 2 jaar geleden ingestelde Commissie voor de fabrieksnijverheid, zoodat dus òf arbeidsverdeeling òf opheffing dier commissie aangewezen was.

De taak der nieuwe Afdeeling toch werd als volgt omschreven: „zij zal hebben te behandelen *alles*, wat op de Inlandsche en Europeesche nijverheid *in haren vollen omvang* betrekking heeft".

Temeer valt het te betreuren, dat de regeering in gebreke bleef een nauwe band te leggen tusschen Commissie en Afdeeling Nijverheid, omdat beide als organen voor een succesvolle ontwikkeling der

inheemsche fabrieksnijverheid specifieke voordeelen aanbieden. De commissie toch mag van de grootste beteekenis worden geacht om het onmisbare contact tusschen de regeering en de vooraanstaande financiers als vertegenwoordigers der particuliere ondernemers bij de voorbereiding der werkzaamheden te verzekeren, terwijl daartegenover de Afdeeling Nijverheid het aangewezen uitvoerend orgaan voor een actieve nijverheidspolitiek der regeering is.

Op een en ander wordt hier niet verder ingegaan; hier moge thans een beknopte analyse van de taak der regeering op het gebied van de bevordering der inheemsche fabrieksnijverheid plaats vinden.

Zooals wij zagen, is het besef, dat het regeeringstaak is om een actief aandeel in de nijverheidsontwikkeling van een land te nemen in hoofdzaak een oorlogsproduct.

Met uitzondering van enkele landen, Duitschland en Japan bijv., bepaalden de meeste regeeringen in de 19e eeuw althans er zich toe om voor de inheemsche nijverheid hinderpalen uit den weg te ruimen en hoogstens werden protectionistische maatregelen genomen. Maar het nemen van initiatief tot het invoeren van nieuwe takken van nijverheid of zelfs het beramen van maatregelen om het particulier initiatief in deze richting te prikkelen, bleef in hoofdzaak achterwege.

De geweldige verstoring van het internationale handelsverkeer, welke door den wereldoorlog werd teweeg gebracht, bewerkte evenwel een omwenteling in deze houding der regeeringen.

In alle landen ontstond een drang om in zoo kort mogelijken tijd een „eigen" industrie tot stand te brengen, maar al spoedig bleek, dat de uitvoering daarvan heel wat bezwaren met zich bracht. Allerwege toch werd het gemis gevoeld van technisch geschoolde krachten, kwamen leemten aan het licht in de kennis omtrent het voorkomen van grondstoffen, bereidingswijzen enz. Teneinde nu aan een en ander tegemoet te komen werd in zeer veel landen overgegaan tot het oprichten van gouvernementsinstellingen, welke zich met de vereischte technische en wetenschappelijke onderzoekingen belastten en waaruit den particulieren ondernemers de noodige voorlichting werd verstrekt.

Een ruim opgevat onderzoek naar de technisch belangrijke hulpmiddelen van een land, zal alleen toch van staatswege kunnen worden ondernomen. Alleen de staat beschikt over de daartoe onontbeerlijke

machtige hulpmiddelen; een dergelijk onderzoek overlaten aan de particuliere ondernemingen zou tot een betreurenswaardige versnippering van krachten en tot veel dubbel werk aanleiding geven.

Zoo werd in Engeland ingesteld een „Department of Scientific and Industrial Research" in Amerika een „National Research Council", in Australië is men onlangs overgegaan tot de instelling van een „Permanent Institute of Science and Industry", Japan krijgt naast de bestaande laboratoria een groot „National Laboratory of Scientific and Industrial Research", Zuid Afrika een „Scientific and Technical Advisory Committee", Canada eenige „Industrial Research Laboratories". [1])

Wij zien dan hoe aan al die instellingen de gedachte van de noodzakelijkheid van „research", van wetenschappelijk geleid onderzoek dus, voor de industriëele ontwikkeling ten grondslag ligt.

Het is duidelijk, dat ook hier te lande industriëele voorlichting onmisbaar is en meer nog dan in vele andere landen zal men zich hier op onderzoek moeten baseeren. De van Europa zoo sterk afwijkende omstandigheden o.m. wat betreft grondstoffen, klimaat, arbeidstoestanden enz. alsmede het feit, dat verschillende voor Indië min of meer specifieke onderzoekingsgebieden nog vrijwel braak liggen, verhinderen een ongewijzigde toepassing der Westersche industriëele ervaringen.

Maar naast de technisch-wetenschappelijke voorlichting, zal ook voorlichting op economisch en statisch gebied onmisbaar zijn.

Het is nu de taak der Afdeeling Nijverheid, daarin te voorzien. Zij zal dus een centrale moeten vormen, waar alle gegevens van industriëel belang bijeen worden gebracht, worden geordend en gemakkelijk toegankelijk worden gemaakt.

Bij de beoordeeling van hetgeen nu door genoemde Afdeeling tot dusver in deze richting is gedaan, dient er evenwel rekening mee te worden gehouden, dat deze hare werkzaamheden einde 1918 op het ruime gebied van Inlandsche en Europeesche nijverheid begon met een organisatie, die zooals gezegd, enkel op de Inlandsche nijverheid was gebaseerd. Van de papieren sterkte van

---

[1]) Men vergelijke: „Recent Developments in the Organisation of National Research Institutions", publicatie van de „Advisory Council of Science and Industry of the Commonwealth of Australia".

het personeel was bovendien nog slechts een zeer klein deel aanwezig en hierin kwam slechts geleidelijk verbetering. Daarbij komt nog, dat het de Afdeeling aan behoorlijke huisvesting ontbrak, dat aanvankelijk slechts over spaarzame industriëele gegevens en een zeer bescheiden technische bibliotheek kon worden beschikt, dat verder voor experimenteel werk op meer technische schaal geenerlei hulpmiddelen ten dienste stonden. Het zal dus duidelijk zijn, dat de Afdeeling gedurende den eersten tijd zich voornamelijk heeft moeten toeleggen op voorbereidend werk teneinde in al deze leemten te voorzien.

Zoolang de Afdeeling dan ook haar nieuwe gebouw te Bandoeng nog niet zal hebben betrokken, zal nog veel aandacht aan de voorbereiding van haar toekomstige taak moeten worden geschonken en eerst wanneer de overbrenging tot stand is gekomen en daardoor ook het experimenteele werk van de afdeeling tot haar recht zal kunnen komen, zal deze — mits tevens de sterkte van het personeel uitbreiding zal hebben ondergaan — in de gelegenheid zijn tenvolle aan haar bestemming te beantwoorden.

Bij de uitvoering van de geschetste taak der Afdeeling zal men zich nu steeds voor oogen moeten houden, dat een nauw contact met de particuliere ondernemers onmisbaar is om tot resultaten te komen.

Ondanks het feit, dat de Afdeeling zich met het oog op de onvolmaaktheid van hare uitrusting, voorloopig nog van het maken van propaganda onthouden heeft, kan de belangstelling der particuliere ondernemers in het algemeen bevredigend worden genoemd, ook al mag hier niet onvermeld blijven, dat in kringen van de leiders der industriëele organisaties nog maar al te dikwijls gebrek aan vertrouwen in de medewerking der Regeering en een zeker scepticisme ten opzichte van de waarde dier medewerking tot uiting komt. Deze houding is ongetwijfeld een direct gevolg van den typisch Hollandschen individualiteitszin. In het welbegrepen belang der Indische industriëelen is het echter zeer te hopen, dat in dezen toestand geleidelijk verandering komt: hetgeen in het buitenland geschiedt, moge hierbij tot leering strekken.

Het aantal aanvragen om voorlichting van den een of anderen aard, dat gedurende den eersten tijd van haar bestaan bij de Afdeeling is binnengekomen was intusschen reeds vrij belangrijk en neemt

geleidelijk toe. In vele gevallen kon de Afdeeling verder met succes optreden als intermediair tusschen leveranciers van grondstoffen en fabrikanten, die deze grondstoffen wenschten te verwerken.

In dit opzicht zal ongetwijfeld een nauwe samenwerking met den door het Koloniaal Instituut te Amsterdam georganiseerden voorlichtingsdienst eveneens nog vele voordeelen kunnen afwerpen.

Werd in het voorafgaande gewezen op de noodzakelijkheid van het bestaan van een centraal orgaan, waar particuliere ondernemers op hun verzoek voorlichting op industrieel gebied in den ruimsten zin des woords kunnen vinden, daarnaast is het ook regeeringstaak om in bepaalde gevallen het initiatief te nemen tot het invoeren van hier te lande nieuwe takken van nijverheid.

De regeering heeft inmiddels blijk gegeven ook op dit deel van haar taak diligent te zijn, door de instelling van de Subcommissie voor de chemische halffabrikaten. Zij ging daarbij van de juiste gedachte uit, dat tal van industriëen hier te lande geen ingang konden vinden tengevolge van de onmogelijkheid om over de vereischte halffabrikaten anders dan door invoer en daardoor tegen buitensporig hooge prijzen te beschikken. Door de subcommissie zijn nu in nauwe samenwerking met de Afdeeling Nijverheid plannen voorbereid om in de eerste plaats te geraken tot de oprichting van fabrieken van eenige der allerbelangrijkste chemische halffabrikaten. In overleg met particuliere ondernemers vertrouwt men tot de verwezenlijking dezer plannen te kunnen geraken.

In de toekomst zal evenwel op grond van haar experimenteel werk ook de Afdeeling Nijverheid in bepaalde gevallen het initiatief kunnen nemen tot het invoeren van nieuwe takken van nijverheid. Door haar kunnen in belangrijke gevallen kleine proeffabrieken worden opgericht, die dan het uitgangspunt kunnen worden van grootere door particuliere ondernemers op te richten fabrieken.

Indien de Afdeeling Nijverheid echter met succes haar veelzijdige taak zal willen kunnen vervullen, is teneenenmale noodzakelijk, dat zij op den duur ook werkelijk wordt tot het centrale nijverheidsorgaan.

Gezien de onderlinge samenhang van zelfs dikwijls oogenschijnlijk zeer uiteenloopende takken van nijverheid, zou verwaarloozing van eenheid in de uitvoering van het geheele regeeringsbeleid, onafwendbaar aanleiding geven eenerzijds tot het verrichten van dubbel werk,

anderzijds tengevolge hebben, dat noodzakelijk werk ongedaan blijft.

Op den duur zullen verschillende andere regeeringsorganen, welke zich thans ook op het gebied der nijverheidsbevordering bewegen of daartoe bouwstoffen verzamelen, hunne werkzaamheden aan de Afdeeling Nijverheid moeten overdragen. Dit proces zal intusschen eerst geleidelijk kunnen plaats hebben, al naarmate de uitrusting der Afdeeling verbetert.

Met een enkel woord moge er nog op worden gewezen dat het bemoeienis hebben met en het ingrijpen in de particuliere nijverheid noodzakelijkerwijze tot verhoudingen van zeer delicaten aard aanleiding geeft. Bevordering van particuliere nijverheid toch brengt financieele voordeelen met zich voor den gesteunden ondernemer en dikwijls ook indirect financiëele schade aan anderen.

Hoezeer er nu ook naar gestreefd zal moeten worden om dit laatste te vermijden, op den duur zal dit zeker niet altijd te voorkomen zijn. Begrijpelijk is het dan ook, dat vele importeurs hier te lande voor het streven naar inheemsche nijverheidsontwikkeling al zeer weinig geporteerd zijn.

Algemeene regels voor een te volgen gedragslijn zijn daarbij niet te geven, vandaar dat de leiding der bemoeiingen met de nijverheid dan ook moet berusten bij een onafhankelijk persoon, wiens handelingen uitsluitend door het belang der gemeenschap moeten worden bepaald. Maar ook aan het technische personeel moeten hooge eischen in zake integriteit worden gesteld; alleen dan toch is het mogelijk, dat de particuliere ondernemer bereid zal zijn zijn vertrouwen aan de Afdeeling te schenken.

Tot besluit nog enkele opmerkingen.

Wij zagen, dat de actieve bemoeienis der regeering met de nijverheid in de eerste plaats een gevolg was van den oorlog, een direct uitvloeisel van het streven naar economische onafhankelijkheid. Met het wederkeeren van meer normale toestanden is nu op dit streven dat *Treub* zoo juist heeft gekarakteriseerd als het streven naar „economische zelfgenoegzaamheid" al weer een zeer merkbare reactie ingetreden.

Men zal zich nu afvragen of daarmee de aanleiding voor de nijverheidsbevordering van regeeringswege niet meer of minder is komen te vervallen. Daarbij komen wij echter op ons uitgangspunt terug. In de Inleiding toch werd uiteengezet, hoe het geheele streven der

regeering naar geleidelijke industrialiseering in eerste instantie berustte op de noodzakelijkheid om over te gaan tot het scheppen van nieuwe bestaansbronnen voor de Inlandsche bevolking Het is nu de groote verdienste geweest van het vorig gedelegeerd Lid der Commissie voor de Fabrieksnijverheid, den heer *van Reigersberg Versluys*, dat hij niet alleen overtuigend heeft aangetoond, dat in dit opzicht uitsluitend heil was te verwachten van de industrieele ontwikkeling van Nederlandsch-Indië, maar ook dat daarbij een snel tempo uiterst gewenscht en zelfs noodzakelijk was te achten. [1]) Om deze laatste voorwaarde te vervullen mag niet enkel aan de geleidelijke opheffing der Inlandsche industrieën aandacht worden geschonken maar is en blijft krachtige ontwikkeling eener Westersche fabrieksnijverheid hier te lande een onafwijsbare plicht der Indische Regeering.

Ook al is de huidige periode van malaise al zeer weinig geschikt om in dit opzicht spoedig tot groote daden over te gaan, het streven moet een onderdeel der regeeringspolitiek blijven en van iedere zich voordoende gunstige constellatie moet een dankbaar gebruik worden gemaakt tot tijd en wijle de algemeene voorwaarden zich weer ten goede wenden.

Naast dit specifiek Indische belang staat tenslotte ook nog dat der gansche menschheid, dat door een meer rationeele regeling der productie op den duur slechts gebaat kan worden. Invoering hier te lande van die industrieën, waarvoor de grondstoffen hier geheel of grootendeels beschikbaar zijn en wier producten hier of in omringende landen afzet kunnen vinden, is uit algemeen economisch oogpunt een zeer gewenschte vooruitgang ten opzichte van de heden nog voor vele artikelen geldende toestanden, waarbij de inheemsche grondstoffen naar verre landen worden vervoerd om na verwerking hier weer terug te komen.

Dit in aanmerking nemende, mag men dan ook vertrouwen dat de industriëele ontwikkeling van Nederlandsch-Indië, als onderdeel van een steeds verder voortschrijdend decentralisatieproces der wereldindustrie op den duur langs volkomen natuurlijken weg zal intreden.

Groote weerstanden zullen daarbij aanvankelijk moeten worden

---

[1]) Men zie: Publicatie No. 2 van de Vereeniging voor de studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken: Fabrieksnijverheid in Nederlandsch-Indië.

overwonnen; dit zal echter des te spoediger geschieden naarmate de inheemsche industriëelen ten allen tijde blijk geven het groote belang van nauwe samenwerking met de regeering te beseffen en naar gelang deze van haar zijde hun die medewerking ook in steeds toenemende mate en op weldoordachte en systematische wijze doet toekomen.

Overheidsbemoeienis met de bij de klappercultuur der Inlandsche bevolking betrokken belangen [1])

door

G. H. VAN DER KOLFF.

Waar in de Residentie Kediri met de klappercultuur — en al wat daaraan annex is — zulke groote belangen gemoeid zijn, zoowel voor de klapperproduceerende Inlandsche bevolking als voor de categorie

1) In dit opstel werd bovenstaand probleem meer in het bijzonder besproken met betrekking tot het gewest Kediri. De zeer uiteenloopende toestanden in de verschillende streken van Java, om van de Buitenbezittingen nog niet eens te spreken, maken een gedetailleerde behandeling, die afdaalt tot het stellen van concrete bepalingen, ondoenlijk, niet enkel wegens onbekendheid met al de plaatselijke finesses in betrekking tot het onderhavige vraagstuk aan de zijde van steller dezes, maar ook doordien — zoo deze leemte in kennis zich al niet voordeed — de aldus betrachte volledigheid en algemeenheid van het artikel zich bezwaarlijk zou verdragen met overzichtelijkheid en verteerbaarheid.

Waar bij de bewerking mijner materie echter gestreefd werd naar een algemeenen principiëelen opzet en de Residentie Kediri voorts aangemerkt mag worden als een dier centra, waar de conjunctie van klappercultuur en olieindustrie zich voordoet in de meest ontwikkelde phase, zoo meen ik, dat deze verhandeling niettemin aanspraak mag hebben op de belangstelling van allen, die zich interesseeren in het meer algemeen gesteld probleem, hoe van Overheidswege de juiste leiding te geven om alle bij de klappercultuur betrokken belangen een gezonde ontwikkeling te waarborgen.

Ten slotte zij er de aandacht op gevestigd, dat mijn opstel ongeveer een jaar geleden geschreven werd, zoodat enkele der door mij naar voren geschoven feiten met betrekking tot den huidigen stand van zaken in een min of meer afwijkend licht zullen zijn geplaatst. De toestand, zooals deze zich op het oogenblik mag voordoen, kan naar het voorkomt echter al even weinig als voldoende stationnair worden gequalificeerd om hem als onwankelbare basis aan te nemen voor het opbouwen van nieuwe en wellicht sterk-afwijkende meeningen.

der — overwegend Chineesche — opkoopers en tusschenhandelaren en die der — Europeesche en Chineesche — oliefabrikanten, zoo mag het zeker als de taak der betrokken Overheid beschouwd worden ten allen tijde nauwlettend gade te slaan, of ten aanzien van cultuur, handel en industrie wel die voorwaarden in acht genomen worden en die verhoudingen gelden, welke niet uitsluitend het — uit den aard der zaak tijdelijk — eigenbelang van een der partijen, hetzij een economisch sterkere, hetzij een economisch zwakkere, beoogen, maar dezulke, welke in laatste instantie gericht zijn op een permanente behartiging *aller* belangen, de eenige reëele basis toch, waarbij het belang der deelhebbers *blijvend* gebaat kan zijn, hetgeen indirect ook het gewest in zijn geheel slechts ten voordeele kan komen.

Indien — uit economische zwakte eenerzijds, uit economisch overwicht anderzijds — toestanden in het leven geroepen worden, die op den duur een beletsel dreigen te vormen voor een rustige en geleidelijk stijgende ontwikkeling der klappercultuur, -handel, en -industrie, dan — maar ook enkel dan — dient de Overheid door het opleggen van verplichtingen regelend op te treden om een gezonde basis te scheppen, op grond waarvan een voortgaande bloei in elk der drie betrokken branches gewaarborgd zij. Men wake er echter voor met bedoeld ingrijpen niet verder te gaan, dan strikt noodzakelijk is, om zooveel mogelijk alles over te laten aan een vrijen en natuurlijken groei.

Op grond van bovenstaande uiteenzetting zij het mij vergund na te gaan, óf en in hoeverre ingrijpen van Overheidswege in aller belang wenschelijk moet worden geacht, waarbij — ten einde zooveel mogelijk te streven naar overzichtelijkheid — uit louter practische overwegingen wordt uitgegaan van de mogelijkheid de voor te stellen maatregelen — al naar gelang ze meer in het bijzonder gelden voor cultuur, handel of industrie — in drie groepen onder te brengen, overeenkomstig waarmee de ondervolgende bespreking in drie hoofdstukken vervalt.

HOOFDSTUK I.

Klappercultuur.

Het is een feit, dat de klappercultuur der bevolking (om die der ondernemingen maar buiten beschouwing te laten) zeer extensief

gedreven wordt en er, in het algemeen gesproken, zelfs te weinig zorg aan den aanplant besteed wordt. Om met betrekking tot deze opmerking maar eens enkele punten aan te stippen, van de waarheid waarvan men zich in de practijk kan vergewissen: selectie van plantmateriaal wordt niet of hoogst onvoldoende toegepast, het plantverband — zoo hiervan althans sprake is bij den dikwijls zoo onregelmatig staanden aanplant — is te nauw, grondbewerking wordt niet ter hand genomen, bemesting komt zoo goed als nooit voor, volledig opruimen van afval en vuilnis uit de tuinen is weinig algemeen, inkepingen in den stam van nog jonge klapperboomen ontbreken nooit, de pluk heeft veelal te jong plaats.

Het zou echter al dadelijk in strijd zijn met het vooropgestelde principe een en ander zooveel mogelijk over te laten aan een vrije en ongedwongen ontwikkeling, om van Overheidswege een nader omschreven intensieve methode van werken te decreteeren. Hierbij komt ten overvloede, dat het lang nog niet altijd gezegd is, dat het extensief zijn van een landbouwbedrijf zonder meer aan de achterlijkheid van den bedrijfsleider valt te wijten, maar onder de heerschende omstandigheden noodzakelijkerwijze de eenig juiste methode van exploitatie kan zijn, waarbij voor de Inlandsche landhuishouding bovendien nog zeer in het bijzonder geldt, dat de meest economische aanwending der cultures zich al heel bezwaarlijk laat vaststellen, waar vele der op de mate van intensiteit van invloed zijnde factoren (kapitaalgebrek, onvoldoende rechtszekerheid) zoo buitengewoon moeilijk naar juiste waarde vallen te beoordeelen.

Waar dezerzijds dus moet worden toegegeven, dat der Inlandsche klappercultuur vele gebreken aankleven en dat de bevolking zich — in het algemeen gesproken — zal hebben toe te leggen op een intensiever wijze van werken, zoo dient de oplossing om hiertoe te geraken geleidelijk en langs indirecten weg bereikt te worden door het scheppen van gunstige voorwaarden en het elimineeren of het in gunstigen zin wijzigen van omstandigheden, die deze intensiveering in den weg staan (vlot beschikbaar stellen van goedkoop crediet, onderricht in goede cultuurmethoden, vergemakkelijking van afzet), terwijl voor dwingende bepalingen van Overheidswege enkel en alleen daar plaats is, waar een einde gemaakt

moet worden aan toestanden of practijken, waardoor de toekomst der klappercultuur ernstig wordt bedreigd.

Als zoodanig komen onvermijdelijk in aanmerking:

A. voorzorgs- en bestrijdingsmaatregelen ten aanzien van ziekten en plagen.

B. maatregelen, die den pluk van onvoldoend rijpe vruchten bemoeilijken.

Voorzorgs- en bestrijdingsmaatregelen ten aanzien van ziekten en plagen.

Geheel overeenkomstig de voor het gewest Besoeki geldende klapperverordening (Cf. bijlage art. 1), zou ik voor de Residentie Kediri ook enkel tegen de 5 ondervolgende schadelijke diersoorten bestrijdingsmaatregelen verplichtend willen zien gesteld:

1e. Sciurussoorten (klapperrat of badjing).
2e. Chiropodomus gliroides Blyth (klapperrat of tikoes klappa).
3e. Oryctes rhinoceros L (klappertor, neushoornkever of koewangwoeng).
4e. Rhynchophorussoorten (klappersnuitkever of soewati).
5e. Melissoblaptes rufovenalis Snell (klapperboorrups of oelat klappa).

Ten aanzien der bestrijdingsvoorschriften (cf. art. 2) zou ik in overweging willen geven om — en wat redactie en wat inhoud betreft — eenigszins van de Besoeki-verordening af te wijken.

In zake de voor te stellen redactie, zoo verdient het m.i. — enkel al uit eenvoudigheidsoverwegingen — aanbeveling de noodige voorzorgs- en bestrijdingsmaatregelen collectief voor te schrijven, in plaats van het afzonderlijk verplichtend stellen dezer maatregelen onder vermelding der speciale soort of soorten, die hierdoor getroffen moeten worden.

Wat de wijziging van den inhoud betreft, zoo lijkt het mij beter:

a. den in art. 2 1ste lid voorgeschreven schoonmaak der kruinen op den 1sten van elke maand te vervangen door een reiniging van minstens driemaal in het jaar en wel in de eerste helft der maanden November, Februari en Mei.

Waar toch goede tani's gewoon zijn hun klapperboomen enkel in het begin en aan het einde van den regentijd schoon te

maken, zoo lijkt mij een *maandelijks* verplichtend stellen daartoe onnoodig en practisch te zwaar drukkend (in Kediri rekent men voor het schoonmaken per boom en per keer 4 à 5 ct.).
Bovendien komt daarbij, dat het doorvoeren van dezen maatregel in den Oostmoesson zelfs zeer nadeelig kan werken, waar door het met den schoonmaak gepaarde schudden ontijdige vruchtafval niet weinig in de hand gewerkt wordt.

b. inplaats van den eenzijdigen eisch tot verbranding van al het doode hout en alle doode of rottende bladeren, bladscheeden, bloeiwijzen, bloemen en onbruikbare vruchten, te bepalen, dat in de nabijheid van klapperboomen geen doode of rottende plantaardige producten op den grond mogen voorkomen (inclusief doode maar nog wortelvaste boomen), aldus aan de bevolking overlatende op welke wijze zij bedoeld materiaal wenscht te verwijderen. Doode boomen kunnen zoodoende nog, zoo al niet voor timmerhout dan toch voor brandhout verkocht worden, terwijl ook voor stookmateriaal zeer gewilde doode bladeren nog een handelswaarde vertegenwoordigen van 4 cent.
Zoo de bevolking de voorkeur geeft aan begraven van den afval, is echter een beperkende bepaling noodig in dien zin, dat dergelijk vuil enkel begraven mag worden in apart daartoe bestemde kuilen, waarbij het bedekt moet worden met een 20 c.M. dikke laag humusarmen grond.
Voorts is een aparte bepaling noodig met betrekking tot de opruiming van het wortelgedeelte van omgekapte boomen, waar deze niet gerekend kunnen worden als voorkomend op den grond. Deze wortel, die moet uitgegraven worden, is te moeilijk transporteerbaar om in zijn geheel te verwijderen en zal dus òf in stukken gehakt en opgeruimd òf op de plaats zelve in zijn geheel verbrand moeten worden. De bevolking zal wel aan het laatste — als zijnde de minst omslachtige methode — de voorkeur geven. Waar de wortel echter na maanden nog te nat is om te branden, moet men zich voorloopig bepalen tot een uitwendige verkoling door middel van opgeworpen kleinen afval, die aangestoken wordt, waarna men kool en asch laat liggen.

c. het in art. 2 3de lid gegeven voorschrift eensdeels te beperken, anderdeels te preciseeren, door te bepalen, dat van klapperboomen beneden de 12 jaar alle inkepingen minstens eens in het

jaar en wel in de eerste helft van de maand Mei, geteerd moeten worden, en voorts alle nieuw te maken kapwonden.

d. ook een bepaling te treffen ten aanzien van het plantverband van nieuw uit te planten kokospalmen, deels bedoeld als voorzorgsmaatregel tegen ziekten en plagen; doch afgezien daarvan, ook al uit overwegingen van zuiver cultureelen aard.
Dit plantverband ware voor laatdragende soorten te stellen op minstens 9 bij 9 Meter, voor vroegdragende op minstens 7 bij 7 Meter.

e. geen voorschriften te stellen in betrekking tot nipah-, sadeng- of roembia-aanplantingen en verwerking der betreffende bladeren. Aanplantingen dezer palmsoorten toch komen in Kediri zoo goed als nergens voor.

Maatregelen, die den pluk van onvoldoend rijpe vruchten bemoeilijken.

Ook hierbij gaat het om niet minder dan het levensbelang der cultuur: vroegtijdige pluk toch schaadt de productiviteit der klapperboomen zeer belangrijk, niet pas op den duur, maar reeds spoedig [1]).

De oogstderving, die — volgens inlichtingen der bevolking — reeds na 1 à 2 jaren op 25 % valt te stellen en welke, al naarmate men voortgaat met te jong te plukken, stijgt, totdat geen product meer verkregen kan worden, is niet enkel het gevolg van verminderde vruchtzetting, maar ook van het ontijdig afvallen der vruchten, terwijl tevens als bijkomstig nadeel kan worden aangemerkt, dat de rijping vertraagd wordt.

Den lezer, die meer uitvoerige mededeelingen hieromtrent op prijs zou stellen, kan ik desgewenscht inzage geven van een dienaangaand door mij ingesteld onderzoek, dat, hoewel niet gebaseerd op exacte experimenten, niettemin zijn waarde heeft als compilatie van wat over dit onderwerp uit den mond der bevolking kon worden opgeteekend en hetgeen in de practijk kon worden waargenomen.

---

[1]) Wel is mij bekend, dat de meening van deskundigen over deze kwestie nogal sterk uiteenloopt.

Niettegenstaande de bevolking over het algemeen zeer wel bekend is met de uit jong plukken voortvloeiende nadeelen en men in welvarende streken als Ngoenoet zich dan ook maar weinig hieraan bezondigt, zoo valt over het geheel genomen niettemin een zeer duidelijke toename van dit euvel te constateeren, o.a. b.v. daarin onweerlegbaar tot uiting komende, dat de oliefabriek Insulinde te Kediri het aanvankelijk op 20 % gestelde maximum, dat zij genegen was aan jonge copra te ontvangen zonder haar copraleveranciers in den prijs te korten, tegenwoordig heeft moeten stellen op 50 %, en het inbrengen van partijen copra waarvan 70 à 80 % jong aan de orde van den dag is.

Deze toestand vindt zijn oorzaak in het samentreffen van verschillende factoren, waarvan o.a. een is: de geringe klapperoogsten van het laatste jaar, gevoegd aan het in deze tijden van voedselschaarschte sterk toegenomen gebruik van klapper voor comsumptiedoeleinden. Ook de hooge suikerprijzen oefenen in dezen invloed uit, doordien veel boomen, die tot nu toe enkel voor den pluk werden gebezigd, tegenwoordig getapt worden ter verkrijging van legèn.

Waar de handel — onder invloed van den fellen concurrentiestrijd bij den opkoop — alles aanneemt, wat maar klapper is, zonder er daarbij te zeer op te letten of het product wel aan alle eischen voldoet en dus alles behalve remmend werkt op de levering van te jonge noten, er integendeel de deuren wijd voor openzet, is het van den op tijdelijk voordeel uitzijnden tani al wel moeilijk te verwachten, dat hij aan een dergelijke verleiding weerstand zal kunnen bieden door met plukken te wachten tot zijn noten volkomen rijp zijn. (Ook de angst voor diefstal spreekt hierin een woordje mee!).

M.i. is het dan ook onvermijdelijk, dat van Overheidswege de noodige voorzieningen moeten worden getroffen om aan het euvel van te jongen pluk zooveel mogelijk paal en perk te stellen. Om dit doel zoo dicht mogelijk te benaderen lijkt het mij uit practische overwegingen het meest gewenscht geen — uit den aard der zaak moeilijk controleerbaar — rechtstreeksch plukverbod van jonge vruchten uit te vaardigen, maar den *handel* in jonge vruchten (in casu: jonge copra) te treffen, zonder daarbij het koopen van jonge klappers in het klein — voor zoover gewenscht voor consumptiedoel-

einden of anderszins — absoluut ondoenlijk te maken. Daar de voor te stellen bepalingen van jongen pluk dus van commerciëelen aard zijn, zoo zullen zij ter sprake komen in het ondervolgend hoofdstuk II.

Wil deze langs indirecten weg aan den tani opgelegde dwang tot het plukken van voldoend rijp product der bevolking echter werkelijk enkel ten goede komen, dan zal het onvermijdelijk zijn er voor te waken, dat de kans voor het teloor gaan van dit voordeel door toename van diefstal tot een minimum wordt beperkt. Het zal dus m.a.w. noodzakelijk zijn in de klapperverordening een bepaling op te nemen, welke diefstal van product met zeer zware straf bedreigt om den zoo moeilijk te bewaken eigendom zoo krachtig mogelijk te beschermen.

Resumeerende kan dus, met het oog op de in den loop van dit hoofdstuk naar voren getreden wenschelijkheid tot het verplichtend stellen van bepaalde maatregelen, voorgesteld worden de hiertoe benoodigde voorschriften artikelsgewijze als volgt te formuleeren:

Artikel 1.

Ter bestrijding van:

1e. Sciurussoorten (klapperrat of badjing)
2e. Chiropodomus gliroides Blyth (klapperrat of tikoes klappa)
3e. Oryctes rhinoceros L(klappertor, neushoornkever of koewangwoeng)
4e. Rhynchophorussoorten (klappersnuitkever of soewati)
5e. Melissoblaptes rufovenalis Snell (klapperboorrups of oelat klappa)

zijn houders van gronden, waarop klapperboom voorkomen, verplicht:

a. in de eerste helft der maanden Februari, Mei en November de klapperboomen van alle doode of rottende bladeren, bladscheeden, bloeiwijzen, beschadigde bloemen en vruchten benevens ander vuil te zuiveren,

b. er zorg voor te dragen, dat in de nabijheid van klapperboomen geen doode of rottende plantaardige producten op den grond voorkomen, inclusief doode maar nog wortelvaste boomen,

c. begraven van doode of rottende plantaardige stoffen uitsluitend

te doen plaats hebben in apart daartoe bestemde kuilen, welke met een 20 cM. dikke laag van humusarmen grond moeten toegedekt worden,

d. in den grond achtergebleven wortelstronken geheel te verwijderen of op de plaats zelve te verbranden, in welk laatste geval zij gehouden zijn, zoolang het wortelhout nog te vochtig is, dit voorloopig uitwendig te verkolen,

e. van jonge klapperboomen tot een leeftijd van omstreeks 12 jaar in de eerste helft der maand Mei alle inkepingen te teeren en voorts alle nieuw te maken kapwonden,

f. ten aanzien van nieuw aan te planten klapperboomen een plantverband in acht te nemen van minstens 7 × 7 M. voor vroegdragende z.g. gendjahsoorten en van minstens 9 × 9 M. voor laatdragende z.g. dalem soorten.

Artikel 2.

Overtreding of niet-naleving van het in artikel 1 bepaalde wordt gestraft met .....

Artikel 3.

Diefstal van kokosnoten wordt gestraft met ..... (zware straf).

HOOFDSTUK II.

Handel in klapper en Copra.

Wanneer men maar dadelijk den vinger op de wonde plek legt, dan is wel hèt groote euvel dat den klapperhandel aankleeft dit, dat de passerprijs van den klapper, als uitgangspunt voor coprabereiding, ten eenen male te hoog is, een en ander met het oog op den in de leveringscontracten tusschen oliefabrikanten eenerzijds en copraleveranciers anderzijds aangenomen verrekeningsprijs, welke zich baseert op de momenteele exportwaarde van copra. In het algemeen kan wel is waar de oorzaak van den hoogen klapper-

marktprijs toegeschreven worden aan de sterk vermeerderde vraag tegenover het in de laatste jaren bepaald verminderde aanbod: laatstgenoemde omstandigheid toch is wel degelijk mede in het spel, waar de oogst aan klapper tengevolge van weersomstandigheden (felle droogte in den Oostmoesson 1918, waardoor veel jonge vrucht afviel) en andere natuurlijke factoren (Kloetuitbarsting, waarbij veel boomen afstierven of weinig vrucht zetten, maar vooral ontijdig hun vruchten lieten vallen) gering was, terwijl het gebruik van klapper voor consumptiedoeleinden in deze tijden van voedselschaarschte buitengewoon is toegenomen. Toch dragen tot het tot stand komen en handhaven van een hoogen passerprijs, behalve dus de bovengenoemde natuurlijke omstandigheden, niet weinig bij andere, laat ons zeggen min- of meer kunstmatige factoren, welke eenmaal in het leven geroepen, de basis leggen tot een zeer ongunstige wisselwerking, tengevolge waarvan de marktprijs eigenlijk constant stijgende is. Duidelijk valt het ontstaan en de toenemende ongunstige invloed dezer wisselwerking te verklaren, wanneer wij b.v. uitgaan van het standpunt, dat zich onder invloed van meerendeels natuurlijke omstandigheden reeds eenmaal een hooge marktprijs heeft ontwikkeld. Het is dan toch alleszins denkbaar, dat de van de winsten van den tusschenhandel levende opkooper al het mogelijke in het werk stelt om zich de benoodigde hoeveelheid klappers tegen lageren prijs te verzekeren.

Dat — dit zij terloops opgemerkt — de vele hierbij te baat genomen practijken (waarbij over het algemeen niet weinig gespeculeerd wordt op de neiging der bevolking onmiddellijk klein voordeel te verkiezen boven een grooter in de toekomst) dikwijls het daglicht niet goed kunnen verdragen, en mitsdien noch in hun waren toestand noch in hun vollen omvang genoegzaam bekend zijn, behoeft geen nader betoog. Doch hoe het ook zij, deze wijze van handelen brengt onveranderd met zich mee, dat door het onderhands dienen van — tijdelijk — eigenbelang het algemeen belang geschaad wordt in dien zin, dat door het onttrekken van groote partijen klappers aan openbaren verkoop de passerprijs weer niet weinig stijgt. Het gevolg hiervan kan slechts zijn, dat men er meer dan ooit toe gedwongen wordt naar middelen te zoeken, om zich onafhankelijk te maken van openbaren verkoop:

omgekeerd stijgt daardoor de prijs op de passers. In de zeer hooge passerprijzen kan helaas maar betrekkelijk weinig waarborg gevonden worden voor de verwachting, dat dit kwaad zichzelf uitleeft en de Inlander afkeerig zal worden leveringen aan te gaan ver beneden de momenteele marktwaarde: de vindingrijkheid der opkoopers, die in kwadraat met den vrijen marktprijs toeneemt, gepaard aan de bekende „penny wise pound foolish" neiging aan de zijde der bevolking, zijn daar, om deze hoop te logenstraffen.

Waar we dus geconstateerd hebben, dat de vrije marktprijs uit industrie-oogpunt (copra-bereiding) ontegenzeggelijk te hoog is, waar we voorts de oorzaken van dezen abnormalen stand van zaken hebben opgespoord om aan de hand daarvan de verwachting uit te spreken, dat men, instede van de meening te zijn toegedaan dat deze toestand zichzelf uitleeft er eerder op bedacht moet zijn, dat deze bij een vrijen gang van zaken in de toekomst wellicht nog ernstiger afmetingen aanneemt, zoo rest ons nog eerst na te gaan welke noodlottige consequenties de huidige omstandigheid met zich sleept, alvorens te overwegen welke van hoogerhand te treffen maatregelen in staat zouden zijn een gezonde oplossing in het leven te roepen.

Als nadeelige gevolgen van den te hoogen passerprijs — het verband is op grond van bovenstaande uiteenzettingen duidelijk — komen dan wel in de eerste plaats in aanmerking:

1e. de uitbuiting van de economisch minst weerbare fractie der klapperplantende bevolking, voor wie de klappercultuur in stee van een zegen zelfs een vloek kan worden.

2e. het in de hand werken van te jongen pluk.

Wat het eerste aangaat, uit den aard der zaak talrijk zijn de in zwang zijnde gebruiken, die ten doel hebben den tusschenhandel, ondanks de zeer hooge marktprijzen van den klapper, een behoorlijk winstbudget te verschaffen.

Een van de immoreelste manifestaties van dit op voorschot gebaseerde systeem, openbaart zich in dezen vorm, dat een op woeker beluste Chineesche, Japansche of Hadji-opkooper zich voor een luttel bedrag aan contanten gedurende zekeren tijd het vruchtgebruik van een boom toeëigent om, zoo de debiteur in gebreke mocht blijven na verloop van den termijn de leensom terug te betalen, de schuld zeer ten zijnen voordeele te verrekenen door langdurige continueering

van zijn recht als vruchtgebruiker. In verscheidene centra heeft dit euvel — zij het ook niet steeds in denzelfden vorm werkzaam, maar toch nooit anders dan ten koste van Kromo en diens aanplant — werkelijk diep wortel geschoten. Zoo bleek in het district Ngadiloeweh het totaal der aan dergelijke pandcontracten uitstaande voorschotten ca. *f* 30.000 te bedragen!

Ter illustreering van dezen toestand zij het mij vergund een bepaald geval, dat mij tot in bijzonderheden bekend is, mede te deelen:

Een Japansch woekeraar die in de buurt van passar Gambar (onderdistrict Oedanawoe) een toko houdt, heeft voor het verleenen van een voorschot van *f* 4.— aan zekeren Kartomedjo, tegenover de opiumverkoopplaats in dessa Kaliboto (onderdistr. Oedanawoe) woonachtig, zich voor den tijd van een jaar het plukrecht van twee van diens klapperboomen verzekerd. Indien de leener na verloop van dezen termijn zijn schuld nog niet heeft vereffend, wordt deze verrekend door gedurende de volgende drie jaren het plukrecht aan den geldschieter toe te kennen. Hierbij komt alle schade door diefstal of badjings berokkend nog ten laste van den eigenaar der boomen.

Op soortgelijke wijze zijn enkel in de dessa Kaliboto — volgens mededeeling van den tjarik — 200 klapperboomen der bevolking, te onderkennen aan nummermerken, aan bedoelden Japanner verpand, en wel door bemiddeling van den tjarik, die daartoe premies ontvangt.

Indien we nu in aanmerking nemen, dat in streken, waar een zeer aanzienlijk percentage der Inlandsche klapperplanters tot de economisch weinig weerbaren behoort, het den tusschenhandel bij ongestoorden gang van zaken niet moeilijk zal vallen een steeds grooter aantal woekercontracten in boven omschreven geest af te sluiten, dan laat het zich dus aanzien, dat de reeds bestaande wantoestand in de toekomst hoe langer hoe ernstiger afmetingen dreigt aan te nemen. Zelfs al mochten de exportprijzen voor copra stijgen, zoo zal dit, voor zoover de ervaring leert, in de toekomst waarschijnlijk slechts strekken tot verhooging van het winstbudget van den tusschenhandel, maar niet (b.v. door vermindering van contracten en verhooging van den leveringsprijs) tot verbetering leiden van het eenmaal geproefde en reeds diep ingevreten kwaad.

M.i. is er dan ook geen denken aan, dat dit euvel zichzelf uitleeft om — op grond van door de bevolking opgedane ervaring — juist een hechte basis te leggen voor verdere ontwikkeling: het hopelooze

is juist, dat degene die eenmaal in handen gevallen is van den opkoopwoekeraar, zich uit den knellenden druk zijner contractueele verplichtingen bijna niet meer weet los te maken en zich niet dan ten koste van zeer groote inspanning economisch weet op te heffen.

Ook — het werd boven reeds gezegd — moet men zich geen overdreven voorstellingen maken omtrent het feit, dat door den zeer hoogen marktprijs geen nieuwe slachtoffers meer in den val zouden loopen, zoodat dus binnen afzienbaren tijd in de verhouding der bij den hoogen marktprijs gebate en door den lagen contractprijs geschade bevolkingsgroepen een wijziging ten gunste der laatste categorie zou zijn te verwachten. Hoe deze verhouding momenteel is valt moeilijk te zeggen, waar woekerpractijken uit den aard der zaak lichtschuw zijn en in het verborgen werken, terwijl men enkel maar hooren kan van den hoogen marktprijs, die, naar het algemeen luidend oordeel, der bevolking zooveel voordeel oplevert. Toch meen ik dat deze zeer hooge marktprijs — den invloed van natuurlijke factoren als misoogst hierop nog daargelaten — duidelijk voor zichzelf spreekt, en verwacht ik, dat de verhouding in de toekomst, indien alles aan een vrijen gang van zaken blijft overgelaten, eer ongunstiger dan beter wordt.

Behalve de reeds dadelijk in het oog springende winstderving voor al diegenen der bevolking, die door woekercontracten aan opkoopers gebonden zijn, worden leveringsverbintenissen veelal nog uit anderen hoofde bezwarend voor de betrokken bevolking: zoo bestaat ten aanzien van pandcontracten de immoreele toestand, dat de verpanders bovendien nog worden tot de onbetaalde wakers hunner geldschieters, doordien alle door diefstal en badjings veroorzaakte schade op hen verhaald wordt.

Al reeds bij voorbaat valt aan te nemen, dat, indien het voortbestaan van dergelijke pandcontracten getolereerd blijft, ten overvloede nog alle verplichtend te stellen voorzorgs- en bestrijdingsmaatregelen ten aanzien van ziekten en plagen in den aanplant ten laste der pandgevers zullen komen. In het kort dus, alle factoren zijn aanwezig om, indien niet de noodige voorzieningen getroffen worden, de klappercultuur bij een groot deel der bevolking impopulair te maken, hetgeen niet nalaten zal op alle bij deze cultuur belanghebbende branches een ongunstigen invloed uit te oefenen.

2e. Het tweede nadeelige gevolg van den te hoogen passerprijs

(vide pag. 192), het in de hand werken van te jongen pluk, vindt in het ondervolgende verklaring:

Voor den Chineeschen opkooper komt het ten slotte slechts aan op twee dingen, die coûte que coûte bereikt moeten worden: het maken van winst en het betrekken van product in voldoende quantiteit met het oog op zijn leveringscontract van copra aan de fabriek. Waar momenteel slechts weinig product en dan nog tegen exorbitanten prijs op de passers verkrijgbaar is, heeft hij — evenals elk zijner collega's — een goede behartiging dezer belangen slechts te verwachten van onderhandsche verhandeling. Zoodoende ontstaat een bij uitstek enerveerende concurrentiestrijd, die des te feller en geslepener wordt gevoerd, waar de strijd niet gestreden wordt in het open veld, maar de macht en tactiek der tegenpartij verborgen blijft en zich enkel laat gissen. In zenuwachtige haast accepteert men daarom alles wat men maar aan klapper krijgen kan, ongeacht de eventueel mindere hoedanigheid van het product, bedlucht als men is, dat, zoo men draalt of weigert, spoedig een concurrent te vinden is, die zich met de koopwaar wel tevreden stelt, waardoor men dus achter het net zou visschen. Het feit, dat jonge vruchten aldus mede grif van de hand gaan, werkt slechts als een invite op den tani om niet te lang op het rijp worden der noten te wachten: de afzet is immers toch verzekerd. De jonge pluk neemt dientengevolge dan ook fabelachtige afmetingen aan; in hooge mate is dit ook het geval in centra van pandverbintenissen, waar de vruchtgebruiker in zijn zucht om zooveel mogelijk te profiteeren van zijn plukrecht zich al bitter weinig bekommert om den nadeeligen invloed op de vruchtdracht der boomen in volgende jaren.

Hoe ontijdige pluk een groot gevaar geacht mag worden met het oog op de toekomst der klappercultuur en al de daarbij betrokken belangen is in het eerste hoofdstuk reeds voldoende uiteengezet.

Vooropgesteld dus, dat de te hooge vrije marktprijs niet licht langs natuurlijken weg tot een normaler peil zal dalen, en misdien tevens al de daaruit voortvloeiende nadeelen, welke een ernstig gevaar voor de toekomst der Inlandsche klappercultuur bleken, in hun bestaan gehandhaafd zouden blijven, zoo kan het niet anders, of op de schouders der Overheid rust ook in dezen de verplichting om door het treffen der noodige wettelijke voorzieningen zoodanig storend op te treden, dat aan het welig voortwoekeren van dergelijke,

tegen een onbelemmerde ontwikkeling der cultuur en alle daarbij gebate belangen indruischende practijken, een krachtig halt wordt toegeroepen. In het algemeen gesproken mag hierbij veel verwacht worden van maatregelen, welke den openbaren handel bevorderen, onderhandsche leveringen bemoeilijken en jongen pluk zooveel mogelijk tegengaan. Aan deze maatregelen moet men drie eischen stellen, die noodzakelijk moeten samengaan:

1e. In de eerste plaats moet de redactie zoodanig zijn, dat als partijen zich zonder meer uit vrijen wil aan de letter van de wet hielden, het voortbestaan van bovengenoemde wantoestanden absoluut zou zijn uitgesloten.

2e. Waar echter het bovengestelde slechts een ideëele hypothese is en de betrokkenen in werkelijkheid geneigd zullen zijn de wet te ontduiken waar zulks slechts mogelijk is, zal hierin voorzien moeten worden door opname van zoodanige voorschriften, dat controle op de al — of niet — naleving van het wettelijk bepaalde theoretisch mogelijk wordt.

3e. Deze controle moet eenvoudig en practisch uitvoerbaar zijn.

Het lijkt mij nu buitengewoon moeilijk een zoodanige oplossing te vinden, dat aan alle drie desiderata wordt voldaan. Een redactie die enkel aan 1e voldoet, is gemakkelijk genoeg, doch dat de verordening in dat geval enkel een doode letter wordt, spreekt vanzelf. Een combinatie, die beantwoordt aan de beide eerste voorwaarden, is moeilijker, doch ten slotte ook nog op te stellen maar .... helaas blijkt het — althans mij — dat in dat geval bezwaarlijk tevens de derde conditie in acht genomen kan worden, daar de controle ingewikkeld en duur dreigt te worden en eenigszins stroef op den handel zou inwerken. Aan den anderen kant, houdt men te veel vast aan punt 3 in de meening, dat men wat water door zijn wijn moet doen en niet ineens het volmaakte hoeft te eischen om toch al gunstige resultaten te verkrijgen, dan zou voor dit standpunt werkelijk alles te zeggen zijn, indien men dan maar, om bij onze beeldspraak te blijven, een behoorlijk mengsel kreeg van wijn met water, doch in ons geval rest ons m.i. al dadelijk *louter* water. Dat wil zeggen, zoodra men ter wille van de derde voorwaarde met de tweede ook maar eenigszins de hand licht, laat men dadelijk zoo'n wijde marge open voor een clandestiene voortzetting van vicieuze toestanden, dat de verordening

het enkel op papier nog goed doet, maar practisch absoluut waardeloos wordt.

De door mij gedachte redactie, waarbij aan beide eerste voorwaarden wordt voldaan, maar tengevolge waarvan de derde conditie noodzakelijkerwijze eenigszins in het gedrang *moest* komen, volgt hieronder:

Vooropgesteld zij, dat ik volmondig de eraan verbonden bezwaren erken, maar mij desniettemin niet in staat acht een beter schema te ontwerpen. Indien van andere zijde dan ook een gelukkiger oplossing gevonden kan worden, zal zulks natuurlijk slechts zijn toe te juichen, maar het zij mij vergund er bij het streven naar eenvoudiger en minder omslachtige voorschriften nogmaals met nadruk op te wijzen, dat deze enkel dan waarde kunnen hebben, wanneer hierdoor ook werkelijk aan meer genoemde wantoestanden in de practijk vrijwel een einde gemaakt wordt. Zoo dit niet mogelijk blijkt, zou ik in overweging willen geven door een tegen over elkander stellen van het pro en contra van de door mij opgestelde bepalingen deze of in haar geheel aan te nemen, of geheel te verwerpen, waar zij een bepaald stelsel vormen, welks onderdeelen onderling nagenoeg onverbrekelijk met elkander samenhangen.

Artikel 4.

Verhandeling van kokosnoten tusschen Inlandsche leveraars en derden is voor partijen boven de 20 stuks uitsluitend toegelaten op door den voorzitter van den gewestelijken raad aan te wijzen verkoopplaatsen, na hierin den raad te hebben gehoord.

Artikel 5.

Het is handelaren en handelsagenten in klappers, copra en kokosolie op straffe van ..... verboden, anders dan voor consumptiedoeleinden, van de Inlandsche bevolking kokosnoten buiten de in art. 4 genoemde verkoopplaatsen op te koopen.

Artikel 6.

Onderhandsche leveringen, verrekening van in voorschot verstrekte of ontvangen gelden met kokosnoten, en andere ter beoor-

deeling van den raad in aard en strekking hiermee overeenkomstige transacties tusschen Inlandsche klapperleveraars en Inlandsche bezitters van klapperboomen eenerzijds en derden anderzijds is verboden op straffe van ..... (zeer hooge straf).

Artikel 7.

Iedere opkooper van op de openbare verkoopplaatsen ten verkoop aangeboden kokosnoten moet in het bezit zijn van een door den voorzitter van den gewestelijken raad te verleenen en jaarlijks weer opnieuw aan te vragen opkoopvergunning op naam, welke binnen 2 maanden na afkondiging dezer verordening in de Javasche courant en voortaan vóór de intrede van de derde maand van het kalenderjaar zal moeten zijn aangevraagd onder overmaking van een geldbedrag van *f* 100.—.

Artikel 8.

Voor de in art. 7 bedoelde vergunning komen slechts bezitters van een bereidingsplaats van copra, voldoende aan de door den raad hieraan te stellen eischen, in aanmerking, waartoe ligging, inrichting en capaciteit bij de aanvrage nauwkeurig zal moeten worden opgegeven.

Artikel 9.

In de in art. 7 bedoelde vergunningsaanvrage dient te worden vermeld:

a. op welke der openbare verkoopplaatsen men als opkooper wenscht te worden ingeschreven,

b. de namen van eventueel met den opkoop te belasten handelsagenten of zaakgelastigden, die volgens het bepaalde in art. 8 niet in aanmerking komen voor eigen opkoopvergunningen en voor wie opkoopvolmachten worden verlangd onder overmaking van een geldbedrag van *f* 20.— voor iedere volmacht.
De opkoopvolmachten zijn zuiver persoonlijk, zoowel ten aanzien van lastgever als ten aanzien van zaakgelastigde.

Artikel 10.

Iedere houder van een opkoopvergunning of een opkoopvolmacht is verplicht den marktmeester op diens navraag inzage hiervan te verleenen.

Artikel 11.

De voorzitter van den gewestelijken raad zendt van de door hem verleende opkoopvergunningen en opkoopvolmachten afschrift aan den betrokken marktmeester, die verplicht is de namen der houders als aparte hoofden in een daartoe bestemd register in te schrijven.

Tot opkoop zijn slechts de ter marktplaats ingeschrevenen bevoegd.

Artikel 12.

Niet geheel voldragen zg. jonge klappers, ter beoordeeling van den marktmeester, worden niet op de openbare verkoopplaatsen toegelaten.

De goedgekeurde partijen worden uitgestald op door den marktmeester bepaalde volgorde.

Vermenging van aan verschillende personen toebehoorende partijen heeft uitsluitend plaats met goedvinden der eigenaars.

Artikel 13.

De goedgekeurde partijen worden door den marktmeester bij opbod aan den meestbiedende verkocht.

Slechts indien de belanghebbende niet accoord gaat met den geboden prijs, is deze gerechtigd de hem toebehoorende partij uit de veiling terug te vorderen.

Artikel 14.

De verkoop geschiedt uitsluitend tegen gereede betaling. De uitkeering der kooppenningen heeft aan den marktmeester plaats onmiddellijk nadat de koop is toegewezen.

Artikel 15.

Voor elken koop wordt door den gewestelijken raad een commissieloon van 5 % van den koopsom berekend, waarvan 3 % ten laste komt van den kooper en 2 % ten laste van den verkooper.

De marktmeester is belast met de inning hiervan.

Bij ophouding zal een commissieloon worden berekend van 2 % ten laste van den verkooper over het bedrag waarvoor opgehouden is.

Artikel 16.

De marktmeester houdt onder de betrekkelijke hoofden van het in art. 11 genoemde register nauwkeurig aanteekening van hoegrootheid en prijs der verhandelde partijen en is verplicht maandelijks vóór den tienden der nieuwe maand hiervan en van de geïnde commissieloonen verantwoording af te leggen aan den voorzitter van den gewestelijken raad.

Artikel 17.

De hoegrootheid van iedere gedane levering in kokosnoten, copra of klapperolie, buiten de openbare verkoopplaatsen tot stand gekomen, moet maandelijks vóór den tienden der nieuwe maand door elk der betrokkenen, voor zoover domicilie hebbend in het gewest, ter kennis gebracht zijn van den voorzitter van den gewestelijken raad onder overlegging van met de handteekening der betrokken partijen gewaarmerkte opgaven.

Vóór den tienden van iedere maand moet door iederen handelaar in kokosnoten, copra of klapperolie (copraolie) aan den voorzitter van den raad opgave verstrekt zijn van den op ultimo der vorige maand aan genoemde producten aanwezigen voorraad.

Het verstrekken van valsche of onvolledige opgaven is verboden op straffe van .....

Artikel 18.

Gewestelijke in- en uitvoer van kokosnoten, copra of klapperolie (copraolie) heeft uitsluitend plaats na ontvangst van een aan den voorzitter van den gewestelijken raad aan te vragen en door hem te verleenen licentie.

Op de licentie-aanvrage wordt de hoegrootheid der in- of uit te voeren partijen nauwkeurig vermeld.

Overtreding van het in dit artikel bepaalde wordt gestraft met .....

Artikel 19.

Beheerders van ondernemingen waar klappercultuur wordt uitgeoefend zijn verplicht binnen 2 maanden na afkondiging dezer verordening in de Javasche courant en voortaan vóór de intrede van de derde maand van het kalenderjaar aan den voorzitter van den gewestelijken raad opgave te doen van het totaal aantal der vruchtdragende klapperboomen en den in den loop van het jaar maandelijks te verwachten oogst.

Het verstrekken van valsche of onvolledige opgaven is verboden op straffe van .....

Artikel 20.

Aan personen, door den voorzitter van den gewestelijken raad aangewezen tot het uitoefenen van controle op de naleving van het in de vorige artikels bepaalde, wordt overal vrije toegang gegeven en van alles inzage verleend, voor zoover zulks in het belang van het door hen in te stellen onderzoek wenschelijk is.

Onderwerpen wij bovenstaande bepalingen aan een korte beschouwing, dan kan ten aanzien hiervan worden geconstateerd, dat summa summarum de bedoeling voorzit het daarheen te leiden, dat werkelijk alle voor verdere verwerking (copra, olie) bestemde kokosnoten behoorlijk in het openbaar worden verhandeld en aan een zoodanige kwaliteit voldoen, dat jonge pluk absoluut is uitgesloten, zonder dat daardoor klappers, benoodigd voor de Inlandsche huishouding, voor belanghebbenden moeilijk verkrijgbaar worden. Zooals op pag. 196 werd uiteengezet, hangt de verwezenlijking dezer desiderata, behalve van een juiste en volledige formuleering, waarmee we ons hier niet verder zullen inlaten, af van een theoretisch mogelijke zuivere controle, welke echter tevens practisch uitvoerbaar moet zijn. In het kort gezegd nu is de basis tot een theoretisch mogelijke voldoend volledige controle — gelegd in de artikelen 16, 17, 18 en 19 — deze, dat maandsgewijze voor iederen handelaar in klappers, copra of kokosolie langs administratieven weg, op grond van een vergelijk

der opgaven van de door hem aan genoemde producten betrokken hoeveelheden tegenover de door hem aan anderen geleverde, kan worden vastgesteld, of de door hem verrichte daden van koophandel in overeenstemming waren met de in de verordening vervatte bepalingen.

Dat steller dezes ook niet blind is voor het feit, dat de voorgestelde controle-bepalingen zelfs uit theoretisch oogpunt nog hiaten aankleven, zij dadelijk opgemerkt, maar in het belang eener practische uitvoerbaarheid (waarover straks nader) moest aan de theoretische aanvechtbaarheid wel eens een concessie gedaan worden, zonder dat daarbij echter uit het oog verloren werd, dat door een dusdanige handelwijze de bruikbaarheid der artikelen tot naleving van het bepaalde niet dermate mocht lijden, dat de controle in haar geheel niet meer als voldoend volledig zou mogen worden gequalificeerd.

Stellen we ons ten slotte de vraag of de voorgestelde controlebepalingen zonder te groote bezwaren practisch uitvoerbaar zijn, dan is het in verband hiermee gewenscht in het bijzonder aan twee cardinale punten de noodige aandacht te wijden.

In de eerste plaats rest ons na te gaan, of de aan de controle onverbrekelijk verbonden uitgaven ten laste van het gewest geen overwegend beletsel vormen om tot den invoer van het uitgewerkte stelsel te besluiten, tweedens moet eveneens terdege onder de oogen gezien worden, of de aan den handel opgelegde verplichtingen niet al te storend op een gezonde ontwikkeling van dit bedrijf zouden inwerken.

Wat het eerste punt betreft, zoo kan dezerzijds niet worden ontkend, dat bedoelde controle veel administratieven arbeid vergt, en dat de bezoldiging van het daarmee te belasten — uit den aard der zaak vrij talrijke — personeel neerkomt op aanzienlijke uitgaven ten laste van het gewest. Voor dit vraagstuk echter nader onder de oogen te zien, kan à priori verondersteld worden, dat de benoodigde administratie naar alle waarschijnlijkheid niet zulke geweldige afmetingen zal aannemen, als men wellicht zou verwachten met het oog op het talrijke aantal der bij den huidigen klapper-, copra-, en oliehandel geïnteresseerden. De betrekkelijk hooge kosten toch, welke ter verkrijging van opkoopvergunningen en opkoopvolmachten benoodigd zijn, zullen vanzelf met zich mee-

brengen, dat een zeer aanzienlijk percentage van de uitgebreide categorie van kleine gelegenheidsspeculanten zich uit de klappernegotie zullen terugtrekken om hun practijken elders aan te wenden, waar hun geen dure en dwingende voorschriften in den weg treden, zoodoende het veld ruimend voor de grootere, eigenlijke beroepshandelaren in die branche en den gecompliceerden kettinghandel door hun uittreding met ettelijke kleine schakels vereenvoudigend.

Hoe hoog de aan de controle verbonden kosten desniettemin nog zullen zijn, laat zich voorshands moeilijk schatten, maar wel laat het zich aanzien, dat daartegenover bij een goed doorgevoerden openbaren verkoop zeer belangrijke baten in de gewestelijke kas zullen vloeien. Hetgeen bij invoering der voorgestelde bepalingen op grond van te verleenen opkoopvergunningen (respectievelijk: opkoopvolmachten) het gewest ten goede zal komen, kan ik zelfs bij benadering onmogelijk aangeven, waar mij hiertoe elke aannemelijke basis ontbreekt.

Eenigszins anders echter is het gesteld met het vermoedelijk bedrag aan te heffen commissieloonen, hetwelk zich globaal als volgt laat ramen.

Volgens de bekende brochure van Streefland waren in 1917 van de 5.680.081 in het gewest aanwezige klapperboomen 2.991.822 vruchtdragend. Nemen wij nu bij benadering dit getal van rond drie millioen aan als geldend voor het tegenwoordig aantal vruchtdragende boomen der Inlandsche bevolking, schatten we voorts de maandelijksche opbrengst op 5 noten per boom en veronderstellen wij ten slotte, dat van elke 5 klappers gemiddeld 2 der Inlandsche huishouding ten goede komen en 3 tot copra verwerkt worden [1]), dan mogen wij maandelijks rekenen op een hoeveelheid van 3.000.000 $\times$ 3 = negen millioen noten, die de openbare ver-

[1]) Volgens Streefland wordt op Java jaarlijks ca. 60.000 ton copra geëxporteerd en 40.000 ton door de fabrieken verwerkt, terwijl de totaal productie van copra, aangenomen dat alle klapper hiertoe verwerkt werd, 323, 913 ton zou bedragen. Waar voor Java gemiddeld dus al geldt, dat van elke 3 klappers 1 tot copra verwerkt wordt, zal enkel voor Kediri de verhouding van 60 %, die ik bij normale omstandigheden veronderstel, vrijwel uitkomen.

koopplaatsen moet passeeren, aangenomen dan, dat uitvoer naar en invoer van elders tegenover elkander opwegen.

Alsdan bedragen de in den vorm van commissieloonen hiervan te ontvangen provenu's voor het gewest bij een prijs van 10 cent per klapper: ca ƒ 45.000.

Hoewel het mij nu wel is waar onmogelijk is door een zuiver tegenover elkander stellen der te verwachten uitgaven en inkomsten het overwicht der balans naar een zijde absoluut te bepalen, meen ik op grond van dit laatste geval toch volkomen gerechtigd te zijn in dezen als mijn meening uit te spreken, dat het gewest zich in geenen deele bezorgd hoeft te maken, dat zijn financieele draagkracht tot de invoering van dit stelsel met zijn vele kosten niet toereikend zou zijn.

Aangaande het tweede vraagstuk, inhoeverre n.l. de voor een goede controle benoodigde verplichtingen remmend op een voorspoedige ontwikkeling van den handel mochten inwerken, kan ik slechts opmerken, dat naar mijn persoonlijk inzicht de hieruit voortvloeiende bezwaren wel is waar niet vallen te ontkennen, maar toch ook weer niet van dusdanig ingrijpenden aard zijn, dat enkel op grond hiervan van het voorgestelde ontwerp zou moeten worden afgezien.

Het aanhouden en maandelijks opzenden van leveringsopgaven, zoomede de maandelijksche kennisgave van de aanwezige stock aan klapper, copra en olie, kunnen m.i. toch geen bijzonder drukkende lasten genoemd worden.

Eenigszins anders is het gesteld met den eisch tot licenties voor gewestelijken import en export, waar de mogelijkheid tot vlot verzet van goederen voor den handel zoo'n integreerend deel van zijn bestaan uitmaakt.

De eisch mag dan ook gesteld worden, dat licentie-aanvragen het eerst en onmiddellijk behandeld worden. Waar het echter nooit in de bedoeling kan liggen deze ooit te weigeren, en haar inwilliging enkel een controlemaatregel beoogt te zijn, zullen de hiertoe benoodigde werkzaamheden dan ook snel afgewikkeld kunnen worden en geen noemenswaarde stagnatie behoeven te veroorzaken.

Waar de definitieve invoer van het ontwerp echter mocht voeren tot vèrstrekkende consequenties, welke voorshands slechts door een insider zouden kunnen worden voorzien, zoo is het met het oog op

de groote op het spel staande belangen geboden in dezen ook de stem van den betrokken handel te vernemen. Wel behoud ik mij hierbij het recht voor nog eens met nadruk te stipuleeren, dat de naleving van het voorgestelde doel: bevordering van openbaren handel, bemoeilijking van onderhandsche leveringen en tegengaan van jongen pluk, in laatste instantie den klapperhandel en olieindustrie slechts ten goede kan komen, zoodat bij onderzoek van die zijde naar de bruikbaarheid van de tot dit doel samengestelde bepalingen dan ook verwacht mag worden dat de overwegingen beheerscht zullen worden door gezichtspunten van meer algemeen permanent belang, op welke basis alleen de uit de voorgestelde verordening eventueel voortvloeiende voor- en nadeelen zich in juiste verhouding laten afmeten.

Aan het einde van dit hoofdstuk ten slotte nog een paar opmerkingen:

Met opzet werd bij de opstelling der bepalingen geen plaats geruimd aan een tot in onderdeelen uitgewerkt voorschrift inzake de meest gewenschte wijze van inrichting van het administratie- en openbare markt-wezen, wijl deze kwestie ten slotte van secundair belang mag worden geacht en een tot haar oplossing benoodigd detailonderzoek mij te ver zou voeren.

Wat het administratiewezen betreft, zoo komt het mij echter noodzakelijk voor hiertoe een apart gewestelijk kantoor in het leven te roepen onder leiding van een behoorlijk gesalarieerd, goed ontwikkeld en op administratief gebied ervaren persoon, door wien de gewone dagelijksche werkzaamheden namens den voorzitter van den gewestelijken raad zelfstandig kunnen worden afgedaan.

Aangaande de instelling van openbare markten zij opgemerkt, dat, waar de verordening der bevolking eenerzijds verbiedt kokosnoten in partijen boven de 20 stuks anders dan op de vastgestelde openbare verkoopplaatsen te verhandelen, deze er anderzijds ook aanspraak op heeft in de gelegenheid gesteld te worden hieraan op de minst bezwaarlijke wijze te voldoen, hetgeen alleen geschieden kan door een groot aantal veilingsmarkten ter juister plaatse aan te wijzen. Het zou evenwel onjuist zijn te veronderstellen, dat enkel ware centra van klappercultuur hiervoor in aanmerking komen; immers ook minder klapperproduceerende streken moeten in de gelegenheid gesteld worden tot gemakkelijken afzet van haar product. Alleen, in

het laatste geval hoeft die gelegenheid zich vergelijkenderwijze niet zoo veelvuldig voor te doen, en kan de tijdsruimte tusschen twee opeenvolgende veilingen mitsdien ruimer genomen worden.

In de allereerste plaats komen op de daartoe geschikte punten natuurlijk de gewestelijke passers als veilingsplaats in aanmerking. Voorzoover deze echter ontbreken, ware tegen vergoeding gebruik te maken van dessapassers op hiertoe nader vast te stellen dagen.

HOOFDSTUK III.

Industrie.

Aangenomen, dat het algemeen gebruikelijk was de bespreking eener industrie in te deelen in de drie hoofdstukken: grondstof, verwerking en fabrikaat, dan zou het niettemin onvermijdelijk blijken ten aanzien van dezen specialen tak van nijverheid op bovenstaanden regel een uitzondering te maken, daar de zeer gewichtige rol, die het halffabrikaat in den vorm van copra speelt, een zelfstandige behandeling dringend eischt. Waar bij de voor ons doel benoodigde bespreking bovendien slechts inzooverre op een en ander wordt ingegaan als strict noodzakelijk is, zullen wij op den hypothetische regel zelfs nog ernstiger moeten zondigen door het hoofdstuk copra te maken tot het middelpunt onzer beschouwing [1]).

Copra.

Het zij mij vergund op een opvallende overeenkomst te wijzen tusschen dit industrie-hoofdstuk en het eerst besproken cultuurhoofdstuk.

Evenals toch onder het cultuurhoofdstuk gelegenheid werd gevonden te wijzen op den lagen trap waarop zich de inheemsche klappercultuur dikwerf nog bevindt en het vele dat hieraan uit cultureel

---

1) Volledigheidshalve zij hierbij aangeteekend, dat bij de behandeling van hoofdstuk III geen rekening is gehouden met de mogelijkheid, dat in de toekomst het oliebereidingsprocédé zich hier te lande dermate radikaal mocht wijzigen, dat niet langer copra maar versche klapper het uitgangspunt der olieindustrie zou zijn.

oogpunt nog verbeterd zou kunnen worden, zoo valt ook ten aanzien der copra-bereiding en -bewaring — en zeker in niet mindere mate! — te constateeren, dat deze in menig opzicht nog voor belangrijke verbetering vatbaar is. Maar evenals het leidend beginsel om enkel daar wettelijk in te grijpen, waar dit een bestaansvoorwaarde voor de cultuur kan worden geacht, mij in het eerste geval dreef een en ander verder over te laten aan een vrije en natuurlijke ontwikkeling, zoo zal het ook in dezen zaak zijn hetzelfde principe door te voeren.

Mij rest dus enkel na te gaan of bij de ten aanzien van copraberei-ding en -verwerking gevolgde practijken, factoren in het spel zijn, welke een dermate funesten invloed uitoefenen, dat de levensvatbaar-heid van coprahandel en olieindustrie hierdoor in een min of meer nabije toekomst ernstig mocht worden bedreigd. Vooropgesteld zij, dat zoo ik al als leek mijn inzichten ter zake, en dan ook enkel onder de noodige reserve, geef, ik dit niettemin doe in de hoop in elk geval toch met de balans te komen aandragen, waarvan de richting en de mate van doorslag gemakkelijk kan worden bepaald door enkel de slechts ter beschikking van insiders staande gegevens op de schalen te plaatsen.

Om ons dan in verband met bovengenoemd onderzoek naar even-tueele factoren, die de nijverheid (in casu: copra- en oliebereiding) mochten belagen, maar enkel tot de hoofdzaak te bepalen, zoo zou toch van beslist gevaar in dezen sprake zijn, wanneer de voor export bestemde copra of copraolie niet of onvoldoende voldeed aan die eischen, welke de handel aan deze producten pleegt te stellen.

Het is duidelijk, dat een ideëel klinkende leuze als b.v. deze, dat het in het belang van het ophouden van den goeden naam van Java-copra op de wereldmarkt geboden is enkel 1ste klas product af te leveren, alleen dàn door ons overgenomen mag worden, wanneer werkelijk blijkt, dat bittere practische noodzaak onder die schoone vlag vaart, m.a.w. dat het in omloop brengen van niet superieur product de industrie en al wat daarmee annex is met ondergang bedreigt.

Immers in het algemeen gesproken ligt het voor de hand, dat zoolang de handel product van minder hoedanigheid veilig plaatsen kan en dit niet louter noodgedwongen accepteert onder invloed van tijdelijk ongunstige omstandigheden, de industrie zich rustig toeleggen

mag op de vervaardiging van fabrikaat van een zoodanige kwaliteit als overeenkomt met het maken van de grootst mogelijke winst.

Hoe is het nu in dezen ten aanzien van copra gesteld?

De voorwaarden, die men aan de hoedanigheid hiervan stellen kan, zijn, zoo niet essentieel dan toch gradueel, verschillend te noemen alnaarmate de copra voor export of als grondstof voor inheemsche olieindustrie gebezigd wordt. Dit verschil wordt veroorzaakt door het feit, dat in het laatste geval het product spoedig verwerkt kan worden, terwijl het in eerstgenoemde omstandigheid gedurende geruimen tijd aan bederf blootgesteld wordt onder invloed van verschillende micro-organismen, welker groote schadelijkheid in het relatief lager oliegehalte der copra ten gevolge van het gelijktijdig teloor gaan van aanzienlijke hoeveelheden niet-oliebestanddeelen maar zeer onvoldoende tot uiting komt. Waar blijkens analyses het totaal olieverlies daarbij echter wel 30 % en meer kan bedragen, is het denkbaar dat buitenlandsche olie-industrieën, die voor hun grondstof geheel van invoer van elders afhankelijk zijn, hun copra bij voorkeur zullen betrekken uit die streken, welke bekend staan om de goede afwerking van dit product voor den export (aangenomen dan, dat deze fabrieken zelve rechtstreeks uit het buitenland zouden opkoopen). Immers waar het er voor hen zoo zeer op aankomt de toch al zoo hooge vrachtkosten tot een minimum te reduceeren, zullen zij zich in ieder geval trachten te verzekeren van een product van constant blijvend gewicht met maximaal oliegehalte. Aangenomen nu, dat superieure copra elders plenty kon worden geleverd, dan zou, indien de slechte qualiteit zich desondanks toch daarnaast als export-product wilde handhaven, daarvoor noodzakelijkerwijze slechts zoo'n lage prijs te bedingen zijn, dat op het bereiden hiervan hoegenaamd geen verdienste meer zou zitten en de copra aldaar haar beteekenis voor den export zou verliezen.

Deze redeneering voert tot de slotsom, dat het bestaan van den copra-export door het verschepen van dikwerf minderwaardig product enkel dan ernstig in gevaar gebracht wordt, wanneer het den buitenlandschen oliefabrikanten mogelijk wordt elders voldoende grondstof van superieure hoedanigheid voor hun bedrijf te betrekken. Voor Java in het algemeen zou dit toch b.v. het geval kunnen zijn, wanneer andere copra-exportlanden er in mochten slagen kwaliteitsverbetering op groote schaal door te voeren, terwijl van teeke-

nen, die op een dergelijken vooruitgang hier te lande wezen, niets of weinig viel te bespeuren. Hetzelfde zou zich natuurlijk eveneens voordoen, wanneer de hoedanigheid van het exportproduct in het buitenland, zonder zich nog tot een noemenswaard hooger peil te ontwikkelen, in elk geval als zoodanig gehandhaafd bleef, terwijl de oorspronkelijk hiermee gelijkwaardige Java-kwaliteit daarentegen gaandeweg achteruit zou gaan. Deze hypothesen toonen duidelijk aan, dat — zonder dat het nu dus maar dadelijk zaak is, dat de wetgever kortweg een geperfectioneerde coprabereidingswijze decreteert — het in streken, waar het zich laat aanzien, dat in de eerste jaren groote belangen met den copra-export gemoeid zullen blijven, niettemin dringend geboden is, dat de betrokken Overheid zich niet alleen rekenschap geeft, of de momenteel gevolgde methode van werken niet leidt tot het afleveren van een product, hetwelk in kwaliteit bepaald achter staat bij dat uit andere export-centra, maar tevens ten allen tijde open oog houdt voor een geleidelijke verbetering van het gemiddeld product en de mogelijkheid om hiertoe te geraken met kracht ter hand neemt, opdat de copra uit haar invloedssfeer den toets van vergelijk met copra van elders nu en in de toekomst met succes kan doorstaan.

Wanneer wij ons nu na deze algemeene beschouwing beperken tot het gewest Kediri, dan kan al dadelijk ten aanzien van de gemiddelde hoedanigheid der hier bereide copra in vergelijking met die uit andere streken geconstateerd worden, dat in de laatste paar jaren een ongunstige verhouding ten nadeele van het Kediri-product is opgetreden, terwijl dit ook werkelijk druk bezig is aan beteekenis voor de exportmarkt te verliezen.

Waar de achteruitgang in de kwaliteit der Kediri-copra echter eigenlijk meer *gevolg* dan wel *oorzaak* is van de omstandigheid, dat deze residentie voor het afleveren van copra voor export-doeleinden hoe langer hoe minder in aanmerking komt en de eigenlijke grond ten slotte toch voor rekening valt te stellen van een sterk vermeerderde vraag der inheemsche olieindustrieën, welke ook product van mindere hoedanigheid plaatsen kunnen, zoo is er hierbij dan ook geen sprake van, dat bij bestendiging van dezen toestand als verontrustend verschijnsel onder oogen zou moeten worden gezien, dat voor het surplus aan klapper-productie geen afzet meer gevonden zou worden.

(De oliefabriek Insulinde te Kediri betrekt tegenwoordig nog maar 20 % van haar copra uit het rayon Kediri en moet de rest van elders invoeren). Louter op grond dezer bezorgdheid behoeven dus geen maatregelen getroffen te worden om de kwaliteit der copra weer tot een zoodanig niveau op te voeren, dat ze haar plaats op de exportmarkt heroveren en met succes handhaven kan: immers, de beteekenis van het copravraagstuk heeft zich in Kediri gaandeweg verlegd, zoodat als uitgangspunt voor onze beschouwingen niet langer de copra voor buitenlandschen uitvoer maar die voor binnenlandsche verwerking genomen moet worden. Dit toch houdt ten slotte verband met de natuurlijke ontwikkelingslijn, welke zich — meer in het algemeen gesproken — voltrekt in dien zin, dat oorspronkelijk enkel grondstoffen en voedingsmiddelen leverende landen hun handelsbeweging geleidelijk aan zien wijzigen door een steeds toenemenden uitvoer van fabrikaten tegen een vermeerderden invoer van voedingsmiddelen en ruwe materialen, een evolutieproces, ten opzichte waarvan dit gewest zich met betrekking tot het copra-olievraagstuk door de aanwezigheid van inheemsche industrieën in een meer gevorderd stadium bevindt.

Bij een onderzoek naar eventueele eischen, van Overheidswege te stellen aan de kwaliteit van copra, kan dus in ons geval — met voorbijgaan van de beteekenis van dit product voor den exporthandel — volstaan worden met onze aandacht uitsluitend te wijden aan de functie van copra als grondstof voor de oliefabricage hier te lande. Daarbij valt aanstonds op te merken, dat, zoo de inheemsche klapperolieindustrie ten aanzien van het copra-probleem dan al in zooveel gunstiger condities verkeert door de mogelijkheid tot spoedige verwerking der grondstof, en mitsdien het van hoogerhand voorschrijven van een tot in alle onderdeelen verzorgde prima bereidingswijze bij voorbaat nog minder urgent mag worden geacht dan in het geval, dat de copra voor den export bestemd zou zijn, hiermee nog heelemaal niet gezegd is, dat in zake coprabereiding, -bewaring en -verwerking überhaupt geen Overheidsbepalingen noodig zouden zijn. Het levensbelang van dezen tak van nijverheid zou toch b.v. met zich mee kunnen brengen, dat noodzakelijk voorzieningen getroffen moesten worden om een betere bereiding en verzorging van copra te waarborgen, zoo zich uit het minderwaardige product, dat Kediri tegenwoordig levert, enkel inferieure olie samenstellen liet, welke

de handel niet plaatsen kon, of, anders nog, wanneer in de toekomst economische noodzaak steeds meer eischen zou stellen aan de hoedanigheid der grondstof ter verhooging van het olierendement.

Om tot een voldoend juist inzicht te geraken in hoeverre beide bovengenoemde omstandigheden, die tot wettelijk ingrijpen mochten nopen, zich in dezen doen gelden, is het noodig nader op de kwaliteit der copra in te gaan door deze te ontleden in de voornaamste hierop van invloed zijnde factoren: den aard der gebezigde klappernoten en de wijze van bereiding.

Nu komt het steller dezes voor, dat de huidige minderwaardigheid van het Kediri-product, zoo al niet uitsluitend dan toch voor het overgrootste gedeelte, op rekening komt van een onvoldoend beantwoorden aan de eischen, die goede copra aan den eersten der beide factoren: aard der klappers, stelt, in dien zin, dat tegenwoordig bijna algemeen wordt uitgegaan van te jonge noten. Tot staving dezer veronderstelling zij aangevoerd, dat het opmerkelijk is hoe bij weinig uiteenloopende bereidingswijzen een ontegenzeggelijk beter product geleverd wordt in meerwelvarende streken als Ngoenoet, waar jonge pluk (zooals reeds opgemerkt op pag. 188) enkel sporadisch voorkomt. Vragen we ons af, of, en in hoeverre, de invloed van het aanwenden van jong vruchtvleesch voor copra op de kwaliteit der hieruit te persen olie Overheidsbemoeienis onvermijdelijk maakt, dan zij hierbij opgemerkt, dat, van hoeveel belang een grondig inzicht in dit dilemna ongetwijfeld ook moge zijn, een diep ingaan hierop voor ons doel practisch overbodig wordt, waar als een alleszins gelukkig coïncident kan worden vastgesteld, dat het in het Cultuurhoofdstuk (Hoofdstuk I) besproken nadeelige gevolg van te jongen pluk op de vruchtdracht der boomen het reeds in het levensbelang der klappercultuur noodzakelijk maakte maatregelen te treffen om aan dit euvel zooveel mogelijk paal en perk te stellen door het weren van te jong product op de openbare markten: hierdoor toch wordt het probleem van „jonge" copra ten eenen male uit onze beschouwingssfeer onttrokken en mogen wij met allen grond veronderstellen dat de kwaliteit der copra belangrijk zal worden opgevoerd.

Wat ten slotte de bereidingswijze van copra aangaat, uit het feit, dat boven als mijn meening werd uitgesproken, dat de slechte kwaliteit hiervan eigenlijk in hoofdzaak te wijten is aan het gebruik van

jonge klappers, valt reeds af te leiden, dat dezerzijds elke verstrekkende wettelijke correctie in het bereidingsprocédé voorshands niet urgent wordt geacht. Waar het zich echter met het oog op de toekomst laat aanzien, dat de olie-industrie enkel en alleen dan op vaste basis rust, wanneer men er hier te lande verzekerd van kan zijn, dat zich aan elke uit omstandigheden noodzakelijk wordende economiseering van het bedrijf ook een dusdanige vooruitgang in het coprabereidingsprocédé aansluit, dat de tengevolge hiervan verkregen opvoering van kwantiteit en kwaliteit der olie per eenheid van copra zulks mogelijk maakt, lijkt het mij toch niet geheel verantwoord, zoo de wetgever zich louter stelt op het standpunt van lijdelijk toezien om pas in geval van dreigende catastrophe in te grijpen, maar komt het mij meer gewenscht voor, dat de Overheid, zonder door kunstmatige dwang het natuurlijk evolutie-proces der coprabereiding te ontwrichten, toch zooveel zij vermag dermate katalytisch op dezen ontwikkelingsgang inwerkt, dat het hand in hand gaan van een verbeterd copra-product en een noodzakelijk te verhoogen olierendement zoo goed mogelijk gewaarborgd is.

In verband hiermee mag men zich de vraag stellen, of het mitsdien aanbeveling zou verdienen reeds nu een eersten stap in deze richting te doen, door maatregelen te treffen, op grond waarvan verwacht mag worden, dat het goede bereidingsprocédé, dat momenteel al veel ingang gevonden heeft in dit gewest, zoo spoedig mogelijk algemeen over de geheele linie zal worden toegepast, ten einde de kwaliteit van het gemiddeld product, eerder dan wanneer alles aan een vrijen gang van zaken overgelaten bleef, tot een hooger niveau op te voeren. Juist het feit, dat een uit het gilde der coprabereiders zelve voortgekomen systeem ons daarbij als richtsnoer dient, weerlegt elke aantijging, als zou een dergelijk streven als onredelijk, als te hoog gegrepen, veroordeeld moeten worden.

Het is echter duidelijk, dat het doorvoeren van de beoogde maatregelen, behalve van hun wenschelijkheid, nog afhangt van hun practische mogelijkheid. Voordat we ons hierover kunnen uitspreken, zal het noodig zijn even op bedoelde bereidingswijze in te gaan, om te onderzoeken, of zich van die zijde geen onoverkomelijke moeilijkheden voordoen.

De bereiding komt dan in hoofdzaak neer op een gemengde droging, waarvan de eerste phase boven vuur, de laatste in de zon plaats

heeft. Ten aanzien van de eerste droging, welke op kleine (2 M. × 1 M. × 1 M.) bovengrondsche steenen ovens geschiedt, gelden hier in het kort de volgende voorschriften:

De voor brandstof gebezigde, even aangestampte, harde klapperdop, waarmee de oven geheel wordt gevuld, is eerst na 3 uur branden, als de vezel een gloeiende niet-rookende massa geworden is, voor copra-droging geschikt. Het klappervruchtvleesch wordt daartoe op een boven den oven gelegde gevlochten bamboe- of geperforeerd ijzeren plaat tot ca 1 voet hoogte opgestapeld en 6 uur lang geroosterd, waarbij na 3 uur een omwerking van boven- en onderlaag plaats heeft.

Dan volgt verdere droging in de zon: óf op een van het midden flauw afloopenden cementen droogvloer, óf op bamboe horden, die echter niet direct met den grond in aanraking mogen komen om verontreiniging der copra tegen te gaan. Het uitleggen in de zon wordt herhaald tot het product voldoende is gedroogd.

Voorts geldt ten aanzien van het geheele bereidingsproces, dat zoo zindelijk mogelijk gewerkt moet worden om mooie hoogwaardige copra af te leveren. [1])

Hoewel bovenstaande omschrijving het bereidingsprocédé nog lang niet in al zijn finesses ontleedt, demonstreert zij reeds voldoende duidelijk de onmogelijkheid om ineens tot het gestelde doel te geraken door een volledige wettelijke detailregeling, eenvoudig ook al daarom, wijl controle op de talrijke in acht te nemen voorschriften ten eenen male ondoenlijk is. Zulks heeft echter ook van den beginne af niet in de bedoeling gelegen, waar het voorstel zich enkel bepaalde tot het kiezen van zoodanige maatregelen, dat de kans om de geschetste bereiding spoedig overal nagevolgd te zien zoo groot mogelijk zou worden. Dit nu is het geval wanneer de gewestelijke raad op grond van art. 8 (waarin bepaald wordt dat bereidingsplaatsen van copra moeten voldoen aan de door den raad hieraan te stellen eischen) voorschrijft, dat elk bereidingsetablissement voorzien moet zijn van dergelijke drooginrichtingen, als boven beschreven zijn, en wel tot zulk een aantal en (of) in zulke afmetingen, dat de capaciteit, bere-

---

[1]) Een goede en insgelijks zeer eenvoudige wijze van coprabereiding, welke op Ceylon toepassing vindt, werd door Dr. Kluyver en R. M. Reksoadiprodjo beschreven in Teysmannia 1920 afl. III pag. 97.

kend op de basis van het maximum der maandelijksche verwerkingen, toereikend mag worden geacht.

Waar de bedoelde inrichting al uiterst eenvoudig is en weinig kostbare materialen behoeft, kunnen, voor zoover daartoe een nieuwe, dan wel uitbreiding of ombouw eener bestaande installatie noodig is, de daaraan te besteden onkosten bezwaarlijk een argument heeten om niet tot de uitvoering der voorgestelde bepalingen over te gaan. Ook heeft men niet te duchten, dat controle op de uitvoering van het voorgeschrevene onmogelijk zou zijn: immers de eisch tot het aanvragen van een opkoopvergunning, aan bezitters van copra-etablissementen gesteld (Cf. art. 7 en 8), benevens de mogelijkheid om langs administratieven weg de hoeveelheid hunner eigengemaakte copra te bepalen (Cf. art. 17 en 18), ondervangen dit bezwaar.

Wat ten slotte het nuttige effect van den voorgestelden maatregel betreft, moge men zich al niet vleien met de hoop, dat met de tot standkoming der voorgeschreven drooginrichtingen tevens als bij tooverslag de bereiding volmaakt zal zijn, geenszins te ontkennen valt toch, dat enkel reeds het leggen van een grondslag tot betere afwerking van het product de verwachting wettigt, dat de coprakwaliteit wel geleidelijk, maar toch in een zoo snel mogelijk tempo, tot een hooger niveau zal worden opgevoerd.

Indien de gewestelijke raad zich echter al in principe vereenigen moge met de voorgestelde wijze om in zake het copra-bereidingsprocédé regelend op te treden, zoo zal het toch aanbeveling verdienen de betrekkelijke bepalingen niet als zelfstandige artikelen, gelijkwaardig aan de toe dusver opgestelde, in de klapperverordening op te nemen, maar hun een ondergeschikte plaats in te ruimen als uitvoeringsvoorschriften, welke hun kracht ontleenen aan het in art. 8 bepaalde, waar in algemeene bewoordingen het beginsel werdt vastgelegd, dat bereidingsplaatsen van copra moeten voldoen aan de door den raad hieraan te stellen eischen. Terwijl toch het in de voorgaande artikels bepaalde met het oog op de er door opengestelde mogelijkheid tot een schier ongelimiteerde ontwikkeling van cultuur, handel en industrie van blijvend nut mag worden geacht, zoo kan aan de meer concrete voorschriften betreffende de inrichting van het etablissement toch enkel zoolang waarde worden toegekend, als de ontwikkelingsgang van het coprabedrijf de hierdoor vastgestelde phase nog niet is ontgroeid. Alleen dus in geval de laatst besproken

maatregelen niet, onafhankelijk van art. 8, als integreerende artikels der verordening afzonderlijk hierin opgenomen zijn, maar samengevat worden, als in art. 8 wortelende uitvoeringsvoorschriften, welke zich zoo noodig laten vervangen door andere, het coprabereidingsprocédé weer tot een hooger ontwikkeld stadium leidende bepalingen, kan de klapperverordening als zoodanig gehandhaafd blijven en voldoet ze door haar plooibaarheid beter aan haar bestemming, zonder daarbij in conflict te komen met de practijk.

De formuleering der uitvoeringsvoorschriften zou b.v. kunnen luiden:

Elk copra-etablissement moet in voldoende mate uitgerust zijn met:

1) overdekte bovengrondsche steenen droogovens van omstreeks 2 M. lengte bij 1 M. breedte en 1 M. hoogte, voorzien van gevlochten bamboe- of geperforeerd ijzeren droogplaten,

2) *a.* van het midden flauw hellende cementen droogvloeren of
b. bamboe horden, die bij het uitleggen in de zon op ca. een voet hooge permanente steenen neuten moeten rusten.

Ten slotte zij aangeteekend, dat het naderhand wellicht aanbeveling verdient als volgende stap in deze Overheidsbemoeienis met de coprabereiding de uitvoeringsvoorschriften aan te vullen met enkele bepalingen betreffende inrichting en noodzakelijk bergvermogen der coprabewaarplaatsen.

BIJLAGE

DE GEWESTELIJKE RAAD VAN BESOEKI,
stelt vast de volgende verordening:

VERORDENING tot bescherming der klappercultuur en tot regeling van de bereiding, verkoop en koop, het bezit en het vervoer van copra in de Residentie Besoeki.

Artikel 1.

Ieder die als eigenaar, bezitter, huurder, houder, of gebruiker gronden bezigt voor de klappercultuur, is verplicht de in het volgend artikel genoemde maatregelen te treffen ter bestijding van:
1e. Sciurussoorten (klapperrat — badjing).

2e. Chiropodomys gliroides blyth (klapperrat), (tikoes klappa).
3e. Oryctes rhinoceros (bangboeng — klappertor).
4e. Rynchophorus — soorten (klappersnuitkever), (kombang jang bertandoek).
5e. Melissoblaptes — rufovenalis Snell (klapperboorrups), (oelat klappa).

Artikel 2.

Ter bestrijding van:

1e. Chiropodomys gliroides Blyth (klapperrat) en Melissoblaptes rufovenalis Snell (klapperboorrups) moeten op den eersten dag van elke maand de klapperboomen van alle doode of rottende bladeren, bladscheeden, bloeiwijzen, beschadigde bloemen en vruchten benevens ander vuil gezuiverd worden;
2e. Oryctes rhinoceros (klappertor, bangboeng) en Rynchophorus-soorten (klappersnuitkever, kombang jang bertandoe) moet behalve het in dit artikel sub 1 bedoelde zuiveren der boomen elke doode klapperboom omgehakt en met wortel en al verbrand worden en moeten voorts alle dorre of rottende bladeren, bladscheeden, bloeiwijzen, bloemen en onbruikbare vruchten van den grond verzameld en eveneens verbrand worden;
3e. Rynchophorus-soorten (klappersnuitkever) moeten alle wonden en inkepingen in de stammen der klapperboomen geteerd worden.

Artikel 3.

Hij, die als eigenaar, bezitter, huurder, houder of gebruiker de beschikking heeft over nipah-, sadeng- of rumbia-aanplantingen, is verplicht de zich daarin bevindende stompen van afgekapte nipah-, sadeng- of rumbiapalmen met den grond gelijk te maken, de aanplantingen voortdurend schoon te houden, het daarin aanwezige vuil te verbranden en zorg te dragen, dat het zich in het vuil bevindende ongedierte mede verbrand wordt.

Artikel 4.

Iedere bewerker van nipah-, sadeng- en rumbia-bladeren is verplicht binnen veertien dagen nadat hij met de bereiding daarvan

is begonnen aan het betrokken onderdistrictshoofd mede te deelen waar zich zijn werkplaats bevindt, als mede zorg te dragen, dat aldaar de afval geregeld wordt verbrand.

Artikel 5.

Onder copra wordt verstaan:
het vruchtvleesch van geheel voldragen, rijpe, volkomen gave klappers, gedroogd hetzij kunstmatig in drooghuizen, hetzij in de open lucht in de zon, hetzij boven een niet rookend vuur, daarvan op minstens 1½ M. verwijderd op een reinen en drogen ondergrond. Geheel of gedeeltelijk verbrand, vochtig en beschimmeld vruchtvleesch wordt niet als copra aangemerkt.

Artikel 6.

(1) Copra mag alleen worden bewaard op plaatsen waar licht en lucht toegang hebben.

(2) Verkoop en koop, bezit en vervoer van gedroogd vruchtvleesch van klappers hetwelk niet beantwoordt aan de vereischten, gesteld in art. 5 van deze verordening, alsmede van mengsels van copra met andere vreemde bestanddeelen is verboden.

Artikel 7.

Het vervoer van klappers en copra tusschen zonsondergang en zonsopgang is verboden.

Artikel 8.

Tot het houden van toezicht op de naleving van de bepalingen dezer verordening, kunnen in iedere afdeeling, al naar gelang zulks noodig mocht blijken een of meer Inlandsche beambten door 's Raads Voorzitter worden aangesteld op eene door den Gewestelijken Raad vast te stellen bezoldiging.

Deze Inlandsche beambten dragen den titel van „Mantri tot het houden van toezicht op de naleving van de klapperverordening".

Artikel 9.

De in artikel 8 genoemde Mantri's, benevens alle ambtenaren en beambten der politie, zijn bevoegd tusschen zonsopgang en zonsondergang, zelfs zonder verlof der eigenaren, bezitters, huurders,

houders of gebruikers der tuinen, plantages en erven waar klapperboomen, nipah-, sadeng- en rumbiapalmen geteeld worden, de woningen en andere gebouwen en plaatsen, waar copra bereid, opgeschuurd of verkocht wordt en de nipah-, sadeng- en rumbiawerkplaatsen te betreden, ten einde zich te overtuigen of de voorschriften dezer verordening behoorlijk worden nageleefd.

Artikel 10.

(1) Overtreding of niet naleving van het bepaalde bij de artikelen 1, 2, 3, 4, 6 en 7 wordt gestraft met een geldboete van ten hoogste honderd gulden of met hechtenis van ten hoogste vijftien dagen.

(2) Bij overtreding van het bepaalde in artikelen 1, 2, 3 en 4 zijn de overtreders gehouden binnen den tijd van veertien dagen, nadat de overtreding is geconstateerd, hun verzuim te herstellen, bij gebreke waarvan het Hoofd van plaatselijk bestuur bevoegd zal zijn zulks op kosten van den nalatige te doen verrichten.

(3) Bij veroordeeling wegens overtreding van het bepaalde in de artikelen 6 alinea (2) en 7 kunnen de betrekkelijke klappers of het gedroogde vruchtvleesch, voor zoover zij den veroordeelde in eigendom toebehooren, worden verbeurd verklaard.

Artikel 11.

Deze verordening kan worden aangehaald als „KLAPPERVERORDENING" en treedt in werking met ingang van den dertigsten dag na dien der dagteekening van de Javasche courant, waarin de afkondiging heeft plaats gehad, op welk tijdstip vervalt de verordening op het uitroeien van klapperratten ddo. 11 Mei 1912, afgekondigd in de Javasche courant van 23 Augustus 1912 No. 68.

De Voorzitter van den
Gewestelijken Raad van Besoeki,
(w.g.) J. Ph. LESEUER.

Bordowoso, 12 Juli 1919.

De Kolonisatie met van Java afkomstige gezinnen in de Residentie Lampongsche Districten over het jaar 1920

door

W. C. SCHALKWIJK.

Leiding en Toezicht.

Zooals vrijwel bij alle diensten het geval is, bleek personeelsgebrek ook dit jaar een groot beletsel bij de uitbreiding der werkzaamheden. Wel werden verscheidene jongelieden van inlandschen landaard in opleiding genomen doch hiervan bleken slechts twee geschikt om benoemd te worden tot mantri, terwijl twee van wie nog succes verwacht kon worden in opleiding bleven. Daarbij kwam dat bij de afdeeling Emigratie op *Java* personeel aangesteld moest worden afkomstig van het kolonisatie-terrein om den Wedono-emigratie te vervangen, hetgeen op het terrein weer een te kort deed ontstaan. Tot overmaat van ramp werd de pas benoemde adjunct-leider in October ernstig ziek en is zijn herstel de eerste maanden niet te verwachten. Gelukkig kon, dank zij de onvermoeide werkkracht en ijver van het inlandsche personeel, gezorgd worden, dat er geen achterstand in het ondernomen werk ontstond. Bij het aanstellen van personeel voor Kolonisatie is het de groote moeielijkheid, personen te vinden, die zich geheel geven uit liefde voor het werk zelf, zooals een inlandsch hoofdambtenaar, vroeger mantri bij de kolonisatie, zich uitdrukte. Bestaat die liefde niet, zoo is elk tractement om het ambt te betalen te hoog, daar de persoon, die er slechts een baantje in ziet, steeds ongeschikt zal blijven. Bij de groote uitbreiding der kolonisatie niet alleen in de *Lampongsche Districten*, maar ook in andere gewesten zal steeds gezorgd moeten worden, dat er Europeesch en Javaansch personeel beschikbaar is om bij het oprichten van een nieuw terrein het personeel te vormen. Alle aandacht van den leider blijft dan ook op dit punt gericht.

De emigratie-dienst is nu ook geheel gesteld onder de bevelen van den leider der kolonisatie in de plaats van die van den resident van Kedoe.

Weersgesteldheid.

Was de Oostmoesson zeer vochtig, juist in den planttijd der sawahs viel een constante droogte in, die bij het einde van verslagjaar nog niet had opgehouden.

De regenval bedroeg in 1920, 1839 mm. in 135 aftappingen.

Gezondheidstoestand.

Deze was gunstiger dan de beide voorafgaande jaren; het sterftecijfer van 1913 tot 1920 bedroeg jaarlijks:

Jaren	Zielen	Sterfte	Procent
1913	6671	209	3.13
1914	6930	303	4.40
1915	7327	210	2.87
1916	7677	203	2.65
1917	7877	293	3.72
1918	8903	483	5.40
1919	11997	892	7.43
1920	16349	696	4.26

Verdeeld over de

A. dessas gesticht van 1905 tot 1913

1916	2.21 %
1917	3.18
1918	4.95
1919	4.51
1920	2.69

B. dessas gesticht van 1913 tot 1919

1916	4 %
1917	5.14
1918	6.50
1919	5.31
1920	2.90

C. dessas gesticht in 1919

1919	15 %
1920	8.34

D. dessas van in 1920 aangekomenen

1920	4.95

Met groote voldoening kan de leider op deze cijfers wijzen, daar deze toch, waar het de oude dessas aangaat, bewijzen, dat de gezondheidstoestand hier weinig minder goed is dan op *Java*, (het tegendeel werd dikwijls door tegenstanders beweerd); wat de nieuwkomers van 1919 betreft, het sterftecijfer daalde met 7 %, en wat dit van 1920 aangaat, mag worden gesproken van een succes van de maatregelen, aangegeven door den burgerlijken geneeskundigen dienst en volgens diens aanwijzingen stipt uitgevoerd door het kolonisatiepersoneel, welke aldus een basis vormen voor de sanitaire maatregelen bij uitbreiding der kolonisatie te nemen. Wijl de kolonisten meerendeels niet tot de krachtigste personen behooren kunnen evenbedoelde cijfers bevredigend worden geacht.

Toch heerschten onder de kolonisten, die dit jaar kwamen, vele infectieziekten, waaronder bacillaire dysenterie nog steeds de voornaamste plaats innam. Dat echter deze ziekte niet uitsluitend in de *Lampongs* heerscht, bewijst het feit dat vrijwel onder elke nieuwelingengroep bij het eerste onderzoek direct na aankomst hier bacillaire dysenterielijders gevonden werden. In het verloop van deze ziekte blijft nog veel duister. Oude kolonisten, hoewel dikwijls te midden van besmette plaatsen wonende en dagelijks met lijders in contact komende, krijgen de ziekte zelden of nooit. In de hevig besmette, verleden jaar opgerichte dessas kwam bijna geen geval meer voor, ja in dessas zes maanden oud komt deze ziekte nog slechts sporadisch voor. Steeds komen de gevallen voor bij hen, die een of twee weken op het kolonisatie-terrein zijn en dan gewoonlijk bij ouden van dagen, vrouwen en kinderen. De bacillaire dysenterie nog steeds „shygra kruse" was dit jaar veel minder virulent dan

het vorige jaar, wat te danken is aan het veel meer geoefend zijn van het ziekenpersoneel in het herkennen der ziekte, waardoor bijna alle patienten in het hospitaal werden binnengebracht in het eerste stadium der ziekte waarin het serum beter effect sorteert. Een proef genomen door het Instituut Pasteur met dysenterie-vaccine gaf geen resultaten. De bestrijding bestaat dan ook geheel in het bevorderen van reinheid en vliegenbestrijding, het spoedigst opsporen der zieken in de nieuwe dessa's en in het hospitaal de behandeling met serum.

Frambösia werd met vrucht behandeld met salvarsan.

De quarantaine-regeling, waarbij de nieuwkomers eerst op Onrust werden onderzocht en behandeld, werd in den loop van Juli gestaakt, omdat het quarantaine-station weer tot zijn oorspronkelijk doel moest gebruikt worden, om de hooge kosten en omdat, hoe humaan de behandeling ook was, het velen afschrok als kolonist naar de Lampongs te gaan.

De quarantaine wordt nu gehouden op het terrein zelf in een groote loods van tijdelijke materialen gebouwd vlak bij het hospitaal, waar de nieuwkomers worden onderzocht op ziekten, zoo noodig onder behandeling in het hospitaal genomen worden, een hoekwormkuur ondergaan en ingeënt worden tegen cholera-typhus en zoo noodig tegen pokken. Doen zich geen besmettelijke ziekten voor, dan vertrekken zij na 5 dagen naar hun voorloopige woonloodsen in de voor hen bestemde dessa's.

Het hygienisch toezicht is toevertrouwd aan een gouvernementsarts. Het verder personeel belast met den hygienischen dienst bestaat uit twee mantris-ziekenverpleger, een 1e klasse en een tweede klasse, in het hospitaal bijgestaan door daar opgeleide mandoers, in de dessa's door ambulante ziekenmandoers, die in de nieuwe dessa's dagelijks huis voor huis nagaan. Een der mantris-ziekenverpleger is belast met het hospitaal en de quarantaine met wat daaraan annex is en de andere met het hygienisch toezicht in hoofdzaak in de nieuwe dessa's. Waar de toezicht houdende Gouvernementsarts, buitengewone gevallen buitengesloten, slechts eens in de week het hospitaal bezoekt, is hun taak niet licht.

Van den inspecteur B. G. D. *West Java* werden geregeld adviezen en hulp ontvangen, terwijl deze verschillende malen de kolonie bezocht en daarbij de noodige sanitaire aanwijzingen gaf.

Het bestaande hospitaal werd met de in 1919 gebouwde zalen

geheel ingericht voor besmettelijke buikziekten en vliegenvrij gemaakt, terwijl voor andere minder ernstige zieken een apart gebouwtje werd ingericht. Een en ander blijkt ruimschoots in de behoefte te voorzien. De zieken uit de dessa worden, wanneer zij niet loopen kunnen door een daarvoor speciaal gebouwde ziekenwagen bespannen met ossen naar het hospitaal gebracht, welke wagen ontslagen zieken, die echter nog te zwak zijn om ver te loopen, naar hun dessas terugbrengt. Het aantal verpleegdagen in het hospitaal bedroeg 16735; van de polykliniek werd door 6732 personen gebruik gemaakt.

Bevolking.

De bevolking nam door geboorte toe met 253 jongens en 192 meisjes. Door tusschenkomst van den emigratie-dienst immigreerden 1331 gezinnen, 4681 zielen; op eigen kosten 323 gezinnen of 840 zielen.

Was op de begrooting van 1920 de emigratie van 1500 gezinnen toegestaan, eerst in de tweede helft van het jaar was de emigratiedienst in zoodanige banen geleid dat resultaten verkregen werden. Opgemerkt worde dat het gehalte der emigranten veel beter was dan vorige jaren. Niet alleen de residentie *Kedoe* leverde dit jaar kolonisten, ook *Kediri*, *Rembang* maar vooral de Vorstenlanden leverden een vrij belangrijk contingent, waarvan vooral het volk van *Djokja* uitblonk als uiterst geschikte kolonisten en landbouwers. Ten strengste wordt er op gelet, dat de menschen vrijwillig emigreeren en dat zij volkomen bekend zijn met de voorwaarden en wat hun te wachten staat. Slechts gezinswerving wordt toegepast en hoeveel aanvragen er ook inkwamen van losloopende mannen, onherroepelijk werden zij teruggewezen. Het is toch een feit, dat vrijwel alle mannen zonder gezin wegloopen. Zeer veel nieuwelingen worden verkregen door gevestigde kolonisten, die de toestanden hier uit eigen ondervinding kennen, geregeld naar *Java* te laten gaan en voor de kolonisatie propaganda te doen maken.

Meer en meer blijkt dat er onder de kolonisten personen zijn geschikt voor koeliewerk, ongeschikt voor landbouw en omgekeerd. Waar dit ook bij ondernemingen het geval zal zijn, is het jammer dat in deze geen samenwerking bestaat en de planters in de kolonisatie slechts een concurrent zien.

Het Hoofd van het Pakoe Alamsche Huis, vergezeld door den Rijksbestuurder van *Djokdja*, benevens de Pangeran Hario Koesoemojoedo van *Soerakarta*, vergezeld van den Rijksbestuurder van *Soerakarta* en eenige lagere ambtenaren, bezochten de kolonie om zich persoonlijk te overtuigen in welke omstandigheden het volk komt, dat uit hun land emigreert. Dat zij overtuigd waren, dat de kolonisten hier in gunstige omstandigheden geraken, getuigt wel het rapport opgemaakt door een dier bezoekers, welk rapport een aardigen kijk op de toestanden in de kolonie geeft.

Een feit dat zich ook meer en meer voordoet, is dat contractkoeli's uit verschillende gewesten, wier contract was afgeloopen en die naar *Java* terugkeerden, zich met hun gezin op het kolonisatieterrein komen vestigen. Zij behooren veelal tot de beste kolonisten en zetten de hun aangeleerde werkzaamheid om in goede huizen en wel onderhouden erven. Hun aantal is reeds vrij belangrijk. Ook komen er herhaaldelijk immigranten, die vrij bemiddeld zijn en hun geld gebruiken tot het doen bouwen van een goed huis. In de oudere dessa's komen steeds meer kolonisten zich vestigen op eigen kosten gekomen, die dan, na eenigen tijd bij hun familie gewerkt te hebben, naar de nieuwere dessa's verhuizen. Ook weduwen en weezen uit nieuwe dessa's vestigen zich in de oude dessa's, terwijl in den plant- en oogsttijd van de padi, de nieuwe kolonisten de ouderen helpen en omgekeerd de familie en vrienden uit de oude dessa's de nieuwelingen bij den bouw van hun woning en de ontginning van hun akker.

Het aantal op eigen kosten gekomen kolonisten bedroeg dit jaar 840 personen.

Het geboortecijfer bedroeg in 1920 voor de

A. dessa's gesticht van 1905 t|m 1913

1917	231
1918	271
1919	299
1920	248

B. dessa's gesticht van 1913 tot 1919

1917	97
1918	134
1919	160
1920	140

C. dessa's gesticht in 1919

1919	20
1920	49

D. dessa's in 1920 gekomen

1920	8

Behalve in één A. en één B. dessa, die elk met 3 zielen verminderden, was in alle A en B dessa's het geboortecijfer hooger dan het sterftecijfer.

De rijstoogst, die wederom slaagde, benevens de hooge rijst- en veeprijzen, brachten de bevolking der oudere dessa's financieel weer flink vooruit wat zich o.a. afspiegelde in de verhoogde inkomstenbelasting en afkoop heerendiensten, terwijl ook de huizenbouw meer en meer vooruitgang toont en overal pannen daken verrijzen. Toch zal in 1921 nog meer moeite worden gedaan den huizenbouw te verbeteren om in den kortst mogelijken tijd alle huizen met pannen daken gedekt te hebben. Ook het steeds grooter wordende alang-alang gebrek zal vanzelf de menschen er toe dwingen.

Werden in 1919 de nieuwe kolonisten geheel vrij gelaten in het bouwen van hun huis, de ondervinding bewees, dat hun dat nog niet overgelaten kan worden en dit jaar werden de huizen gebouwd naar een gegeven model en hoewel dat natuurlijk niet slaafs behoefde nagevolgd te worden, bleef de eisch, dat het huis er bewoonbaar uitzag. Voor het dekken bleek geen alang-alang genoeg te zijn, zoodat de huizen gedekt werden met atap, dat van *Bantam* betrokken moet worden. Wel is waar worden de voorschotten der kolonisten daardoor verhoogd, echter kunnen zij met atapbedekking minstens drie jaar toe, en zijn dan financieel sterk genoeg om voor eigen dakbedekking als pannen enz. te zorgen. De nieuwe dessas werden dit jaar alle aangelegd aan de oevers der groote rivieren *Way Boelok* en *Way Sekampong* hetgeen voor de kolonisten door de nabijheid van drink- en waschwater zeer wordt geapprecieerd, terwijl zij ook voor hun dagelijksch voedsel veel nut hebben van de opbrengst dezer vischrijke rivieren. De gronden der dessas *Bagelen, Gading* en *Poerworedjo* zijn nu geheel kadastraal opgemeten en de leden der bevolking in het bezit gesteld van hun erfelijk individueel bezit. Elk erf of stuk bouwgrond is op kaart gebracht, genummerd en ingeschreven in de daarvoor bestemde registers en elk bezitter heeft een stuk, waarop ingevuld zijn naam, nummer en een schetskaartje. Mutaties

worden in een apart register geboekt. Een en ander wordt door de kolonisten zeer op prijs gesteld. Het aantal passers, nu twee tellende, wordt met één uitgebreid.

Onder de nieuwere kolonisten kwamen kleine diefstallen vrij veel voor, hetgeen uit den aard der zaak begrijpelijk is daar onder zooveel nieuwkomers vanzelf minder goed volk schuilt. Door strenge maatregelen en ontdekking van eenige beroepsdieven is dit euvel zeer verminderd. In de oude dessas is de veiligheid groot. Een gewezen contractkoelie vermoorde zijn vrouw, hetgeen de eerste moord was op het terrein na al de jaren van bestaan. Een kolonist werd door een Europeesch Assistent van een naburige onderneming, die dacht dat hij een contractkoelie voor zich had, met een revolver in het been geschoten. Deze zaak is justitieel verder behandeld.

Op de Zaadselectie-tuin *Bogorredjo* van het Departement van Landbouw werd vrijwel al het werk door kolonisten gedaan, evenals het onderhoud van den grooten weg van *Telok Betong* naar *Soekamara*, terwijl ook een pas geopende onderneming in de buurt van het terrein dagelijks eenige honderden kolonisten gebruikt.

Ook bij de *Lampongers* vinden de kolonisten geregeld arbeid in de pepertuinen en in de sawahs. Gewoonlijk zijn deze werklieden òf rangkapans òf nieuwere kolonisten. Vele der oudere zijn welgesteld en leven van de opbrengst van landbouw en veeteelt.

Het is hier wel de plaats de aandacht te vestigen op de welgeslaagde proef genomen met een zestigtal jeugdige boefjes, pasardiefjes en zwervers van 7 tot 13 jaren door den Assistent-Resident van *Soerakarta* in de gevangenis aldaar ondergebracht. Het feit dat het zoo herhaaldelijk voorkomt, dat kolonisten geen vee houden daar zij geen zoontjes hebben om het te weiden, deed bij den leider de vraag rijzen of hier niet twee partijen gediend konden worden. De kolonisten, die in bovengenoemde omstandigheid verkeerden, werden bijeengeroepen en hun voorgehouden, of zij een dezer kinderen zouden willen aannemen in hun gezin; zij konden hen dan gebruiken voor het vee, waartegenover de verplichting stond, hen goed te verzorgen en hen dagelijks naar school te laten gaan. Het succes was zoo groot, dat meer aanvragen dan er kinderen waren binnen kwamen, terwijl velen aanboden de overkomstkosten te betalen. In Juni hier gekomen onderscheiden deze kinderen zich, op eenige weinige uitzonderingen na, in niets meer van de andere kinderen, zien er goed

doorvoed uit en worden door hun pleegouders op twee uitzonderingen na, waarbij de kinderen bij anderen werden geplaatst, als eigen kinderen behandeld. Waar schrijver voor proef zelf eenige dezer kinderen in huis nam en zag wat er nog van zulke parias te maken valt, wordt hier bescheidenlijk de vraag gesteld, of, wanneer elke administrateur van een onderneming eens eenige van zulke weezen onder zich nam en hen opvoedde, de oplossing van het vraagstuk van verweesde en verwaarloosde inlandsche kinderen, van wie het in elke stad in *Indië* wemelt, niet een eind verder zoude gebracht worden en of er van kinderen, van wie anders niets terecht zou komen niet een kern zou zijn te scheppen van geschoold en betrouwbaar personeel. Ook hier heeft de kolonisatie getracht een zegen te zijn voor het Javaansche volk.

Met genoegen worde hier ook geconstateerd hoe de emigreerende Javaan verandert, zich vrijer voordoet, zich beter kleedt en voedt. Alleen ten behoeve van de Javanen worden wekelijks twee karbouwen geslacht. Ook de vrouwen, vooral uit *Djocdja*, die hier pas gekomen, nog als lastdieren beladen voortzeulen, ziet men dat na eenigen tijd niet meer doen en vooral direct na den eersten padioogst zijn haar kleeding en voorkomen veranderd. *Java* wordt geregeld door honderden 's jaars bezocht, wat tegelijk een goede reclame is; het zoude interessant zijn, te weten te komen hoeveel de K. P. M. jaarlijks aan de kolonisatie aan passages verdient. Hoe sterk de Kolonist binnen kort tijdsverloop zich aan zijn grond hecht, bewijst het feit, dat eenige gegoede nieuwkomers te vergeefs tot ƒ 200.— boden voor het huis en erf van kolonisten, die eerst 6 maanden hier zijn en in den aanvang met den hun aangewezen grond in het geheel niet tevreden waren.

Veestapel.

De veestapel bleef wederom een der voornaamste bronnen van inkomsten der kolonisten. De maandelijks gehouden veemarkt werd geregeld door *Lampongers*, zelfs uit de verst gelegen plaatsen van het Gewest bezocht en men komt overal het bekende type van het gekruiste vee afkomstig van de kolonie tegen.

De veestapel bestond op 31 December 1920 uit:

30 Dekstieren.
125 Ossen.
795 Moederdieren.
306 Stierkalveren.
837 Koekalveren.

In totaal 2093 beesten.

Er stierven 47 moederdieren en 1 dekstier, terwijl 209 ossen verkocht werden, met welke getallen dus de veestapel verminderde. Hij vermeerderde door de geboorte van 328 stierkalveren en 282 koekalveren, terwijl van het Departement van Landbouw gekocht werden een koppel volbloed Onggole vee, bestaande uit 17 stieren 14 moederdieren, stierkalf en 2 koekalveren, welke geimporteerd waren uit Britsch-Indië naar Fort de Kock, doch daar niet wilden tieren waarschijnlijk door het klimaat, en door den leider op conditie van afbetaling ten behoeve van de bevolking werden gekocht. Daar de dieren in zeer vermagerden toestand verkeerden, werden zij eerst eenigen tijd op stal gehouden en bijgevoed en toen zij op krachten waren, aan de bevolking verdeeld. Een koe stierf; overigens ziet dit vee er thans goed uit. Als gewoonlijk werden de overtollige moederdieren verkocht aan kolonisten der nieuwe dessas, zoodat de uitbreiding van den veestapel gelijken tred houdt met de uitbreiding van het terrein. Het aantal bedroeg 157 koeien. De geboorte 76 % van het aantal moederdieren, een procentage dat slechts verkregen kon worden door steeds te controleeren of de moederdieren geregeld worden gedekt. De 209 verkochte ossen brachten ƒ 26.134.50 op. Het aantal verkochte ossen naar buiten was minder dan het vorige jaar, daar de kolonisten hoe langer hoe meer het voordeel gaan inzien van het houden van ploegvee en daarom niet meer zooals vroeger al hun mannelijk vee verkoopen. Er stierven 64 beesten waarbij een groot aantal koeien die niet meer kalfden wegens ouderdom en daarom afgeslacht werden. Mond- en klauwzeer kwam in eenige dessas voor maar niet in verontrustende mate. Ten behoeve van het vee werden eenige hoogst noodige instrumenten en medicijnen ingekocht. De voedingstoestand van het vee was gunstig.

Cultures.

De afgeloopen rijstoogst slaagde wederom zeer goed en wordt getaxeerd een 135.000 picol natte padi te hebben opgebracht. Hiervan werd door het Gewest opgekocht 20.000 picol padi tegen den prijs van *f* 6.—; 4700 picol padi werden ingeleverd door de kolonisten ter betaling van de Lampongsche Volkscredietbank, welke padi weer tegen denzelfden prijs aan de nieuwere kolonisten werd uitgeleend, en 10.000 pic werd opgekocht door genoemde Bank voor voeding van nieuwgekomen kolonisten. Toch bleef er ruimschoots padi over om de kolonisten het verdere jaar voor gebrek te vrijwaren. Een deel der demisawahs van kolonisten, in 1919 gekomen, kon in de Westmoesson reeds tot sawah gemaakt worden. Doordat de 1500 gezinnen in 1920 zeer laat kwamen, hadden de meesten geen tijd meer en was het voor hen te laat in het jaar om het bosch, bestemd voor sawah, nog te kappen, zoodat zij slechts hun erf met padi konden beplanten en de rijstaanplant van nieuwe kolonisten in 1290 dus niet veel uitgebreid werd. Daarentegen zijn de sawahs der oudere nederzettingen tot de Zuidgrens nu alle bevloeid. De aanplant 1920—1921 had bij het planten met groot regengebrek te kampen, waardoor de rivieren bijna droog lagen en irrigeerwater onvoldoende was. Aan het einde van verslagjaar waren dan ook nog een 70 tal bouws sawah onbeplant en liet de regen zich nog steeds wachten. Ook werd bij het begin van het planten wederom muizenvraat geconstateerd, welke plaag echter door direct zoeken en controle kon worden afgewend. De padi gogo kwam onder gunstige omstandigheden in de sawah. 1919—1920 werden een tiental bouws oude padi door olifanten en varkens vernield. Echter zullen zulke plagen door de groote uitbreiding van het terrein en het terugdringen van het bosch meer en meer verdwijnen. De klapperboomen der oudere dessas beginnen meer en meer te produceeren en brengen ook door den hoogen prijs der klappers een aardige bijverdienste mee.

Het aantal klapperboomen bedraagt vruchtdragende 4890
nog niet „ 50621

Het bijplanten van klapperboomen op de erven der nieuwe dessas wordt onverpoosd voortgezet, overtuigd als de leider is van de waarde van een goed beplant erf. Het beplanten der erven met padi

neemt in de oudere dessas meer en meer af, daar wordt meer aandacht gewijd aan meerjarige gewassen. In de Oostmoesson werd de aanplant van tweede gewassen steeds aangemoedigd, zoodat uitvoer van djagoeng en bataten, hoewel niet in cijfers om te zetten, belangrijk is. Een punt dat steeds meer de aandacht begint te vragen is de houtvoorziening. Tot in 1920 werd hout ad libitum uitgevoerd. In 1913 werden groote hoeveelheden gekapt en gezaagd voor dwarsliggers voor de Z. S. S. op instigatie van een opgericht concern. Daarna kocht een ieder hout en planken op uit de omgeving, terwijl er voor den bouw van goedangs en gebouwen ook veel hout gebruikt werd. Rekent men nu dat bijna elke kolonist zijn huis van hout en planken bouwt (bamboe is hier schaarsch en slecht) dan wordt het begrijpelijk dat, zonder hieraan paal en perk te stellen, binnen afzienbaren tijd het hout op het terrein opgebruikt zoude zijn. In overleg met het personeel van het boschwezen werden terreinen uitgekozen, niet geschikt voor den aanplant van voedingsgewassen, om djatihout te planten, terwijl ook de uitvoer van hout zonder pas afgegeven door den leider verboden is. Op het nog onontgonnen terrein, waar zich vele heuvels bevinden, zal het bosch op de toppen, ongeschikt voor cultures, als houtreserve aangehouden worden. Het te ontginnen bosch voor 1921, dat zelfs nog niet geheel topografisch opgenomen is, werd van verschillende kanten verkend om uit te kunnen maken, welk deel bevloeibaar en welk geschikt voor dessas is. Van de oude dessas werden vele erven, die bevloeibaar bleken, verlaten en in sawah veranderd, terwijl de eigenaars op hoogere gronden hun erf maakten. Op die manier komt langzamerhand in de meeste dessas een ordelijke toestand en het volk wetende, dat het zijn belang is, werkt in deze richting zeer mee.

Voedingsmiddelen.

Door den rijken padi- en polowidjo-oogst en door het tegengaan van den verkoop van voor eigen gebruik bestemde rijst werd gebrek voorkomen. Trouwens buiten zoowel als op het terrein is zelfs voor de nieuwste kolonisten (en wanneer zij zelf aan hun ontginning te veel werk hebben om daar buiten bij te verdienen, voor hun vrouwen) zooveel bij te verdienen, dat voedselschaarschte onbekend is. Men kan rekenen, dat de nieuwe kolonisten zes maanden padi moeten

leenen om in hun onderhoud te voorzien tijdens hun ontginningswerkzaamheden; dan is hun werk ver genoeg gevorderd om voor eigen levensonderhoud te zorgen. En in den plant- en in den oogsttijd van de padi en bij het wieden kunnen zij een ruim dagloon verdienen, hetzij bij oude kolonisten, hetzij bij Lampongers, terwijl de dienst der B. O. W. bij den aanleg van wegen en waterwerken en op de naburige ondernemingen steeds handen te kort komt en de kolonisten daarbij een welkome werkkracht zijn.

Credietwezen.

...

Meer en meer blijkt dat het tegenwoordige kolonisatiesysteem met het Volkscredietwezen hand in hand moet gaan; de arbeid daarvoor verricht wordt dan ook steeds omvangrijker. Reeds dit jaar werd opgemerkt, dat de door de Regeering door tusschenkomst van de Centrale Kas voor kolonisatie verstrekte gelden op lange na niet voldoende waren. Door het Hoofd van gewestelijk bestuur werd daarom aan de Regeering voorgesteld, dit crediet tot ƒ 300.000.— te verhoogen en de eventueele afschrijving te brengen niet ten laste der Lampongsche Volkscredietbank, maar van de Regeering. Dit laatste werd vooral daarom op den voorgrond gebracht, omdat het bedrag door sterfte en wegloopen verleden jaar als achterstand opgenomen, belangrijk was, n.l. ƒ 8.961. Echter moest daarbij in aanmerking genomen worden dat dit een abnormaal geval was door de zeer groote sterfte, die door onervarenheid niet direct bestreden kon worden en welke slechte kans door het in 1920 zeer verminderde sterftecijfer nml. van 15 % op 4 % niet meer behoefde voor te komen. Ook blijkt uit de practijk dat op den duur nog vele dezer schulden inbaar worden, geheel of gedeeltelijk door de reeds bewerkte of gedeeltelijk bewerkte gronden te verkoopen aan oude kolonisten, zoodat het niet raadzaam zoude zijn direct tot afschrijving over te gaan. Ook werd naar aanleiding van een gedachtewisseling met den adviseur voor het Volkscredietwezen voorgesteld de rente der credietovereenkomsten, tot nu toe gesteld op 12 %, te verhoogen op 18 %. De reden is dat de Lampongsche Volkscredietbank bij 12 % geen winst maakt, terwijl tegen 18 % geen bezwaar kan bestaan, gezien het zoo kleine bedrag dat de kolonisten meer moeten betalen. Waar het maximum bedrag dat hij leent ± ƒ 90.— bedraagt, welk

bedrag hij het eerste jaar bij zijn eerste padi-oogst direct begint af te betalen, betaalt hij het eerste jaar meer aan rente ƒ 5.40 en de twee volgende jaren zooveel minder, dat tot de afbetaling van de hoofdsom hij de waarde van 3 picol padi meer betaald heeft. Bij het nagaan van hetgeen de kolonist tegenwoordig opneemt op zijn credietovereenkomst krijgen wij:

Voor voeding op de reis, uit te betalen op Java	ƒ	22.50
Bij aankomst hier voor inkoop arit en noodige zaken	„	7.50
Bijl en klapperbibit	„	12.50
Atap voor dakbedekking	„	20.—
Tot het tijdstip dat hij zelf geld kan verdienen 4 picol padi	„	24.—
Totaal	ƒ	86.50

de waarde van 14 picol padi, die hij in drie jaar, gezien de zware padiopbrengst der gronden, kan opbrengen.

De oude dessas zijn geheel schuldvrij, terwijl de dessas van 1912 en 1914 nog een klein schuldsaldo vertoonen. De schulden van 1915, 1916 en 1917 zijn geheel afgelost.

Er werd dit jaar door de kolonisten 4700 picol padi ingeleverd tegen den prijs van ƒ 6.—, welke padi wederom aan de nieuwkomers verstrekt werd voor levensonderhoud en tegen denzelfden prijs berekend. Hoewel in 1921 het in te leveren kwantum grooter zal zijn, is deze vermeerdering toch niet van groot belang, daar de nieuwe kolonisten van 1920 weinig gelegenheid hadden tot sawah kappen. Angst dat de ingeleverde voorraad padi niet geheel te verkoopen zou zijn behoeft niet te bestaan daar deze hoeveelheid voor voeding van de nieuw te verwachten kolonisten nog onvoldoende is. Er werd dit jaar uitgeleend op credietovereenkomsten ƒ 80.846.38 en afbetaald in geld en padi ƒ 37.715.13.

Door de Lampongsche Volkscredietbank werd aan oude kolonisten voor den aankoop van vee geleend ƒ 8.480.

Bij de zoo groote uitbreiding van de kolonisatie ook in andere gewesten bestaat er n. h. v. alle reden om het stichten van een Kolonisatiebank te overwegen.

Alleen in de Lampongs staat reeds een half millioen uit; Schrijver dezes vraagt zich af of nu niet de tijd is gekomen, om aan dit punt grootere aandacht te wijden.

Belasting.

Door het zeer laat bekend worden van het antwoord op de belastingvoorstellen kon eerst in November de aanslag voor de inkomstenbelasting geschieden. De aanslag der dessa's wier bewoners hun gronden en erf in erfelijk individueel bezit ontvangen hebben en waarvan dus bekend is, hoeveel zij precies bezitten, werd daardoor zeer vergemakkelijkt. Het aanslagbedrag bedroeg ƒ 15.518.20 tegen ƒ 9.603.20 in het vorige jaar.

Van die belasting was ƒ 1600.— bij het einde van het jaar bereids gestort.

Heerendiensten.

Er werd voor ƒ 13.435.— heerendiensten afgekocht welk bedrag in 's Lands kas gestort werd. De kolonisten der nieuwere dessa's presteerden hun heerendiensten nog in arbeid aan de wegen op het kolonisatieterrein.

Onderwijs.

Zoowel met de onderwijzers der dessa's als met die voor de tweede klasse school bleef het sukkelen: herhaaldelijk hadden mutaties plaats die het onderwijs niet bevorderen. Van de tweede klasse school werden 10 leerlingen verhoogd van de eerste naar de tweede klasse, terwijl in de eerste klasse 21 nieuwe leerlingen werden ingeschreven. 31 leerlingen verlieten wegens ongeschiktheid en herhaaldelijk verzuim zonder gegronde reden de school. De dessascholen werden verlaten door 34 leerlingen, die de hoogste klasse afgeloopen hadden.

Gebouwen.

De padischuur van de Lampongsche Volkscredietbank wordt nog steeds uitgebouwd. Bij *Way Boeloe* werd een tijdelijke mantri-woning gebouwd; eenige oude voorloopige woningen en het huis van den leider ondergingen eenige hoognoodige herstellingen. De gebouwen verkeeren in voldoenden toestand. Het hospitaal werd geheel vliegenvrij gemaakt en een loods van tijdelijk materiaal van de Z. S. S.

vlak bij het hospitaal gelegen voor een kleine som aangekocht. Waar gerekend kan worden dat dit terrein binnen afzienbaren tijd geheel gereed is en overgegaan wordt naar verder afgelegen terreinen, worden geen permanente of semi-permanente gebouwen meer opgericht.

Irrigatie.

De verbetering der irrigatie uit *Way Semah* kwam gereed. De irrigatie uit de *Way Padang Ratoe* wordt steeds uitgebreid. Zoo werd voor uitbreiding de Oostelijke secundaire leiding weer met 2½ KM. verlengd, waardoor een veertigtal bouw gronds in sawah kon worden omgezet en de dessa *Toeloeng Agoong* van wasch- en badwater worden voorzien. Waar noodig werden tertiaire leidingen en kunstwerkjes verbeterd, terwijl ook het plan bestaat door aanleg van een wadoek de irrigatie van de lagere gedeelten van het terrein te verbeteren.

Rawa Kamentara.

Het terrein der rawa Kementara werd èn door kolonisatie èn door irrigatiepersoneel verder geheel doorkruist en verkend. De grens werd uitgekapt en grenssteenen gezet. Op eenige plaatsen zijn nog eenige grenskwesties aanhangig met de inheemsche bevolking. Het bevloeibare terrein wordt op 8000 bouw geschat. Voor den opvoer van materialen en werkvolk is begonnen met het aanleggen van een rijweg van de Westgrens van het tegenwoordige kolonisatieterrein naar de Oostgrens van het terrein rawa *Kamentara* welke weg ongeveer 4 KM. lang is, terwijl deze later zal aansluiten op het groote wegennet. Voor ¾ was het graafwerk reeds bij het einde van het jaar verricht. Alle arbeid bij den dienst der B. O. W. ten behoeve der kolonisatie wordt door kolonisten verricht, die daaraan een goede verdienste hebben. Gemiddeld werkten 500 man daags alleen aan den weg. De plannen tot drooglegging van de Rawa door den dienst der irrigatie hebben een vasten vorm aangenomen en begin 1922 zal er mede aangevangen worden.

Voor kolonisatiedoeleinden gereserveerde terreinen.

Door den leider werd aan den resident der Lampongsche Districten het verzoek gericht nog twee bevloeibare terreinen in den buurt van

het tegenwoordige terrein en de *Rawa Kamentara* gelegen en een oppervlakte van ongeveer 1500 bouws beslaande, voor kolonisatie te reserveeren. Het zal toch voorloopig niet mogen voorkomen, dat volk van *Java* naar hier wil emigreeren en er dan geen bevloeibare terreinen voor hen beschikbaar zouden zijn. De aanwas der kolonisten zal naar schrijvers' overtuiging na eenige jaren zulk eene verhouding aannemen, dat zelfs deze oppervlakte niet te groot zal blijken te zijn. Een terrein in de onderafdeeling *Kota-Agoong* werd ook gereserveerd en de grenzen gekapt en vastgelegd om in 1921 door een 500-tal gezinnen ingenomen te worden.

Emigratie-Dienst op Java.

Begon de emigratie-dienst op Java begin 1920 onder leiding van den wedono-emigratie, geplaatst onder de directe bevelen van den resident van *Kedoe* en bijgestaan door een mantri politie en in de residenties *Djocdjakarta* en *Soerakarta* door door de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur aangestelde mantri en penewoe, na eenige maanden werken moest geconstateerd worden dat deze wijze geen resultaten had en de toevoer van kolonisten miniem bleef.

Daarom werd den leider opgedragen zich naar *Midden-Java* te begeven om na te gaan, waar deze slechte resultaten aan te wijten waren en zoo noodig maatregelen te nemen, opdat de toevoer van kolonisten weer normaal zoude worden. Het resultaat van dit 3 maanden lang verblijf aldaar was dat de toevoer van kolonisten belangrijk toenam en bleef toenemen, zoodat aan het einde van verslagjaar de in de begrooting opgenomen 1500 gezinnen voltallig waren. Dit resultaat kon niet bereikt worden, zonder dat de wedono-emigratie wegens ongeschiktheid voor dit werk teruggeplaatst werd bij zijn dienst en de werving geheel gesteld onder de bevelen van den leider der kolonisatie-proeven.

In plaats van den wedono werd te *Koetoardjo* geplaatst een der mantris-kolonisatie, reeds jaren op het kolonisatieterrein werkzaam, die met kolonisten kon omgaan en hun vertrouwen had. Hem werden transportmiddelen en kantoorpersoneel ter beschikking gesteld en opdracht gegeven niet alleen de *Kedoe* en de *Vorstenlanden*, maar geheel *Java* te bewerken. In de verschillende gewesten werd hulppersoneel geplaatst, terwijl *Koetoardjo* het middelpunt werd van

waaruit wekelijks de kolonisten naar de Lampongs worden gezonden. Te dien einde werd aldaar een flink gebouw gekocht, waar de aanstaande kolonisten kunnen blijven tot den dag van vertrek. Bij de verschillende Volkscredietbanken werden deposito's geplaatst van waaruit de mantri-kolonisatie kan putten ter uitbetaling der voorschotten. Overal in de dessa's werden borden opgehangen en geschriften verspreid, waarin de voorwaarden voor emigratie zijn opgenomen, en vermeld is waar de menschen zich moeten aanmelden. Behalve dat worden eenige malen per jaar gevestigde kolonisten van het terrein naar *Java* gezonden om met hulp van het personeel op *Java* familie en kennissen omtrent de toestanden in te lichten en hen naar de Lampongs over te brengen.

De groote concurrenten van dezen dienst blijven de werfkantoren voor contractarbeiders in de buitengewesten en al moge in den tegenwoordigen tijd bij planters en hoofden dezer kantoren de goede wil voorzitten de misbruiken bij de werving te doen verdwijnen, zoolang nog van het vroegere mindere wervingspersoneel met al hun misdadige streken gebruik gemaakt moet worden, zal het veelal bij goeden wil blijven.

Door deze lieden werden dan ook geen middelen min genoeg geacht de kolonisatie te benadeelen; meermalen kwam het voor, dat door hen het praatje werd verspreid, dat de schepen met kolonisten vergaan waren, de kolonisten gestorven enz. Een tegenwicht vormt gelukkig de steun van het corps ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur op Java, die, waar zij konden, behulpzaam waren.

Ongetrouwde mannen werden, hoeveel malen zij zich ook aanmelden, onherroepelijk weggestuurd, zelfs werden hun de werfkantoren van goeden naam aangewezen, die wel alleen loopende mannen aannemen. Door het personeel werd zorgvuldig vermeden tegen de werfkantoren te ageeren, terwijl elke niet geheel met een fatsoenlijke werving overeenkomende maatregel van het personeel met ontslag werd gestraft.

Te *Batavia* belastte de hoofdcommissaris van politie zich nog steeds met het onder dak brengen en voeden der kolonisten, die Zondagavonds met de expres van *Koetoardjo* komen en met de boot van Maandagavond vertrekken, en met het aan boord brengen. Bij aankomst te Oosthaven staat dan kolonisatiepersoneel met vrachtauto's gereed, zoodat gewoonlijk om 10 uur 's morgens de kolonisten

reeds op hun bestemming zijn en het maal, dat reeds voor hen klaar staat, kunnen verorberen.

Leverde *Kedoe* wederom de meeste kolonisten, direct daarna kwamen de Vorstenlanden, vooral *Djocdja*, daarna *Kediri*, *Semarang* en *Brebes*.

Vanzelf spreekt, dat deze immigratiedienst op *Java* één organisatie wordt, waarvoor de noodige voorstellen bereids zijn ingediend.

Finantieele beschouwingen.

Bij het terugzien op het afgeloopen jaar, waarin de kolonisatie zich wederom uitbreidde, maar ook vrij belangrijke bedragen door de Regeering er aan ten koste werden gelegd, komt vooral bij de groote plannen voor de toekomst de vraag op den voorgrond: welke zijn de resultaten, brengen de in de kolonisatie gestoken kapitalen hun rente op?

Alvorens eigen resultaten te onderzoeken, heeft het zijn nut eens te rade te gaan bij het Britsch-Indische Gouvernement, dat reeds jaren lang koloniseert en daarmede zulke groote successen te boeken heeft, dat er b.v. een geheele kolonisatie-dienst bestaat met een eigen corps kolonisatie-ambtenaren en een aantal wetten, geheel ingesteld voor kolonisatie (Punjab Land Colonisation Bill).

Wij zien dan, dat de Staat daar in een zijner kolonies heeft uitgegeven alleen aan irrigatie 2 millioen Pond Sterling, welk kapitaal benevens de rente in 19 jaar door uitvoer van producten was terugverdiend.

De Chenab Colony met 858.000 zielen, 2 millioen acres beslaande, was in 16 jaar ontgonnen. De waarde der jaarlijksche productie is £ 300.000.—.

Hoe staan wij er nu voor met de kolonisatie in de Lampongsche Districten?

Vijf duizend bouw gronds, oorspronkelijk oerbosch, zonder eenige waarde voor den Staat zijn in eenige jaren veranderd in een vruchtbare streek met sawahs en dessa's bewoond door 17.000 menschen, waarvan het grootste deel op *Java* voor de gemeenschap niet productief was, daar wat zij produceerden juist genoeg was om hen zelf te voeden; van een overproductie, die ten goede kwam aan de gemeen-

schap was geen sprake. Rekenen wij nu, dat de kolonisten dit jaar gekomen, nog niet productief zijn, dan komen wij tot een aantal van 12.000 zielen, wier productenuitvoer bestond in het afgeloopen jaar uit 40.000 picol padi met een waarde van ± *f* 240.000 en uit vee, ossen en aan de nieuwe kolonisten verkochte moederdieren tegen een waarde van ± *f* 60.000, totaal *f* 300.000.—.

Berekenen wij verder de inkomsten van belastingen en heerendiensten, zoo zien wij, dat de inkomsten van heerendiensten in 1920 bedragen *f* 13.435, terwijl nog 597 mannen hun heerendiensten in werk verrichten, een afkoopwaarde dus van *f* 5.970 en van belastingen *f* 15.518, totaal *f* 34.923.—.

Daar echter de drie eerste jaren de nieuwe kolonisten vrij van belasting en heerendiensten zijn, betalen nog slechts 2257 van de 4711 mannen, de helft is dus nog onproductief.

Eindbeschouwingen.

Gezien dat er jaren op de kolonie niet uitgebreid is en de vele misslagen der eerste jaren, laat het zich aanzien, dat de kolonisatie in Nederlandsch-Indië tegenover die van de Engelsche buren niet zoo'n slecht figuur zal maken, vooral waar de Britsch-Indische kolonisatie niet ontstaan is uit paupers maar uit voor een deel zeer rijke Inlanders, die voor het mogen occupeeren der gronden groote sommen gelds betalen.

Waar de Britsch-Indische en Nederlandsch-Indische kolonisaties geheel onafhankelijk van elkaar, ja zelfs geheel onbekend met elkaar, zijn opgericht, is het merkwaardig te zien hoeveel ervaringen met elkaar overeenkomen. Zoo is o.a. in deze kolonie de verkoop van vrouwelijk vee naar buiten de kolonie verboden, daar ziet men hetzelfde verbod in de kolonisatie-wetten vastgelegd, hoewel hier meer van vrouwelijke kameelen en paarden wordt gesproken.

En waar dikwijls het verwijt wordt gehoord, dat zelfs de oude nederzettingen nog worden gecontroleerd en niet geheel vrijgelaten, daar laat de Britsch-Indische wetgever hooren: Er is niets zoo goed voor de moreele en physieke welvaart van het volk als goed beheerde nederzettingen en het is de plicht van het Gouvernement er voor te zorgen, dat hierop gelet wordt. Waarbij het dan verzachtend, maar o zoo waar klinkt: Het Gouvernement is Landheer, die niet uit is

op eigen voordeel, doch slechts verhuurt met het opzet om goed te doen. Moge de Javaan dan toch eens begrijpen, dat het doel is, goed te doen, te helpen, de bevolking in betere levensomstandigheden te doen komen. Dat *dat* het doel is dat voorzit *èn* bij Regeering *èn* bij personeel. Dat het aanzetten tot werk, het controleeren is voor hun *eigen* welzijn, dat wanneer de kolonist wordt aangespoord zijn erf te beplanten, zijn sawah te onderhouden, zijn schuld te betalen, dat is absoluut voor zijn eigen voordeel en voor niemand anders. Als een lichtpunt kan geconstateerd worden, dat de oude kolonisten dat inzien, zij vergelijken met *Java*, zij zijn hun moeilijken tijd voorbij en zien in dat wat gedaan werd voor hun voordeel was en voor niemand anders. Noch de Regeering, noch het personeel vraagt om dank, doch slechts dat de kolonisten beseffen dat dan toch *hier* zeker de vaderlijke hand van den Staat over hen uitgestrekt wordt om voor hen een menschwaardig bestaan te scheppen, wat zij vóór hun komst, op *Java*, voor het grootste deel niet hadden. Het groote doel moet zijn bij de ontginning van hun gronden ook hun karakter te ontginnen, bij hun energie en plichtsgevoel; juist het laatste het meest op te wekken, op hun zelfbewustzijn te werken, hun duidelijk te maken, dat zij als grondbezitter een persoonlijkheid zijn geworden met de lasten, maar vooral met zijn lusten en rechten. En dat blijft zoo'n moeilijke taak bij een volk, dat altijd geleefd heeft in neerdrukkende armoede en in een omgeving waar niets was wat hen kon opheffen. Doch de belooning door resultaten is gelukkig ook wel zeer groot.

Vele malen komt bij deze kolonisatie het arbeidersvraagstuk te berde en rijst vooral de vraag, zal kolonisatie op den duur contract-arbeid kunnen vervangen. Hoewel schrijver dezes niet wil verhelen, dat kolonisatie in sommige streken in de Buitengewesten niet de vervanger kan zijn, is toch zijn overtuiging dat in de Lampongsche Districten op den duur kolonisatie de contract-arbeid zal kunnen vervangen. Het feit, dat naburige ondernemingen geheel ontgonnen worden door kolonisten, dat de cultuurtuin van het Departement van Landbouw wordt onderhouden door menschen van hier, dat de verschillende diensten der B. O. W. honderden koelies van het terrein dagelijks gebruiken, doet voorzien dat vanuit *Zuid Sumatra* zal begonnen kunnen worden met invoering van vrijen arbeid. Vooruitziende planters vragen hun erfpachten aan in de buurt der kolo-

nisatie-terreinen en het zal voor de ondernemers een voorzichtige politiek zijn nu reeds maatregelen te gaan nemen, dat bij een overgang van contract- naar vrijen arbeid deze overgang zooveel mogelijk zonder schokken plaats heeft. Nog is het oogenblik niet gekomen, doch wanneer de aanwas van kolonisten blijft toenemen, dan zal die tijd niet verre meer zijn en dan zal hij, die met een vooruitziende politiek werkte, krachtig met zijn onderneming staan tegenover dit vraagstuk.

Verdeeling van Macht in Indië

door

P. J. BLIEK.

Drie maanden geleden vertrok schrijver dezes uit Indië en over drie maanden hoopt hij weder daarheen te vertrekken. In korten tijd voelde hij zich verplaatst uit tal van brandende kwesties die Indië beroeren, in allerlei netelige vraagstukken waarover Holland's intellectueelen zich het hoofd breken. De verdere ontwikkeling van het Hollandsche politieke leven geeft uiteraard aanleiding aan den Nederlandsch-Indischen burger om voorbeelden in het moederland te zoeken voor die zaken van bestuur en politiek, die juist in Nederlandsch-Indië nog in een stadium van bestudeering en onderzoek verkeeren. Het is vooral de fiscale politiek die in Indië voortdurend de gemoederen in beweging houdt en vanzelf richten zich de oogen ten voorbeeld naar Holland, waar de staat der financiën eveneens groote zorgen baart. Voor de toepassing van zulke voorbeelden in Indië zijn de commissies aangewezen, die Indië's belang behartigen in de studeerkamer of de vergaderzalen der diverse departementen. Over het werk dier commissies wil schrijver niet uitweiden, omdat hij zich daartoe niet competent acht. Hij kan zich slechts aansluiten bij de publieke opinie voor zoover deze tot uiting is gekomen in de Nederlandsch-Indische en Nederlandsche pers, die in het algemeen een zeer gunstig oordeel uitsprak over de vele wetten, die in de laatste jaren in Nederlandsch-Indië zijn tot stand gekomen en over de vele ontwerpen, waarvan de vaststelling eerder op de Nederlandsche regeering wacht. Een uitzondering wil schrijver maken wat betreft de wijze van „Decentralisatie", zooals die door de Herzieningscommissie verder wordt opgebouwd als voortzetting van de Decentralisatie-verordeningen van 1905 en volgende jaren. [1])

1) Het regeeringsreglement werd gewijzigd door de wet, houdende decentralisatie van het Indische bestuur van 23 Juli 1903.

Hetgeen n.l. Nederland te zien geeft, waar de decentralisatie van het bestuur zich sedert tal van jaren blijft ontwikkelen mag voor ons Indië doen hopen op een niet al te slaafsch navolgen van de moederlandsche stelsels. Vooral niet omdat Nederlandsch-Indië een groot rijk is, wellicht de kiemen in zich heeft een groote statenbond te worden, terwijl Nederland een klein land is, wiens hoogmogende heeren in het verleden niet hebben vermocht de kiemen te leggen voor een groot rijk. Al behoeft nu de Nederlander zich daarover niet te beklagen, de Nederlandsch-Indiër dient daarmede rekening te houden voor zijn eerste of tweede vaderland, immers hij voelt en weet, dat hij in een reusachtig land woont door 45.000 000 Oosterlingen bevolkt, waarin een gering aantal van Nederlandschen stam de leiding heeft. Deze feiten zijn niet te loochenen, zij zijn historisch en actueel.

De verhouding die er gegroeid is tusschen den Europeaan en den Oosterling is gebaseerd op de overmacht uitgeoefend door onze voorouders op den Indiër. Deze overmacht werd door verovering verkregen, door beleid en geweld gehandhaafd. In vroeger tijd moest zoowel het beleid als het geweld zoo weinig mogelijk geld kosten, want de regeeringszaak moest winstgevend zijn. Zelfs lang nadat het koninklijk gezag van Nederland in Indië was gevestigd bleef de taktiek gericht op een beperkt doch voordeelig sluitend budget. Zeer terecht heeft de actie van Van Deventer en zijn medestanders hieraan een eind gemaakt. Want hoe reageerde op die politiek de Javaan, de Maleier of de Atjeher? De Javaan bleef even hulpbehoevend als hij was, de Maleier even indolent en de Atjeher even onverzettelijk, allen bleven gelijkelijk afkeerig van den Nederlandschen overheerscher. Waar onze regeering lang gevestigd en genesteld was, zooals op Java, ging het machtsvertoon niet met voldoende praal gepaard (behalve dan van de zijde der Vorstenhuizen) terwijl rampen van hoogerhand met Gode welgevallige berusting werden aanvaard, zonder dat de hongersnooden, die daarmede gepaard gingen in het minst voorkomen of voorzien werden. Bij gebrek aan „brood en spelen" tiert een Oostersch volk niet!

Ook bleef het volk klein en zonder aspiraties, louter een gevolg van de begrensde opvatting der Indische regeering, die daartoe aange-

spoord van Holland uit, om het commercieel uittedrukken, te weinig geld in de zaak stak.

Aan de elkander opvolgende gouverneurs-generaal Van Heutsz, Idenburg en Van Limburg Stirum is het gelukt een geheel ander aspect aan de Indische regeerpolitiek te geven. De van Britsch-Indië uitgevoerde beweging onder de leus „Indië voor de Indiërs", beroert ook het volk van Insulinde zoodanig, dat de veel overwogen decentralisatie wordt uitgevoerd en haastig uitgebreid. Kunnen al de twee eerstgenoemde regeerders nog slechts onwillig toegeven aan den grooten drang en agitatie van de volksleiders, niet alzoo Graaf Van Limburg Stirum, die bij het installeeren van den Volksraad duidelijk den wensch te kennen geeft, dat door ieder bestuursambtenaar medezeggenschap van de Inlanders als een hun toekomend recht behoort te worden aanvaard. Bij het doorvoeren van maatregelen in die richting ontwikkelt zich de Volksraad inderdaad van een in naam adviseerend lichaam tot een instituut, met welks wenschen alleszins wordt rekening gehouden. Is de samenstelling hiervan de oorzaak? Misschien gedeeltelijk wel. De regeering heeft de benoeming van de helft der leden aan zich gehouden, terwijl de andere helft gekozen wordt. Waar het meerendeel van de bestuursambtenaren al sedert lang doortrokken is van Van Deventer's denkbeelden, kan het geen verwondering wekken, dat de samenstelling van dien Volksraad zoodanig is, dat aan de in de regel conservatieve elementen uit de landbouwgroepen een geringe plaats wordt ingeruimd. Daardoor maakt deze raad naar buiten den indruk een sterk linksche groepeering te bezitten.

Waar niettemin de Volksraad een adviseerend, geen besturend college is, mag niet verwacht worden, dat het verantwoordelijkheidsbesef van zijn leden zeer groot is ten aanzien van de gevolgen van zijn adviezen. Er valt immers tevoren niet te berekenen of de houding van de regeering, bij haar voorstellen, star of mild zal zijn en daarom achten de meeste leden het noodzakelijk het thema van hun advies met verschillende variaties fortissimo aan de regeering voor te spelen. Of het doel dan soms wordt voorbijgestreefd kan men zich in de roes der welsprekendheid niet afvragen.

Het is duidelijk dat een regeersysteem en een verdeeling van macht in Nederlandsch-Indië in dit overgangstijdperk zich moet ontwikkelen op grond van den feitelijken toestand n.l. het beheerschen en beheeren van een groot eilandenrijk met een onontwikkelde Oostersche bevolking, waarvan de intellectueelen, zich hun Britsch-Indische en Chineesche broeders ten voorbeeld stellende, de Europeesche beschaving slechts in zoover overnemen als voor het bereiken van hun naaste doel „een vrij Indië" strikt noodzakelijk is. De overheerschers kunnen zich handhaven door rechtvaardige organisatie, waarbij aan den Inlander een deel van den bestuurstaak wordt opgedragen. Dat men zich te dien aanzien aan Holland, noch aan eenig ander West-Europeesch land zonder meer kan spiegelen, laat zich uit den verschillenden geografischen en ethnologischen toestand verklaren. Schrijver stelt zich niet ten doel een wissel op de toekomst te trekken door aan te geven, hoe Nederlandsch-Indië er over vijftig jaar behoort uit te zien. Of dit rijk een statenfederatie op republikeinschen grondslag moet worden, of zal uiteenvallen in afzonderlijke koninkrijken en republieken, wie kan het voorspellen. Wel gelooft schrijver, dat de eerstvolgende stappen op het regeeringspad van het allergrootste belang zullen zijn voor de komende tijden.

Om aan de bestaande spanning en twijfel ter zake van de hangende bestuurshervorming afdoende tegemoet te komen zal het vooral gewenscht zijn het eerste overgangsstadium vanaf de tegenwoordige verhouding van Indië ten opzichte van Nederland tot aan zelfbestuur en gedeeltelijke autonomie van Indië binnen een bepaalden tijd te beloven. Wanneer de plannen van de herzieningscommissie min of meer gewijzigd werden aanvaard en op grond daarvan de Nederlandsche grondwet en het Indische regeeringsreglement moeten worden gewijzigd, dan zal de grondgedachte van de Herzieningscommissie, om n.l. te komen tot geleidelijke overgangen in de verhouding van Indië tot Nederland, zoodanig uitgevoerd dienen te worden, dat toch op het welbewuste doel van gedeeltelijke autonomie *binnen een vastgestelden tijd* wordt aangestuurd. De daardoor ontstane rust zal de Ned.-Ind. regeering steun geven bij de uitvoering van haar taak binnen Indië. Deze blijft dan voorloopig gericht op verdere doorvoering van decentralisatie aan de hand van de bestaande Decentralisatie-verordeningen. Hetzij dat de bevoegdheid van den Volksraad wordt uitgebreid of daarvoor Landsstaten in de plaats komen,

de uitbreiding van de werkelijke bestuursmacht zal het aanzijn geven aan een volksvertegenwoordiging, min of meer vergelijkbaar met een dergelijk instituut in Europa, echter met een zekere afhankelijkheid van den Nederlandschen Wetgever.

De tijd, die voor deze hervorming beschikbaar is, is echter niet groot. Grooter dan tusschen Engelschen en Ieren is het verschil tusschen Nederlanders en de Indische volkeren. Een eenmaal verwachte bestuurshervorming zal zeker de gemoederen in beweging houden zoolang, tot deze werkelijk verkregen is. Ik herhaal daarom, dat deze, ook met het oog op de eischen die het Europeesche kapitaal stelt aan de zekerheid van gevestigde en nog te vestigen ondernemingen, moet worden toegezegd binnen een tevoren vastgesteld tijdperk.

Hoezeer het ook moet worden toegejuicht dat de Volksraad werkelijk meer een parlement worde, de locale raden mogen geenszins de bevoegdheden erlangen, die b.v. de gemeenteraden in Nederland hebben. De verdeeling van de bestuurstaak van boven naar beneden moet het voortbestaan van den band tusschen de regeerorganen niet in de waagschaal stellen. Waar nu de keus zal worden gedaan tusschen verschillende wijzen van uitvoering der decentralisatie, waarbij het plan van de Herzieningscommissie natuurlijk op den voorgrond blijft, geloof ik, dat eenerzijds het gevaar van verbrokkeling van macht in de toekomst niet denkbeeldig is, terwijl anderzijds een te beperkte decentralisatie aanleiding geeft tot verwaarloozing van afgelegen provinciën. Een voorbeeld van dit laatste vindt men in de Oostkust van Sumatra, welk gewest zich in de achter ons liggende 5 jaar met een plaats in de schaduw heeft moeten vergenoegen (dure rijst en verwaarloozing van de sterk uitgesproken behoeften der locale raden). Mijns inziens kan decentralisatie veel verder doorgevoerd worden, wat betreft het zelfbestuur der gewesten of provinciën en gemeenten, mits men de autonomie van de plaatselijke besturen voorloopig aan banden legge ten aanzien van het plaatselijk budget. Ik moet hierbij wijzen op Nederland, waarvoor een kleine uitweiding noodig is. De sterke autonomie, die de gemeenten in Holland in den loop der tijden hebben verkregen, heeft haar keerzijde getoond in het beheer der financiën. De logisch doorgevoerde gedachte van regeering met en door het Nederlandsche volk heeft de politiek en vooral de politieke vereenigingen de hefboom gemaakt

bij het samenstellen der gemeenteraden. Zijn deze instituten oorspronkelijk lichamen, die een zuiver fiscaal beheer voeren, die 's lands wetten helpen uitvoeren en de openbare orde, middels den burgemeester, handhaven, de hun gegeven autonomie, d.w.z. de vrijheid om het bestuur der huishouding geheel, althans zoo goed als geheel, naar eigen goedvinden te regelen, heeft hen tot een begeerlijk object gemaakt voor partijpolitiek. Men ziet dan ook in de gemeenteraden hoe de linksche fractie drijft tot sociale maatregelen, de rechtsche fractie tot bevordering van landbouw, handel en industrie, een roodzwart blok tot overheersching van verschillende democratische partijgroepen, een liberale fractie op de wip tot tempering van de uiterste eischen. De geestesgesteldheid van de gemeenteraden is wel verschillend, maar loopt toch voor de groote en industrieele gemeenten parallel aan die van de Tweede Kamer. Het opvoeren van de belastingen tengevolge van de uitbreiding van de staatsbemoeienis en het invoeren van kostbare sociale maatregelen weerspiegelt zich in vele gemeenteraden. Is de staat door zijn internationale positie aan repressie onderhevig, waarmede de regeering in verband met het staatscrediet heeft rekening te houden, wat de gemeenten aangaat moet die repressie in hoofdzaak uitgaan van de gedeputeerde staten, wier enkele leden moeilijk aan de algemeen in Nederland heerschende mentaliteit kunnen weerstand bieden. Het is toch immers een historisch feit dat de gemeentebesturen zelfstandig handelen: zij deden dit in den regententijd, zij doen het nu. Uit kracht van die autonomie wordt over het budget gestemd en het voteeren van steeds meer uitgaven, als gevolg van de vermindering der waarde van het geld, het inzetten van steeds nieuw kapitaal in gemeentebedrijven en de spoed, waarmede sociale wetten tot stand komen, vordert altijd meer belastingen. Is eenmaal de grens van de belastingdruk bereikt, dan moet er voorloopig geleend worden, maar dan blijkt wel eens teleurstellend dat het crediet onvoldoende is. En toch heeft men zoo trouw de gewoonte gevolgd om alleen te leenen voor buitengewone uitgaven! Amsterdam ziet een millioenenleening, rentende 7 % 's jaars nog niet voor de helft volteekend. Van de Rotterdamsche leening, waarop voor 80 % is ingeschreven, zegt de Amsterdamsche wethouder van financiën bij de begrootingsdebatten, dat deze evenmin geslaagd is, daar dit resultaat (?) met kunst en vliegwerk is verkregen. Andere steden als Den Haag, Utrecht, Hilversum en Haarlem

hebben of een tekort, of een sluitende begrooting ten koste van een strenge beperking van het werkprogramma en de hoogst denkbare belastingen. De economie, zooals verschillende gemeenten die met meer eerlijkheid dan voorheen betrachten, leidt ertoe, de tarieven van gemeentebedrijven als gas, electriciteit, tram en dgl. in overeenstemming te brengen met den kostprijs. De gemeentebesturen hebben den deplorabelen staat hunner financiën ten deele aan het rijk verweten. Het medewerken aan de richtige uitvoering van 's lands wetten, waartoe ieder gemeentebestuur verplicht is, brengt n.l. administratieve kosten met zich, die door het rijk niet alle vergoed worden: onderwijs, armenzorg en politie worden deels door de gemeenten geadministreerd en betaald. Aan den anderen kant loopen 's lands fiscus en de gemeente-fiscus elkaar in den weg op belastinggebied. In den wedren bij het zoeken naar belastingobjecten heeft het rijk de eerste en oudste rechten: grondbelasting, personeele belasting, inkomsten-, vermogens-, oorlogswinst-, dividend- en tantième-belasting zijn geheel voor het rijk. De gemeenten krijgen een deel van de oorlogswinstbelasting en mogen verder heffen: opcenten op de hoofdsom der grond-, dividend- en tantièmebelasting en der personeele belasting, verder een directe belasting naar het inkomen, honden- en vermakelijkheids-belasting, ten slotte retributiën voor gebruik van havens, kaden, markten, bruggen, wegen enz. Bovendien ontvangt de gemeente de rijksuitkeering volgens de wet van 1897 bepaald naar het aantal inwoners. Een herziening van de financiëele verhouding tusschen rijk en gemeente is alreeds in de Kamer behandeld. Opmerking verdient hetgeen de minister-president naar aanleiding hiervan o.m. zeide: „Op den duur zou verhooging van de Rijksuitkeering moeten leiden tot sterke inkrimping van de gemeentelijke autonomie. Een Regeeringscommissaris zou aan de tafel der gemeentebesturen moeten plaats nemen". Tevens wordt herziening gezocht in uitbreiding van het belastinggebied der gemeenten. Is dit mogelijk? Zonder op die vraag bescheid te doen kan op de vraag: Is het noodig? geantwoord worden: naar alle waarschijnlijkheid niet! De grens van de loonsverhoogingen is in de meeste vakken bereikt, omdat de prijsdaling voor de meeste verbruiksartikelen begonnen of in uitzicht is. Inderdaad heeft de Ned. Regeering reeds de moed gehad om 33000 onderwijzers ten aanzien van een voorgespiegelde salarisverhooging

teleur te stellen (ik citeer uit een manifest) waarschijnlijk om dezelfde reden.

De gemeenten zullen toch nog wel eenige jaren aan de buitensporig hooge belastingen moeten vasthouden, maar in de naaste toekomst zullen wij eer de roep om belastingverlichting hooren. Niettemin zal de verdeeling van het belastinggebied tusschen rijk en gemeente herzien moeten worden, evenals de wijze van inning der belastingen (vereenvoudiging). De financiëele nood der gemeenten zal nu automatisch eindigen, zoodra: 1e de administratie vereenvoudigd wordt, 2e de contrôle op het gemeentebedrijf op commerciëelen voet wordt ingericht, 3e gewacht wordt tot betere tijden met het ondernemen van nieuwe bedrijven, of, hetgeen sterk is aan te bevelen, aan het particulier initiatief leiding wordt gegeven onder gemeente-contrôle en zoo noodig gemeentelijke kapitaalverschaffing.

Na bovenstaande uitweiding wordt het duidelijk wat Indië al of niet behoort na te volgen. In dit uitgebreide rijk is decentralisatie noodig om een goed bestuur in alle deelen mogelijk te maken. De bestuursambtenaar blijve de pionier der regeering in de ongecultiveerde gebieden van de buitenbezittingen. Daar is hij ook het meest op zijn plaats en kan hij, eigen geest en energie ontwikkelende, bijdragen tot het verbinden van onbeschaafde volkeren aan het rijk van Ned.-Indië. Dat hij daarbij meer vrijheid van handelen behoort te hebben dan tegenwoordig is zeker waar voor de meerderheid der bestuursambtenaren; aan de zoogen. civiel-gezaghebbers kan deze niet altijd worden toegestaan.

Voor de in cultuur gebrachte streken worden de bevoegdheden van de locale raden uitgebreid, voorzoover betreft het eigenlijke bestuur van gewest of gemeente. In afzienbaren tijd zullen de Voorzitters van de locale raden moeten bijgestaan worden door wethouders voor de uitoefening van het Dagelijksch Bestuur. Aan laatstbedoeld kleiner college behooren dan vrij groote bestuursbevoegdheden te worden toevertrouwd, die het binnen de perken van de verantwoordelijkheid aan den Raad en van de begrooting uitvoert. De autonomie van deze raden is voor mij ten huidigen dage onbestaanbaar, wat de fiscale regelingen aangaat. Al wordt door de regeering erkend, dat gewestelijk en gemeentelijk zelfbestuur, onder dwang van den tijdgeest moet worden ontwikkeld en aangemoedigd, zoo behoeft

deze liberale idee niet noodzakelijkerwijze te worden vastgekoppeld aan algeheele autonomie. Iedere groote bedrijfsleider weet uit ervaring, dat de vestiging van filialen, bijkantoren of bijfabrieken geen technisch bezwaar heeft, zoolang de politiek van inkoop, productie en verkoop centraal kan worden geregeld. Met dit laatste is tevens het cachet, de reputatie van groote bedrijven verzekerd. Neem welk bedrijf ook als voorbeeld, fabrieksbedrijven, reederijen of landbouwmaatschappijen: in het centrale kantoor, waar de voornaamste directeuren zetelen, die weder verantwoordelijk zijn aan den raad van bestuur, wordt bepaald de hoeveelheid te produceeren product, verbruiksartikelen enz., de hoeveelheid te koop aangeboden scheepsruimte, de te verbouwen landbouwproducten en de verkoopprijs. Men ziet autonomie alleen in het moederbedrijf, daarentegen zelfbestuur met beperkte autonomie in het dochterbedrijf. Dit laatste regelt alle zaken van inwendig beleid, de looncontracten daarin begrepen. Wordt van deze politiek afgeweken, dan ondervindt men in het particuliere bedrijf vermindering van krediet of ontbinding. [1])

Men behoort altijd te onderscheiden in zaken: eenheid van bedrijf met sterk gecentraliseerd gezag; uitbreiding met zelfbestuur in filialen; daarna en daarnaast ontwikkelen zich de zustermaatschappijen, die al gescheiden zijn van naam, doch door geldfourneerende instituten samenhangen.

In de staatkunde zal men de onderscheiding maken: staat met gecentraliseerd gezag (Frankrijk), staat met gedecentraliseerd gezag (Engeland) of Statenbond (het Duitsche rijk).

De decentralisatie in Ned.-Indië is op grond van de feiten aangewezen op verdeeling van de bestuurstaak in beperkten zin. En de weinige Europeanen, en de Chineezen en vooral de Inlanders, die

---

1) Ik wijs in verband hiermede op de American International Corporation en de Shipping-Board, twee machtige Amerikaansche groepen. Eerstgenoemde maatschappij telt de grootste financiëele kopstukken in haar bestuur, toch ondervindt zij financiëele moeilijkheden, omdat zij in andere werelddeelen bedrijven heeft gesticht, waaraan zij volledige autonomie heeft gegeven, terwijl zij zelf de lading met haar vlag blijft dekken. Het tweede instituut, onder regeeringsbescherming gesticht, ondervindt, behalve financiëele débâcles in dochtermaatschappijen door gebrekkig in- en overzicht, nog het nadeel van malversatiën door gewetenlooze bedrijfschefs.

geroepen worden deel te nemen aan het bestuur des lands of zijn onderdeelen zijn, behoudens enkele uitzonderingen in de hoogere rangen, getrouwe naloopers van groepsbelangen, geen mede-beheerders. Voor dit laatste is noodig algemeen (niet eenzijdig) verantwoordelijkheidsbesef. Zooals bekend, is bovendien de Inlander het tegendeel van een econoom, d.w.z. het brengen van evenwicht in de uitgaven onderling gelukt hem evenmin als het vaststellen en verkrijgen van inkomsten, die deze uitgaven dekken. De Javaan vooral is, economisch bekeken, een stumper. Hij baadt zich in weelde of lijdt armoede, soms enkele dagen ondervoeding. Dit ziet men in alle standen. Vandaar het (voor de bolshewiks aangename) verschijnsel van de bijna totale afwezigheid van een kleinen of gegoeden Javaanschen middenstand, vandaar tevens de verklaring, dat de Chineezen en Arabieren in hun winkels de prijzen moeten hooghouden (kredietverstrekking).

Neemt men hierbij nu in aanmerking dat de Javaan eerder langer in bestuurscolleges zal zitten dan de met betere economische begrippen toegeruste Nederlander, welke laatste echter klimaatsverandering noodig heeft, dan springt de noodzakelijkheid in het oog om aan de intellectueele Javanen wel medezeggenschap te geven en zitting in bestuursraden, doch die raden niet over het totaal der uitgaven en ontvangsten de eindbeslissing te laten. De gemeente- en regentschapsraden behooren m.i. zelf hun begrooting vast te stellen, na overleg door het dagelijksch bestuur met een regeeringscommissaris. (Komen er later provinciale raden dan is overleg met gedeputeerden noodig voor de voorgenoemde raden). Als inkomsten van de gemeenten en regentschappen en gewesten kunnen b.v. gelden: Een rijksuitkeering, gebaseerd voor de gemeenten en regentschappen op het aantal inwoners, voor de gewesten en provinciën op het aantal in cultuur gebrachte hektaren in verband met de inkomsten- en overwinstbelasting over het voorafgaand jaar, bovendien retributiën, vermakelijkheidsbelasting e.d. Een heffing in opcenten op de hoofdsom van diverse rijksbelastingen, ten behoeve van gemeenten of provinciën blijve beperkt of worde in het geheel niet geheven. Er behoort terzelfder tijd een eind te komen aan de onbillijkheid, dat bloeiende gewesten, ten opzichte van onderwijs, verkeerswegen en alle overige gemeenschapszorg relatief stiefmoederlijk worden bedeeld. Ik wijs hierbij weder op Sumatra's Oostkust, waar van de tien millioen

gulden jaarlijksch belastingoverschot hoogstens een tiende gedeelte terugkeert voor onderwijs, politie en haven- en wegenaanleg.

Uit het bovenstaande volgt dat het uitschrijven of aangaan van leeningen evenmin tot de competentie van de locale raden mag behooren als het heffen van directe of indirecte belastingen, immers de gemeentelijke, gewestelijke of provinciale raad ontleent zijn voornaame ontvangsten aan het rijk. De reeds uitgegeven gemeentelijke leeningen zullen dan ook door den Staat moeten worden overgenomen. Op deze wijze behoeft ook de moeilijkheid niet voorzien te worden, die in Nederland voorkomt, dat concurrentie ontstaat op belastinggebied tusschen rijk en gemeente of dat gemeentebankroeten voorkomen, die hun terugslag doen gevoelen op het staatshuishouden.

Het is niet de bedoeling van den schrijver, als gezegd, om de voorgestelde bestuurshervorming in haar geheel te critiseeren, doch slechts te stuwen in de richting van zuivere staatseconomie. In dit opzicht is het tegenwoordige Nederlandsche staatsbestel met al zijn ingewikkeldheid een slecht voorbeeld. De ergernis van den Nederlandsch-Indischen burger over bureaucratie doet niet onder voor die van den Nederlandschen burger over administratieve rompslomp vermeerderd met de klacht over ongehoord zware belastingen. In Nederland is dit vooral een gevolg van de buitengewone spoed, die er betracht wordt met het maken van sociale wetten en noodwetten, waarvan de uitvoering het aantal ambtenaren verdrievoudigd heeft. Zoolang de hooge loonconjunctuur zich handhaafde, klaagde het Nederlandsche ambtenarencorps over gebrekkige loons- of salarisverhooging (bij een gemiddeld matige arbeidspraestatie). Bij den tegenwoordigen kenteringstoestand begint men reeds te voorvoelen de moeilijkheid, waarin regeering, provinciale en gemeentelijke besturen komen. Door gedwongen bezuiniging gaat men over tot besparing van werkkrachten, om daardoor te komen tot loonstilstand en loonsverlaging. En de gevolgen zijn weder heftige strijd, waarbij de regeering en de overheden het moeten ontgelden.

Indien men in Indië zich in de gemeenteraden sterk porteert voor eigen gemeentebedrijf, dan zullen de betreffende gemeenten dubbel de moeilijkheid ervaren van een kentering in den loonstandaard. Want aan den eenen kant zal de Inlandsche loontrekker onervarener blijken en daardoor wantrouwiger, en aan den anderen kant dubbel heftig vanwege het gemakkelijk opgezweepte nationaliteits-

gevoel. Eigen bedrijven moeten de locale raden daarom, in tegenstelling met Nederland, zoo min mogelijk ondernemen, wel echter zich een zekere zeggenschap verzekeren in gas-, electriciteit-, tram-, woningbouw- en dergelijke bedrijven.

Bestaat alzoo bij een regeling als boven uiteengezet, voor de locale raden geen noodzaak om directe belastingen te heffen in concurrentie met het rijk, terwijl ook een beperkte heffing van opcenten voldoende is voor locale belangen, tegelijkertijd zal de Ned.-Ind. Regeering gemakkelijker haar fiscale politiek kunnen regelen, het gecentraliseerde fiscale beheer maakt het de regeering mogelijk rechtvaardigheid te betrachten, tegenover alle lagen der bevolking, daarin begrepen het Europeesch element. De medezeggenschap der bevolking kan geleidelijk verkregen worden door een verkiezingssysteem als door de Herzieningscommissie voorgesteld. De Volksraad (e.v. later de Landsstaten) zal ook bij een dergelijke doorvoering van de decentralisatie belangrijk aan invloed winnen en ook aan aanzien als regeercollege, zonder dat daarnaast in dezelfde mate alle locale raden autonoom worden. Deze laatsten vervullen echter de gewichtige taak, dat zij op de hoogte zijn van en rekening houden met de behoeften van de verschillende gewesten en gemeenschappen. Bij de voortzetting van de bestuurshervorming zij de leus: „Centralisatie in fiscaal beheer, decentralisatie in bestuurszaken!"

Ik zou hiermee kunnen eindigen, wensch echter nog een ding te zeggen over de belastingen, die immers in nauw verband staan tot de decentralisatie. Indien deze laatste op nuchtere en economische wijze wordt doorgevoerd, zoodanig dat werkelijk commerciëele eenvoud in alle deelen wordt nagestreefd, dan kan ook de belastingdruk rechtvaardig en redelijk verdeeld worden. Is deze druk te zwaar dan wordt de Inlander ontevreden, terwijl de toch al schaarsch voorkomende Europeaan geheel wegblijft, en wat komt er dan terecht van verdere ontginning van Indië? Zeg niet, dat de Europeaan gemist kan worden, dat geldt noch voor de bestuurstaak, noch voor de ontginnerstaak! Maar hij blijft weg, als de ongunst der tijden hem daartoe noopt. Waar in Holland provincie en gemeente zeven percent rente moeten betalen voor het leenen van geld, kan men in Indië moeilijk toevoer van Europeesch kapitaal verwachten, indien zelfs deze interest in particuliere bedrijven niet bereikt kan worden. Bij een nuchtere decentralisatie-politiek behoeft het Europeesche

kapitaal niet angstig te zijn als een kip geplukt en geslacht te worden door kleinere en grootere bestuurscolleges. Van de hooge regeering kan men verwachten dat zij wijsheid en helderziendheid voldoende heeft om het hoogere belang te begrijpen van een vrijzinnige politiek, die naar buiten en naar binnen ziet.

De Nederlandsch-Indiër is goddank nog altijd in hoofdzaak landbouwer, of bij den landbouw betrokken, hetzij hij Europeaan of Javaan is. De landbouw nu is de basis van het economische leven, waardoor zelfs een dichtbevolkt land als Java buiten gebrek wordt gehouden. Op dit gezonde begrip voortbouwend moet bij de verdeeling van de staatsmacht rekening worden gehouden met de nuchtere eischen, die deze economie voor het heden stelt, waarbij zoowel het verleden, als de eischen voor de toekomst in geenen deele verwaarloosd worden.

Daarop vertrouwt de Nederlandsch-Indiër.

Haarlem, November 1920.

Gedachtenwisseling

Minimumloonen voor Indië.

In het jongste nummer van dit tijdschrift (No. 1. 5e jaargang) trof ik een uitvoerige beschouwing van de hand van den heer Meyer Ranneft aan, waarin deze heer het werk der Arbeidscommissie, zoowel dat der meerderheid, als dat van de minderheid, aan een ongunstige kritiek onderwerpt.

Het stuk is ongetwijfeld leerrijk en breed van opzet, doch het doet n.b.m. niet ten volle recht aan de tegenpartij, is daarbij ietwat te theoretisch en niet genoeg rekening houdend met de in de laatste jaren totaal gewijzigde verhoudingen en toestanden, welke het bedenkelijk maken met allerlei cijfers en gegevens van vóór 1914 te werken.

Het merkwaardigste van het rapport der Arbeidscommissie acht de heer Meyer Ranneft gelegen in het feit, dat men het omtrent de hoofdzaak wél volkomen eens is geworden, inzooverre n.l., dat men eenstemmig van oordeel was, dat tot wettelijke vaststelling van minimumloonen voor particuliere en overheidsbedrijven dient te worden overgegaan.

Om deze merkwaardigheid te verklaren, moet ik even uit de school klappen en mededeelen, hetgeen de heer Meyer Ranneft overigens niet onbekend zal geweest zijn, dat de arbeid der commissie aanmerkelijk verlicht werd door de geweldige moeite, die haar Secretaris, de heer Kiewiet de Jonge, zich getroost had tot samenstellen van een zeer uitvoerig rapport, verschillende honderden bladzijden tekst naast tallooze statistieken en grafische voorstellingen bevattend en waarin aan de hand van een schat van materiaal op zoo overtuigende wijze het bestaan van den noodstand aangetoond en bewezen werd, dat geen der in de Arbeidscommissie zittende vertegenwoordigers der groot-industrie zich geroepen achtte om een poging tot weerlegging daarvan te doen.

Waar men van *die* zijde zulk een standpunt innam, lag het uiteraard niet op den weg der radicale minderheid, om te trachten den toestand rooskleuriger voor te stellen dan hij, zelfs volgens de pleitbezorgers van het groot-kapitaal in de Commissie, was.

Te bejammeren valt het, dat de doorwrochte studie van den heer Kiewiet de Jonge niet gepubliceerd, of althans officiëel aan de Regeering overgelegd werd, doch, hoewel schrijver dezes daarvoor een lans meende te moeten breken, was men ten slotte van gevoelen,

dat de daarin tot uiting gebrachte subjectieve opvattingen en meeningen het moeilijk maakten dit lijvige werk bij het rapport der Commissie over te leggen.

Te betreuren is zulks zeker, daar vooral in het eerste deel zulke ontstellende feiten en cijfers te vinden zijn, dat zij velen een rilling door het lijf zouden doen gaan over de zee van ellende, die daarin opgesloten ligt.

De Voorzitter der Commissie meende — en de meerderheid kon zich met die opvatting vereenigen — dat het wenschelijk was de ontwerp-ordonnantie slechts van een sober rapport vergezeld te doen gaan, wijl zulks een meer coulante verdere behandeling zou verzekeren, dan wanneer de verschillende departementshoofden van advies zouden moeten dienen op een lijvig verslag, waarin naast hoofdzaken allerlei bijzaken behandeld werden.

En wat de minderheidsnota betreft, toen ik mijn voornemen te kennen gaf zulk een stuk in te dienen, werd mij gevraagd dit dan heel spoedig en wel binnen een paar weken te doen, daar het van groot belang was de bevindingen der Commissie zonder langer verwijl, dan strikt noodzakelijk was, ter kennis van de Regeering te brengen.

Mijn toenmalige werkkring als gewestelijk Secretaris van Pasoeroean, met een dagtaak van minstens 12 uur, vrijwel zonder Zondagsrust, maakte het onmogelijk in veertien dagen de noodige vrije uren te vinden, om een nota te kunnen samenstellen van de uitvoerigheid van b.v. het stuk van den heer Meyer Ranneft, wiens ambtelijke taak zich veel beter met zulk werk laat vereenigen.

Ik zag mij derhalve genoodzaakt de minderheidsnota, op mijn terugreis van Bandoeng naar Pasoeroean, een dagje te Solo uitrustend, daar in één enkelen morgen op te stellen en meer dan de hoofdzaken kon ik er dus ook niet in neerleggen.

De notulen van het ter vergadering te Bandoeng behandelde zouden veel van hetgeen den heer Meyer Ranneft en anderen met hem wellicht nog niet geheel duidelijk is, hebben kunnen verklaren, doch deze zijn nu eenmaal ook niet gepubliceerd.

Waren zij dit wel, dan had 's heeren Meyer Rannefts opstel korter kunnen wezen, daar enkele zijner bezwaren wel degelijk ook een onderwerp van bespreking uitgemaakt hebben.

Ik acht mij niet geroepen het werk der Arbeidscommissie in zijn geheel tegenover den heer Meyer Ranneft te verdedigen — daarvoor stonden meerderheid en minderheid *te* scherp tegenover elkaar — doch wel wensch ik een en ander in het midden te brengen naar aanleiding van de kritiek op de minderheidsnota, die, zij moge vrijwel even afbrekend als die op het werk der meerderheid zijn, m.i. gemakkelijker voor weerlegging vatbaar is, al zoude de wel wat te sterke uitdrukking van „theoretisch en practisch volmaakt onhoudbaar betoog"

bijna kunnen doen gelooven, dat van zoodanige weerlegging geen sprake wezen kan.

De hoofdfout van den heer Meyer Ranneft is, dat hij niet goed gelezen heeft en daardoor een verkeerde voorstelling van de strekking van ons betoog gaf, terwijl hij anderzijds te weinig rekening met de werkelijkheid hield.

Wat dit verkeérde lezen betreft, het is wel merkwaardig, dat de, vermoedelijk vrijzinnige, heer Meyer Ranneft juist in tegenoverstelden zin interpreteerde als de Communist Bergsma, die onze nota in het *Vrije Woord* aan een onbarmhartige kritiek onderwierp, omdat wij slechts zouden voorgesteld hebben het algemeene minimumloon op ƒ 0.60 voor mannen en op ƒ 0.45 voor vrouwen en kinderen te brengen, terwijl de heer Meyer Ranneft, zij het ook onwillekeurig, bij zijn lezers den indruk tracht te vestigen, als zouden wij maar dadelijk minimum-loonen van ƒ 1.40 — ƒ 1.75 ingevoerd willen hebben.

De waarheid ligt, gelijk het in dergelijke gevallen zoo vaak gaat, in het midden.

Waar wij de basis van gevangenisrantsoen een bruikbare achten, hoewel wellicht — althans volgens velen — nog ietwat te royaal, en in een zoodanige voeding, indien nog een weinig vereenvoudigd en verminderd (waarover straks meer) toch zeker geen overdreven luxe te zien is, meenden wij het minimumloon op dien grondslag vastgesteld te moeten krijgen, met dien verstande nochtans, dat dit doel, ter voorkoming van al te groote en ongewenschte schokken, in een tijdvak van b.v. vijf jaar bereikt zou moeten worden met telken jare herziening der bedragen, in verband met de schommelingen in de prijzen der levensmiddelen.

Bij voortgezette groote prijsdaling, gelijk b.v. thans reeds aan het intreden schijnt te zijn, kan het zeer best wezen, dat het gevangenisrantsoen voor een gemiddeld gezin (man, vrouw en drie kinderen) op ƒ 0.50 @ ƒ 0.70 komt te staan en het geheele levensonderhoud, huisvesting, kleeding, verlichting enz. inbegrepen, op hoogstens ƒ 0.80 @ ƒ 0.90, welk bedrag dan eerst na 5 jaar in zijn geheel uit te keeren zoude wezen.

Men ziet het, dit ziet er al dadelijk heel wat minder gevaarlijk uit, dan die zoo maar ineens te betalen ƒ 1.40 — ƒ 1.75 als dagloon.

Anderzijds stelde de eerste onderteekenaar der nota de dadelijke vaststelling van een minimum-loon ten bedrage van onderscheidenlijk ƒ 0.60 en ƒ 0.45 slechts voor als noodmaatregel, om dadelijk eenige verlichting in het lot der honderdduizenden hongerlijders te

brengen, daar het zich liet aanzien, dat een definitieve regeling der minimum-loonen nog lang op zich zou laten wachten. [1])

„De netto opbrengst van een bouw goede sawahgrond is, zelfs „bij de tegenwoordige prijzen, lang geen ƒ 500.— per jaar. En „duizenden landbouwers — ook werkgevers — bezitten minder dan „een bouw sawah" aldus de heer Meyer Ranneft.

't Gaat er maar om, wat de heer Meyer Ranneft onder netto-opbrengst verstaat. Als hij de geldswaarde van den eigen arbeid mede af wil trekken van de bruto-opbrengst, is het geen ƒ 500.— en geen ƒ 100.— en misschien zelfs geen ƒ 10.—, doch indien hij zulks niet doet en het gewone geval neemt, dat de dwergbezitter zijn akker met eigen kracht en die der leden van zijn gezin bewerkt, dan ben ik het niet geheel eens met zijn uitspraak.

„Een bouw *goede* sawahgrond", waarvan derhalve tweemaal 's jaars padi of éénmaal padi en tweemaal polowidjo geoogst worden kan, brengt met een prijs van ƒ 6.50 per pikol padi, niet zoo heel veel minder dan ƒ 500.— 's jaars op, hoewel ik gaarne toegeef, dat lang niet elk grondbezitter een bouw *goede* sawah tot zijn beschikking heeft en de waarde van het product, dat een landbouwend gezin gemiddeld uit zijn sawahbezit, met de tegenwoordige padiprijzen, kan halen, op wellicht hoogstens ƒ 200.— te stellen is.

Daarbij komen echter dan nog de gansch niet onbelangrijke opbrengsten van erf en tegalan, die de totaal waarde der opbrengst van het landbouwbedrijf van een grondbezittend gezin in dezen tijd wel op ongeveer ƒ 300.— zullen brengen, een bedrag ruim 3½ maal zoo groot, als waartoe wijlen Mr. C. Th. van Deventer op bladzijde 34 van zijn bekende Overzicht kwam, hetgeen ook zeer aannemelijk is, daar deze van een padiprijs van ƒ 2.— per pikol uitging, die prijs den laatsten tijd meer dan drie maal zoo hoog was, terwijl voorts de uitgestrektheid bouwgrond per landbouwend

---

1) De minderheid in haar geheel wijzigde dit voorstel in zooverre, dat zij, in afwachting van een spoedig vast te stellen loonregeling met de behoefte van het gezin als maatstaf, der Regeering in overweging gaf reeds dadelijk over te gaan tot de vaststelling — bij wijze van noodmaatregel dus — van een minimumloonregeling, berekend op de behoeften van een volwassen mannelijk individu, hetwelk op niet veel minder zou neerkomen, daar de kosten van het vereenvoudigd gevangenisrantsoen weliswaar slechts ƒ 0.37 zouden bedragen, doch de uitgaven voor huisvesting, kleeding, verlichting en belasting voor één opzichzelf staand individu uiteraard naar verhouding veel grooter zouden wezen, dan over een geheel gezin verdeeld en met de prijzen van begin 1920 op niet veel minder dan ƒ 0.15 te staan zouden zijn gekomen, hetgeen tezamen dus ook een bedrag van meer dan ƒ 0.50 geeft en ongeveer ƒ 0.60, als men van het volledige gevangenisrantsoen, als basis, zou uitgaan.

gezin, na de opmetingen voor de nieuwe landrenteregeling, ietwat grooter gebleken is, dan die waarvan hij bij zijn berekeningen uitging.

Hoe dit ook zij, die opbrengst is *niet* voldoende om het gezin een voeding te verzekeren, gelijk aan het gevangenisrantsoen, dat zij den heer Meyer Ranneft toegegeven, al is dit gemiddelde inkomen toch ook hooger dan wat in de landbouwindustrie bij onafgebroken arbeid als daglooner verdiend worden kan.

Doch Java's bevolking wordt sinds vele decennia ondervoed en dit wordt juist reeds bewezen door de omstandigheid, dat het land niet in staat is zijn bevolking een voeding, gelijkstaande met gevangenisrantsoen, te verschaffen.

Dit gevangenisrantsoen is uiteraard niet maar willekeurig vastgesteld, doch op grond van jarenlange ervaring, proefnemingen en medische adviezen ten slotte geworden, wat het thans is.

Voorzoover men intusschen van meening mocht wezen, dat gevangenisvoeding tegenwoordig als luxe te beschouwen is, moge dienen, dan volgens opgaven van het Geneeskundig Laboratorium te Weltevreden de daarin voorkomende rijst en vleesch, visch of eieren te vervangen zouden zijn door 0.35 K.G. oebi of gaplek, 0.30 K.G. sojaboonen, met toevoeging van een enkel vischje of iets dergelijks. Dit rantsoen zou, volgens de, tijdens de behandeling der minimumloonenkwestie in de Arbeidscommissie, geldende prijzen op *f* 0.37 per volwassen man of *f* 1.25 à *f* 1.30 per gezin zijn komen te staan.

Voor dat bedrag zou men — ik spreek van begin 1920 — slechts een dagrantsoen hebben kunnen verkrijgen, dat *beneden dat van gevangenen en nog verder beneden dat van b.v. Deli-koelies staat*, derhalve in elk opzicht minimale voeding.

Kosten van verlichting, kleeding, huisvesting enz. inbegrepen zou men dus minstens *f* 1.40 à *f* 1.50 per gezin noodig gehad hebben, een bedrag, dat intusschen, in verband met de reeds ingetreden prijsdaling, thans enkele dubbeltjes lager te stellen zoude wezen.

De „Nieuwe Soerabaja Courant" kwam in haar weekoverzicht van 13 December j.l. tot een maandelijksch budget van *f* 35.95 of *f* 1.20 per dag voor een *kinderloos* gezin, hetgeen nog belangrijk hooger is dan *f* 1.40 voor een gezin met 3 kinderen, doch dan ook voor grootere plaatsen geldt.

Nu mogen er geneesheeren zijn, die de meening huldigen, dat in de streek hunner werkzaamheid de bevolking geenszins ondervoed is, dat bewijst al bitter weinig.

Eerstens zijn er inderdaad streken, zooals Bantam, de Preanger, Loemadjang, het Noordwestelijke deel van Wonogiri (Lawoehelling) e.a., waar het gemiddeld grondbezit enz. van dien aard zijn, dat er geen gebrek behoeft te wezen, doch ten tweede zijn er ook heel wat medici, die zich al bitter weinig om het lot van den dessaman gelegen

laten liggen en van de redeneering uitgaan: „hij leeft en vermenigvuldigt zich, *dus* hij kan onder de tegenwoordige verhoudingen bestaan", doch dat is dan toch weinig overtuigend en heel wat meer te denken geeft het, dat epidemieën, die op eenzelfde tijdstip den ganschen aardbol teisterden, hier te lande naar verhouding zeer veel talrijker slachtoffers maakten, dan niet alleen in de Westeuropeesche landen, doch ook in de omliggende Aziatische rijken en koloniën, voorzoover wij daarvan althans gegevens bezitten en b.v. in het gewest Pasoeroean met ruim 2 millioen zielen 1½ @ 2 maal zooveel menschen ten grave sleepte dan in de Philippijnen met haar vijf maal zoo groote bevolking.

Wij staan voor het feit, dat ondervoeding op groote schaal plaats vindt, zelfs vrij algemeen is en de heer Meyer Ranneft, dit overigens niet voetstoots toegevend, wat zijn recht is, redeneert nu, dat het dan niet gemotiveerd is om het bedrijfsleven van dit economisch achterlijke volk nog meer te verwarren en door de vaststelling van minimumloonen de productie te verminderen.

Op die wijze theoretiseerend, zouden nooit maatregelen tot verbetering in den toestand genomen kunnen worden.

Wij redeneeren liever als volgt:

Een deel van het Javaansche volk leeft uitsluitend of nagenoeg uitsluitend van den landbouw en vindt daarin een onvoldoende bestaan. Een ander deel leeft uitsluitend of nagenoeg uitsluitend van handenarbeid in den dienst van allerlei werkgevers en vindt daarin een nog minder voldoende bestaan.

In beide gevallen is de mogelijkheid tot verbetering niet uitgesloten.

De landbouw is ongetwijfeld tot hooger trap op te voeren, met betrekkelijk eenvoudige middelen. Bali leert, wat men met Inlandschen landbouw uit den grond *kan* halen.

Aan het landbouwonderwijs de dankbare taak om te trachten op den duur blijvend verbetering in den toestand te brengen, een zware moeilijke taak, die lange, lange jaren arbeid zal kosten voor succes te zien is, doch succes behoeft gelukkig niet uitgesloten geacht te worden.

In de arbeidsverhoudingen is echter spoediger verbetering aan te brengen; er is daarbij jarenlang een te groote wanverhouding geweest tusschen de door groote landbouwindustrieën behaalde winsten en de te goed gedane betalingen voor den verrichten koeliearbeid.

De inkomsten der arbeidersgezinnen behoeven dan ook nog dringender verbetering dan die der landbouwers, doch het eene behoeft niet noodzakelijk op het andere te wachten.

Waar mogelijk, is ingrijpen noodig.

Bij den heer Meyer Ranneft wordt bijkans even groote bezorgd-

heid voor het lot der Inlandsche bedrijven, bij vaststelling van minimumloonen, aangetroffen, als bij sommige leden der meerderheid van de Commissie, die een algemeene minimumloonregeling uit billijkheidsoogpunt voorstonden, doch vreesden, dat alsdan de Inlandsche bedrijven te gronde zouden gaan.

Nu kan ik in zooverre met den heer Meyer Ranneft medegaan, dat ik er ook veel voor te zeggen zou achten bepaalde takken van industrie, desnoods voorloopig bepaalde ondernemingen, onder de verplichting van het betalen van minimumloonen te brengen, doch een dergelijke regeling zal wel afstuiten op het misbaar, dat men van zekere zijde zal weten te maken, waar men het natuurlijk steeds op de billijkheid zal gooien.

En dan meen ik een algemeen geldende regeling te moeten verkiezen, boven algeheele onthouding van overheidsingrijpen.

In de Minderheidsnota werden eenige voorbeelden gegeven van bevredigende loontoestanden in sommige Inlandsche bedrijven. Gaarne geef ik toe, dat dergelijke voorbeelden op zich zelf weinig overtuigend zijn en in tal van gevallen heel wat minder gunstigs te constateeren wezen zal, doch het is een in haar algemeenheid verkeerde opvatting, dat de door Inlandsche werkgevers uitbetaalde loonen overal lager zouden wezen, dan bij de Europeesche industrieën.

Semarangs Resident bevond nog niet lang geleden, dat zulks voor een groot deel van zijn gewest niet opging en wanneer men behoorlijk in rekening brengt de waarde van het eten en de versnaperingen, die Inlandsche werkgevers vaak plegen te verstrekken, alsmede den dikwijls veel korteren duur der arbeidsprestaties, zal het in lang niet zooveel gevallen, als men oppervlakkig geneigd is aan te nemen, blijken, dat er in dat opzicht een bepaalde wanverhouding bestaat.

In de practijk zal men de tallooze kleinbedrijven niet gemakkelijk kunnen controleeren op het stuk van loonbetaling, doch dat lijkt een bezwaar van geringe beteekenis, daar zij zich op den duur naar den loonstandaard van de gemakkelijker te controleeren groot-bedrijven te richten zullen hebben.

De door de minderheid der Arbeidscommissie aanbevolen oplossing of juister aangegeven richting, waarin de oplossing gezocht zou moeten worden, is, welke fouten de door haar opgezette redeneering ook mogen aankleven, naar het wil voorkomen in elk geval practisch houdbaarder dan die, welke men, gelijk den heer Meyer Ranneft bekend kan zijn, aanvankelijk van bepaalde zijde der Regeering in overweging gaf en volgens welke de loonen in verschillende bedrijven tot 40 % boven de vóór-oorlogsloonen verhoogd zouden worden, alsof contrôle daarop ooit mogelijk zoude wezen.

De kritiek van den heer Meyer Ranneft op de meerderheidsnota kan ik vrijwel geheel onderschrijven en de in zijne *Conclusie* opgege-

geven *gewenschte maatregelen* acht ik verre te verkiezen boven het systeem der meerderheid, hoewel ik er in vele gevallen een opdelangebaanschuiverij van vrees en een veel te ongelijkmatige toepassing.

T. MUHLENFELD.

Loemadjang, Maart 1921.

Minimumloonen voor Indië.

Het *vraagstuk der minimumloonen* is er een van practische politiek en niet louter van economische strekking. Het is in elk geval een „politiek-economisch" vraagstuk en niet een „theoretisch economisch" vraagstuk „an und für sich".

Vanaf het oogenblik dat het ondergebracht moet worden bij de politiek-economische vraagstukken, raakt het losser van de doctrine der „starre" economie, doch wordt het meer beheerscht door de werkelijke verhoudingen, door maatschappelijken drang of dwang.

Die maatschappelijke drang is o.m. belichaamd in enkele inzichten neergelegd in het Vredesverdrag van Versailles, zooals deze nadien zijn uitgewerkt door de Internationale Arbeidsconferentie te Washington, en nog verdere uitwerking zullen verkrijgen.

Daarmede is of wordt bij de loonsbepaling een *derde* element ingevoerd naast die der economische wet van „vraag en aanbod", waarbij er twee in vrijheid op elkaar inwerkend een economisch evenwicht plegen te veroorzaken.

Bij dit laatste „natuurlijke" evenwicht nu zweren de „oude" economen, aan welker zijde de heer Meyer Ranneft zich gaarne plaatst, en daarom spreken zij niet zonder schouderophalen en cynisme over de „fraaie" grondbeginselen waarnaar de positie van den arbeid bij bedoelde verdragen wil zijn geregeld (blz. 49 M. R.).

Hiermede wordt het verschil in standpunt tusschen den heer Meyer Ranneft en mij alreeds aangeduid.

Toen ik in December 1918 mijn prae-advies voor het Ingenieurscongres schreef over het „Arbeidsvraagstuk", somde ik de negen grondbeginselen, als aanvaard door de conferentie te Washington, op en concludeerde daarbij, dat de „*bescherming* van den arbeid" voortaan zou staan in het teeken (van erkenning) van „menschenwaarde" en „menschenrechten".

Onder deze laatste noemde ik het *recht op arbeid;* iets wat onder de *vrije* werking der economische wetten wel eene onmogelijkheid zal worden geacht, terwijl bij gebrek aan arbeid voor allen (economische omstandigheid) de gemeenschap de onderhoudszorg voor de overblijvende individuen moet op zich nemen.

Niet nagelaten werd er overigens op te wijzen dat „de arbeidskracht het hoogste economische goed der gemeenschap is" en als zoodanig recht heeft op de bescherming van den Staat.

Ziehier het *derde* element bij het tweeledige van „vraag en aanbod"; ziehier het economische vraagstuk veranderd in een van politiek- dan wel sociaal-economischen aard.

De eerste bescherming van *arbeidskracht* lijkt maatregelen te nemen voor haar behoud. Dit laatste eischt in deze koloniale verhoudingen o.m. minimum-loonstelling en wel naar rato van het minimum-levensrantsoen.

Universeel doorgevoerd zou hier overigens geen economische calamiteit uit kunnen ontstaan.

Waar, algemeen gesproken, die minimumloonstelling elders reeds ingevoerd is, danwel de loonen langs anderen weg (strijd) reeds op niveau zijn gekomen, is Indië hierbij achtergebleven en moet dit geleidelijk ingehaald.

Indië kan, noch mag een minimum-*Paradijs* blijven, ten aanzien waarvan in elk prospectus voor nieuwe ondernemingen stereotiep voorkomt „dank zij den lagen loonstandaard".

Minimumloonstelling hier is niet meer (doch ook niet minder) dan een correctief op de al te averechtsche uitkomst voor den koloniale arbeider van de wet van „vraag en aanbod", van de te gunstige uitkomst van Indische cultuur-ondernemingen of hare te geringe wisselwerking op de economische kracht van het land (drainage).

Hiertegenover moet gesteld (van Overheidswege) dat *in deze kolonie beneden zekere grens geen arbeid te krijgen zal zijn*, al zal voorloopig deze grens wettelijk niet hooger worden gesteld dan op een primitief levensrantsoen.

Hierdoor zeggen de economen wordt de productie duurder en zakt aan de andere zijde opnieuw de koopkracht der bevolking. Deze redeneering beweegt zich echter in een vicieusen cirkel. De zaak staat omgekeerd, het loonaandeel moet zoo hoog stijgen (ook bij duurte) dat de arbeider zijn behoeften volledig kan bevredigen. Onder volledig, hier te lande, als gezegd, voorloopig nog te verstaan zijne minimum-behoeften, zijn direct physiek onderhoud (behoud).

Vooral in de nu terugliggende tijden, dat alles veel duurder was, was het zaak geweest het loonaandeel in Indië *kunstmatig* (ik onderstreep) op te zetten, en toen de, zij het dan uiterst geringe, koopkracht der bevolking te handhaven. Slechts meer loon had toen reagens kunnen zijn tegen de gevolgen van toenemende duurte. Daarvandaan de toen opkomende ethische gedachte van een minimum-loonstelling.

Hadden Regeeringsmachine en Arbeidscommissie in die dagen vlugger kunnen werken, die noodtoestand had tot heil voor het vervolg kunnen worden.

Nu heeft voornamelijk de laagste groep het gelag betaald en zal dit bij komende depressie weer krijgen te voldoen tot schade voor de volkskracht.

Zeker, er is een optimum, ook voor incidenteele loonregeling dat staat vast; doch wie bepaalt het, zoo de vrije uitwerking der economische wetten, door crisis, of anderzijds door gemis aan vrijheid of kracht van een der zijden, de balans valsch doen doorslaan. In zulke tijden is het zaak *schattenderwijze* te werk te gaan en dat is in de achter ons liggende jaren verzuimd.

Hetzelfde geldt ook voor andere dan crisis-tijden.

Wie bepaalt overigens of er wel geproduceerd wordt. Maar dat is op zich zelf toch een economische uitkomst, hoor ik den heer Meyer Ranneft c.s. al uitroepen.

Natuurlijk, doch welke factoren heerschen daarbij? Ook de nood der consumenten? Of zien we hoe de productie wordt ingekrompen zonder dat de nood der verbruikers is gelenigd. Zien we niet een overproductie zoowel bij regelmatige vraag als ondervraag en omgekeerd onderproductie bij overvraag — het beruchte op peil houden.

Dit zijn de goede gevolgen der *vrije* economische wetten en der *absolute* wet van vraag en aanbod. Uiteraard hangt dat samen met de huidige rechtsorde of onorde, naar men wil, doch een feit is het dat onder haar vigeur het spaak loopt en de economische wetten ons geheel in den steek kunnen laten voor zooveel betreft het behoud en de schraging der arbeidskracht.

Economische wetten zijn er en zullen afgeleid blijven; wie, die het ontkent; doch hoe ze te pellen? Voor alles, hun uitkomst hangt af van den inzet. Deze wetten gelden feitelijk enkel binnen het gebied der theoretische economie, dus zoolang geen storende invloeden zich komen doen gelden.

Zulke stoornis ontstaat dadelijk door *sociale* wetgeving.

Welnu bij dien inzet komt dus voortaan het *derde element;* een grensstelling van loonen (en arbeidstijden) door de Overheid; een onvermurwbare (wettelijke) norm.

Deze noodzakelijkheid als mogelijkheid aanvaard, wordt de economische wisselwerking weer „vrij" toegelaten in den kring van verder vergelijk.

Het vorige tot inleiding en ter bepaling van dzz. standpunt.

Als tweede punt, wil ik naar voren brengen dat het kenmerkende in de loonregeling in de meeste inlandsche bedrijven (althans in dezulke, welke de heer Meyer Ranneft ziet ten ondergaan bij een kunstmatige minimum-loonstelling) is dat daarbij van een loon*peil* nauwelijks kan worden gesproken.

De inheemsche werkgever in de, laten we gemakshalve zeggen, achterlijke bedrijven, betaalt wat hij voldoende vindt en het is absurd hierbij van „peil" of „economische wetten" te spreken; hier regeert nog de *feodale* huishouding, hier wordt een loonlaagte bereikt door feodale ondergeschiktheid; danwel heerscht een toestand van achterlijkheid in de bedrijfsregeling, waaruit, hetgeen de economen noemen een economisch optimum, niet is af te leiden.

Hoe bij ingrijpen hier de reactie zal zijn, heeft psychologisch meer waarde, dan economisch accent.

Wordt het werkeloosheid uit bedrijfsmachteloosheid of werkgeversreactie — dan wilde ik in mijn minderheids-advies deze werkeloosheid doen opvangen door den Staat. Uiteraard niet middels een eeuwigdurende uitkeering, doch zeker met in opvolging productieve tewerkstelling en bedrijfsreorganisatie.

Een niet overziene taak, met onoverzienbare gevolgen! Mogelijk!

Doch hierbij mag niet vergeten dat de laagste grens van het loonpeil in deze koloniën wordt bepaald door het loon waarvoor in deze feodale verhouding nog werk wordt verricht.

Geen loon, ook niet dat voor Europeesche en Inlandsche grootbedrijven (zooals de heer Meyer Ranneft deze noemt) is op peil te brengen (te houden), als het laagste loonpeil niet eerst *wettelijk zal zijn geschraagd.*

Bij elke „economische" crisis, bij elke depressie — zooals er nu een aanstaande is — zal dat „feodale" loon de grens vertegenwoordigen waartoe de loonen, daar waar het aanbod groot genoeg is, kunnen worden teruggedrukt.

Hier is dus vóór alles een slagboom noodig; een schraging door een minimum-loon-regeling.

Ter staving, deze vraag: Waarop baseerde zich jarenlang het contractloon voor arbeid bij de cultuurondernemingen in de Buitenbezittingen? Niet op het „optimum" dier bedrijven, doch op het minimum-Java-loon.

En hiermede komen we aan een 3de punt: de drainage van (over)-winst, welke de economische versterking van dit land niet direct en slechts gering indirect ten goede komt in tegenstelling met in andere (Westersche) landen waar zulks door kapitaal-accumulatie wel plaats heeft. Hier te lande is juist het teren op de lage loonen inzet tot de mogelijkheid voor abnormale winsten.

Als de heer Meyer Ranneft hier geen verschil ziet in de toepasselijkheid van „economische" wetten, welke voor ontwikkelde cultuurlanden konden worden afgeleid, doch geheel averechts dreigen bij toepassing op de grootcultures in deze gewesten, dan is hij ziende blind.

Wanneer spreekt hier een werknemer mee bij loonbepalingen, of heerscht hier niet nog overwegend het feodale regiem, hetwelk overgebracht naar Europeesche grootcultures en industriecn pleegt te worden aangeduid als koloniale uitbuiting.

Het gevaar der mis-beoordeeling ligt bij hen die de verhoudingen hier te lande wat betreft de loonsbepaling identiek zien met die in een wélgeorganiseerde maatschappij, waarin de economische wisselwerkingen zich doen gelden als economische wet.

Als voor Indië over minimum-loonen wordt gesproken denke men aan een hygiënisch-minimum ter vervanging van het feodale minimum en dit laatste (dus het huidige „economisch-mogelijke" loon, volgens heer M. R.) oordeele men in minder rechtstreeks verband te staan tot een al of niet mogelijk bedrijfsminimum, dan bij Westersche verhoudingen zou mogen vooropgesteld.

Het gaat boven euphemisme uit hier te lande te spreken van vrije economische verhoudingen, zij het dat deze in enkele cultuur- en industrie-centra en in de groote steden zich geleidelijk gaan doen gelden. Doch juist de ontstentenis — hier meer dan waar elders — van vrijheid in de verhouding tusschen werkgever en werknemer, moest de economen, waarbij de Hr. Meyer Ranneft zich gaarne aansluit, minder huiverig maken zoo de Staat naast de zwakste partij gaat staan, dus voor den feodalen arbeider wettelijk een grondbeding stelt — daarbij vóórbeïnvloedend de uitkomst der anders vrije werking der wet van „vraag en aanbod".

Wordt voorts gemeend, dat voor een koloniaal-land als Indië bij pogingen tot economische verheffing der bevolking eene mogelijke correctie van achterlijke bedrijfsverhoudingen mede ten volle in het oog moet gehouden, anderzijds is een ingrijpen in de *agrarische* (eigen) productie-verhoudingen niet wel mogelijk en tot zekere grenzen gevaarlijk door de groote kans tot ontwrichting der primitieve maatschappij en huishouding en de dan onoverzienbare gevolgen.

Hoe wenschelijk dus naar dzz. inzicht, ja noodzakelijk, de *universeele minimum-loonregeling*, ook moge zijn, voorloopig zal Overheidsingrijpen zich moeten beperken tot de grootere cultures en industrieele bedrijven, hetzij der Europeesche of Inlandsche maatschappij, waarbij de arbeidsbevolking los is geraakt van den grond en als daglooner of toekang werkzaam is. In al zulke gevallen echter worde de minimum loonregeling universeel doorgevoerd.

Tenslotte het verwijt een individueel minimumloon is *immoreel* tegenover het gezin van den arbeider; dan moet het gezinsloon worden.

Dit is wel het smalste tegenargument.

Hier toch schikken de voorstanders van „allereerst-individueel" loon zich zij het dan „contre-coeur" geheel in de huidige rechts- en economische verhoudingen, willen dus aanpassen aan de bestaande huishouding en samenleving. Zij aanvaarden arbeid der vrouw en zelfs nevenarbeid der kinderen, mits ook naar een (vastgestelde) minimumschaal. Zij willen allereerst het slechtste verbeterd krijgen, een onmondig industrie-proletariaat, los geraakt van de agrarische zelfverzorging, beschermen. En wanneer zij loonstelling van 30 naar 60 cents daags aanbevelen, weten zij heel goed dat vaak dat 30 centsloon een gezinsloon is, maar toch beoordeelen zij het als een individueel loon.

En wat zeggen nu de tegenstanders van dit standpunt.

Zij weten evenzeer dat het gewraakte lage loon menigmaal als gezinsloon moet besteed, doch verzetten zich tegen de verhooging, daarbij enkel betoogende: in beginsel is die fixatie van een individueel loon verkeerd, want ook daarvan kan het gezin van den arbeider niet leven.

Van tweeën één, of men wenscht (eischt) verbetering in de loonminima of men wenscht zulks niet. In het laatste geval kan elke beschouwing of het individueel loon of gezinsloon (en met of zonder kindertoeslag) zal zijn voorloopig achterwege blijven; immers anders wordt het enkel een theoretisch stellingnemen, hetgeen de zaak-zelve vertraagt en|of vermoordt.

Invoeren van een wettelijk individueel minimum-loon is hier te lande niets anders, *dan het schragen der arbeidskracht op zulk minimum, als die arbeidskracht voor physieken ondergang moet behouden;* anderzijds is het het wettelijk voor-komen, dat onderbetaalde arbeid mogelijk blijft. Eenerzijds dus verzekeren van vastheid van arbeiders-bestaan; anderzijds correctief op „economisch" ongelukkige productie-uitkomsten of verhoudingen, een correctief dus op de averechtsche uitkomst der wet van vraag en aanbod in dit feodale, overbevolkte, koloniale land.

Welken tegenspoed of voorspoed hiervan de productie zal ondervinden, wordt hier secundair gesteld aan het te verzekeren minimumlevensonderhoud van den arbeid. (Al wordt door mij van betere betaling niet anders dan verhooging der productiviteit verwacht).

En eindelijk: de mindere praestatie van den Inlandschen werkman! Accoord! doch waarom: geen kracht en nog geen aanpassing. Deze laatste wordt in de productie-ontwikkeling (der wereld) onmeedoogenloos geëischt. Welnu laat de Koloniale Regeering er voor zorgen dat genoeg *volkskracht* tegenover dezen economischen dwang aanwezig zij.

Begonnen moet met physieke versterking der bevolking, betere voeding en hygiëne.

Een eerste bescheiden stap: het wettelijk minimumloon over de heele linie, zij het dan voorloopig met uitzondering der agrarische bedrijven welke vastzitten aan de eigen agrarische huishouding.

Voor de consequenties bedenke men slechts, dat in velerlei bedrijven en zegge minstens 50 % der Europeesche cultures dat minimum al is bereikt.

Toch staat voor deze laatste thans een depressie voor de deur en zou het nog wel eens kunnen blijken dat *enkel* een *nu*, doch dan vooral tijdig, ingevoerd *wettelijk* minimum-loon de eenige waarborg zal zijn tegen de komende tijden, wijl deze tijden als eerste afwentelingsgevolg weer loondrukking over de heele linie zullen meebrengen.

Deze eenzijdigheid zien we gebeuren bij elke crisis, als de economische wetten figuratief failliet maken, en zoowel (geforceerde) productieversnelling, als plotselinge productie-inkrimping wordt waargenomen.

Overproductie met onderconsumptie is het laatste wat onze economen parten heeft gespeeld en nog blijft spelen; terwijl geforceerde onderproductie het veelvuldig toegepast middel is (van producentenkant) om de prijzen op peil te houden.

Zeker, de bedrijven zijn dan in „economischen" nood; doch de afwenteling is steeds allereerst op de arbeidskracht. Zonder wettelijk recht op arbeid zijn zij de eerste, zij het dan „economische" slachtoffers. Zij boeten daarbij zoodanig in, dat hun kracht zich na de depressie niet meer herstellen kan en het minimum-Paradijs weer opnieuw wordt geboren.

Dit laatste staat (als in de terugliggende duurtejaren op andere wijze) thans weer te gebeuren, zoo Overheidsingrijpen uitblijft en de heilige, economische productie-orde in vrijheid wordt gelaten.

De Regeering stelle daarom tijdig een onverbiddelijken slagboom tegen loondrukking en legge dezen aan bij het *bestaans-minimumloon*.

Beneden die grens moet (in Indië) geen arbeid verkregen kunnen worden.

Men fixeere dit, zij het schijnbaar *willekeurig*, dan toch naar een *ervaringsgetal*, de rest, schommelingen enz. komen vanzelf den verderen weg wijzen.

J. VAN DER WAERDEN.

Weltevreden,

Persoverzicht

De Engelschen in Britsch-Indië.

Het Londensche anti-imperialistische blad „The Nation" bevat in zijn nummer van 8 Januari 1921 een interessant artikel over de politiek der Engelschen in Britsch-Indië.

Het is onvermijdelijk, meent „The Nation", dat men bij het lezen van het nieuws uit Indië sidderend denkt aan Ierland. Dezelfde noodlottigheid, dezelfde verblinding, dezelfde verwaarloozing van goede gelegenheden, hetzelfde ongevoelig spelen met menschelijke gevoelens kunnen in beide gevallen geconstateerd worden.

Men kan hier geen juiste vergelijking maken en de twee problemen zijn geenszins in hetzelfde stadium van ontwikkeling. Men hoopt dat afstand, de aard van het ras, of een late vleug van ambtelijke behoedzaamheid de ontwikkeling in dezelfde richting zal afbreken. Maar men moet één ding niet vergeten. Men is thans in Indië, evenals twee jaar geleden in Ieland, op het punt gekomen, waarop het beste, wat men met hervormingsplannen of compromis binnen de grenzen van onze daadwerkelijke politiek bereiken kan, door het volk zelf met verachting wordt verworpen.

Evenals Ierland in 1914 bereid was de Home Rule regeling, zooals ze toen luidde, te aanvaarden, evenzoo had het Montagu Reform ontwerp bij zijn verschijnen over het algemeen de goedkeuring der Indiërs. Groote geestdrift was er weliswaar niet. Er werd zelfs eenige critiek uitgeoefend, wat ook niet meer dan natuurlijk was. Maar te dien tijde voelde Indië, dat het ontwerp de moeite waard was en nam zich voor het uit te werken. In een hoopvolle atmosfeer, met aan weerskanten goeden wil, en gegeven een Onderkoning en eene bureaucratie, evenzeer strevend naar welslagen als de Heer Montagu zelf, zoo zou het ontwerp allicht voor de eerstvolgende jaren aan Indië's behoefte hebben voldaan. Men gaf toe dat het slechts een begin was. Het was opgezet volgens een plan, dat voor onbegrensde uitbreiding vatbaar was. Het was een welgemeende stap in de richting van zelfbestuur, welks aanvaarding een geleidelijke evolutie, gedurende eenige tientallen van jaren, beteekend zou hebben.

Heden ten dage kan niemand, die de werkelijkheid onder de oogen durft zien, nog eenig heil van de Montagu hervormingen verwachten. Zij hebben niets verzoenends of aantrekkelijks meer. Op het tijdstip hunner instelling blijken zij evenzeer doodgeboren en onvruchtbaar te zijn, als de oude Iersche Home Rule regeling. Wij weten niet zeker

of het aantal der gematigden, die het ontwerp nog zouden willen aanvaarden, even gering is als dat der oude Iersche nationalisten in 1918. De cijfers der verkiezingen zijn nog niet in hun geheel bekend, en zelfs al was dat zoo, dan kan men nog, bij een zoo beperkt kiesrecht, geen gevolgtrekkingen maken, alleen gebaseerd op den uitslag der stemming. Indië is bezig snel te veranderen en men kan niet meer, zooals vroeger, aannemen, dat alle lagen der bevolking beneden de kleine geletterde of bezittende klasse, welke alleen het stemrecht heeft, politiek van geen belang zouden zijn. Er is thans in de groote steden en industrie-gebieden een proletariaat, dat herhaaldelijk staakt en zelfs permanente vakvereenigingen vormt. In de Punjab kwam onder de krijgswet de geheele bevolking in beroering. De massa's beneden de oude geletterde klasse kunnen wij naar onze meening tot de extremisten rekenen. De boycot voor de verkiezingen der nieuwe Raden was verre van algemeen, maar wij twijfelen er aan, of zelfs in een gematigd district, zooals Madras, de voorstanders der samenwerking er ooit in geslaagd zijn meer dan de helft der kiezers om zich te verzamelen. Elders is over het algemeen het aantal der uitgebrachte stemmen zeer veel geringer, zelfs binnen deze zeer beperkte en zeer fatsoenlijke kring van kiezers. Er zullen geheele klassen, geheele godsdiensten, in één of twee gevallen zelfs geheele volksstammen onvertegenwoordigd blijven. De Mohammedanen houden zich bijna geheel en al afzijdig. Onvermijdelijk is de uitslag der verkiezingen in kwaliteit achteruit gegaan. Er zullen zich onder de verkozenen wel hoogst fatsoenlijke personen bevinden, mannen van geld, met veel titels en decoraties, maar over het geheel genomen, zijn het oude, vreesachtige mannen met weinig doorzettingsvermogen, weinig initiatief en zonder grooten aanhang onder de bevolking. De Raden vertegenwoordigen slechts het meer conservatieve deel van de welvarende opperlaag der Indische bevolking en zelfs dit behoudende deel is, ofschoon besloten tot „medewerking", boos en verbitterd en zal waarschijnlijk een even aangenaam medewerker blijken als Mr. Devlin. Het feit op zichzelf dat zij zich verdacht hebben gemaakt bij de meer extremistische groote massa, door zich in de Raden te laten vertegenwoordigen, zou hen er toe kunnen leiden daar een krachtige oppositie te voeren.

Van ernstiger aard is de beslist revolutionaire politiek door het Indisch Nationaal Congres gevolgd. Het blijft altijd nog een open vraag in hoever men dit lichaam als representatief mag beschouwen en in hoever zijn eenigszins wanordelijke wijze van optreden een waarachtig beeld weergeeft van de opinies zijner leden. Naar alle waarschijnlijkheid vertegenwoordigt het dat deel der Indische bevolking, hetwelk politiek „bewust" is. In tijden van kalmte en gemoedsrust lijkt het slechts een heel klein gedeelte der bevolking, maar in tijden van beroering neemt het aantal zijner leden onbepaald toe. Het heeft de leiding en er is geen concurreerend lichaam dat eenige geestdrift van beteekenis, kan

verwekken. Het is tot de uiterste linkerzijde overgegaan en volgt nu Mr. Gandhi's tactiek van non-coöperatie en boycot. Zijn doel schijnt te zijn het onmogelijk maken van Engelsch-Indisch bureaucratisch bestuur in Indië, en het zich keeren, niet alleen tegen de officieele organen van het Britsch imperialisme, maar ook tegen hun economischen grondslag. Niet alleen de Raden moeten geboycot worden, maar ook de Britsche invoeren. Britsche kapitalisten krijgen geen werkvolk, vooral niet op de ondernemingen. Mr. Gandhi is een pacifist en een Tolstoiaan, zoowel op zedelijke als op politieke gronden. Het is echter twijfelachtig of groote massa's onwetende, hartstochtelijke menschen een dergelijke intensieve boycot zullen kunnen doorvoeren, zonder in gewelddadigheden te vervallen. Wanneer handelaren of arbeiders niet willen gehoorzamen en toch voortgaan met Britsche goederen te koopen en Britsche loonen aan te nemen dan is een volkshoop nogal gauw geneigd om van boycot over te gaan tot het gebruik van stokken en steenen. Groote bijeenkomsten en optochten moeten het leven in een dergelijke beweging gaande houden; zoodra deze worden „afgekondigd" volgen er gewoonlijk al gauw opstootjes. Sinn Fein begon met een passieve politiek, welke zij vele jaren met buitengewoon succes toepaste, maar het vergde te veel zelfbeheersching bij driftige jonge mannen en men vreest dat vroeger of later hetzelfde in Indië het geval zal blijken.

De boycot en de algemeene staking zijn in hun verschillende vormen het traditioneele volkswapen van het Oosten, van Albanië tot China; zij behalen dikwijls een buitengewoon succes. Alles hangt echter af van de keuze van het beoogde doel. De onmiddellijke instelling van een onbevoegd zelfbestuur is een omvangrijk en moeilijk doel.

Het is volstrekt geen geheim waarom de oorspronkelijke verwelkoming van de Montagu hervormingen veranderd is in een revolutionaire boycot houding. Het roekeloos streven naar imperialisme in Turkije en Perzië heeft daarin een groote rol gespeeld, de toorn der Mohammedanen opgewekt en hen zich doen vereenigen met de Hindoes tot één eensgezinde Indische natie. Het Esher-rapport, waarin werd voorgesteld om het Indische leger te gebruiken als een blijvende strijdkracht voor Britsch economisch imperialisme in het Midden-Oosten buiten Indië, heeft deze rechtmatige toorn nog doen toenemen.

Was het sluiten van een vrede, die kwetsend was voor de Indische gevoelens, reeds in zekeren zin een uitdaging, het voorstel om de Indische troepen blijvend te gebruiken ter handhaving van de orde, hield de wonde open. De hoofdoorzaak ligt echter in het verzuim om eenige poging te doen ter berechting en bestraffing van Generaal Dyer voor de slachting te Amritsar. De afschuwelijke bijzonderheden van de onderdrukking in de Punjab werden slechts geleidelijk in Indië bekend. De geschiedenis van deze opeenhooping van beleedigingen en wreedheden deed den Indischen lezer in woede ontsteken en het ergst van alles was wel, dat, ofschoon het verstandige gedeelte der Engelsche publieke opinie,

met de Times aan het hoofd, zijne afkeuring duidelijk te kennen gaf, de officieele partij toch sterk genoeg was om een edelmoedige daad van verloochening of herstel te beletten. Zelfs nu nog weigert het Gouvernement amnestie te verleenen aan gevangenen die onder de krijgswet in de Punjab veroordeeld zijn.

De gematigde Indische pers, die zich hardnekkig verklaart voor „samenwerking" en voor het zooveel mogelijk voordeel trekken van de Montagu Raden, dringt wanhopig aan op een edelmoedige daad die een verandering zou kunnen teweeg brengen in de heerschende gevoelens. Haar beroep is echter vergeefsch en er gebeurt niets, zelfs niet terwijl de Engelsche correspondenten in Indië (en speciaal die van de „Times") hun stem bij die der gematigden voegen.

Het is weer dezelfde verblindheid, hetzelfde gemis aan voorstellingsvermogen, dezelfde overweldigende rassentrots en zwakheid in het toegeven aan de officiëele reactie, die de politiek der coalitie, zoowel in Indië als in Ierland, bederft. Men had te kiezen tusschen de gevoelens eener militairistische kliek, die Generaal Dyer bewondert, en de gevoelens van het Indische volk. De Dyer partij heeft in elk geval een halve overwinning behaald.

Wat ons betreft, wij kunnen in deze onrustbarende omstandigheden niet anders raden dan alle overheerschers-ideëen in Indië te laten varen en die van bondgenootschap te aanvaarden. Wij hebben ons verzet tegen de Turksche regeling, evenals tegen de heele imperialistische Curzon-politiek in het Midden Oosten, daar deze alleen gegrondvest is op de hebzucht naar petroleum ter ééne, en de haat tegen Rusland ter andere zijde. Wij hebben ons gekant tegen het Esher-rapport. Bovenal hebben wij aangedrongen op het terechtstaan van Generaal Dyer en het Gouvernement gewaarschuwd voor de gevolgen indien deze imperialistische fanaticus gehandhaafd bleef. Het is nu te laat om nogmaals aan te dringen op wat de plicht zou zijn van elk Gouvernement met eenig respect voor recht en menschelijkheid. Evenmin hebben wij nog eenig vertrouwen in de uitwerking van een „edelmoedige daad" wanneer die dienen moet ter vervanging van het recht. Als een soldaat 400 ongewapende en zich niet verdedigende Indiërs mag dooden, zonder daar zelfs voor terecht te staan, heeft het geen zin een voorstel te doen om die herinnering uit te wisschen door een kunstmatig uitgedachte „beau geste". Men kan machine-geweren bekransen zonder daarmee hun uitwerking te niet te doen. Wanneer Lord Reading als onderkoning naar Indië gaat, achten wij dit een goede keuze en gelooven wij dat hij alles zal doen, wat iemand met zijn kennis van zaken en geoefend rechtsgevoel vermag. Maar niemand kan beter weten dan de Lord Chief Justice van Engeland, hoe er niets bij het handhaven der wet de onpartijdigheid kan vervangen.

Zoolang Indië nog geen wet heeft om Engelsche soldaten en ambtenaren te beteugelen, zoolang staat onze wetgeving hierbij veroordeeld.

De fout in deze is bovenal een karakterfout geweest. Schieten we daarin te kort, dan kunnen wij Indië ook niets meer aanbrengen. De Dyer episode was de toets van onze geschiktheid als beheerschers, niet zoozeer van Indië, maar van onszelf. Wij hebben dien toets niet doorstaan en de geschiedenis zal het vervolg toonen.

In „De Taak" van 23 October 1920 komen eenige mededeelingen voor over de door Gandhi voorgestelde motie, welke op het in het begin van September t.v. te Calcutta gehouden Nationale Congres werd aangenomen.

Deze motie luidt als volgt:

Overwegende, dat in de Kalifaat-kwestie zoowel de Indische als de Britsche Regeering duidelijk gefaald hebben in hunne plichten tegenover de Muzelmannen van Indië en dat de eerste minister zelfs vrijwillig de hun gegeven belofte gebroken heeft,

dat het de plicht van elken niet-Moslimschen Indiër is om op elke wettelijke wijze zijnen Mohammedaanschen broeder bij te staan in de ramp, die aan zijn godsdienst is overkomen,

dat ten aanzien van de gebeurtenissen van April 1919 de beide genoemde Regeeringen volstrekt verzuimd of gefaald hebben om het onschuldige volk van den Punjab te beschermen, de officieren, die zich schuldig hebben gemaakt aan onwaardige en barbaarsche handelingen jegens dat volk, te bestraffen en den Gouverneur van den Punjab, die als direct of indirect schuldig aan de officieel erkende misdaden en als ongevoelig voor de nooden van de onder zijn bestuur geplaatste Indiërs beschouwd moet worden, te ontheffen van zijn ambt,

dat het debat in het Lagerhuis en in het bijzonder ook in het Hoogerhuis een onheilspellend gebrek aan sympathie jegens het volk van Indië aan den dag legde en zelfs krachtige instemming betuigde met het systeem van terrorisme en schrikaanjaging, dat in den Punjab werd toegepast,

dat de laatste uiting van den Onderkoning bewijst een totale afwezigheid van spijt of berouw in de zaken van het Kalifaat en den Punjab;

geeft dit congres aanleiding als zijn meening te kennen te geven:

dat er geen bevrediging van Indië mogelijk is zonder herstel van de beide genoemde ongerechtigheden en dat het eenige werkzame middel om de nationale eer te beschermen en herhaling van gelijksoortige ongerechtigheden in de toekomst te voorkomen, is de verkrijging van Swaraj (Recht).

Dit congres is verder van meening, dat er aan het volk van Indië geen andere weg is open gelaten dan te aanvaarden een politiek van voortdurende, niet gewelddadige non-coöperation (lijdelijk verzet), totdat de aangegeven ongerechtigheden zijn goedgemaakt en Swaraj is verkregen.

Overwegende, dat daartoe een begin behoort te worden gemaakt door die klassen, welke totnogtoe de publieke opinie hebben gevormd en ver-

tegenwoordigd; dat de Regeering haar macht bevestigt door titels en andere eerbewijzen, die zij aan het Volk verleent, door scholen, die zij controleert, door hare gerechtshoven, en wetgevende raden; dat het wenschelijk is voor de voortzetting van de beweging om daarbij zoo min mogelijk te wagen en zoo min mogelijk opofferingen te vragen als noodig zijn om het gewenschte doel te bereiken,

adviseert dit congres op de meest ernstige wijze tot:

a. Teruggave van titels en andere eerbewijzen en ontslag uit door benoeming verkregen zetels in locale lichamen.

b. Weigering tot medemaking van Regeeringsrecepties en andere officiëele en semi-officiëele bijeenkomsten, gegeven door of ten behoeve van Regeerings-autoriteiten.

c. Geleidelijke terugtrekking van kinderen uit scholen en kosthuizen, die door de Regeering worden gehouden, geholpen of gecontroleerd en oprichting in de plaats daarvan van nationale scholen en kosthuizen in de verschillende provincies.

d. Geleidelijke boycot van Britsche rechtbanken door Indische advocaten en procureurs en aanvaarding met hun hulp in de plaats daarvan van bijzondere arbitragehoven voor de berechting van oneenigheden tusschen particuliere personen.

e. Weigering van de zijde van militaire, geestelijke en arbeidende klassen om zichzelf aan te bieden als recruten voor den dienst in Mesopotamië.

f. Terugtrekking van candidaten voor verkiezing tot de hervormde Raden en wetgeving van kiesgerechtigden en weigering om te stemmen op candidaten, die zichzelf ten spijt van dit advies, voor verkiezing beschikbaar stellen.

g. Boycot van buitenlandsche goederen.

Overwegende, dat tijdelijk verzet moet worden beschouwd als een maatregel van discipline en zelfopoffering, zonder dewelke geen volk werkelijken vooruitgang kan maken; dat reeds in het eerste stadium van deze beweging gelegenheid gegeven behoort te worden aan elken man, elke vrouw en elk kind om zich zoodanige discipline en zelfopoffering op te leggen,

adviseert dit congres bovendien:

de aanvaarding van Swadeshi (boycot) van manufacturen op groote schaal.

Overwegende, dat bestaande, met inheemsch kapitaal gedreven en onder inheemsche controle staande textielfabrieken niet voldoende manufacturen voor de nationale behoefte produceeren en dat ook in langen tijd nog niet zullen kunnen doen,

adviseert dit congres tenslotte:

de onmiddellijke vervaardiging van manufacturen op groote schaal door wederopvatting in elk huis van handspinnen en handweven door

millioenen spinners en wevers, die hun oud en eervol beroep hebben opgegeven uit gebrek aan aanmoediging.

De Taak van 12 Maart 1921 geeft eenige bijzonderheden nopens de resultaten, welke Gandhi met zijn non-coöperation beweging gehad heeft. Het volgende moge daaraan worden ontleend.

Wat de geleidelijke terugtrekking van kinderen uit scholen en kosthuizen betreft (zie hiervoren sub *c*), heeft Gandhi tot op zekere hoogte succes gehad. Zijn hooggestemde persoonlijkheid, die ook door zijn tegenstanders als zoodanig erkend wordt, heeft uiteraard bovenal invloed op jongelingen in de Sturm und Drangperiode. Verschillende universiteiten zijn door Gandhi's oproep grootendeels ontvolkt geraakt.

De Mohammedaansche hoogeschool van Aligahr en de Hindoe-universiteit te Lahore zijn zelfs gesloten moeten worden. Overeenkomstig zijn aankondiging is Gandhi er in geslaagd enkele groote gebouwen in Calcutta en andere groote plaatsen te huren (zijn beweging schijnt over ruime fondsen te beschikken) en daarin nationale scholen te openen. Grooter moeilijkheden dan hij aanvankelijk schijnt te hebben verwacht, ondervond Gandhi bij de leerlingen van middelbare scholen. Hier kwamen de ouders veelal in verzet tegen het onrijpe verlangen van hunne kinderen om terwille van onbegrepen idealen de opvoeding te onderbreken en daarmede de kans op een behoorlijke loopbaan te verspelen. Het verzet van de zijde der ouders schijnt zoo sterk geweest te zijn — men verweet Gandhi het gezinsleven te ondermijnen — dat Gandhi water in zijn wijn heeft moeten doen en een nadere verklaring heeft moeten uitgeven, waarbij kinderen beneden 17 jaar van de voorrechten van non-coöperation werden uitgesloten. Hoewel daaromtrent geen nadere berichten bekend zijn, mag wel aangenomen worden dat het middelbaar onderwijs slechts weinig en het lager onderwijs in het geheel niet door de beweging is aangetast geworden. Hoe dwaas Gandhi's verlangens op dit gebied overigens zijn, blijkt aanstonds wanneer men bedenkt, dat in Indië nagenoeg een millioen kinderen ten koste van publieke fondsen onderwijs ontvangen in bijna 200.000 scholen. De kosten van dit onderwijs bedragen ongeveer 72 millioen rupees.

Gandhi heeft als doel gesteld: „Swaraj binnen één jaar", en nergens blijkt wel duidelijker dan hier de utopie zijner voorstellen, waar dit onderwijs binnen één jaar dus maar eventjes door eigen nationaal onderwijs vervangen zou moeten worden. Toch kan niet ontkend worden dat in de studentenwereld en in de intellectueele kringen van Jong-Indië door Gandhi's actie groote onrust is gebracht.

Van de geleidelijke boycot van Britsche rechtbanken door Indische advocaten (zie hiervoren sub *d*) schijnt ongeveer niets terecht gekomen te zijn. Het procedeeren zit den Indiër in merg en been. De advocaten verdienen als gevolg daarvan een ruim bestaan. Het zijn veelal groote hansen, die met revolutionaire bewegingen alles te verliezen en niets te winnen hebben en daaraan dan ook niet willen meedoen. De enkele

jongere en minder verdienende advocaten, die Gandhi willen volgen, verlangen daarbij door hem te worden ondersteund om te kunnen blijven leven. Van de instelling van eigen arbitrage-hoven is tot nu toe nog niets gekomen.

Het is mogelijk dat van de aansporing tot weigering om zich als recruten voor Mesopotamië aan te bieden (zie hiervoren sub *e*) een krachtige preventieve werking is uitgegaan. Het is toch bekend dat de Britsche troepen in het najaar uit Perzië geheel en uit Mesopotamië voor een groot deel werden teruggetrokken. Tot die beslissing hebben evenwel ongetwijfeld ook andere motieven van internationalen en van geldelijken aard bijgedragen. Het Britsche rijk heeft thans toch reeds zorgen genoeg en ziet om die redenen momenteel van verdere avonturen in Perzië af. Door een en ander zal de recruteering voor Mesopotamië wel geheel stop gezet zijn, hetgeen Gandhi zich zelf wel als volledig succes zal hebben aangerekend.

Ook met de terugtrekking van candidaten voor verkiezing tot de hervormde raden (zie hiervoren sub *f*) heeft Gandhi niet meer dan een matig succes kunnen behalen. Weliswaar hebben talrijke candidaten zich teruggetrokken en ook is het percentage kiezers, dat gestemd heeft, in verschillende provincies abnormaal laag geweest (in Bombay bijv. niet meer dan 20 %), maar dat neemt niet weg, dat alle hervormde raden in Januari jl. voltallig werden geopend en in werking zijn getreden. De non-coöperators hebben daarin thans uiteraard geen vertegenwoordiging hetgeen hun aan politieken invloed alleen maar kan doen inboeten.

Alles tezamen genomen, kan men zeggen dat Gandhi's non-coöperation-beweging wel effect gehad heeft, maar niet voldoende om tot een succes te kunnen komen binnen den zeer korten tijd, dien Gandhi zich daarvoor zelf gesteld heeft.

Hetgeen het meeste moest worden gevreesd t.w. dat Gandhi's oppositie tegen de Regeering, deze laatste zoude brengen tot een politiek van geweld en onderdrukking, welke zoude voeren tot een toestand als thans in Ierland bestaat, heeft zich gelukkig niet bewaarheid. Dit is in hooge mate te danken aan het besluit der Regeering, dat op 6 November openbaar gemaakt werd, waarin het voornemen werd te kennen gegeven om Gandhi's beweging niet van overheidswege te belemmeren, zoolang deze zich met niet gewelddadige middelen binnen de perken van orde en rust zoude houden. Het Gouvernement gaf bij die gelegenheid o.m. te kennen, dat het volle gelegenheid tot critiek op de in te voeren hervormingen wilde openhouden en er om die reden van af zag, om de vrijheid van het woord en van de pers aan banden te leggen, dat zij niet wenschte te bevorderen dat Gandhi en de zijnen tot martelaren zouden worden gemaakt en dat het vertrouwde op het gezonde verstand van Indië tot beteugeling van de nieuwe beweging.

Het bestrijden van Gandhi en de zijnen werd daarmede overgelaten aan de meer gematigde partijen: de nationalisten, liberalen e.d. Deze

toonden zich met de aldus officieus verkregen regeeringsopdracht wel ingenomen, maar verklaarden toch aanstonds, dat het niet aanging dat de Regeering zelf in volslagen stilzitten kracht ging zoeken. Zij diende de hand in eigen boezem te steken en alsnog het noodige te doen om bevrediging te geven in de meest sprekende van Indië's grieven: t.w. de kalifaat-kwestie en de Punjab-tragedie. De eerste kwestie hangt samen met het vredesverdrag van Sèvres, welks herziening dezer dagen aan de orde is; het is een zaak van internationalen aard, waarin zich noch de Indische, noch de Engelsche Regeering kan binden. In zake de tweede kwestie bestaat in den boezem van het Engelsche kabinet en het Engelsche parlement zoodanige verdeeldheid, dat de Regeering ook op dit punt niet tot een uitspraak is kunnen komen.

Daarbij komt dan nog, dat groote ontstemming is gewekt over een rapport van een Britsche staatscommissie onder voorzitterschap van Lord Esher, handelend over de meest doelmatige reorganisatie van het Britsche leger. Dat rapport schijnt uitgegaan te zijn van de stelling, dat de zeer zorgelijke toestanden in het nabije Oosten, Turkije, Egypte, Palestina, Mesopotamië, een krachtige legerorganisatie vereischten en dat deze alleen met de medewerking van het Indische leger zou kunnen worden verkregen. In dit verband heeft de commissie-Esher voorgesteld om den legercommandant in Indië vrijwel rechtstreeks ondergeschikt te maken aan het departement van Oorlog in Londen.

Niet alleen, dat de Indische politici daarvan natuurlijk niet willen weten, omdat dit een stap in de verkeerde richting, afvoerende van zelfbestuur, zou zijn, maar ook voelt geen Indiër er iets voor om ten behoeve van Engeland en op kosten van het eigen land een groot leger voor zuiver imperialistische doeleinden in stand te houden. Hetgeen deze zaak voor de Indiërs nog in het bijzonder prikkelend maakt is dat generaal Dyer, de ex-gouverneur van den Punjab ten tijde van het drama van Amritsar, in die commissie zitting had. Men heeft daarin ongetwijfeld te zien een protest van militaire zijde te Londen tegen de nederlaag, die zij leed door de desavoueering van dezen generaal in het Lagerhuis. Het geheele Esher-rapport wordt trouwens, vermoedelijk volkomen terecht, beschouwd te zijn voortgekomen uit het ministerie van oorlog. Het ultra-reactionair-militairistische karakter van het rapport geeft daartoe alle aanleiding. Ondanks deze ongunstige omstandigheden hebben de gematigde partijen gedaan wat zij konden. Zij hebben evenwel niet kunnen verhinderen dat het jaarlijksche nationale congres, dat sedert 1884 telken jare in de laatste dagen van December wordt gehouden en ditmaal in Nagpur, in het midden van het land, plaats vond, voor Gandhi en de zijnen een groot succes werd. Niet alleen dat zich een ongekend groot aantal afgevaardigden, ten bedrage van circa 15000 man, aanmeldde, maar de geheele stemming was er volkomen pro-Gandhi. Dit laat zich trouwens eenvoudig verklaren door het feit, dat de gematigden en liberalen zich van dat nationale

congres terugtrokken en in Madras tezelfder tijd een eigen congres hielden.

Als voornaamste resultaat van het congres te Nagpur valt te vermelden de aanname van enkele gewichtige wijzigingen in de constitutie van het nationale congres. Die constitutie bevatte sedert de instelling van het congres de bepaling, dat het naar zelfbestuur voor Indië „binnen het Britsche rijk" zou streven met alle „wettelijke" middelen. Het woord, „wettelijk" werd nu te Nagpur vervangen door „geoorloofd en vredelievend" en *de verbinding met het Britsche rijk uit de constitutie verwijderd.* Evenwel verzuimde Gandhi duidelijk te formuleeren, welke veranderingen dit in de strijdmethode van het congres zou brengen. Die methode zal in elk geval niet-gewelddadig blijven, doch zal vermoedelijk niet steeds de bestaande wetgeving wenschen te eerbiedigen. Het schijnt bijv. in Gandhi's bedoeling te liggen belasting-betaling te gaan ontraden. Onbeantwoord bleef de vraag of Gandhi voor Indië onafhankelijkheid verlangt. Evenzoo staat nog steeds niet vast wat Gandhi en de zijnen precies onder Swaraj verstaan.

Zoo is er veel in de lucht blijven hangen, dat nauwkeurige formuleering verlangt. Dit maakt Gandhi's beweging niet sterker. Een en ander moet waarschijnlijk toegeschreven worden aan de omstandigheid dat Gandhi feitelijk veel meer een geestelijk dan een politiek leider is. Het is te verwachten dat deze non-coöperation- beweging op deze klip zal stranden.

In de Locomotief van 2 Maart 1921 komen enkele beschouwingen voor over de Britsch-Indische hervormingen, waarvan het volgende zij medegedeeld.

De hertog van Connaught heeft, geheel volgens het door de Regeering vastgestelde plan, de nieuwe raden geopend, waarmede de bestuursvorm der toekomst werd ingeluid. Deze raden waarborgen meerdere zeggenschap van het volk in den algemeenen gang van zaken, een zeggenschap welke na verloop van tijd stellig zal worden uitgebreid.

Daarnevens heeft Downingstreet echter een instelling in den nieuwen staatsvorm ingeschoven, welke wij hier niet kennen. Deze werd den 8sten Februari door den Engelschen hertog officieel geopend. Bedoeld wordt *de Raad der Vorsten*, the Chamber of Princes, een lichaam, dat vele bevoegdheden, behalve die van uitvoerenden aard, bezit, waarvan er hier enkele volgen. De Raad van Vorsten zal het initiatief kunnen nemen tot het doen van voorstellen met betrekking tot behoud en wijziging van verdragen, rechten en belangen, privileges en prerogatieven der vorsten, hun staten en de leden hunner families. Voorts kunnen zij voorstellen doen in zaken van regeerings- of algemeen belang, terwijl zij ook commissies van deskundigen kunnen benoemen om den raad van advies te dienen bij technische en ingewikkelde aangelegenheden.

Hieruit blijkt dat de Engelsche Regeering niet karig geweest is met het toekennen van bevoegdheden aan dezen Raad, die naar uit zijn naam

reeds blijkt, geheel is samengesteld uit de vorsten en hoofden van de vele staten en staatjes, welke Britsch-Indië telt. Velen hunner mogen zich, ondanks de veeljarige Engelsche heerschappij, nog steeds verheugen in het bezit van veel invloed en macht, waarmede het óók voor Londen, vooral in roerige tijden als de huidige, goed is rekening te houden. De Britten hebben zeer juist ingezien dat het zaak voor hen was en is om, willen zij meester blijven in hun groot Aziatisch gebied, op goeden voet te blijven met de Oostersche potentaten.

Kon aan den eenen kant bezwaarlijk geweigerd worden tegemoettekomen aan den wensch der bevolking naar meer medezeggenschap, in die mate dat Britsch-Indië kans zal krijgen op zelfbestuur, aan den anderen kant is het volkomen begrijpelijk dat tegelijkertijd omgezien werd naar een middel om een eventueel te snellen vooruitgang te stuiten. De Engelsche Regeering nu heeft blijk gegeven van een goed doorzicht door dezen Raad van Vorsten in te stellen en hem bevoegdheden te geven als wij er hierboven eenige noemden. Het geeft hun, zij het al niet rechtstreeks, meer invloed dan zij reeds krachtens hun positie bezitten, dank zij de welwillendheid van het Opperbestuur.

Het onvermijdelijk gevolg hiervan zal zijn dat de band tusschen de vorsten onderling zoowel als met de Britsche Regeering hechter zal worden dan ooit: hèt doel, waarnaar de onderkoning te Delhi en zijn principalen in Downingstreet stellig streven. Duidelijk blijkt dit trouwens uit de boodschap, door den Engelschen koning tot den Raad gericht, waarin wordt gewaagd van de positie en de privileges der vorsten, welke nimmer door de Regeering werden aangerand en aan wier staat door het nieuwe college meer luister zal worden bijgezet. De vertegenwoordiger van den koning sprak in dezelfde waardeerende, vleiende bewoordingen, terwijl de machtigsten onder de vorsten getuigden van hun trouw aan en bereidheid tot samenwerking met de moederlandsche Regeering.

Al moge de zin naar een zoo lang mogelijk behoud van Britsch Indië als kolonie bij het scheppen van dezen Raad van Vorsten hebben voorgezeten, er schuilt niettemin evenzeer veel goeds in. Door het zich tezamen bevinden in één college toch zullen de nabobs elkander en elkaars wenschen en bedoelingen meer en beter leeren begrijpen, dus zal de saamhoorigheidszin bevorderd worden. Het tweede, wellicht nog grootere voordeel is, dat zij zullen leeren besturen, niet als alleenheerschers, doch in overeenstemming met de moderne begrippen, welke de koloniale en de moederlandsche Regeering voorstaan.

Wettelijke vaststelling van minimumloonen.

In „*Sociaal Leven*" het orgaan van den Katholiek-Socialen Bond van 25 Maart komt een kritiek voor op het rapport en de minderheidsnota's

van de arbeidscommissie, die tegelijkertijd het standpunt door de Katholieken tegenover het vraagstuk ingenomen tracht te bepalen.

Dit standpunt baseert zich op de verklaring in de encycliek Rerum Novarum dat de werkgever zich bij de bepaling van het loon van den werkman niet uitsluitend mag laten leiden door de verhouding van vraag en aanbod maar dat hij in geweten verplicht is een loon te betalen, dat op zijn minst genomen voldoende moet zijn om te voorzien in het levensonderhoud van een matig en rechtschapen werkman. Waar de arbeider niet alleen staat maar als regel gehuwd is en een gezin heeft zijn alle Katholieke economisten en sociologen het erover eens dat het loon niet alleen voor den individueelen arbeider maar minstens ook voor het onderhoud van een normaal gezin toereikend moet zijn. Onder onderhoud hierbij begrepen de voorzorg tegen de gevolgen van ziekte, werkloosheid en ongeschiktheid tot arbeid.

Deze „verplichting in geweten" echter bestaat slechts voor een onderneming die in normale omstandigheden verkeert en tegenover een arbeider die zijn volle werkkracht bezit en deze geheel aan de onderneming wijdt. Normaal is dat een onderneming, die goed beheerd wordt als regel een winst afwerpt, welke met den algemeenen rentestandaard in evenwicht is. Tijdelijk kan een onderneming daaraan wellicht niet voldoen, alsdan zullen ook de arbeiders in die onderneming hun eischen moeten inkrimpen. Wanneer echter een onderneming geen levensvatbaarheid bezit tenzij er hongerloonen worden betaald, dan dient zij zonder voorbehoud te verdwijnen.

Door de eischen door het Katholiek beginsel ten opzichte van de arbeiders gesteld, zal de toepassing ten aanzien van den Indischen werkgever uitzondering zijn en, voor zoover mogelijk, overbodig omdat de aan die individuën toegemeten belooning het minimum reeds zal gelijkkomen of overtreffen.

De schrijver grondt zijn betoog — evenals trouwens de arbeidscommissie het hare — in hoofdzaak op de suikercultuur. Hier nu geschiedt verreweg de meeste arbeid in lossen dienst door de desabevolking. Hetzij nu in dagloon of in taakwerk wordt gearbeid, altijd blijkt gebrek aan ijver. Dit gebrek is, volgens schrijver, niet aan den algemeen ondermijnden gezondheidstoestand te wijten maar hieraan dat de arbeid ten behoeve van de onderneming voor den landman als regel slechts bijzaak is en hij dien arbeid slechts zoolang verricht als noodig is tot verkrijging van een door hem gewenschte aanvulling van zijn inkomsten uit anderen hoofde. Hetzelfde blijkt trouwens ook waar de regeering inheemsche werkkrachten behoeft.

De vraag is dan echter of alle desalieden van huis uit over inkomsten beschikken, waarnaast het loon in dienst bij een cultuuronderneming vergaard, als bijverdienste moet worden gekarakteriseerd. Speciaal of dit ook voor de bezitloozen geldt. Naar de schrijver verklaart is dit althans bij de suikercultuur het geval. Hier toch ligt het losse werk gedurende

de Westmoessonhelft van het jaar vrijwel geheel stil. Gedurende dien tijd verricht de erflooze met zijn gezin desa-arbeid, die hem ook het naast staat. Is het fabrieksseizoen aangebroken, dan verricht hij slechts in die mate arbeid ten behoeve van de onderneming als met zijn gewone werkzaamheden vereenigbaar is of deze met voordeel tijdelijk kan vervangen.

Bovendien is het regel dat de inkomsten van den man, hij zij al of niet grondbezitter, door die van de vrouw worden versterkt. Deze vrouwenarbeid heeft een andere, onschuldiger beteekenis dan die in Europa en zal alleen door onderwijs en geduldige volksopvoeding tot bescheidener afmetingen kunnen worden teruggebracht ten behoeve van het gezinsleven. Bij de berekening van het minimumloon moet daarom voorloopig met dien vrouwenarbeid worden rekening gehouden, waardoor het beperkt gezinsloon vanzelf inkrimpt tot een bedrag, dat niet ver van het individueel minimum afstaat. En daar men als algemeene regel mag aanvaarden „dat een werkgever, die een loon betaalt, waarmede de werklieden in een bepaalde streek voor een bepaalden arbeid volgaarne tevreden zijn, er niet ver vanaf is, aan de eischen der rechtvaardigheid te voldoen" en „niet in ernst kan worden ontkend, dat inderdaad de landarbeider in het algemeen met zijn loon tevreden is" blijft in schrijvers betoog slechts de conclusie open dat de arbeider zijn rechtmatig loon verdient. Als verder argument wordt nog aangevoerd dat men de gebruikelijke loonen slechts weinig behoeft op te zetten om een sterk absentisme te zien optreden en dat de taakwerker zijn arbeid neerlegt zoodra hij het gebruikelijke dagloon verdiend heeft. Er zijn, volgens schrijver, gevallen bekend dat loonsverlaging met succes werd toegepast om dringende veldwerkzaamheden tot een eind te doen brengen.

Eindconclusie is dat wanneer in een suikerstreek de bevolking ondervoed blijkt, dit zelfs bij geconstateerde onderbetaling hoofdzakelijk aan *andere* oorzaken moet worden geweten.

Men kan uit dit overzicht afleiden dat de schrijver van het artikel zich zoowel tegen het oordeel van de meerderheid als van de minderheid der arbeidscommissie richt.

Wat de meerderheidsnota betreft bestrijdt hij nog dat hierin het mogelijk slecht gebruik van het gestegen loon als argument tegen volledige invoering van een minimumloon wordt aangevoerd. De arbeider heeft nu eenmaal een onvervreemdbaar recht op een bepaald loon; of hij dit tot het leiden van een menschwaardig bestaan of tot nuttelooze, voor hem zelfs schadelijke genietingen wil besteden, gaat den werkgever niet aan".

Voorts bestrijdt hij de meening dat minimumloonzetting op den welvaartstoestand der inheemsche bevolking belangrijken invloed zal uitoefenen.

Het gedeelte van de bevolking dat het wettelijk minimumloon zal deelachtig worden zal gering zijn. Voor de groote massa der bevolking die niet in loondienst bij vreemden is, zal alles bij het oude blijven, be-

halve dat zij tengevolge van de hoogere staatsuitgaven nog weer zwaarder door den fiscus (en door de stijgende prijzen in haar onderhoudskosten) getroffen zal worden.

De werknemers bij eigen rasgenooten — en dat is het gros — ontrekken zich, oordeelt de schrijver, aan ambtelijke controle. „Het lijkt volmaakt uitgesloten dat, aldus zijn meening, de vaststelling van een wettelijk minimumloon aan de wijze van dienstvergelding in de desa's gebruikelijk een einde zal maken", terwijl ook het inlandsch kleinbedrijf voor toepassing van de minimumloonzetting ontoegankelijk zal blijken.

Met de minderheid meent de schrijver dat de overgang tot het minimum (dat wil echter zeggen schrijvers minimum) kort kan zijn, daar de werkgevers die er door getroffen worden (in de suikerindustrie wordt weinig onderbetaald) tijdig hun maatregelen kunnen nemen.

In het betoog van de meerderheid der Commissie mist hij zedelijke normen als richtsnoer. „Het eenzijdig naar voren brengen van de volkskracht als een der hoofdbronnen van de economische welvaart verlegt de discussie over het loon geheel naar economisch gebied en plaatst, met terzijde stelling van de moreele waarden, slechts de voor- en nadeelen, die voor de verschillende economische groepen uit eene wijziging van den loonstandaard voortvloeien, naast en tegenover elkaar".

Toch moet schrijver toestemmen dat, als gezegd, in de inheemsche samenleving voor groote groepen het beperkt gezinsloon, zooals hij dat verstaat, practisch weinig van het voorgestelde individueele loon, waarvan hij de nadere regeling door de commissie grootendeels toejuicht, zal afwijken.

Tegenover het oordeel van de minderheid en van den heer Van der Waerden plaatst hij zijn meening dat de loonen door Europeesche industrieën betaald onmogelijk een overwegenden invloed op de volkswelvaart kunnen hebben, daar hiervoor de beteekenis die deze arbeid, hoofdzakelijk seizoenarbeid, heeft, veel te gering is.

Kroniek

De Indische financiëele politiek der laatste jaren.

Over dit onderwerp heeft *Mr. J. Gerritzen*, oud-directeur der Javasche Bank, gesproken in de vergadering van het Indisch Genootschap van 17 December 1920.

De heer Gerritzen is van oordeel dat de gestie der Regeering van Nederlandsch-Indië en de door Haar beleden beginselen bij de verdediging harer politiek op financiëel gebied niet nagelaten heeft bij velen in hooge mate onrust te verwekken, bepaaldelijk bij de rustige, onvermoeide werkers in den landbouw, den handel en de nijverheid.

Om de regeeringsgestie der laatste jaren goed te begrijpen, zoo gaat spreker voort, en een helder inzicht te verkrijgen omtrent de gevolgen dier gestie voor Indië, dient men zich vooraf rekenschap te geven van de economische structuur van het land.

De bevolking van Nederlandsch-Indië kan aangenomen worden als te bestaan uit 47.1 millien zielen, waarvan 46.1 millioen inlanders, ruim 800.000 vreemde oosterlingen en slechts 138.000 Europeanen. De inlanders vormen dus ruim 98 procent der geheele bevolking, de vreemde oosterlingen en Europeanen nog niet 2 procent, terwijl de Europeanen alleen nog niet eens $^1/_3$ procent der geheele bevolking uitmaken.

Van een economisch standpunt bezien, is de meest opvallende eigenschap der inlandsche bevolking deze, dat zij uiterst weinig productief is. Zoo bezit de inlandsche bevolking op Java en Madoera bijv. 8.865.000 bouws grond met een oogstoppervlak van ruim 10 millioen bouws; de landrente, die van dit grondbezit geheven wordt, bracht in 1919 slechts *f* 23.7 millioen op, dus gemiddeld *f* 2.37 per geoogste bouw, hetgeen bitter weinig is.

De inlandsche bevolking, die ruim 46 millioen zielen telt, brengt verder hoofdgeld op ten bedrage van *f* 9.5 millioen in 1919, speciale belastingen in de buitengewesten ad ± *f* 300.000 en een deel der bedrijfsbelasting. Aannemende dat van de bedrijfsbelasting, die in 1919 *f* 14.4 millioen opbracht, *f* 6.4 millioen door inlanders wordt opgebracht, brengt dus een bevolking van ruim 46 millioen zielen aan directe belastingen niet meer op dan in totaal *f* 39.9 millioen, dus ongeveer 90 cent per hoofd en per jaar.

De oorzaak dezer uiterst geringe productiviteit en daardoor veroorzaakte geringe draagkracht van den inlander ligt in zijn karakter en zijne levensbeschouwing. De westersche mensch noemt het welstand,

wanneer men vele goederen bezit om daarmede aan veel behoeften te kunnen voldoen en rekent daarbij niet met den factor arbeid; de inlander vindt welstand gelegen in het feit zijn arbeid tot het noodigste te beperken.

De vroegere bestuurders van Nederlandsch-Indië Du Bus de Gisignies en Van den Bosch waren, nu bijna honderd jaar geleden, toen het ging om de vraag, op welke wijze de productiviteit van Java het best kon verhoogd worden, zich zoowel van de psyche der inlanders en van hun uiterst gering praestatievermogen als van de daaruit voortvloeiende gevolgen heel wat beter bewust dan menigeen in onzen tijd. Beiden wisten dat de inlander uit eigen aandrang niets meer voortbrengen zal dan wat hij voor eigen gebruik noodig heeft; zij waren het er echter oneens over, op welke wijze Java's productie het best kon worden opgevoerd.

Du Bus zag het middel, dat tot dit doel moest voeren, in het vrije Europeesche landbouwbedrijf, dus in den import van productieve arbeidskracht, teneinde aldus bij den inlander bestaand gebrek aan productiviteit aan te vullen.

Van den Bosch echter zag voor het vrije Europeesche landbouwbedrijf geen toekomst op Java; hij verwachtte slechts heil van een stelsel, waarbij de Javaan gedwongen werd om voor den staat te werken en de staat er zijnerzijds voor zorgde om den Javaan voor zijn arbeid een loon te betalen, voldoende voor diens onderhoud. Dit stelsel, dat steunde op de oud-Javaansche opvatting, krachtens welke de Souverein de eenige rechthebbende was op den grond en het recht had van de bevolking diensten en een deel van den oogst te vorderen, werd boven dat van Du Bus verkozen, en zoo trad het z.g. cultuurstelsel in werking.

Dit stelsel maakte den staat tenslotte tot den eenigen producent en den eenigen handelaar in voor de Europeesche markt bestemde cultuurgewassen. Het doodde den particulieren landbouw geheel en al, en werd een rem voor de ontwikkeling der koloniale welvaart in stede van die te bevorderen.

Gaandeweg werd het de Regeering duidelijk, dat men voor die ontwikkeling het particulier initiatief niet ontberen kan, bepaaldelijk waar het culturen geldt, waarbij eene speciale kennis en eene bijzondere zorg voor het product vereischt is, zoo hadden bij de tabak, de thee en de suiker de gouvernementsondernemingen geen succes, terwijl de particuliere ondernemingen er in slaagden de moeielijkheden te overwinnen.

Definitief werd met het stelsel gebroken door de agrarische wetgeving van 1870. Deze opende voor het uitheemsch kapitaal de gelegenheid om, zij het op beperkte schaal, in Indië een beleggingsveld te zoeken en maakte het daardoor aan de westersche werkkracht mogelijk zich in Indië te ontplooien en daar wettig werkzaam te zijn. Van dien tijd af dateeren de opkomst en de bloei van Nederlandsch-Indië; de uitkomst heeft Du Bus de Gisignies in het gelijk gesteld. De heer Sibinga Mulder, de direc-

teur van Landbouw, Handel en Nijverheid, heeft er den 27sten Februari 1919 in den Volksraad op gewezen dat in Daendels tijd de staatsinkomsten bedroegen ƒ 3½, in den bloeitijd van het cultuurstelsel ƒ 68.— millioen en in 1919 ruim ƒ 400.— millioen. Deze millioenen, benevens de honderden andere, waarvoor de laatste 25 jaren spoorwegen, havens, irrigatiewerken enz. zijn aangelegd, waardoor het onderwijsvraagstuk ter hand kon worden genomen enz. zijn, volgens den heer Sibinga Mulder, te danken aan den toevloed van Nederlandsch en vreemd kapitaal maar bijna uitsluitend in Nederlandsche handen die bronnen van inkomsten, van welvaart schiep in betrekkelijk weinig jaren tijds.

Door het verbod aan den inlander om zijn grond aan den niet-inlander te verkoopen, heeft de agrarische wetgeving het aan laatsgenoemde evenwel hoogst moeielijk gemaakt om in het bezit van grond te komen. De improductieve inlander wordt hier dus aan den grond gebonden, terwijl het voor den productieven niet-inlander bezwaarlijk is den grond te verkrijgen.

Hiermede wil niet gezegd zijn dat dit verbod moet worden afgeschaft. Bij eene beschouwing evenwel van Indië's financiëele positie en bij een onderzoek naar de wijze, waarop Indië's financiën moeten worden gehanteerd, dient men er zich deugdelijk rekenschap van te geven, dat het verbod aan den inlander om zijn grond aan den niet-inlander te vervreemden, naast vele voordeelen dit nadeel medebrengt, dat daardoor de toename der productie ten zeerste wordt belemmerd. Voor suikerriet, tabak, cassave, peper en thee worden cijfers gegeven, die aantoonen hoe enorm het verschil is tusschen de opbrengsten door inlanders verkregen vergeleken met die door niet-inlanders behaald op gelijksoortige gronden.

Het gevolg van de agrarische wetgeving is geweest dat zich op Java en Madoera thans bijna 94 procent van den grond bevindt in improductieve inlandsche en slechts iets meer dan 6 procent in productieve Europeesche en Chineesche handen. Alleen in de buitengewesten zijn voor den niet-inlander nog gronden beschikbaar, doch daar staat hij aan zeer groote risico's bloot wegens de afgelegenheid der beschikbare terreinen en het ontbreken eener werkwillige bevolking.

Op het gebied van den mijnbouw en de boschexploitatie vindt het uitheemsche kapitaal op zijn weg groote hinderpalen in den vorm van tal van administratieve bepalingen en van een Regeeringspolitiek, die op bedoeld terrein, zoo mogelijk, alles voor den staat wil reserveeren, zonder over de noodige middelen te kunnen beschikken om zelf de exploitatie daarvan ter hand te nemen.

De hier vermelde oorzaken beletten eene spoedige en sterke toename van het uiterst geringe percentage der Indische gemeenschap dat productief is.

Onder de geschetste omstandigheden moet de financieele politiek der Regeering noodwendig een uiterst voorzichtige zijn, want daarbij kan zij niet op den steun rekenen van de breede massa der inheemsche bevol-

king, die 98 procent der geheele bevolking uitmaakt. Alles komt aan op de betaalkracht van de uitheemsche bevolkingsgroep en van het door deze productief gemaakte uitheemsche kapitaal. Doch ook bij het belasten der winsten, door de niet-inlanders gemaakt, moet de Regeering met omzichtigheid te werk gaan. Immers belet, gelijk reeds gezegd, de politiek der Regeering op economisch gebied een snelle en sterke toename van het productieve uitheemsche kapitaal, zoodat van een snel accres der bedoelde winsten geen sprake kan zijn, behalve bij een tijdelijke hoogconjunctuur.

Voorts dienen bij het belasten van voormelde winsten twee punten steeds scherp in het oog gehouden te worden: 1e moeten de belastingen niet zoo hoog opgevoerd worden dat daardoor de ondernemingsgeest gefnuikt wordt, met het onvermijdelijk gevolg dat het uitheemsche kapitaal Indië gaat vermijden; 2e de draagkracht van het uitheemsche kapitaal is zoo goed als de eenige reserve, die de Regeering in crisistijd kan aanspreken tot dekking van crisisuitgaven. Daarom dient op het intact blijven dezer reserve nauwlettend te worden toegezien en mogen de uitgaven voor den gewonen dienst nooit zoo hoog opgevoerd worden, dat het noodig wordt de opbrengst van de arbeidskracht der niet-inlandsche bevolkingsgroepen tot het uiterste te belasten, omdat het dan onmogelijk wordt die opbrengst in tijden van crisis en nood extra te belasten.

Tot 1917 is in Indië ook steeds een voorzichtige financiëele politiek gevoerd. Vooral de heer Idenburg was van de noodzakelijkheid eener voorzichtige financiëele politiek doordrongen. In 1916 beval hij in een nota de methode aan om bij de raming der uitgaven steeds groote voorzichtigheid te betrachten en daarbij zooveel mogelijk een te lage raming te voorkomen, voorts om bij de raming der inkomsten het saldo, dat uit de gouvernementsbedrijven werd verwacht, opzettelijk laag te ramen.

Tijdens het beheer van den gouverneur-generaal Idenburg liet de gewone dienst ook steeds overschotten, behalve in 1914, toen door de ontreddering van het wereldverkeer tengevolge van den wereldoorlog, de landsinkomsten sterk achteruitgingen; maar de jaren 1915 en 1916 brachten weer overschotten op den gewonen dienst. Gedurende 1909 tot 1912 stroomde veel uitheemsch kapitaal in Indië binnen (*f* 160 à *f* 170 millioen), terwijl de Indische leeningen 1915, 1916 en 1917 gemakkelijk konden worden geplaatst. Men had toen vertrouwen in het regeeringsbeleid en aan Indië's credietwaardigheid was toenmaals geen twijfel mogelijk.

Wèl zijn de tijden veranderd! Thans richten de belanghebbenden bij Indische cultures rekesten tot de Tweede Kamer, waarin zij er op wijzen dat het kapitaal en de ondernemingslust zich meer van Indië gaan afkeeren en liever elders emplooi gaan zoeken, omdat geen vertrouwen meer gesteld wordt in de Indische Regeering en men vreest dat de steeds voortschrijdende fiscaliteit een beletsel zal vormen om tegenover de onvermijdelijke risico's een voldoende remuneratie voor de aan te wenden

kapitalen te vinden. De emissie der leening 1919 groot ƒ 180 millioen kon alleen slagen doordat de Javasche Bank zich bereid verklaarde de stukken der leening van Indische inschrijvers op voor deze zeer voordeelige voorwaarden in beleening te nemen. Deze hulp der Javasche Bank had tot resultaat dat Indië veel meer inschreef dan het kon betalen, zoodat de bank genoodzaakt was aan Indische inschrijvers ongeveer 2/3 voor te schieten van het aan hen toegewezen bedrag van ƒ 127 millioen.

Thans nog geen anderhalf jaar na de emissie der leening 1919 is de vlottende schuld van Indië alweer tot een te voren ongekend hoog bedrag opgeloopen, zoodat consolidatie urgent wordt. De Javasche Bank kan nu echter niet meer dezelfde hulp bieden als in 1919, omdat zij nog een groot bedrag aan voorschotten heeft op obligaties van de leening 1919, terwijl de Regeering voorloopig geen kans ziet een nieuwe leening te plaatsen.

Deze ommekeer in den stand van zaken is ongetwijfeld het gevolg van de door de Regeering in de laatste jaren gevolgde onvoorzichtige financieële politiek, waarbij de uitgaven voor den gewonen dienst met miskenning van de bestaande binnenlandsche toestanden en verhoudingen werden opgedreven ver boven het natuurlijk accres der middelen, (de middelen stegen van 1912 tot 1914 met 72 %, de gewone uitgaven met 143 %), en ook de uitgaven voor den buitengewonen dienst in zeer snel tempo rezen zonder dat met de moeielijkheid om leeningen te plaatsen rekening werd gehouden.

De gewone dienst van 1916 liet nog een overschot van ƒ 12.6 millioen; daarna echter sloot de gewone dienst steeds met een tekort. Dit tekort bedroeg ƒ 10 millioen over 1917, ƒ 47.7 millioen over 1918, ƒ 72.6 millioen over 1919 en wordt over 1920 en 1921 geraamd op respect. ƒ 113.5 en ƒ 57.2 millioen. Hoe deze tekorten gedekt moeten worden is een probleem, waarvan de oplossing tot dusver nog niet is gevonden; zij zijn het gevolg van de avontuurlijke politiek der huidige Indische Regeering, die gedoogde dat de vaste uitgaven voor 's Landshuishouding sterk vermeerderden zonder dat zij wist uit welke vaste inkomsten zij die vermeerdering kon bestrijden. In Mei 1918, toen de toekomst er voor Indië onheilspellend uitzag, diende de Regeering bij den Volksraad een ontwerpbegrooting voor 1919 in, sluitende met een tekort van ruim ƒ 101 millioen voor den geheelen dienst, van welk tekort ƒ 38.6 millioen kwam voor den gewonen dienst. Daarbij werd als iets volkomen natuurlijks mede gedeeld dat geleend moest worden tot een bedrag van ƒ 156 millioen, terwijl in vorige jaren reeds ƒ 192½ millioen geleend was en van het plaatsen eener leening nauwelijks sprake kon zijn.

Voor de voorziening in het tekort op den gewonen dienst, zeide de Regeering, dat nieuwe bronnen moeten worden aangeboord zonder evenwel eene nadere aanduiding dier bronnen te geven. Op de vraag hoe zij het aanzienlijk tekort op den gewonen dienst voor 1919 meende te kunnen dekken, moest de Regeering het antwoord schuldig blijven.

Terloops zij nog vermeld dat het voor 1919 geraamde tekort op den gewonen dienst van ƒ 38.6 millioen, nu de voorloopige uitkomsten over 1919 bekend zijn, gestegen is tot ƒ 72.6 millioen.

Het geluk heeft de Indische Regeering evenwel gediend. In November 1918 sloten de oorlogvoerenden een wapenstilstand: de prijzen van verschillende producten, vooral van suiker, begonnen enorm te rijzen, en daardoor veranderde het geheele aspect. Bij de ontwerp-begrooting voor 1920 kon de Regeering daardoor met nieuwe belasting voorstellen komen, die volgens raming ƒ 61 millioen zouden opbrengen. Die nieuwe middelen bestonden voor de helft uit uitvoerrechten tot een bedrag van ƒ 30 millioen. In November 1919 kwam de Regeering met een suppletoire begrooting, waarbij de gewone uitgaven alweer met ƒ 40.5 millioen vermeerderden en alweer nieuwe belastingen werden voorgesteld. Die nieuwe belastingen bestonden vooreerst uit speciale winstbelastingen ten laste der suiker-, thee-, tabak- en koffie-cultuur; zij moesten de plaats innemen der aanvankelijk voorgenomen uitvoerrechten op voormelde producten. Want de Regeering, die tevoren verklaard had dat zij in staat was de aan uitvoerrechten verbonden nadeelen zoo niet geheel dan toch grootendeels te ondervangen (hetgeen tot dusverre nog nergens en aan niemand gelukt is), moest bij de uitwerking harer plannen erkennen dat zij zich vergist had. In de tweede plaats werd een aanzienlijke verhooging der inkomstenbelasting voorgesteld.

Te dien aanzien verklaarde de directeur van Financiën op 14 Juli 1919: „wat in de richting van verdere verhooging van de inkomstenbelasting kan worden bereikt, is als een hoog noodige reserve achter de hand te houden". Eenige maanden later werd die hooge noodige reserve voor tijden van crisis en nood reeds tot dekking der opnieuw gestegen uitgaven voor den gewonen dienst aangesproken.

De zuivere gewone uitgaven stegen van ƒ 220.2 millioen in 1916 tot ƒ 380.7 millioen in 1919, terwijl de raming voor 1921 ƒ 438.2 millioen bedraagt.

De minister van Koloniën noemde deze stijging van 100 procent in slechts vijf jaren in eene memorie van toelichting op nieuwe belastingvoorstellen, onrustbarend, doch de Indische Regeering was van meening dat zij niet als in eene particuliere huishouding de tering naar de nering behoefde te zetten en dat zij niet zonder schade toe te brengen aan vitale volksbelangen het accresceeren der landsuitgaven kon tegenhouden. De Regeering is evenwel niet bij machte om 's Lands nering te doen opbrengen wat zij wil, gelijk de chronische tekorten op den gewonen dienst reeds afdoende hebben bewezen.

Deze politiek heeft in de eerste plaats geleid tot stopzetting van de kapitaalvorming van overheidswege, zoodat Indië's schuld wel, maar haar credietwaardigheid niet is toegenomen. Voorts mist Indië thans eene reserve voor tijden van nood en crisis; de reserve voor dergelijke tijden, die bestond in een verhooging der inkomstenbelasting, is reeds aangesproken

om zooveel mogelijk de verhoogde uitgaven van den gewonen dienst te dekken. In de derde plaats heeft de politiek een groote wanverhouding te weeggebracht tusschen de belastingbedragen, opgebracht door de inlandsche bevolkingsgroep en die, opgebracht door de niet-inlandsche. Geschat kan worden dat in normale tijden het kleine aantal uitheemschen en het door hen geexploiteerd kapitaal aan directe en indirecte belastingen in de toekomst moet opbrengen ƒ 105 millioen per jaar, terwijl de overwegend groote inlandsche bevolkingsgroep, die in het bezit is van een reusachtig kapitaal in grond, ongeveer hetzelfde opbrengt. In tijden van hoogconjunctuur zal de Europeesche groot-landbouw boven voormeld bedrag bovendien nog een aanzienlijk bedrag aan belastingen te hebben; zoo zal deze over 1920 en 1921 zeker ƒ 110 millioen (misschien meer) aan den fiscus extra te betalen hebben.

Beschouwt men deze cijfers in verband met het feit dat 's Landsuitgaven, zoo niet voor 98 procent, dan toch voor het overwegend grootste deel worden gedaan ten behoeve der inlandsche bevolking, dan volgt daaruit dat deze voor een groot deel leeft op kosten van een zeer klein aantal vreemdelingen.

Het is onverdedigbaar om de kosten der huishouding van de inlandsche maatschappij hoe langer hoe meer af te wentelen op de schouders van de zeer kleine niet inlandsche bevolkingsgroep. Gevaar ontstaat zoodoende dat het uitheemsche kapitaal Indië gaat mijden, welk kapitaal in samenwerking met westersche stuwkracht en earning power Indië gebracht heeft tot den bloei, dien het nu bereikt heeft.

Bovendien is deze politiek allerminst geschikt om de inlandsche bevolking zelfstandigheid bij te brengen en te leeren op eigen beenen te staan. De bekostiging harer vitale belangen komt zoodoende niet te steunen op eigen kracht, maar op de energie en de arbeidskracht van een klein aantal vreemdelingen, waardoor hare indolentie in de hand wordt gewerkt.

In de vierde plaats heeft de finantiëele politiek geleid tot chronische aanzienlijke tekorten op den gewonen dienst. Hoe het gaan moet met de dekking der tekorten op den gewonen dienst der jaren 1917 tot en met 1920 is een probleem, waarvan men de oplossing in de memorie van toelichting op de begrooting voor 1921 tevergeefs zoekt. Ingrijpende wijziging van het finantiëel beheer is noodig.

De uitgaven voor den gewonen dienst zijn zoozeer opgedreven dat, wanneer, gelijk de minister van koloniën terecht aannam, de nieuwe belastingen ten laste van den Europeeschen groot-landbouw normaliter niet meer dan ƒ 10 millioen 's jaars opbrengen, er op de basis van de begrooting voor 1921 een jaarlijksch tekort op den gewonen dienst zal zijn van circa ƒ 60 millioen. En hierbij zal het niet blijven, want eene algemeene salaris herziening staat voor de deur, waaraan met het oog op eene behoorlijke functioneering der overheidszorg niet te ontkomen valt.

De minister denkt in die dreigende tekorten te voorzien door nog verdere aanzetting van de belastingschroef, door exploitatie van den delfstoffelijken rijkdom, door belangrijke uitbreiding en ontwikkeling van den perceptiedienst en door met kracht weerstand te bieden aan den aandrang tot het doen van niet strikt noodige nieuwe uitgaven op materiëel en personeel gebied.

Het valt te betwijfelen of verbetering van den perceptie dienst het Land aan een belangrijk deel der jaarlijks ontbrekende tientallen millioenen kan helpen. Meer baat kan verwacht worden van een krachtige aanvatting van den delfstoffelijken rijkdom van Indië, indien men tenminste bij die exploitatie ook het particulier initiatief te hulp roept; dit middel kan echter eerst in de toekomst, maar onmogelijk dadelijk heil brengen aan 's Lands schatkist. Toch zal er spoedig een middel tegen de dreigende tekorten gevonden moeten worden. De prijzen van waren en producten zijn allerwege in een dalende lijn en de toestand in zijn geheel genomen ziet er zoo uit dat zeer groote kans bestaat, dat het tijdperk, waarin de extrabelastingen ten laste van den Europeeschen groot-landbouw niet meer dan ƒ 10 millioen 's jaars zullen opbrengen, spoedig zal aanvangen. Alles hangt ten deze af van den loop der suikerprijzen.

Ten laste van wie de minister voornemens is de belastingschroef nog meer aan te zetten, zegt de memorie van toelichting niet. Indien den minister voor oogen staat om de belastingschroef ten laste der inlandsche bevolking verder aan te zetten, dan moet Z. E. reden hebben om te verwachten dat de inlandsche bevolking meer dan zij tot dusver deed, zal produceeren en praesteeren. Voor dat geval mag gevraagd worden, waarop die verwachting steunt. Of zou de minister wellicht van meening zijn, dat de inlander thans in verhouding tot zijne inkomsten zoo matig is belast, dat er best meer door hem betaald kan worden? Dit is nauwelijks denkbaar, omdat, als zulks het geval was, dan toch wel ten laste van den Europeeschen groot-landbouw geen extrabelastingen zouden worden voorgesteld ter bekostiging van vitale volksbelangen.

De belastingen ten laste van den Europeeschen groot-landbouw bij matige winsten zwaarder te maken moet onmogelijk geacht worden. De bestaanszekerheid der bestaande ondernemingen zou daardoor worden bedreigd en de toestrooming van nieuw uitheemsch kapitaal en versche productieve westersche werkkrachten worden stopgezet.

Het eenige middel, dat nog rest ter voorkoming van de dreigende tekorten op den gewonen dienst, is gelegen in het terugbrengen der uitgaven van den gewonen dienst tot een bedrag, dat in overeenstemming is met 's Lands draagkracht, d.i. met de vaste regelmatige inkomsten, die uit verschillende hoofden voor het Land kunnen worden verwacht. Er moet evenwicht gebracht worden tusschen vaste uitgaven en vaste inkomsten. Tegelijkertijd moet al het mogelijke gedaan worden om In-

die's productie te vergrooten, waardoor 's Landsinkomsten automatisch toenemen.

Eene improductieve maatschappij, als de inlandsche is, kan, omdat zij weinig praesteert en weinig bijdraagt tot de inkomsten der gemeenschap, redelijkerwijze geen aanspraak doen gelden op openbare diensten, die op moderne of westersche leest zijn geschoeid, omdat zij die niet betalen kan, terwijl het eveneens uitgesloten is, dat de daaraan verbonden kosten gedragen kunnen worden door eene uiterst kleine uitheemsche bevolkingsgroep. Eerst dient het Land te zorgen dat het door zuinigheid en vermeerdering van productie de kosten, aan uitnemend ingerichte openbare diensten verbonden, kan betalen, want anders krijgt men te doen met het gevaar voor bankroet en maatschappelijke chaos, hetwelk de best ingerichte openbare diensten totaal ontwricht.

Ook de buitengewone uitgaven heeft de Regeering in een ongekend snel tempo opgedreven zonder rekening te houden met de tijdsomstandigheden, waardoor geld op langen termijn duur en moeilijk te krijgen werd. Van 1917 tot en met 1920 is *f* 295.4 millioen aan buitengewone uitgaven besteed, terwijl voor 1921 *f* 136.7 millioen geraamd wordt; tezamen *f* 432.1 millioen voor een vijfjarig tijdvak. Dit bedrag is reusachtig, als men het vergelijkt met het bedrag van 192.1 millioen, dat in het vorig vijfjarig tijdvak (1912—1916) aan buitengewone uitgaven werd besteed.

In verband met de groote tekorten op den gewonen dienst is het gevolg van een en ander dat nog geen anderhalf jaar na de emissie der leening 1919 ad *f* 180 millioen de vlottende schuld thans *f* 375 millioen bedraagt, die met het oog op den toestand der geldmarkt voorloopig niet in een vaste leening kan worden omgezet.

De directeur van Financiën verklaarde in den Volksraad op 19 December 1919, dat bij de tegenwoordige begrootings inrichting de buitengewone uitgaven zijn de rechtstreeks productieve en dat tot dusverre de politiek is gevolgd van uitsluitend leeningen aan te gaan voor werken, waarvan de netto opbrengst rente en aflossing van het daarin gestoken kapitaal minstens genomen dekt. Uit een overzicht van de buitengewone uitgaven 1867|1919 leert men evenmel dat daaronder ook zijn opgenomen voorschotten voor woningverbetering in het belang der gezondheid ad *f* 4.9 millioen en terugbrenging van particuliere landen tot het landsdomein ad *f* 38.7 millioen. Deze uitgaven voor deze doeleinden behooren zeker niet tot die, waarvan de netto-opbrengst rente en aflossing van het daarin gestoken kapitaal dekt. De particuliere landerijen brengen nauwelijks 2 procent op van het geld, dat het Land daarin steekt. Van 1867 tot en met 1919 is voor een bedrag van *f* 756.7 aan buitengewone uitgaven besteed; in 1920 is voor hetzelfde doel *f* 84.1 millioen uitgegeven, tezamen *f* 840.8 millioen. Na aftrekking hiervan van het bedrag der voormelde drie posten houdt men over een bedrag van *f* 791.6 millioen, dat aan rechtstreeks productieve uitgaven is besteed. Hiertegenover staat

echter een vaste schuld van pro resto *f* 412 millioen en een vlottende schuld van *f* 375 millioen, tezamen *f* 787 millioen. Het springt in het oog, dat het verschil tusschen de som van *f* 791.6 millioen, die aan rechtstreeks productieve werken is uitgegeven, en de som van *f* 787 millioen, die de hoegrootheid van 's Lands schulden uitmaakt, uitermate gering is. Een uiterst voorzichte leeningspolitiek is geboden, want ook de groote marge, die het Land had tusschen zijne bezittingen, die in aanmerking komen voor onderpand van schuld, en zijn schuld, toen het in 1915 zijn eerste leening aan de markt bracht, is thans nagenoeg verdwenen.

Mr. A. B. Cohen Stuart, die als eerste debater het woord nam, sprak zich o. m. als volgt uit. Het heeft hem in de rede van den heer Gerritzen teleurgesteld, dat de basis, waarop diens geheele betoog was opgebouwd een scherpe scheidingslijn vertoont tusschen twee hoofdgroepen der bevolking, groepen, welke in dezen tijd juist aangewezen zijn op goede samenwerking. De groote inheemsche groep, de improductieve genoemd, wordt naast, de uitheemsche, de productieve groep gesteld als op een voet van gewapende vrede. Het is echter zeer de vraag of het bedoelde bevolkingsdeel niet in zijn productiviteit belemmerd wordt door ongunstige omstandigheden, bijv. den onvoldoenden toestand van het onderwijs. En wie is hiervoor verantwoordelijk, zoo niet het andere bevolkingsdeel, dat de macht in handen heeft.

Het moet ons vreemd treffen dat de inleider feitelijk tot de Indische bevolking zegt: gij zijt maar improductieve inlanders, niet in staat om het zelfs in een verre toekomst te brengen tot een hoogere trap van ontwikkeling, en daarom zien wij er, in verband met financiëele moeilijkheden, maar van af uwe evolutie te bevorderen.

Het schijnt voor ons, die niet op verzoek der inlanders, maar geheel vrijwillig en op eigen verantwoordelijkheid economisch en politiek de leiding van hun land op ons genomen hebben, moeielijk om een dergelijke houding aan te nemen. De inleider heeft zich te spoedig neergelegd bij de ongunstige zijde van de door hem opgemaakte rekening en zich niet voldoende rekenschap gegeven van de mogelijkheid om alsnog in Indië de voorwaarden te scheppen, die noodig zijn om te geraken tot een gemoderniseerd Indië, zooals men ook geraakt is tot een gemoderniseerd Japan en een economisch ontwikkeld Britsch-Indië.

Er is ook niet aangetoond in hoeverre snelle stijging van de uitgaven in de laatste jaren een gevolg is geweest van factoren, zooals de stijging der prijzen van de levensmiddelen, waarvan een uitvloeisel was dat ámbtenaren uit Europa alleen tegen een zeer hoog salaris waren te krijgen.

Gaarne zal daarom vernomen worden in hoeverre de Indische Regeering bij het ramen van de uitgaven onvoorzichtig is geweest en in hoeverre de Volksraad, de Kroon en de Staten Generaal deze ramingen niet hadden behooren te sanctioneeren. Want — dit dient toch wel even te worden opgemerkt — de onvoorzichtigheid schuilt eventueel niet alleen bij de Indische Regeering, maar evenzeer bij de controleerende autori-

teiten, welke de Indische Regeering in hare begrootingspolitiek hebben gesteund.

Wat mede niet aangetoond is, is dit: of men het recht heeft de belastingen, welke opgelegd zijn of zullen worden aan de ingezetenen van Indië, buitengewoon drukkend te noemen wanneer men ze vergelijkt bij die, welke op het oogenblik in bijna alle andere landen worden opgelegd.

In stede van in bezuiniging, ook waar het vitale volksbelangen geldt, ware verbetering van den financiëelen toestand in andere richting te zoeken. Er is te weinig aandacht geschonken aan de vraagstukken, die de internationale situatie heeft doen geboren worden. Er kan hier gewezen worden op het voorstel van onzen landgenoot Termeulen om een internationale credietorganisatie in het leven te roepen. Alle ingezetenen van een land moeten zich in dit stelsel voor elkander solidair verklaren om het gemeenschappelijke nationale crediet te versterken. Groote solidariteit tegenover de aan alle kanten dreigende moeielijkheden is in dezen tijd een levensbehoefte ook voor de bevolking van Indië.

Ook nog een ander plan is geopperd, namelijk om in verband met de valuta-kwestie de ruiling tegen geld te vervangen door een ruiling van goederen tegen goederen. Nu er te Genève een internationale financiëele commissie gevormd is, om al dergelijke plannen te overwegen, zou het ook voor Indië van het grootste belang zijn daarin vertegenwoordigd te wezen. Ook het bevorderen van een actief en welgeorganiseerd deelnemen aan het internationale verkeer is noodig. Door de vorming van verkoops- en vervoersyndicaten, door de uitzending van eigen handelsvertegenwoordigers naar het buitenland en al dergelijke middelen meer kan Indië juist zeer veel doen om den economischen toestand te verbeteren. In de versteviging van Indië's positie in het internationaal verband moeten allen, die het met Indië wèl meenen, de quintessence zoeken van de voor die gewesten te volgen economische en financiëele politiek.

Voor het geval de inleider ook bezuiniging zou wenschen op de in de laatste jaren gestegen uitgaven op onderwijsgebied wordt er aan herinnerd dat een econoom als de heer Van Reigersberg Versluys in zijn praeadvies aan de vereeniging voor Koloniaal-maatschappelijke vraagstukken in zake de industrialiseering van Indië er op gewezen heeft, van hoeveel belang *van economisch standpunt beschouwd* het onderwijsvraagstuk voor Indië is. Hij achtte de vorming van een groot aantal Indische technici en andere intellectueele krachten noodzakelijk voor de economische expansie van Indië. Hieruit blijkt dat de op het oogenblik misschien hoog en onvoordeelig schijnende uitgaven voor het onderwijs op den duur juist de economische toekomst van Indië kunnen helpen verhoogen. Men mag niet enkel het oog vestigen op het *financiëele* vraagstuk in engeren zin. Indië heeft een breed opgezette *economische* politiek noodig, die met de toekomst niet minder rekening houdt dan met het heden.

Hierna neemt *Mr. A. M. Joekes* het woord. Naar zijne meening heeft

de inleider geen juiste voorstelling van zaken gegeven toen hij zeide dat de groote ongedekte tekorten zwaar drukken op de begrootingen van 1920 en 1921 en daaraan toevoegde dat nog niet bekend is hoe die tekorten moeten worden gedekt.

Het tekort op de begrooting van 1920 voor den gewonen dienst bedraagt ongeveer *f* 113 millioen en dat voor 1921 *f* 58 millioen. Tot dekking van het tekort van *f* 58 millioen zijn echter wel degelijk gelden te vinden. Daarvoor zijn bestemd de opbrengsten van de suiker- en kinabelasting en van de oorlogswinstbelasting tot een gezamenlijk bedrag van ± *f* 60 millioen. Bovendien is met de producten-belastingen en de extra-winstbelasting een extra-inkomst van *f* 132 millioen te verwachten, welke de Regeering wil besteden tot dekking van buitengewone uitgaven. Al zullen nu de zeer groote inkomsten uit de productenbelastingen niet jaarlijks terugkeeren, zoo gaat het toch niet aan om, wegens de zeer groote uitgaven, die wij in deze jaren, speciaal in 1920 en 1921 hebben moeten doen, te zeggen: er is een ongedekt tekort op den gewonen dienst van *f* 113 millioen, want de extra-inkomst van *f* 132 millioen besteed ik voor buitengewone uitgaven. Daarom is het onjuist als zou de Indische financiëele politiek in een moeras zitten.

Gewezen wordt nog op de hooge koersen van Indische ondernemingen, waarvan de laatste groote daling geen gevolg is van de aanhangige belastingvoorstellen. Deze koersen toonen voldoende aan dat van beslagleggen op het leeuwenaandeel der winst, het in gevaar brengen der bestaanszekerheid van de Indische ondernemingen geen sprake is.

Uit het oog mag niet worden verloren dat de belastingen veel ruimer zouden kunnen vloeien, indien de Nederlandsche Regeering de belastingontwerpen met bekwamen spoed had behandeld, zonder ze te verminken op de wijze als geschied is. In Indië heeft men de voorstellen tijdig ingediend; zij zijn meer dan een jaar geleden in Nederland ontvangen, maar zij zijn hier nog steeds niet bij de Kamers in openbare behandeling genomen. Bij de beoordeeling van de financiëele politiek in Indië mag dit niet uit het oog verloren worden.

Als laatste debater treedt vervolgens de heer *J. E. Stokvis* op. Spreker vangt aan met te wijzen op het verschil in belangstelling voor de financiëele politiek van Indië in de dagen der „eereschuld" en nu. Toen werd de overtuiging verdedigd dat de schatten, die uit den arbeid der bevolking waren voortgekomen, bovenal voor het welzijn der landsbevolking hadden behooren te worden besteed. Thans is de inleider van meening dat de bevolking geen aanspraak heeft op de schatten uit eigen bodem, met eigen arbeid voortgebracht; zelfs dat die bevolking de Westerlingen „uitbuitte" en goeddeels leefde op kosten van die ongelukkige twee procent niet-Indische bevolking.

Wat de financiëele toestand van Indië betreft is de fout niet te zoeken in het te hoog opvoeren van de uitgaven voor den gewonen dienst, doch wel dat de Indische Regeering te lang naliet het natuurlijk accres der

middelen in juiste verhouding tot de onvermijdelijke uitgaven te brengen.

Eerst in 1917 kwam de oorlogswinstheffing, die moest terug werken tot 1914. Doch wegens gebrek aan voldoend belasting personeel was er in Mei 1918 nog nauwelijks iets van de belasting binnengekomen en heeft men de heffing thans moeten opgeven.

Doch de financiëele toestand is niet zoo slecht als de heer Gerritzen die wenscht voor te stellen. Uit de begrootingsstaten blijkt immers dat de jaren 1867—1921 een voordeelig saldo op den gewonen dienst behoeven van 251 millioen — en hierin zijn dan nog niet begrepen de 134 millioen „batig saldo" voor de Nederlandsche schatkist over de jaren 1867—1877, en al evenmin de allernieuwste 132 millioen, welke uit de straks te heffen belastingen zullen worden gereserveerd. Die 251 millioen zijn aanwezig, liggen belegd in allerlei productieve staatsbedrijven, en dit is zoo waar dat de heer Gerritzen zelf in den Volksraad van Juli 1919 aan de Indische Regeering in overweging gaf de crisis uitgaven over 1917—1919 uit die overschotten van vorige jaren te dekken.

Zoo beschouwd is er dus op het oogenblik nog geen cent te kort, want tegenover het tekort over 1920 van 113 millioen staan als tegenwaarde vooreerst 50 millioen van nog te innen oorlogswinstbelasting; in de tweede plaats 40 millioen voorschot voor te distribueeren levensmiddelen; in de derde plaats wachten er meevallers van 15¾ millioen over 1920, terwijl over dit jaar nog extra-winstbelasting binnenkomt. En dan is er nog de reserve van 132 millioen, omtrent welker juiste bestemming nog altijd geen licht kan worden verkregen.

De financiëele toestand van Indië is dus volstrekt niet zoo ongunstig en evenmin is dit het geval met de credietwaardigheid van Indië. Deze moet men in de eerste plaats afmeten naar de verhouding van zijn schuld tot zijn rendabel bezit. Voor de rendabele gouvernementsbedrijven kan een waarde van 189.5 millioen worden aangenomen, terwijl de nog niet rendabel geëxploiteerd wordende staatsbedrijven op 432 millioen gesteld kunnen worden, wat dus een aanwezige waarde geeft van 621.5 millioen. Voegt men daarbij de netto-kapitalen, gestoken in zgn. „duurzaamheidswerken" (bruggen, wegen, openbare gebouwen enz.) dan komt men tot de aannemelijke schatting van een onderpandswaarde van een bedrag van 946 millioen, ongerekend dan nog de waarde van de staatsbosschen, de aangekochte particuliere landerijen, de gouvernementskina-onderneming en de rubber-aanplantingen op Noesa Kembangan.

Als men nu weet dat de Indische schuld einde 1921 zal bedragen 775 millioen dan kan er van een ondermijnde credietwaardigheid moeielijk sprake zijn.

Mr. 's Jacob sprak in den Volksraad over een Monte Carlo-politiek van de Indische Regeering, omdat zij bij het uitzetten der uitgaven geen rekening zou hebben gehouden met het natuurlijk accres der middelen. Veeleer is het echter een Monte Carlo-politiek om eerst de onvermijdelijke crisis uitgaven te laten oploopen en dan een terugwijzende en ver-

wijtende houding aan te nemen, als eindelijk en veel te laat een bescheiden „natuurlijk accres der middelen" wordt gevraagd.

Mr. J. Gerritzen beantwoordt ten slotte de verschillende sprekers. Ten einde gerezen misverstand uit den weg te ruimen, zegt de inleider, dat hij geen rassenverschil gemaakt heeft, doch de zaak eenvoudig van economisch standpunt bekeken heeft, en dan is er een verschil van opvatting, van levenswijze, van levensbeschouwing, van geaardheid tusschen de uitheemsche en de inlandsche bevolking. Door te wijzen op de inproductiviteit van den inlander wordt slechts een feit geconstateerd, geen verwijt gemaakt. De vraag, wiens levensbeschouwing de beste is, die van den Oosterling of die van den Westerling kan buiten beschouwing blijven. Voor den financier is degene, die streeft naar het bezit van goederen, veel aantrekkelijker dan degene, die dit niet doet. Het gaat hier om een zuiver economische vraag.

Wat het trekken van een scheidingslijn tusschen de twee bevolkingsgroepen, ook waar het vitale volksbelangen geldt, betreft, moet men de zaken zien zooals zij nu eenmaal zijn: vreemdelingen zullen er voor bedanken op te treden voor de vitale belangen van een ander volk. Als men een vreemdeling vraagt zijn kapitaal en arbeid te geven ten bate van een hem vreemde bevolking, krijgt men een weigering. Wanneer de risico's, die men in Indië loopt, en de daar te verrichten arbeid niet voldoende gehonoreerd worden, gaat men er niet heen. Verliest men dit uit het oog dan blijven de vreemdelingen weg en zal men het land niet zien vooruitgaan.

Over de vraag in welk opzicht de uitgaven te hoog zijn behoeft niet in details getreden te worden. Vooropgesteld moet worden dat de regelmatige uitgaven niet hooger moeten zijn dan de regelmatige inkomsten toelaten. De buitengewone inkomsten moeten besteed worden voor buitengewone en niet voor gewone inkomsten. Of men nu echter moet komen tot vermindering van uitgaven voor leger of politie, dan wel van die voor den justitiëelen dienst kan hier buiten bespreking blijven.

Dat de belastingen te hoog zijn bewijst het request van verschillende belanghebbenden, waarin wordt aangegeven in welke opzichten verlaging noodig is.

Ook is het onbillijk dat bij de uitvoerrechten alles over één kam geschoren wordt. Zoodra men tot een zekeren prijs is gekomen wordt hetzelfde betaald. Of het een onderneming geldt, welke met winst werkt of niet, daarmede wordt geen rekening gehouden.

Er is gezegd dat de meerdere ontwikkeling van den inlander in de toekomst betere resultaten zal opleveren. Zeker schijnt zulks echter niet; Chineezen bijv. komen in den regel ook tamelijk onontwikkeld in Indië, maar velen hunner brengen het toch tot welvaart, ook zonder onderwijs. Dit moet aan hun levensbeschouwing geweten worden, welke eene geheel andere is als die der inlanders. Deze levensbeschouwing treedt ook duidelijk aan den dag bij de inlandsche bezitters van theetuinen,

dezelfde menschen, die werken in de Europeesche theetuinen. Zij weten precies wat zij doen moeten, want zij hebben het jarenlang geleerd, maar zij doen het niet. De groote zorg voor den aanplant missen zij, dit is ook alweer de aard van het beestje. Of het onderwijs hier veel effect zal hebben, valt te betwijfelen.

Gezegd is dat de inlanders geen oorlogswinst gemaakt hebben. Dit is onjuist, in copra is veel verdiend. Door de groote verwoestingen van dierlijke vetten in Europa zijn de plantaardige vetten zeer in prijs gestegen. De copra-cultuur is een inlandsche cultuur en het is een feit dat de inlanders enorm in copra verdiend hebben. Die winst is echter niet vatbaar voor aanslagen in de oorlogswinstbelasting door de techniek van de wet. De inlander heeft geen bedrijf, dat voor eene winstbelasting vatbaar is. Het eenige middel om die winst te treffen zou zijn het heffen van een uitvoerrecht, een ruw en plomp middel, maar het eenige middel tegenover den inlander, tenzij men de landrente zou willen verhoogen, maar ook daaraan zijn groote bezwaren verbonden. Het is te betreuren, dat men niet eerder uitvoerrechten heeft geheven, maar daaraan zit zooveel vast, dat het wel te begrijpen is, dat men dien maatregel eerst nog eens à tête reposée wilde overwegen.

Er is door een der debaters gewezen op de noteeringen der aandeelen van Indische ondernemingen. Dezelfde fout heeft de Indische Regeering gemaakt, die dacht: als de aandeelen eener suikerfabriek 30 % en die eener theeonderneming 25 % dividend ontvangen, wat wordt er dan een groote winst gemaakt! Het behoeft den heeren financiers echter niet gezegd te worden dat nominaal kapitaal heel iets anders is als effectief kapitaal. Er zijn suiker-ondernemingen, die met 2½ à 4 ton nominaal kapitaal, 1000 à 900 bouws aanplanten.

Dat de minder aangename financiëele positie van Indië voor een deel zou zijn toe te schrijven aan de nalatigheid van Nederland in het uitwerken der Indische belastingvoorstellen, kan niet worden toegegeven. Die voorstellen toch zijn zeer ingewikkeld en bovendien door de Indische Regeering niet met de noodige zorg en kennis van zaken voorbereid. Er is daarbij telkens van den hak op den tak gesprongen. Het was de plicht van den minister om de plannen eerst à tête reposée te bestudeeren.

Overigens kan alleen dit gezegd worden dat, waren de belastingvoorstellen eerder aangenomen, de kaspositie momenteel iets gunstiger zou zijn.

De onjuiste bewering dat de stijging der uitgaven te wijten is aan den oorlog, is ook door de Indische Regeering in den Volksraad geuit. Deze uitgaven zijn echter volkomen gedekt door het overschot van de jaren 1912 en 1913, door de verhoogde inkomstenbelasting en door de oorlogswinstbelasting. Deze laatste vloeide zóó ruim, dat hoewel zij in het leven was geroepen, om de crisisuitgaven te dekken, men de opbrengst thans gebruikt om uitgaven van den gewonen dienst te betalen. Er is dus geen sprake van dat de stijging der uitgaven zou zijn te danken

aan de crisis; integendeel heeft Indië, in vergelijking met andere landen, van den oorlog geprofiteerd, evenals Japan. Indië heeft geprofiteerd door de hooge copra- en suikerprijzen; een tijdlang zijn de theeprijzen ook hoog geweest en heeft men hooge vrachten gemaakt.

Tenslotte wijdt spreker nog een enkel woord aan de ter sprake gebrachte eereschuld. De politiek van destijds is ongetwijfeld onrechtvaardig, maar wanneer men ziet hoe bijv. sedert 1905 de uitgaven zijn gestegen voor justitie, politie, onderwijs, burgerlijk-geneeskundigen dienst, decentralisatie e.d. en wanneer men daarnaast ziet wat in den vorm van meerdere belastingopbrengst door de inlanders in die meerdere uitgaven is bijgedragen, dan zal men ontwaren dat dit laatste al heel weinig is en dat die meerdere uitgaven voor een overgroot gedeelte zijn betaald uit het accres der belastingen, geheven van de uitheemsche bevolkingsgroepen en van de landelijke bedrijven. En mogen de inlanders dan ook al in het verleden zijn benadeeld door de Nederlandsche politiek, dan is dit nadeel in elk geval zoo niet geheel, dan toch grootendeels goedgemaakt, zoowel door de werkkracht van de Indische ambtenaren als door die van de Indische uitheemsche bevolkingsgroepen.

ECONOMISCHE KRONIEK.

Welvaart en schuld bij den Inlandschen landbouwer.

In het Januari nummer van de „Indian Journal of Economics" komt een artikel voor over welvaart en schuld in de Punjab dat ook voor onze Inlandsche maatschappij als spiegel kan gelden. De schrijver, bestuursambtenaar en oud-registreerder van coöperatieve vereenigingen, kenner van de provincie die hij in beschouwing neemt, gaat na welke oorzaken er toe bijdragen dat aan een schijnbare stijging van welvaart een verhooging van de grondverschulding gepaard kan gaan en welke beteekenis aan elk dier oorzaken moet worden toegekend.

Nu is men in Britsch-Indië blijkbaar zoowel wat statistiek als kadastreering betreft ons Indië ver vooruit. Zoo heeft men sinds tientallen jaren de zakelijke zekerheidstelling van onroerende goederen geregistreerd. En toen uit de statistische gegevens daaromtrent bleek dat de grondverpanding voortdurend grootere afmetingen aannam, werd in 1901 de „Land Alienation Act" uitgevaardigd, waardoor paal en perk werd gesteld aan de ontgronding van den boerenstand. Een agrarische opleving was er het resultaat van. Niettemin wijzen de statistieken onweerlegbaar aan dat de grondverschulding, zij het dan ook niet de uitgestrektheid van het verhypothekeerd bezit, voortdurend is toegenomen.

In 15 jaar (1903—1917) steeg de hypothecaire schuld in de provincie met meer dan 100.000.000 rupees, waarvan meer dan de helft valt in de periode van 1913—1917, die wat oogsten betreft als gunstig moet worden aangemerkt. Het aantal bezitters te wier laste deze schuldvermeerdering

zoo goed als uitsluitend komt bedraagt slechts 3½ millioen. Daar komt nog bij dat de ervaring bij de leden der coöperatieve bankjes in de Punjab, die als type van de Inlandsche grondbezitters mogen worden aangemerkt, leert dat naast elk bedrag aan zakelijk gedekte schuld minstens een gelijk bedrag aan ongedekte schuld bestaat, zoodat de totale schuld *vermeerdering* van deze 3½ millioen bezitters in de laatste 5 jaren op 110 millioen rupees of ± 80 millioen gulden kan worden gesteld, voor de laatste 10 jaren op 120 millioen gulden. Er zijn districten, waar de schuldvermeerdering per grondbezitter in de laatste 20 jaren op ƒ 120 kan worden gesteld!

Een eerste kenmerk van deze schuldvermeerdering is haar algemeenheid, ofschoon niet overal in dezelfde mate. Nu is de Punjab een provincie met overheerschend kleingrondbezit dat gemiddeld de 4,6 bouw (7,5 acres) niet overschrijdt en de differentiatie in welvaartstoestand is er gering. Voor dergelijke klein-bezitters kunnen volgens den schrijver als voornaamste motieven voor schuldvermeerdering worden aangenomen (1) oogstmislukking, (2) bevolkingsaanwas zonder daarmee gepaard gaande productievermeerdering, (3) nieuwe ontginning, (4) bezitsversnippering, (5) koop van land op crediet, (6) hooge prijzen en (7) gemakkelijk crediet. Intensiever bebouwing behoeft niet als bijzondere oorzaak te worden genoemd daar deze zoo goed als niet voorkomt. Geldschaarschte tengevolge van een verder en algemeener binnendringende geldhuishouding wordt door den schrijver niet genoemd. Hij verklaart echter dat de macht van den woekeraar is afgenomen door de geleidelijke oprichting van een 6000 tal coöperatieve bankjes.

De beteekenis van de zeven genoemde oorzaken wordt nu voor elke afzonderlijk in beschouwing genomen.

Wat de *oogstmislukkingen* betreft: in Indië, althans buiten de geïrrigeerde gebieden, is de oogst een speculatie in regenval. De landbouwer heeft daardoor de gewoonte van den speculant gekregen: hij spaart niet maar is de oogst gunstig dan neemt hij het ervan en is de opbrengst slecht dan leent hij. Echter daar de in beschouwing genomen periode geen oogstmislukkingen van beteekenis aanwijst kan daarin geen oorzaak van de schuldvermeerdering worden gezocht.

Bevolkingsaanwas. „Van de talrijke oorzaken van armoede in een land als Indië is bevolkingsaanwas de ernstigste, omdat wanneer de landbouw stilstand vertoont de behoefte sneller toeneemt dan de productie en omdat in een streek waar landbouw de eenige belangrijke tak van bedrijf is slechts weinigen het dorp verlaten waar zij geboren zijn". Echter voor de schuldvermeerdering kan ook die bevolkingsaanwas niet als belangrijke oorzaak gelden, omdat althans bij de laatste census bleek, dat de bevolking van de Punjab niet onbelangrijk was achteruit gegaan in getalsterkte en niettemin de schuld zich had vermeerderd.

Grondversnippering. De versnippering waartoe het erfrecht, dat gelijke verdeeling van het bezit onder de zoons voorschrijft, leidt, is ongetwij-

feld een oorzaak van schuldvermeerdering. In 5 jaar is het aantal grondbezitters met 136.000 toegenomen dat is met 4 pct., en het gemiddeld landbezit van 5 tot 4,6 bouw gedaald. Inderdaad is in die districten waar de versnippering het meest opvallend is ook de schuldvermeerdering het grootst.

Nieuwe ontginningen. Daar landbouw op geïrrigeerde sawahs meer kapitaal vordert kan de uitbreiding der irrigatie schuldvermeerdering hebben teweeggebracht. Echter is die uitbreiding van areaal nergens in de verste verte zoo belangrijk als de schuldtoename en blijkt deze laatste zelfs te bestaan waar van een eenigszins beteekenende cultuuruitbreiding geen sprake is.

Grondaankoop op crediet. Niets is den landbouwer dierbaarder dan grondbezit. „In de Oost is de waarde van den grond meer sociaal dan commercieel. Grond is een van de drie zaken, waarvoor altijd geld beschikbaar is. De beide andere zijn een huwelijk en een proces. Alle drie zijn zij oorzaak van schuld". En bij de hooge grondprijzen is de leening bedenkelijk. Verkoop van grond geschiedt gewoonlijk uit nood om een schuld af te lossen, maar een gedeelte van de koopsom zal worden besteed voor loopende uitgaven. Wanneer nu ook de kooper geleend heeft bestaat er alle kans dat de gemaakte schuld grooter is dan de afgeloste. Wij zien dan ook algemeen een stijging van de verkoopen begeleid worden door een vergrooting van den schuldenlast- vooral daar waar gereed geld schaarsch is.

Hooge prijzen. Men neemt gaarne aan dat hooge prijzen gunstig zijn voor den landbouwer. Maar daar waar enkel in goede oogstjaren een surplus is en in minder gunstige oogstjaren meer graan gekocht dan verkocht moet worden, daar is hooge prijs eer een na- dan een voordeel. Overbevolking nu neemt al spoedig de voordeelen van grooter vruchtbaarheid weg en in dat geval zijn hooge prijzen een onvermengd nadeel en een ooraak van schuldvermeerdering. Men moet daarbij in rekening brengen dat de landbouwer goedkoop moet verkoopen en als kooper duur betaalt.

Gemakkelijk crediet. Men kan als beginsel aannemen dat in een streek met onontwikkelde kleingrondbezitters waar de credietverleening niet onder contrôle staat de stijging van de schuld in enge verhouding zal staan tot de waarde van den grond, dat de schuld de credietbevoegdheid op den voet zal volgen. Daarom zal een plotselinge stijging in de grondprijzen eer een ramp dan een zegen beteekenen. De stijging zal de neiging tot procesvoeren vergrooten en een belangrijk deel van de meerdere waarde zal daarin verdwijnen.

En andere schuldoorzaak zijn de sociale verplichtingen, in de eerste plaats de huwelijken. Terwijl 20 jaar geleden een grondbezitter voor ƒ 80, kon trouwen, is nu ƒ 320 of ƒ 400 nauwelijks genoeg. Die kosten stijgen nog sedert de vrouwen schaarscher worden dan de mannen.

Ofschoon nu nog de beteekenis van de verschillende oorzaken nauwkeuriger onderzoek vordert, kan men als stellig aannemen dat credietver-

leening onder contrôle moet staan, aldus de schrijver. In dit geval, als bij het coöperatief crediet, kan daarmee de verschulding krachtig bestreden worden. In een district bijvoorbeeld nam van 20.000 leden der coöperatieve bankjes de schuld in 10 jaren met 2,5 millioen rupees af.

Boekbespreking

Djâwâ, driemaandelijksch tijdschrift, orgaan van het Java-instituut, 1e jaargang No. 1.

Verschenen is het eerste nummer van Djâwâ, het driemaandelijksch tijdschrift uitgegeven door het Java-instituut.

In het woord ter inleiding wordt vermeld.

„Het Java-Instituut beoogt de ontwikkeling van de door de onderlinge nauwe verwantschap wel als een eenheid te noemen inheemsche cultuur van Java, Madoera en Bali en tot dit doel wil het in de eerste plaats de kennis dier cultuur bevorderen en verbreiden. Een der hierte geeigende middelen schijnt de uitgifte van een populair tijdschrift, dat onbekende dan wel nog niet algemeen bekende gegevens omtrent de Javaansche cultuur, bevattelijke studies en smenvattingen van in vaktijdschriften of afzonderlijke wetenschappelijke werken neergelegde onderzoekingen aangaande menig onderdeel ervan en pogingen om op het overgelegde voort te bouwen of daaraan iets nieuws toe te voegen ter kennis brengt van een zoo groot mogelijken kring van inheemschen en belangstellende uitheemschen.

Als zulk een periodiek is het tijdschrift bedoeld, waarvan hierbij het eerste nummer verschijnt.

Ideaal ware indien zulk een tijdschrift in de op Java inheemsche taal werd uitgegeven, doch er waren verscheidene redenen, die het bestuur er toe brachten om het tijdschrift, vooreerst althans, in het Hollandsch te doen verschijnen. Het spreekt van zelf, dat hierbij toch ook en niet in de laatste plaats van inheemsche zijde medewerking wordt gevraagd en ook verwacht".

Juist met het oog op de in de laatste zinsnede aangegeven bedoeling is het tijdschrift misschien wat te deftig. Zal de medewerking van inheemsche zijde, die in het eerste nummer nog te bescheiden is, voldoende blijken?

Laten wij het hopen, want het doel is mooi.

Trouwens, wat er door Inlanders voor het eerste nummer is bijgedragen, en ik reken daar onder de opstellen over Javaansche schooltaal en over Soendasche kinderliederen en -spelen, door de deelnemers aan den Javaanschen en den Soendaschen taalcursus te Weltevreden, toont aan dat men van deze zijde uitstekend begrepen heeft, in welke richting het tijdschrift moet worden gestuurd.

Moge de belangstelling toenemend en blijvend zijn en de behulpzame hand om te redden en te ontwikkelen wat nog leeft van de eigen cultuur

met vertrouwen worden gevat. Als men maar begrijpen wil dat al het eigene belangrijk is als uiting van het inheemsche leven, dan is er stof te over om met liefde te behandelen.

Dan kan het tijdschrift bloeien en dan zullen ook de congressen velen doen opkomen ten blijk van eerbied en aanhankelijkheid voor eigen cultuur.

B.

Ontvangen boeken, verslagen, tijdschriften en brochures.

Hygiene.

P. C. Flu, arts, *Tropenhygiene*, populaire voordrachten, 2e verbeterde en vermeerderde druk, uitg. Jav. boekh. en drukkerij.

H. F. Tillema, Kromoblanda, over 't vraagstuk van het wonen in Kromo's groote land. Derde deel.

Prof. Dr. P. J. J. van Loghem, vraagstukken der Indische hygiene. Koloniaal instituut, mededeeling XIV, afdeeling tropische hygiene No. 9.

Dr. W. J. Bais, over verbreiding èn bestrijding van eenige ziekten onder de arbeiders in de tropen. Koloniaal instituut, mededeeling XIII, afdeeling tropische hygiene No. 8.

Tuberculose, 2e druk. Korte berichten van het hoofdbureau van den burgerlijken geneeskundigen dienst. Drukkosten *f* 0,11.

Blinde menschen. Korte berichten van het hoofdbureau van den burgerlijken geneeskundigen dienst. Drukkosten *f* 0.11.

Gids voor de hygiene-tentoonstelling 1920 te 's Gravenhage.

Tijdschrift voor sociale hygiene November- en December-aflevering.

Gemeente reiniging; officieel orgaan van de Nederlandsche vereeniging van Reinigingsdirecteuren 14*de* jaargang No. 2.

Verslagen en statistieken van Gouvernementsdiensten.

Jaarverslag 1919, *Opiumfabriek*. Landsdrukkerij.

Verslag omtrent den *Post-Telegraaf- en Telefoondienst in Ned. Indië* over het jaar 1919, 2 deelen. F. B. Smits en G. Kolff en Co. Weltevreden.

Jaarverslag over 1919 van het *scheikundig Laboratorium te Weltevreden* door Dr. J. F. A. Pool. Jav. boekh. en drukkerij Weltevreden.

Verslag van de *Gouvernementsvervoerdiensten te water* over de jaren 1918 en 1919.

Verslag der *Staatsspoor- en Tramwegen in Ned. Indië* over het jaar 1918, 2 deelen. Landsdrukkerij.

Verslag omtrent den dienst der *Postspaarbank in Ned. Indië* over 1919, Albrecht en Co.

Statistisch overzicht der *geneeskundig behandelde paarden van het Ned. Indische leger* over het jaar 1919, Jav. boekh. en drukkerij.

Statistiek van het *gevangeniswezen in Ned. Indië* over het jaar 1914. G. Kolff en Co. Weltevreden.

Crimineele Statistiek van Ned. Indië over het jaar 1916.

Jaarboek van het *departement van Landbouw, Nijverheid en Handel* in Ned. Indië 1919. N. V. boekh. Visser en Co. Weltevreden.

Verslag van de in de eerste helft van het jaar 1920 gehouden *aktenexamens lager onderwijs*. N. V. boekh. Visser en Co.

Verslag van de Commissie tot *hervorming van de Inl. rechtsschool*. Batavia, Verwachting.

Begrootingen van de zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten over het jaar 1919. Deel II. Mededeelingen van het bureau voor de bestuurszaken der buitengewesten. Uitgave van het Encycl. Bureau.

Jaarverslagen van particuliere lichamen.

2e Jaarverslag van de vereeniging *openbare leeszaal en bibliotheek* te Semarang over het jaar 1919.

Verslag omtrent den toestand der *Ned. Handelmaatschappij* en hare handelingen in het boekjaar 1919.

Annual report of the president of the *Bank of Java* and the board of directors for the Year 1919 — 1920.

Jaarverslag 1919|1920 *N. V. Cultuurmaatschappij „Madjau"*.

Periodieken.

Bijblad van het archief voor de suikerindustrie in Ned. Indië No. 1—6.

Tijdschrift der Maatschappij van Nijverheid 89*ste* jaargang No. 1 en 2.

Djâwâ, driemaandelijksch tijdschrift. Orgaan van het Java-instituut, 1*ste* Jaargang No. 1.

Boeken.

Het Niassche huis, aflevering XXV van de mededeelingen vlh Encyclopaedisch Bureau, betreffende de buitengewesten.
Alleenverkoop bij Van Dorp, Semarang.

W. Fruin-Mees. Geschiedenis van Java, deel II uitg. Commissie voor de Volkslectuur, Weltevreden.

J. C. Lamster, Onderzoek van Wildhoutbosschen, Indonesische drukkerij, Weltevreden.

IJzerertsafzettingen in Borneo, No. 9 vld Verslagen en Mededeelingen betreffende Indische delfstoffen en hare toepassingen.

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

De praeadviezen over „het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten" zullen omstreeks 1 Mei aan de leden kunnen worden toegezonden.

In verband daarmede bestaat het voornemen het congres ter bespreking van dit onderwerp in het begin van Juni te houden. De juiste datum zal nader bekend worden gemaakt, nadat het daarover met de praeadviseurs geopend overleg zal zijn beëindigd.

VERBETERINGEN.

In het artikel over Indische belastingplannen zijn de volgende drukfouten geslopen:

op blz. 84, onderaan, 100 % moet zijn 50 %
150 % „ „ 100 %

Het verbruik der voornaamste voedingsmiddelen op Java en Madoera

door

A. M. P. A. SCHELTEMA.

I. Inleiding.

> Die volle Oeffentlichkeit in Bezug auf Ernten und Vorräthe ist das beste Mittel, sowohl die zu günstige Ansicht des Publicums zu verhüten, die aus dem Mangel eine Hungersnot machen konnte, als auch die zu ungünstige, wodurch ohne Grund die Preise übertrieben würden.
>
> Roscher National-Ökonomik des Ackerbaues blz. 736.

De verbruiksstatistieken behooren met de productiestatistieken tot de lastigste economische statistieken en laten in de meeste landen nog veel te wenschen over. Dit wordt veroorzaakt, doordat het verbruik voor een groot gedeelte vrijwel niet nagegaan kan worden en men zich daarom met min of meer globale schattingen moet vergenoegen.

In hoofdzaak kan men twee wegen inslaan:
ten 1e uitgaan van de consumptie van kleinere groepen en
ten 2e van de productie.

De eerste methode is die der budgetstatistieken [1]) en kan weer onderscheiden worden in de *typische* en de *statistische*.

De *typische* of *monografische methode* is die der gezinsmonografie, ook wel die van *le Play* genoemd naar een Fransch ingenieur, die haar het eerste toepaste. Een *beperkt aantal arbeidsgezinnen* werd door hem als type aangenomen en daarvan werd het gebruik gedetailleerd nagegaan. *Kaufmann* [2]) noemt deze methode: „een gedetailleerde waarneming van het geheele leven van een arbeidersfamilie

[1]) Verrijn Stuart: „Inleiding tot de beoefening der Statistiek" deel II blz. 90 e. v.

[2]) Kaufmann: „Theorie und Methoden der Statistik" bldz. 381.

door iemand, die met haar te zamen of naast haar woont en zich persoonlijk op de hoogte stelt met al hare omstandigheden".

Bij de *statistische budgetmethode* voor het eerst toegepast door *M. Ed. Ducpétiaux* werden van *een groot aantal gezinnen* de budgets (waaronder verstaan worden de wekelijksche verantwoordingen der uitgaven en inkomsten) onderzocht en hieruit werd het verbruik vastgesteld.

Budgetstatistieken moeten op waarneming berusten en niet op ramingen.

Bij de tweede methode om het verbruik te onderzoeken, gaat men uit van de productie en berekent hieruit, na vermeerdering met het invoeroverschot of vermindering met het uitvoerexcedent en deeling door het aantal inwoners, het verbruik per hoofd der bevolking.

Beide methoden hebben hun bezwaren. Bij de methode der budgetstatistieken heeft men gewoonlijk een te gering aantal waarnemingen om zelfs met voldoende zekerheid het verbruik der bevolkingsgroep en zeker van de geheele bevolking te kunnen vaststellen, welk bezwaar uit den aard der zaak voor de methode *le Play* in nog sterker mate geldt dan voor die van *Ducpétiaux*. Gaat men van de productie uit, dan komt men dikwijls voor het feit te staan, dat deze voor vele artikelen niet voldoende bekend is. Ook kan men gewoonlijk geen rekening houden met de voorraden aan het begin en het eind van het betrokken tijdvak en weet men bij vele voedingsmiddelen het verbruik voor industrieële doeleinden en voor veevoeder, of in het geheel niet, of niet met voldoende nauwkeurigheid. Verder moeten nog voor de berekening van de uitlevering aan consumabele voedingsmiddelen vele omrekeningsfactoren aangenomen worden.

Door *Verrijn Stuart* wordt van de verbruiksstatistiek gezegd: „Van de verbruiksstatistiek toch, voor zoover deze de voedings- en genotmiddelen betreft, moet men verlangen, dat zij niet tot algemeene gemiddelden zich bepaalt, doch de omvang van het verbruik in de verschillende sociale groepen, met onderscheiding der verbruikers naar geslacht en leeftijd leere kennen".

Op Java en Madoera is de Inlandsche maatschappij nog veel minder gedifferentieërd dan de Europeesche, zoodat de voeding door het verschil in welstand der verschillende groepen der bevolking veel minder uiteenloopt dan in Europa.

Het verbruik der Europeanen en der Vreemde Oosterlingen wijkt weliswaar in sterke mate af van dat der Inlanders, maar door hun in verhouding tot het geheele zielental geringe getalsterkte, maakt men voor de meeste artikelen slechts een kleine fout door aan te nemen, dat de geheele bevolking slechts uit Inlanders zou bestaan. Wel zijn hier veel grootere *plaatselijke* verschillen en varieert de grootte van het verbruik der verschillende voedingsmiddelen ook veel meer naar den *tijd* van het jaar, dan dat in Europa het geval is.

In beide opzichten vertoont het verbruik nog een van de kenmerken van de periode der gesloten productenhuishouding waarin de gemeenschap in de desa's dikwijls vrijwel nog verkeert.

De consumptie is bij de „Naturalwirtschaft" in hooge mate ongelijkmatig en vervalt van het eene uiterste in het andere, zooals dat in Europa in de Middeleeuwen het geval was. [3]) De oorkonden berichten van een afwisseling tusschen grooten hongersnood, die de bevolking decimeerde en een oogstovervloed, waarvan een deel niet meer gebruikt kon worden. De bevolking gewende zich er aan, nu weer gebrek te lijden en dan weer te zwelgen en van de hand in de tand te leven.

Hoewel op Java geen periodieke hongersnood voorkomt, zooals in Britsch-Indië, is het rijstverbruik toch niet het geheele jaar door gelijkmatig; in den tijd na den padioogst is dit het grootst en in de eerste maanden van het jaar het kleinst.

Welke methode is nu voor de verbruiksstatistieken te verkiezen? De budgetmethode levert slechts detailcijfers, terwijl men, indien men van de productie uitgaat als het ware slechts het statistische skelet verkrijgt.

Zeer wenschelijk is het daarom zoo mogelijk beide methoden naast elkaar toe te passen.

Een systematisch opgezet en op geheel Java en Madoera uitgevoerd budgetonderzoek heeft voor zoover mij bekend is, nog niet plaats gehad. Wel bevat het Eindresumé van het Landrenteonderzoek door Dr. J. H. F. Sollewijn Gelpke en diens werk (verschenen in 1885) „Naar aanleiding van Staatsblad 1878 No. 110" eenige cijfers dienaangaande, maar over de wijze hoe de cijfers verkregen zijn

---

[3]) Prof. Dr. J. Conrad „Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie" 1915 deel I blz. 133.

wordt niets medegedeeld, terwijl de toestanden bovendien in de laatste veertig jaar zeer gewijzigd zijn.

Met een budgetonderzoek is in 1920 een begin gemaakt door den Heer W. Stenvers landbouwleeraar voor Djokjakarta; de resultaten hiervan zullen te zijner tijd worden gepubliceerd.

In Britsch-Indië heeft Radhakamal Mukerjee [4]) budgets van de Inlandsche bevolking verzameld, evenwel maakt hij slechts een ruwe splitsing volgens de uitgaven per bevolkingsgroep en vermeldt van het verbruik der voedingsmiddelen niets, noch ook iets van de onderlinge sterkteverhouding dier groepen.

Voorloopig is men voor Java, om het verbruik te bepalen op de tweede methode aangewezen.

Wat is nu reeds bekend aangaande de grootte van het verbruik der voornaamste voedingsmiddelen?

Volgens Dr. Sollewijn Gelpke [5]) zou de bevolking op 't eind der achttiende eeuw nog niet veel rijst gebruikt hebben.

Hij schrijft:

„Was de bevolking zooals honderd jaar geleden met „obi's en pataten" tevreden, of zooals op Madoera met djagoeng: op Java zou zelden gebrek bestaan. Schaarschheid van levensmiddelen beteekent in het algemeen gebrek aan rijst".

Hij geeft in bovenbedoeld „Eindresumé" voor het verbruik van een huisgezin van man, vrouw en 3 aankomende kinderen 22 pikol padi op of 11 pikol rijst, „doch omdat er gegeten wordt zes maanden naar genoegen, en den overigen tijd min of meer toegemeten en aangevuld door djagoeng, cassave en ketela van 18 tot 20 pikol padi. In Bagelen, waar men vier maanden van het jaar maar ééns per dag eet, wordt het gebruik per huisgezin geschat op 16 pikols en in de Madoereesche streken, waar djagoeng het geheele jaar door gegeten wordt, op 12 pikols".

Per hoofd zou dit verbruik dus zijn geweest ± 1,8 tot 2 pikoel rijst per jaar, in Bagelen 1,60 en in de Madoereesche streken 1,20 pikoel.

Het verdienstelijke werk van Dr. C. L. van der Burg over „De Voeding in Nederlandsch-Indië" geeft slechts eenige cijfers betref-

---

4) Radhakamal Mukerjee. „The foundations of Indian Economics" blz. 57.

5) Indische Gids. Tweede jaargang IIe deel, blz. 202 „Nagerekend",

fende het rijstverbruik: „N. P. van den Berg toonde aan, dat van 1881—1890 per persoon en per jaar beschikbaar bleef 1.73 en van 1891—1900 slechts 1,65 pikol".

Dr. A. G. Vorderman in zijn bekend „Onderzoek naar het verband tusschen de rijstvoeding in de gevangenissen op Java en Madoera en het voorkomen van beri-beri onder de geïnterneerden" vermeldt geen cijfers aangaande het verbruik. Ook de Verslagen der Mindere Welvaartscommissie laten ons hierbij in den steek.

In het Jaarverslag der Javasche Bank over het bankjaar 1916|1917 komt op blz. 61 een statistiek voor, aangaande de totale opbrengst en de productie per hoofd van rijst en van maïs, katjang, tapioca, aardnoten en kedelé, waarbij voor de berekening van de geproduceerde tweede gewassen een hoeveelheid rijst met gelijke voedingswaarde werd in de plaats gesteld. De herkomst van deze „niet lang geleden opgemaakte statistiek" wordt niet vermeld, evenmin als het jaar, waarop ze betrekking heeft. De waarde van die statistiek is dan ook niet groot en de geproduceerde cijfers zijn, zooals blijken zal, te hoog.

Meer gedetailleerde cijfers gaf van Heel in zijn artikel over de Plantaardige Voedingsmiddelen in de jaargang 1918 van Koloniale Studiën.

Op dit artikel werd gerechtvaardigde critiek uitgeoefend door Dr. P. van der Elst en Jhr. C. de Savornin Lohman.

Volgens J. Butineur en A. J. Koens [6]) zou het rijstverbruik per hoofd toegenomen zijn. Dit wordt volgens den heer Koens veroorzaakt door:

„1e. vermeerdering van de koopkracht der bevolking;
2e. door zorg van ondernemingen voor hun arbeiders;
3e. door vermeerdering van middelen van vervoer, spoor en tram vooral;
4e. de persoonlijke behoeften aan goed voedsel grooter zijn geworden, doordat er door werk bij de ondernemingen en industrieën totaal meer aan lichaamsarbeid door de bewoners op Java besteed wordt dan vroeger;

---

[6]) J. Butineur. „De Voedselvoorziening in Nederlandsch-Indië", in het Algemeen Landbouw Weekblad voor Ned.-Indië 1919 blz. 1180.
A. J. Koens artikel met denzelfden titel Alg. Lbw. 1919 blz. 1174.

5e. er wordt meer ontvliesde rijst gebruikt dan vroeger;
6e. het aantal rijstpellerijen hier is toegenomen".

Deze subjectieve meening wordt niet gestaafd door cijfers. Door vermeerdering van het vervoer kan het verbruik per hoofd slechts plaatselijk stijgen; door de reden sub 4 stijgt de *voedsel*behoefte, het *rijst*verbruik behoeft daardoor nog niet grooter te worden. De redenen sub 5 en sub 6 kunnen weliswaar eenige vermeerdering van het rijstverbruik hebben veroorzaakt, doch te bewijzen valt dit niet, omdat aangaande het gebruik van zilvervliesrijst na het onderzoek van Dr. Vorderman voor geheel Java geen gegevens beschikbaar zijn.

De heer de Cock Buning was op het Voedselcongres van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal Maatschappelijke Vraagstukken ook de meening toegedaan, dat het rijstverbruik is toegenomen „door vermeerdering van den welstand, welke toename sedert 1910 is begonnen door de verhoogde prijzen van handelsproducten, speciaal van copra, koffie, kapok e. d., waarbij de Inlander direct is geïnteresseerd. Ik meen zelfs een belangrijke verbruikstoename te mogen constateeren, mede als gevolg van de hooge padiprijzen van tegenwoordig". Ook de Heer de Cock Buning gaf geen cijfers.

Dr. Ph. van Harreveld [7]) kwam voor de productie van rijst en polowidjo tot hetzelfde bedrag van 140 millioen pikol „rijstwaarde" als de Javasche Bank en zegt er van dat het „althans niet belangrijk te hoog" zal zijn, misschien zelfs is het nog beneden de totaal geconsumeerde hoeveelheid.

II. Bepaling der voor het verbruik beschikbare hoeveelheden der voornaamste voedingsmiddelen.

Aangaande het verbruik en de productie der voedingsmiddelen kan men de volgende vragen stellen:

1e. hoeveel bedraagt de productie in totaal en per hoofd?
2e. kan Java zich zelf voeden, wat is de invloed van in- en uitvoer?
3e. is de voeding volgens de eischen der hygiëne gemiddeld voldoende te achten?
4e. is dit in alle streken en bij alle bevolkingsgroepen het geval?

7) Dr. Ph. van Harreveld. „Inkrimping van den suikeraanplant en de voedselvoorziening van Java".

Mededeeling van het Proefstation voor de Java-suikerindustrie Landbouwkundige Serie No. 3, verschenen in Korte Berichten v|h. Proefstation voor de Java-Suikerindustrie 1919 diversen blz. 13.

a. Rijst en polowidjo.

Betreffende de beide eerste vragen verstrekt de door mij bewerkte Mededeeling No. 2 van het Statistisch Bureau van het Departement van L. N. en H. de noodige inlichtingen, naar welke Mededeeling, kortheidshalve moge worden verwezen.

Voor de volledigheid mogen hier de cijfers voor de per hoofd der bevolking uit de productie en uit de productie vermeerderd met het invoeroverschot beschikbaar gekomen hoeveelheden herhaald worden.

Deze hoeveelheden waren (in pikoels):

	Uit de productie				Uit de productie + invoeroverschot			
	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1919
Rijst (gepeld)	1.42	1.48	1.49	1.61	1.61	1.68	1.65	1.68
Cassavewortels (versch)	1.50	1.68	2.46	2.40	1.39	1.57	2.37	2.17
Mais (gepeld)	0.62	0.60	0.59	0.73	0.60	0.60	0.59	0.73
Bataten (versch)	0.40	0.43	0.78	0.73	0.40	0.43	0.78	0.73
Aardnoten (gepeld)	0.06	0.07	0.07	0.06	0.06	0.06	0.06	0.04
Kedelézaden	0.03	0.04	0.03	0.03	0.04	0.05	0.04	0.04
Andere peulvruchten	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03
Aardappelen	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01

Per dag berekend en per inwoner zouden de genoemde voedingsmiddelen hebben kunnen leveren de navolgende warmtehoeveelheden in Calorieën:

	Uit de productie				Uit de productie + invoerverschot			
	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1919
Rijst (gepeld)	745	776	781	844	844	881	865	881
Cassavewortels (versch)	328	368	539	526	304	344	519	475
Mais (gepeld)	351	340	334	414	340	340	334	414
Bataten (versch)	54	58	106	99	54	58	106	100
Aardnoten (gepeld)	58	68	68	58	58	58	58	39
Kedelézaden	19	25	19	19	25	31	25	25
Andere peulvruchten	16	16	16	16	16	16	16	16
Aardappelen	2	2	2	2	2	2	2	2
	1573	1653	1865	1978	1643	1730	1925	1952

Zooals uit genoemde Mededeeling blijkt, moeten bovenstaande cijfers als ramingen beschouwd worden, omdat sommige gegevens nog te wenschen overlaten. Alvorens in een beschouwing te treden over de vraag of de voeding voldoende was te achten, wil ik eerst nog trachten het verbruik van eenige andere voedingsstoffen eenigszins te benaderen.

In het werk van Dr. van der Burg beslaat de lijst van voedingsmiddelen, waarvan de chemische samenstelling wordt opgegeven, zeven bladzijden, zoodat ik niet naar volledigheid zal streven.

De meeste dezer voedingsmiddelen zijn van weinig belang voor het menu van den Inlander, toch zijn er ook belangrijke onder, waarvoor het opmaken van een statistiek tot de *onmogelijkheden* behoort; bv. om maar iets te noemen eenden- en kippeneieren. Voor sommige dezer voedingsmiddelen is het echter nog wel mogelijk een globale raming van het verbruik te maken.

b. Klappers en klapperolie.

Dr. A. J. Kluyver („De olieindustrie op Java en de volksvoeding" Koloniale Studiën 1918 bldz. 284) kwam op grond van de door hem gecorrigeerde cijfers uit de brochure van den Heer Streefland „Olieindustrie plantaardige in Nederlandsch-Indië" op een consumptie door de bevolking zelve van 275.532 ton. Dit cijfer werd als volgt berekend:

„Van de jaarlijksche productie van 322.913 ton (375.532 ton copra) werden in de laatste jaren gemiddeld 60.000 ton geëxporteerd, terwijl 40.000 ton door de fabrieken werd verwerkt, waaruit zou volgen, dat 223.913 (275.532) ton door de bevolking zelve geconsumeerd wordt".

Wat de Heer Streefland hier „geconsumeerd" noemt is synoniem met „verloren voor de oliefabrieken", immers van de olie verkregen uit de 40.000 ton is blijkens het „Verslag omtrent Landbouw, Nijverheid en Handel gedurende 1918" een gedeelte op Java geconsumeerd. We lezen daar op blz. 80: „meerdere (olie) fabrieken gingen er (in 1918) zij het ook tijdelijk toe over de oliën te plaatsen op de locale markt, welke gedurende de laatste jaren was verwaarloosd en feitelijk het gebied was geworden der kleinproducenten".

Het gemiddeld uitvoercijfer door Streefland gebruikt slaat vermoedelijk op het gemiddelde van de jaren 1913, 1914 en 1915. In 1916, 1917, 1918 en 1919 was de copra-uitvoer van Java resp. 38491, 24922, 3494 en 103277 ton. [8])

Juiste opgaven van de door de fabrieken verwerkte hoeveelheden ontbreken. Volgens Streefland (Koloniale Studiën 1ste Deel blz. 142) zou er in 1916 verwerkt worden 20.000 ton, in 1917 minstens 40.000 ton en in 1918 minstens 75.000 ton. Neemt men aan, dat de in 1919 verwerkte hoeveelheid ook minstens 75.000 ton bedroeg en stelt men met Dr. Kluyver het olierendement op ongeveer 58 % en het soortelijk gewicht van klapperolie (ook copraolie?) met Dr. Vorderman (Geneeskundig tijdschrift voor Ned.-Indië deel XLII) op 0.892, dan moeten door de oliefabrieken minstens ongeveer de navolgende hoeveelheden copraolie gewonnen zijn.

1916	20.000	ton	copra	à	58%	geeft	11.600	ton	olie : 0.892 = 13	millioen L.
1917	40.000	„	„	„	„	„	23.200	„	„ „ = 26	„
1918	75.000	„	„	„	„	„	43.500	„	„ „ = 48.8	„
1919	75.000	„	„	„	„	„	43.500	„	„ „ = 48.8	„
									Totaal 1916 t/m 1919 minstens	136.6 millioen L.

Berekent men het resulteerend uitvoerexcedent van klapperolie van Java en Madoera dan vindt men voor de jaren 1916 t|m 1919 118.573.887 L. Deze olie moet bij een rendement van 58 % en een S. G. van de olie van 0.892 afkomstig zijn geweest van 183.895 ton copra. Het resulteerend coprauitvoerexcedent van Java en Madoera bedroeg in dezelfde jaren 2703 ton. [9]) Tot een raming van het binnenlandsch verbruik door de bevolking komt men nu als volgt:

Totale productie berekend als copra 1916 t|m 1919 = 4 × 375.532 =	1.502.128 ton
Uitvoer olie + copra (berekend als copra) =	186.598 „
	1.315.530 ton

[8]) Voorloopig cijfer.

[9]) Hierbij is rekening gehouden met in- en uitvoer van de Buitengewesten, voor 1919 voorloopige cijfers.

Dit zou nog vermeerderd moeten worden met het copra-aequivalent van ± 12 millioen klappers, die in de jaren 1916 t|m 1919 van de B. B. op Java zijn ingevoerd. Volgens Streefland leveren 300 noten 1 pikol droge copra, dus 12 millioen noten 40.000 pikol. Deze kleine hoeveelheid kan verwaarloosd worden.

Het cijfer is aan den éénen kant te hoog, doordat wellicht de voorraad op 31 December 1919 grooter was dan op 1 Januari 1916, welke voorraden bij de berekening stilzwijgend gelijk werden verondersteld. In 1918 lagen er volgens het Verslag over L. N. en H. (blz. 80) groote voorraden copra in de magazijnen. Hoewel de voorraden blijkens de zeer hooge uitvoercijfers van 1919 op eind 1919 wel zeer gedund zullen zijn geweest, is het m.i. wel waarschijnlijk te achten, dat de voorraden toch grooter waren dan op 1 Januari 1916. Aan den anderen kant is het cijfer weer te laag, doordat de productie wel toegenomen zal zijn.

Het gevonden cijfer voor het binnenlandsch verbruik door de bevolking van 1.315.530 ton is per jaar 328.882 ton droge copra en dus hooger dan dat van Dr. Kluyver, die het raamde op 275.532 ton.

Stelt men de bevolking op 34 millioen, dan is de consumptie per hoofd per jaar 9.7 K.G. droge copra. Rekent men eens, dat al deze copra op bevolkingswijze tot klapperolie werd bereid, dan zou bij een olierendement van 50 %, zooals door Dr. Kluyver aangenomen werd, het klapperolieverbruik per hoofd per jaar zijn 4,85 K.G. of 5.44 L; of per hoofd per dag 0.015 L. Ter vergelijking diene, dat de arbeidscommissie in zijn berekening van een minimumbudget 0.01 L. aannam en dat de consumptie van plantenvet op het continent van Europa volgens Streefland voor den oorlog 10 K.G. per hoofd bedroeg en in Engeland ruim 2 K. G.

Een product van plantaardigen oorsprong, dat evenwel van weinig belang is voor de voeding van den Inlander is de:

c. Suiker.

Voor het rietsuikerverbruik op Java ziet men zeer verschillende cijfers opgegeven. Dr. Ph. van Harreveld [10]) zegt hiervan: „De plaatselijke consumptie bedroeg volgens het Koloniaal Verslag in 1910 ½ millioen pikol suiker van Europeesch fabrikaat, en in

[10]) Archief voor de Java-Suiker-Industrie 1918 blz. 1138.

volgende jaren slechts ¼ millioen pikol. Volgens andere opgaven is het echter 1½ millioen pikol of nog meer".

Hierbij zou ik op willen merken, dat men in de Koloniale Verslagen „plaatselijke consumptie" letterlijk op moet vatten, dus de plaatselijke verkoop door de fabrieken zelf; alle suiker, die op Java verbruikt wordt en afkomstig is van den handel valt er dus buiten.

Een ander cijfer is dat van 3 millioen pikol voorkomende in het Jaarverslag over 1919 van de Vereenigde Javasuikerproducenten. Het suikerverbruik werd voor de jaren 1917 tot en met 1919 gelijkblijvend aangenomen.

Die bevolking prefereert hare eigen suikersoorten veelal boven de Europeesche gekristaliseerde rietsuiker.

Aangaande de consumptie van Inlandsche rietsuiker „goela batok" valt de volgende raming te maken; de geoogste uitgestrektheden van Inlandsch suikerriet bedroeg in 1916, 1917, 1918 en 1919 gemiddeld 18000 bouw. Neemt men een gemiddelde suikerproductie van 50 pikoel per bouw aan, dan komt men tot een gemiddelde productie van ongeveer 900.000 pikoel, dat is per hoofd 2½ katti.

Volgens een enquête, in 1916 door de afdeeling Nijverheid en Handel van het Departement van L. N. en Handel gehouden (zie het artikel van Dr. A. J. Kluyver: „Bevordering der inheemsche nijverheid van regeeringswege", in de laatste aflevering van dit tijdschrift) zou de jaarlijksche productie van Inlandsche suiker in dat jaar bijna 1 millioen pikol hebben bedragen. Hiervan zou 1|3 rietsuiker en 2|3 palmsuiker (d. w. z. arensuiker en klappersuiker zijn geweest. De productie zou dus ongeveer 3 cattie per hoofd zijn, terwijl mijne raming voor de rietsuiker alleen al 2½ catti is.

Het suikerverbruik is in ieder geval klein; suiker kan men in de voeding van den Inlander als genotmiddel beschouwen, als voedingsmiddel heeft het weinig beteekenis.

Hiermee zijn de belangrijkste inheemsche plantaardige voedingsmiddelen behandeld, van vele andere is wegens het ontbreken van gegevens niets te zeggen. Ik noem slechts verschillende knolgewassen als Canna- en Dioscoreasoorten, bangkoewang, arrowroot, groenten, vruchten (vooral pisang).

Een product van plantaardigen oorsprong, waarvoor Nederlandsch-Indië op den invoer uit het buitenland is aangewezen is,

d. Tarwemeel.

De inheemsche tarwecultuur verkeert nog in het stadium van proefnemingen en zal den eersten tijd zeker nog niet in staat zijn ons in dit opzicht van het buitenland onafhankelijk te maken (zie hierover het artikel van den heer L. Koch in Teysmannia 1919).

Voor de voeding van de Inlandsche bevolking is tarwemeel van weinig beteekenis, immers het invoeroverschot bedroeg in de jaren 1916, 1917 en 1918 maar ± 340.000 pikoel of 1 katti per hoofd. Neemt men nog hierbij in aanmerking, dat de Europeanen veel meer verbruiken, zoo is het verbruik per hoofd nog minder. Zoo was het verbruik per hoofd aan tarwemeel in Australië van 1908|1917 volgens het Yearbook of the Commonwealth of Australia gemiddeld 1,77 pikoel. Voor 120.000 Europeanen zou dit hier ± 200.000 pikoel zijn, zoodat er een 150,000 pikoel voor de Inlanders en Chineezen over zou blijven. Als voedingsmiddel voor de groote massa der Inlandsche bevolking is het dus niet van belang.

Gaan we thans over tot de dierlijke producten.

e. Vleesch.

Hiervan is het verbruik zeer lastig na te gaan. Dr. Vrijburg vestigde in een artikel over het Veeteeltbedrijf in Nederlandsch-Indië de aandacht op de onbetrouwbaarheid van de in het Jaarverslag van den Burgerlijk Veeartsenijkundigen Dienst [11]) voorkomende opgaven betreffende het aantal geslachte runderen.

De gegevens betreffende de slacht, die gepubliceerd worden in het Jaarboek van het Departement van L. N. en H. zijn van tweeërlei aard.

ten 1e de opgaven van de veeartsen, welke blijkbaar veel te laag zijn; ten 2e de opgaven van het Departement van Financiën.

Deze berusten op de slachtbriefjes.

Nu doet zich het eigenaardige verschijnsel voor, dat er van Java en Madoera soms méér buffel- en runderhuiden worden uitgevoerd, dan dat er dieren geslacht zijn, zoodat er onder deze beesten exemplaren zijn, die er geen dubbel aangezicht, maar een dubbele huid op na houden.

---

11) „Het Veeteeltbedrijf in Nederlandsch-Indië" in de Veeartsenijkundige bladen XXVII (1915) blz. 31.

Zoo werden er b. v. in 1916 volgens de opgave van het Dept. van Financiën 302.575 buffels geslacht, terwijl de uitvoer van buffelhuiden 399.107 stuks bedroeg.

Als men daarbij nu bedenkt, dat een deel der huiden nog op Java zelf tot leer wordt bereid en dat volgens Dr. Vrijburg van de cadavers van dieren, die aan een ziekte, besmettelijk of niet, sterven en worden begraven, de huiden niet gebruikt doch afgenomen worden, dan komt men wel tot de conclusie, dat er zeer vele dieren clandestien worden geslacht en het juiste cijfer der geslachte dieren zeker nog grooter is dan dat der uitgevoerde huiden. Hierin verbetering te brengen zal wel zeer moeilijk zijn.

Meer dan een globale raming van het *vleeschverbruik* valt er dus niet te maken en of dit inderdaad toeneemt wat volgens de heer W. van Braam [12]) het geval zou zijn, is uit de beschikbare statistische gegevens niet af te leiden. Met de steeds stijgende prijzen zal dat nu zeker het geval wel niet meer zijn.

Van geiten en schapen zijn de cijfers van de uitgevoerde huiden de eenige.

De uitvoer van huiden van Java en Madoera naar het Buitenland bedroeg — in stuks — in:

	1916	1917	1918	1919
Runderhuiden	465.000	423.000	403.000	1.086.000
Buffelhuiden	399.000	304.000	110.000	586.000
Geiten- en schapenhuiden	2.746.000	2.556.000	1.026.000	3.064.000

In verband met de hooge uitvoercijfers door de hooge huidenprijzen voor 1919 en de lage door de scheepvaart-moeilijkheden in 1918 en met het feit dat een gedeelte der uitgevoerde huiden van de Buitenbezittingen afkomstig is, komt men zoo tot een schatting van de normale jaarlijksche slacht van ± 500.000 runderen, ± 300.000 buffels en ± 2.300.000 geiten en schapen.

Volgens een opgave welwillend door Dr. Hellemans Gemeenteveearts te Batavia aan het Statistisch Bureau verstrekt, bedraagt het slachtgewicht van Javaansche runderen 90 K. G. dat van buffels 150

12) W. van Braam „De Zoutregie", Kol. Studiën 1916—1917 blz. 139.

K. G. dat van geiten en schapen 10 K. G., terwijl volgens J. Stapensea [13]) het slachtgewicht voor runderen (van de Salatigasche markt) 80 K.G., buffels 150 K.G., schapen en geiten 15 K.G. bedroeg.

Neemt men het gemiddelde van beide opgaven dan komt men zoodoende tot een raming der jaarlijksche productie van

rundvleesch ..... ± 6.9 millioen pikoel
buffelvleesch ..... ± 7.3 „ „
geiten- en schapenvleesch ..... ± 4.7 „ „

d. i. per hoofd der bevolking resp. ± 2; ± 2 en ± 1,5 katti per jaar.

Het vleeschverbruik der Europeanen is natuurlijk veel grooter en was b. v. in Nederland van 1907—1911 16,6 K. G. per hoofd. Neemt men dit ook voor de Europeanen hier aan, dan blijven bovenstaande gemiddelden evenwel toch nog ongewijzigd. Het vleeschverbruik der Inlandsche bevolking is dus, hoewel klein, toch nog zoo groot, dat men kan zeggen, dat ze geen vegetariërs zijn.

Daar varkensvleesch door Mohamedanen niet genuttigd mag worden, heb ik met de slacht van varkens geen rekening gehouden, evenmin met den invoer van Balineesche en Australische ossen, die weliswaar een hooger slachtgewicht hebben, maar te gering in getal zijn, om veel invloed op het totale vleeschverbruik te kunnen hebben.

Hoeveel *kippen* er op Java zijn is niet bekend en teneinde te voorkomen, dat deze nuttige dieren geslacht worden, zooals dat in Hongarije bij een statistische telling uit vrees voor den fiscus gebeurde, moet voorloopig afgezien worden van een kippenstatistiek, zoodat niet te onderzoeken valt, welk aandeel de vogel „ajam" in het dieet van den Inlander heeft. Evenmin durf ik me te wagen aan een raming van de productie van kippen- en eendeneieren.

f. Vischverbruik.

Betreffende het *vischverbruik* het volgende:
Het invoeroverschot voor Java en Madoera (in tonnen) van gezouten, gedroogde en geconserveerde visch met inbegrip van garnalen blijkt uit onderstaande tabel:

---

13) J. Stapensea: „Vleeschhygiëne in de tropen". Veeartsenijkundige bladen voor Nederlandsch-Indië deel XXVI blz. 447.

	1916	1917	1918
Gezouten en gedroogde visch v/h buitenland	38.000	35.000	34.000
Idem van de Buitengewesten	17.000	17.000	25.000
Geconserveerde visch van het buitenland	2.000	2.000	500
Totaal	57.000	54.000	59.500

Van de opbrengst der zeevisscherij is slechts bekend, dat bij de vischinzoutingsloodsen jaarlijks 9 — 10 millioen K. G. visch wordt aangebracht. Het verbruik aan visch laat zich zoo becijferen op minstens 7½ katti per hoofd per jaar. De productie aan visch door middel van pisciculture (zoetwater- en zoutwatervijvers), laat zich volgens het Hoofd van de Afdeeling Visscherij van het Dept. van L. N. H. bezwaarlijk schatten, zoowel uit onbekendheid met de totale oppervlakte dier vijvers, als door de onbetrouwbaarheid van de gegevens omtrent de classificatie dier vijvers. De riviervisscherij voorts, daaronder begrepen die in moerassen (Krawang, Koedoes e. a.) is voor Java niet belangrijk.

Er zijn nog talrijke zonderlinge producten uit het dierenrijk, die hier gegeten worden, als eetbare vogelnestjes, schildpadden, kikvorschen, slangen, inktvisschen, mosselen, larongs, hoofdluizen (!), krabben, zeeaugurken, sprinkhanen en andere griezeligheden, die door Chineezen en Inlanders gegeten worden, maar de meest verwoede statisticus zal zich daaraan niet te goed doen. Nadere bijzonderheden over al deze „voedingsmiddelen" kan men in het werk van Dr. van der Burg vinden.

III. Voedingswaarde der beschikbare hoeveelheden.

We komen nu tot de bespreking van de vraag of de productie al dan niet vermeerderd met invoer van buiten voldoende voedsel oplevert voor de bevolking en of dit voedsel dan voldoet aan de eischen door de hygiëne daaraan gesteld. In het kort moge dan eerst een uiteenzetting volgen, wat algemeen noodig wordt geoordeeld.

Voor een goede voeding is dan noodig

ten 1e, dat voedsel voldoende *warmte* kan leveren:

ten 2e, dat het voldoende *eiwitten*, *koolhydraten* en *vetten* bevat; ten 3e, dat er voldoende *vitaminen* aanwezig zijn.

Bespreken we den eersten eisch eerst nader.

De hoeveelheid benoodigde Calorieën hangt af van het lichaamsgewicht en van den arbeid, die verricht wordt.

Zoo zou volgens Noorden [14]) noodig zijn per dag en per K. G. lichaamsgewicht:

bij licht werk ..... 35—40 Calorieën
bij gemiddeld lichamelijk werk ..... 40—45 „
bij ingespannen werk ..... 45—50 „

Nu is het gemiddeld lichaamsgewicht van den volwassen Inlander, blijkens een welwillend door den B. G. D. verstrekte opgave 50—55 K. G., terwijl volgens den Militair Geneeskundigen Dienst het gemiddeld gewicht van den Javaanschen soldaat 54.208 K. G. bedraagt.

Voor een gewicht van 50—55 K. G. zou dan volgens bovenstaande cijfers noodig zijn:

bij licht werk ..... 1750—2200 Calorieën
bij gemiddeld werk ..... 2000—2475 „
bij zwaar werk ..... 2250—2750 „

Deze cijfers stemmen goed overeen met de door Prof. C. Eykman [15]) door proefnemingen bepaalde.

Het voedsel van vier Inlandsche bedienden, die gemiddeld werk verrichten, leverde gemiddeld 2468 Calorieën, terwijl [16]) dat van 7 Inlandsche studenten, die licht werk deden en zich beter voedden dan de bedienden bij berekening een warmtewaarde van gemiddeld 2320 Calorieën had.

Wil men nagaan of de productie voldoende Calorieën oplevert, dan is het eerst noodig de per hoofd gevonden waarden om te rekenen tot een cijfer per volwassen man. Voor het verbruik van kinderen van verschillenden leeftijd en van vrouwen in verhouding tot dat van een volwassen man bestaan verschillende tabellen. Wegens het ontbreken van voldoende gegevens omtrent den leeftijds-

---

14) Zie Weil Handbuch der Hygiene IV Supplementband 1904 blz. 98.

15) Dr. C. Eijkman „Bijdrage tot de kennis van de stofwisseling bij de bewoners der tropen". Geneeskundig Tijdschrift voor Ned.-Indië Deel XXXIII (1893) blz. 174.

16) t. a. p. blz. 176.

opbouw der Inlandsche bevolking zouden die toch niet toe te passen zijn. Ik wil er evenwel op wijzen, dat men niet de „aloude Chineesche rekenwijze" mag volgen (zooals de heer Boon in het *Soerabaiasch Handelsblad* van 24 Februari 1919), dat een gezin bestaat uit 5 personen en dan maar zegt: Java heeft 7 millioen gezinnen en 35 millioen menschen, immers de oudjes en de vrijgezellen stellen zich niet tevreden met een kinderkost. De verhouding van kinderen tot volwassenen is dan ook in werkelijkheid een voor het totale verbruik veel ongunstiger. De eenige mij ter beschikking staande gegevens omtrent den bevolkingsopbouw zijn die van de volkstelling van 1905 en, hoewel oud, nog wel bruikbaar, omdat dergelijke percentages betrekkelijk weinig veranderen. Volgens die volkstelling had van de bevolking van Java en Madoera:

45 % een leeftijd beneden de 16 jaar;
48 % „ „ van 16—50 jaar en
7 % „ „ boven de 50 jaar.

Van de totale bevolking waren er 49 % mannen en 51 % vrouwen. Nu rekent men [17]) in Europa, dat het voedselverbruik van een volwassen vrouw 9|10 en dat van een kind ½ van dat van een volwassen man bedraagt. Rekent men hier met het oog op het spoediger volwassen worden der Inlanders voor het verbruik der personen beneden de 16 jaar inplaats van ½ 0.6 (meer aan te nemen is niet noodig, omdat hier door de groote kindersterfte vermoedelijk méér zeer jeugdige personen zijn dan in Europa) dan komt men, indien men het verbruik van een volwassen man = a stelt, voor het totale verbruik van 100 personen:

$$27\ a + 28 \times 0.9\ a + 45 \times 0.6\ a = 77.2\ a.$$

Er zijn n. 27 % mannen en 28 % vrouwen boven de 16 jaar. Per hoofd der bevolking is het verbruik dus volgens deze gegevens en veronderstellingen voor Java en Madoera gemiddeld 0.772 × dat van een volwassen man.

Dit cijfer kunnen we gebruiken om de per hoofd gevonden waarden om te rekenen tot die per volwassen man.

We vinden dan, dat de productie per volwassen man heeft geleverd Calorieën:

---

17) Zie Bergrat Witte „Die Ernährung von Arbeiter familien" in Technik und Wirtschaft" 1919 blz. 29.

	Plantaardige producten					Dierlijke producten		
	Rijst	Polo-widjo	Rijst + polo-widjo	Klap-pers	Totaal	Vleesch	Visch	Totaal generaal
	1	2	1+2	3	1 t/m 3	4	5	1 t/m 4
1916	964	1073	2037	197	2234	20	?	2254
1917	1005	1136	2141		2338			2358
1918	1012	1404	2416		2613			2633
1919	1093	1468	2561		2758			2778

Door vergelijking met de theoretische cijfers volgens Noorden blijkt, dat vermoedelijk reeds in 1916 de productie van deze producten alleen, voldoende calorische waarde had kunnen opleveren, indien er niets uitgevoerd, noch verloren gegaan, noch aan het vee vervoederd was. Wat is nu de invloed van in- en uitvoer, vervoedering aan het vee en verliezen?

De calorische waarde geleverd door de productie vermeerderd met het invoeroverschot en berekend per volwassen man was, zooals onderstaande tabel aangeeft:

	Plantaardige producten						Dierlijke producten			
	Rijst	Polo-widjo	Rijst + polo-widjo	Klap-pers	Tarwe meel	Totaal	Vleesch	Visch	Totaal	Totaal generaal
	1	2	1 + 2	3	4	1 t/m 4	5	6	5 + 6	1 t/m 6
1916	1093	1035	2128	174	7	2309	20	37	57	2366
1917	1141	1100	2241			2422				2479
1918	1121	1373	2494			2675				2732
1919	1141	1387	2528			2709				2766

Hoeveel van de behandelde voedingsmiddelen aan het vee vervoederd is, valt niet na te gaan. Het zijn voornamelijk paarden, die ook voor menschen geschikte voedingsstoffen gebruiken, als gabah, padi, djagoeng, gaplek, enz. Het vervoederen van padi, gabah en djagoeng werd verboden.

Het hoofdvoedsel voor het vee is gras, zoodat de totale vervoederde hoeveelheid betrekkelijk klein zal zijn. Van meer belang is,

wat er door het vervoer en de bewaring verloren gaat en wat er weggegooid wordt.

Volgens den heer K(iewit) de J(onge) in *De Taak*, jaargang 1920 No. 41 zou „gemiddeld een zesde van alle op de Indische passars aangevoerde aan bederf onderhevige levensmiddelen onnoodig door bederf voor de consumptie verloren gaan. In groote steden is het zelfs een vierde".

Daar Java een landbouwend land is, wordt een groot gedeelte der producten door de landbouwers zelf verbruikt en dus niet op de passars verhandeld. Weliswaar is het gedeelte dat verkocht wordt in vele gevallen grooter dan noodig zou zijn, zoodat de tani dezelfde producten soms weer terugkoopt, maar een groot gedeelte wordt toch aangehouden, zoodat het verlies niet zoo groot zal zijn als dat van de op de passars verhandelde hoeveelheid.

Bowley zegt [18]) van de verschillen tusschen productie en nettoverbruik: „The difference between the consumptive and productive measurements for the whole nation, regarded as a group, which produces, exports, imports, consumes and saves, is one of practicability rather than of theory".

Hoeveel deze verschillen hier bedragen moet nog nader onderzocht worden. Voorloopig stellen we het verlies op 10 % voor alle producten gemiddeld. Dit bleek bij den padi-opkoop weliswaar een te hooge spillage, en bedroeg die daar maar ongeveer 6 % terwijl in de loemboengs van het Volkscredietwezen gerekend wordt op 5 %.

We nemen dit percentage ook hooger met het oog op de rijst, die weggegooid wordt. Trouwens in den meer bewerkten vorm van de voedingsmiddelen (warongs) en in de huishouding gaat nog veel verloren. Zoo schreef de landbouwleeraar voor het ressort Oost-Preanger, de heer N. J. Keyzer: [19]) „de bevolking eet zoo mogelijk niets dan rijst en nog eens rijst, liefst driemaal per dag, terwijl het gebruik in deze streken (Oost-Preanger) medebrengt, dat telkens meer gekookt wordt, dan noodig is. Men schaamt zich in 't algemeen om juist zooveel rijst te bereiden, als men behoeft; en het is gewoonte, dat een ieder, na elken maaltijd, behoorlijk veel bereide rijst overhoudt, welk restant dan meestal aan huisdieren wordt opgevoerd. Mais, cassave, bataten en kedelé en andere zeer goede

[18]) A. L. Bowley „The measurements of Social Phenomena", blz. 137.
[19]) Jaarverslag van den Landbouwvoorlichtingsdienst over 1918 blz. 50.

voedingsmiddelen worden hier bijna uitsluitend als lekkernij en toespijzen bij de rijst gegeten. Alleen in tijden van schaarschte eet een klein deel en meer speciaal het armere deel van de bevolking deze goede voedingsmiddelen noodgedwongen".

Het blijkt nu, dat de calorische waarde van de voor de consumptie beschikbare hoeveelheden in vergelijking met bovengenoemde theoretische cijfers (voor licht en gemiddeld werk) zelfs na aftrek van 10 % reeds in 1916 voldoende was. Bedenkt men daarbij nog, dat lang niet alle voedingsmiddelen in de berekening [20]) zijn opgenomen en dat de cijfers voor de beide eerste jaren te laag zijn, dan behoeft er zeker geen twijfel aan te bestaan, *dat de calorische waarde van het voedsel op Java in de behandelde jaren in vergelijking met de theoretische normen voldoende is geweest.*

De tweede eisch, waaraan het voedsel moet voldoen is, dat het voldoende *eiwitten, koolhydraten* en *vetten* moet bevatten. Over wat nu als „voldoende" is te beschouwen zijn de meeningen zeer verdeeld. Vroeger golden algemeen de cijfers van Voit. Een arbeider van 70 K. G. zou per dag moeten gebruiken 118 gram eiwit, 56 gram vet en 500 gram koolhydraten.

Nieuwere onderzoekers, vooral Hindhede en Chittenden, zijn van oordeel, dat men met veel minder *eiwit* kan volstaan. Volgens Martine Wittop Koning [21]) hebben alleszins betrouwbare proeven, zoowel op hem zelf als op talrijke proefpersonen Hindhede tot de overtuiging gebracht,

ten 1e dat de hoeveelheid eiwit in ons voedsel aanmerkelijk lager kan gesteld worden dan men volgens de (veelal Duitsche) voorschriften gewend was aan te nemen;

ten 2e dat die hoeveelheid zonder bezwaar kan dalen van 120 gram tot 60 à 80 gram per dag (per volwassen man);

ten 3e dat zeer ruime hoeveelheden eiwit voor het lichaam eerder na- dan voordeelig blijken te zijn;

20) Zoo moesten de z. g. „andere Inlandsche landbouwgewassen" buiten beschouwing blijven. Hiervan werden in de laatste jaren resp. 291.000, 257.000, 527.000, 446.000 bouw geoogst. In deze groep zijn o. a. opgenomen bangkoeang en andere knolgewassen. In 1921 zullen deze gewassen nader in de statistiek gespecificeerd worden opgenomen.

Ook pisangs en andere vruchten konden wegens het ontbreken van gegevens niet behandeld worden.

21) „Nieuw Licht in het Voedingsvraagstuk" in „de Vrouw en haar huis", December 1919.

ten 4e dat de groote waarde, die men zich gewend heeft te hechten aan dierlijk eiwit (voornamelijk vleesch) overdreven is en dat van beperking (liever nog afschaffing) van het vleeschgebruik niet dan gunstige gevolgen te wachten zijn.

De heer J. Haga, Oud-Chef van den Geneeskundigen Dienst, vestigde in een artikel in *De Indische Gids* van Juni 1918, getiteld „Het Voedselvraagstuk" de aandacht op de nieuwere beschouwingen en hij blijkt er mee in te stemmen.

De tegenstanders van deze leer, zooals Rübner en Schumberg, wijzen er op, dat men wel moet onderscheiden het physiologische en het hygiënische eiwit-minimum.

De Amsterdamsche artsen B. H. Sajet en W. Polak [22]) citeeren de genoemde hygienisten. „Men moet streng onderscheiden de physiologische kwestie, welke is de minimale eiwittoevoer, waarbij niet meer eiwit wordt uitgescheiden dan opgenomen, en de hygienische vraag, welke minimale eischen men moet stellen aan de voeding, waarbij de mensch gezond en krachtig kan blijven? Het antwoord op de vraag, wat de geringste hoeveelheid eiwit is, die een stikstoftekort nog juist kan voorkomen, laat die andere vraag nl. wat uit een hygiënisch oogpunt noodzakelijk is — ten eenenmale onbeantwoord. Zoo is het mogelijk, met uitsluitenden aardappel-, brood- of rijstkost stikstofevenwicht te verkrijgen; maar nu is er toch wel niemand, die op dezen grond het uitsluitend gebruik van aardappelen, brood of rijst zal aanbevelen".

Het ligt niet op mijn weg om in deze kwestie partij te kiezen. Ik zou alleen willen opmerken, dat bij de meeste Hollandsche budgetonderzoekingen voor het eiwitverbruik van arbeidsgezinnen cijfers werden gevonden, die lager waren dan de door Voit als eisch gestelde. [23]) Zoo verbruiken 37 gezinnen in Gelderland omgerekend op een volwassen man 80 gram eiwit en 35 [24]) Amsterdamsche arbeidersgezinnen van Februari—Maart 1917 74 gram en van Februari—Maart 1918 79 gram. J. J. Moquette [25]) vond voor 9

22) B. H. Sajet en W. Polak „Een voedingsenquête in mobilisatietijd" blz. 9.

23) Arbeidersbudgets gedurende de crisis. Uitgaven Directe van den Arbeid No. 22.

24) Arbeidersbudgets gedurende de crisis. Uitgaven Directie van den Arbeid No. 22 bis.

25) Zie Sajet en Polak t. a. p. blz. 45.

Utrechtsche arbeiders 78 gram eiwit des winters en 76 gram des zomers. Alleen de gezinnen door Sajet en Polak onderzocht gaven wat hoogere cijfers, n.l. naar gelang van het inkomen van 76—104 gram.

Hoeveel moet nu voor den *tropenbewoner* als minimumeisch gelden?

Eijkman [26]) is ook van meening, dat de door Voit opgestelde norm te hoog is. De door hem onderzochte Inlandsche bedienden [27]) gebruikten gemiddeld 73.3 gram eiwit en de medische studenten 74 gram.

P. A. Boorsma [28]) merkt op, dat men geen recht heeft den in Europa aangenomen norm voor het verbruik van de verschillende voedingsstoffen (eiwit, vet enz.) onveranderd toe te passen voor een tropisch klimaat. „Waarschijnlijk treden bij de normale voeding van den tropischen Inlander eiwitstoffen minder en koolhydraten meer op den voorgrond, dan bij den gelijk geconditioneerden bewoner van een koud klimaat".

Over de hoeveelheid *vet* bestaat ook geen overeenstemming. De nieuwste in Frankrijk gehouden onderzoekingen [29]) zouden zelfs uitgewezen hebben, dat de hoeveelheid vet experimenteel niet te bepalen is, dat het evenwel voordeelig is, dat het rantsoen een zekere hoeveelheid vet bevat en dat plantaardige vetten even verteerbaar zijn als dierlijke. Dat het vet toch in Europa wel degelijk noodig is, daarop wijst m.i. wel de vethonger, die men in Duitschland in oorlogstijd kon constateeren.

Ranke [30]) zegt, dat een vermindering in het verbruik van vet gepaard gaat met een vermeerdering der opname van koolhydraten, vooral van suiker.

Wat levert nu de productie aan eiwitten, vetten een koolhydraten?

Voor de samenstelling der voedingsstoffen gebruikten we voor de

---

[26]) C. Eijkman „Bijdrage tot de kennis van de stofwisseling bij de bewoners der tropen". Gen. Tijdschrift voor N.-I., deel XXXI 1891 blz. 462.

[27]) Idem deel XXXIII blz. 175 en 176.

[28]) Geneesk. Tijdschrift voor N.-I. XXXIX blz. 526.

[29]) „Problèmes scientifiques d'alimentation en France pendant la guerre. Comptes rendus des Scéances de la Commission d'Alimentation Paris 1919, geciteerd in „Bulletin mensuel des renseignements agricoles et des maladies des plantes" 1920 No. 1.

[30]) v. d. Burg blz. 17.

hoofdproducten de analysecijfers van het Algemeen Proefstation voor den Landbouw en voor de overige producten de tabellen voorkomende bij Dr. van der Burg en in König Chemie der menschlichen Nahrungs- und Genussmitteln. We vinden dan voor de productie berekend per hoofd der bevolking en per dag in grammen:

	Eiwit				Vet				Koolhydraat			
	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1919
Rijst	18,7	19,5	20,6	21,7	2,6	2,8	2,9	3,0	157,6	164,3	173,2	178,7
Cassave	1,8	2,0	3,0	2,9	0,9	1,0	1,5	1,4	76,4	85,6	125,3	122,2
Mais	9,8	9,4	9,3	11,5	4,8	4,7	4,6	5,7	65,4	63,2	62,2	79,2
Bataten	0,5	0,5	0,9	0,8	0,3	0,4	0,6	0,6	12,0	13,0	23,5	22,0
Aardnoten	2,9	3,4	3,4	2,9	4,7	5,5	5,5	4,7	0,7	9,9	0,9	0,7
Kedelé	1,9	2,5	1,9	1,9	0,9	1,3	0,9	0,9	0,6	0,7	0,6	0,6
Andere peulvruchten	1,2	1,2	1,2	1,2	0,1	0,1	0,1	0,1	2,5	2,5	2,5	2.5
Aardappelen	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3	0,3	0,3	0,3
Totaal rijst + Polowidjo	36,8	38,5	40,3	42,9	14,3	15,8	16,1	16,4	315,5	330,5	388,5	406,2
Klappers			2,8				15,1					
Vleesch			1,8				0,9					
Visch			?				?					
Totaal generaal per hoofd	41,4	43,1	44,9	47,5	30,3	31,8	32,1	32,4	315,5	330,5	388,5	406,2
Per volwassen man	53,6	55,8	58,2	61,5	39,2	41,1	41,6	42,0	408,7	428,1	503,2	526,2
Totaal omgerekend op 70 K. G. lichaamsgewicht [31])	71,5	74.4	77,6	82,0	52,3	54,9	55,5	56,0	544,9	570.8	670,9	701,6

[31]) Het lichaamsgewicht van den volwassen Inlander is gesteld op 52.5 K. G.

Voor de omrekening tot 70 K. G. lichaamsgewicht vermenigvuldigde ik met $\frac{70}{52,5}$

Eijkman t. a. p. deel XXXIII blz. 166 merkt op: „Daar echter de stofomzetting resp. de warmteproductie (dus ook de benoodigde hoeveelheid voedsel A. S.) niet evenredig is met het lichaamsgewicht, maar met de lichaamsoppervlakte, zoo is het in het algemeen juister bij herleiding der warmtevoortbrenging van een lichaam van een gewicht p. tot die van een gewicht P, als factor te bezigen $\sqrt[3]{\frac{P}{P}}$ instede van $\frac{P}{P}$ Evenals door Prof. Saltet werd door mij eenvoudigheidshalve maar de factor $\frac{P}{P}$ gebruikt.

Per volwassen man van 70 K. G. zou dit een dieet zijn ongeveer gelijk aan dat van de door Moquette onderzochte Utrechtsche arbeiders, doch rijker aan koolhydraten.

Uit de productie vermeerderd met het invoer-excedent was voor de consumptie beschikbaar berekend per hoofd der bevolking en per dag:

	Eiwit				Vet				Koolhydraat			
	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1919	1916	1917	1918	1619
Rijst	21,2	22 2	21,9	22,2	3,0	3,1	3,1	3,1	178,7	186,5	184,3	186,5
Cassave	1,7	1,9	2,9	2 6	0 8	0,9	1 4	1 3	70,8	80,0	120,7	110,5
Mais	9,4	9 4	9 3	11,5	4,7	4,7	4,6	5,7	63,2	63,2	62,2	79,2
Bataten	0,5	0,5	0,9	0,8	0,3	0,4	0,6	0,6	12,0	13.0	23,5	22,0
Aardnoten	2,9	2,9	2,9	2,0	4,7	4,7	4,7	3,1	0,7	0,5	0,5	0,7
Kedelé	2,5	3 2	2 5	2,5	1,3	1,6	1,3	1,3	0,7	0,9	0,7	0,7
Andere peulvruchten	1.2	1,2	1,2	1,2	0,1	0,1	0.1	0,1	2,5	2,5	2.5	2.5
Aardappelen	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3	0.3	0,3	0,3
Totaal rijst + Polowidjo	39.4	41,3	41,6	42,8	14,9	15.5	15,8	15,2	328,9	346,9	394,7	402.4
Klappers		2,5				13,3				?		
Tarwemeel		0,2				—				1,2		
Visch		5,7				0,5				—		
Vleesch		1.8				0,9				—		
Totaal generaal per hoofd	49,6	51,5	51,8	53,0	29 6	30,2	30,5	29,9	330,1	348,1	395,9	402,4
Per volwassen man.	64,2	66,7	67,1	69,0	38,3	39,1	39,5	38,7	427,6	450.9	512,8	521,2
Idem omgerekend op 70 K.G. lichaamsgewicht.	85,6	88,5	89 5	92,0	51,1	52,1	52,7	52,0	570,1	601,2	683,7	694.9

Vermindert men deze cijfers nu met 10 % voor alle verliezen, dan komen we tot een raming in ronde cijfers voor het netto-verbruik van de bevolking van Java en Madoera van

per hoofd 45 gr. eiwit, 25 gr. vet en 370 gr. koolhydraten
per volw. man 60 gr. eiwit, 35 gr. vet en 440 gr. koolhydraten
idem omgerekend op 70 K.G.
80 gr. eiwit, 45 gr. vet en 650 gr. koolhydraten.

Ter vergelijking dienen de volgende op 70 K. G. omgerekende cijfers:

	Eiwit	Vet	Koolhydraat	Onderzoeker
[32]) Cijfers van Voit voor een gemiddelden arbeider.....	118	56	500	Voit
[33]) 5 Inlandsche bedienden.	110	45	673	Eykman
[34]) 9 Utrechtsche arbeiders des winters.....	78	52	450	J. J. R. Moquette
[35]) 7 Utrechtsche arbeiders des zomers.....	76	51	453	„
[36]) 37 gezinnen in Gelderland	80	85	498	—
[37]) 35 arbeidersgezinnen in Amsterdam Februari/Maart 1917	74	88	450	—
[38]) Idem „ „ 1918	79	87	458	—
[39]) 3 Japansche studenten ..	85	31	737	Tsuboi en Marata

Uit deze cijfers blijkt in de eerste plaats een bevestiging van het vermoeden uitgesproken door Dr. P. A. Boorsma. *Het dieet van de Inlandsche bevolking op Java en Madoera is in vergelijking met de normen van Voit eiwit- en vetarm, doch rijker aan koolhydraten.*

Het menu komt vrijwel overeen met dat der door Prof. Eijkman onderzochte Inlandsche bedienden, wat het vet en de koolhydraten betreft, doch is eiwitarmer. Het eiwitrantsoen is evenwel vrijwel gelijk aan dat van Hollandsche arbeidersgezinnen, terwijl het vetrantsoen geringer en dat der koolhydraten belangrijk grooter is.

---

32) tot en met 36) Zie B. H. Polak „Een voedingsenquête in mobilisatietijd".

37) Arbeidersbudgetten gedurende de crisis. Publicatie Directie van den Arbeid No. 22 blz. 127.

38) Idem tweede bundel. Publicatie Directie van den Arbeid No. 22 bis blz. 119.

39) Eijkman t. a. p. deel XXXIII Tijdschrift voor Geneesk. in Ned.-Indië blz. 184 door mij omgerekend tot 70 K. G.

Indien men de verschillende jaren vergelijkt, ziet men, dat, hoewel het totale rantsoen vermeerderd is, de verhouding van eiwit tot niet-eiwit ongunstiger wordt m. a. w. de voeding vermeerdert in kwantiteit, maar daalt in kwaliteit. De vermeerdering der consumptie per hoofd was vooral in de koolhydratengroep. Prof. Saltet [40]) drukt de verhouding van eiwitten tot niet-eiwitten uit in die van de calorische waarde geleverd door beide groepen. Deze verhouding geeft dan een aanwijzing voor de kwaliteit van het voedsel. Ze bedroeg voor Java in:

1916 ..... 1 : 8,4
1917 ..... 1 : 8,3
1918 ..... 1 : 9,2 en
1919 ..... 1 : 9,1

De klassieke cijfers van Voit hebben een verhouding van 1 : 5,3 terwijl het rantsoen der 5 door Eijkman onderzochte bedienden een verhouding van 1 : 7 opleverde en dat der Amsterdamsche arbeidersgezinnen van 1 : 8,8 in 1917 en 1 : 8,3 in 1918.

De bevolking in haar geheel gebruikte minder eiwit dan de proefpersonen van Eijkman. Nu is het evenwel ongelukkig, dat de cijfers voor de eiwitleverende dierlijke producten onvolledig en vrij globaal waren en hetzelfde voor de vetleverende producten gezegd kan worden. In werkelijkheid zullen vermoedelijk de beschikbare hoeveelheden eiwit en vet nog iets grooter zijn. Of er nu een tekort is aan eiwit en vet zal ik als landbouwkundige aan meer bevoegde beoordeelaars moeten overlaten. Ik zou hier alleen nog op de door Eijkman [41]) vermelde cijfers aangaande de voeding van Japanners willen wijzen. Zoo vond Scheube voor 2 studenten en een ziekenoppasser 89,7 gr. eiwit, 12,3 gr. vet en 451,7 gr. koolhydraten en Tsuboi en Murata ook voor 3 studenten met een lichaamsgewicht van 44 K. G. 54 gr. eiwit 19,9 gr. vet en ± 462,7 gr. koolhydraten. Opvallend zijn de zeer lage vetcijfers. Haga [42]) vestigt de aandacht op het lage eiwitverbruik der Japanners. Zoo beweert de Japansche arts Kumagawa, dat de lagere volksklasse in Japan in het algemeen veel krachtiger gebouwd is dan de hoogere vleesch-

---

40) Prof. Saltet „Voordrachten over gezondheidsleer", blz. 362.
41) t. a. p. deel XXXIII blz. 184.
42) t. a. p. blz. 706.

etende. M. i. kan dit ook wel aan andere dingen liggen als meer lichaamsbeweging, eenvoudiger levenswijze, minder hersenwerk.

Wat de koolhydraten betreft, daarvan is waarschijnlijk voldoende. Wat het eiwit aangaat is het opmerkelijk, dat in de groep der eiwitten een betrekkelijk groote invoer plaats had, terwijl die van koolhydraten betrekkelijk klein was en in de groep der vetten zelfs een kleine uitvoer geschiedde.

Het valt te betreuren, dat er niet meer kedelé wordt aangeplant of ingevoerd. Reeds in de Verslagen der Mindere Welvaartcommissie werd hier op gewezen. Ook door Smits in zijn prae-advies betreffende de voedselvoorziening. Echter is dit gewas vrij riskant. Prof. Saltet [43]) is niet erg voor erwten en boonen, waaronder men kedelé kan rekenen. Hij zegt er van, dat velen erwten en boonen goed vinden voor het menu van anderen, doch ze zelf niet veel eten. Erwten en boonen hebben volgens hem wel een hooge voedingswaarde maar worden slecht verdragen bij langdurig en overvloedig verbruik. Zelfs de zoo heilzaam bevonden katjang idjoe worden in de quantiteit van één ons per hoofd en per dag met tegenzin door de beri-berilijders gegeten.

Het feit, dat vooral de koolhydratenproductie in de laatste jaren sterk vermeerderd is, valt te begrijpen. Voor de massaproductie leenen de gewassen, die het meeste koolhydraten produceeren, zich het beste door hunne hooge opbrengsten per oppervlakte-eenheid; zoo in Europa de aardappelen en hier cassave en bataten. Nu hebben deze voedingsmiddelen een bezwaar nl., dat men zich er eerder verzadigd van kan voelen, dan men het werkelijk is. Rijst is al een volumineus voedingsmiddel, maar cassave en bataten zijn dat nog in hoogere mate. Vooral bij bataten schijnt dit verschijnsel op te treden, de bevolking verkiest dan ook cassave boven bataten. Prof. Saltet noemt de aardappel den redder van Europa en het is best mogelijk, dat men de cassaveknol op den duur den redder van Java zal kunnen noemen.

Dat het volk, dat gewend is aan volumineuse voedingsmiddelen, zich weinig bekommert om de voedingswaarde blijkt uit het feit, dat in oorlogstijd er in Amsterdam opstootjes in de Jordaan waren,

---

43) t. a. p. blz. 422 en blz. 474.

als er rijst in plaats van aardappels gedistribueerd werd, terwijl men dat op de kantoren een tractatie vond.

Bespreken we nu kort den derden eisch, dat het voedsel voldoende *vitaminen* moet bevatten.

Onder vitaminen [44]) verstaat men onbekende stoffen, die absoluut niet in het dieet ontbreken mogen. Volgens Prof. Sjollema zijn er verschillende onbekende dieetfactoren, één voorkomende in melk, boter, eieren, bladachtige deelen en in sommige vetten, die vooral noodig is voor jonge dieren. Een tweede onbekende dieetfactor (resp. groep van stoffen) wordt eveneens in melk en bladachtige deelen aangetroffen, ook in heele zaden, maar niet in alle gedeelten van den zaadkorrel (in het zilvervlies van de rijst). Sommige dierlijke organen zijn er rijk aan, vleesch echter niet. Het is deze dieetfactor, die met het ontstaan van beri-beri in nauw verband staat.

Een derde onbekende dieetfactor (resp. groep van stoffen) is die welke het organisme tegen scheurbuik moet beschermen. Deze stof komt ook in bladachtige organen en verder in verschillende vruchten voor, weinig in droge zaden.

Het vitaminenonderzoek is nog in vollen gang. De heer M. B. Smits in zijn prae-advies over de Voedselvoorziening en de heer Haga in zijn reeds genoemd artikel vestigden reeds de aandacht op het belang van een grondig onderzoek in deze richting.

Een laboratorium speciaal voor het vitaminenonderzoek zou met recht een eisch des tijds genoemd kunnen worden. Toch zijn op dit gebied zoowel door den Burgerlijk als door den Militair Geneeskundigen Dienst reeds vele onderzoekingen verricht. Zoo bleek aan Dr. B. C. Jansen [45]), dat klapperolie arm is aan in vet oplosbare vitaminen (de eerste categorie van Sjollema).

Het groote belang van het vitaminenonderzoek moge blijken uit het volgende citaat uit diens artikel: „Zoo is het een zeer verleidelijk denkbeeld, om eenig verband te zien tusschen de

---

44) Prof. Sjollema „Een en ander uit de moderne voedingsleer" Cultura Maart 1920.

45) Dr. B. C. Jansen „Het gehalte aan in vet oplosbare vitaminen in klapperolie". Mededeelingen uit het Geneesk. Laboratorium te Weltevreden 1917|1918 blz. 78 e.v.

kleine lichaamsgestalte der Inlanders en het door de geslachten heen gebruiken van een voedsel, dat in zijn beide hoofdbestanddeelen (beter twee belangrijke bestanddeelen S.) rijst en klapperolie, zoo arm is aan vitaminen. Want ook bij de oude inlandsche wijze van rijststampen gaat toch een zeker deel van het zilvervlies verloren". Hoewel de schrijver dit verderop nog een „wilde speculatie" noemt, moet het volgens hem toch van veel belang geacht worden te rekenen met de werkelijke voedingswaarde voor een Oostersche bevolking, die over het algemeen wat voeding betreft in een vrij labiel evenwicht schijnt te verkeeren. Het vitaminengehalte van aardappelen werd met het oog op de voeding van het leger onderzocht door W. A. Kop. [46]) Het bleek hem door proeven op kippen en duiven, dat aardappels geschikt zijn om in verband met voorkoming van beri-beri te dienen als gedeeltelijke of hoofdvoeding van het leger.

Omtrent mais en rijst is bekend [47]), dat deze verschillende dieetfactoren bevatten. Dit zou wellicht de reden kunnen zijn, waarom de Madoerees, die zich veelal met een mengsel van rijst en maïs voedt (waarbij volgens Van der Burg ook de dedek-djagoeng wordt gevoegd, wat op Java dikwijls niet de gewoonte is) physiek sterker is dan de Javaan en Soendanees.

Schadelijk gevolgen van het maiseten, dat in vele landen volgens Dr. Jansen pellagra (een soort van huidziekte, die b.v. in Noord-Italië heerscht) ten gevolge heeft, schijnen hier niet voor te komen.

De nieuwste onderzoekingen van Dr. Jansen (Geneesk. Tijdschrift voor Ned.-Indië 1920 blz. 391) hebben aan den dag gebracht dat cassavemeel zeer arm is aan vitaminen, gaplek wat meer vitaminen bevat. Katjang boengkil is zeer rijk, sojaboonen tamelijk rijk, doch tempeh en tao-tjo bevatten weer veel minder. Groenten en vruchten zijn vrij arm; mais zeer rijk, maar bij de bereiding tot maismeel gaan alle vitaminen verloren.

De Inlandsche inwoners der groote steden die geslepen rijst gebruiken hebben vermoedelijk een vitaminentekort. Voor meer uit-

---

46) W. A. Kop. Vitaminengehalte van aardappelen. Centraal Militair Geneeskundig Laboratorium Gen. Tijdschrift v. N.-I., deel 60 blz. 9

47) B. Sjollema. Nieuwe gezichtspunten in de voedingsleer „Cultura" jaargang 1917.

voerige mededeelingen over vitaminen kan ik volstaan met naar de publicaties van Dr. Jansen te verwijzen.

Resumeerende meen ik te kunnen zeggen, *dat de vraag of het voor de consumptie beschikbare voedsel voldoende calorische waarde heeft, vermoedelijk bevestigend beantwoord kan worden, zeker voor de jaren 1918 en 1919, of dit voedsel voldoende eiwit en vet bevat durf ik niet uit te maken, terwijl er waarschijnlijk voldoende koolhydraten beschikbaar zijn. Omtrent het gehalte aan vitaminen is nog betrekkelijk weinig bekend.*

IV. Het verbruik der voornaamste voedingsmiddelen.

Er is echter een groot verschil tusschen, of er voldoende beschikbaar is en of ieder ook overal en het heele jaar door voldoende krijgt.

Zoo was aan het begin van deze eeuw een groot deel van de Duitsche bevolking ondervoed (1|3 of ½), omdat hun inkomen te klein was om zich voldoende voeding te verschaffen. [48])

Volgens Stephan Bauer [49]) hangt het verbruik af van:

ten 1e de natuurlijke orde in de behoefte (jaargetijden);
ten 2e elementaire invloeden van de prijs- en inkomenvorming;
ten 3e persoonlijke, nationale eigenschappen en het beroep der consumenten.
ten 4e de grootte der familie en den leeftijd van haar leden;
ten 5e sociale orde van het verbruik, feestdagen en mode;
ten 6e economische politiek (belasting- en prijzen-politiek).

Voor een bevolking als die van Java, die nog gedeeltelijk verkeert in de periode van de gesloten productenhuishouding, zou men er nog bij kunnen voegen:

ten 7e de voorraden en
ten 8e de plaatselijke landbouwtoestanden.

Sommige dezer factoren zijn niet geheel van elkaar onafhankelijk. Voor Java en Madoera treden vooral op den voorgrond de factoren, die sub 1, 5, 7 en 8 genoemd zijn.

---

48) Weyl „Handbuch der Hygiene IV", Supplementband blz. 115.
49) Artikel Konsumtion (nach Socialklassen) in Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

a. Invloed van de jaargetijden.

De moessons hebben grooten invloed op het rijstverbruik. In den tijd na den grooten padioogst de z. g. „panen" is het rijstverbruik het grootst, terwijl in de maanden October tot ongeveer April de z.g. „patjeklik" het verbruik der polowidjo meer op den voorgrond treedt.

b. Invloed van de prijs- en inkomenvorming op het verbruik.

Deze is hier geringer dan in West-Europa, omdat Java een landbouwland is en het dwergbedrijf in den landbouw overheerscht. In het algemeen is het percentage van de productie, dat door den landbouwer voor eigen verbruik bestemd wordt, grooter naarmate het bedrijf kleiner is. Zoo was b. v. in Zwitserland volgens Dr. Laur, [50]) secretaris van den Zwitserschen boerenbond, het percentage van de productie voor de markt en voor eigen gebruik bij bedrijven van:

	Tot 5 H.A.	5—10 H. A.	10—15 H. A.	15—30 H. A.	boven 30 H. A.	te zamen
voor de markt	67 %	72 %	76 %	79 %	84 %	75 %
voor eigen gebruik	33 %	28 %	25 %	21 %	16 %	25 %

Dit werken voor de markt neemt in Europa sterk toe.

Rübner [51]) wijst er op, dat de zegeningen van het verbeterd verkeer het groote nadeel hebben veroorzaakt, dat de producent van voedsel zijn eigen product niet gebruikt, maar het verkoopt en minder goede maar goedkooper voedingsmiddelen koopt en eet. De boer brengt zijn varkens ter markt en eet geconserveerd Amerikaansch spek van niet steeds vertrouwbare afkomst; zijn boter gaat naar den rijken consument. Op Java heeft men een dergelijken toestand met de meeste voedingsmiddelen nog niet, behalve met de klapperolie. De bevolking verkoopt zijn copra en koopt zelf de fabrieksolie. Dit heeft evenwel nog pas slechts voor een klein percentage plaats. Toch heeft

50) Philippovich II deel blz. 32.

51) Zie Saltet t. a. p. blz. 373.

men soms ook hier iets dergelijks, zoo wordt volgens de landbouwleeraren van Semarang en Rembang in de districten Djakenan en Kajen (Afdeeling Pati, res. Semarang) en in de residentie Rembang de padioogst gedeeltelijk verkocht en eten de landbouwers zelf voornamelijk maïs en cassave. Ook werd vóór den oorlog de beste Javarijst van Java uitgevoerd naar Europa. Hier zal men echter in 't algemeen eerder geneigd zijn goedkoopere gewassen als cassave en bataten te verkoopen dan de padi om de eenvoudige reden, dat de eerstgenoemde gewassen zooveel per bouw opbrengen, dat men de productie onmogelijk geheel voor eigen gebruik zou kunnen bestemmen, waarbij nog komt, dat men deze producten niet zoo goed kan bewaren. Anders dan in Europa zal men hier eerder juist ook het omgekeerde zien, n.l. dat men handelsgewassen kweekt om de meer geliefde voedingsmiddelen te kunnen koopen. Nu zijn de bedrijfjes dikwijls te klein om den landbouwer met zijn gezin te voeden, zoodat dit tekort uit bijverdiensten aangevuld moet worden. Aan den anderen kant moet voor schulden, geldbehoeften voor grondbewerking, belasting enz. een gedeelte van den oogst verkocht worden. Het in Djokjakarta verrichte budgetonderzoek zal wellicht over den invloed van het inkomen op het verbruik gegevens kunnen verschaffen.

Ook de resultaten van het door den landbouwleeraar Van Lijnden in Pasoeroean gehouden voedselonderzoek, dat in bewerking is en waarbij ook het grondbezit werd nagegaan, zullen ons inzicht dienaangaande kunnen verhelderen.

Zijn de voedingsgewassen tevens handelsgewassen, zooals b. v. aardnoten en cassave, dan ondervindt het verbruik tegenwoordig zelfs den invloed van den prijs op de wereldmarkt.

De niet-grondbezitters ondergaan voor hun voeding slechts in zooverre den invloed van de prijzen, als ze in geld uitbetaald worden. Ontvangen ze voeding of gedeeltelijk betaling in producten, dan wordt de invloed veel geringer.

De aard en de grootte van het verbruik der niet-landbouwers, die in de steden wonen, wordt geheel beheerscht door de grootte van hun inkomen en de prijzen der levensmiddelen. Stijgt de rijstprijs, dan daalt het verbruik.

Om het verband na te gaan tusschen den padiprijs en het rijstverbruik werd door mij uit bij het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel berustende gegevens van de eind December

1918, eind Januari, eind Maart en eind Juni 1919 gehouden voedselopnamen dit verbruik berekend. Bij deze voedselopnamen werd door de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur het voedselverbruik voor de komende maanden geschat. Deze gegevens hoewel op schattingen berustende, zijn in vele residenties het resultaat van een minitieus onderzoek dienaangaande. De heer Abdoel Moeis beweerde op het Voedselcongres, dat de dorpshoofden, van wie in laatste instantie de gegevens afkomstig zijn, zich tweemaal vergissen, als men ze tweemaal wat vraagt. Inderdaad „mas loerah" is niet alwetend, maar men moet wel bedenken, dat er op Java ongeveer 30.000 dorpsburgemeesters zijn, die met hun allen ongetwijfeld uitstekend van de toestanden in de Inlandsche maatschappij op de hoogte zijn. Bovendien is het verbruik iets, wat hen zeer interesseert en binnen hun gezichtskring ligt.

Volgens de gegevens der voedselopnamen bedroeg het rijstverbruik op Java en Madoera:

	Dec. 1918	Jan.	Febr.	Maart	April 1919
Katti's per hoofd . .	11,8	11,7	10,4	10,9	12,3
In % van het gemiddeld maandelijksch verbruik	95	94	84	88	99

	Mei 1919	Juni	Juli	Aug. 1919
Katti's per hoofd . .	13,2	14,2	14,2	13,6
In % van het gemiddeld maandelijksch verbruik	105	113	112	108

De schraalste maanden bleken Februari en Maart te zijn, die van het grootste rijstverbruik Juni en Juli (de hoofdoogst viel in 1919 in Mei en Juni).

De speling in het verbruik was zeer aanzienlijk en bedroeg 25 % van het gemiddeld maandverbruik.

Hoe is nu de invloed van den padiprijs geweest? Beter ware de rijstprijzen te gebruiken, maar die zijn niet beschikbaar.

De padiprijs was voor Java en Madoera:

	ult. Dec. 1918	ult. Jan.	ult. Febr.	ult. Maart	ult. April	ult. Mei '19
	f 5.99	*f* 6.63	*f* 6.51	*f* 5.99	*f* 5.27	*f* 4.75
In % van het gemiddelde voor 1919 (*f* 5.99)...	106	117	115	106	93	84

	ult. Juni '19	ult. Juli	ult. Aug.	ult. Sept.	ult. Oct.	ult. Nov.	ult. Dec.
	f 4.63	*f* 4.90	*f* 5.14	*f* 5.37	*f* 5.62	*f* 6.40	*f* 6.74
In % van het gemiddelde voor 1919 (*f* 5.99) ..	82	87	90	94	100	113	119

Stelt men de procentcijfers grafisch voor dan krijgt men nevenstaande grafiek, waarin de rijstconsumptie in iedere maand vergeleken is met den padiprijs in de daaraan voorafgaand maand.

Hieruit blijkt: ten 1e, dat er een zeer nauw verband bestaat tusschen de rijstconsumptie in iedere maand en den padiprijs aan het eind der daaraanvoorafgaande maand. Het rijstverbruik is vrijwel omgekeerd evenredig met dien padiprijs. (De padiprijzen worden aan het eind van iedere maand opgenomen.)

ten 2de Het verbruik stijgt en daalt evenwel niet geheel zoo sterk, als de padiprijs zou doen verwachten.

Nu mag men evenwel niet concludeeren, dat de hooge padiprijzen (en rijstprijzen) *veroorzaken*, dat het rijstverbruik daalt. In de steden is dit wel het geval doch op het platteland veel minder. Zoowel de hooge padiprijzen als het verminderen van het verbruik in den schralen tijd zijn het gevolg van het *opraken der voorraden*. Daar bij de voedselopnamen de voorraden bij de landbouwers, den tusschenhandel en den groothandel niet afzonderlijk zijn opgenomen is dit verband met de beschikbare gegevens verder niet na te gaan.

De buitenlandsche aanvoer (die in 1919 echter zeer klein was) had blijkbaar weinig invloed op het rijstverbruik, de seizoenwisseling is van veel meer belang.

Neemt men voor de maanden September tot en met December 1919 een gemiddeld verbruik aan, dan zou het totale rijstverbruik in 1919 volgens deze gegevens hebben bedragen ± 1.50 pikoel,

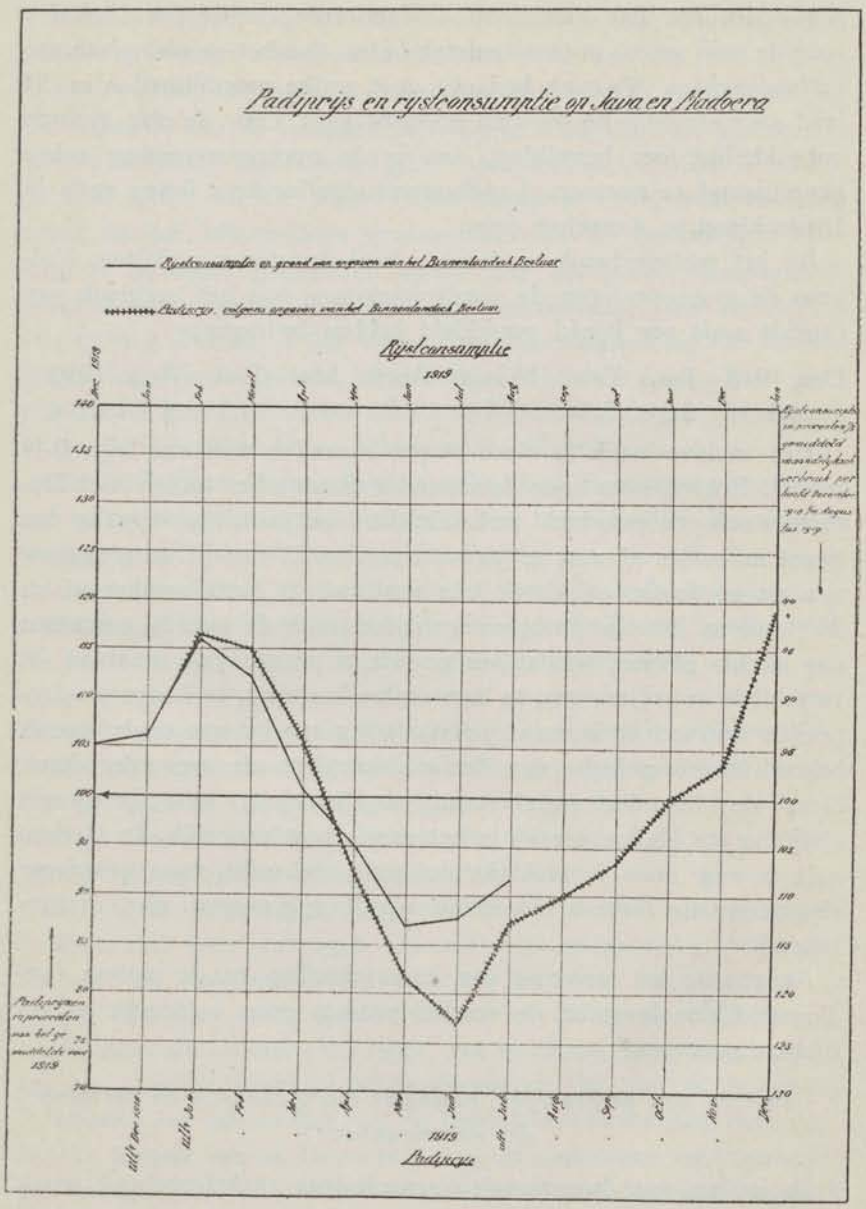

terwijl we uitgaande van de productie na aftrek van zaaizaad en vermeerdering met het invoeroverschot vonden 1.68 pikoel of ± 11 % meer. Dit verschil moet veroorzaakt zijn door verliezen, vervoerdering aan het vee en door fouten in de statistieken. Het

productiecijfer, dat berust op de landrenteproefsnitten (behalve voor de padi gogo) is vermoedelijk beter, dan het geheel geschatte verbruikscijfer. Als men bedenkt, met welke moeilijkheden in dit land elke statistische opname gepaard gaat, door de nog geringe ontwikkeling der bevolking, dan is de overeenstemming zeker bevredigend te noemen. Landbouwproductiecijfers lieten zelfs in Duitschland te wenschen over.

Bij het maisverbruik vinden we veel grooter verschillen. Volgens de gegevens voor de voedselopnamen zou het verbruik van gepelde maïs per hoofd gemiddeld hebben bedragen:

Dec. 1918	Jan.	Feb.	Maart	April	Mei	Juni	Aug. 1919
4.9	5.3	5.8	5.8	4.9	4.1	4.3	4.5 katti's.

Het maisverbruik in deze negen maanden zou dus zijn 0.44 pikoel. Rekent men voor de maanden September tot en met December ook een gemiddeld verbruik, dan komt men voor 1919 op een totaal maisverbruik van ± 59 katti per hoofd, terwijl we uitgaande van de productie na aftrek van zaaizaad 73 katti vonden of ± 20 % meer. Nu zijn de opbrengstcijfers voor de tweede gewassen nog slechts globaal, zoodat verder niet te zeggen valt, waaraan dit verschil is te wijten, aan te lage verbruikscijfers, te hooge productiecijfers of wel verliezen en vervoedering aan het vee omdat zooals bekend is een gedeelte van den maïsaanplant als veevoeder dient. Daar de Inlander maïs veelal als armelui's kost beschouwt (behalve de Madoereezen) is het eerste best mogelijk. In streken met weinig mais is wellicht de mais, gebruikt voor versnaperingen en die niet in het menu wordt opgenomen, niet meegerekend.

Aangaande het verbruik van cassaveknollen en de andere voedingsmiddelen leverden de voedselopnamen geen voldoende vergelijkbare gegevens.

c. *Invloed van persoonlijke, nationale eigenschappen en het beroep der consumenten.*

De invloed van de *nationale eigenschappen op het verbruik* treedt op Java sterk op den voorgrond, voor vele Inlanders is „voedsel" synomien met „rijst". Het sterkst is dit bij de Soendaneezen, die altijd gewend zijn geweest aan groote rijstquanta, evenzoo in Bantam.

Merkwaardig bij deze voorkeur voor de rijst is, dat vele der andere minder geliefde voedingsmiddelen juist weer zeer in trek zijn bij andere volken, zoo is cassave het hoofdvoedsel der boschnegers in Suriname en van de Indianen in Brazilië, mais van den Madoerees, van de bevolking van Noord-Italië, Rumenië, Spanje, Zuid-Frankrijk en vele staten van de Noord Amerikaansche Unie, waar maïs op tarwe na het belangrijkste graangewas voor de menschelijke voeding is en waar tijdens den oorlog nog een groote campagne is gevoerd ter vermeerdering van het maïsverbruik (ter vervanging van tarwe). Bataten is het voornaamste voedingsmiddel der inboorlingen van Nieuw-Zeeland, aardnoten, dat van de negers van Senegal, terwijl kedelé in China tot de vijf heilige gewassen behoort en in Japan als cultuurgewas achter staat bij tarwe.

Het *beroep* van de consumenten oefent hier door de in vergelijking met Europa groote gelijkmatigheid der maatschappij betrekkelijk weinig invloed uit. Wel krijgen gevangenen en contractkoelies en de soldaten een ruimer rijstrantsoen, dan voor de heele bevolking beschikbaar is. Ook in Holland is de gevangeniskost zeer goed, zooals me bleek uit een brief in het *Soerabaiasch Handelsblad* van 11 Mei 1920. De correspondent vond, dat de gevangenis een dorado voor een gewoon burger was, die zijn voeding van zijn salaris moet betalen.

Het gevangenisrantsoen van Indische gevangenissen bestaat uit:
650 gr. bras of 150 gr. djagoeng en 500 gr. bras;
200 gr. vleesch of 100 gr. gedroogde visch of 2 gezouten eieren;
250 gr. groenten (boontjes, lobak of bataten).

Indien dit rantsoen 650 gr. rijst bevat, verder rundvleesch en bataten, dan levert het 2396 Calorieën, bij gedeeltelijke vervanging van de rijst door maïs 2433 Calorieën en bevat dan resp. 108 en 110 gr. eiwit, 12 en 17 gr. vet en 471 en 466 gr. koolhydraten.

Dit rantsoen is dus veel rijker aan eiwitten, doch bevat minder vet en ongeveer evenveel koolhydraten als dat van de bevolking.

Volgens het jaarverslag van de Deliplantersvereeniging over 1919 blz. 15 kregen van af December 1919 de mannelijke contractkoelies per maand 15 K. G. (24 katti) rijst en een hoeveelheid gelijkstaande met 10 K. G. rijst (16 katti). Bovendien konden mannen op aanvraag mais en oebi ad libitum krijgen tegen lage prijzen.

Per jaar is dit 2,88 pikoel rijst, terwijl voor de bevolking van Java in de laatste jaren maar 2,08—2,18 pikoel per volwassen man

beschikbaar was. De totale rijstwaarde van het rantsoen van den mannelijken Delicontractant was 4,84 pikoel tegen een rijstwaarde voor den volwassen man op Java in de behandelde jaren van 4,02—4,61 pikoel (alleen rijst en polowidjo).

Ook de *soldaten* krijgen als ze Mohamedaan zijn behalve nog groenten 650 gr. rijst; zijn ze Christen dan hebben ze een andere maag en krijgen slechts 450 gr. rijst en 200 gr. brood; verder krijgen de Mohamedanen 240 gr. rundvleesch en 40 gr. gedroogde visch en de Europeanen en Christeninlanders 300 gr. rundvleesch en 80 gr. bruine boonen.

„Geen wonder", schrijft iemand zeer terecht in *De Javabode* van 11 Juni 1920, „dat bij de verstrekking van zulk een dagrantsoen belangrijke hoeveelheden overblijven". Deze gaan naar de spoelingsbak voor de varkensfokkerij, wat zeker toch niet noodig is.

Dit rantsoen bevat voor de Europeanen en Christeninlanders 125 gr. eiwit, 13 gr. vet en 487 gr. koolhydraten en voor de Mohamedanen 115 gr. eiwit, 13 gr. vet en 425 gr. koolhydraten.

Als een Javaansch soldaat Christen wordt, stijgt dus plotseling zijn behoefte aan eiwit en aan koolhydraten, terwijl zijn behoefte aan vet gelijk blijft! Erg rationeel lijkt deze scheiding volgens den godsdienst niet. Een stevige Hollandsche jongen van misschien 80 K. G. lichaamsgewicht krijgt net zooveel als een tengere Christen-Inlander van 45 K. G.!

Ook de heer Haga in zijn genoemd artikel vindt de vleesch-rantsoenen veel te ruim. De voeding wijkt dan ook sterk af van de door mij voor de gewone bevolking gevondene.

d. Invloed van de grootte der familie en den leeftijd harer leden.

Het ontbreken van voldoende gegevens voor *den opbouw der bevolking* volgens geslacht en leeftijd werd door mij reeds besproken. Het valt te betreuren, dat de gehouden volkstelling ons dienaangaande slechts zal leeren, hoeveel mannelijke en vrouwelijke Inlanders er boven en beneden de 14 jaar zijn. Men zal zeggen de menschen weten niet, hoe oud of ze zijn. In Britsch-Indië heeft men hetzelfde verschijnsel. Bij de daar gehouden volkstellingen waren er veel meer inwoners met leeftijden van 10, 20, 30 en 40 jaar, dan met leeftijden van de daar tusschenliggende jaren.

Statistiek is geen boekhouding en men heeft meer aan niet geheel juiste gegevens dan in het geheel geen.

e. Sociale orde van het verbruik, feestdagen en mode.

De invloed van *feestdagen* in het land der slametans een sedeka's op het verbruik moet men niet overschatten, omdat het aantal slametans in een jaar toch vrij beperkt blijft.

Alleen op duurdere levensmiddelen als vleesch zal het feestvieren het verbruik meer influenceeren.

De *mode* laat zich hierbij ook gelden b. v. het gebruik van Europeesche conserven bij slametans wordt door den Inlander deftig gevonden. In Tapanoeli wordt zooveel zalm uit blik gebruikt, dat de zalmblikjes er als maat gelden.

f. Invloed van belasting en prijspolitiek.

Belasting- en *prijspolitiek* wijzigen dikwijls het verbruik van bepaalde voedingsmiddelen. Van de op Java geheven belastingen kunnen genoemd worden, de landrente, de slachtbelasting en de invoerrechten. De *landrente* kan bij hooge padiprijzen niet drukkend genoemd worden, immers er wordt door den tienjaarlijkschen aanslag belasting betaald op grond van padiprijzen van *f* 2 à *f* 3. Daar de tani nog weinig rekent, wordt de padiprijs niet hooger, omdat er landrente betaald moet worden. Stelt men de gemiddelde padiprijs op *f* 7.— dan zou de totale geldopbrengst, indien *alle* padi eens verkocht werd 700 millioen gulden zijn. Aan landrente wordt een opbrengst geraamd van 24 millioen gulden of ± 3 % van de bruto-opbrengst (de opbrengst van de tweede gewassen nog buiten beschouwing latende).

Bij Europeesche toestanden zou daardoor de padiprijs gemiddeld ± 24 cent per pikoel duurder worden.

De *slachtbelasting* bedraagt voor een buffel of rund volwassen of onvolwassen drie gulden en voor een paard of veulen vier gulden. Dr. Vrijburg achtte de slachtbelasting te hoog en meende, dat daardoor zooveel vee clandestien geslacht wordt. Het slachtgewicht van een Javaansch rund is 85 K.G. en van een buffel 150 K.G., zoodat op 1 katti sapivleesch ± 2¼ cent en op 1 katti karbouwenvleesch ± 1¼ cent belasting drukt. Bij de tegenwoordige

hooge vleeschprijzen kan ook deze belasting niet drukkend genoemd worden. [52])

Vijftien jaar geleden waren de gangbare verkoopprijzen in het district Tjomal [53]) voor een koe *f* 25 à *f* 35 en voor slachtbuffels *f* 30 à *f* 40. Toen was de belasting dus relatief veel zwaarder en bedroeg ongeveer 10 %.

Invoerrechten op levensmiddelen worden volgens het nieuwe tarief geheven van meel (10 %), vee (per stuk buffels en runderen *f* 8), visch (10 %) en eetwaren niet anders genoemd 12 % (w. o. o. a. boter, kaas, kedelé).

In Nederland zijn de invoerrechten op levensmiddelen in 1864 afgeschaft, maar in Indië zelfs tot in deze dure tijden blijven bestaan, behalve op rijst, klappers en klapperolie.

Den invloed van den padiprijs op het verbruik bespraken we reeds.

g. Invloed van de plaatselijke landbouwtoestanden.

De nog aanwezige voorraden en de plaatselijke landbouwtoestanden beinvloeden het gebruik hier veel meer dan in Europa.

„De meeste huishoudingen zijn ongeregeld. Men leeft zonder overleg en zonder budget" betoogt Rübner voor Duitschland. [53]) Dit geldt voor den Inlander nog in veel sterkere mate.

Saltet zegt „de menschen eten wat hun smaakt en wat ze kunnen betalen"; dit zou men voor Java moeten veranderen in: de Inlander eet want hij krijgen kan.

Kan men voldoende rijst krijgen zooals in Bantam, dan worden er in 't algemeen weinig tweede gewassen aangeplant, al zou dat ook voordeelig zijn. Is er een rijsttekort, zooals dikwijls in de bergen dan gaat men djagoeng eten, al dan niet vermengd met rijst.

Soms worden er betaten aangeplant, omdat men gratis bibit kan krijgen. Valt de oogst van een gewas mee, dan zal er ter plaatse in het algemeen ook meer van worden geconsumeerd.

In groote trekken ziet men, dat in West-Java de rijstvoeding aangevuld met gaplek op den voorgrond staat, in Midden-Java minder rijst, veel gaplek, in de Vorstenlanden, Oost-Java en Madoera veel

---

52) De regeering wil nu de slachtbelasting verhoogen.

53) De desabevolkshuishouding in cijfers door J. F. C. A. van Moll blz. 53.

54) Saltet t. a. p. blz. 378.

mais. Deelt men de residenties volgens het rijstverbruik in drie groepen, dan behooren in de eerste groep met een rijstverbruik van boven de 15 katti ongeveer per hoofd per maand: Batavia, Bantam, Besoeki, Cheribon en Soerabaja; in de tweede groep met een rijstverbruik per hoofd per maand van ongeveer 10—15 katti: de Preanger, Kedoe, Madioen, Kediri, Pekalongan, Pasoeroean en Semarang en in de derde groep met een rijstverbruik van beneden de 10 katti per hoofd per maand: Djokjakarta, Rembang, Banjoemas, Madoera en Soerabaja.

Wat het polowidjoverbruik betreft, staan de residenties Pasoeroean, Kediri, Soerabaja, Madioen, Besoeki, Solo, Cheribon en Madoera bovenaan. Gering is het in de residenties Bantam, Batavia en Djokjakarta, terwijl de overige residenties een middelmatig verbruik hebben.

Hoe hooger men in Oost- en Midden-Java komt des te meer mais wordt er in het algemeen gegeten.

Het type van voeding, dat ik de rijst-maisvoeding zou willen noemen komt vooral voor in de residenties Besoeki, Pasoeroean en de bergstreken van Midden- en Oost-Java. Het te publiceeren onderzoek betreffende het verbruik in sommige districten van de residentie Pasoeroean zal over dit type meerdere bijzonderheden bevatten.

Er bestaat groote kans op, dat het polowidjoverbruik nog zal stijgen. Voor het opvoeren der productie bestaat bij de tweede gewassen nog een veel grootere mogelijkheid dan bij padi. Dit moge blijken uit een vergelijking van de in den Selectie- en Zaadtuin van het Departement van Landbouw verkregen opbrengsten en die van den bevolkingsaanplant in het district Buitenzorg.

	Selectie- en Zaadtuin	Bevolkingsaanplant, district Buitenzorg
Padi	35 pikoel	30 pikoel
Mais	18 „	6 „
Cassave	400 „	150 „
Bataten	150 „	100 „

De verschillen zijn dus veel grooter voor de tweede gewassen dan voor padi.

Vele der tweede gewassen leveren per bouw gemiddeld meer voedsel op dan padi, wat uit onderstaand staatje voor de gemiddelde opbrengsten moge blijken:

Gewas	Opbrengst pikoels	Voedsel-eenheden padi 100	Calorische waarde padi 100
Padi (bras)	12,5	100	100
Cassave (versche) . .	80	202	267
Mais (gepeld)	11	91	95
Bataten (versche) . .	60	112	124
Aardnoten (gepeld).	± 8	± 158	± 119
Kedelé („). .	± 5	± 94	± 47
Vigna	± 3	± 40	± 25
Aardappelen	± 35	± 81	± 86

Hierbij moet men natuurlijk ook rekening houden met den groeiduur, deze is, den tijd voor de grondbewerking niet meegerekend, voor padi gemiddeld 4½, voor cassave 7, voor mais 3½, voor bataten ruim 4, voor aardnoten 4 en voor kedelé bijna 3 maanden. Per maand en per bouw brengen dus vele der tweede gewassen meer voedsel op dan padi. Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat door de zeer groote variaties in opbrengsten en groeiduur bovenstaande verhoudingscijfers niet voor alle gevallen gelden.

Zooals gebleken is berust nog veel van onze kennis van de grootte van het verbruik op ramingen en aan den door mij reeds genoemden door Verrijn Stuart gestelden eisch, dat de verbruiksstatistiek, voor zoover zij de voedings- en genotmiddelen betreft zich niet tot algemeene gemiddelden moet bepalen, doch de omvang van het verbruik in de verschillende sociale groepen met onderscheiding der verbruikers naar geslacht en leeftijd moet leeren kennen, zal op Java slechts geleidelijk en op den duur zijn te voldoen. Als men bedenkt, dat per slot van rekening het verbruik het einddoel van alle economische inspanning van den mensch is, dan moet het verzamelen van gegevens op dat gebied ook uit anderen hoofde verkregen zeer wenschelijk geacht worden.

Buitenzorg, Februari 1921.

Enkele aanteekeningen naar aanleiding van Mr. Nolst Trenité's Inleiding tot de agrarische wetgeving van het rechtstreeks bestuurd gebied in N. I. [1])

door

A. L. SAMSON.

Voorwoord.

Toen Prof. Van Vollenhoven in zijn Gidsartikel (aflevering Mei 1920) zeide: „Economisch wenschen de heeren Trenité en ik beiden, dat de bodem van Indië zoo rijk mogelijk produceere. Hij echter wil dit bereiken door, rekening houdend met Inl. belangen, onzen Europeeschen wil aan den Landzaat op te leggen, mij dunkt de oude Exploitatie-gedachte, ik daarentegen wensch uit te gaan van het recht van den Landzaat; hem te leiden, zijne medewerking en instemming te zoeken; eene agrarische toepassing te geven aan de nieuwe opvoedings- en ontvoogdings-gedachte", heeft hij daarmede als het ware geteekend de beide richtingen die zich in de methodiek van ons koloniaal beleid hebben ontwikkeld.

We staan hier voor een oude en een nieuwe school, de één strijdend om, de ander handhavend haar bestaansrecht. Het is een heel gewoon verschijnsel, dat in de evolutie der volkeren *door alle* tijden heen zich heeft voorgedaan. Voor de kennis van hetgeen de oude school ten opzichte van het agrarisch vraagstuk wil, strekke het hierboven genoemd werkje van den heer Nolst Trenité tot wegwijzer.

De vader van de nieuwe school is zeer zeker prof. Van Vollenhoven, die op krachtige wijze smeekt, roept, eischt om recht te doen wedervaren aan het bestaande volkrecht en wel door

[1]) Landsdrukkerij, 1920.

volledige erkenning daar waar dit in bestaande behoeften voorziet en door waar het te kort schiet het te ontwikkelen, d.w.z. passend te maken voor de bestaande toestanden.

In elk geval echter hebben beide scholen dit met elkaar gemeen: de bedoeling tot ontwikkeling van Indië: Land en volk.

De wegen enkel die de beide richtingen volgen om te komen tot het beoogde doel zijn verschillend.

Kenmerkt zich de oude school door het z.g. printahstelsel met negeering van alle individualiteit, enkel en alleen het doel voor oogen houdend, de nieuwe school daarentegen wenscht te rusten op het beginsel leiding, wenscht daartoe niet alleen de individualiteit te behouden maar deze zelfs te ontwikkelen tot zelfstandig wordens toe.

Heeft de oude school zich kunnen handhaven, toen het volk nog niet tot besef gekomen was, thans nu langs de geheele linie de reveille geblazen is, kan daar geen sprake meer van zijn.

De oude school met al het goede, dat ze in haren tijd gehad heeft, moet verdwijnen; ze kan zich onmogelijk langer staande houden.

Dit is in het algemeen waar, maar ten opzichte van de kwestie, waar het hier omgaat, komt zich naast de réveil nog stellen de decentralisatie-gedachte, die oprichting van de Inl. rechtsgemeenschappen beoogt, voor wier bestaan het bezit van den grond (van den beschikkingsgrond) een dringende noodzakelijkheid is, wil men die de gelegenheid geven zich zoowel finantieel als politiek tot inderdaad autonome lichamen te ontwikkelen.

En om het één èn om het ander dient derhalve de domeinverklaring als een anomalie in de nieuwere koloniale politieke richting te worden beschouwd. Ze is niet meer van dezen tijd, ze heeft afgedaan!

Het decentralisatie-beginsel dient zich ook in onze agrarische wetgeving te demonstreeren.

Mr. Nolst Trenité heeft getracht in zijne inleiding tot de agrarische wetgeving van het rechtstreeks bestuurd gebied een inzicht te geven in het wezen der dingen.

De hoeksteen in het geheel is de domein-verklaring, de formule die noodig zou zijn geweest om verschillende thans bestaande regelingen mogelijk te maken.

Het recht van bestaan van dit domeinbeginsel werd juridisch, historisch en logisch beredeneerd.

De bedoeling nu van dit opstel is om aan deze verhandelingen enkele losse aanteekeningen toe te voegen, waartoe ik dan des schrijvers betoog op den voet volgen zal.

Voor het gemak van den lezer zal ik de passages uit het hierbedoeld geschrift telkens klein gedrukt aan mijn aanteekeningen doen voorafgaan.

Aanteekeningen.

§ 4. Inl(eiding) agr(arische) wetg(eving) blz. 3.

1. Het domein-beginsel.

„Dit (domein) beginsel, dat in meer dan één wetsbepaling en in verschillenden vorm is belichaamd geworden, is geene schepping van onzen wetgever, doch behoort tot die rechtsbeginselen welke algemeen worden aangenomen en welke gelden ook zonder dat zij in een wetsbepaling zijn vastgelegd.

Punt 1. Accoord.

2. Afgezien voorloopig van den bepaalden vorm, welke in verschillende wetsbepalingen aan dit beginsel is gegeven, komt het in het wezen der zaak hierop neer, dat alle binnen de landsgrenzen gelegen grond welke aan niemand toebehoort, staat ter beschikking van de landsoverheid.

Begrijpelijk, immers noodzakelijk in eene geordende maatschappij als dit rechtsbeginsel is, treft men het aan niet slechts in de wetgevingen van westersche staten, maar vindt men het ook terug in het adatrecht der Inheemsche bevolking van deze gewesten.

Punt 2. Accoord met dien verstande echter dat het begrip landsoverheid niet altijd worde opgevat in den zin zooals dat hier gebezigd wordt.

(Zie voorts aanteekening bij punt 3.)

3. Ter voorkoming van misverstand worde er hier evenwel aanstonds op gewezen, dat wanneer een inheemsche rechtskring metterdaad aan het Nederlandsch staatsgezag wordt of is onderworpen, het hier bedoeld beschikkingsrecht over aan niemand toebehoorenden grond daarmede van zelf overgaat of is gegaan van de Inlandsche op de Nederlandsche of de deze vertegenwoordigende Indische overheid.

De grond staat, zooals hier boven gezegd werd ter beschikking van de landsoverheid.

Komt het overheidsgezag in andere handen dan zal dit diensvolgens ook het geval zijn met het beschikkingsrecht over niemandsgrond.

Punt 3. Het rechtstreeks bestuurd gebied van N.-I. omvat de gebieden van vroegere zelfbesturen (Sultans-regeeringen), [1]) welke laatste om redenen van algemeen belang door het Nederlandsch bestuur vervangen zijn geworden.

Ons bestuur is derhalve alleen getreden in de rechten van deze Inlandsche vorsten. Rechtens zouden we derhalve uitsluitend ons die rechten mogen toekennen welke indertijd aan het Sultanschap inherent zijn geweest.

Welke deze ten aanzien van het agrarisch vraagstuk zijn, dienen we derhalve na te gaan.

In het algemeen zijn de vroegere Sultanaten te onderscheiden in de volgende gebieden:

1. de rechtstreeks onder het Sultansgezag staande gebieden.
2. de gebieden die de Suprematie van den Sultan hebben aanvaard en wier verhouding tot dien vorst gesteld is op het eedverbond (Onderhoorigheden).

De gebieden ad I. zijn ontstaan òf uit het recht van eerste-occupatie, òf uit gewelddadige verovering.

In het eerste geval komt het gebied het Sultansgeslacht rechtens toe en in het tweede geval uit hoofde van annexatie. Het uitsluitend genot over zoo'n gebied kwam logisch den Sultans toe, aan wie diensvolgens ook het beschikkingsrecht toebehoorde.

De uitgestrektheid van dit gebied is afhankelijk van de krachtsontwikkeling waartoe elk dier vorstenregeeringen in staat is geweest.

In de gebieden ad 2 genoemd heeft het vorstenschap een geheel andere beteekenis gehad. De vorstenheerschappij heeft zich hier gevestigd met wederzijdsch goedvinden (contractueel). Om richtige naleving van het contract te bevorderen werd dit middels den eed bekrachtigd.

Dit was het eedverbond, waarbij de inheemsche staten (rechtsgemeenschappen) zich verbonden den vorst te erkennen, hem trouw zwoeren en beloofden alle geschillen die geen oplossing konden vinden in eigen kring aan zijn oordeel te onderwerpen. De vorst van zijn kant beloofde de rechtsgemeenschappen als zoodanig te zullen erkennen.

---

1) Ook andere daarmede overeenkomende.

Meestal is heerschende anarchie onder de in het binnenland levende volkstammen voor de vestiging van den Sultansinvloed een gunstige factor geweest.

Soms werden zelfs die gemeenschappen (territoriale) door den vorst zelf in het leven geroepen, met de bedoeling om het elkander beoorlogen dier volksstammen te beperken.

Daartoe werden in een bepaald omgrensd gebied eenige van die volksstammen geterritorialiseerd.

Van de vruchten die zoo'n gebied opbracht, hadden deze stammen het uitsluitend genot.

Het beschikkingsrecht berustte noodwendig bij de *besturen dier rechtsgemeenschappen.*

Al dadelijk springt derhalve het verschil tusschen den rechtstoestand van de gemeenschappen in beide gebiedsdeelen in het oog.

In het rechtstreeks bestuurd gebied berustte het beschikkinsrecht bij den Sultan en bij niemand anders.

In het tweede geval bij de verschillende onderhoorige rechtsgemeenschappen.

„Komt", zegt Mr. Nolst Trénité op blz. 4 van zijne Inleiding, „het overheidsgezag in andere handen dan zal het diensvolgens ook het geval zijn met het beschikkingsrecht over niemandsgrond".

Accoord! Er moet dan toch in elk geval worden overwogen, *welk overheidsgezag is overgegaan.*

In het rechtstreeks bestuurd Gouvernementsgebied heeft die overgang uitsluitend plaats gehad ten aanzien van het overheidsgezag der rechtsgemeenschappen (onderhoorige).

Zie art. 71 RR. dat zelfs als beginsel de erkenning van die rechtsgemeenschappen insluit (hier gemeenten). Erkenning van rechtsgemeenschappen d. w. z. de erkenning van die (Inl.) zedelijke lichamen, uiteraard zooals die reilen en zeilen d.i. met hun bestuur en hun actieve en passieve rechten, waaronder zeer zeker het eigen beschikkingsrecht een voorname plaats inneemt.

Het domein-beginsel van 1870 [1]) kan derhalve alleen rechtens uit hoofde van gezagsovergang gevestigd worden op het voormalig direct Sultans-gebied.

---

[1]) Java en Madoera, 1875 buitenbezittingen.

In het algemeen hebben de voormalige Sultanaten in de buitenbezittingen nimmer een veroverende politiek gevoerd. Hetzij omdat de noodige krachtsontwikkeling hun heeft ontbroken, hetzij omdat zij zich met een Onderhoorigheidsverklaring als hier bedoeld hebben tevreden gesteld. Wat daar ook de oorzaak van moge zijn geweest, een feit is het, dat als algemeenheid mag worden aangenomen, dat het direct Sultansgebied zich steeds binnen zekere, vaak betrekkelijk nauw beperkte, grenzen heeft gehouden, nauw althans vergeleken bij heel het gebied, waarover hun invloed ging. [1])

In heel de uitgestrektheid der buitengewesten derhalve zullen bij nauwkeurige zifting de eigenlijke directe Sultansgebieden zich enkel als betrekkelijk kleine enclaves dikwijls rondom de hoofdplaatsen van de voormalige rijken voordoen.

Houden we dit in het oog, dan dringt de ongerijmdheid van de domeinbeginsel-verklaring van 1875 voor de Gouvernementslanden der Buitengewesten door hare algemeenheid zich naar voren.

§ 6. de wettelijke domein-verklaring.

Laten we de wijze, [2]) waarop de agrarische wetgeving, gebaseerd op de domein-verklaring, ontstaan is, buiten beschouwing, dan mag als conclusie worden gesteld, dat alleen voor de directe Sultansgebieden het beginsel in die wetgeving uitgedrukt een wettigen en reëelen ondergrond heeft.

Voor de gebieden daarbuiten mist ze elken reëelen ja zelfs wettelijken bodem en berust ze uitsluitend op een fictie, een fictie, die gelet op het wordend zelfbewustzijn dient te worden vervangen door een meer werkelijken grondslag.

§ 12. Nadere beschouwing der wettelijk beschermde grondrechten der Inheemsche bevolking. Verklaring van art. 62 lid 5 en 6 RR. blz. 23.

---

1) Bij nader onderzoek zal mede blijken, dat zelfs dit rechtstreeksch gebied veelal nog verdeeld is geweest in beschikkingsgebieden door het oude vorstenbestuur aan bestaande rechtsgemeenschappen overgedragen (bij piagems) met uitzondering van enkele apanage gebieden.

2) n. l. de wettige.

Eene verklaring, welke met name uitsluit de door sommigen gehuldigde opvatting, als zoude in de agrarische wet onder gronden, tot de dorpen behoorende, te begrijpen zijn het gansche *Administratief en Politioneel* (cursiveering van mij. S.) gebied der Inlandsche gemeenten of zooals men in later tijd op het voetspoor van den grooten adatvorscher Prof. Mr. C. van Vollenhoven is gaan zeggen, het beschikkingsgebied dier gemeenten; in welken gedachtengang dan onder „de regten der Inl. bevolking" van de tweede bepaling mede vallen zou een volstrekt beschikkingrecht der Inl. gemeenten over de nog niet ontgonnen (woeste) gronden binnen het even aangeduid gemeente-gebied.

Eene verklaring omtrent het ontstaan van dit beschikkingsgebied waaraan Mr. Nolst Trenité slechts een administratief en politioneel karakter toeschrijft moge hier volgen:

Het gebied door de Onderhoorigheden van het Sultanaat ingenomen werd oorspronkelijk bewoond door genealogische gemeenschappen (tribes).

De band die de verschillende leden samenbond was niets anders dan de genealogische; het algemeen levensdoel, dat nagestreefd werd was de verkrijging van de meest noodige zaken voor de instandhouding van het individu en den stam.

Hoogere aspiraties koesterde men niet. Bij de nastreving van dit algemeen doel kon het niet anders of men (d.w.z. de verschillende tribes) moest met elkander in conflict komen.

Een toestand van voortdurende oorlog was daarvan het gevolg. [1])

De interventie van den Sultan maakte daaraan een einde.

Hij territorialiseerde die genealogische groepen, stelde bij piagems de grenzen der gebieden vast, loste geschillen op, stelde territoriale besturen aan en eischte voor de genomen moeite erkenning van zijne suprematie ten bewijze waarvan periodiek de huldegift moest worden opgebracht.

---

1) Bij Inl. historici (Djambi) is deze tijd bekend als: zaman kerih din tombak, pedang dan geliwang, tate kalo alam belom beradjo, rantau belom bedjenang d. i. de tijd toen de wapens enkel beslisten, toen er nog geen sprake was van een vorst, noch van een djenang (sultans ambtenaar).

Ten einde dit status quo te handhaven, werd het één en ander onder eede bevestigd.

Dit eedverbond regelde niet alleen de verhouding tusschen Sultan en de op die wijze ontstane territoriale gemeenschappen, maar ook tusschen deze onderling.

Men kreeg op die wijze een federatie van volkomen autonome gemeenschappen binnen het raam van het Sultanaat.

Wat is nu de beteekenis van deze territorialiseering, van deze gebiedstoewijzing ?

Hierboven is opgemerkt dat de eenige band, die de individuen tot het geheel, de tribe, bond was de genealogische.

Als gevolg hiervan kon en wilde men geen ander gezag over zich erkennen dan die van de genealogische hoofden. Met deze mentaliteit moest sterk uitgesproken exclusivisme gepaard gaan.

Deze beide eigenschappen (het genealogisch instinct en het daarmede gepaard gaande exclusivisme) waren inderdaad voor het samengaan van meerdere groepen hinderpalen, die alleen dan blijvend uit den weg konden worden geruimd, wanneer het mogelijk was daartegenover een zoodanige zaak te stellen, die in staat was het physiek belang der groepen en diensvolgens der individuen onmiddellijk te treffen.

De „struggle for life" die men streed culmineerde in jacht, vischvangst, verzamelen van boschproducten enz. Wanneer men nu den groepen het verkrijgen van deze zaken vergemakkelijken en verzekeren kon dan had men groote kans voor z'n doel willige groepen aan te treffen.

De Sultans hebben hiervan gebruik gemaakt. Zij stelden in uitzicht het monopolierecht d.i. het uitsluitend genot over een bepaald gebied.

Zoo kwam territorialiseering tot stand. Een verantwoordelijk territoriaal bestuur, de territoriale gemeenschap tevens vertegenwoordigende, werd ingesteld.

Dit — en hierop wordt de nadruk gelegd — is de eenige beteekenis die men aan het grondgebied van een territoriale rechtsgemeenschap (beschikkingsgebied) geven kan. Het is de band, die de genealogische groepen bij elkaar houdt. Het is het doel waarvoor men coöpereert. Uit het voorgaande volgt mede dit: In dat grondgebied vindt men dus belichaamd het monopolierecht, aan de geter-

ritorialiseerde groepen binnen de grenspalen van hun beschikkingsgebied, gegeven en door hen sedert jaar en dag uitgeoefend. De groepen hebben derhalve niet minder dan een recht van vrij genot over hun beschikkingsgebied, met uitsluiting van het recht van ieder ander, een recht derhalve dat ons recht van eigendom (art. 570 B.W.) zeer nabij komt en in de oogen der betrokken bevolking zelfs niet minder is dan dat. In de uitoefening van dit recht wordt de gemeenschap door het bestuur vertegenwoordigd. Het administratief en politioneel karakter is een uitvloeisel van dat recht van bezit (van eigendom) en kan eerst ter sprake komen wanneer zaak en eigenaar vastgesteld zijn.

Nu kan men nog zeggen: In elk geval zal heel het gebied aan den Sultan hebben toebehoord en dat dus op grond daarvan ook in het indirect Sultansgebied het domein-beginsel een wettigen grondslag vinden kan.

Hiertegen is dan aan te voeren: Een algemeen indonesisch rechtsgebruik is, dat bij geschillen over grond, waarbij niet kan worden uitgemaakt wie rechthebbende is, het stuk grond in geschil door den rechter in beslag wordt genomen en daarna aan partijen ieder voor de helft terug gegeven.

M. i. berust het geven *hier* dan ook op deze omstandigheid.

De Djambische piagems laten trouwens over dien aard van die overdracht (in wezen de meest volstrekte) geen twijfel over. [1]) In piagems, die overdracht betreffende, leest men doorgaans: daoen setangkai, tanah sekepal, ajiq setitik, ikan sekoq batin (territoriaal bestuur) nan poenja, d. w. z. zelfs een enkel boomblad en een handvol aarde, zelfs een druppeltje water en een enkele visch zijn alle zaken den batin (territoriaal bestuur) toebehoorende.

Ziedaar het beschikkingsgebied der rechtsgemeenschappen. Men moge dit noemen zoo men wil. Maar dit moet toch worden toegegeven dat het iets meer is dan een zuiver politioneel en administratief gebied; dat het in aard en wezen niet anders kan zijn en nergens anders toe behooren kan dan tot die soort gronden waarop al. 5 van art. 62 RR. wel degelijk slaat.

---

[1]) In andere streken zal ook deze overdracht aan te toonen zijn op overeenkomstige wijze. De piagem is ten deze een algemeen aangewend middel.

Het is zeer zeker een privaatrechtelijk bezit, hetgeen nog duidelijker wordt zoo men de rechtsgemeenschap als zedelijk lichaam beschouwt, waarvan de retributie-heffing een uiting is, evenzoo het maling oetan delict.

Het behoort dus (in dezen zin beschouwd) tot de gronden waarop door anderen (zie den schriftelijken titel in den vorm van een piagem) recht van eigendom wordt bewezen.

Behalve langs dezen weg zou de rechtsgemeenschap ook langs den weg van art. 548 B. W. haar goed recht kunnen pretendeeren wil men althans in deze materie zich op de bepalingen van ons B. W. beroepen. En ten slotte zou nog verwezen kunnen worden naar den algemeenen regel vermeld in art. 572 B. W. Waarbij de bewijslast alsdan op de Indische overheid zal moeten worden gelegd, in welk geval dan voor de juistheid van het gepretendeerde domeinrecht geen andere rechtsgrond zal kunnen worden aangehaald dan de wettige afkondiging daarvan, een rechtsgrond waaraan (uit een bevolkingsoogpunt vooral) toch in wezen niet meer dan administratieve waarde kan worden toegekend.

Het een met het ander beschouwende mag derhalve de conclusie worden getrokken dat het domeinrecht van den lande in de gebieden waarvan hier de rede is, absoluut foutief is en op geen enkelen wettigen en werkelijken grondslag zou kunnen worden volgehouden.

Art. 520 B. W. steunende op het domeinrecht en door Mr. Nolst Trenité op bldz. 9 van zijne Inleiding aangehaald kan uit den aard der zaak alleen van kracht zijn in die gebieden die ontvankelijk zijn voor de domeinverklaring van het rijk d.i. dus gelijk vermeld in dat deel van het voormalig Sultanaat dat ik met het direct bestuurd gebied benoemd heb.

In het andere deel van dat gebied zal onder de benoeming „den Lande" moeten worden verstaan de rechtsgemeenschap alszoodanig, welke opvatting m. i. wel in overeenstemming kan worden geacht met het overeenkomstige art. 539 van den Franschen Code Civil, waar staat dat de hier bedoelde gronden: appartiennent au domain public (Inl. agr. wetg. blz. 7 noot 2).

Bldz. 23.

Wat er zij van dat in den ouden adat aangetroffen Inl. beschikkingsrecht, waaraan in vele streken „geen bunder gronds" onttrokken was, doordat het gebied van de eene rechtsgemeenschap aan dat van de

andere onmiddellijk aansloot tot op de toppen der bergen, op onze agrarische grondwet zal men de erkenning van zulk een recht niet kunnen doen steunen.

Wanneer men dit beschikkingsgebied beschouwt als uitsluitend administratief en politioneel en wanneer men daarbij uitgaat van de verkeerde praemisse, dat heel het gebied der buitenbezittingen gestaan heeft onder het gezag van de onttroonde Sultans in wier plaats ons bestuur getreden is, dan kan met deze uitspraak worden accoord gegaan.

Maar wanneer het ontstaan en het eigenlijke wezen der zaak historisch wordt ontleed, komt de kwestie in een geheel ander licht te staan en dan moet men, gelijk Prof. Van Vollenhoven ook te recht doet, dit beschikkingsgebied wel fundeeren op art. 62 RR. en wel lid 5.

Overigens mag de opmerking worden gemaakt, dat niet de werkelijke agrarische toestand steunen moet op, beter nog passen in het kader van onze agrarische wet, doch veeleer (en dit uitgangspunt lijkt me juister) moet het omgekeerde plaats vinden.

De agrarische wet dient te zijn eene afspiegeling van den werkelijken toestand; de agrarische wet dient volkomen te staan op de realiteit van het bestaande. Eerst dan toch is een harmonische toestand te verwachten, die ook voor verdere ontwikkeling geen moeilijkheden baart.

Bldz. 24.

Welnu het is duidelijk dat huur noch erfpacht, aan het Gouvernement ontleend practisch bestaanbaar waren, indien zij beperkt zou moeten worden tot gronden, buiten het bedoelde uitgestrekte dessagebied gelegen, om de eenvoudige reden, dat de Inl. gemeenten vooral op Java, maar voor een goed deel ook op de buitengewesten, in den regel administratief of politioneel dan wel adatrechtelijk onmiddellijk bij elkander aansluiten. Ware de groote landbouwnijverheid aangewezen op de luttele stukken, veelal practisch onbruikbaren niemandsgrond in den oud-adatrechtelijken zin, dan zou er van hare ontplooiing niets kunnen komen en zouden zoowel het derde als het vierde lid van art. 62 RR. gedoemd zijn een doode letter te blijven.

De moeilijkheid die men met het rechtzetten van den wettelijken stand in zake erfpachts- en andere rechten ondervindt, den omslag dien men zich daarbij op den hals heeft te halen, vindt z'n

oorsprong in de gekunstelde wijze, waarop men den bestaanden agrarischen toestand in de wet gewrongen heeft.

En toch is het middel ter verbetering heel eenvoudig n.l. door het kastje weg te nemen en de materie te aanvaarden zooals die is.

Men handhave het beginsel van de domein-verklaring slechts voor die gebieden, die daarvoor ontvankelijk zijn n.l. waar dat recht bij wege van gezagsovergang ons rechtens toekomt.

In het andere deel van het rechtstreeks bestuurd gebied erkenne men het beschikkingsrecht der rechtsgemeenschappen, op dezelfde wijze als men dat gedaan heeft in de zelfbesturende landschappen [1]) en men giete hier de agrarische regeling in den zelfden vorm, dien men voor den agrarischen toestand in die zelfbesturende rijken heeft gekozen (Staatsblad 1919 No. 81).

Men zal dan zien, dat het bezwaar ten aanzien van de landbouwnijverheid zich als het ware van zelf oplost. En dan kan er geen sprake van zijn, dat het particulier kapitaal zich alleen en uitsluitend aangewezen ziet op de van weinig beteekenis zijnde strooken niemandsgrond, integendeel dan heeft men het een onmetelijk veld ter ontginning gegeven.

De zwarigheid ten opzichte van de ontwikkeling van de particuliere landbouwnijverheid kan derhalve op deze wijze overwonnen worden.

Wat de rechten van de Inl. bevolking betreft m.i. zijn deze onder vigeur van het beschikkingsrecht minstens even goed als bij de thans bestaande regeling en zeker op meer natuurlijke wijze verzekerd; vooral ook waar het adatprivaatrecht zich in de bijzondere bescherming verheugt van art. 75 R.R.

Echter aan een reconstructie in dezen geest zit nog deze konsekwentie vast:

Waar wegens het aangenomen domeinrecht van den lande de inkomsten uit hoofde van erfpacht en andere rechten, als baten van den lande worden beschouwd en als zoodanig verwerkt worden in de algemeene staatsbegrooting, daar zal men op overeenkomstige wijze redeneerende tot de slotsom moeten komen dat

---

[1]) Bestaat tusschen deze en de hier bedoelde rechtsgemeenschappen in hun eigenlijk wezen wel immer verschil? (zie ook Prof. Van Vollenhoven. — Miskenningen van het adatrecht blz. 6 en 7).

de baten, uit dezen hoofde voortvloeiende, alsdan dienen te komen ten voordeele van de betrokken rechtsgemeenschappen.

Hiermede kan dan bestrijding van gevoelde locale behoeften plaats vinden. M. i. zal een dergelijke behandeling van zaken er beslist het hare toe bijdragen om den weerzin tegen den erfpachter te doen verdwijnen. Immers wat is het geval: Een rechtsgemeenschap staat van haren beschikkingsgrond af aan een particulieren ondernemer. Directe compensatie voor dezen afstand wordt niet ondervonden omdat ten gevolge van het geldende stelsel: storting van de pachtschat in de staatskas en verwerking in de staatsbegrooting het heel veel voor komt, dat de betrokken bevolking daar niets van merkt en de rechtsgemeenschap daar geen dadelijk materieel voordeel van ondervindt.

Een verleening van erfpacht is derhalve in hunne oogen niets anders dan een verlies van een gedeelte van den eigen beschikkingsgrond, meer niet.

De weerzin tegen den erfpachter meen ik voor een groot deel hieraan te moeten toeschrijven, terwijl daarbij nog dit komt dat de erfpachter, meenende uitsluitend met het Gouvernement te maken te hebben (tot welke veronderstelling de privaatrechtelijke domeinverklaring gereede aanleiding geeft) doorgaans zich van bevolking en hoofden niets aantrekt.

Men komt in het gebied van een rechtsgemeenschap, men exploreert, gaat weer heen en de betrokken bevolking en haar bestuur merken op een gegeven dag dat een stuk van hun gebied in erfpacht is aangevraagd. Het verzoek wordt toegestaan, men komt terug en ontginт op dezelfde wijze als te voren.

Wanneer men weet dat te dezer zake de Indonesische adat van den vreemdeling-ontginner iets anders vergt dan kan men zich voorstellen dat zoo'n erfpachter reeds a priori de antipathie van de betrokken rechtsgemeenschap verworven heeft.

Erkent men daarentegen het beschikkingsrecht der gemeente dan behoeft men administratiefrechtelijk niets anders te doen dan Staatsblad 1919 No. 61 toepasselijk te verklaren voor die deelen van het rechtstreeks bestuurd Gouvernementsgebied waarvan hier sprake is. (De uitdrukking zelfbestuur in de hier bedoelde ordonnantie behoeft enkel te worden vervangen door: het territoriaal bestuur der gemeente, d. i. gemeentehoofd of raad.)

Door deze erkenning zal de houding van den erfpachter hier boven geschetst tegenover het bestuur der Inl. gemeente zich van zelf wijzigen.

Ten gevolge waarvan het gevoel van eigen waarde ontzien wordt, en de kans op een betere verhouding tusschen erfpachter en Volksbestuur wordt bevorderd.

De erfpachtsgelden komen dan in de gemeentekas. In de gemeentelijke begrooting verwerkt wordende, strekken deze gelden tot voldoening van gevoelde locale behoeften.

De bevolking ziet op deze wijze onmiddellijke compensatie van den afstand van grond aan het particulier kapitaal. Zichtbaar is 't dan geworden en aan den lijve wordt het gevoeld, dat afstand van een deel van de eigen beschikkingsgrond niet meer is verlies, zonder meer, maar dat dat werkelijk beteekent een ruiling en wel van iets, dat men te veel heeft tegen iets dat men te weinig of in het geheel niet heeft.

Naarmate nu de gemeenschappen zich ontwikkelen, de gemeente politiek zich consolideeren, zal men deze kwestie meer en meer gaan begrijpen en zal daarmede de weerzin tegen den erfpachter meer en meer gaan verdwijnen, mogelijk zelfs in appreciatie veranderen.

M. i. zal op deze wijze het onmetelijke gebied der buitenbezittingen meer gebracht worden onder het bereik van het plaatsing zoekend kapitaal. En mocht het nu eens voorkomen, dat in eene rechtsgemeenschap het economisch besef van het bestuur zoo weinig ontwikkeld is, dat men ongemotiveerd uitgifte in erfpacht belet, dan zou gebruik kunnen worden gemaakt van de bevoegdheid tot onteigening bij art. 77 RR. der Regeering voorbehouden (zie Staatsblad 1920 No. 574 Jo 889).

Wanneer men nu maar het begrip politioneel en administratiefrechtelijk gebied wilde loslaten en het beschikkingsgebied van de Inl. gemeente wilde zien in de ware beteekenis (zie voren) dan wordt onteigening ten algemeene nutte, wat dit betreft, mogelijk. Art. 2 van de hier genoemde onteigeningsordonnantie zegt, dat in het publiek belang ook ten name van bijzondere personen, vereenigingen en stichtingen kan worden onteigend. Voor toepassing van deze bepaling bij de behandeling van erfpachtsaanvragen op de wijze hier boven voorgestaan, wordt dunkt me voldoende grond gevonden.

Ik geloof niet dat alsdan veel van deze ordonnantie zal worden gebruik gemaakt. De Inl. gemeentebesturen hebben doorgaans voldoende gezond verstand om hun eigen economisch belang te begrijpen. Leiding ten deze van bestuurszijde zal eveneens een invloed ten goede uitoefenen.

Wordt de agrarische regeling op dezen leest geschoeid, dan zal het beschikkingsgebied wederom worden wat het in de adat geweest is, n.l. de ruggegraat, het fundament der rechtsgemeenschap.

Eerst door een reconstructie in deze richting wordt aan de bedoeling van art. 71 RR. ten volle recht gedaan en wordt de ontwikkeling van de Inl. gemeente op gezonde basis mogelijk gemaakt. Ik zou willen zeggen, dat de decentralisatie-politiek eerst dan in hare werking geven kan datgene wat daarvan verwacht wordt.

Decentralisatie langs de geheele linie dus ook in de agrarische politiek is noodig om het evolutie-proces in het rechtstreeks bestuurd Gouvernements gebied te kunnen voeren in de richting van de loffelijke zelfbestuurspolitiek (Prof. Van Vollenhoven: De Indonesiër en zijn grond, bldz. 120).

Bldz. 35.

Echter nog afgezien van art. 62 zou de Regeering in art. 75 geen aanleiding kunnen vinden tot erkenning van dit aan den adat ontleend beschikkingsrecht, vermits bij dit art. slechts beschermd wordt — en ook dit nog maar tot op zekere hoogte — het adat privaatrecht, waaronder het Inl. beschikkingsrecht zeker niet te brengen is. Het is geen recht van gebruik of bezit, dat genot geeft en dat van burgerrechtelijken aard zou zijn maar is een recht van heerschappij en regeling dat eigenaardig aan de overheid toekomt, een overheidsrecht dus, hetwelk thuis hoort in wat wij het publiek recht noemen.

De beteekenis van dit beschikkingsgebied is gelegen in de wordingsgeschiedenis. Gaan we dit na dan heeft de gemeenschap als zoodanig op dit gebied zeker een recht van gebruik, van bezit zoo men wil, dat wel degelijk — en zelfs met uitsluiting van ieder ander (let op retributieheffing en het delict: maling oetan) — wordt uitgeoefend. De uitoefening van dit recht geeft aan den houder niet alleen genot maar zelfs meer dan dat.

Dat de uitoefening van dit recht in het belang van allen (het publiek belang) op economische wijze moest geschieden, is eveneens

begrijpelijk. De regeling op dit punt was een natuurlijk uitvloeisel daarvan. En waar nu de gemeente een rechtspersoon is, een zedelijk lichaam met een bestuur daar kan het almede niet onlogisch worden geacht, dat de uitvoering der regelingen in handen werd gelegd van dat bestuur.

Deze delegatie is oorzaak dat elke uiting op dit gebied zich demonstreert — als gevolg van de eigenaardige publiekrechtelijke stelling, die de rechtspersoon, het zedelijk lichaam de gemeente inneemt — als een publiekrechtelijke daad, hetgeen waarschijnlijk tot de vigeerende opvatting betreffende dit recht aanleiding heeft gegeven.

Art. 570 B. W. stempelt eigendom als een recht om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de meest volstrekte wijze te beschikken enz. Men houde in het oog, dat daarbij dit laatste moet worden beschouwd als een uitvloeisel van het eerste.

Het recht om te beschikken wordt ontleend aan het recht van vrij genot, zonder dit laatste is het eerste onbestaanbaar.

Het publiekrechtelijke overheidsrecht ten aanzien van het beschikkingsgebied heeft men ook in dit licht te zien en dan kan, dunkt me, het een in verband met het ander beschouwd, het niet twijfelachtig meer zijn of de betrekkingen tusschen gemeenschap en beschikkingsgebied moeten zijn van burgerrechtelijken aard en staan diensvolgens onder bescherming van art. 75 RR. en 62 RR.

Vervolgen we deze redeneering dan zal de domeinverklaring het niet gewild gevolg hebben van eene ontneming van privaatrechtelijk bezit, hetgeen uiteraard in strijd moet worden geacht met art. 108 RR. en alleen in enkele bijzondere gevallen bij art. 77 RR. is toegestaan.

Bldz. 36.

Wat dus de adat leeren moge omtrent dit inheemsche beschikkingsrecht, de Regeering en met name ook de Indische wetgever zijn daaraan niet meer gebonden dan zij zelve gepast en nuttig achten.

Dit lijkt me toe een principe te zijn dat onmogelijk houdbaar kan zijn. Hoe meer het volksbewustzijn tot ontwaken komt, hoe eerder men er toe komen moet dit beginsel te laten varen, omdat dit voor de harmonische ontwikkeling van het land niet dienstig wordt geacht.

Men geeft hiermede stof voor eene anti-Gouvernementeele propaganda.

Bldz. 42.

De bepaling heeft dan de zeer nuttige strekking om over dat belangrijk B. gebied (het gebied vallend buiten het rechtmatig duurzaam bezet gebied) het beheer in handen te geven van het Gouvernement, dat daarin een onweerlegbaren titel vindt om over die uitgestrekte terreinen ten meesten nutte van het algemeen en zeker niet in de laatste plaats van de inheemsche bevolking te beschikken.

Dit was alleszins juist in den tijd toen nog niet aan autonomie gedacht werd, toen de bevolking niet anders was dan „administré" en met dezen toestand genoegen nam.

Er is in heel het volkssentiment een keerpunt gekomen en de roep naar zelfbestemming dreigt een strijdkreet te worden.

Van regeeringszijde is dit bereids ingezien. De decentralisatiepolitiek is daarvan een bewijs. Krachtig is men van hooger hand bezig de bakens te verzetten.

Dit streven is alleszins lofwaardig. Laat men op den ingeslagen weg krachtig doorgaan en ook ten aanzien van het agrarisch vraagstuk, de tot nog toe gehandhaafde oude constructie vervangen door een geheel nieuwe.

Want heusch de agrarische wetgeving op de domeinverklaring rustend is niet meer van dezen tijd, ze heeft afgedaan. En hoe eer ze vervangen wordt door eene meer met den tijdgeest overeenstemmende, hoe beter.

Bldz. 42.

De regeering als vertegenwoordigster van het land, dat bij de wet tot eigenaar is verklaard van de tot dit gebied behoorende gronden kan als ieder ander eigenaar die gronden afstaan in eigendom of met eenig ander zakelijk recht van geringeren omvang dan wel met persoonlijk recht van huur of gebruik zooals die rechten in de burgerlijke wetgeving der Europeanen zijn omschreven.

Wanneer nu de domeinverklaring wordt prijs gegeven, kan dit beginsel met in de plaats stelling van „de overheid van de Inl. rechtsgemeenschap" voor „Regeering" en „de Inl. rechtsgemeenschap" voor „het Land", onmiddellijk worden overgenomen.

In de zelfbesturende landschappen vindt men daarvan reeds eene toepassing, zie Stbld. 1915 No. 474 en 1919 No. 61.

Bldz. 43.

Ter bevordering evenwel van eene doelmatige en rechtvaardige beschikking over het groote grondkapitaal, waarbij het belang van allen, en dan zeker alweder niet het minst van de Inheemsche bevolking, zooveel mogelijk behartigd worde, zijn voor zoover de behoefte daaraan werd gevoeld, bij een aantal wettelijke verordeningen en daarbij behoorende besluiten regelen gesteld waaraan de overheid bij de uitgifte van gronden gebonden is.

Onder vigeur van het adatrechtelijk beschikkingsrecht heeft niets anders plaats gehad. Ook daar werd het genot over het groote kapitaal aan banden gelegd. Tevens bestonden regelen, die niet alleen overheid, maar ook individu bonden.

Wel is het waar dat die regelen niet uitmunten door fijnen juridischen bouw, in hun eenvoud echter schijnen ze wel te hebben voldaan aan datgene wat daarvan verwacht werd.

Wanneer dan ook geconstateerd wordt, dat het kostbare grondkapitaal ter beschikking is gesteld van het bon plaisir der leden, zeer ten nadeele van de gemeenschap, dan mag dit, dan moet dit worden beschouwd als een verwording van de adat, als een verslapping van het plaatselijk overheidsrecht, als een gevolg wellicht van de al te duidelijk voorgehouden domeinverklaring, b. v. in dezer voege „Onthoud dit eene: de grond is van het Gouvernement, jullie beschikkingsrecht? larie!"

Maar daar waar de adat nog krachtig leeft, is aan de hand van zeden en gebruiken dit euvel te keeren.

Ik heb althans meer dan eens het geval mee gemaakt, dat een batin bij de rapat een klacht voorbracht tegen een van zijne onderhebbenden, die op renah gronden (uitsluitend bestemd voor de rijstteelt vanwege de groote vruchtbaarheid) een rubbertuin had aangelegd.

De klacht werd gegrond op de adat-overtreding, dat de betrokkene voor den aanleg van den tuin niet vooraf het verzoek daartoe onder bekendstelling van de plaats waar de ontginning zou worden begonnen, had gedaan.

Hieruit blijkt derhalve dat de agrarische adats eveneens een soort ontginningsordonnantie kennen.

Aan de hand van dit gebruik is het derhalve mogelijk bosch en

hydrologische reserves in het leven te roepen, alsook alle maatregelen te treffen in het belang van de gemeenschap. Een voorbeeld hiervan is de dikwijls voorkomende „rimboe larangan", een boschreserve, in standgehouden in de nabijheid van een nederzetting om daaruit hout voor woningbouw enz. te betrekken.

Bldz. 59.

De aan deze bepaling ten grondslag liggende regel van algemeen Indonesisch adatrecht bezorgt het bestuur vaak groote moeilijkheid en meermalen is er van die zijde aangedrongen op een wetsbepaling, waarbij duidelijk zou worden vastgesteld na hoeveel tijd het uit ontginning geboren anderszins ontstane duurzaam Inl. gebruiksrecht· dat echter feitelijk niet meer wordt uitgeoefend, verloren gaat.

Veelal toch komt het voor, vooral in de buitengewesten, dat belangrijke stukken grond, welker bebouwing voor de betrokken bevolking hoogst nuttig, ja soms bepaald noodig geacht moet worden, jaar in jaar uit, nutteloos braak blijven liggen· eenvoudig omdat er Inlanders zijn, die met een beroep op de adat beweren rechten op die gronden te hebben, ontstaan door voormalige bewerking of beplanting door hen of hunne voorouders zonder dat zij zelven genegen zijn die gronden te bewerken dan wel ze ten behoeve van andere gegadigden prijs te geven.

Ik wil niet beweren, dat aan den wantoestand als hier geschetst hebzucht geheel vreemd is.

Is dat geconstateerd, dan kan tegelijk even worden vastgesteld dat daar de werking van het beschikkingsrecht eveneens te wenschen overlaat; dat men waarschijnlijk door stelselmatige adatnegeering ten slotte op agrarisch gebied een toestand van anarchie in het leven heeft geroepen. (Een mogelijk gevolg ook al van de Domeinverklaring.)

Ik wil te dezer plaatse even opmerken dat het buiten werking stellen lukraak van bestaande adatregels niet ongestraft kan plaats hebben.

De adat toch is een samenstel van zeden, gewoonten, gebruiken, die een sluitend geheel maken en het wettenstel daarstellen, die de rechtsgemeenschap beschermen.

Ze dragen gedeeltelijk een privaatrechtelijk, gedeeltelijk een publiekrechtelijk karakter. Ze ontstaan naarmate behoefte daaraan bestaat, ze vervallen (uit zich zelve) zoodra ze onnoodig zijn geworden.

Adats, die het gemeenschappelijk belang niet bevorderen, wier werking een nadeelige reactie uitoefent op het leven van de rechtsgemeenschap bestaan niet.

In den evolutiegang zal men derhalve zien een voortdurend ontstaan en uitsterven van adats. Dit proces vindt geleidelijk en harmonisch plaats, het sluitend geheel mag niet worden verbroken, dit is onafwijsbare voorwaarde.

Houdt men dit niet in het oog en tracht men lukraak hier of daar een adat te lichten die naar onze opvattingen niet mag blijven voortbestaan, z. o. in casu het beschikkingsrecht der Inl. gemeente, dan is het logisch gevolg, dat men destructief ingrijpt op de gesloten keten van wetten en wetjes, die in hun convergeerende werking slechts het welzijn van de Inl. rechtsgemeenschap beoogen. Men verstoort het evenwicht en de nawerking (alsdan een ongunstige) doet zich gevoelen. Ik vermeen dit feit als axioma te mogen stellen en me verder van bewijs te mogen onthouden.

En zoo is door onbekendheid met het adatrecht, door onze zucht om overal dogmatische leerstellingen in te schuiven, n'importe of ze passen ja dan neen, veel bedorven. Het autonoom bestaan der Inl. rechtsgemeenschappen vooral heeft men een geduchte knak toe gebracht, juist het tegendeel van wat gewenscht ware n. l. consolideeren en ontwikkelen.

Doch thans ter zake, we zouden het hebben over de gronden hier door Mr. Nolst Trenité bedoeld:

De omstandigheid hier gereleveerd moet voor een deel worden gesteld op rekening van bestaande cultuurtoestanden. Daar waar het sawahbezit ontwikkeld is, treft men op dat punt andere adats dan b. v. daar waar de bevolking voor zijn rijstvoorziening hoofdzakelijk op de extensieve ladangbouw aangewezen is. Het is toch bekend, dat men, voor het rendeerend drijven van de ladang cultuur, een grooter oppervlakte gronds noodig heeft dan voor de meer intensieve cultuurmethodes. Een veld b. v. voor de ladang-ontginning bewerkt, moet na 2 of 3 malen te zijn beplant ter restaureering aan zijn lot worden overgelaten. De termijn van braakligging varieert naar de gesteldheid van den bodem tusschen de 3 en 15 jaren. Op rijke vette renah-gronden b. v. (gronden die geregeld onder water loopen) is een tijdperk van 3 jarige braakligging voldoende.

De andere grondsoorten hebben daarentegen 7 à 15 jaar noodig vóór dat de houtopslag den grond van een voldoende humuslaag heeft voorzien om weder in cultuurbrenging rendabel te maken.

Gedurende al dien tijd nu behoudt men op deze gronden, die het aspect van kennelijk verlaten te zijn dragen, doch ten rechte niet anders dan braakliggende bouwgronden zijn, een recht, dat ik in anologie met onze opvattingen een zakelijk recht noemen zal.

In zijn hoedanigheid en wezen vertoont dit recht met het bezitsrecht zeer veel overeenkomst, het is vatbaar voor overdracht in elken bekenden vorm, z. o. koop en verkoop, erfstelling, pandgeving enz.

In de streken hier bedoeld hebben dergelijke terreinen, die deel uitmaken van het persoonlijk bezit, waarde.

Daar echter waar men een hoogeren cultuurtoestand heeft, waar het sawahbezit sterk ontwikkeld is en de sawah's nog voldoende uitgestrekt zijn om in de jaarlijksche rijstbehoefte te voorzien, komen uitteraard gronden als hierboven bedoeld niet voor.

Men heeft ze daar niet noodig, ze hebben derhalve geen waarde en de toestand door den heer Nolst Trenité geschetst komt daar dan ook minder frequent voor.

Dat deze toestand ongewenscht is, wie zal dat tegenspreken ! Maar wanneer men denkt door wettelijke verordeningen deze te bestrijden dan kan ik niets anders doen dan dat te ontraden.

Men zou daardoor niet alleen ontstemming wekken doch daarnaast de economische positie der bevolking drukken.

Tegen dit euvel bestaat maar één middel en dat is uitbreiding te geven aan het irrigatiewezen, men zal dan zien, dat de inperking van dit kwaad automatisch zal plaats hebben.

Bekijkt men de zaak van uit dit standpunt, dan lijkt me het geval, dat zij die op de gronden in kwestie rechtspretenties hebben, niet geneigd zijn deze rechten aan de eerste de beste gegadigde aftestaan, zeer goed verklaarbaar, en wanneer zij dan hierbij een beroep doen op de adat, dan is daarop niet anders te zeggen dan „ze hebben gelijk".

En wanneer dan in dergelijke gevallen deze rechtsprenties in de bestaande adats steun vinden, dan kan daarvan niet anders worden beweerd dan dat ze (die adats) in de lijn der dingen passen en daarom noodig zijn.

Een algemeene wetsbepaling dienende om deze aangelegenheid te regelen, is derhalve niet te maken, omdat, gelijk boven is uiteengezet, deze materie van te veel factoren (cultuurtoestand, geaardheid van den grond, regenval enz., welke laatste de mate van vruchtbaarheid mede bepalen,) afhankelijk is.

Daarom alleen zou, wil men tot wettelijke regeling overgaan, het aanbeveling verdienen zulks over te laten aan de rechtsgemeenschappen zelve, waarvoor alweer de erkenning van het beschikkingsrecht noodig is. In welk geval men alsdan op natuurlijke en eenvoudige wijze voorzienigen te dezer zake treffen kan.

Als even te voren Mr. Nolst Trenité 't heeft over gronden die eertijds in duurzaam gebruik zijn bezeten, welke sedert feitelijk verlaten zijn doch naar het adatrecht niettemin nog immer, of althans nog geruimen tijd bij de voormalige gebruikers of hunne rechtverkrijgenden in bezit gebleven zijn enz., dan kan ik daar wederom tegenover stellen deze verzekering dat het adatrecht ook daar in den loop der tijden verkracht is geworden. Immers daar waar de adatrechtstof zich nog in volle ontwikkeling bevindt, is een dergelijke toestand niet mogelijk, omdat naar dit recht een vereischte voor een bezitsactie is de aanwezigheid van een uiterlijke daad, waardoor men aantoont zijn rechtspretenties te willen levendig houden. Deze uiterlijke daad bestaat in geregelde bewerking, onderhoud, als anderszins.

Ik meen het niet heel ver mis te hebben, wanneer ik beweer, dat de verbleeking van dit adatrecht voor een deel ook aan de Domeinverklaring moet worden toegeschreven. (Het kan niet vaak genoeg gezegd worden.)

„De grond is van de Compenie, jullie hoofden en bevolking hebt daar niets over te vertellen", is immers de bijgebrachte leer. Wat is het gevolg hiervan?

In de eerste plaats, dat de hoofden, die zich het beginsel van de domeinverklaring voor gezegd houden, zich uit vrees of onverschilligheid, van eenige inmenging onthouden. Het euvel groeit aan, het wordt door algemeene toepassing zede, gewoonte en gebruik en zoo adat of liever adatsverkrachting.

De bevolking eveneens van recht tot medezeggenschap, te voren door haar bezeten op het gezamenlijk bezeten beschikkingsgebied, ontzet, staat lauw en onverschillig tegenover den toestand.

Instede van medewerking te verleenen ter bestrijding van dit euvel (de anarchie op agrarisch gebied), gaan ook zij denken: „er uit halen wat er uit te halen valt", en de toestand verergert!

Houdt men daarentegen het beschikkingsrecht levendig, dan weten de hoofden wat zij te doen hebben en de bevolking, er overtuigd van zijnde, dat zij rechthebbende is, zal een dergelijken toestand, die tot haar eigen nadeel strekt, niet willen tolereeren.

De menschen kennen hunne rechten en verplichtingen en weten wat hun in dergelijke gevallen te doen staat. Een feit is het, dat vaak de vrees van te zullen handelen tegen de hun onbekende atoerans van de Compenie van ingrijpen weerhoudt.

Het bescheid: „tanah Gouvernement poenja", is dikwijls het middel door avonturiers aangegrepen om opkomend protest voor goed den kop in te drukken.

En nu wat betreft de zekerheid van bezit voor den Inlandschen boer, zou daarin misschien een reden kunnen worden gevonden, uit hoofde van grootere garantie, om de Gouvernements agrarische constructie boven de adatrechtelijke te doen prefereeren ?

Zoolang art. 75 RR. het adatprivaatrecht nog blijft beschermen lijkt me ook dit wat problematiek, immers de bezits-acties culmineeren ten slotte in het materieel adatprivaatrecht.

Deze is het, en niets anders, die gene reëel maakt. Voor de Inl. samenleving wordt eerst dan de Gouvernements constructie van belang, wanneer het privaatrecht van den Inlander steun moet zoeken in ons westersch B. W.

En wat den groot-landbouwer (Europeaan, Vreemde Oosterling) betreft, de ervaring in de zelfbesturende rijken opgedaan toont aan, dat ook zijne rechten goed gewaarborgd zijn.

Zoolang dat niet het geval is, [1]) is het inlandsch bezitsrecht, geplaatst in de omgeving waarin het werkt, even „safe" als het westersch eigendomsrecht. Mocht dit nog aan twijfel onderhevig zijn dan kan worden vermeld, dat die twijfel dan voorkomt uit de interpretaties, die wij geven.

De zaak zelve, in het volksbewustzijn n.l., is klaar en duidelijk, is voor geen tegenspraak vatbaar.

---

[1]) d.w.z. de noodzakelijkheid tot het steun zoeken in ons B. W.

Mr. Nolst Trenité acht het een bezwaar dat het adatprivaatrecht der Inlanders niet gecodificeerd is en daardoor onzeker.

Zou dit een reden mogen zijn om dit daarom te negeeren met het gevaar hier boven aangestipt voor de Inl. rechtsgemeenschappelijke samenleving? of zou hierin te eerder aanleiding moeten worden gezocht om deze rechtstof te doen bestudeeren en beschrijven?

Ik geef toe dat schrapping van de geheele zaak en het stellen in de plaats daarvan van ons B. W. heel wat gemakkelijker en eenvoudiger is.

Bldz. 64.

Zou men dit ladangen èn naar zijn feitelijke èn naar zijn rechtsgevolgen willen kenschetsen, dan ligt veeleer de vergelijking voor de hand met inzamelen van bodem- en boschproducten dat evenmin aan den grond het karakter van woestheid of van gemeenschapsgrond ontneemt, althans zoolang daarbij van een regelmatige, gedurige bearbeiding geen sprake is.

Deze interpretatie, riekend naar eene pour le besoin de la cause, van het ontginningsrecht en zijne rechtsgevolgen zou ik niet tot algemeen gebruik willen aanbevelen.

Het lijkt me funest voor de juiste appreciatie van de beginselen, die door de Regeering in de koloniale politiek zijn ingeluid.

Het is funest voor de ontwikkeling van het groote landbouwbedrijf, omdat bij algemeene toepassing hiervan de antipathie der bevolking tegenover dit kapitaal, dat voor de ontwikkeling van ons Indië zoo broodnoodig is, zal toenemen, om de eenvoudige reden, dat ze dit kapitaal beschouwen zal als onmiddellijke oorzaak van deze als rechtskrenking gevoelde opvatting. En waar bovendien een algemeen ontwaken van het volk te constateeren is, lijkt me dit bovendien een politieke fout, omdat volks(mis)leiders daaruit munt kunnen slaan voor anti-Regeeringspropaganda.

„Ik wil", zegt Prof. Van Vollenhoven, „den landzaat leiden, zijne medewerking en instemming zoeken enz. ..." waarlijk, ik meen dat dit het meest juiste beginsel is.

Bldz. 65.

Maar voor de meeste der buitengewesten is eene omstandige regeling van dit onderwerp sedert lang hoog noodig gebleken.

Bijna overal, waar de bevolking vrij is gelaten in de uitoefening van het ontginningsrecht, blijkt schandelijke roofbouw te worden gedreven

en blijken de belangen van het algemeen, de belangen ook voor de toekomst, te worden opgeofferd aan de zelfzuchtige bedoelingen van het oogenblik. Gemakzucht en gemis aan inzicht in wat ten deze wordt vereischt zijn oorzaak, dat de inheemsche bevolking vrij gelaten het gebruik dat zij maakt van den grond, in misbruik doet ontaarden.

Accoord! Ik wil „gemakzucht en gemis aan inzicht", die Mr. Nolst Trenité als oorzaken van dit euvel noemt vermeerderen met deze: de domeinverklaring (zie voren), de negeering van het adatrecht (zie voren, het rapat-geval genoemd), de stelselmatige dooddrukking van de autonomie der rechtsgemeenschappen door de werking van een te zeer gecentraliseerd bestuursstelsel.

Deze agrarische anarchie dient inderdaad te worden bestreden.

Men late dat echter over aan de Inl. rechtsgemeenschappen zelve. De decentralisatie-politiek geeft daartoe gelegenheid te over.

Waar men dan mee beginnen moet?

1. loslaten van het domeinbeginsel en erkenning van het beschikkingsrecht.
2. de autonomische krachten tot ontplooiing brengen.
3. erkenning van de adatrechtstof.

Art. 75 RR. beschermt thans alleen nog maar het adatprivaatrecht, laat men daaraan toevoegen een nieuwe alinea inhoudende ook de bescherming van het adatpublieke recht. Men maakt bezwaar tegen het adat-materieel strafrecht, men wenscht het geunificeerd strafwetboek ook van toepassing te verklaren voor die streken, die thans nog in het genot gelaten zijn van eigen rechtspraak. Accoord! Maar laat men in elk geval dan toch erkennen dat materieel publieke recht dat er moet wezen tot instandhouding van de territoriale gemeenschap als zoodanig.

Want evenals elke westersche staat noodig heeft wetten enz. die het eigen bestaan als staat hebben te waarborgen, evenzoo goed bestaan er adats die dit — en dit alleen — tot doel hebben met betrekking tot de territoriale gemeenschap, waarin ze werken.

Voldoet men aan deze voorwaarden dan heeft men aan de Inl. gemeente de zelfreguleerende krachten teruggegeven, die haar ontstaan, ontwikkeling en bestaan hebben gestut. Deze krachten zullen hunne werking in algemeen economischen- en niet in het minst in agrarischen zin doen gevoelen.

Bldz. 67.

Eindelijk zal ook de toevoeging van zulk een eigen beheerskring gewaardeerd worden in verband met de geleidelijk opkomende behoefte aan zelfbestuur bij de inheemsche bevolking.

Inderdaad deze uitspraak geeft hoop! Laat men echter een stap verder gaan em heel het beschikkingsgebied van de territoriale gemeenschap in de toe te voegen beheerskring opnemen.

Bldz. 67.

Ten slotte moge hier nog herinnerd worden aan een tweetal elementen van het adat-ontginningsrecht, waarmede de wetgever bij de regeling van dat recht rekening behoort te houden. Een recht tot toeëigening van vrijen grond door middel van ontginning kan in het algemeen slechts erkend worden voor zoover die toeëigening strekt ter voorziening in het levensonderhoud van het individu en diens gezin of c. q. familie .....

En voor dit geval van voorziening in eigen behoeften komt als tweede element van het recht naar voren de kosteloosheid, althans voor zooveel de ontginning betreft binnen een bepaald publiekrechtelijk adatverband door deszelfs ingezetenen.

Is eenmaal het economisch besef van de Inl. rechtsgemeenschap geprikkeld dan zal, bijaldien het leidende bestuur waakzaam is, ook deze aangelegenheid in eigen boezem een bevredigende oplossing kunnen vinden. Het idee hier aan de hand gedaan is overigens de overweging alleszins waard.

De aandacht zij er nog even op gevestigd dat men onze agrarische wetgeving, zoo men dat wenscht, behouden kan voor de streken waar wij onze regelingsbevoegdheid inderdaad ontleenen uit kracht van overgang van het Inl. overheidsgezag in het Nederlandsche.

Ik zeg zoo men wil, noodzakelijk is het niet en wenschelijk allerminst.

Ik zou dan ook liever wenschen om in het hier bedoeld gebied ook deze materie ter regeling (natuurlijk evenals in het voorgaande geval onder leiding en toezicht van het bestuur) over te laten aan de Inl. gemeenten zelve. De regeering zou — en dan uit eigen gezagsvolheid — dat gebied kunnen verdeelen in verschillende beheerskringen en aan elke gemeente zoo'n beheerskring toewijzen.

In de regeling van den agrarischen toestand zou dan op die wijze uniformiteit zijn gebracht.

Tot zoover mijne opmerkingen.

Ten slotte nog dit:

In het beschikkingsrecht der gemeente ligt het beginsel opgesloten, dat alleen leden het uitsluitend recht van ontginning hebben.

Vreemdelingen hebben daartoe noodig toestemming en zijn tot het betalen van retributie verplicht.

Dit beginsel uitbreidende, ontwikkelende en pasklaar makende voor den nieuweren tijd, zou men kunnen bepalen:

1. Kostelooze ontginning (tot een uitgebreidheid noodig voor eigen levensonderhoud, zie hetgeen door Mr. Nolst Trenité in overweging is gegeven) is een voorrecht uitsluitend aan leden der gemeenschap toekomende.

Onder leden van de gemeenschap zijn te verstaan zoowel Inlanders, Europeanen als Vreemde Oosterlingen, mits ze op de wijze door de adat dan wel de gemeentewet vastgesteld in de gemeenschap zijn opgenomen.

2. Retributie (w. o. te verstaan erfpachtsrecht, grondhuur enz.) wordt betaald door vreemdelingen, zij, die geen leden zijn van de rechtsgemeenschap: Europeaan, Inlander, Vreemde Oosterling n'importe!

In tegenstelling met de bestaande agrarische wetgeving, die de scheidingslijn trekt tusschen bevolkingsgroepen: Inlanders eenerzijds, Europeanen en Vreemde Oosterlingen anderzijds, verkrijgt men door erkenning van het beschikkingsrecht en door het bouwen hierop van een agrarische regeling, de scheidingslijn bepaald door de status van den ontginner met betrekking tot de territoriale gemeenschap, n. l. lid van de gemeenschap (burger) eenerzijds — vreemdeling anderzijds.

Me dunkt, dat op deze wijze tevens aangestuurd wordt op unificatie in de agrarische politiek, een streven dat n. b. m. alleen op deze wijze (de organische) te bereiken is.

Het blijvend grondbezit is dan mede alleen voor leden weggelegd, vreemdelingen kunnen alleen gronden bekomen òf in erfpacht òf in huur.

Ten aanzien van het begrip lid, hierboven geplaatst, het volgende:

De Inl. gemeente is de samenwoning van personen, tot de Inl. bevolking behoorende. De eenige economische factor, die daarop inwerkt is die van landbouwkundigen aard. De agrarische regeling is levensvoorwaarde voor deze.

In de ontwikkelingsloop van de maatschappij is de Inl. gemeente gedoemd te verdwijnen en zich op te lossen in de z.g. stadsgemeenten (van 1903). Oorzaak daarvan is eenerzijds bevolkingstoename, waardoor vermindering van grondbezit ontstaat ten gevolge waarvan ten slotte het rendement uit het grondbezit zoodanig afneemt, dat men hieruit onvoldoende inkomsten trekt voor het eigen bestaan, anderzijds door de invasie van vreemde elementen: industrieelen, handelaren enz. die nieuwe bronnen van inkomsten brengen aan de oorspronkelijk landelijke bevolking.

Naarmate het landbouwbedrijf voor de rechtsgemeenschap in haar geheel minder rendeerend wordt, verandert het karakter van de Inl. rechtsgemeenschap. De bijzondere agrarische toestand, zijn oorsprong vindend in het dorpsbeschikkingsrecht, verliest waarde, eene omstandigheid, die de gedaanteverwisseling gemakkelijker maken zal en die ten slotte zal te voorschijn roepen een gemeente met de gedaante van de thans als zoodanig benoemde stadsgemeente.

In dezelfde mate wijzigen zich ook de oude adats, die ten slotte in een moderne gemeentewet overgaan.

De zuivere Inl. gemeente immers wordt geheel beheerscht door den agrarischen toestand en dus ook door het adatrechtelijk beschikkingsrecht over het grondgebied.

Het lidmaatschap wortelt almede daarin, wordt derhalve beïnvloed door de thans op dat punt bestaande adatrechtelijke regelingen. Naarmate nu het karakter der gemeente zich wijzigt, wijzigen zich ook de bestaande adats (wetten), die haar hebben in stand gehouden en waarin de regeling van de interne aangelegenheden een vaste basis gevonden heeft. Ten slotte is de evolutie uitgewerkt en zullen de adats plaats hebben gemaakt voor een modern getinte gemeentewet. Ter wille van den organischen opbouw ware die wet te destilleeren uit de bestaande adatrechtelijke regelingen, door ontwikkeling van deze in dien geest dat ze bruikbaar worden voor den nieuwen toestand.

Begrijpelijk is het dat deze gedaanteverwisseling n.l. van de samenleving niet plotseling plaats grijpt, maar een geleidelijke evolutie zal zijn. Zoo zal ook de overgang der adats in een moderne gemeentewet niet anders dan geleidelijk kunnen plaats vinden.

In die gemeentewet zal de kwestie van het lidmaatschap een plaats moeten vinden.

Resumeeren we het karakteristiek verschil tusschen beide soorten autonome lichamen, dan kunnen we vaststellen:

1. de Inl. gemeente wordt beheerscht door den eenigen factor: den agrarischen toestand.

Haar wezen wortelt in het beschikkingsgebied. De regelingen (adats) die haar beheerschen hebben één bron, waaruit ze voortkomen: het beschikkingsrecht. Ze zijn de zuivere adat-gemeenschappen.

2. de stadsgemeente wordt beheerscht door andere economische factoren dan wel door zulke naast den agrarischen toestand. Deze laatste factor is echter niet meer overheerschend.

Het adatrechtelijk beschikkingsgebied is derhalve niet meer de algemeene basis, de wetten kunnen diensvolgens niet meer uit het aloude beschikkingsrecht voortkomen.

Zij zijn geen adat-gemeenschappen meer, ze wortelen in de wet.

De kwestie van het lidmaatschap, die de groote scheidingslijn in het agrarische vraagstuk aangeven moet, wordt derhalve eveneens door deze karakteristiek beheerscht.

Moeara Tembesi, 5 Februari 1921.

Arbeidspolitiek en Arbeidsbemiddeling voor Indië

door

J. J. VIEHOFF.

Hij die zoekt naar een oplossing van dit vraagstuk voor Indië kan niet ontkomen aan een voorafgaande bestudeering van de loop der sociale evolutie in andere en vooral in de West-Europeesche landen.

Die studie zal hem leeren hoe tegen het midden der 19de eeuw de klassenstrijd in Europa definitieve vormen kreeg tengevolge van de steeds verdergaande industrialisatie en als reactie op de vrijzinnige doctrine van het „laisser faire"; voorts zal zij hem in kennis brengen met de ontwikkeling der vakorganisatie en met de wording en den groei der sociale wetgeving tot op den huidigen dag.

Die kennis is voor hem onmisbaar om, aan de hand van de elders opgedane ervaring, zich een oordeel te vormen omtrent de hedendaagsche positie van Ned.-Indië ten opzichte van het arbeidsvraagstuk en om de richting te zoeken welke hier gekozen moet worden ten einde dit vraagstuk z.v.m. langs vreedzame banen tot oplossing te brengen.

Dit wil niet zeggen dat het Westersch voorbeeld hier blindelings gevolgd moet worden; integendeel, de studie van het Westersch probleem leidt vanzelf tot het inzicht dat de factoren welke het arbeidsvraagstuk in Europa beheerschen ten deele andere zijn dan die waarmee wij hier in Indië rekening hebben te houden, zoodat ook de lijn waarlangs de Indische Regeeringspolitiek zich ten dezen opzichte moet bewegen, door andere voorwaarden bepaald moet worden dan in Europa het geval is.

De belangrijkste factor waarmede wij in Indië hebben rekening te houden en die in Europa niet bestaat, is wel de tegenstelling: heerscher en overheerschte, blank en bruin.

Wij hebben ons vóór alles rekenschap te geven van het feit dat het Nederlandsch-Koloniaal bewind berust op het gezag van de blanke overheersching, dat Indië is verdeeld in twee groote klassen, de heerschende en de overheerschte klasse.

De Nederlandsch-Indische Regeering ziet hare dualistische positie zeer goed in en het is een blijk van vooruitziend staatkundig beleid dat zij, naar gelang het emancipatie-proces der overheerschte klassen voortschrijdt, de leiding neemt bij dien ontwikkelingsgang.

Die emancipatie toch gaat voort, met of zonder strijd, zij is een noodzakelijk gevolg van de industrieele ontwikkeling dezer eilanden en bij dien economischen groei vervult de overheerschte klasse een onmisbare funktie; zonder hare medewerking is die ontwikkeling niet mogelijk.

Door tegenwerking verscherpt zich de tegenstelling, kunnen gewelddadige konflikten op den duur niet uitblijven; door verzet ontstaat wrijving en wordt tot tegen-aktie geprikkeld en juist dat geweld moet in het welbegrepen belang van allen z.v.m. voorkomen worden.

Het is te betreuren dat door individueele leden der heerschende klasse in Indië de noodzakelijkheid dezer Regeerings-politiek nog niet algemeen wordt ingezien, dat nog zoovele Europeanen (en een deel der Europeesche pers) geen open oog blijken te hebben voor dit voortschrijdend emancipatie-proces in de Indische samenleving en instede van de Indische Regeering krachtig te steunen, weigeren hun verouderd standpunt tegenover den Inlander te herzien.

Die houding is wel verklaarbaar; de Overheid ziet verder vooruit dan het individu. Zij heeft inderdaad meer oog (moèt dat ook hebben) voor de toekomstige ontwikkeling der machtsverhoudingen in den Staat dan de enkeling, wiens gezichtskring zich veelal beperkt tot meer nabijgelegen belangen en wiens standpunt en verantwoordelijkheidsgevoel eer bepaald wordt door de tegenwoordige machtsverhoudingen dan door de te verwachten evolutie in die verhoudingen.

Hoe verklaarbaar ook, 't feit blijft daarom niet minder te betreuren, want door deze tegenwerking wordt aan de andere

zijde slechts verbittering gekweekt en wordt het werk van de Overheid zeer bemoeilijkt.

Het is hier de plaats om eenige woorden te wijden aan een m.i. duidelijke principieele uiteenzetting van het begrip *klassenstrijd* welke, ook al doelt zij op Europeesche toestanden en al is zij gebaseerd op Westersch-socialistische beginselen, n.m.m. van voldoende belang is om hier vermeld te worden.

Ik ontleen haar aan de leerzame studie van den Zwitserschen ekonoom André de Maday: „Législation sociale comparée" (Nêuchatel, 1917).

De maatschappelijke orde (l'ordre social) in een gegeven Staat — aldus de schrijver — bestaat uit het geheel der regelen door den Staat op een gegeven oogenblik aangenomen ter bevrediging der uiteenloopende behoeften zijner onderdanen.

De Maday definieert die maatschappelijke orde aldus:

„L'ordre social c'est la fixation juridique de l'équilibre, qui résulte à un moment donné des forces et des tendances divergeantes qui existent au sein de la société".

De maatschappelijke orde in een Staat is dus niet het resultaat eener abstracte rechtstheorie of van een bepaald uitgedacht systeem, neen — ze is „le résultat pratique de l'équilibre qui s'établit au point de vue juridique entre les classes qui forment la société".

Het vraagstuk der maatschappelijke orde — vervolgt de schrijver — is derhalve niets anders dan het vraagstuk van het recht der klassen om hare behoeften te bevredigen. Voorwaarde tot dat recht is dat de betrokken klasse inderdaad behoeften te bevredigen heeft. Zoo ja, dan hangt dit recht nauw samen met de innerlijke waarde en de kracht der klasse.

Aangezien het middel om behoeften bevredigd te zien ligt in het verkrijgen van bepaalde rechten, heeft elk individu of elke klasse er belang bij zooveel mogelijk rechten te bemachtigen en zoo min mogelijk rechten af te staan. Vandaar dat elke klasse die de macht in handen heeft daarvan gebruik maakt in haar belang en ten nadeele der andere klassen in den Staat. Vandaar ook het misnoegen van die andere klassen, zoodra zij zich bewust worden van hare achterlijke positie en vandaar hare voortgezette pogingen om de macht in handen te krijgen en de wetgeving ten haren voordeele te herzien.

Dit is de klassenstrijd.

De klassenstrijd reageert het sterkst op de wetgeving door de kracht (la force) der klasse.

Maar kracht is niet de eenige factor voor de vorming van het recht, daarnevens wordt de wetgeving sterk beïnvloed door de wederzijdsche belangenruil der strijdende klassen.

In ruil voor hare medewerking aan de totstandkoming van een maatregel, weet de bedoelde klasse veelal van de Overheid of van een andere klasse een recht te verkrijgen.

Die belangenruil als middel om zich rechten te veroveren houdt uiteraard weer nauw verband met de macht der klasse en de meerdere of mindere mate waarin de andere klassen in den Staat zich genoopt voelen met die macht rekening te houden. Vandaar dat de wetgeving voortdurend het beeld geeft van totstandgekomen kompromissen tusschen de klassen in den Staat.

Tot zoover deze eminente schrijver.

Wij zien hieruit hoe de Staat ten allen tijde is de afspiegeling der machtsverhoudingen in een gegeven maatschappij.

Daar waar het kapitalisme overheerscht, is de Staat van nature kapitalistisch; naar gelang de sociale gedachte in een kapitalistische maatschappij veld wint, wijzigt zich automatisch het beeld der machtsverhoudingen, d.w.z. het beeld van den Staat. De Regeeringspolitiek heeft zich te regelen naar die machtsverhoudingen; daarom is voor een goed staatkundig beleid noodig een nauwlettende bestudeering van de bestaande machtsverhoudingen en van haren ontwikkelingsgang.

Dit is het spekulatieve element in de Staatsmanskunst; de Staatsman moet niet alleen kennis bezitten van de huidige machtsverhoudingen, hij moet vooruitzien en een prognose opstellen voor de toekomstige ontwikkeling dier verhoudingen. Naast kennis van het heden vindt hij daarbij steun in het verleden, in den historischen ontwikkelingsgang en in vergelijkende studiën nopens de maatschappelijke evolutie in andere landen.

In Europa vierden na de Fransche revolutie de vrijzinnige doktrines hoogtij; de politiek van Staatsonthouding, van het „laisser faire", kreeg in de eerste helft der 19de eeuw aldaar de

vrije hand. In deze periode van het liberalisme was de werkgever almachtig en zijn macht beheerschte de Overheid.

„Ware vrijheid" heeft onder de liberale leuze nimmer bestaan, en zulks was het noodwendig gevolg van de geprivilegeerde positie der bezittende klasse. Het liberalisme heeft aan de bezittende klasse de vrije hand gegeven tot exploitatie van de niet-bezitters en zij heeft daarvan dusdanig gebruik gemaakt, dat ingrijpen door den Staat tot bescherming van het proletariaat ten slotte niet uit kon blijven.

Dat in die periode de macht van de werkgevers de Overheid beheerschte kwam tot uiting in de anti-sociale wetgeving in de Westersche landen bij den aanvang der bewustwording van het proletariaat. Onder aandrang der kapitalistische klasse werden tal van repressieve maatregelen getroffen door de Overheid, ten doel hebbende de wording van de zoogenaamde „vierde klasse" in hare geboorte te smoren.

Slechts langzaam wijzigt zich die geestesstrooming, de theorie der oud-liberale school vindt meer en meer bestrijding en het besef wint veld dat de Staat zich niet langer mag onthouden. De Overheid zag hoe de groei der proletarische klasse voortging ondanks alle tegen-maatregelen. Zij zag hoe het proletariaat zich allengs krachtiger organiseerde ..... tegen de verdrukking in !

De pogingen gedaan om den arbeidsvrede te doen herstellen door de werkgevers zelven (het zoogenaamde „patriarcalisme") mislukten; het eigenbelang en de onderlinge konkurrentie verhinderden de algemeene toepassing van soms goed bedoelde pogingen van den individueelen werkgever.

Andere pogingen werden gedaan middels de koöperatie; maar hoeveel nut de koöperatie voor hare leden ook moge hebben opgeleverd, een oplossing van het konflikt tusschen kapitaal en arbeid bracht ze niet. Hoewel de Overheid in vele landen de koöperatie krachtig steunt (o.m. door het verleenen van subsidies) is haar belang voor de oplossing van het hoogergenoemde konflikt voorshands nog onbeteekenend.

Maar ook de vakorganisatie alleen bleek niet afdoende in den strijd van het proletariaat voor zijn rechten. De vakorganisatie heeft haar sukces voornamelijk te danken aan den daarmede gepaard gaanden Overheidssteun. In hun bewonderenswaardige

beschrijving van de geschiedenis der Britsche vakorganisatie toonde het echtpaar Webb overtuigend aan hoe de vakorganisatie slechts tot bloei komt daar, waar de Overheid voor gaat.

Bovendien is in tal van bedrijven vakorganisatie uiterst moeilijk en de meest geëxploiteerde personen zijn veelal juist de niet-georganiseerden (bijv. in de huisindustrie, in de landbouwnijverheid!).

Ook de vakorganisatie kan dus slechts ten deele helpen.

Gegeven deze feiten won meer en meer de overtuiging veld dat ingrijpen van de Overheid Staatsplicht is ter bescherming van allen, arm of rijk, die deze bescherming noodig hebben. Aldus werd het arbeidsvraagstuk geen zaak meer tusschen partijen alleen, maar Overheidszaak.

Uit het vorenstaande beknopte overzicht van den ontwikkeligsgang der sociale evolutie in Europa (hetwelk wederom in hoofdzaken werd ontleend aan het bovengenoemde werk van André de Maday) zien wij hoe de Overheid zich niet langer aan Hare sociale taak kon onttrekken, naar gelang de klasse — ten behoeve waarvan Hare inmenging gevraagd werd — in beteekenis won.

Door die klasse dood te drukken, gesteld dat zulks mogelijk ware, zou de Overheid een deel van zich zelve vernietigen en naar mate dat deel een meer of minder belangrijke funktie vervult zal zijn vernietiging meer of minder ernstige gevolgen hebben voor den Staat.

Het proletariaat, de loontrekkende klasse, is een onmisbaar element in de produktie; zijn vernietiging zou tevens zijn een aantasten van de levensvoorwaarden van het maatschappelijk produktiestelsel. Hetzelfde geldt natuurlijk voor de beteekenis van het kapitaal in het produktie-proces, maar zoolang het kapitaal de heerschende klasse vormt beschikt het over de machtsmiddelen (het Staatsgezag) om zijn positie te handhaven.

In Europa ziet men thans hoe de machtsverhoudingen zich meer en meer wijzigen ten gunste van het proletariaat, met als logisch gevolg een steeds scherper politieke aktie tot vermeestering van het gezag in den Staat; slaagt het proletariaat ten slotte hierin dan zal de dan komende socialistische (of kommunistische) Overheid de wet voorschrijven en de verantwoordelijkheid voor de maatschappe-

lijke produktie en de nationale welvaart ook hebben te aanvaarden. In hoever zij daartoe in staat zal blijken moet de toekomst leeren; de Moskou'sche proefneming stemt ten deze weinig hoopvol. Maar wel kan nu reeds gezegd worden, dat voor de verwezenlijking van dit kommunistisch toekomstbeeld een ontwikkelingspeil der loontrekkende klassen vereischt wordt hetwelk in onze Indische samenleving voorshands nog in een onafzienbaar verschiet ligt.

Wij zien thans in Indië de Overheid gesteld voor sociale problemen, die wel verschillend zijn van de Westersche, maar die toch nauw met deze laatste samenhangen, want aan beide ligt ten grondslag de klassenstrijd, zij het in verschillenden vorm.

Wordt die strijd in Westersche landen gevoerd tusschen de klassen onderling in den Staat, met als inzet het heerschend kapitalistisch produktiestelsel, in Indië richt die strijd zich rechtstreeks tegen het heerschend gezag, tegen de Overheid. De klassenstrijd staat in Indië op hooger plan, is hier de nationale strijd om een zelfstandig volksbestaan en de engere klassenstrijd in westerschen zin, de strijd van het proletariaat tegen het kapitaal is tot dusver voor de overheerschten meer hulpmiddel tot het hoogere nationale streven dan zelfstandig doelwit.

Ook de Inlandsche werknemers vormen een levensfaktor voor de industrieele ontwikkeling van deze eilandengroep; vernietiging van dien factor en zijn vervanging bijvoorbeeld door een uitsluitend Westersch proletariaat is ondenkbaar noch gewenscht. Een rasverdelgingspolitiek, zooals in Amerika eenmaal ten aanzien van het roode ras werd toegepast, is voor Indië uitgesloten, hier zal onze heerscherspolitiek zich hebben te richten naar de voortschrijdende emancipatie van het overheerschte ras.

De politiek der Indische Regeering vereischt derhalve voortdurend aanpassing aan de zich wijzigende machtsverhouding tusschen heerscher en overheerschte, d.w.z. dat ook de arbeidspolitiek der Nederlandsch-Indische Regeering een afspiegeling moet zijn zoowel van de positie der heerschende Europeesche klasse, als van die der overheerschte Inlandsche klasse.

Die arbeidspolitiek zal haar neerslag vinden in arbeidswetgeving en naar gelang het Inlandsch proletariaat wint in beteekenis en kracht zal die wetgeving daarvan het beeld gaan vertoonen.

Ter beraling van den aard dier arbeidspolitiek van de Nederlandsch-Indische Regeering hebben wij weer rekening te houden met de bijzondere omstandigheden waaronder zich hier, in tegenstelling met Europa, de klassenstrijd openbaart.

Hooger werd reeds gezegd dat de klassenstrijd in Indië voorshands nog vooral is een nationalistische strijd; van een zich bewust wordend proletariaat in Westerschen zin valt hier nog weinig te bespeuren. Hoe gaarne de Indische socialisten en kommunisten het ook anders willen voorstellen.

Het socialistisch klassenbewustzijn in Westerschen zin zal men bij den Inlandschen werkman nog vergeefs zoeken (waarmede ik niet zeggen wil dat het niet reeds bestaat, maar alleen dat het zich naar buiten nog weinig openbaart).

Dat klassenbewustzijn vindt hier een minder gunstigen voedingsbodem dan in Westersche landen. Van een industrialiseering op groote schaal als in Europa en de daarmede gepaard gaande vorming van een massale loonklasse kan hier nog niet gesproken worden; ook leidt de kapitalistische exploitatie hier tot minder schel aan den dag tredende misstanden ten gevolge van het mildere klimaat, de voorhands nog beperkte behoeften van den Inlander, de invloed van den godsdienst en in verband hiermede zijne meer bespiegelende levensbeschouwing.

Tegenover deze gunstige factoren staat echter een andere factor welke de kans op een geleidelijk verloop der sociale evolutie in Indië ernstig bedreigt; nl. het politieknationale element.

De Indische nationale opleving, door de S. I. op Java ingeluid en gegroeid tot den politieken strijd voor een zelfstandig volksbestaan, is een uiting van verzet der zich bewust wordende Inlandsche massa tegen hare overheersching door het blanke ras.

Dit is een zuiver politieke strijd en deze staat tot de al dan niet gewenschte handhaving van het kapitalistische produktie-stelsel slechts in indirekt verband (onder de werking van eenig ander produktie-stelsel zou die strijd evenzeer gestreden worden).

Wel trachten de Inlandsche voormannen, geschoold door en onder den invloed van Europeesche agitatoren de aktie voor te stellen als een zuiver ekonomische, gericht tegen het zondige kapitaal, maar

hun sukces bij de massa is alleen uit den nationalistischen ondergrond hunner aktie te verklaren en dit ligt voor de hand.

De klassenstrijd zal in Indië, zoolang de koloniale overheersching gehandhaafd blijft, vóór alles zijn een rassenstrijd, een politieke strijd via het Europeesch kapitalisme gericht tegen den bestaanden kolonialen Regeeringsvorm.

Wanneer wij de ontwikkeling der arbeidsbeweging in de 2e helft der 19e eeuw in de voornaamste Europeesche landen volgen, dan zien wij dat de emancipatiestrijd der proletarische klasse rechtstreeks gericht is tegen het kapitalisme en de Overheid als derde, als buitenstaander, allengs meer in dien strijd betrokken wordt.

De sociale wetgeving in Europa, welke zich vormt hand in hand met den groei der sociale beweging, laat het Europeesch kapitaal z.v.m. de vrije hand om zijn geschillen met de arbeiders zelf op te lossen, de „laissez faire"-politiek is nog geenszins doodgebloed; slechts langzaam doet de Overheid koncessie, aanvankelijk uitsluitend daar waar de nationale welvaart wordt bedreigd, dan echter ook in het rechtstreeksch belang der arbeiders, noodwendig gevolg van den groeienden parlementairen invloed der arbeiderspartij.

Eerst in de 20e eeuw wordt de politieke invloed dezer laatste in de Europeesche parlementen van dien aard dat hare medewerking tot de wetgeving onmisbaar schijnt om de staatsmachine op gang te houden; de burgerlijke partijen kunnen haar gezagspositie niet handhaven zonder herhaalde en steeds verder gaande koncessies aan de arbeiderspartijen.

De wereldoorlog heeft de macht en het aanzien der arbeiders bovendien een geduchten stoot voorwaarts gegeven, te gelijkertijd echter scheuring in de arbeiderspartij veroorzaakt; de kommunisten der 3e Internationale hebben de samenwerking met de socialisten in den gemeenschappelijken strijd tegen het kapitaal definitief opgezegd.

Voorts heeft de wereldoorlog in alle oorlogvoerende landen een blik gegeven in het socialistisch standpunt ten aanzien van de nationale gedachte.

Waar de levensbelangen van de natie op het spel stonden hebben de proletariërs in alle oorlogvoerende landen getoond dat het nationaal- boven het klassebelang gaat en dat Marx' woorden: „Proletariërs van alle landen, vereenigt U" een toekomst-ideaal zijn dat niet verwezenlijkt kan worden aleer de nationale grenzen zich opgelost hebben in de internationale broederschap van alle wereldburgers, een illusie welker verwezenlijking nog voor onafzienbaren tijd buiten het terrein der praktische politiek ligt.

Vandaar dat de socialisten hun program van aktie voorshands binnen de nationale grenzen beperken tot den strijd tegen het huidige op het privaat-bezit der produktiemiddelen gebaseerd kapitalistisch stelsel en alle prognosen omtrent de ontwikkeling van de toekomstige nationaal-socialistische gemeenschappen tot de internationale broederschap dan wel in andere richting liever buiten beschouwing laten.

Bezien wij nu de wording der sociale wetgeving in Europa in het licht van den hoogergeschetsten loop der arbeidsbeweging, dan kenmerkt de Overheidsbemoeienis zich door een zeer omzichtige en slechts langzaam groeiende inmenging in de arbeidsverhoudingen.

Wettelijke regeling van den kinderarbeid, van den arbeid van vrouwen, bestrijding van wantoestanden in de huisindustrie, verkorting van overmatige werktijden, arbeidsveiligheidsmaatregelen, werkloosheidsverzekering en minimum-loonzetting zijn alle maatregelen van socialen aard welke geleidelijk in toepassing kwamen naar gelang van plaatselijk verschillende omstandigheden, maar steeds gebaseerd op het Leitmotiv: bescherming der nationale welvaart tegen misbruiken voortvloeiend uit het kapitalistisch produktiestelsel.

Dat eerst in de 20e eeuw en inzonderheid sedert het begin van den wereldoorlog het vraagstuk der minimumloonzetting in Europa meer op den voorgrond treedt, is geenszins toeval.

Het „laisser faire"-beginsel werkt nog altijd door in de Westersche arbeidspolitiek, rechtstreeks ingrijpen in de loonsbepaling heeft de Overheid in Europa, zoo lang haar dat mogelijk was, angstvallig vermeden. Zij heeft zich principieel steeds gehouden aan het vrijzinning beginsel: dat partijen hun geschillen zelf moeten uitvechten.

Gedurende de aan den wereldbrand voorafgaande periode van industrieelen voorspoed heerschte in de Westersche bedrijfswereld

een welvaart welke eenerzijds leidde tot ongekende kapitaalsakkumulatie, anderzijds in arbeidskringen het inzicht verhelderde in de beteekenis van den arbeid als element der produktie. Er kwam in arbeiderskringen een groeiend verzet om te werken „only to make a millionaire of the boss", en dit verzet was koren op den molen der voorstanders van Staatssocialisme; Staatssocialisten en arbeiders konden hier samengaan in den strijd tegen het bestaande produktiestelsel, gebaseerd op het privaat-bezit der produktiemiddelen.

De oorlogsjaren hebben in Europa de Overheid genoodzaakt tot rechtstreeksch ingrijpen in de arbeidsverhoudingen; in de meeste oorlogvoerende landen zag de Regeering zich gedwongen den partikulieren ondernemer in bepaalde industrieën tijdelijk uit te schakelen ter verzekering van een regelmatige en zoo hoog mogelijk opgevoerde produktie hetzij ten behoeve van den strijd dan wel in het belang van den aanvoer van elders van grondstoffen en eerste levensbehoeften. Voor het welslagen dier Regeeringsmaatregelen was overal loyale medewerking van allen die bij het produktieproces waren betrokken, in de eerste plaats de arbeiders, een vereischte. Het door de Britsche Regeering in 1915 gedane beroep op de Britsche arbeidersklasse om gedurende de oorlogsjaren afstand te doen van hare voorrechten (de „Trade-Union restrictions") werd loyaal beantwoord. Dat de Unions hiermede in het nationaal belang blijk gaven van opofferingsgezindheid zal ieder, die den jarenlangen strijd der Unions tot verovering dezer voorrechten voor de Britsche arbeidersklasse gevolgd heeft, moeten erkennen. Door de prijsgeving dezer voorrechten nam de Britsche Regeering echter de moreele verplichting op zich aan de arbeidersklasse gedurende de oorlogsjaren arbeidsvoorwaarden te verzekeren in overeenstemming met hun levensstandaard van vóór den oorlog. Tot welke konsekwenties deze in 1915 bij Parlementsakte onder den invloed van den grooten strijd aan de arbeiders plechtig gegeven garantie heeft geleid hebben de volgende jaren geleerd; steeds stijgende prijzen van eerste levensbehoeften brachten in de oorlogsjaren elkaar snel opvolgende en steeds verdergaande klaims der arbeiders ter erlanging van loonsverhooging voor de Regeeringstafel en eenmaal dezen weg betreden was

teruggaan niet mogelijk zonder de produktie en daarmede het lot der natie in den volkerenstrijd ernstig in gevaar te brengen.

Wij zien dan ook de Overheid steeds verder gaande koncessies doen aan de arbeidersklasse, loonsverhooging op loonsverhooging wordt toegekend onder den drang der tijdsomstandigheden, de ekonomie van het bedrijf blijft daarbij vrijwel buiten beschouwing, de billijkheid der gestelde eischen wordt enkel getoetst aan de prijsstijging en den levensstandaard van de betrokken groep.

Dat deze on-ekonomische politiek spoedig onhoudbaar zou blijken hebben de jaren, verloopen sinds het sluiten van den wapenstilstand in het najaar 1918 geleerd en de ekonomische krisis die wij thans doormaken is de onvermijdelijke lijdensweg welke de wereldindustrie heeft af te leggen om den terugkeer tot een normale, op ekonomischen leest geschoeide, produktie weer mogelijk te maken.

Waar in de oorlogvoerende landen de Overheid zich genoodzaakt zag de plaats in te nemen van den partikulieren ondernemer om een geregelde produktie te verzekeren, trad het kapitalistisch karakter der Overheid onwillekeurig meer op den voorgrond; het besef, dat in een op kapitalistische produktievormen ingestelde maatschappij de Overheid noodwendig staat aan de zijde van het kapitaal, dringt dan ook meer en meer door in arbeiderskringen en als gevolg hiervan wint de overtuiging veld dat de arbeiders hun strijd hebben te voeren tegen die Overheid zelve.

Voorts hebben de oorlogsjaren geleerd hoe weinig geëigend de huidige Staatsvorm is om de taak van den partikulieren ondernemer over te nemen; het Staatssocialisme kreeg door de oorlogservaring een gevoeligen knak. Bij de meeste Regeeringen openbaarde zich dan ook het verlangen om zoo snel mogelijk tot de vrije produktie terug te keeren. Bij welk verlangen de met zorgen overbelaste Regeeringen uiteraard den partikulieren werkgever aan hare zijde vonden. Van de arbeidsklasse kwam echter hevig verzet en in enkele landen een besliste weigering om vrijwillig hiertoe mede te werken.

Dit verzet sproot niet voort uit ingenomenheid met de Staatswerkzaamheid in het produktie-proces gedurende de oorlogsjaren doch uit het besef dat de Overheidsexploitatie, hoe gebrekkig ook, toch meer bevrediging gaf dan die van den privaat-bezitter der

produktiemiddelen, aangezien eventueele winsten niet vloeiden in de zakken der partikuliere ondernemers maar in de kas der gemeenschap. De arbeiders in de hooger-bedoelde landen eischen dan ook dat, indien de Staat niet bereid of niet bij machte is de produktie in eigen hand te houden, in geen geval een stap achteruit zal worden gedaan door herstel van het privaat-bezit der produktie-middelen in handen van den partikulieren ondernemer; als voorwaarde voor hun loyale medewerking in het produktie-proces eischen de arbeiders in vele Westersche landen thans afschaffing van het privaat-bezit der produktie-middelen en een produktievorm, waarbij het belang van elke betrokken groep (werkgever, werknemer en konsument) tot zijn volle recht zal komen.

In Duitschland heeft de arbeidersklasse het pleit ten deze grootendeels reeds gewonnen; de in de Nationale Vergadering van 18 Januari 1920 aangenomen wet op de „Betriebsräte" werkt thans ruim een jaar, de socialisatie van den steenkolenmijnbouw is in een vergevorderd stadium van voorbereiding.

In Engeland strijden de mijnwerkers thans op leven en dood met de Britsche Regeering voor de nationalisatie der kolenmijnen en met de machtige verbonden der spoorweg- en transportarbeiders aan hun zijde vormen zij de gevreesde „Triple Alliantie", welke zich voorbereidt tot den strijd om het Staatsgezag. En de Britsche Regeering vecht thans met alle hare ten dienste staande machtsmiddelen tot handhaving van haar gezag en voor het behoud van het bestaande produktiestelsel.

Sedert 1 Maart jl. werden de mijnen aan de eigenaren teruggegeven, de mijnwerkers weigeren echter voor de „profits of the boss" te werken.

In Engeland wordt thans de eerste groote principieele strijd gestreden met het kapitalistisch produktiestelsel als inzet; treden de mijnwerkers als overwinnaars uit dezen strijd te voorschijn (wat ik voorshands meen te mogen betwijfelen) dan zullen de Regeeringen in Europa zich hebben voor te bereiden op een algeheele hervorming van de bestaande produktiewijze en is daarmede de doodsklok voor het kapitalistische produktiestelsel ingeluid.

Wij zien dan ook thans in Europa het socialisatie-vraagstuk meer en meer worden een vraagstuk van de praktijk en vooraanstaande

ekonomen in alle landen zoeken naar den weg welke eventueel een overgang van het kapitalistisch tot een op kommunistische beginselen gebaseerd produktiestelsel zonder al te groote schokken mogelijk zal maken.

Ik heb bij het vorenstaande lang stilgestaan om duidelijk te doen uitkomen hoe de macht der arbeidersklasse in Westersche landen, gegrondvest op een na vele jaren van bitteren strijd volgroeide organisatie, de Westersche Overheid genoodzaakt heeft haar standpunt aan te passen aan de gewijzigde machtsverhoudingen tusschen werkgever en werknemer, hoe in de jaren toen de werkgever nog almachtig was rechtvaardigheidsoverwegingen der Overheid geboden den werknemer te beschermen tegen machtsmisbruik van den individueelen ondernemer of de ondernemersklasse, uit welke bescherming een in den loop der jaren steeds verder gaande sociale wetgeving werd geboren, welke de Overheid meer en meer rechtstreeks betrok in arbeidsverhoudingen.

Met dien Overheidssteun heeft de vakorganisatie der werknemers zich ontwikkeld tot een machtigen tegenstander van den werkgever en de strijd die zich aanvankelijk vnl. bepaalde tot een strijd om betere arbeidsvoorwaarden groeide weldra uit tot een strijd tegen het bestaande produktie-stelsel en daarmede tevens tegen de bestaande maatschappelijke konstellatie, waarvan de Overheid de representante is. Aldus komt het revolutionnair karakter van den strijd allengs meer naar voren en deze wijziging in het karakter van den strijd noopt de Overheid haar standpunt te herzien. De arbeidersklasse komt tot het besef dat zij de Overheidssteun kan ontberen, dat zij mans genoeg is machtsmisbruik van de zijde van den werkgever uit eigen kracht te beletten, zij is strijdvaardig en wijst pogingen van werkgevers- of Overheidswege gedaan tot „tempering" van den klassenstrijd af. Steeds meer wint in arbeiderskringen het denkbeeld veld dat enkel een op den spits gedreven strijd den arbeiders kan brengen wat zij verlangen, d.i. een naar hun inzichten op rechtvaardiger grondlagen ingesteld produktiestelsel.

Wij zien dan ook dat de konciliatie-gedachte in Europa in de laatste jaren veel van hare beteekenis verliest; waar konciliatie niet langer helpen kan wint de arbitrage aanhangers. Wie niet

goedschiks wil medewerken moet door de Overheid gedwongen worden, zeggen de voorstanders van arbitrage. Toch schijnt men in Europa over het algemeen weinig geneigd dezen weg op te gaan; wel werden in de oorlogsjaren met arbitrage bevredigende resultaten verkregen, maar men bedenke dat die resultaten v.n.l. te danken waren aan de buitengewone tijdsomstandigheden; waar het lot der natie op het spel stond wist de Overheid de publieke opinie op hare hand; de oorlogsnoodzaak maakte veel mogelijk wat in vredestijd op hevig verzet zou zijn gestrand.

Gaan er dus de laatste jaren meer stemmen op voor arbitrage (en dan „verplichte arbitrage"), de onvermijdelijke konsekwentie hiervan is een steeds verder gaande Overheidsreguleering van het bedrijfsleven, en de droevige ervaring, hiermede in de oorlogsjaren opgedaan, maakt velen begrijpelijkerwijs huiverig dezen weg op te gaan.

In Nederland, waar de in 1895 op zuiver konciliatieve beginselen ingestelde Kamers van Arbeid fiasko hebben geleden is in het voorjaar 1921 bij de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend hetwelk tracht een geleidelijken overgang van konciliatie naar arbitrage mogelijk te maken, de zgn. „Arbeidsgeschillenwet 19...".

Het zou mij te ver voeren thans dit wetsontwerp aan een bespreking te onderwerpen; ik volsta met er op te wijzen hoe men blijkens dit ontwerp ook in Nederland tracht in de plaats van de onvruchtbaar gebleken konciliatie de mogelijkheid te openen om door scheidsrechterlijken dwang partijen te verplichten hun geschil tot oplossing te brengen, m.a.w. om middels het Overheidsgezag partijen te dwingen af te zien van een strijd op leven en dood met de nationale welvaart als inzet.

Weliswaar gaat de Arbeidsgeschillenwet nog niet zoo ver als boven aangegeven, maar de tendenz om door scheidsrechterlijken dwang te komen tot beslechting van den heilloozen strijd ligt er toch in opgesloten.

Zijn de Regeeringen in Europa inderdaad van plan op deze wijze door het stellen van de machtsvraag in te grijpen in de industrieele verhoudingen, dan spelen Zij hoog spel. Zij brengen aldus het Overheidsgezag in het geding; Zij scharen zich dan openlijk in de rijen van het kapitaal tegenover de arbeidsklasse en wee Haar, indien dat gezag krachtig genoeg mocht blijken in den strijd tegen de massa!

Richten wij thans het oog op Indië, inzonderheid op Java, dan zien wij dat voor een rustige evolutionnaire ontwikkeling der arbeidsbeweging de voorwaarden hier verre van gunstig zijn.

De Inlandsche arbeidende bevolking, weinig ontwikkeld, ongeorganiseerd maar saamgebonden door banden des bloeds en van den godsdienst, geleid door voormannen die de massa niet in de hand hebben en die soms op onverantwoordelijke wijze hun invloed op die massa misbruiken, vindt zich thans op Java gesteld tegenover een krachtige eensgezinde werkgeversgroep, bereid tot den strijd en bewust van hare beheerschende positie, een groep die van geen wijken weten wil.

Zij vindt voorts tegenover zich een Overheid, wier gezag berust.... niet op den volkswil, maar op het feit der koloniale onderwerping; een gezagslichaam, door banden des bloeds en der traditie nauw verbonden met het Europeesch kapitalisme in deze kolonie; een Overheid welke — hoe dragelijk Zij hare gezagsuitoefening voor den overheerschte ook tracht te maken — in den grond toch steeds voor den Inlander een „vreemde" meesteres blijft.

Gegeven deze verhoudingen kan niet verwacht worden dat de Inlandsche arbeidersmassa eigener beweging langs wettige ordelijke banen haren emancipatiestrijd tegen het kapitaal zal voeren.

De Indische Overheid kan in dit wordend arbeidskonflikt geen neutrale houding, staande boven de partijen, aannemen. Zij is hier meer nog dan in Europa rechtstreeksch belanghebbende aan de zijde van het kapitaal, Hare staatkundige positie in Indië staat en valt met die van het Europeesch kapitaal, alle ethische-, theosofische-, associatie- of assimilatie-theorieën ten spijt!

En zoolang de handhaving van het Nederlandsch gezag in deze koloniën een gewenschte voorwaarde is voor de openlegging van Indië's natuurlijke hulpbronnen, voor den ekonomischen en staatkundigen groei dezer eilandengroep, zoolang is de ondermijning van het gezag door een nationalistisch-revolutionnaire propaganda ontoelaatbaar.

Een afzijdige houding der Regeering werpt den Inlandschen werknemer in de armen van onverantwoordelijke politieke agitatoren en voert de arbeidsweging in voor het Nederlandsch-Indisch gezag bedenkelijke banen.

De Inlandsche arbeidersmassa — hoe weinig ontwikkeld, ongeorganiseerd, ekonomisch zwak zij ook moge zijn — wordt zich allengs bewust van haar massa-kracht en het is deze wetenschap welke hare voormannen den weg wijst.

Het solidariteitsgevoel, sterk door de banden van het geloof, van het bloed en van de gemeenschappelijke onderworpenheid, staat in de Inlandsche wereld wellicht hooger dan in de best georganiseerde Europeesche vakvereeniging en dit saamhoorigheidsbesef is het sterkste wapen der Inlandsche arbeiders in het thans zich op Java ontwikkelend arbeidskonflikt.

De leiders dier Inlandsche arbeidsbeweging weten dat zeer goed en in stede van hun kracht te zoeken in een voorshands weinig sukces belovende ekonomische organisatie grijpen zij naar het voor hun ambitiën meest gunstige wapen, de staking.

Hoe gevaarlijk dit strijdmiddel — gehanteerd door onverantwoordelijke leiders — voor een gezonde ontwikkeling der arbeidsbeweging in Indië is, heeft het jaar 1920 afdoende gedemonstreerd.

Uit de in dit jaar op last der Regeering door de bestuursambtenaren op Java ingestelde enquête naar de arbeidsverhoudingen in de suikerindustrie is gebleken dat in de oorlogsjaren bij de bepaling van den loonstandaard in deze industrie, enkele uitzonderingen daargelaten, niet of onvoldoende rekening was gehouden door den werkgever met den gestegen levensstandaard en dat, hoewel sedert eind 1919 en vooral in 1920 door den werkgever met loffelijken ijver werd gestreefd naar herstel van deze in voorafgaande jaren begane taktische fout, ook thans de loonstandaard nog lang niet algemeen op een bevredigend peil is gebracht.

En nu mag men de in 1920 in de suiker tot stand gekomen loonsverbeteringen toeschrijven aan beter inzicht van de zijde van den werkgever, aan pressie op dien werkgever van de zijde der Regeering en hare bestuursorganen, dan wel aan de stakingsaktie der arbeiders zelven, zeker is dat de bestuursambtenaren op Java in de afgeloopen kampagne hebben ondervonden welk een algemeen demoraliseerenden invloed die ongeorganiseerde stakingsaktie op de Inlandsche samenleving uitoefent.

De alom gekonstateerde verwildering in de Inlandsche maatschappij en de daarmede gepaard gaande afwijzende houding van den werkgever hebben op Java thans reeds geleid tot een dusdanige toespits-

ing van het konflikt dat zonder snel en doelbewust ingrijpen van Overheidswege een, voor het Nederlandsch gezag gevaarlijke, revolutionnaire vertroebeling van het arbeidskonflikt onontkoombaar schijnt.

Socialisme en nationalisme gaan in Indië hand in hand, vullen elkaar aan en een breuk tusschen beide is niet waarschijnlijk zoolang elk dezer groepen in de andere een strijdgenoote vindt tegen den gemeenschappelijken tegenstander, den kapitalistischen overheerscher.

In Britsch-Indië heeft zich in het begin van 1920 onder leiding van den Hindoe-kommunist Manabendra Nat Roy een beweging aangekondigd welke het Indische proletariaat aanspoort de niet-proletarische nationalisten uit hare gelederen te bannen en onder de vaan der 3e Internationale met het proletariaat in andere landen te velde te trekken tegen alle burgerlijke partijen, onverschillig van welken landaard.

Roy heeft ter zake dezer aktie het advies gevraagd van het Amsterdamsche sub-bureau der kommunistische Internationale en de Amersfoortsche broeders hebben bij monde van den Heer Rutgers geantwoord, dat een breuk met de nationalistische burgerlijke elementen in de koloniën voorshands ongewenscht werd geacht, want dat — hoezeer die zuivering der partij van de burgerlijke elementen principieel ook gewenscht was — het voordeel dier afscheiding in de koloniale onderworpen landen niet opwoog tegen het nadeel dat het verlies van den steun der nationalisten in den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand (zij het uit verschillende overwegingen) meebracht.

Waar zelfs de extremisten een kompromis met de voor een groot deel burgerlijke nationalistische elementen in de koloniale rijken aanbevelen, kan een breuk tusschen nationalisten en proletariërs in Indië niet verwacht worden aleer het proletarisch klassebewustzijn in de Inlandsche werknemers-massa krachtiger dan nu nog het geval is zal zijn doorgedrongen. Alvorens het Inlandsche arbeidsproletariaat georganiseerd op eigen beenen zal staan is een afscheiding van de nationalisten niet aannemelijk.

Wij hebben in Indië derhalve rekening te houden met de waarschijnlijkheid eener systematisch voortgezette nationaal-kommunistische aktie tot verwekking van arbeidsonrust, al dan niet gegrond op ekonomische grieven, maar steeds gericht zoowel

tegen het Europeesch kapitaal als tegen de daarmede samenhangende koloniale overheersching.

Een revolutionnaire arbeidsbeweging in Indië is een rechtstreeksche aanranding van ons koloniaal regeerstelsel en gericht tegen den hartader van dat stelsel, het Europeesch kapitaal.

Het besef, ook in de Inlandsche maatschappij langzaam doordringend, dat voor de ontplooiing van Indië's natuurlijke hulpbronnen het Westersch kapitaal voorshands nog onontbeerlijk is en dus — zoolang de deugdelijkheid van eenig ander produktie-stelsel door de praktische toepassing daarvan elders niet is aangetoond, — het bestaande kapitalistische stelsel de beste mogelijkheid opent om de voor Indië's nationalen groei noodzakelijke industrieele ontwikkeling krachtig voortgang te doen vinden, maakt het plicht der Nederlandsch-Indische Regeering stelling te nemen tegen elke poging tot ondermijning van de levensaderen van dat stelsel.

Indië mag geen proefkonijn worden voor kommunistische utopieën, welker levensvatbaarheid nog nergens is bewezen (de Moskou'sche terreur kan voorshands bezwaarlijk als een geslaagde poging worden aangemerkt).

De noodzakelijkheid eener kapitalistische overgangsperiode op den weg van de primitieve kommunale huishouding naar de moderne industrieele kommunistische gemeenschap wordt voor de koloniale onderworpen landen ook in socialitische kringen erkend; de Russische proefneming der mannen van de 3e Internationale heeft de socialistische leiders in dit opzicht wel iets geleerd.

In hoever de sociale evolutie in deze kapitalistische periode in de koloniën sneller zal doorgemaakt worden dan in Europa, hangt uiteraard van allerlei invloeden af welke in komende jaren die evolutie zullen vertragen of — bespoedigen, maar *vast staat dat voorloopig voor Indië de industrieele ontwikkeling met behulp van het vreemd kapitaal onontbeerlijk* is en het huidig produktie-stelsel derhalve geen belemmeringen in den weg gelegd mogen worden welke een snelle openlegging van Indië's natuurlijke hulpbronnen belangrijk zou kunnen vertragen, zoo niet onmogelijk maken.

Houden wij dit goed voor oogen dan is het eenerzijds duidelijk, dat — welke maatregelen de Indische Regeering ook geboden acht om de arbeidsbeweging hier in evolutionnaire banen te leiden, — deze

nimmer de levensvoorwaarden van het Europeesch kapitaal in Indië mogen aantasten.

Anderzijds zal dezelfde Regeering al het mogelijke in het werk moeten stellen om de erkende nadeelen van het kapitalistisch produktie-stelsel tot een minimum te beperken.

De door de Indische Regeering te nemen maatregelen zullen derhalve hebben te voldoen aan deze twee *desiderata:*

Bescherming van den werknemer tegen willekeur en machtsmisbruik van de zijde van den werkgever;

Bescherming van de industrie en de kultures tegen pogingen tot ondermijning van het bestaande produktie-stelsel.

Alvorens thans over te gaan tot de aanduiding der richtlijnen volgens welke de arbeidspolitiek der Indische Rergeering zich naar mijn overtuiging zal moeten ontwikkelen is het wenschelijk zich een klaar beeld te verschaffen van de bestaande groepeeringen onder de in deze gewesten onder den algemeenen titel „werknemer" bekende betrokkenen in de groot-industrie.

Men kan onderscheiden een:

Europeesch-koloniale groep en een

Inheemsche arbeidersgroep.

De positie van de eerste groep draagt een gansch ander karakter dan die der laatste; hare positie heeft veel overeenkomst met die van den Opzichter (den fore-man) in Westersche bedrijven, behalve dan dat de overgang in de groep der bedrijfsleiders hier meer open staat.

De Europeesch-koloniale werknemer verricht geen handenarbeid (als regel), zijn funktie is meestal van toezienden aard, omvat het geven van leiding aan den handenarbeid der inheemsche arbeiders; evenzeer als de bedrijfsleider draagt hij, in dienst van den werkgever, in meerdere of mindere mate de verantwoordelijkheid voor den goeden gang van zaken in het bedrijf. Vandaar dan ook dat de werkgever, die zijn belang begrijpt, er naar zal streven deze groep aan het bedrijf te binden, deze werknemers te doen deelen in de bedrijfsuitkomsten (tantièmes) en op tal van andere wijzen de belangstelling der leden dezer groep voor het bedrijf waarin zij werkzaam zijn te bevorderen.

De omstandigheid dat deze groep in het algemeen door banden des bloeds in nauwe relatie staat tot den werkgever in de Nederlandsch-koloniale groot-industrie, terwijl zijn komst in deze gewesten als regel voortspruit uit dezelfde materialistische motieven welke ook den werkgever er toe brengen voor zijn kapitaal in de kolonie vruchtbare belegging te zoeken, maakt de verhouding van deze groep tot den kolonialen werkgever een zoodanige, welke eer den weg baant tot toenadering dan tot strijd.

Een klassenstrijd tusschen deze groep en den werkgever, zooals wij die in Europa hebben zien ontstaan, heeft in deze koloniale verhoudingen weinig levensvatbaarheid; van een Westersch arbeiders-proletariaat kan hier dan ook niet gesproken worden.

Wanneer wij zien hoe in de laatste jaren zich onder de Europeesche werknemersgroep een op Westerschen leest geschoeide arbeiders-organisatie begint te ontwikkelen, dan zie ik hierin geen verontrustend verschijnsel en m.i. ten onrechte wordt door sommige bladen der Europeesch-koloniale pers die aktie der werknemers gedoodverfd als een poging tot aantasting van het bestaande produktie-stelsel, een bedreiging van de met Westersch kapitaal hier opgezette groot-industrie.

Laat men de weinige in de school van den Westerschen klassenstrijd groot gebrachte en met een ingekankerden haat tegen het kapitalisme bezielde elementen buiten beschouwing, dan kan de hier besproken groep in het algemeen als „burgerlijk" worden gekwalificeerd; de burgerlijke elementen vormen, en zullen ook in de toekomst zoolang de koloniale verhoudingen in wezen geen verandering ondergaan, de beslissende meerderheid blijven vormen in deze groep.

Zij, die in ernst zouden pogen in deze gewesten een klassenstrijd in Westerschen zin tusschen deze werknemersgroep en den werkgever te ontketenen, zouden daarmede blijk geven van weinig inzicht in de bestaande koloniale verhoudingen, hun pogen zou, naar mijn vaste overtuiging, op mislukking moeten uitloopen.

De verhouding van deze groep tot den werkgever is een zuivere belangenverhouding en voor zoover die verhouding aanleiding geeft tot strijd is dat een zuivere belangenstrijd, waarin voor politieke tendenzen geen plaats is.

Voor wie dit inziet is het duidelijk dat in deze verhouding geen gevaar schuilt bezien van het standpunt der Overheid. Voor arbitrair ingrijpen der Overheid in dezen belangenstrijd bestaat dan ook geen aanleiding.

De Nederlandsch-koloniale werkgever die de juistheid van het vorenstaande erkent zal er naar streven door een meer tegemoetkomende houding dan tot dusver het geval bleek deze werknemersgroep niet van zich te verwijderen, belangenkonflikten z.v.m. te voorkomen. De kortzichtigen onder deze werkgevers zullen ten slotte zelf de dupe worden van hun weinig vooruitzienden blik.

De Overheidspolitiek tegenover deze belangenverhouding kan dus neutraal en z.v.m. verzoenend zijn, zij trachte den kortzichtigen werkgever te overtuigen van het verkeerde in zijn standpunt, zij streve er naar de vakorganisatie geen belemmeringen in den weg te leggen, zij verleene ten slotte hare bemiddeling daar waar partijen die mochten inroepen.

Geheel anders is de verhouding van de tweede groep werknemers, de inheemsche arbeiders, tot den Europeesch-kolonialen werkgever.

Deze groep draagt de kiemen in zich voor uitgroeiing tot een arbeiders-proletariaat in Westerschen zin; en naar gelang de arbeiders dezer groep zich van hun proletarische positie meer bewust worden en de vakorganisatie als gevolg van die bewustwording tot ontwikkeling komt, zal deze groep zich zuiveren van de voorshands nog onmisbare burgerlijke elementen (waartoe de meeste intellectuels welke thans nog een rol spelen in deze groep gerekend moeten worden) en krijgen wij ook hier den klassenstrijd. De vakorganisatie der leden dezer groep ligt voorshands nog in de windselen, ofschoon de eerste symptomen der ontwikkeling van het proletarisch bewustzijn bij den Inlandschen werknemer reeds te onderkennen zijn. Zooals hooger reeds werd gezegd zal die klassenstrijd zich hier vermoedelijk langs andere lijnen bewegen dan in Europa.

Zoolang de volkeren dezer eilanden zich niet zullen hebben opgewerkt tot een zelfstandig volksbestaan, hetzij op nationalen of federatieven grondslag, zal de klassenstrijd hier noodwendig den vorm behouden eener politiek-nationalistische aktie, waarbij zoowel burgerlijke als proletarische elementen hand in hand gaan

in den strijd tegen de Westersche overheersching. En voor zoover de voormannen dezer groep in de Westersche overheersching (zij het ten onrechte!) een beletsel zien voor den eigen groei, tengevolge van de naar hun meening Westersch-kapitalistische drainage van Indië's welvaartsbronnen, richt hun aktie zich onvermijdelijk, via het Westersch kapitaal, tegen het Nederlandsch gezag.

Dit maakt de positie der Indische Regeering dubbel moeilijk; eenerzijds moet zij de door gemis aan organisatie ekonomisch nog uiterst zwak staanden inheemschen werknemer beschermen tegen individueel machtsmisbruik van werkgeverszijde, anderzijds ziet zij in een ruime toevloeiing van Westersch kapitaal de eenige mogelijkheid tot snelle ontplooiing van Indië's natuurlijke hulpbronnen en in die ontplooiing zelve den weg tot meerdere welvaart en tot de daarmede gepaard gaande ontwikkeling der inheemsche volkskracht.

Hare politiek ten deze zal zich dus moeten bewegen in de richting van steun aan den werknemer in diens streven tot verkrijging van arbeidsvoorwaarden welke den toets eener redelijke kritiek kunnen doorstaan, daarnevens zich te weer moeten stellen tegen, wat de huidige Gouverneur-Generaal in zijn openingsrede van den nieuwen Volksraad noemde: het met een politiek of destruktief doel in gevaar brengen van de bedrijfszekerheid van den werkgever.

Welke maatregelen genomen kunnen worden om de arbeidspolitiek der Indische Regeering volgens bovenstaande beginselen in „daden" om te zetten zal in een volgend hoofdstuk worden uiteengezet.

Rassenwaan

door

D. M. G. KOCH.

De door Indische studenten in Nederland onder den wonderlijken naam Indonesisch Verbond van Studeerenden eenige jaren geleden opgerichte vereeniging hield ditmaal haar congres te Oegstgeest. Besproken werd het vraagstuk der associatie; de besprekingen werden ingeleid door de heeren R. P. Singghi en R. J. Limburg, beide uit Leiden.

Te oordeelen naar de verslagen in Nederlandsche dagbladen gingen de besprekingen diep noch hoog. En er zou dan ook geen aanleiding bestaan om er iets van te zeggen, indien niet de eerstgenoemde spreker gewezen had op een verschijnsel dat wel vaker opgemerkt, maar toch zelden op zijn juiste beteekenis geschat werd.

Blijkens het verslag dan zeide de heer Singghi o. m. het volgende:

> „Spreker vertelt dan hoe dikwijls bij verschillende gelegenheden rassenhatelijkheden van Nederlanders tegenover Indonesiërs tot uiting kwamen. Als gevolg hiervan kwam spreker met niet al te geschikte gevoelens voor associatie op Nederlandschen bodem, begroet door landgenooten, die hem inlichtten ook over de houding van den Nederlander in eigen land tegenover den Indonesiër. Deze houding werd hem als zeer gunstig voorgesteld in verhouding met wat men gewoonlijk in Indië te zien krijgt. Dit stemt tot groote voldoening en bij nadere kennismaking met Hollandsche Verbondsleden bleek inderdaad associatie met Hollanders te bestaan, niet alleen in politiek opzicht, maar ook in 't practische leven. Het is spreker dan ook tijdens zijn verblijf in Holland gebleken, dat rassenwaan althans niet zoo algemeen te merken is bij de Hollanders in eigen land als bij de Hollanders in Indië. Vriendschappelijke omgang op den voet van gelijkheid zonder heerschersallures, zonder superioriteitswaan, waar vindt men deze in Indië tusschen blank en bruin?"

In deze woorden wordt gewezen op een verschijnsel, dat onmiddellijk den oorsprong van de rassenpolitiek hier te lande raakt.

De „Indische jongen", d. w. z. de Javaan, de Soendanees, de Sumatraan, de Ambonees zoowel als de Indo, behoort in de kringen der Nederlandsche jongelui die van Indië nooit iets zagen, tot de geziene figuren; voorzoover op hen wordt neergezien, is het voornamelijk door „volbloeds" die uit Indië stammen. De Indische opvoeding gaf hem zekere losheid in den omgang, en over het geheel is hij als sportbeoefenaar een aanwinst voor de club tot welke hij toetrad. Hij is, in de meeste gevallen, een „getapt" kameraad; en de houding der Nederlanders in hun eigen land is hem een openbaring. De Nederlanders zijn, verzekert de heer Singghi dan ook, in hun eigen land heel andere menschen dan in Indië.

Wie, in Nederland geboren, daar zijn jeugd en jongelingsjaren doorbracht, zal zich herinneren dat niet enkel ten aanzien van Indo's en Inlanders „uit den Oost" deze houding aangenomen wordt, maar dat zij het optreden tegenover ieder die uit den vreemde komt, kenmerkt. In plaats van minachting schuilt er zeker eerbiedig ontzag in voor den makker die zooveel meer van de wereld leerde kennen; die vertrouwd is met toestanden, in welke de Nederlander zich maar moeilijk in-denken kan. Het optreden geeft hoogstens blijk van zekere welwillende nieuwsgierigheid, doch slechts bij uitzondering van instinctieven afkeer of minachting.

Deze blijken van kameraadschappelijke waardeering van den „Indischen jongen" vallen temeer op, doordat de houding van den Nederlander uit de kringen met welke de hier-geborene ginds het allereerst en het allermeest in aanraking komt, tegenover den landgenoot die door handenarbeid zijn brood moet verdienen, veelal geheel ànders is en ongeveer juist zoo, als de „Indische jongen" verwachtte, behandeld te zullen worden. De Hollandsche student, de gegoede Nederlander in het algemeen, ziet op den Hollandschen werkman ongeveer precies zoo neer als hier in Indië de Europeaan op den Inlander. Wie zich deze verschijnselen helder voor oogen stelt, vraagt zich af, of het verschil in ras eigenlijk wel iets te maken heeft met de verhouding tusschen de rassen hier te lande. Men begint te vermoeden, dat veeleer

sociale dan biologische factoren, als het rasverschil, die verhouding beheerschen.

Het lijdt, dunkt me, geen twijfel, dat dit inderdaad het geval is.

Het is volmaakt onbegrijpelijk, waarom verschil in ras zich in het besef der menschen noodzakelijk om zou moeten zetten in wederkeerigen afkeer, indien niet andere invloeden het oordeel bepaalden. Hier in Indië valt dit rasverschil samen met een zeer belangrijk verschil in sociale ontwikkeling, dat zoo groot is, dat het gelegenheid geeft tot overheersching van de millioenenbevolking van dezen archipel door een handjevol Nederlanders. De economische overheersching die er mogelijk door werd, vond haar uitdrukking in een politieke overheersching, welke de Nederlanders gehandhaafd willen zien. En *hier* hebben wij den oorsprong van de gevoelens, welke de houding der Hollanders ten opzichte van de Inlanders bepalen.

Die gevoelens vormen de uitdrukking van de werkelijke economische en politieke verhouding tusschen de rassen, zoowel als van de, niet of vaak maar half bewuste, zucht om die verhouding te handhaven.

Voorzoover de *economische* betrekkingen de bron der wederzijdsche gevoelens vormen, wijkt het verschijnsel hier in beginsel niet af van wat zich in Europa en Amerika waar laat nemen. Waar een sociale klasse machtig genoeg is om den gang van zaken te beheerschen en daardoor haar wil aan andere klassen of groepen op te leggen, daar komt harerzijds onvermijdelijk zekere hoovaardij en minachting voor die andere groepen tot uiting; althans het besef, te behooren tot het meest verdienstelijke deel der samenleving.

Dit meerderheidsbesef der leden van de sociaal machtigste klasse is in de geschiedenis een bekend verschijnsel. Maar het openbaarde zich niet altijd op dezelfde wijze.

Toen in de Middeleeuwen het overwicht der adellijke geslachten, dank zij geboorte en dank zij het grondbezit — dat vrij onbewegelijk was — ontwijfelbaar leek, werd die overheersching door den gemeenen man ondergaan als iets dat in de natuur der dingen lag. De lijfeigene en de burger aanschouwden de pracht en praal, door den adel tentoon-gespreid, met bewondering, maar zonder afgunst, als de natuurlijke attributen van tot heerschappij voor-

bestemde geslachten. En de edelen, hunnerzijds, konden zich in hun houding tegenover de voor hun macht volstrekt ongevaarlijk geachte onderhebbenden zekere neerbuigende gemeenzaamheid veroorloven; hun gezag kon er onmogelijk door aangetast worden. Zij zagen op de andere klassen neer, — maar zonder hoon. Op den bodem van hun bewustzijn lag het besef hunner voorbestemdheid tot heerschen, als een vanzelf-sprekend recht, dat niemand of niets hun ontnemen kon.

Kenmerkte deze tendenz niet ook langen tijd de verhouding tusschen Europeaan en Inlander hier te lande? Nog ten tijde van het Cultuurstelsel was het maatschappelijk overwicht van den eersten zoo volkomen onaangetast en ontwijfelbaar, dat men aan de mogelijkheid, dat Inlanders zich tot Westersch peil en daarmee tot gelijken socialen invloed ontwikkelen zouden, zelfs niet dácht. De verhouding tusschen Europeaan en Inlander was die tusschen meester en slaaf; en ze was dit zóó volkomen, dat ze gemoedelijk kon zijn zonder van de zijde van den Inlander eenig gevaar te loopen. Ze was, tot zekere hoogte, patriarchaal.

Maar evenals in Europa heeft ook hier de verhouding zich gaandeweg gewijzigd. Toen ginds de „derde stand", de klasse der ondernemers, zich economische macht begon te verwerven en het kapitaal de sociale verhoudingen allengs beheerschen ging, kwam het maatschappelijk leven in stijgende mate onder invloed van een macht die niet langer het attribuut leek van bepaalde, uitverkoren geslachten. Het kapitaal is bewegelijk; ondernemer kan, theoretisch en juridisch althans, eenieder worden. Mits hij zich maar inspant. Het scheen den menschen, of het toeval der geboorte geen rol meer speelde, althans nog slechts van onbeteekenenden invloed was.

Hiermee kwam een fundamenteele wijziging in de gevoelens, welke de leden der maatschappelijk oppermachtige en die der in loondienst haar brood verdienende klasse ten aanzien van elkaar bezielden.

De ondernemer, die nog slechts bij uitzondering reden had, zich op adellijke geboorte te verheffen, eischte erkenning van de superioriteit der persoonlijke capaciteiten dank zij welke hij het tot kapitalist gebracht had, en zag, in overeenstemming daarmee, op den werkman neer met een minachting die nu *niet* langer vrij was van hoon. De arbeider had, zoo was de gedachtengang, zijn

kans slecht benut, had zijn maatschappelijk lot aan zichzelf te wijten, en was klaarblijkelijk intellectueel of in daadkracht de mindere.

Een soortgelijk verschijnsel kon men hier in Indië waarnemen. Toen, na de likwidatie van het Cultuurstelsel, particuliere ondernemers al meer en meer het maatschappelijk leven dezer kolonie begonnen te beïnvloeden, wijzigde zich allengs de houding van den Europeaan tegenover den Inlander. Tot omstreeks het midden der vorige eeuw had die verhouding min of meer gemoedelijk kunnen zijn, dank zij het absolute karakter der Europeesche economische overheersching. Bovendien leerde de Europeaan den Inlander in slechts geringe mate als werkman kennen; op de hoofden der bevolking rustte de taak, te zorgen dat voldoende producten voor de Europeesche markt geteeld werden.

Als ondernemers echter kregen de Europeanen met individueele Inlanders-zèlf te maken. Onder de indrukken die ze kregen, was er geen sterker dan deze: dat geen Inlander het als ondernemer zou kunnen brengen tot een peil dat met dat van het Westersche bedrijfsleven ook maar in geringe mate overeenkomen zou; en dat hij zelfs als arbeider in een Westersch bedrijf nog maar geringe waarde had. De practijk gaf van den Inlander als producent een zoo lagen dunk, dat de Europeesche ondernemer zich van concurrentie van die zijde voor langen tijd gevrijwaard kon achten.

Uit sociologisch oogpunt was die mededinging als uitgesloten te beschouwen. Theoretisch en juridisch evenwel was de weg haar vrij. Hierin school een kiem van gevaar voor de economische overheersching door het Europeesch ondernemerdom. En daarmee was het rassenprobleem geboren, als een vraagstuk dat zich eerlang met kracht aan de aandacht der koloniaal-politici opdringen zou.

Zoolang de verhouding tusschen de rassen er een was van onttwijfelbare economische overheersching van het eene ras door het andere, deed zich natuurlijk wel telkens het rasverschil gevoelen, maar de moeilijkheden van het rassen-vraagstuk kende men nog niet. De verhouding werd beschouwd als iets dat nu eenmaal in de natuur der dingen lag, baarde den Europeaan nog geen zorg.

Naarmate zich echter in de inlandsche wereld, indien aanvankelijk nog geen streven, zoo toch het verlangen openbaarde naar

mededinging met Europeesche ondernemers — eerlang naar ontwikkeling van het eigen sociaal organisme tot modern-Westersch peil — kwam bij de Europeanen de wensch op, een slagboom te stellen. De politiek van het „rascriterium" ging meer dan ooit geheel het koloniale staats- en administratief recht, geheel de verhouding tusschen Europeaan en Inlander beheerschen.

Het kan niet worden ontkend, dat het ras-criterium aanvankelijk den werkelijken toestand vrij zuiver karakteriseerde. En nog steeds is de afstand-in-ontwikkeling tusschen de Westersche samenleving en de Inlandsche maatschappij hier te lande over het geheel zóó groot, dat het, om dit *sociaal* onderscheid te markeeren, op het eerste gezicht voldoende lijkt, een scheidingslijn te stellen tusschen de *rassen*.

Maar de grenslijn tusschen de sociale organismen en die tusschen de rassen vallen niet meer, als vroeger, nagenoeg geheel samen; de uitzonderingen zijn niet langer te beschouwen als bevestigingen van den regel, maar blijken meer en meer een nieuwen toestand te karakteriseeren. Het rascriterium, in de wetgeving bestemd om bepaalde verhoudingen te consolideeren, blijkt thans een belemmering te zijn voor verderen groei. De ontwikkeling der Westersche samenleving in Indië eischt veel meer werkkrachten voor de leidende posten dan door Europeanen te leveren zullen zijn. En derhalve is onvermijdelijk, dat, voorzoover het mogelijk blijkt, Inlanders een Westersche opleiding ontvangen. Maar hiermee gaat het rascriterium over-boord.

Dit is dan ook in het Indische staatsrecht niet te handhaven. De Herzieningscommissie bepleitte het denkbeeld, er geheel mee te breken.

De vraag rijst, in hoeverre de actueele verhoudingen hierdoor wijziging zullen ondergaan.

Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke staatsrechtelijke hervorming de economische verhoudingen, aanvankelijk tenminste, onaangetast laat. Maar zij beteekent een streven om de uiterlijke voorwaarden tot economische ontwikkeling voor den Inlander gelijk te maken aan die voor den Europeaan, — en dit wordt door dezen laatste ongaarne gezien. Nog beheerscht hij het productieproces; en het oogenblik waarop van Inlandsche zijde voelbare mededinging ontstaan zal, schijnt nog ver. Het gevaar dier concurrentie *is* er

echter, en laat zich niet weg-redeneeren. De Europeesche ondernemer zal, als voor-de-hand-liggende reactie op dezen loop van zaken, neiging gevoelen, den maatschappelijken slagboom te versterken en de beteekenis ervan nader te accentueeren, als de staatsrechtelijke barrière weggenomen wordt.

Ik geloof niet, dat, wordt de politiek van het rascriterium verlaten, de verhouding tusschen de rassen, d. w. z. de wederzijdsche verstandhouding en de wijze op welke aan de gevoelens uiting gegeven wordt — daarvan eenigen invloed ten goede zal ondergaan. Men lette, in dit verband, op hetgeen in Britsch-Indië — dat ons Indië ongeveer een halve eeuw in ontwikkeling vooruit is — te zien gegeven werd. Ook daar nam de Engelschman, honderd en meer jaren geleden, diezelfde houding van gemoedelijke, neerbuigende gemeenzaamheid ten opzichte van den inboorling aan, die hier nog ten tijde van het Cultuurstelsel waar te nemen viel. Ook daar veranderde die verhouding naarmate het Westersche bedrijfsleven, onder Britsche leiding, het karakter van het sociaal organisme meer en meer bepalen ging. Maar de verstandhouding tusschen Engelschman en Indiër werd eerst slecht, nadat de regeering besloten had, haar rassenpolitiek geleidelijk te laten varen en den Indiërs in stijgende mate dezelfde rechten te verleenen als de Europeanen bezitten.

De gemiddelde Engelschman in Britsch-Indië is, ondanks de Morley-Minto-, en thans de Montagu-Chelmsford-hervormingen, nog volstrekt niet vertrouwd geraakt met het denkbeeld, dat de Britsche heerschappij eerlang zal moeten eindigen. Maar handhaving van die overheersching eischt handhaving van een grenslijn, van een slagboom. En neemt de regeering de staatsrechtelijke barrière weg, dan moet de sociale slagboom worden versterkt.

Deze opvatting leeft niet zoo bewust en afgerond als ze hier geformuleerd wordt in de hoofden der Engelschen in Britsch-Indië; maar ze is er niet minder sterk om. En zij komt in de houding ten aanzien van de Indiërs onverbloemd tot uiting. Geheel de aaneenschakeling van gruwelen en opzettelijke vernederingen, der bevolking van den Punjab in April 1919 aangedaan, spreekt ervan. Maar evenzeer de wijze op welke de individueele Indiër nog door den individueelen Engelschman bejegend wordt. Hoe deze, over het geheel, nog te wenschen laat, wordt door tal van berichten in de Britsch-Indische pers afdoende geïllustreerd.

Dat b. v. een officier, die een treinreis ondernemen zal en in de coupé welke hij binnenstapt een notabel Indiër vindt, dezen door den stationschef eruit laat verwijderen, zou hier in ons Indië ondenkbaar zijn. Dat een „club", die bij wijze van hooge uitzondering eenige Indiërs als leden toelaat, dezen verbiedt, het gebouw door den hoofdingang te betreden, kan men zich hier niet voorstellen. Feiten als deze zijn kenschetsend voor de vrees der Engelschen voor de van Indische zijde al sterker wordende economische concurrentie. Men vindt in Britsch-Indië reeds tal van groote Indische, geheel door Indiërs beheerde handelshuizen en nijverheidsondernemingen. Op alle gebieden van maatschappelijk leven vindt men Indiërs in leidende posities. Het staatsrecht wordt meer en meer gewijzigd en al wat aan het rasverschil herinnert, zal er spoedig geheel uit verdwenen zijn. Hoe kan, naar de niet of half-bewuste opvatting van den Engelschman die den overheerscherswaan niet opgeven kan, zijn positie als lid van het heerschende ras zich dan nog accentueeren, indien niet door persoonlijke grofheden tegen den individueelen Indiër?

Het is echter duidelijk, dat dit het laatste stadium vormt. Met de sterke uitbarsting van het rassen-antagonisme der laatste twintig à dertig jaren, in Britsch-Indië, zal het einde ervan gekomen blijken te zijn.

De Engelschman, die een scheidingslijn gehandhaafd wil zien, vecht voor een verloren zaak. Op economisch gebied wordt de afstand die de Engelsche en de Indische samenleving scheidt, van dag tot dag kleiner. De wetgever wil van consolideering van eenig rassenonderscheid niet langer weten. Hier legt de individueele Engelschman het tegen af. De gevoelens van welke hij ten opzichte van den Indiër blijk geeft, worden meer en meer als onredelijk veroordeeld en wekken in stijgende mate de verontwaardiging van landgenoot en Indiër. En de opvatting wint veld, dat de Indiër in aanleg niet bij den Europeaan achterstaat en er recht op heeft, op denzelfden voet te worden behandeld als deze.

Naast de tegenstelling Engelschman-Indiër maakt zich een andere voelbaar: die tusschen ondernemer en werkman, die de eerste wellicht spoedig zal hebben overvleugeld. Engelsche en Indische ondernemers sluiten zich in werkgeversbonden aaneen; en hierdoor zal, ofschoon de werkman wel uitsluitend Indiër blijft,

de tegenstelling het scherpe rassen-accent verliezen en, evenals in Europa, door klasse-sentimenten worden beheerscht.

In hoofdzaak zal, naar te verwachten is, de loop van zaken hier te lande ongeveer dezelfde zijn als die in Britsch-Indië. De rassen-tegenstelling heeft zich hier nooit zoo scherp en hinderlijk geopenbaard als ginds, doordat de afstand tusschen de Europeesche samenleving en de Inlandsche maatschappij hier, economisch en staatsrechtelijk, steeds zooveel grooter is geweest. Daardoor staan wij hier eenerzijds verder van een verzoening, is echter anderzijds te verwachten, dat de ontwikkeling van de rassenkwestie lang vóór ze haar hoogtepunt bereikt hebben zal, door die van de klassen-tegenstelling zal worden ingehaald.

Het is uiterst moeilijk, den vermoedelijken gang van zaken te schetsen zonder tot speculaties te vervallen; er kunnen zich factoren laten gelden, welker strekking en beteekenis thans nog aan elke berekening ontsnappen.

Het volgende verdient intusschen in elk geval aandacht.

Dat de wederzijdsche gevoelens de laatste vijftien à twintig jaren snel slechter geworden zijn, weet ieder. Het werd ten overvloede gedemonstreerd aan den scherpen toon, door de sprekers van verschillende rassen op het congres van het Indonesisch Verbond van Studeerenden tegen elkaar aangeslagen. Deze verscherping van de gevoelens staat zonder twijfel onmiddellijk in verband met de opkomst van de Inlandsche beweging, welker streven voor den Inlander zoo vanzelfsprekend is dat het geen rechtvaardiging behoeft, terwijl de Europeaan die zijn „gezag", zijn „prestige" erdoor aangetast denkt, niet voorbeschikt is, er eenigen redelijken zin in te ontdekken. Het hapert aan weerszijden aan begrip, en daardoor aan erkenning van de onvermijdelijkheid van het standpunt der andere partij, — en al geheel aan waardeering. Toegegeven moet trouwens worden, dat het den Europeaan, die neiging heeft, de beweging te beoordeelen naar het optreden van haar organen, van de leiders, wel bijzonder moeilijk gemaakt wordt, er iets in te apprecieeren.

Overigens zijn verschillen tusschen den toestand in Britsch-Indië en dien hier te lande in het oog te houden, die belangrijk zijn, al maken ze het onderscheid niet principieel.

Het aantal Europeanen in Britsch-Indië is, in verhouding tot

het zielental der inheemsche bevolking, ongeveer acht à negen maal zoo klein als dat hier te lande. Steden als Calcutta, Bombay e.d. hebben een procentsgewijs slechts kein contingent Engelsche inwoners. Deze gevoelen zich daardoor persoonlijk, sociaal gesproken, heel wat minder veilig dan de Europeanen in ons Indië, en voelen zich gedrongen om, ter hoog-houding van positie en prestige, te verwijzen naar de macht van Engeland, d.i. naar de wereldpolitieke beteekenis van hun natie, van hun ras. Dat het rassen-accent hierdoor meer aandacht geniet en zekere ras-cultus ontstaat, ligt voor de hand. Een beleediging, een separaten Engelschman door een Indiër aangedaan, wordt allicht voorgesteld als een beleediging van het Engelsche ras, en heet dan al gauw „seditious".

Hier is dat anders. Dat Nederland een klein land is en Indië nog Nederlandsch is doordat de groote mogendheden elkaar het bezit ervan niet gunnen, weet thans welhaast elke eenvoudige desaman. Een verwijzing naar de macht van het moederland is stellig niet voldoende om den Inlander het verbod van molest of beleediging van den Europeaan in te prenten. Niet de macht van Nederland, maar de machtsmiddelen van Nederlandsch gezag en Europeesche gemeenschap *hier te lande* maken genoeg indruk om ze ervan terug te houden.

De Engelsche cultuur-ondernemer of geëmployeerde, die moederziel-alleen in het binnenland van Burma of van Assam of een andere provincie van Britsch-Indië temidden van tien-, van honderdduizenden Indiërs woont, voelt zich veilig als vertegenwoordiger van geheel de machtige Engelsche natie. De Europeaan, die hier te lande onder gelijke omstandigheden een eenzaam bestaan voert, maakt zich over zijn veiligheid weinig zorgen, omdat hij weet, dat de omwonende bevolking zeer goed bekend is met het feit, dat, mocht hem kwaad worden gedaan, technische middelen tot tuchtiging met voortvarendheid gehanteerd zouden worden. Het is duidelijk, dat dit gevoel van persoonlijke veiligheid een anderen oorsprong heeft dan dat van den Engelschman in Britsch-Indië; dat het niet onmiddellijk met het rassenonderscheid verband houdt en daardoor ook in veel geringer mate medewerkt tot versterking van den rassenwaan.

Een element van groote beteekenis in de samenleving hier te

lande is, in tegenstelling van die in Britsch-Indië: het bestaan van den Indo als sociale en politieke factor. Het sterke ras-besef van den Engelschman belette in de Britsche koloniën het ontstaan van een Indo-vraagstuk; de Indo werd, als door afkomst minderwaardig, naar de maatschappij der Indiërs weg-geduwd. Politiek had de Engelschman zich daardoor niet met hem bezig te houden. Maar terwijl hij zich niet met den halfbloed inliet, kon hij niet beletten, dat deze, in trots op de afkomst van vaderszijde, zich er tegen verzette, geheel in de maatschappij der Indiërs te worden opgelost. Zij vormen een leger van kleine ambtenaartjes, klerken enz., en baarden nooit eenige zorg, tot thans, in den loop der laatste jaren. het vakvereenigingswezen een groote vlucht neemt en de Indo zich blijkt te verzetten tegen het denkbeeld, dat hij als werknemer met den Indischen collega in één organisatie thuis behoort. En nu deze afkeer zich openbaart — in de groote vakvereeniging van spoorwegpersoneel schijnt dit het voorloopig alles-overheerschende vraagstuk te zullen worden — nu wordt van de zijde van Engelsche werkgevers besef getoond voor de kansen en getracht, deze te benutten tot het verwekken van tweedracht in de gelederen der in vakvereenigingen georganiseerde werknemers.

In Britsch-Indië is voortdurend geheel de tusschen-groep van Indo's weg-geduwd naar de zijde der Indiërs. En nu beide partijen haar steun wenschen, gaat de strijd dan ook om de partijkeuze van die groep *als geheel*. Er is nog niet te zeggen, hoe de loop van zaken zal zijn. Maar er is wèl te voorzien, dat de groep der halfbloeds ginds zich òf geheel aan Engelsche, òf geheel aan Indische zijde scharen zal. Het is een „Entweder, — oder !"

En het onvermijdelijk gevolg is alweer: een verscherping van het rassen-antagonisme.

Hier zijn de verhoudingen anders. De Indo-groep is hier maatschappelijk niet één geheel; Indo's vindt men in alle posities en functies, van de hoogste en meest-gewichtige in de Westersche samenleving tot de meest-eenvoudige in de Inlandsche maatschappij. De Indo-groep vormt hier een overgangselement, en tot zekere hoogte een *brug* tusschen de rassen. Wel is te voorzien, dat op den langen duur de verscherping van de tegenstelling tusschen de klassen leiden zal tot een splitsing van de Indo-groep

in verdedigers van het kapitaal en vijanden daarvan, maar dit zal niet tot verscherping van de *rassen*-tegenstelling bijdragen. De Indo-groep werkt hier, tot zekere hoogte, als een buffer; en het ondier van het rassen-antagonisme stoot zich de scherpe hoorns er-tegen stomp.

Rassen-waan, ras-miskenning, ras-verbittering zijn, in laatste instantie, uitvloeisels van een stelsel van economische en politieke overheersching. De scherpte dier gevoelens wordt bepaald door de vormen dier overheersching. Die vormen zijn hier, over het geheel, veel minder cynisch, minder onverbloemd, dan ze in Britsch-Indië ooit zijn geweest. In hoeverre uit deze tegenstelling een verschil in scherpte van het rassen-antagonisme te verklaren is, werd in het voorgaande onderzocht.

Duitschland en de problemen van den Stillen Oceaan

door

Dr. J. STRUNZ.

De vreemdeling, de neutrale lezer van dit Nederlandsch-Indisch tijdschrift, zou zich kunnen verwonderen dat ook nu, onder de zoo gewijzigde wereldpolitieke en -economische verhoudingen, nog een Duitscher den Stillen Oceaan en de aan zijn oever liggende staten tot onderwerp maakt van een studie over de verhoudingen tot zijn vaderland. En inderdaad roept de beschouwing van dit probleem bij den Duitscher zooveel treurige voorstellingen op over de instorting van zijn land in den wereldoorlog, dat het hem zwaar moet vallen zuiver objectief den toestand te bezien, de ontwikkeling na te gaan en daaruit onpartijdig gevolgtrekkingen te maken. Toch wil ik een poging wagen.

Zien wij terug op de geschiedenis van de Duitsche verrichtingen op koloniaal gebied, een onderwerp, dat het onze nauw raakt, dan kunnen wij opmerken dat het Duitsche volk, ofschoon altijd een van de numeriek en aan invloed krachtigsten van de Europeesche volkeren, afgezien van enkele zeer onbelangrijke pogingen van den grooten keurvorst Friedrich Wilhelm van Brandenburg in den 17den eeuw, eerst zeer laat den weg van koloniale veroveringen heeft betreden. Hoe veel bedrijviger zijn daarin Hollanders en Engelschen geweest! Zelfs na de grondvesting van het nieuwe Duitsche rijk, na afloop van de Fransch-Duitsche oorlog van 1870, duurde het nog bijna 15 jaar voordat men er toe overging daadwerkelijk een koloniale politiek te gaan voeren. Deze aanvankelijke werkeloosheid was in de eerste plaats te wijten aan het eigenaardig karakter van de politiek van Bismarck, die zich uitsluitend op het Europeesche vasteland richtte. Voorts aan de onbekendheid van het Duitsche volk met vragen van koloniale politiek en aan de ongeneigdheid om een oor-

logsvloot te bouwen opgewassen tegen de eischen van zijn buitenlandschen handel. Geleidelijk evenwel kwam er wijziging in politiek inzicht en in den aanvankelijken tegenzin. Bij de buitengewoon snelle ontwikkeling van de Duitsche industrie, handel en scheepvaart richtte de blik zich steeds scherper op de zee en de overzeesche landen en ten slotte vond de overtuiging haar klassiek geworden uitdrukking in de woorden van keizer Wilhelm II, „Duitschlands toekomst ligt op het water". Het rijk kwam bij de stijging van macht en aanzien van zelf in het vaarwater van de groote wereldpolitiek. Wel had de Pruisische staat reeds vóór de vereeniging van het Duitsche rijk handelsbetrekkingen aangeknoopt met Japan, maar eerst de „eeuw van het imperialisme" zooals de Oostenrijksche historicus Friedjung deze eeuw noemt, „het tijdperk van het wereldstatenstelsel", zooals het bij den Zweed Kjellen heet, opende voor den Duitschen gezichtskring en de Duitsche energie de wereld van den Stillen Oceaan en van de hem omringende staten.

Duitschland stond geheel anders tegenover de problemen van dit gebied als Engeland, Frankrijk en Amerika. Het kwam er als economisch veroveraar, daar zijn machtige scheepvaartmaatschappijen uitbreiding behoefden van haar arbeidsveld, daar de Duitsche industrie veel meer voortbracht dan zij binnenslands kon afzetten en dus moest uitvoeren, wilde zij in staat blijven om de jaarlijks met 550.000 zielen toenemende bevolking van haar land te voeden en aan productieven arbeid te helpen.

Het waren de groote vraagstukken van de verzekering van goedkoope grondstoffen, van voordeelige markten, van goede handelsbetrekkingen die de politiek beheerschten voor zoover de Duitsche nijverheid en handel en het Duitsche kapitaal daarbij betrokken waren.

Deze zuiver economische aanval op het verre Oosten zou zich wel langs vreedzame wegen hebben kunnen ontwikkelen en tot een vergelijk met de belangen van Engeland, Amerika, Frankrijk, Japan en Holland hebben gevoerd. Maar geleidelijk, doch voortdurend voerde deze economische ontwikkeling tot politieke complicaties, waaraan ook Duitschland zich op den duur niet kon onttrekken. Wellicht kwam hierbij dat de opbloei van het jonge rijk, de bouw van de oorlogsvloot, de inbezitneming van de eerste Afrikaansche koloniën langzamerhand in het Duitsche volk

belangstelling, ja zelfs geestdrift voor koloniale veroveringen, voor ondernemingen op koloniaal gebied wakker riepen.

Hoe dit zij, vast staat dat het Duitschland van Bismarck een zuiver Europeesche vastelands-macht was, met enkel Europeesche belangen, die wel is waar saamgevlochten waren met die van Frankrijk, Rusland, Oostenrijk en in geringere mate met Engeland maar voor welke zelfs Turkije en het nabije Oosten van weinig beteekenis waren; dat echter bij de intrede van Duitschland in het wereldstatenstelsel en bij zijn economische expansie over het verre Oosten, dit rijk hier in betrekkingen verstrikt raakte die een geheel ander karakter droegen en die het onmogelijk maakten zich op den duur tot economische veroveringen te beperken.

Hoe dreigde niet het gevaar, een bedreiging die in den wereldoorlog vóor Duitschland ook tot uitvoering is gekomen, dat de andere belanghebbende naties door hun bezittingen en invloed in de landen aan den Stillen Oceaan op een goeden dag den lastigen indringer eenvoudig de deur zouden wijzen zonder hem de mogelijkheid tot verweer te laten!

Dit gevaar trachtte de keizerlijke regeering onder den druk van de publieke opinie en met steun van den rijksdag te bezweren, door op dit uiterst gevoelig en grootendeels in vaste handen zich bevindende gebied langzaam en langs volkenrechtelijk onaanvechtbare wegen zich gevestigde steunpunten te verwerven. En men moet de regeering toegeven dat de verkrijging van Nieuw-Guinea, de Samoá-, Palau-, Karolinen- en Mariannen-eilanden evenzeer als de vestiging in Kiaotchou en Shantung zonder oorlogsverwikkelingen en in overeenstemming met de belanghebbende machten geslaagd is.

Hoe zeer Duitschland ook daarna nog aangewezen was op goede betrekkingen met de Kuststaten, hoe zwak deze basis voor zijn economische ontplooiing was, heeft de wereldoorlog aangetoond. Dat Duitschland desniettegenstaande en ondanks zijn zwakke vloot van slechts enkele pantserkruisers en een dozijn kleine kruisers en torpedobooten in het verre Oosten, toch nog tot zekeren politieken invloed geraakte, dankt het aan de kracht van zijn Europeesche positie. De groote mogendheden hadden Duitschland als gelijke in haar gemeenschap opgenomen en als gelijkgerechtigde nam het naast Amerika, Engeland, Japan,

Frankrijk en Rusland deel aan de onderdrukking van den bokseropstand, aan de verzorging van de Europeesche belangen in China en aan de reorganisatie van de financiën van dit rijk.

De „plaats onder de zon" was voor Duitschland veroverd, het beginsel van de „open deur" ook in het verre Oosten doorgevoerd.

Juist echter de omstandigheid dat Duitschland in het gebied van den Stillen Oceaan nu niet langer enkel als industrieele en handelsfactor meetelde, maar ook als politieke macht optrad en in aanmerking kwam, verwikkelde het in kwesties die tenslotte buiten de sfeer zijner belangen lagen, welke enkel handhaving van zijn Europeesche positie eischten, de basis voor zijn vooruitgeschoven positie in het Oosten.

Het was voor Duitschland een levensbelang den driebond te handhaven, en met Rusland een goede, met Engeland een niet onvriendelijke, met Frankrijk een dragelijke verstandhouding te bevestigen. Men weet hoe deze betrekkingen in den loop der jaren achteruitgingen. Ik wil hier slechts opmerken dat de toenemende spanning misschien nog minder aan den opbloei van Duitschlands industrieele en politieke beteekenis is te wijten dan aan de offers, die het Oostenrijksch-Hongaarsche verbond eischte, vooral in de kwesties van de Balkan en Voor-Azië.

Maar hier interesseert ons enkel de samenhang van de Europeesche ontwikkeling met de ontknooping in het verre Oosten.

Nu houde men in het oog dat Duitschland trots de steeds voortschrijdende toenadering van Rusland tot Frankrijk, vooral sedert het Berlijnsche congres van 1878, trots de Entente tusschen Engeland en Frankrijk en den uitgroei daarvan tot de Triple Alliantie van Engeland, Frankrijk en Rusland, steeds gepoogd heeft met Rusland in vriendschappelijke verhouding te blijven, ongeacht het verbond met Oostenrijk. Aanvankelijk had dit streven uitdrukking gevonden in het zoogen. „rückversicherungsvertrag" tusschen Duitschland en Rusland, maar na den val van Bismarck werd dit tractaat niet vernieuwd, zoodat het streven van Duitschland om met Rusland op goeden voet te blijven zich beperkte tot onderlinge bezoeken van de beide keizers en tot toasten.

Het verder doordringen van Rusland aan den Stillen Oceaan, het nestelen in Port Arthur en ten slotte de Russisch-Japansche Oorlog van 1904 maakten de vraag brandend voor Duitschland in hoever

het van plan was aan zijn ongelukkige liefde voor Rusland een vasteren vorm te geven. Gedurende den bovengenoemden oorlog nam het tegenover Rusland een houding aan van vriendschappelijke neutraliteit maar deed het ten slotte voor geen van beide oorlogvoerenden iets. Toch was deze vage aanduiding van een ideëele tegenpartij-keuze ten opzichte van Japan voldoende om de verhouding van Duitschland tot deze macht, een verhouding die al door de vroegere gebeurtenissen in de Zuid-Zee en in China eenigszins geschokt was, te verwikkelen.

Tot een verstoring van de goede betrekkingen met den Duitschen leermeester, die officieren, professoren en ingenieurs ter beschikking stelde en aan de Japansche studenten gastvrijheid verleende, leidde de Duitsche politiek echter voorloopig niet.

De geheele verhouding van Duitschland tegenover Japan was niet vrij van zuiver ideëele motieven. Had niet keizer Wilhelm de term gesmeed van „het gele gevaar" waartegen zich de volken van Europa moesten vereenigen? Het behoeft niet vermeld te worden dat Engeland, Frankrijk en Amerika in hun betrekkingen met Japan niet geheel vrij waren van een zekere terughoudendheid, die in de rassentegenstelling haar oorsprong vond. Met Duitschland evenwel was het anders gesteld. Dat zag zelfs het riskante van zijn positie in het verre Oosten en in den Stillen Oceaan niet in, maar zocht tegelijkertijd Rusland voor zich te winnen, Japan niet te verontrusten en China's genegenheid te behouden, dat het voor heden en toekomst als overzadiglijk afzetgebied noodig had, en desniettemin hoopte het niet in conflict te komen met de machtige belangen van Frankrijk en Engeland in dit gebied. Eerst nu zien wij ten volle het eigenaardige en tragische van dezen toestand. Slechts een enkele schrede scheidt het verhevene van het belachelijke.

Er lagen nog andere problemen in de schoot der toekomst, die, al zijn zij nu verzonken, nog wel een korte belichting waard zijn.

Hoe zou bijvoorbeeld de houding van Duitschland zijn geweest in een oorlog tusschen Japan en Amerika?

Wat zou het gedaan hebben bij een offensief van Japan tegen Australië of tegen de Nederlandsch-Indische koloniën ? Ik ben overtuigd dat Duitschland in beide gevallen aan de zijde van het blanke ras zou hebben gestaan; en dit is van beteekenis wanneer men

de vraag wil beantwoorden: is de verdringing van Duitschland wel ten profijte van de Europeesche belangen in den Stillen Oceaan en van Amerika? Weliswaar is voor eenigen tijd de economische concurrent uitgeschakeld, ongetwijfeld tot genoegen van de andere belanghebbende machten. Maar afgezien van de waarschijnlijkheid dat deze verdringing slechts van relatief korte duur zal zijn en dat zich binnen een generatie een nieuwe ontplooiing van Duitschlands economische krachten in Oost-Azië zonder twijfel laat verwachten, moet men ook het momenteel verlies van Duitschland als politieke factor niet buiten rekening laten. Zijn bezittingen lagen als een grendel voor de Nederlandsch-Indische koloniën, een grendel die sterker was dan de paar eilandjes die feitelijk in zijn bezit waren. Het was een barrière wier kracht door Duitschlands Europeesche positie, door zijn invloed op China, door zijn beteekenis als tweede zeemogendheid werd bepaald.

Mogelijk zal de neutrale lezer zeggen dat ik het belang en de kracht van deze barrière overschat, maar een blik op de onderlinge betrekkingen van de staten die belangen hebben in het gebied van den Stillen Oceaan, schijnt mijn inzicht te versterken.

Daar is in de eerste plaats Engeland, voor Indië ongetwijfeld de voornaamste belanghebbende. Dat Indië, Voor- zoowel als Achter-Indië, nog wel eens zeer onzeker bezit van Engeland zou kunnen worden, hebben reeds de onrust en enkele volksbewegingen tijdens en na den oorlog duidelijk getoond. Dat laat zich ook opmaken uit de enkele vergelijking van de driehonderd millioen Indiërs met de getalsterkte der Engelsche occupatie en met de numerieke verhouding harer strijdkrachten te lande. Wordt te eeniger tijd dit bezit ernstig bedreigd, en dit is slechts mogelijk bij een aanval van buiten, die den opstand in Indië doet ontbranden, dan zal Engeland er het grootste belang bij hebben Indië te behouden en niet opzien tegen een offer op andermans kosten om zich tegen een verstoring van zijn rustig bezit te beveiligen.

Hoezeer Engeland in Japan den toekomstigen aanvaller van Indië ziet en vreest, blijkt uit het wantrouwend gadeslaan van de Japansche nijverheidspropaganda in Indië en uit het artikel in het Japansch-Engelsche tractaat van 1920, dat de Japanners in geval van oorlog verplicht tot verdediging van de Engelsche belangen in Indië, derhalve Japan tot garant maakt van het Engelsch bezit aldaar.

Ik wil niet beweren dat Engeland te eeniger tijd zonder gewetensbezwaren de Nederlandsch-Indische bezittingen als buit zal toewerpen aan het voorwaarts dringend Aziatendom enkel om het van Indië verwijderd te houden, maar het lijdt geen twijfel of de Nederlandsch-Indische positie is verzwakt door het wegvallen van den Duitschen buffer.

Dat het gevaar voorloopig niet acuut zal worden, schijnt mij te danken aan den nauwen bond van het Australische gemeenebest met het Engelsche moederland. Immers de tegenstand tegen de vernieuwing van het Engelsch-Japansch tractaat heeft zijn centrum in Australië en de Engelsche regeering zal onder den invloed van admiraal Jellicoe ongetwijfeld de vraag van de verlenging van het voorloopig voor een jaar stilzwijgend gehandhaafd tractaat met Japan uitstellen, totdat de koloniën op de rijksconferentie, die binnenkort kan worden verwacht, zich over deze vraag hebben uitgesproken.

Hiermede komen wij tot de positie van Japan in het Pacificprobleem. Reeds de totstandkoming van het tractaat van 1902 wijst op de buitengewone, men kan gerust zeggen overwegende, beteekenis die deze mogendheid voor den oorlog in den Stillen Oceaan had. Evenwel deze beteekenis had drie gronden, die thans alle drie volslagen gewijzigd zijn. De eerste grondslag voor deze beteekenisvolle positie, niet enkel voor Engeland maar ook in het algemeen, was het optreden van Duitschland in den Stillen Oceaan en daarmede de noodzakelijkheid voor Engeland, dit vreemde en als concurrent in China gevaarlijke element door een verbond met Japan te neutraliseeren. Nu Duitschland uitgeschakeld is, neemt ook de beteekenis van Japan als bondgenoot af. De tweede grondslag was Engelands verhouding tot Rusland en het vooruitdringen van dit land naar den Grooten Oceaan. Rusland beteekende voor Japan een dekking in den rug aan de landzijde en een middel om een ontwikkeling van China neer te drukken. De Japansche politiek heeft dit eerst ingezien toen het te laat was, namelijk toen het op aansporen van Engeland Rusland overwonnen had en daarmede tevens zijn beteekenis voor Engeland had verminderd. Gevolg was toenadering van Japan tot Rusland, welke reeds goede vorderingen had gemaakt toen de wereldoorlog en de ineenstorting van Rusland

zijn beteekenis als dekking in den rug vernietigde. De derde grondslag van Japans positie voor den oorlog was de zwakheid van China. Deze zwakheid berustte op de eensgezinde samenwerking van de zes groote mogendheden die zich garant gesteld hadden voor de Chineesche leening: Engeland, Frankrijk, Rusland, Duitschland, Amerika en Japan. Echter de deelname van China aan den oorlog, zijn opname in den Volkenbond en den Bondsraad, zijn voortschrijdende economische ontwikkeling, zijn streven om niet langer als territoriaal begrip te worden behandeld, tenslotte de afscheiding van Duitschland en Rusland hebben de positie van China belangrijk verbeterd, hetgeen vooral tot uitdrukking is gekomen door het weglaten van het begrip „belangensfeer" uit het nieuwe financieele tractaat met Amerika, Japan, Frankrijk en Engeland, die de nieuwe Chineesche leening garandeeren, en een belangrijker invloed van de Chineesche overheid op de betrokken financieele ambtenaren hebben moeten toestaan.

Zoo is dus thans de positie van Japan. Voor den oorlog was eenmaal het ideaal van een groep Duitsche politici een verbond tot stand te brengen tusschen Duitschland, Rusland en Japan. De beide laatste landen als middel om pressie uit te oefenen op Engelands positie in Indië. Die droomen zijn nu natuurlijk vervlogen: Duitschland en Rusland hebben voorloopig afgedaan maar ook Japans positie is allerminst hoopvol. Dit land heeft tot 1917 zonder veel offers genoten van een hoog conjunctuur ten gevolge van den oorlog. Sedert 1918 echter doet zich in klimmende mate weder de Engelsche en Amerikaansche concurrentie gelden in het gebied van den Grooten Oceaan. Japan werd teruggeworpen, de verovering van de Duitsche eilanden was nutteloos, Kiaotchou evenals Shantung moest het beschouwen als een op den duur onhoudbare stelling en binnenslands werden dezelfde oorlogsgevolgen als in alle landen die aan den oorlog deelnamen voelbaar: terugstroomen van de soldaten, onmogelijkheid dezen werk te verschaffen, werkloosheid, geld-depreciatie, emigratie-noodzaak. Maar waarheen moet Japan zijn menschen zenden als zijn waren niet worden gekocht? Naar China, dat zijn waren boycott? Naar Amerika, dat op elke honderd Japanners met een nieuwe immigratieverordening antwoordt? Naar Australië of Nederlandsch-Indië? Naar Engelsch-Indië?

67 millioen Japanners op nog geen 700.000 vierkante kilometers! Het kruitvat van het verre Oosten staat voor ons. Wanneer zal de ontploffing geschieden?

Japan, Amerika en Engeland; dat zijn de drie mogendheden die aanspraak maken op de overheerschende positie in de Stille Zuidzee. Langzaam begint het conflict zich toe te spitsen. Engeland is sedert het arbitrageverdrag met Amerika en sedert de toevoeging van een desbetreffend artikel in het Japansch-Engelsch tractaat van 1911 niet langer verplicht Japan bij te staan als het tot een oorlog tegen Amerika komt. Maar niettemin, zal Engeland het Japansche rijk geheel in de steek laten, juist nu het geldelijke overwicht van Amerika over de geheele wereld onbestrijdbaar is? Nu de republikeinsche regeering van Harding Wilson schepping, den Volkenbond, verwerpt en daarmee indirect elke verdere inmenging in de zaken van Europa, met name in het garantietractaat voor Frankrijk?

Duitschland staat thans tegenover al deze vragen vrijwel onverschillig, het zal zijn koloniën als teekenen van een voorbijën tijd moeten vergeten en krachten moeten verzamelen voor naderbij liggende zorgen en doeleinden. Zooveel is echter zeker, dat ook het Duitschland van nu belang heeft bij een zelfstandig Japan. Werd het vernietigd in een oorlog met het schijnbaar sterkere Amerika, dan zou daarmee de concentratie van de Engelsch-Amerikaansche wereldheerschappij nog slechts toenemen om te eindigen in een geweldigen strijd van deze beide grootste wereldmachten.

Maar afgezien van deze ideëele belangen heeft Duitschland en men kan wel zeggen geheel Europa het allergrootste belang bij een ongestoorde vrede in de kustgebieden van den Grooten Oceaan, Duitschland en overig Europa hebben behoefte aan geld en grondstoffen om er zich weder boven op te werken. Dat bij hun eigen schuldenlast Engeland en Frankrijk, de overwinnende landen, die niet leveren kunnen aan Duitschland, Rusland en Middel-Europa zoomin als aan Voor-Azië, is reeds gebleken èn door de zich steeds wijder verspreidende wereldcrisis èn door de op alle conferenties sedert den vrede duidelijk tot uitdrukking komende hoop van de „overwinnaars" om hun eigen ineenstorting of althans een geweldige crisis te bezweren door zooveel mogelijk de lasten af te wentelen op de schouders van de overwonnenen.

Het spreekt van zelf dat dit slechts voor een gering deel mogelijk is. Maar, om kort te gaan, alleen Amerika, eventueel de neutrale staten van het midden en zeker ook de Zuid-Amerikaansche republieken zijn in staat geld en grondstoffen in voldoende hoeveelheid ter beschikking te stellen. Vooral de laatste zijn in een geheel gewijzigden economischen toestand gekomen en behooren thans tot de economisch sterkere mogendheden.

Evenwel dat behoort slechts in zekeren zin en niet meer direct tot het samenstel van belangrijke vraagpunten in verband met de Stille Zuidzee. Deze Oceaan is nu het middelpunt van een nieuwe wereld geworden, een wereld die nog een toekomst misschien ook nog een strijd om het leven en de heerschappij voor zich heeft. Europa, en in het hart van dit werelddeel Duitschland. Rusland en Oostenrijk, zouden met behulp van deze nieuwe wereld kunnen herleven maar in strijd met haar ten gronde gaan.

Landbouwonderwijs op de Inlandsche lagere scholen

door

F. B. SANDERS.

Wenschelijkheid.

Bij het nagaan van de wenschelijkheid van invoering van eenvoudig landbouwonderwijs op de lagere Inlandsche scholen in Nederlandsch-Indië zal van een onderwijskundig standpunt uit in de eerste plaats dienen te worden overwogen, of deze invoering moet geschieden alleen in overeenstemming met het paedagogisch beginsel, dat het onderwijs op de Volksschool moet aanpassen aan de practijk van het leven, gelijk dit thans vrijwel algemeen voor Cultuurstaten, als b.v. Nederland, is aanvaard; dan wel, of die invoering behalve het nastreven van bovenaangehaald paedagogisch beginsel wellicht nog andere oogmerken heeft.

In ieder geval dient op den voorgrond gesteld te worden, dat, waar het hier de lagere school geldt, de paedagogische eischen streng in acht genomen dienen te worden, op straffe van mislukking, zoo dit niet geschiedt.

Het komt me, in verband met het bovenaangevoerde, niet ondienstig voor, een korte vergelijking te maken tusschen toestanden in Nederland (een Cultuurstaat dus) en ons Indië (met een maatschappij in wording); echter uitsluitend ten aanzien van de wijze, waarop het beginsel: „Wees practisch", moet worden in toepassing gebracht.

De nieuwere paedagogiek heeft zich allengs op het standpunt geplaatst, dat bij de inrichting van het onderwijs (incluis het lagere volksonderwijs) rekening moet worden gehouden met de practijk van het leven. Redeneerde men vroeger: „De school geve een zekere hoeveelheid theoretische kennis en de practijk des

levens moet daarna maar voor applicatie zorgen (vandaar dan ook de benaming *schoolsche* kennis), thans is men gelukkig tot andere opvattingen omtrent de taak der school gekomen. Terecht hebben de nieuwere paedagogen (Ligthart, Scheepstra, Casimir, Thijsse, Bigot, c.a.) geredeneerd: „de school is een voorbereiding voor het leven; waarom zouden we dan niet al onze aandacht schenken aan de eischen, die het gewone leven aan elken staatsburger stelt en — voorzoover dat met paedagogische eischen overeen te brengen is — met die eischen der practijk rekening houden bij het inrichten van ons onderwijs?"

De eischen der practijk en die der paedagogiek met elkander in overeenstemming te brengen, is de taak der voormannen van het onderwijs. Dat hun dit inderdaad gelukt is, behoeft welhaast geen betoog meer. Het bijna algemeene gebruik der schoolboekjes van Ligthart en Scheepstra en van de zich steeds vermeerderende navolgingen daarvan, bewijst, dunkt mij, voldoende, dat het meerendeel der in dezen bevoegden het met de nieuwe richting in de paedagogiek eens is.

In de Cultuurstaten van Europa, evenals in andere beschaafde streken, is de differentiëering in ambachten, beroepen en bedrijven reeds zoover doorgevoerd, dat de lagere school bij het zoeken van bovenbedoelde overeenstemming zich alleen te richten had naar de algemeene eischen der practijk en niet naar die van elk ambacht, bedrijf of beroep afzonderlijk. Men heeft daar te zorgen, dat het onderwijs aansluit bij die ervaringen in het leven, welke — alhoewel onder verschillende vormen zich voordoende — gesteund worden, en zoo mogelijk aangevuld, door de op school verworven kennis en omgekeerd daarvan een bevestiging en aanvulling zijn.

Teneinde wat meer concreet te zijn, zij het volgende voorbeeld aangehaald. Werd vroeger de worteltrekking geleerd als een stukje schoolsche kennis, thans spoort men de omstandigheden op uit de practijk des levens, waarbij de kennis van die rekenkunstige bewerking noodig is en brengt daarna de vaardigheid aan in het uitvoeren dier bewerking. Bij het onderwijs in de aardrijkskunde zullen in de eerste plaats die zaken aan een nadere beschouwing onderworpen worden, waarvan verwacht kan worden, dat de leerlingen er in bijna alle werkkringen wat van zullen ervaren; veroordeeld is in dit verband het van buiten leeren van tallooze namen,

slechts ondergeschikte zaken bedoelende, terwijl b. v. scheepsroutes, kabelverbindingen, uitvoergebieden van bepaalde producten, beschavingstoestand der bewoners, e. d. op den voorgrond treden.

Zoover gaat het aanpassen van het onderwijs aan de practijk des levens *in Cultuurstaten*. De lagere school heeft daar geenszins tot taak zich te richten naar bepaalde onderdeelen van die practijk.

In het algemeen geldt natuurlijk voor landen met een lager geörganiseerde menschenmaatschappij het bovenaangehaalde paedagogische beginsel eveneens, en naar het mij voorkomt, tengevolge van den eigenaardigen economischen toestand, zelfs in veel hoogere mate. De geringe differentiëering der bedrijven van de inheemsche bevolking maakt, dat dit rekening houden met de practijk zelfs veel eenvoudiger kan zijn, wijl men niet, zooals in Cultuurstaten naar een soort destillaat van leerstof behoeft te zoeken, die daar in de zoo talloos variëerende omstandigheden een werkelijke steun vormt voor de practijk.

Mijns inziens rust op de Overheid, die een land als ons Indië met een nog primitief georganiseerde Inlandsche maatschappij bestuurt, in de allereerste plaats de plicht, *den economischen toestand* dier maatschappij te verbeteren. Het kan als vaststaande worden aangenomen, dat de volksopvoeding (de opvoeding der groote massa) daartoe het middel bij uitnemendheid is, al moet worden toegegeven, dat ook andere invloeden *kunnen* worden aangewend, om het volk tot een hooger peil van maatschappelijke ontwikkeling te brengen. Zonder goed volksonderwijs is dat echter een onmogelijkheid.

De Regeering van Nederlandsch-Indië heeft zich, blijkens de door haar den laatsten tijd genomen maatregelen, dan ook op het standpunt gesteld, dat de onderwijsvoorziening een ruime plaats dient in te nemen bij de economische vrijmaking der Inlandsche bevolking.

Een andere zaak is het of een uitsluitend theoretische ontwikkeling, hier in Indië thans reeds blijvend en spoedig een *gunstigen* invloed uitoefent op den welvaartstoestand der Inlandsche maatschappij.

In *Cultuurstaten* kan het onderwijs desnoods zuiver theoretisch zijn; toch zal dan een geleidelijke vooruitgang te bespeuren zijn. De ontwikkeling van alle bedrijven in technische rich-

ting en die techniek zelf met haar duizenden vertakkingen trekt tot zich het intellect uit alle lagen der maatschappij, geeft overal gelegenheid tot ontplooiing der van nature aanwezige energie. Filosofische opvattingen, aan *Westersche* volken eigen, prikkelen die energie, zonder dat van Overheidswege (in algemeenen zin genomen) een verdere schraging of zelfs aanmoediging noodig is. Korter gezegd: daar is een organisatie, die werkelijk *leeft:* de Overheid heeft slechts de hinderpalen uit den weg te ruimen, die het leven van deze organisatie zouden kunnen bedreigen en verder gelegenheden in het leven te roepen, waardoor ongezonde toestanden, die dreigen op te treden, worden voorkomen.

De bovenbedoelde technische ontwikkeling en organisatie bestaan hier *niet;* andere filosofische opvattingen beperken verder de ontplooiing en prikkeling der energie, die de nietingewijde hier onder gelijke omstandigheden overigens als in Westersche landen zou meenen te mogen verwachten.

Het aanpassen van het onderwijs aan de practijk wordt in Cultuurlanden zoodoende een zuiver paedagogische eisch; in landen met een primitief georganiseerde samenleving eveneens een paedagogische eisch, maar nog veel meer een eisch der staathuishoudkunde.

Daar zijn in Indië maatschappelijke toestanden en levensopvattingen, die uit iets anders voortspruiten dan uit den huidigen graad van intellectueele ontwikkeling der bevolking.

De werkelijk hooge prestaties van energie zijn die van vreemdelingen, die gewoonlijk in zeer korten tijd al hun energie verbruiken. Tot voortzetting van het door hen aangevatte werk zijn dan nieuwe krachten, uit het Westen ontboden, noodig.

Wat de oorzaken van deze afwijkende omstandigheden mogen zijn, kan hier buiten beschouwing blijven. Voldoende zij het voor mijn verder betoog, te constateeren, dat gewoonlijk hier de prikkel ontbreekt, waardoor de energie van den Inlander in die mate wordt opgewerkt, dat intellectueele ontwikkeling alleen voldoende zou zijn om een krachtige economische opleving van de groote massa te doen ontstaan."

Dezen toestand te veroordeelen .... of wellicht te appreciëeren is overbodig; doch noodzakelijk is het, errekeningmede

te houden vooral bij de volksopvoeding, welke tot grondslag dient te nemen de geaardheid van het opvoedingsmateriaal.

Men zal zoodoende den paedagogischen eisch, in het begin van dit schrijven gesteld, veel verder kunnen en zelfs moeten doorvoeren, het onderwijs dus veel meer rechtstreeks dienstbaar moeten maken aan de verbetering van den economischen toestand.

Ik zou dan ook voor de groote massa, althans voorloopig, verkiezen:

Eenvoudig onderwijs, geheel gericht op de practijk van den landbouw, wijl 85 % van de bevolking geacht kan worden den landbouw uit te oefenen of daarbij betrokken is ter voorziening in het levensonderhoud.

Er moeten landbouwers gevormd worden, die hun bedrijf intensiever en dus meer lucratief uitoefenen. Dit is m.i. het eenige middel om geleidelijk aan betere economische toestanden te scheppen. Veel goede maatregelen van de Overheid stuiten niet alleen af op de bijna volkomen onwetendheid der groote massa, maar ook nog op gebrek aan interesse der bevolking zelf, die *al de energie* heeft te richten op het verkrijgen van het *allernoodigste voor het levensonderhoud*. Energie, welke onder betere economische verhoudingen door den landbouwer zou kunnen worden aangewend tot verbetering van den algemeenen toestand, moet nu worden verspild tot het verkrijgen van het gewone — zeer bescheiden — levensonderhoud, wijl veel, op de uitkomst nadeeligen invloed uitoefenende, landbouwmethoden worden toegepast.

Landbouwonderwijs kan naar mijn meening hierin veel verbetering brengen; ik ga zelfs verder en beweer, dat geen vak van onderwijs zoo bij uitstek geschikt is om van den volgens sleur te werk gaanden landbouwer te maken een krachtiger individu, dat zelfbewust optreedt in met anderen gevormde organisaties. De omstandigheid, dat zulk onderwijs in hooge mate populair zal wezen, verhoogt in niet geringe mate de kans op succes.

Ik spreek derhalve als mijn meening uit, dat van het invoeren van eenvoudig landbouwonderwijs op alle Inlandsche scholen heilzame resultaten verwacht kunnen worden.

Hoe moet het onderwijs in landbouwkunde worden ingericht?

Als wordt aangenomen, dat het doel van het onderwijs in deze koloniën rechtstreeks dienstbaar gemaakt moet worden aan de economische ontwikkeling der Inlandsche maatschappij, dan dienen toch nog, alvorens we het landbouwonderwijs op de lagere school brengen, eenige zaken nauwgezet te worden nagegaan:

I. Is de toestand van den landbouw hier inderdaad in ongunstige conditie, m.a.w. wordt er algemeen gezondigd tegen de eenvoudigste landbouwkundige grondbeginselen ?

II. Is een verbetering van den landbouw mogelijk middels landbouwonderwijs op de lagere school ?

III. Kan het landbouwonderwijs op de huidige lagere scholen worden ingevoerd ?

Worden voorgaande vragen bevestigend beantwoord, dan dient nog te worden vastgesteld:

a. Wat van landbouwkunde moet worden onderwezen;

b. Hoe dat moet geschieden.

Ik wil in het volgende trachten op deze vragen een beknopt antwoord te geven.

ad I. Deze vraag dient bevestigend beantwoord te worden.

De practijk van den akkerbouw (vooral van den sawahbouw) moge den Javaan over het algemeen zeer goed bekend zijn, de opbrengst kan bij intensiever bewerking toch nog heel wat ruimer wezen. Wat den Inlandschen landbouwer echter het meest belemmert en den eenvoudigen tani vele groote voordeelen van zijn arbeid meedoogenloos ontrukt, dat is het gemis aan inzicht in de allereerste beginselen der landhuishoudkunde.

De Javaan geniet nog lang niet alle voordeelen, die hij van zijn arbeid met recht mag verwachten: een te groot deel van de vruchten van zijn arbeid moet hij afstaan aan de overal om hem heen zwervende parasieten. Hij is, uit een landbouwkundig-economisch oogpunt bekeken, een slecht arbeider. Zoodoende is hij ook een slecht staatsburger (zij het onafhankelijk van zijn wil) en de Overheid, die den Javaan juist ook als goed staatsburger noodig heeft, kan op hem als zoodanig bijna nooit rekenen.

Hier zou, naar het mij voorkomt, eenvoudig landbouwonderwijs, in het bijzonder onderwijs in de beginselen der landhuishoudkunde, wonderen kunnen verrichten. Voor den Inlander van thans bestaat geen vak van onderwijs, dat zulke gunstige resultaten voor zijn opvoeding als staatsburger kan opleveren als juist het vak landhuishoudkunde.

ad II. De 2de vraag moet eveneens met j a beantwoord worden. Men stelle zich de resultaten van eigenlijk gezegd, theoretisch landbouwonderwijs op de lagere school niet al te veel positieve verbetering van den landbouw voor. Uit het groote gebied dezer wetenschap moet met de uiterste zorg een keuze gedaan worden; die keuze moet bepaald worden in overeenstemming met de eischen van economie, landbouwpractijk en paedagogiek. Het aanbrengen van eenvoudige begrippen uit de leer der landhuishoudkunde zal zeer zeker steun verleenen aan den lateren landbouwer, die zich los wil maken van allerlei belemmerende toestanden. Het eigenlijk gezegde landbouwonderwijs geeft slechts middellijk steun, doordat het den landbouwer inzicht geeft in verscheidene zaken, den landbouw betreffend en hem dus bereikbaar maakt voor de overheid, die voor de goede werking van de door haar te nemen maatregelen, moet kunnen rekenen op de daadwerkelijke medewerking van den Inlandschen landbouwer.

ad. III. Bij een nauwgezette keuze als boven aangegeven is op de lagere school zeker landbouwonderwijs mogelijk. Van die k e u z e hangt voor het grootste deel het welslagen af.

De leerstof.

Het vak landbouwkunde is eigenlijk niet een bepaald vak van onderwijs, zooals b.v. rekenen. 't Is een groep van gedeelten van andere vakken, waaronder plantkunde, dierkunde, scheikunde en natuurkunde wel de voornaamste zijn.

Over het algemeen nu zijn juist deze vakken voor de l a g e r e school de moeilijkste. Wanneer men echter bij het onderwijs in deze vakken zich richt naar de eischen van den landbouw, dan wordt het onderwijs in deze vakken alvast aangenamer, doordat men ze veel levendiger kan onderwijzen, wijl steeds contact wordt gehouden met de onmiddellijke omgeving.

Op deze wijze wordt bij de leerlingen een grondslag van landbouwkundige kennis gelegd, welke reeds in staat zal zijn, de maatregelen, in het belang van den landbouw genomen, beter te doen begrijpen. In ieder geval kan het onderwijs in die vakken de belangstelling gaande maken voor een aantal nuttige zaken, die op den landbouw betrekking hebben; hinderlijk bijgeloof uit den weg ruimen; den eenvoudigen landbouwer ontvankelijk maken voor besprekingen met anderen; een geest van samenwerking doen ontstaan dus, die, gelijk boven geschetst, een onontbeerlijke factor is voor de verdere economische ontwikkeling.

Het onderwijs in plantkunde kan zoodoende b.v. worden aangewend om inzicht te geven in de noodzakelijkheid van een goede grondbewerking. Men zal dan goed duidelijk maken, hoe de plant zich voedt middels de wortels. De verklaring hiervan behoort weliswaar tot het schijnbaar zoo moeilijke onderdeel der plantkunde, de physiologie, maar die moeilijkheid is inderdaad ook slechts schijnbaar. Men kan dit onderwijs immers geven aan de hand van een groot aantal demonstratieve proeven, welke door ieder, die eenigszins ingewijd is, genomen kunnen worden.

Is er inzicht in die wortelwerking (om even bij het voorbeeld te blijven), dan zal het geen enkel landbouw-adviseur moeilijk vallen, den aldus onderwezen landbouwer ook het inzicht bij te brengen, dat een goede grondbewerking een hoofdvereischte is voor den goeden groei der planten en dus een gunstigen invloed uitoefent op de opbrengst der gewassen.

Bij het onderwijs in dierkunde kan men den grondslag leggen b.v. voor rationeele bestrijding van schadelijke insecten. Ook deze stof kan zeer aantrekkelijk gemaakt worden. Bij de beschrijving van de levenswijze van den klappertor kan er dan meer op gewezen worden, waar het dier b.v. bij voorkeur de eieren legt, dan op de orde of de klasse, waartoe het behoort. Weet de toekomstige landbouwer, dat die eieren meestal gelegd worden en uitgebroed worden in de tot rotting overgegane afgevallen klapperbladeren, dan zal dit inzicht hem er toe brengen, zijn klappertuin goed schoon te houden en alle rotte bladeren zorgvuldig te verwijderen en te verbranden.

De physica, wanneer het onderwijs zich richt naar den landbouw, kan er toe bijdragen, dat hinderlijke vooroordeelen en bij-

geloof verdwijnen. Maar natuurlijk kan dit vak ook meer rechtstreeks steun geven aan de vorming van goede landbouwers, waar het de physische verschijnselen, voor den Inlandschen landbouwer bij het uitoefenen van zijn bedrijf dagelijks waarneembaar, leert verklaren en .... aanwenden tot eigen voordeel (aanwending van wind- en waterkracht, samenstelling van eenvoudige werktuigen, enz.).

Een zeer ruim terrein biedt het vak landhuishoudkunde. Natuurlijk kan van een wetenschappelijke behandeling geen sprake zijn. Maar in de 5de klasse der scholen met nader uitgebreid leerplan kan wel het een en ander uit dit vak worden meegedeeld, dat zeer zeker goede resultaten oplevert, zooals: het nut van sparen, spaargelegenheden, leenen, in welke gevallen leenen van geld gewettigd is, leengelegenheden, de voornaamste Gouvernementsmaatregelen in het belang van den landbouw, coöperatie, eenvoudige boekhouding en wellicht nog een aantal zaken meer.

Het zou mij te ver voeren, al de zaken op te noemen, welke op de lagere scholen in Indië zouden kunnen worden onderwezen in aansluiting met de practijk van den landbouw. Ik meen te hebben aangetoond, dat er voldoende leerstof uit het vak landbouwkunde op de lagere Inlandsche school kan gebracht worden welke een gunstigen invloed kan uitoefenen op de inzichtsvorming bij den toekomstigen landbouwer.

Is dit inzicht er, dan geschiedt de verdere economische opheffing geleidelijk, eigener beweging. En dien weg moet het op, wil men aansturen op een Inlandsche maatschappij met meer activiteit, met initiatief, met meer zelfbewustheid.

Het lijkt mij zeer wenschelijk, intijds voor samenstelling van handleidingen en leerboekjes ten behoeve van het onderwijs te zorgen.

Behalve van de concentratie der leerstof uit de hierboven besproken vakken binnen den kring der landbouwkunde, kan er ook nog heel wat stof, welke meer bepaaldelijk tot het gebied der scheikunde behoort, op de lagere school onderwezen worden, zooals samenstelling van den bouwgrond, de voeding van de plant en de samenstelling der landbouwproducten; verweering, de invloed der rivieren op de verspreiding der verweeringsproducten,

invloed van bevloeiingswater, uitzuren van den grond, samenstelling van de meest voorkomende meststoffen, e.d.

Voor het geven van dit onderwijs moet men de beschikking hebben over Inlandsche onderwijzers, die gedurende hun opleiding aan kweek- of normaalschool, daartoe voldoende onderlegd zijn.

Een voortgezette opleiding in landbouwkundige richting nà de opleiding tot onderwijzer is n i e t noodzakelijk en komt me zelfs minder gewenscht voor, wijl dan wellicht niet meer de zekerheid bestaat, dat de aldus opgeleide krachten voor o n d e r w i j s behouden blijven.

Als de opleiding der onderwijzers voor de Inlandsche lagere scholen der 2de klasse uitsluitend geschiedt aan de normaalscholen, dan komt het mij het rationeelst voor, *het onderwijs in landbouwkunde op te dragen aan de directeuren der scholen.* Geleidelijk ware dan met het oog daarop de maatregel in te voeren, waarbij het bezit der lagere akte landbouwkunde als eisch gesteld wordt voor een benoeming tot dezen rang.

Tegen het stellen van dien eisch zal wel geen bezwaar bestaan, vooral wanneer behalve de benoembaarheid tot directeur eener normaalschool aan het bezit dier akte nog een toelage wordt verbonden, gelijk dit thans als tijdelijke maatregel reeds is bepaald voor de Europeesche leerkrachten aan Kweek- en Opleidingsscholen.

Zoo dit onderwijs inderdaad wordt opgedragen aan de directeuren, dan zal men mettertijd ook over inspecteerende ambtenaren beschikken, die in staat zijn aan dit onderwijs op de lagere Inlandsche scholen de gewenschte leiding te geven.

Voorloopig komt het mij niet gewenscht voor, een der Inlandsche krachten der normaalschool met dit onderwijs te belasten; voor de meesten der thans aan deze scholen verbonden leerkrachten is het geven van het onderwijs in de vakken, thans op het leerprogramma voorkomende, iets nieuws, zoodat zij zich reeds daarvoor hebben voor te bereiden.

Later zou de wenschelijkheid kunnen worden overwogen van het instellen van een akte landbouwkunde, speciaal voor Inlandsche onderwijzers, opgeleid aan kweek- en normaalscholen. T h a n s is daartoe de tijd nog niet gekomen.

Waar aan de bestaande normaalscholen dit onderwijs nog niet zou kunnen worden opgedragen aan de directeuren, zou men dit

kunnen doen geven door de Inlandsche landbouw-adviseurs of landbouw-leeraren. Tenminste, wanneer het in de bedoeling ligt, reeds spoedig tot het invoeren van dit onderwijs op de normaalscholen over te gaan.

Wellicht bestaat echter reeds binnenkort de gelegenheid, om eventueel bij benoeming van directeuren, met boven aanbevolen bevoegdheid rekening te houden.

In ieder geval heeft de door mij aanbevolen regeling (het landbouw-onderwijs te geven door de directeuren) zooveel voordeelen, dat het wenschelijk is, hierop aan te sturen, afgescheiden van de vraag, wat wellicht voorloopig dient te worden gedaan.

Recapitulatie.

1. Het is wenschelijk, dat op de Inlandsche scholen eenvoudig landbouw-onderwijs wordt gegeven.

2. Bij een juiste keuze der leerstof uit dit vak is het onderwijs zeer zeker op de lagere school te brengen.

3. De scholen, die daarvoor in aanmerking komen, zijn in de eerste plaats:

a. de vervolg-scholen;

b. de Inlandsche scholen der 2de klasse met nader uitgebreid leerplan (5-klassige).

4. Dit onderwijs dient gegeven te worden door Inlandsche onderwijzers, opgeleid aan kweek- en normaalscholen, waar hun gedurende een tweetal jaren tijdens de gewone opleiding tot onderwijzer, les gegeven wordt in de beginselen der landbouwkunde.

5. Het onderwijs op de kweekscholen blijve geregeld, zooals het thans bestaat; op de normaalscholen worde het onderwijs in dit vak, voorzoover mogelijk, reeds thans opgedragen aan de directeuren. Bij latere benoemingen worde voor hen als eisch gesteld het bezit der lagere akte landbouwkunde, in Indië verworven.

Serang, 18 Maart 1921.

Gedachtenwisseling

Gedachtenwisseling over het voorstel der arbeidscommissie inzake wettelijke vaststelling van minimumloonen.

Op 27 Februari en 10 April jl. werd in een tweetal bijeenkomsten van de *Economische studieclub* te Weltevreden genoemd verslag der Arbeidscommissie inzake wettelijke vaststelling van minimumloonen aan een bespreking onderworpen. Bij het hier volgend overzicht dezer gedachtenwisseling dienen als uitgangspunt de beschouwingen, neergelegd in het meerderheidsverslag dezer commissie.

Beweegredenen van het voorstel.

In opdracht van de Regeering stelde de Arbeidscommissie een onderzoek in naar de wenschelijkheid van wettelijke minimumloonzetting.

Hoewel bijna al het bijeengebrachte cijfermateriaal h.i. onbetrouwbaar en onvolledig was, kwam zij op grond van een deel dezer gegevens, in het bijzonder die, welke ontleend waren aan aanbestedingen voor den Lande, en tevens door persoonlijke ervaring van haar leden tot de overtuiging, dat er gevaar voor achteruitgang van de volkskracht bestaat. Dit gevaar is gelegen in het feit, dat de loonen, betaald aan de laagste klasse van arbeiders, niet evenredig zijn verhoogd met den prijs van het levensonderhoud, die door haar wordt geacht sinds 1905 ongeveer te zijn verdubbeld. Hieruit volgde voor haar de mogelijkheid of zelfs de zekerheid dat deze onderbetaling tot ondervoeding leidt of zal leiden — welke zij eenstemmig wil keeren door wettelijke vaststelling van minimumloonen voor particuliere en overheidsbedrijven.

Grondslag van het aanvaarde stelsel.

Gemis van statistisch materiaal en de geringe maatschappelijke ontwikkeling, die loonzetting door loonraden nog niet toelaat, noopten haar een stelsel te ontwerpen, dat voldoende zekerheid bood bij de vaststelling van de onderste loongrens.

Ze meent dit te bereiken door deze te doen bepalen door de kosten van een hygiënisch vereischt dagrantsoen, dat met plaatselijke varia-

ties ontleend is aan het rantsoen voor de gevangenen vastgesteld, en aangevuld met de kosten van kleeding, huishuur, belasting, geneesmiddelen, verlichting enz. Deze kosten en het daar op gebaseerde minimumloon worden zoo noodig districtsgewijze door den G. G. vastgesteld en geven aan wat een volwassen man in een bepaald district voor een gemiddeld minimum bestaan behoeft. De minimumloonen worden voor vrouwen op 4|5, voor kinderen van 12 — 16 jaar op 3|5 en voor zulken beneden 12 jaar op 2|5 van het loon van den man bepaald.

Spoedshalve meende de Arbeidscommissie met een eenvoudige, algemeene regeling te moeten volstaan, waarbij zich echter enkele principieele punten voordeden.

Hoogte van het minimumloon.

Moet het wettelijke minimumloon individueel of gezinsloon zijn? De meerderheid der Commissie durfde de consequentie van haar standpunt — dat ten behoeve van de bedreigde volkskracht een minimumloon zou hebben gevorderd, voldoende om in het onderhoud van den arbeider en zijn gezin te voorzien, niet aan. Allereerst zou h. i. de daartoe vereischte 3 à 4-voudige loonstijging tot ontwrichting van het bedrijfsleven leiden, die door het aannemen van een steeds willekeurige overgangsperiode niet ware te ondervangen. Vervolgens wilde ze rekening houden met den bestaanden toestand, waarbij doorgaans vrouw en kinderen medewerken en achtte zij het niet gewenscht, dat een minimumloon, dat reeds aan jonge mannen van 17 à 18 jaar zou worden betaald, ook de bevrediging van behoeften verzekerde, die een meer dan minimale (normale) praestatie eerst behoort te verschaffen.

Het voorloopig voorgestelde algemeene minimumloon — wel te onderscheiden van het in sommige landen vastgestelde klassenloon — ware op de levensbehoeften van den *enkelen* arbeider te baseeren.

Tempo van invoering van minimumloon.

De zelfde meerderheid der Commissie nam ook ten aanzien van de wenschelijkheid om het minimumloon geleidelijk in te voeren een eigen standpunt in.

Economisch motiveert zij deze zienswijze, door te wijzen op de noodzakelijkheid, dat het bedrijfsleven zich aan de gewijzigde verhoudingen i. c. verhoogde loonen moet kunnen aanpassen. Psychologisch betoogt zij, dat het traditioneele behoeftenpeil in het verhoogde loon moet ingroeien, wil dit laatste gunstig op den arbeider, zijn arbeidslust en cultuurhoogte inwerken. Desbetreffende o. m. door *Taylor* in de Vereenigde Staten opgedane ervaringen, bewezen, dat

een optimale loonstijging kan en dient te worden gevonden. Ook voor Indië geldt, dat te laag loon en te plotselinge stijging daarvan demoraliseert.

De Commissie meende, gissenderwijs te werk gaande, dat een verhooging van 2½ cts. per maand (zijnde 10 % van het als gemiddeld aangenomen dagloon van 25 cts.) de meest gewenschte was.

Arbeidsduur.

De tarifeering van stuk- en taakloon zal op de basis van het minimum moeten worden omgerekend.

Hiertoe wordt voor het volle minimum-dagloon een arbeidsdag van 10 uur als normaal beschouwd. Eigenmachtig korter arbeiden leidt voor den arbeider tot evenredige loonsvermindering. Bij een normalen arbeidstijd van korter dan 6 uren, wordt het wettelijke minimumloon 1|3 lager.

Bedrijfswinkels.

Ten einde te bevorderen dat het verhoogde geldloon ook werkelijk voor aankoop van levensmiddelen zal worden besteed, beveelt de Commissie aan, onder overheidscontrôle staande bedrijfswinkels op te richten.

Verordening.

In een ontwerp-verordening heeft de Arbeidscommissie bovenstaande voorstellen vastgesteld. Slechts een drietal punten dienen daaruit nog te worden vermeld.

1e. artikel 1 verstaat onder „arbeider" in den zin der ordonnantie: ieder, met uitsluiting van huisbedienden, die zich heeft verbonden: *a* in dienst van een werkgever tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten. *b* in of op de onderneming van een werkgever arbeid te verrichten die ter plaatse ook in loondienst pleegt te worden verricht.

2e. de loonbetaling op vrije dagen: artikel 2 lid 3 luidende: in bedrijven, waarin volgens overeenkomst of adat op een bepaalden dag niet wordt gearbeid, wordt, indien de arbeider gedurende zes achtereenvolgende werkdagen aan den rustdag voorafgaande bij den zelfden werkgever gewerkt heeft, ook over dien dag het minimumloon uitgekeerd.

3e. een uitzonderingsbepaling voor invalide werkkrachten die „het minimum-loon niet waard zijn" (art. 2 lid 4), luidende: Door het hoofd van plaatselijk bestuur kan aan invaliden, lichamelijk zwakken en bejaarden een verklaring worden uitgereikt, inhoudende

dat een door hem vast te stellen loon mag worden uitgekeerd, hetwelk minder mag zijn dan het ter plaatse geldende minimumloon.

Artikel 4 regelt de strafbaarstelling van overtredingen.

Inleidende opmerkingen.

De gevoerde besprekingen hadden ten doel de economische beteekenis van de invoering van wettelijke minimumloonen voor Nederlandsch-Indië zoo volledig mogelijk te bezien. Algemeen werd aanvaard, dat indien er door ondervoeding bedreiging van de volkskracht bestond, het ten zeerste gewenscht is dit gevaar af te weren.

Met het voorkomen van ondervoeding zijn evenwel de argumenten, die theoretisch voor minimum-loonzetting zijn aan te voeren, geenszins uitgeput. Een versterking van de maatschappelijke positie der arbeiders kan van invoering daarvan worden verwacht. Zoover het minimumloon leidt tot meer bevredigende arbeidstoestanden, kan het den socialen vrede bevorderen en zelfs een grond voor de overheid vormen, die haar het recht of de plicht verschaft anderzijds de industrie te beschermen, tegen gevaren die van de zijde der werknemers zouden kunnen dreigen.

Tegenover de stellingen der Arbeidscommissie, die zich van het geven van bewijsmateriaal onthield, kwam het er echter op aan een onderzoek in te stellen naar de doelmatigheid van het voorgedragen stelsel van loonzetting als middel om ondervoeding tegen te gaan, en naar de doorvoerbaarheid daarvan.

Allereerst rijst de bedenking of het wel gewenscht is in een land, waar de arbeidswetgeving zich nog slechts in het allereerste stadium in modernen zin bevindt, reeds over te gaan tot wettelijke loonzetting, welke in andere landen eerst tot stand kwam, nadat daaraan een lange ontwikkeling op het gebied van het ingrijpen in en regelen van arbeidsverhoudingen was voorafgegaan.

In het algemeen zijn de grenzen voor loonzetting van overheidswege nauw getrokken en is hier te lande nog een begin te maken met regelingen van arbeidersbescherming die op minder moeilijkheden zullen stuiten. De vraag kan worden gesteld of verhooging van geldinkomen het uitgangspunt van sociale wetgeving kan zijn voor den Inlander, die nog zoo slecht de waarde van het geld kent. Ligt het waardeeren van meerdere veiligheid, betere huisvesting, hygiënische maatregelen, goedkoope levensbehoeften niet meer binnen zijn gezichtskring?

Beweegredenen.

Bij het overdenken van de beweegredenen, die de Arbeidscommissie tot het ontwerpen van haar stelsel hebben geleid, werd alge-

meen het volstrekte gemis gevoeld aan feitenkennis omtrent de factoren, die voor de beoordeeling van het vraagstuk beslissend zijn. Noch omtrent de grootte van het inkomen van verschillende bevolkingsgroepen, noch omtrent hun verbruik zijn algemeen geldige aanwijzingen beschikbaar.

Gebrek aan feitenkennis.

Of en zoo ja, *waar* en *bij wie* een zoodanige ondervoeding heerscht, dat hierdoor de productieve kracht wordt ondermijnd, werd allerminst als bewezen beschouwd, al geeft plaatselijke ervaring hieromtrent sprekende aanwijzingen. Of voor een eventueel aannemelijk gemaakte ondervoeding te geringe geldloonen aansprakelijk zijn te stellen bleef onzeker. Indien de Arbeidscommissie over materiaal beschikt, dat bouwstoffen voor deze bewijsvoering bevat, diende dit in elk geval publiek gemaakt te worden. Thans moet men zich met eenige beweringen vergenoegen.

Hoezeer deze onzekerheid mede de beoordeeling van het ontworpen stelsel zelve bemoeilijkt, volgt reeds hier uit, dat noch uit het verslag der Arbeidscommissie, noch uit de betoogen van eenige leden die haar voorstellen steunden, duidelijk werd hoe groot de bevolkingsgroep was, die men door minimumloonzetting een verhoogd inkomen wenschte te verschaffen.

Draagwijdte van het voorstel.

In alinea 7 van het Verslag is alleen sprake van de nu (d.i. Juni 1920) betaalde loonen der laagste klassen, die voor een hygiënisch voldoend minimum-bestaan van den ongeschoolden arbeider in het algemeen te gering zijn.

Toch wordt in alinea 9 reeds van een „bedreiging der volkskracht" gesproken, welk gevaar alleen aannemelijk wordt, indien de eerstgenoemde groep zoo groot is, dat haar physieke toestand de kracht van het volk in zijn geheel bedreigt. Of als gevolg van een verhooging van het inkomen der laagst bezoldigden ook dat van beter gesitueerde arbeiders zal stijgen of zelfs naar het oordeel der Commissie zal behooren te stijgen — zooals zich laat afleiden uit de zinsnede op regel 2 van alinea 5, bladz. 14 van het Verslag — blijft ongewis.

Heeft in dit laatste geval deze loonstijging ook slechts de strekking ondervoeding der arbeiders tegen te gaan ? In de minderheidsnota wordt dan ook gezegd, „dat Java's bevolking reeds sinds vele jaren ondervoed wordt", terwijl de Heer V. d. W. (pag. 44 alinea 4) schrijft: „overigens, de ondervoeding, welke de duurte veroorzaakt onder het geen grondbezit-hebbende volksdeel in de binnenlanden, is zoo absoluut.... enz.".

Het spreekt van zelf dat de draagwijdte van de voorgestelde maatregel geheel verschillend moet zijn, indien het erom gaat het levenspeil van een groot, ja het grootste deel der bevolking in korten tijd te verhoogen, dan wel alleen om het garandeeren van een hygiënisch minimum aan een, betrekkelijk kleine, groep van ongeschoolde arbeiders. Bij het overwegen van wat met wettelijke loonzetting economisch bereikt kan worden, dient hieromtrent helderheid te bestaan.

Waar de Commissie aanvankelijk uitgaat van een vergelijking tusschen de verhouding van loonen en levenskosten vóór den oorlog (speciaal sinds 1905), en betoogt, dat de prijsstijging der laatste jaren het reëele levenspeil deed dalen, zou hieruit kunnen blijken, dat zij door de wettelijke loonzetting slechts beoogt een vroeger reeds bereikt reëel inkomen weder te herstellen. Een door duurte veroorzaakte ondervoeding nu (waarvan de Hr. V. d. W. spreekt) is door een loonstijging, evenredig aan de stijging der prijzen van levensbehoeften, reeds weggenomen. Met deze beperkte strekking van het voorstel is echter geheel in strijd, dat de Commissie het pleidooi voor een geleidelijke invoering van het minimumloon o.m. vooral steunt op de noodzakelijkheid de nadeelige gevolgen te voorkomen, die een te snelle opvoering van het inkomen boven het traditioneele behoeftenpeil voor elke sociale klasse medebrengt. „Eerst op den duur wordt de voorsprong van de middelen op de traditioneele uitgaven ingeloopen, en het inkomen op verhoogd levensniveau doelmatiger besteed", schrijft zij.

Hieruit blijkt ten duidelijkste, dat de Commissie dus van een invoering van het wettelijk minimumloon niet enkel een herstel, maar een verhooging van het reëele inkomen verwacht. Vóór het optreden van de huidige duurte zou dus het geldloon al onvoldoende geweest zijn om een hygiënisch minimum-bestaan te voeren. Is dit juist, dan wordt de portée van haar voorstel aanmerkelijk vergroot. In het eerst omschreven geval toch ware noodig een inkomensverschuiving binnen de Java'sche bevolking in dien zin, dat degenen, wier inkomen in den laatsten tijd door de onvoldoende loonstijging was vergroot, dat deel weder aan de arbeiders zouden moeten afstaan. In het laatste geval zou alleen een vergrooting van het volksinkomen dan wel een blijvende wijziging in de verdeeling daarvan i.c. een daling van het inkomen der werkgevers het beoogde doel kunnen verwerkelijken.

Bron voor het minimum-loon.

Hiermede wordt een economisch vraagpunt aangeroerd, dat door de Arbeidscommissie niet werd behandeld en waarvan de beantwoording niettemin van essentieele beteekenis is voor het beoordeelen

van de gevolgen, die van het invoeren van wettelijke minimumloonen kunnen worden verwacht.

Uit welke bron moet de inkomensvermeerdering, die van wettelijke minimumloonen het gevolg moet zijn, worden verkregen? Drieërlei bron is aan te wijzen: de winst der uit- of inheemsche werkgevers, die uiteenvalt in *a* hier te lande verteerde consumptie of gedane beleggingen en *b* in de zoogen. „drainage" of wel *c* productievergrooting.

Te dezen opzichte koesterde de Arbeidscommissie blijkbaar optimistische verwachtingen die ook ter bijeenkomst werden geuit. Aan de Europeesche bedrijven en een deel der inheemsche werd voldoende draagkracht toegeschreven om zich aan een loonstijging te kunnen aanpassen.

Voorzoover deze niet uit een wijziging in de inkomensverdeeling kon worden gehonoreerd, was op meer dan één wijze productieuitbreiding te verwachten. Technische verbeteringen, bedrijfsreorganisatie werden genoemd voor de Europeesche en grootere inheemsche bedrijven, doch vooral werd gewezen op de stijging van productieve kracht, die in bedrijven, waar handenarbeid nog hoofdzakelijk de productiviteit bepaalt, van loonstijging te verwachten was. De physieke toestand zou verbeteren, de arbeidslust stijgen. De vicieuze cirkel — lage loonen, geringe productie, geringe productie, lage loonen — diende energiek doorbroken te worden. Hier te lande heerscht de toestand, dat hoog-kapitalistische bedrijven hun arbeidskrachten recruteeren uit een nog feodaal-agrarisch milieu met een uiterst laag levenspeil.

De inheemsche werkgever betaalt wat hij voldoende vindt en steunt daarbij veeal op een feodale ondergeschiktheid en het loon waarvoor in deze feodale verhouding nog werk wordt verricht bepaalt de laagste grens van het loonpeil bij Europeesche en Inlandsche grootbedrijven. Aangezien dit laatste het behoud der arbeidskracht geenszins waarborgt, dient daarvoor een wettelijk hygiënisch minimum in de plaats te komen, juist ter vergrooting van de productieve volkskracht. Als parallel werd gewezen op den toestand van verslapping waarin de Hollandsche arbeidersklasse zich bevond, aleer daar sociale wetgeving en sociale actie der belanghebbenden haar levenspeil hadden verhoogd.

Tegenover dezen gedachtengang stonden de beschouwingen dergenen, die minder overtuigd waren van een gunstige inwerking der verhoogde geldloonen op de productie-capaciteit.

Ten deze diende trouwens h. i. scherp onderscheid te worden gemaakt tusschen het Europeesche en het Inlandsche bedrijfsleven. Van het eerste zou wegens de grootere kapitaalskracht en de daarin toegepaste moderne techniek een hooger aanpassingsvermogen kunnen worden verwacht dan van het zwakke inheemsche bedrijf.

Dit tegenover de stelling dat ook de Inlandsche ondernemer, geprikkeld door de loonstijging, met succes naar meer winstgevende bedrijfsleiding zou kunnen streven.

De draagkracht der Inlandsche bedrijven.

Tegen een algemeene loonvaststelling werden vele bezwaren aangevoerd, die niet of in geringere mate zouden gelden voor een regeling in bepaalde bedrijven.

Voor de Inlandsche bedrijven zijn nu eenmaal de grenzen waarbinnen loonzetting mogelijk is uiterst nauw.

Op welke gronden verwacht men van loonstijging in de inheemsche bedrijven een stijging der productiviteit? Of kan men op redelijke gronden aannemen, dat het Inlandsche bedrijf op andere wijze — door vermindering van de winst of door afwenteling op de verbruikers — de verhoogde kosten dragen kan?

De regel dat Inlandsche bedrijven weinig rendabel zijn wordt door de uitzonderingen waarop de minderheid der Commissie wijst niet omvergeworpen. Voor deze regel zijn, wat het Inlandsche landbouwbedrijf betreft, de gegevens van Sollewijn Gelpke, Van Deventer en de M. W. C. bewijzend en wat het Inlandsche nijverheidsbedrijf betreft eveneens de M. W. C. (zie Mr. Neytzell de Wilde) en Pleyte, bovendien de cijfers der bedrijfsbelasting en de regeeringsmededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang van 1920.

Is de productiviteit van den Inlandschen arbeid reeds door de geringe arbeidskracht en energie van den Inlandschen arbeider laag, zij wordt voor het Inlandsch bedrijf nog meer verlaagd door het kapitaalgebrek dat aan dit bedrijf eigen is.

Ook bij de oorlogsgevolgen hebben de Inlandsche ondernemertjes over het algemeen geen zij gesponnen. Zij zijn economisch zoo weinig krachtig en zoo weinig ontwikkeld, dat zij bij een verschijnsel als de plotselinge duurte veelal meer slachtoffer zijn dan winner. De totale productie van de Inlandsche bedrijfjes is in de oorlogsjaren zoo goed als niet gestegen en het reëele inkomen van de bevolking eerder gedaald.

Voorts was blijkens de volkstelling van 1907 het aantal personen dat, zonder grondbezitters te zijn, in den landbouw werkzaam was ruim 2000.000 en het aantal werklieden in Inlandsche bedrijven bedraagt, ongeacht het vrij groote aantal dergenen die om niet werkzaam zijn, volgens bovengenoemde bron, 300.000. Het aantal van al diegenen die bij een behoorlijke minimumloonzetting werkloos worden zal dus niet gering zijn en de overheid zal niet in staat blijken hun arbeid of onderhoud te verschaffen.

Alleen al de omstandigheid dat de consequenties van de invoering van minimumloonen althans voor Inlandsche bedrijven niet zijn te overzien, maakt een algemeene minimumloonzetting onaannemelijk.

Op grond van de hier ontwikkelde zienswijze werd er dan ook op gewezen hoe volkomen ongeëigend een wettelijk voorgeschreven loonsverhooging, gesteld trouwens dat ze werkelijk doorgevoerd werd, moet worden geacht om het levenspeil van Java's bevolking te verhoogen.

Zoolang de goederenvoorraad — het reëele volksinkomen — niet stijgt, kan van een versterking van de physieke kracht der bevolking geen sprake zijn. Wat kan echter een stijging van het geldloon, niet gepaard gaande met een evenredige uitzetting van het zoogen. verbruiksfonds anders te weeg brengen dan nominale koopkracht, dan inflatie?

Is een beroep op de drainage hier van kracht; kan dit bedrag — aangenomen, dat het begrip vaststaat — opgedeeld over de bevolking een aanmerkelijke loonstijging mogelijk maken? Zelfs afgezien van het feit, dat het volmaakt in het duister blijft, langs welken weg die drainage door wettelijke loonstijging ook in de inheemsche bedrijven afgedamd zou kunnen worden, is het bedrag daarvan zeker ontoereikend. Het geheele uitvoer-excedent van 1914—1919 — aanzienlijk grooter dan wat redelijker wijs onder drainage zou kunnen worden verstaan — bedraagt 3 milliard, waarvan nog 1,2 milliard alleen uit 1919 afkomstig — d.i. per jaar, per gezin (5 personen) f 72.50 of per week f 1.40.

De theoretische basis der loonzetting.

Op grond van deze overwegingen is de vraag gesteld, of de Arbeidscommissie niet een geheel onjuiste basis voor haar stelsel heeft gekozen. Immers door als absoluut minimum een hygiënische norm te stellen, bracht ze een buiten-economisch element in het vraagstuk. Ze stelde zich daardoor feitelijk op den grondslag van: *loon naar behoefte.*

De medestanders daarvan aarzelden niet dit volmondig te erkennen. Ze onderschrijven de stelling van den Heer V. d. W. dat bedrijven, die de daarin werkzame arbeiders geen hygiënisch bestaan garandeeren, dienen te verdwijnen. Beneden zekere grens behoort geen arbeid op Java te krijgen te zijn. Ontstaat hierdoor werkloosheid, dan trede de Staat op met werkloosheidszorg of tewerkstelling. Hiertegenover werd geopperd, dat het middel wel eens erger kon blijken dan de kwaal. Indien een ethische of hygiënische eisch aan het loon werd gesteld, diende tevens de economische mogelijkheid van het bevredigen van dien eisch vast te staan. De rendabiliteit van het bedrijf is hiervoor de belang-

rijkste aanwijzing. Dat geen loon te verkiezen ware boven een loon, dat een hygiënisch minimum niet verzekert, is verre van onbetwistbaar. Die zulks beweren, zien over het hoofd, dat zeer veel loonarbeid in de cultures voor de betrokken arbeiders een aanvullend karakter draagt, zij oefenen dien uit in den vrijen tijd, dien de agrarische huishouding, met haar periodieke afwisseling van veel en weinig werk, hun overlaat. Benut een onderneming in een bepaalden tijd van het jaar braak liggende arbeidskracht, dan werpt ze voor de bevolking economisch nut af, zelfs indien haar loonen beneden het geëischte minimum blijven. Maakt men al dezen seizoensarbeid niet onmogelijk, indien men aan de loonbetaling te hooge eischen stelt?

Naast deze opvatting werd ook de stelling ontwikkeld, dat het loon tot stand komt en behoort te komen als de resultante van de machtsverhoudingen tusschen de twee daarbij betrokken klassen. Een kunstmatig opgezet loon strekt een bevolking niet ten voordeel; het bevredigt geen reëele behoeften en verlamt zelfs de pas ontluikende strijdkracht der vakbeweging. In en door den strijd verwerft een arbeidersgroep de kracht hoogere loonen te bedingen en een aldus verworven levenspeil maakt haar maatschappelijk en ook productief sterker. De ervaringen der laatste jaren wettigen geenszins het oordeel, dat de vakbeweging hier te lande niet in staat zou zijn den Javaanschen arbeider langs denzelfden natuurlijken weg omhoog te voeren als de Europeesche dit den Westerschen arbeider heeft gedaan.

Het is dan ook opvallend, dat de minimumloon-wetgeving in andere landen een geheel ander karakter draagt dan die, welke thans door de Arbeidscommissie wordt voorgedragen. Vrijwel overal ontstond ze als aanvullende of uitzonderingsmaatregel hetzij ten behoeve van machtelooze arbeidersgroepen (huisindustrie), of ter wering van uitheemsche concurrentie (Australië), of ter afwenteling van het risico dat stukloon voor de arbeiders medebrengt (Engelsche kolen-industrie). In de beide laatste gevallen werd de wetgeving afgedwongen en geschraagd door een hoog-ontwikkelde vakbeweging. Nergens heeft men echter in loonzetting een doeltreffend middel gezien om het algemeene levenspeil eener arbeidersmassa kunstmatig te verhoogen. Steeds kwam loonwetgeving tot stand, waar een sinds lang bestaande sociale politiek en vakbeweging het levenspeil der loonarbeiders reeds aanzienlijk hadden weten op te voeren. Hier zou men met het eind beginnen.

Beperking der loonregeling.

Als men minimumloonzetting alleen op ondervoeding baseert, laat zich enkel een algemeene loonzetting verdedigen. Immers men

zal dan nooit een uitzondering kunnen motiveeren juist voor die bedrijven waar de onderbetaling en ondervoeding het sterkst is. Wel echter indien men naast de hygiënische factoren ook de moreele en politieke factoren laat spreken. Immers juist in die bedrijven waar onderbetaling niet economisch geboden is, is deze een onduldbare misstand die gevaarlijke ontevredenheid wekt, gevaarlijk omdat hier onderbetaling zich noch ethisch noch economisch laat rechtvaardigen. Hier is dus ingrijpen van de Overheid plicht.

Bij een gedeeltelijke loonregeling vallen veel bezwaren weg, die tegen het algemeene minimumloon gelden.

De overheid zal daarbij hebben aan te wijzen voor welken arbeid de minimumloonbepalingen gelden hetzij bedrijfsgewijs, hetzij werkgeversgewijs, mogelijkerwijs zelfs alleen voor een bepaald soort arbeid. De rendabiliteit van het bedrijf zal daarbij de grondslag van de loonsbepaling moeten zijn.

Het trekken van een grenslijn bij de kleinbedrijven is gemotiveerd omdat het grootbedrijf maatschappelijk meer belangrijk is en zijn beteekenis snel toeneemt, omdat juist hier zich een proletariaat concentreert dat enkel op zijn arbeidskracht is aangewezen, omdat de werkgevers hier gewoonlijk niet-Inlanders zijn waardoor arbeidsconflicten in zulke bedrijven licht een politiek gevaar worden.

Het is een eisch van moderne koloniale politiek de grootbedrijven, waarvan de leiders vooralsnog uit de „overheerschers" klasse moeten worden gerecruteerd, alleen toe te laten onder voorwaarde dat zij hun arbeiders niet onderbetalen.

Vooral de opkomst en de groei van Inlandsche bedrijven mag niet bemoeilijkt worden en men moet er rekening mede houden dat de ontwikkelingskansen dier bedrijven toch reeds zwak zijn.

Verbeterbare misstanden in grootbedrijven zullen in geen geval mogen worden gedoogd. Herhaaldelijk heeft de regeering laten blijken dat bloeiende grootbedrijven behooren zorg te dragen voor goede arbeidsverhoudingen. Bestuursbemoeienis in die richting is niet altijd afdoende gebleken. Het is wenschelijk en noodzakelijk een middel te scheppen om onwillige werkgevers althans wat betreft de hoogte der laagste loonen tot medewerking te kunnen dwingen. Vooral ten behoeve van de goedwillende ondernemers.

De volgende **voordeelen** van een beperkte minimumloonzetting worden aangewezen.

De beperking tot grootbedrijven zal er allicht toe bijdragen om de bevolking het besef bij te brengen dat grootbedrijven en vooral de Europeesche bedrijven een welvaart brengen, die door de bevolking zelf op geen stukken na kan worden bereikt.

De minder geschikte arbeiders zullen steeds een plaats kunnen vinden in de bedrijven die buiten de regeling vallen.

Men kan door te beginnen bij de meest rendabele bedrijven en daar waar de technische moeilijkheden het geringst zijn, geleidelijk ervaring verwerven en intusschen door onderzoek uitbreiding voorbereiden.

De gedeeltelijke invoering zal voor vele er nog buiten vallende bedrijven preventief heilzaam werken.

Zij opent voor de regeering den weg om doelbewust en stelselmatig te komen tot een „werkelijk menschwaardige arbeidsregeling" (verdrag van Versailles deel XIII afd. I). Een weg, juist bij uitstek geschikt voor die arbeiders, die niet of niet voldoende ontwikkeld en georganiseerd zijn.

Ook veel practische bezwaren vallen weg bij een beperkte loonregeling, vooral bij een die het Inlandsche bedrijf ongemoeid laat. De practische doorvoerbaarheid wordt hierdoor veel grooter.

De maatregel is alleen door te voeren, als daarop behoorlijke contrôle kon worden uitgeoefend en een ook maar eenigszins voldoende contrôle is bijv. voor Inlandsche bedrijven ten eenenmale onmogelijk. Daarvoor ontbreekt de kennis van de Inlandsche bedrijfswereld en voldoende personeel, te meer daar noch van de werkgevers noch van de werknemers eenige medewerking te verwachten is.

Zij begrijpen de bepaling niet en zijn evenmin economisch in staat als maatschappelijk bereid haar na te leven.

Tusschen den Inl. werkgever en werknemer bestaat vooralsnog niet het gevoel van belangentegenstelling. Immenging van de overheid zal hier door beide partijen als ongewenschte bemoeizucht worden beschouwd en men zal er gemeenschappelijk front tegen maken. Resultaat zal dus enkel zijn verscherping van de tegenstelling overheerscher—overheerschte.

Het is practisch onmogelijk om bij de ingewikkelde wijze van arbeidsbelooning in de Inlandsche maatschappij (belooning in product, in voedsel, in wederdiensten, in huisvesting, in grondgebruik) de geldswaarde van het loon te berekenen. Bovendien zou de algemeene principieele doorvoering van het minimumloon de Inlandsche werkgevers in een staat van voortdurende wetsovertreding brengen.

Tal van **bezwaren** zijn echter ook tegen een beperkte minimumloonzetting in te brengen. In de eerste plaats geldt als algemeen bezwaar dat loonsverhooging de mogelijkheid vergroot van omzetting van handenarbeid in machinearbeid en daarmede kans schept op werkloosheid van die arbeiders, wier arbeid het minimumloon niet waard is.

Te meer moet het werkloosheidsgevaar worden gevreesd daar de Indische nijverheid nog in hoofdzaak landbouwnijverheid is,

die voor belangrijke uitbreiding minder vatbaar is, zoodat hetzij reorganisatie van het bedrijf, hetzij vermeerderde praestatie van de arbeiders licht de behoefte aan arbeidskrachten inkrimpt.

Men kan door minimumloonzetting de oorzaak van het kwaad, de overbevolking, niet wegnemen doch dreigt haar er eerder door te verergeren.

Voorts zal de invoering van minimumloon in enkele belangrijke bedrijven reeds een grooten terugslag geven in andere. Hoe grooter nu de terugslag, hoe grooter het gevaar voor ontwrichting van het bedrijfsleven en voor toeneming van de duurte. Ook als men slechts arbeidstijd als grondslag van betaling neemt, bestaan reeds moeilijkheden in de lastige contrôle op lossen arbeid, zooveel te meer waar taakwerk regel is. Hier zal een herleiding tot tijdloon noodig zijn door fabrieksgewijs georganiseerde raden van werkgevers en werknemers, voorgezeten door een onpartijdig ambtenaar.

Een ander bezwaar is: hoe de verschillende bedrijven onder de loonregeling te betrekken. Bijv. de tabakscultuur in den Oosthoek. Valt deze onder de minimumloonregeling, dan beteekent dit een omwenteling in het betalingsstelsel; valt ze er niet onder dan moet men voorkomen dat ondernemers het hier gevolgde stelsel over andere cultures gaan uitbreiden.

Een verder bezwaar is: zal bij hooger loon de praestatie niet dalen ? Voor elken arbeider, voor elke groep van arbeiders bestaat een loon, waarbij het meeste arbeid wordt gepraesteerd. Deze optimum-loonshoogte hangt af van de arbeidskracht en van den levensstandaard. Beide zijn voor den tropischen arbeider lager.

Voorts werd ook juist doorvoerbaarheid van een regeling die de rendabiliteit der bedrijven tot uitgangspunt van de loonsbepaling kiest betwijfeld. Hoe deze rendabiliteit vast te stellen? Welken maatstaf zal men kunnen vinden, die willekeur en bevoorrechting uitsluit ? Elk geval zou afzonderlijk moeten worden behandeld en elke onderneming zou het recht moeten hebben uit haar boeken aan te toonen dat zij den last van het minimumloon niet of slechts ten deele kan dragen. Men zal dus ook in ieder geval een boekhouding moeten afdwingen die contrôle mogelijk maakt.

Loonzetting op grond van rendabiliteit brengt een element van onregelmatigheid in de regeling die voor de belanghebbenden niet te begrijpen is en dus bezwaarlijk toe te passen. Het gouvernement staat als vreemde tegenover de bevolking en dit maakt, dat de laatste niet geneigd is welwillend voor een teleurstellende uitwerking van een sociale regeling een verontschuldigende verklaring te aanvaarden.

Er dient op te worden gewezen, dat de draagkrachtige, groote bedrijven juist zulke zijn die een overheidsingrijpen in de loon-

bepaling het minst behoeven. In deze toch zijn de loonen, mede door de grootere maatschappelijke kracht der arbeiders, doorgaans het hoogst. Sommigen waren geneigd het dilemma aldus te formuleeren: wettelijke minimumloonen zijn noodig, waar ze niet mogelijk zijn, doch niet noodig waar ze wel mogelijk zijn.

Practische grondslag van het stelsel.

Verschillend inzicht bestond eveneens inzake de bruikbaarheid van het gevangenisrantsoen als hygiënisch minimum, dat met het loon moet kunnen worden gekocht. In het meerderheidsrapport werd een opgave gemist van het bedrag, waartegen globaal genomen, het gevangenisrantsoen zou kunnen worden aangeschaft. Vergelijkt men de quantiteiten der voornaamste daarop voorkomende voedingsmiddelen met wat Java's inheemsche productie ter beschikking stelt van de bevolking, dan wordt het zeer twijfelachtig of zulk een menu algemeen beschikbaar is. Ter vergadering werd er op gewezen, dat het gevangenenrantsoen aanzienlijk meer eiwit, minder vet en ongeveer evenveel koolhydraten bevat, als door productie en invoer van de belangrijkste levensmiddelen van Java gedurende de laatste jaren ter beschikking van de bevolking wordt gesteld.

Indien men bedenkt, wat on-economische distributie en de spillage van product tot in de huishouding van den consument verloren doet gaan, dan zou hieruit kunnen worden afgeleid, dat zonder belangrijke productieverhooging het gevangenisrantsoen niet het algemeene bevolkingsmenu kan uitmaken. Staat het echter wel zoo vast, dat het bedoelde rantsoen een bruikbare basis voor de opstelling van een hygiënisch minimum levert? Inzonderheid de minderheid der Arbeidscommissie komt daarbij tot bedragen bv. ƒ 1.40 per gezin, die binnen 5 jaar bereikt zouden moeten worden, die de werkelijke uitgaven der bevolking zeker verre te boven gaan. Hier wordt wederom het gemis aan statistisch materiaal sterk gevoeld. Uit een enkel onderzoek in Kedoe en Djocja door den landbouw-leeraar ingesteld, bleek, dat de dagelijksche uitgaven per persoon voor voedsel in 1920 ver beneden de door de minderheid der Arbeidscommissie genoemde bedragen liggen zelfs beneden het voorloopig genoemde dagloon van ƒ 0.60. Verder werd er op gewezen, dat het rantsoen in de Inlandsche bedelaarskolonie te Klaten per dag in 1919 slechts 12½ cts. kost en in Toeloengagoeng de verpleegden met een rantsoen van 22½ cts. van ondervoeding herstelden. Te Solo komt de vereeniging Armenzorg in haar inheemsche inrichting met ƒ 0.30 per hoofd per dag uit, de Bataviasche bedelaarskolonie onderhield de opgenomenen in 1920 voor ƒ 0.32½ per hoofd en per dag. Wijl het physiologisch noodzakelijke voedsel sterk samenhangt met de eischen door den

arbeid aan het lichaam gesteld, werd ook het beroep op de hooge rantsoenen der contractanten in de Buitenbezittingen niet overtuigend geacht.

De overheid kan bij de bepaling van het minimumloon de wetten die den prijs van den arbeid bepalen niet buiten rekening laten. Alleen voorzoover onkunde, noodzaak of sleur de werking dier wetten belemmeren ten nadeele van de bevolking, kan zij met kans op succes ingrijpen.

Daartegen werd aangevoerd dat in de meer achterlijke inheemsche bedrijven van een economisch peil en economische wetten bij de prijsbepaling van den arbeid niet kan worden gesproken. Hier wordt het loon eenzijdig bepaald door feodale verhouding. En dit loonpeil vormt de basis voor de loonshoogte in de andere en de niet inheemsche bedrijven.

Echter de overgroote meerderheid der gezinnen zoo van werkgevers als van werknemers heeft van belangrijk minder dan *f* 1.40.— *f* 1.75 per dag, zelfs een bouw goede sawahgrond brengt geen *f* 500.— per jaar op.

De totale productie aan rijst op Java en Madoera zou nog geen 64 % opleveren van de hoeveelheid volgens de minderheid als minimum noodig.

Het is waarschijnlijk dat de omlijning van de begrippen „ondervoeding" en „hygiënisch minimum" lang niet zoo scherp is als de commissie het wil doen voorkomen.

Was de bevolking voor het meerendeel ondervoed, dan zou dat beteekenen dat deze bevolking te weinig presteert om het hygiënisch minimum te verdienen, en dan zou de loonzetting op die basis het bedrijfsleven slechts verwarren en de productie verminderen. Als maatstaf is dit hygiënisch minimum slechts bruikbaar wanneer het hoogstens samenvalt met hetgeen de bevolking gemiddeld gebruikt en dan nog mits van de invoering niet het te gronde gaan van meerdere bedrijven het gevolg zal zijn.

Individueel of gezinsloon.

De meerderheid der Commissie heeft door individueel loon voor gezinsloon in de plaats te stellen gepoogd langs een omweg en daardoor onstelselmatig en onvolkomen toch nog economische factoren tot hun recht te doen komen. Principieel is dit standpunt onverdedigbaar, daar vaststaat dat de meerderheid der arbeiders gehuwd is en jonge kinderen heeft.

Ook de „optimum loonstijging" met slechts enkele centen tegelijk is niet anders dan een middel om haar verkeerde basis economisch bruikbaar te maken.

Bij de bepaling van de loonshoogte moet men streven naar het loon dat naar de woorden van het vredesverdrag „den arbeiders

een behoorlijke levensstandaard waarborgt naar de ter plaatse en op het betreffende tijdstip geldende opvatting".

Men komt bij de bepaling van de loonshoogte het verst door relatief te werk te gaan, door waar te nemen of de bevolking van zekere streek of bepaalde groepen daarvan achteruitgaat in voeding, kleeding, huisvesting en dan naar middelen te zoeken om het kwaad te verhelpen.

Plaatselijk of algemeen loon.

Het rekening houden met de rendabiliteit der bedrijven mag er niet op uitloopen dat den arbeiders een deel van den bedrijfswinst wordt gegarandeerd. Men zal de hoogte van het minimumloon moeten bepalen naar de maatstaf van een loon door een achtenswaardig werkgever aan een arbeider van gemiddelde bekwaamheid betaald. Centraal toezicht zal daarbij de bezwaren van een niet scherp aangegeven grens moeten opheffen.

Daarbij zal echter het hygiënisch rantsoen niet met het gevangenisrantsoen moeten worden gelijkgesteld (rijst vormt slechts 40 % van het volksvoedsel op Java) en zal ook rekening gehouden dienen te worden met andere levensbehoeften dan voedsel, met absenties en met rustdagen. Voorts zal men het beginsel van individueel loon moeten laten varen, doch als gezin een gemiddelde moeten aannemen, dat het dichtst komt bij de werkelijkheid. Daar nu in werkelijkheid de vrouw gewoonlijk wel meewerkt en de jonge kinderen niet, zou men het gemiddelde gezinsloon kunnen stellen op tweemaal hetgeen voor een volwassen man noodig is. Een dergelijk minimumloon zal dus de bovengrens vormen en enkel voor de gunstigste omstandigheden moeten worden toegepast. In dit stelsel toch is de hygiëne enkel gebruikt als hulpmiddel om het punt aan te geven waarboven men bij het trekken van de onderste loongrens niet mag gaan.

De ontwerp-ordonnantie.

Ook tegen de formuleering, die de Arbeidscommissie heeft gegeven aan haar denkbeelden in de ontwerp-ordonnantie zijn bezwaren in te brengen.

Artikel I van de ontwerp-ordonnantie geeft tweeërlei difinitie van „arbeider", waarvan de tweede de eerste geheel omvat. De eerste omschrijving heeft hoogstens nut als nadere bepaling van het begrip „loondienst".

De bepaling in artikel 1 sub b. „die ter plaatse ook in loondienst pleegt te worden verricht" is gevaarlijk, omdat zij als voorwaarde stelt dat de arbeid, waarvoor minimumloon moet

worden voldaan, *plaatselijk gewoonlijk* door *vaste* werklieden wordt verricht. Ontbreekt een van die drie factoren dan geldt de regeling niet. In Deli is de noodzakelijkheid gebleken te spreken van „alle werkzaamheden, welk ten behoeve van een landbouwonderneming noodig kunnen zijn".

Ter S. O. K. is de toestand thans zoo, dat het minimum-dagloon weliswaar kan worden omgerekend in normaal taak- of stukloon maar dat ook wanneer de normale taak of de normale hoeveelheid per dag niet wordt afgeleverd door kwanswijs en zeer langzaam werken, niettemin het minimum-dagloon moet worden uitbetaald. Aldus is beslist bij een uitgelokt vonnis van den Raad van Justitie te Medan. Is de werkman het voorgeschreven aantal uren op het werk geweest, dan wordt, behoudens tegenbewijs, verondersteld dat hij niet geluierd heeft en dat hij niet meer had kunnen afleveren. De ontwerp-ordonnantie laat de vraag onbeslist of hier volgens dezelfde methode zal worden geoordeeld. Artikel 3 alinea 2 houdt met dit geval geen verband, evenmin alinea 3 van dat artikel. Aanvulling van de laatste alinea is wenschelijk met de woorden: „indien op stukwerk of in aanneming wordt gewerkt zal, indien het stukloon of de aannemingssom billijk is, althans op de basis van het minimumloon is berekend, het loon rechtstreeks evenredig zijn aan de hoeveelheid arbeid, door den arbeider verricht".

De ratio van minimumloonbetaling op rust- of feestdagen verbiedt de beperking tot de gevallen dat „volgens overeenkomst of adat op een bepaalden dag niet wordt gewerkt" en de voorwaarde dat hij tevoren 6 dagen aaneen heeft gewerkt. Loonbetaling bij ziekte en bij dringende redenen had niet ongeregeld mogen blijven.

De gemaakte regeling voert tot zonderlinge consequenties (niet uitbetaling bij tusschentijdsche rustdagen, uitbetaling van minimumloon op rustdagen aan hooger bezoldigde arbeiders).

Het voorstel der Arbeidscommissie tot vaststelling van een minimumloon voor werknemers.

In de *Vragen des Tijds* van Februari 1921 is door Mr. Lem het werk van de Arbeidscommissie op Java, die een ontwerpregeling maakte betreffende de vaststelling van minimumloonen, geprezen, en inderdaad valt er wel te prijzen, maar toch geeft het ontwerp zelf aanleiding tot enkele bemerkingen en vragen.

Het is wel zonderling, dat in artikel 1, waarin de „arbeider" wordt gedefinieerd, twee omschrijvingen worden gegeven, waarvan de tweede de eerste geheel omvat en zelfs ver overschrijdt.

In de eerste categorie van arbeiders zijn alleen zij bedoeld, die in dienst van een werkgever tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid verrichten, dus een beperkte categorie, nl. die van artikel 1637 van het Hollandsche Burgerlijk Wetboek. Arbeiders, die in aanneming werken of enkele diensten verrichten, vallen hier buiten. Op hen zijn de bepalingen van de Hollandsche arbeidswet niet van toepassing. Echter vreesde de Arbeidscommissie, dat wanneer men zich tot deze definitie beperkte, een regeling der minimumloonen geen uitwerking zou hebben, indien in aanneming werd gewerkt, zoodat er een zeer uitgebreide definitie van „arbeider" werd toegevoegd, volgens welke ieder, die in of op de onderneming van een werkgever arbeid verricht, welke ter plaatse ook in loondienst pleegt te worden verricht, als arbeider wordt beschouwd.

Hiermede worden dus niet alleen de arbeiders, die in aanneming werken, doch ook zij, die enkele diensten verrichten, beschermd door de bepalingen betreffende het minimumloon, indien althans door hen een werk verricht wordt, dat gewoonlijk door de eerste categorie, „de vaste arbeiders", wordt verricht. Deze eerste omschrijving van „arbeider" kan dus vervallen, zij heeft hoogstens nut als nadere omschrijving van het begrip „loondienst", dat in de tweede definitie wordt gebruikt.

De tweede, ruime, definitie is niet zonder gevaar en wel door de woorden „pleegt te worden verricht", waardoor de eisch gesteld wordt, dat de arbeid, waarvoor het minimumloon moet worden voldaan, reeds „gewoonlijk" verricht wordt en wel door vaste werklieden. Indien het dus nieuwe werkzaamheden zijn, die verricht worden of werkzaamheden, die uitsluitend door losse arbeiders worden verricht, of wel door arbeiders in loondienst worden verricht doch niet ter plaatse, dan zullen de bepalingen van het ontwerp niet toepasselijk zijn.

Is dit de bedoeling, wat mogelijk is, dan is het ons wel. Het zou toch kunnen zijn, dat men de belooning van een nieuw soort werkzaamheden, waaromtrent nog gezocht wordt naar een behoorlijken standaardprijs, heeft willen uitschakelen. Doch waarschijnlijk is het niet de bedoeling geweest en dan levert de definitie een leemte op, welke niet denkbeeldig is.

In Deli stond destijds (vóór 1906) in de contracten met Javanen dat de werknemer zich verplichtte „allen arbeid te verrichten welke gewoonlijk door Javanen ter Oostkust verricht wordt". In 1906 werd deze redactie gewijzigd en geschreven: „allen arbeid, welke naar plaatselijk gebruik aan Inlandsche werklieden kan worden opgedragen". Dit had ten gevolge dat toen op een onderneming Javaansche koelies een werk moesten verrichten, dat zij tevoren nog niet gedaan hadden, (n.l. bundelen van tabak in de droogschuren, wat tevoren door Chineezen werd bezorgd) de

Arbeidsinspectie er zich tegen verzette, dat de Javanen dit werk verrichtten en het verbood. Ofschoon ten slotte geen bezwaar werd gemaakt, werd geconstateerd, dat, indien werkelijk nieuwe werkzaamheden werden opgedragen (het bundelen van tabak in de droogschuren was alleen nieuw voor die Javanen maar het was een algemeen voorkomende bezigheid), de woorden „plaatselijk gebruik" inderdaad moeilijkheden zouden opleveren. Het gevolg was, dat een wijziging werd aangebracht en gesproken werd van „alle werkzaamheden, welke ten behoeve van een landbouwonderneming noodig kunnen zijn".

Waar de woorden „plaatselijk gebruik" dezelfde strekking of draagkracht hebben als „die ter plaatse pleegt te worden verricht", schijnt het veiliger deze laatste redactie thans reeds te wijzigen.

Een aannemer bouwt op een onderneming een fabriek, een arbeid die „ter plaatse" niet „in loondienst pleegt" te worden verricht, omdat het de eerste fabriek in dat district is. Hij zal buiten de voorschriften van het ontwerp vallen.

Beter schijnt het te spreken van arbeid „die in het bedrijf van den werkgever noodig kan zijn".

Zooals wij gezien hebben valt onder de ruime definitie van arbeider in art. 1 litera b. ook de arbeider, die in aanneming werkt en hij die enkele diensten verricht.

Het minimumloon geldt dus, onverschillig of het een tijdloon, taakloon of stukloon is of aannemingsloon of loon voor een enkele dienst.

Het minimumloon wordt volgens artikel 2 al. 1 van het ontwerp uitgedrukt in een dagloon. Wordt er gewerkt in stukloon of in aanneming, dan zal, zooals wij mogen veronderstellen, het dagloon als basis dienen van de berekening van het stukloon of aannemingsloon en het minimumdagloon zal dus ook zijn invloed doen gelden bij het werken in stukloon of in aanneming. Goed. Maar indien nu minder werk wordt afgeleverd, dan noodig zou zijn om op het minimumdagloon te komen of indien bij aanneming de tijd, gesteld voor de aflevering van het werk, zóó overschreden wordt, dat de opbrengst van het werk niet meer het dagloon over den tijd, dat het werk geduurd heeft, vertegenwoordigt, wat dan ? Wordt dan het ontbrekende bijgepast? Men zal zeggen, dat het antwoord zeer eenvoudig is: indien de basis van het stukloon of aannemingsloon billijk was en dus hierop gebaseerd, dat een werkman met normale of zelfs geringe werkkracht de bepaalde hoeveelheid werk zonder bijzondere inspanning in den tijd had kunnen volbrengen, die noodig was om minstens op het minimumloon te komen, zal de betrokken werkman zelf de schade moeten dragen wanneer hij minder afmaakt of over dat werk langer, te lang, doet en dus minder dan het dagloon krijgt. Echter is een andere opvatting mogelijk, n.l. deze, dat men in de arbeidsover-

eenkomst leest dat men een werkman een zeker minimumloon garandeert, dat hij dat dus ook moet uitbetaald krijgen, indien hij taakwerk verricht of in aanneming werkt, tenzij hij ziek is of geconstateerd wordt, dat hij een gedeelte van den dag niet werkt, zoodat, indien dit niet geconstateerd wordt, die man dus, zij het ook dat hij kwanswijs en zeer langzaam werkt, zijn minimumloon per dag moet krijgen, ook al zou de opbrengst van het taakwerk of aannemingswerk hem minder bezorgen. Dit is de toestand bv. op het oogenblik ter Oostkust van Sumatra, waar het contractueel bedongen minimumloon uitbetaald moet worden, ook al levert de werkman, die in stukloon arbeidt en wiens stukloon op behoorlijke wijze is berekend, in den betreffenden termijn minder af. [1]) Deze gang van zaken is ontstaan sinds een vonnis door den Raad van Justitie te Medan gewezen, nadat een geschil over de zienswijze in deze opzettelijk was voorgebracht.

Hoe zal het standpunt zijn, dat op Java wordt ingenomen? Want binnen korteren of langeren tijd zal ook daar deze kwestie opkomen. Er zal toch een contrôle geschapen worden teneinde de zekerheid te verkrijgen, dat de minimumloonen ook worden uitbetaald en als er dan geconstateerd wordt, dat er minder is verdiend, zal er onderzocht worden waarom en als het dan blijkt, dat het niet op loon komen is ontstaan door het niet voldoende afleveren van stukwerk of door het opleveren van het aangenomen werk in te langen tijd, dan zal er natuurlijk in de eerste plaats, gevraagd worden of het stukloon en aannemingsloon billijk was vastgesteld, maar misschien ook, of het, gegeven deze werkman, niet te veel geëischt was om te verwachten, dat door hem deze hoeveelheid werk in dien tijd werd afgeleverd. In Deli wordt ook gevraagd, of er toezicht geweest is, bv. van mandoer of ander personeel, dat heeft kunnen constateeren, dat de betrokken werkman tijdelijk niet heeft gewerkt, zoo niet, dan wordt verondersteld, van het oogenblik af, dat hij het voorgeschreven aantal uren op het werk geweest is, dat hij niet meer had kunnen afleveren, dat hij niet gespijbeld heeft en wordt de uitbetaling van het minimumdagloon verplichtend gesteld. Het geringe, te geringe, resultaat van het werk wordt niet als bewijs aangenomen, dat de man feitelijk minder werk gepresteerd heeft dan hij gevoegelijk in dien tijd had behooren te doen en ook had kunnen doen. Het principe

---

[1]) Om een concreet voorbeeld te noemen. Het contractueel dagloon bedraagt 60 cent. De koelies maken plantgaten. Een gewone arbeider, behoorlijk werkende, zonder overmatige inspanning kan ongeveer 80 gaten per werkdag maken. Het tarief is 1 cent per plantgat. Dan zal de werkman, die minder dan 60 gaten per dag maakt, een toeslag moeten krijgen totdat hij op het contractueele loon komt.

van „loon naar werk", dat steeds in Deli tot vóór het vonnis van den Raad van Justitie had bestaan, wordt niet meer gevolgd dan alleen in zooverre, dat de werkman *meer* loon krijgt dan zijn contractueel dagloon indien hij daarop door zijn afgeleverd stukwerk of door werk in aanneming recht heeft. Had hij recht op minder, dan wordt het stukloon of aannemingsloon tot op het minimumloon aangevuld.

Het ontwerp der Arbeidscommissie heeft wel eenigszins rekening gehouden met deze kwestie, n.l. door te bepalen (art. 2 al. 4), dat aan zekere soorten van werklieden minder loon mag gegeven worden dan het minimumloon. Doch dit ziet alleen op invaliden, lichamelijk zwakken en ouden van dagen, dat zijn dus speciale gevallen, terwijl het blijven beneden het minimumloon voor kan komen bij de gewone categorieën van werklieden. Bovendien is die bepaling van het ontwerp betreffende invaliden enz., gegeven *ten behoeve* van deze lieden, teneinde te bereiken dat, indien zij hunne diensten aanbieden en de werkgever daarvan geen gebruik zou willen maken met het oog op de verplichting, dat hij hun een minimumloon moet geven en zij dit niet waard zijn, deze werklieden een bewijs kunnen produceeren, dat het recht geeft aan den werkgever om hun minder loon uit te betalen. Deze bepaling kan dus bij de behandeling van ons geval buiten beschouwing blijven.

Op Java zal men dus voor het geval komen te staan bij afkondiging van dit ontwerp betreffende minimumloonen, dat gekozen zal moeten worden tusschen het principe van loon naar werk volgens welk de werkman betaald wordt naar gelang van het behoorlijk geprijsde stukwerk of aanneemwerk, dat hij heeft afgeleverd, onverschillig hoe lang hij er over heeft gedaan, en het principe volgens welk in ieder geval het minimumloon wordt betaald, wat ook het resultaat van het werk is, tenzij aangetoond en bewezen kan worden, dat de werkman minder en hoeveel hij minder heeft gewerkt.

De ontwerp-ordonnantie laat deze vraag onbesproken en onbeslist. Wel kent het ontwerp de bepaling (art. 3 al. 2), dat indien er minder dan zes uur gewerkt wordt, het minimumloon een derde lager mag zijn, doch dit ziet alleen op het geval, dat de *gebruikelijke arbeidstijd* een derde lager is dan zes uur en houdt dus geen verband met het door ons behandelde geval.

Ook de volgende alinea van artikel 3 van het ontwerp, dat voor elk verzuimd uur een evenredig deel van het loon mag worden gekort indien de arbeider eigenmachtig minder uren arbeidt dan in het bedrijf krachtens overeenkomst of adat geldt als dagelijksche arbeidstrijd, blijft hier buiten beschouwing, daar het hier alleen om een tijdloon gaat en niet om loon voor stukwerk of werk in aanneming verricht.

Wel kan men uit deze bepaling het vermoeden putten, dat de commissie het standpunt zou innemen dat de werkman alleen recht zal kunnen doen gelden op hetgeen hij met — behoorlijk getarifeerd — stuk- of aannemingswerk verdient, ook al zou dit minder zijn dan het minimumloon, doch zeker is dit niet en dan hadden in deze alinea ook toegevoegd moeten worden de woorden: „indien op stukwerk of in aanneming wordt gewerkt zal, indien het stukloon of de aannemingssom billijk en althans op de basis van het minimumloon is berekend, het loon rechtstreeks evenredig zijn aan de hoeveelheid arbeid, door den arbeider verricht".

Een ander punt, dat ons treft in het ontwerp, is de willekeurige wijze, waarop de betaling van rust- en feestdagen is geregeld. Volgens de Hollandsche arbeidswet wordt alleen loon voldaan voor de dagen, dat arbeid is gepresteerd; artikel 1638 b. van het Hollandsche Burgerlijk Wetboek zegt uitdrukkelijk, dat geen loon verschuldigd is voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht. Wel worden er in de daarop volgende artikelen van het Hollandsche B. W. uitzonderingen gemaakt, bv. in verband met ziekte van den werkman, of met gevallen, dat hij een door de wet of overheid voorgeschreven verplichting moet vervullen, of niet huiselijke omstandigheden enz., van welke voorschriften partijen bij schriftelijke overeenkomst kunnen afwijken, doch voor rust- of feestdagen is geen loon verschuldigd.

In het ontwerp nu wordt ook loon betaald voor een rust- of feestdag, indien althans de werkman de vorige zes dagen heeft gewerkt. De motiveering van artikel 2 lid 3 is, dat de werkman op zulk een Zon- of feestdag „natuurlijk ook levensonderhoud behoeft". Dit is juist en aannemende, dat de werkman van zijn minimumloon niet voldoende over kan houden om ook voeding voor de vrije dagen te koopen, is het rationeel, dat men den werkgever verplicht ook voor die vrije dagen loon te betalen. Doch waarom dan alleen die verplichting den werkgever voorgeschreven, indien in het bedrijf „volgens overeenkomst of adat op een bepaalden dag" niet wordt gearbeid en dan nog maar alleen indien hij zes dagen aaneen tevoren gewerkt heeft? Wordt de arbeider op den dag vóór den vrijen dag ziek dan heeft hij nog meer dan zijn gezonde collega, geld voor levensonderhoud op den vrijen dag noodig, doch dan heeft hij geen recht daarop. De werkman, die niet werken kan, zal ons inziens tijdelijk geholpen moeten worden, zoowel indien hij verhinderd is wegens ziekte als wegens andere dringende redenen, die zelfs de werkgever moet billijken, doch met dezen eisch heeft de Arbeidscommissie zich niet bezig gehouden, althans zij heeft in het ontwerp er geen bepalingen over opgenomen. Die kwesties zijn ook niet eenvoudig, maar dat mag geen reden zijn om ze uit den weg te gaan

en doet men dit, bv. omdat, zooals de toelichting zegt, spoedshalve een voorloopige regeling wordt voorgesteld, dan ware ook beter de regeling geheel aan de toekomst overgelaten. Om incidentieel alleen voor te schrijven de betaling van een dag, waarop niet gewerkt wordt, indien dit een gebruikelijke rust- of feestdag is en de werkman zes dagen tevoren heeft gewerkt, is ons inziens een gebrekkige regeling. Men moge dan in andere gevallen, dat de werkman, bv. bij ziekte, niet kan werken, hem niet het volle loon doen uitbetalen, om op rustdagen loon te betalen omdat de werkman op die dagen ook levensonderhoud noodig heeft en dit niet te eischen indien hij in bepaalde gevallen, op andere dagen niet kan werken, is een inconsequentie, die de Commissie had moeten trachten te ontwijken.

Trouwens de bepaling van alinea 3 van art. 2 geeft nog aanleiding tot deze zonderlinge consequenties,

1o. dat, indien op een onderneming Zondags niet wordt gewerkt en op een werkdag een feestdag valt, op dien feestdag en op den daarop volgenden Zondag geen loon verschuldigd zal zijn en

2o. dat, indien een werknemer zeer hooge betaling ontvangt, een dagloon dat bv. 30 of 40 cent boven het minimumloon is en hij dus meer dan voldoende inkomen heeft ook voor den rustdag, toch nog op dien rustdag het minimumloon aan dezen werknemer moet worden voldaan.

Mr. H. J. BOOL.

Overheids-bemoeienis met de bij de klappercultuur der Inlandsche bevolking betrokken belangen.

Ongetwijfeld heeft de schrijver van bovengenoemd artikel, in *Koloniale Studiën* van April 1921 dat zeker actueel kan heeten, met de beste bedoelingen zijn beschouwingen gepubliceerd en gemeend langs den door hem aangewezen weg te komen tot een betere behartiging van de inlandsche belangen inzake de klappercultuur.

Ik zou dan ook den schrijver niet willen bestrijden in de wijze waarop hij meent dat men aan het euvel van te jong plukken kan tegemoet komen, al meen ik dat de methoden, zelfs al bleek het noodig dat ze ingevoerd werden, wel een beetje te radicaal schijnen.

Op één kwestie moet ik echter wel wijzen en, jammer genoeg, dat punt raakt wel de kern van de geheele zaak. Alle beschouwingen van den Heer Van der Kolff over den pluk van jonge klappers kan men goedkeuren of er desnoods mee meegaan, mits vastgesteld zij dat de praemisse waarvan de schrijver uitgaat juist is; m.a.w., wanneer de Heer Van der Kolff kan aantoonen: 1e wat hij onder te jonge klappers verstaat,

2e dat die klappers werkelijk te jong zijn, en waarvoor ze te jong zijn,
3e dat dergelijke klappers geplukt worden,
4e dat de pluk van dergelijke klappers nadeelig is voor den boom.

Nu mis ik, en ik geloof niet dat iemand er in zal slagen ze wel te vinden in de bovengenoemde verhandeling, elk bewijs voor de vier boven aangegeven stellingen en ik moet dus beginnen met den Heer Van der Kolff te vragen die vier stellingen eerst te bewijzen, omdat ze nog door niemand bewezen zijn en ze bewijs noodig hebben.

Mijne onderzoekingen over de rijping van den klapper in verband met de volledige kennis van de klappervrucht, ook met het oog op selectie, zijn nog niet in een zoodanig stadium dat ik elk der vier genoemde stellingen kan beantwoorden, maar wel is mijn twijfel zoo groot dat ik het gevaarlijk vind ons op het standpunt te stellen dat het vooronderstelde waar is. Laat ik even wijzen op de korte mededeeling van Gutteling in Teysmannia, 1920 p. 273, waaruit blijkt, dat zelfs niet alles wat Van der Kolff als uitgangspunt aanneemt in overlevering absoluut vasten wortel heeft geschoten.

Alles wat door den schrijver over het te jong plukken wordt medegedeeld vindt men op:

p. 187. „Ook hierbij gaat het om niet minder dan het levens-„belang der cultuur; vroegtijdige pluk toch schaadt de productiviteit „der klapperboomen zeer belangrijk, niet pas op den duur, maar „reeds spoedig. [1])

„De oogstderving, die, volgens inlichtingen der bevolking reeds „na 1 à 2 jaren op 25 % valt te stellen en welke, al naarmate men „voortgaat met te jong te plukken, stijgt, tot dat geen product meer „verkregen kan worden, is niet enkel het gevolg van verminderde „vruchtzetting, maar ook van het ontijdig afvallen der vruchten, „terwijl tevens als bijkomstig nadeel kan worden aangemerkt dat „de rijping vertraagd wordt".

p. 195. „Hoe ontijdige pluk een groot gevaar geacht mag worden „met het oog op de toekomst der klappercultuur en al de daarbij „betrokken belangen, is in het eerste hoofdstuk reeds voldoende uit-„eengezet".

Het spijt mij dat ik moet constateeren dat in het eerste hoofdstuk niets daarvan bewezen is. Verder meen ik dat het veranderen van de maximum hoeveelheid te jonge copra die nog door Insulinde wordt aangenomen zonder korting (pag. 188) misschien wel te wijten zou kunnen zijn aan het feit dat die „jonge copra" toch nog

---

[1]) Wel is mij bekend, dat de meening van deskundigen over deze questie „nog al sterk uiteenloopt".

niet zoo erg veel minderwaardig is; verder is het niet waar dat de meening van deskundigen over deze questie nog al sterk uiteenloopt; de zaak is dat deskundigen er nog geen meening over hebben voor zooverre er in deze deskundigen bestaan.

Wanneer de Heer Van der Kolff bewijzen van al die stellingen heeft, had hij ze niet mogen achterhouden; totdat hij exacte bewijzen kan overleggen moet het zeer gevaarlijk zijn de hypothesen als waar aan te nemen, daaruit zulke verstrekkende conclusies te trekken en daarop gebaseerde „Klapperverordeningen" te maken.

Dr. I. BOLDINGH,
d. d. Hoofd van de Afdeeling Zaadteelt.

Persoverzicht.

Een onderzoek naar de Internationale Productie-verhoudingen.

Mr. A. B. Cohen Stuart schreef in de „*Groene*" *Amsterdammer* het volgende over de door het internationaal arbeidsbureau gehouden enquête over bovengenoemd onderwerp.

Bij de moeilijkheden, die allerwege nog worden ondervonden als gevolg van de heftige economische stoornis, welke de oorlog met zich meebracht, is het een zekere troost te weten, dat het althans niet ontbreekt aan pogingen om, ook door internationaal overleg, de vereenigde kracht der verschillende volken op doelmatige wijze dienstbaar te maken aan het streven naar verbetering.

Zooals bekend mag worden geacht is de volkenbond bij deze pogingen nauw betrokken. Op initiatief van een zijner organen werd in 1920 te Brussel een internationale financieele conferentie gehouden, welke in een reeks besluiten hare meening over de te volgen financieele en economische politiek kenbaar maakte. Aangedrongen werd op gezondmaking van de openbare financiën, op aanmoediging van de productie o.a. door een internationale crediet-organisatie, op beperking van improductieve uitgaven, met name die voor bewapening. Om maatregelen in dezen geest te bevorderen werd een voorloopig financieel-economisch comité (Comité provisoire économique et financier) in het leven geroepen, welk lichaam volgens een beslissing der volkenbondsvergadering in een blijvende raadgevende commissie zal worden omgezet.

Aan de vraagstukken die met de aanmoediging van de productie samenhangen, wijdt echter, naast dit comité ook nog een ander organisme van den volkenbond aandacht, en wel de internationale arbeidsorganisatie, die te Genève haar zetel heeft. Deze organisatie werd in het leven geroepen krachtens art. 23 der Bondsovereenkomst, waarbij de Bondsleden beloofden zich te zullen beijveren om rechtvaardige arbeidsvoorwaarden voor mannen, vrouwen en kinderen, zoowel in hun eigen landen als in alle gebieden, tot welke hun handels- en nijverheidsbetrekkingen zich uitstrekken, te verzekeren en te handhaven, en te dien einde de noodige internationale organisaties opterichten en in stand te houden.

Het is misschien niet overbodig, er aan te herinneren, dat de internationale arbeidsorganisatie is ingericht naar het voorbeeld van den volkenbond, waaruit zij voortkomt en zeer zelfstandig functioneert door middel van een drietal organen: een internationale conferentie (tot dusver

twee malen belegd, n.l. te Washington en te Genua); een raad van beheer, uit 24 leden bestaande, die vaker bijeenkomt; en een internationaal arbeidskantoor, een blijvende instelling, te vergelijken met het permanente secretariaat van den volkenbond. In de conferenties zijn de verschillende staten ieder vertegenwoordigd door 4 afgevaardigden, n.l. twee van de regeering, een van de werklieden en een van de werkgevers. De besluiten der conferentie dienen, om in werking te treden, door de nationale parlementen te worden goedgekeurd.

Ter voorbereiding van de in 1921 te houden conferentie werd in den beheersraad besloten een ruim opgevat onderzoek in te stellen naar de industrieele voortbrenging in de verschillende landen, en zulks met het oog voornamelijk op de geconstateerde vermindering der productie en de stijging der prijzen. Door sommige leden van den raad werden deze verschijnselen blijkbaar voor een niet gering deel toegeschreven aan de arbeidstoestanden: de invoering van den achturigen werkdag; het voorkomen van stakingen en uitsluitingen; het verzet tegen het loonstelsel, verband houdende met individueele of collectieve voortbrenging. Anderen dachten meer aan verschillende andere oorzaken: gebrek aan grondstoffen en vervoermiddelen b.v. Zoowel de werkgevers als de werknemers echter wenschten een diepergaande bestudeering van het vraagstuk.

Ter uitvoering van het besluit heeft thans het internationale arbeidskantoor een aanvang gemaakt met zijn onderzoek, waarmede een drieledig doel wordt beoogd:

1e. vaststelling van de feiten, wat betreft de voortbrenging en de prijzen;

2e. bepaling van de wezenlijke factoren, waardoor de prijzen kunnen worden verklaard;

3e. aanwijzing van de oplossingen, die mogelijk schijnen.

Om geen dubbel werk te doen heeft het kantoor zich in verbinding gesteld met groote organisaties — de staten en ook met arbeiders- en patroonsvereenigingen —, van wie verwacht mag worden dat zij reeds over tal van gegevens beschikken.

Tevens is een inleidende memorie verschenen, waarin de werkwijze en de gedachtengang bij dezen arbeid worden uiteengezet, terwijl al dadelijk een aantal beschikbare gegevens als nuttige illustratie in den tekst is verwerkt.

Het is de bedoeling een vergelijking te maken tusschen drie tijdperken, n.l. die vóór, tijdens en na den oorlog.

Niet alleen de totale voortbrenging van bepaalde goederen moet worden nagegaan — die van steenkool, gietijzer, staal en schepen b.v. is reeds statistisch vastgelegd, — ook de voortbrenging per arbeider eischt bestudeering om na te gaan in hoever van een daling der arbeidsproductiviteit kan worden gesproken. Hierbij zal met allerlei bijzondere omstandigheden moeten worden rekening gehouden: achteruitgang of verbetering van machines, verandering in den werktijd, enz. Opmerkelijk is het

verschil in opbrengst, dat de vergelijkbare arbeid in verschillende landen vertoont, b.v. de kolenproductie in landen als Japan, België, Frankrijk, de Vereenigde Staten van Amerika. Wat zijn hiervan de oorzaken? Het onderzoek zal het moeten uitwijzen.

Tot beter inzicht in de feiten zal niet alleen rekening worden gehouden met de ingetreden veranderingen in de productie, doch ook met die in de vraag en het verbruik. Op vele plaatsen is door de vermindering der bevolking de vraag achteruitgegaan. Elders zijn nieuwe behoeften ontstaan. Voorts zullen de prijzen der goederen in de verschillende stadiën der voortbrenging worden bestudeerd.

Aan de verklaring der feiten zal bijzondere aandacht worden gewijd. De crisis der grondstoffen, der vervoermiddelen, der werktuigen, der wisselkoersen, der credieten wordt in hare beteekenis nagegaan; maar ook de arbeidsfactor: de mobilisatie en verdwijning van werklieden, de beperking van den arbeidsduur, de stakingen en uitsluitingen, het tekort en het teveel aan werkkrachten, de strijd tegen bepaalde loonstelsels, psychologische invloeden („vague de paresse", „lassitude de guerre").

En de oplossingen? De aandacht wordt gevestigd op eenige denkbeelden: de democratiseering van nijverheid, de kwestie der stukloonen, de verzekering van den arbeid tegen het dreigende gevaar van werkeloosheid, de verbetering van de hulpmiddelen (outillage), het overwinnen van de crisis in de wisselkoersen en de grondstoffen.

„Karakteristiek feit", teekent het arbeidskantoor hierbij aan, „alle oplossingen oriënteeren zich naar de groote internationale gemeenschap, uit den oorlog voortgekomen: den volkenbond".

De enquête, welker opzet hierboven in 't kort werd beschreven, zal ongetwijfeld veel belangrijk materiaal bijeenbrengen en veel kunnen bijdragen tot het constateeren e.. verbeteren van fouten in de productiewijze der verschillende landen. Misschien ook zal zij er toe kunnen leiden — wat door zoo velen wordt gehoopt — dat de internationale productie beter dan tot dusver als een samenhangend geheel zal kunnen worden georganiseerd.

In den tegenwoordigen tijd, nu de onverbiddelijke crisis de landen geeselt, aan de kusten der Noordzee evenzeer als aan die van den Atlantischen, den Indischen of den Stillen Oceaan, worden de volken wel gedwongen, met ernst te overwegen in hoever hun tegenwoordig systeem van voortbrenging in doelmatigheid te kort schiet en wellicht door internationale samenwerking zou kunnen worden verbeterd.

Het initiatief der internationale arbeidsorganisatie verdient dus zeker, ook wat ons land en zijne koloniën betreft, belangstelling en ondersteuning.

Minimumloonen voor Indië.

In het Katholieke Orgaan *Sociaal Leven* van 25 April wordt verder de vraag behandeld in hoever de ondervoeding aan onderbetaling door Europeesche werkgevers en tot op welke hoogte ze aan andere oorzaken is te wijten. Deze behandeling geschiedt met gebruikmaking van de resultaten van een onderzoek op een Vorstenlandsche onderneming naar de economische beteekenis van het suikerbedrijf voor de opgezeten bevolking, speciaal de eigenlijke landbevolking die uitsluitend in qualiteit van veldarbeider of los werkman in aanraking met de onderneming komt.

Deze bevolking is samengesteld uit 3 klassen: de bĕkĕls met ambtsvelden, de koelies kĕntjĕng met woonerf en een stuk grond en de koelies ngindoeng zonder grondrechten. Naar de inkomensbronnen van deze bevolking is nu een onderzoek gedaan in een afgerond desa-complex met circa 10 bouw grond waarvan bevolkingsdichtheid en economische verhoudingen als voldoend gemiddelde kunnen gelden. De opgezeten *bevolking* bestond uit 3 bĕkĕls, 13 koelies kĕntjĕng en 11 koelies ngindoeng met hun gezinnen tellende 107 personen, waaronder 55 kinderen.

De opbrengst van de *erven* werd getaxeerd uit de voornaamste daarop voorkomende boomen en gewassen: de klapperboomen, onderscheiden in voor suikerbereiding dienende, vruchtdragende en nog niet vruchtdragende, de pisang, de bamboe, onderscheiden in twee variëteiten en de jaarlijks verkoopbare of verbruikbare hoeveelheid hout. Geheel volledig was deze taxatie dus niet daar andere vruchtboomen en allerhande voedingsgewassen niet in de berekening werden opgenomen.

Men kwam op grond van deze berekening tot de uitkomst dat de bĕkĕls jaarlijks *f* 382·90, de koelies kĕntjĕng jaarlijks *f* 2439,10 van hun erven trekken.

Nu de inkomsten uit de *bouwgronden*.

De bĕkĕls beschikten over 1,950 bouw ambtsveld, de koelies kĕntjĕng over 7·800 bouw sawah. De *helft* dezer gronden echter was als regel met riet beplant. De opbrengst was blijkens jaarlijksche poefsnitten gemiddeld 25,61 picol droge padi per bouw.

Aangenomen werd dat de bĕkĕls de helft hunner gronden in deelbouw (maro) lieten bewerken, gelijkelijk door koelies kĕntjĕng en ngindoeng. Bovendien werd aangenomen dat het snijloon van ⅛ over alle vrouwen van de drie categorieën gelijkelijk verdeeld werd. Tenslotte werd de prijs per picol padi op *f* 6 gesteld.

De bewerking van de koelie-gronden geschiedt grootendeels door de bezitters zelf, men nam op grond van ervaring aan dat van de opbrengst ¼ aan den ngindoeng toevalt uit deelbouwbewerking.

Terwijl de ambtsvelden tweemaal per jaar met padi beplant worden, geschiedt dit voor de glebaggronden (koelie-gronden) slechts eenmaal. Deze worden verder met tweede gewassen beplant. De koelies kĕntjĕng

krijgen jaarlijks ƒ 30 per bouw schadevergoeding voor den duur dat de suikeronderneming langer dan 12 maanden op de gronden beslag legt.

Voorts wordt ƒ 100 per bouw aan tweede gewassen gemaakt hetgeen weer in dezelfde verhouding als voor de padi onder de kĕntjĕng en ngindoeng verdeeld wordt.

Alles in alles blijken dan de inkomsten uit den bouwgrond als volgt over de gezinnen te worden verdeeld:

de bĕkĕls ƒ 410,40, de koelies kĕntjĕng ƒ 924, de koelies ngindoeng ƒ 372,60.

Nu komen de inkomsten uit de *suikeronderneming* aan de beurt.

Per bouw aanplant wordt betaald:

voor veldarbeid aan mannen:	ƒ 120,79
„ „ „ vrouwen	„ 40,57
„ onderhoud dammen, leidingen en wegen	„ 16,—
„ mestopkoop	„ 9,50
„ rietsnijden 1230 picol à 2 cent	„ 24,60
„ riettransport idem à 4 cent	„ 49,20
„ suikertransport 156 picol à 3 cent	„ 4,70
	ƒ 265,36

De veldarbeid van de mannen wordt vrijwel geheel door de koelies kĕntjĕng verricht, in de andere posten deelt deze groep ongeveer voor de helft.

Op deze wijze komt men tot de volgende totaal-inkomsten:
de bĕkĕls ƒ 793.30 of 72½ cent per dag per gezin.
de koelies kĕntjĕng ƒ 4.116,10 of 85 cent per dag per gezin.
de koelies ngindoeng ƒ 654,50 of 16 cent per dag per gezin.

De laatste categorie moet deze inkomsten aanvullen door anderen arbeid als kartransport, arèn-, sagokloppen, het houden van een waroeng, pasarhandel, rijststampen, bakken van steenen en pannen, indigobereiding, blauwverven, batikken, fokken van vee en pluimgedierte. Uitgaande van een gezinsloon van ƒ 0.70 daags, moeten dus koelies ngindoeng ƒ 0,54 daags of te zamen ƒ 2.168,10 's jaars op deze wijze bijverdienen.

Voegt men deze inkomsten bij de reeds berekende, dan komt men tot een totaal voor die groepen van ƒ 7.732, *waarin de suikeronderneming over haar 3,9 bouw slechts met ƒ 1.304,90 of 13½ % betrokken is.*

Hier komt nog bij dat het veldwerk voor de suikeronderneming seizoenarbeid is en van November tot en met April zoo goed als stil staat. In dit halfjaar wordt van het totaal der inkomsten per bouw (ƒ 265.36) slechts ƒ 27,03 genoten. Neemt men nu aan, dat de andere genoteerde inkomsten gelijkelijk over het jaar verdeeld zijn, dan vormt de bijslag uit de suikeronderneming in de beide semesters respectievelijk 41 % en 4½ % dier inkomsten en neemt men aan dat de koelies ngindoeng hun

verdere bij-inkomsten ook geregeld over het geheele jaar genieten dan dalen de bedoelde percentages in en buiten het campagnehalfjaar tot 28 % en 3 %. *In het halfjaar van November tot en met April spelen dus de inkomsten uit de onderneming in de desa-huishouding practisch geen rol.*

Dit blijkt te sterker wanneer men den arbeid ten behoeve van de suikeronderneming splitst in loondagen. De mestopkoop valt dan weg, het riet- en suikertransport komt dan bij berekening van 50 picol per dag per karrevoerder op 27.7 dagtaken per bouw of in totaal op 108 dagtaken te staan. In het campagnesemester wordt *f* 139,11 door mannen (veldarbeid en rietsnijden), *f* 40,57 door vrouwen verdiend, daarbuiten *f* 22.28 ongeveer uitsluitend door mannen. Het dagloon van mannen gesteld op *f* 0.42. dat van vrouwen op *f* 0.30 komt men dan in totaal tot 1464 dagtaken voor mannen en 530 dagtaken voor vrouwen in het campagnehalfjaar en 217 dagtaken voor mannen daarbuiten. *Dit beteekent dat in den drukken tijd 30 % van de mannelijke en 13 % van de vrouwelijke of 22 % van de geheele volwassen bevolking en in den slappen tijd 4½ % van de mannelijke of 2½ % van de geheele bevolking bij den ondernemingsarbeid betrokken is.*

Nu is deze geheele berekening gebaseerd op een onderzoek in een beperkt desa-complex en een gebied met bijzondere agrarische verhoudingen. Wel worden op de betrokken onderneming geen cultuurdiensten meer verricht, maar er wordt geen grondhuur betaald aan de bevolking (deze huur wordt in de rijkskas gestort). Daarentegen komt er evenmin mechanische grondbewerking en transport voor en — wat van veel invloed op de cijfers is — er heeft geen driejaarlijksche maar tweejaarlijksche wisseling plaats. Men kan op grond daarvan aannemen dat de gevonden cijfers geen voor de bevolking te ongunstig beeld vertoonen.

Er zijn andere oorzaken die een veel verder strekkenden invloed op den volkswelvaart hebben: de eekhoornplaag waartegen de bevolking vrijwel machteloos staat en die de klapperbezitters in deze streek (Zuid-Djokja) er toe gedreven heeft in arren moede de boomen, een inkomensbron van 40 % van de totaal-inkomsten dezer streek (die uit het suikerbedrijf inbegrepen), bij honderden te kappen; de woeker in al haar vormen; de onveiligheid in de desa; de volksziekten: framboesia, mijnwormziekte, malaria, tuberculose; drank en dobbelspel. En waar hiertegen opgetreden wordt is het veelal weer de suikeronderneming die de daartoe noodige fondsen verstrekt.

Kroniek.

Het Zendingsonderwijs van het Ned. Zendi[illegible]genootschap onder de Karo-Bataks.

H[illegible]t Encyclopaedisch Bureau heeft er een goed werk m[illegible]e gedaan dat het aan het verzoek van den zendingsconsul heeft gehoor gegeven en aan de zakelijke beschouwingen over het onderwijs aan de Karo-Bataks afkomstig van de conferentie van zendelingen van het Nederlandsche Zendelinggenootschap onder de Karo-Bataks plaatsruimte heeft verschaft in haar Mededeelingen.

Want wat men ook van de verwezenlijkingsmogelijkheid der zendingsidealen moge denken, zeker is dat niemand zoo als de zendelingen door de eischen van hun roeping gedwongen worden zich in te leven in het geestelijk zoo goed als het stoffelijk leven van de inheemsche maatschappij. De lange practijk van den zendingsarbeid heeft hun geleerd dat leven te zien en te nemen zooals het is en hun liefde heeft hun gegeven tot den kern er van door te dringen. Dat geeft aan hun beschouwingen de geur en de smaak van rijpe vruchten.

Zoo ook weer deze publicatie. Wij hebben allen uit de couranten de plotselinge crisis en het overlijden van het zendingsonderwijs onder de Karo-Bataks gelezen als een onbegrijpelijke gebeurtenis. Deze verhandeling houdt ons de klare spiegel voor, waarin wij die gebeurtenis leeren begrijpen als een vorm van de tragedie, waarin zich telkens weer sociale arbeid in de Inlandsche maatschappij afspeelt. Zij is een les en een zelfverdediging van de zending, die aan de verschillende personen die zij er een rol in laat spelen niet altijd bijval verzekert, maar die om haar eerlijkheid moet worden gewaardeerd en het aanhooren loont.

De verhandeling verdeelt de geschiedenis van het zendingsonderwijs in drie perioden: een periode van voorbereiding (1890—1899), een van gestadigen bloei (1899—1912) en een van voortdurende daling (1912—1918).

De zendelingen waren ook onder deze bevolking de pioniers en zoo spoedig mogelijk werd met het onderwijs een begin gemaakt, aanvankelijk 's avonds „want overdag „„had men het te druk"". Eerstens werden de jongelingen te laat wakker en tweedens had men overdag allerlei afspraken te houden, als: een jachtpartij, visschen gaan, een familiefeest, een der tallooze perkara's in orde te brengen enz. enz. 's Avonds echter, van 8 tot 10 uur, was een geschikte tijd om die nieuwigheid, als

de school was, nategaan. Een nieuwigheid is de ware naam, wantrouwend beschouwd door de ouden, nieuwsgierig door de jongeren. Maar een nieuwigheid, die weer wat leven in de eentonigheid van het kampongleven bracht".

Voor het gros verdween met het nieuwe ook de animo, maar er bleef toch een kern. Van classicaal onderwijs kon nog niet gesproken worden, elk kind vormde een klas vanwege ongeregeld komen en leeftijd. De zendelingen hielden echter vol, hier en daar vertoonden zich reeds meisjes op de school. Men legde zich op de taalstudie toe om leerboekjes in de eigen taal der leerlingen te kunnen samenstellen. Dat trok. De menschen begonnen om nieuwe scholen te vragen. „Vaak was het een Hoofd, dat een school wenschte alleen om aan zijn kampoeng wat meer aanzien te geven, terwijl de bevolking er heel weinig voor voelde". De zending stelde als voorwaarde: zelf een school en goeroewoning bouwen, maar ook dat schrikte niet af, — een Hoofd met prestige kan nog wel meer, — integendeel men wendde zich tot den controleur, omdat men vond dat de uitbreiding door de zending te langzaam ging. En zoo begon ook het Gouvernement met de later genoemde „vrije Bataksscholen". Wat was de reden van deze „school-epidemie"? Noch hoofden, noch bevolking begreep wat zij verlangde met de school; men had eenige leerlingen der school een „pangkat" zien krijgen en nu zweefde er een vaag idee rond, dat men door naar school te gaan een middel vond allerlei goeds te bemachtigen: weinig werk, veel geld en al de heerlijkheden, die men daarvoor krijgen kan. Maar velen gingen naar school eenvoudig omdat de Hoofden dit bevalen. Toch bleef het schoolbezoek ten achter bij de wenschen der Hoofden en ook bij die van zending en bestuur. De goeroe's klaagden. De Hoofden hadden er nu gaarne de brui aan gegeven, maar dat ging nu eenmaal niet. Zoo kwam men tot de leerplicht, formeel ingevoerd met verplichten arbeid op het dorpserf als sanctie. Dat hielp, de scholen liepen vol. Men breidde de scholen van Deli en Serdang naar de hoogvlakte uit en voerde ook hier leerplicht in, zelfs met geldboeten als straf. Maar op den duur hielp ook dit dwangmiddel niet meer; echter bleven de bestuursambtenaren hun zedelijken steun verleenen om het schoolbezoek te bevorderen. Zoo waren er in 1912 36 zendingsscholen met 67 onderwijzers en 2831 kinderen en 30 „vrije Bataksscholen" met naar schatting 1900 kinderen. De zending begon aan een kweekschool voor onderwijzers te denken, dank zij mede een gentle hint van de Regeering.

Maar terwijl men deze voorbereidde, begonnen zich reeds de symptomen van teruggang te vertoonen. De tegenzin van de ouders groeide. „De arbeid der bevolking vermeerderde, daar de opgerichte markten in de Doesoens gelegenheid gaven gemakkelijker hunne landbouwproducten en vee te verkoopen, wat weer een prikkel was om meer te planten en meer varkens te fokken; de verplichte aanleg van klapper- en andere tuinen eischte ook meer werk. Dit alles maakte dat men de kinderen

meer noodig had voor allerlei bezigheden en de school een last werd". De Hoofden schaarden zich in het geheim bij de klagers en de absenten namen toe. Daar kwam bij dat in een onbewaakt oogenblik een djaksa verklaarde dat de leerplicht alleen de jongens gold. In een paar weken waren zoo goed als alle meisjes van de scholen verdwenen. Een nieuwe slag was het bericht dat het landschap voortaan veel fraaiere vrije Batakscholen voor niets zou bouwen. Dat wekte verwachtingen en toen die niet werden verwezenlijkt nieuwe ontevredenheid. Het schoolbezoek daalde en enkele scholen werden gesloten. Toen daarbij de perhoedamdam-beweging kwam die met de snelheid van een orkaan over het land toog, alles tot oproerigheid en verzet aansporende, toen was alle gezag van goeroe's en Hoofden verdwenen. Daarmede, last but not least, sluit dit tijdperk van het onderwijs.

Met een enkel woord wordt nog een voorname reden voor de mislukking vermeld: „de economische toestand is van dien aard, dat men ook zonder eenige kennis veel geld kan verdienen".

Thans kan men in de dagbladen lezen dat de bevolking wel de scholen wil maar niet de zendelingen. Zal zij het zonder zending zelfs met het binnenlandsch bestuur klaarspelen? Toen de „vrije Batakscholen", door het binnenlandsch bestuur opgerichtt, in 1909 tot een dertigtal waren gestegen, droeg het bestuur het toezicht op de scholen „wat het onderwijs betrof" eigener initiatief aan de zending over en er bleek nog alles te verbeteren — ook buiten het haar toegewezen gebied. Dat is geen hoopvol teeken.

Zelfoverschatting, onderschatting van het ondernomene, zucht naar vrijheid, angst voor beinvloeding door krachtiger individuen, onvoldoende behoefte aan onderwijs, kuddegeest, reactie op een te snellen voortstuw, het zijn alle factoren die de handelingen der bevolking bepaalden en tot het tragisch slot hebben meegewerkt.

B.

GOUVERNEMENTS ZAADTUIN VOOR KOFFIE

BANGELAN, Halte Ngebroek O/L.

Zaadkoffie beschikbaar van de volgende soorten:

(Alle onmiddellijk leverbaar van verschen pluk)

1. Liberia
2. Abeocuta. 1ste en 2de generatie
3. Excelsa. Importtuin en 1ste generatie
4. Dybowsky. 1ste generatie
5. Canephora. 1ste en 2de generatie
6. Canephora. Madagascar. Importtuin
7. Canephora. Stenophylla Paris. Importtuin
8. Canephora var. Kouillouensis. 1ste generatie
9. Canephora var. Sankuruensis. 1ste generatie
10. Canephora Ws. Nr. 1 grofboon
11. Canephora Ks. No. 1
12. Canephora Dr. No. 2
13. Laurenti. 1ste generatie
14. Quillou. 1ste generatie 12-jarige tuin: 1ste, 2de en 3de generatie zaadtuinen
15. Robusta. 1ste generatie 12-jarige tuin: 1ste, 2de en 3de generatie zaadtuinen
16. Uganda. 1ste generatie
17. Congensis import
18. Congensis var. Chalotti import
19. Bukobensis

Van Nr. 1, 2 en 4 alleen kleine hoeveelheden beschikbaar.

Van Nr. 3 Excelsa, Importtuinen 1ste generatie, is wegens het groote aantal binnengekomen bestellingen eerst tegen het einde van het jaar zaad beschikbaar.

De **prijs** is franco halte Ngebroek voor Robusta *f* 1.50, voor alle andere soorten *f* 2.50 per katti

De zaadkoffie wordt geoogst van goedstaande **zaadtuinen**, welke telkens van een afzonderlijken, superieuren moederboom afstammen. Tuinen, waarin veel afwijkingen voorkomen, of waarin ziekte optreedt, worden van de zaadlevering uitgesloten.

Bestellingen worden uitgevoerd in de volgorde, waarin zij binnenkomen. Den aanvragers wordt het vermoedelijk tijdstip van levering ommegaand medegedeeld en bij de afzending bericht gezonden.

De **levering** geschiedt met vermelding van het **nummer van den tuin**, waarvan de zaadkoffie afkomstig is. Desgewenscht wordt de productie van den zaadtuin opgegeven. Alle boeken, tuinregisters enz. liggen voor bezoekers ter inzage.

Bangelan is **te bereiken** per auto van Malang uit (1½ uur), of per spoor en verder per karretje van Soember Poetjoeng uit (afstand ongeveer drie kwartier). Bezoekers, die meer dan een dag aan den tuin wenschen te besteden, kunnen na voorafgaande aanvrage onderkomen vinden in een passanggrahan. In elk geval wordt verzocht het bezoek uiterlijk een dag te voren aan te kondigen.

Alle **inlichtingen** geeft de Beheerder, Postadres Halte Ngebroek O/L.

A 31